
BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XX
E
29
NAPOLI

IO. GOTTLIEB

HEINECCII,

POTENTISS. PRVSSORVM REGIS quondam a Consil. Sanctior., Iur. ac Philosoph. in ill. Academ. Frideric. Professoris publ. ord.

OPERVM

AD

VNIVERSAM IVRIS PRVDENTIAM, PHILOSOPHIAM ET LITTERAS HVMANIORES

Pertinentium,

TOMVS OCTAVVS:

Continens,

PRAELECTIONES ACADEMICAE IN HVG. GROTIVM DE IVRE BELLI ET PACIS:

ET

IN SAM. PVFENDORFFIVM DE OFFICIO HOMINIS ET CIVIS.

GENEVAE,

Impensis FRAT. CRAMER, ET CL. PHILIBERT.

CIↃIↃCCXXXXVIIII.

IO. GOTTLIEB

HEINECCII,

IC. ET ANTECESSORIS,

PRAELECTIONES ACADEMICAE IN HVGONIS GROTII DE *IVRE BELLI ET PACIS* LIBROS III.

EDITIO TERTIA.

PRIORI AVCTIOR MVLTO ET EMENDATIOR.

GENEVAE,

Impensis FRATRVM CRAMER, ET CL. PHILIBERT.

cIↄIↄccxxxxviii.

BENEVOLO ET AEQVO LECTORI.

S. P.

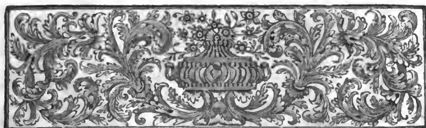

I vmquam poſt hominum memoriam lucem vidit opus, quod non ſolum doctis viris, verum integris gentibus acceptum fuit, ſine dubio eſt viri vere magni, HVGONIS GROTII *de iure belli et pacis*, libris tribus comprehenſum. Adeo ille veritati litaſſe credebatur, vt ab omnis ſectae hominibus gentibuſque, plane a ſe alienis inuicem gratus acciperetur. Maximi reges atque imperatores tum ſuum cuique tribuiſſe ſibi perſuadebant, quum id praeſtarent, quae magnus vir praeceperat. Vt adeo *doctor gentium* optimo maximo iure dicendus ſit, cuius arbitrio earum res ſtant caduntue. Inde quoque factum, vt praeſtantiſſimi quique viri immortalitatem nominis non magis conſequi poſſe, nec immerito, ſtatuebant, quam ſi in opus tale commentarentur, quod ad ſaeculorum finem eſſet perduraturum. Immo triariis quoque haec ad immortalitatem via placuit, quamuis ſucceſſu non adeo felici, quum equidem illorum ſcripta adhuc ſuperſint, verum quotidie riſu ab harum rerum intelligentibus excipiantur. Quis fuerit GROTIVS, quaeque ingenii reliquerit monumenta, ſuperfluum eſſet hic enarrare, quum omnia, quae dici poſſunt, iam dederit vir doctiſſimus, LEHMANNVS in *Hugonis Grotii manibus ab iniquis obtrectatoribus vindicatis*, vt taceam, quae hinc inde ab hiſtoriae iuris naturalis ſcriptoribus prolata ſunt, quae vero cum laudato libro comparari vix merentur. Innumerus fere numerus eorum eſt, qui vel praeclarum opus illuſtrare, vel interpretari, vel augere, vel denique hinc inde confutare voluerint: qui vero eorum rem acu tetigerint,

rint, noſtrum non eſt diiudicare. Id certum firmumque manet, optimam conſilii rationem eſſe, aut nullos plane, aut paucos legere prius, quam ipſum opus quaſi edidiceris. Inter eos, qui critice ac philologice illuſtrare Grotium ſunt aggreſſi, eminet criticorum ſuperioris ſaeculi facile princeps, Io. Frid. Gronovivs, cuius animaduerſiones pleriſque editionibus iungi ſolent, at interpolatas ſaepe vel ſpurias eſſe, conqueſtus eſt gloriae auitae heres digniſſimus, Abr. Gronovivs. At quoque fuerunt, qui rebus explicandis vacarent, inter quos reliquis non ſolum praerogatiuam reddet dubiam, verum quoque longo poſt ſe interuallo relinquet viri poſt fata quoque celeberrimi Henrici de Cocceii, commentarius in idem opus abſolutiſſimus, quem propriis animaduerſionibus auctum propediem quam ſplendidiſſime dabit illuſtriſſimus filius, Sam. de Cocceii, litterarum firmiſſimum praeſidium, qui non contentus eruditionis omnis tutelam gerere, ipſe aliquid dare conſtituit, quod admirationi poſteris eſſet tamdiu, quam diu eruditioni ſuus conſtaret honos. † Verum fuere quoque, qui id tantum agere voluere, vt quae Grotius late diſſeruit, vel in breues quaſi theſes contraherent, vel denique vim argumentorum oſtenderent, inter quos palma ſine dubio debetur viro poſt fata quoque magno, Io. Gottl. Heineccio. Fecit id in *praelectionibus*, quas iam vides, beneuole lector, quaſque ad palatum tuum, ſi ſapis, fore nulli dubitamus. Atque certo adfirmare poſſumus, earum ope Grotium et faciliorem intellectu fore, et ſolidiorem, ſi argumenta ſpectes, quae iam vna ſerie exhibentur. Nihil iam ſupereſt, quam vt gratias publice agamus viro integerrimo Rudigero, nouo hoc beneficio ſibi inſigniter obligauit rem publicam litterariam, et in poſterum quoque grata exhibere officia non intermittet. Vale, nobiſque faue Dab. Berol. a. d. x. Iul. clↄ Iↄ ccxxxxiiii.

IO,

† Tribus Volum. editus Vratiſlau. 1746.

IO. GOTTL. HEINECCII PRAELECTIONES IN HVGONIS GROTII DE IVRE BELLI ET PACIS LIBROS III.

AD PROOEMIVM.

DGREDIMVR opus, quo nullum vmquam ſol vidit illuſtrius, et quod viuet, quamdiu ſtudiis praeclaris honos inter mortales erit. Maximi ſemper eam magni GROTII lucubrationem fecere eruditi, in quibus PAVLVS COLOMESIVS in *Operib. pag.* 459. ſcribit, Grotium omnes ingenii vires in hoc opus intendiſſe, eumque de libris his dicere potuiſſe, quod CASAVBONVS ſcripſerat de *Commentario* ſuo *in Perſium*: *in Perſio omnem ingenii conatum effudimus*. Nec male iudicauit COLOMESIVS. Ipſe enim

GROTIVS de hoc opere suo in *Epist.* 196. scribit: *mitto tibi libros de iure belli et pacis, cum non exigua accessione. Horum curam tibi et amicis commendo, vt inter mea opera, si quid video*, EMINENTIVM.

Antequam ad prooemium perueniamus, quaedam praemittere iuuabit, quae ad libri huius historiam pertinent. Scripsit illum Grotius iam exsul, quum magna inuidiae tempestate aduersus se excitata, ob nouas, quarum insimulabatur, in sacris opiniones, et factionem Oldenbarneueldianam, ex carcere ingenioso vxoris commento exportatus in Galliam profugisset. Id enim ipse indicat *in prooem.* §. 30. In Gallia enim reperto praesidio, Nicol. Peirescius id egit, vt rex hoc nouo hospite ad rem magnam et illustrem vteretur, et hinc facile obtinuit, vt Grotio istud opus *de iure belli et pacis*, quale nondum exstabat, conscribendum daretur. Praestitit hoc ipsum egregie, et hoc opus edidit anno 1625. quumque primum consilium cepisset, illud inscribendi *ius gentium*, postea id consilium abiecit, et operi praefixit titulum *de iure belli et pacis*, vt hoc titulo inuitati et summi rerum ministri in aulis, et duces bellici librum legerent, neque illum tamquam opus vmbratile et scholasticum adspernarentur. GROT. *Epist.* 78. *ad Gall.* COLOMES. *Epist. claror. viror. epist.* 3.

Ceterum immortale hoc opus aliis bilem mouit, ab aliis cum summo plausu receptum est. Nemini id minus placuit, quam pontifici Romano. Quum enim Grotius iura principum et rerum publicarum aduersus perniciosas sacerdotum doctrinas grauiter vbique adserat, et fundamenta ponat genuinae doctrinae ciuilis, quae papae admodum exosa, et regno tenebrarum parum proficua sunt: librum in *indicem librorum prohibitorum* referri iussit anno 1627. Vnde ex omnibus Romanensium academiis exsulat. Vid. BOECLER. *in praefat. Commentar. ad Grotium.*

Deinde et ex Protestantibus permultis hoc opus displicuit ob varias a receptis ecclesiae doctrinis discrepantes sententias, quas saepe inspergit. Et profecto eodem fere tempore duo magna ingenia turpiter se dederunt, quum se rebus alienis immiscerent; Grotius, dum theologicae eruditionis; Salmasius, dum iuridicae lauream adfectaret. Et hinc est, quod tot theologi notas scripserunt ad Grotium, de quibus paullo post erit dicendi locus.

Quo magis autem opus ob naeuos quosdam displicuit, eo magis se probauit viris ciuilis prudentiae gnaris: eoque factum est, vt nullus vmquam auctor classicus tot commentariis illustratus sit, ac Grotii libri *de iure belli et pacis.* Sed illam commentatorum turbam nos in certas classes, ac veluti in tribus quasdam, describemus.

I.

I. Fuere, qui id egerunt tantum, vt textum Grotii interpretarentur, et genuinum eius ſenſum eruerent, in eoque genere reliquis omnibus palmam praeripit Io. FRIDER. GRONOVIVS, cuius notae ad intelligendum Grotium ſunt vtiliſſimae, et bonae frugis plenae.

II. Fuere, qui Grotium magis illuſtrarent, quam de eius doctrinis diſputarent, eoque in genere regnat Io. HENR. BOECLERVS, qui conquiſitis ex omni antiquitate exemplis et teſtimoniis Grotium illuſtrat. Sed nec multum vtilitatis extra ſcholam hi commentarii adferre ſolent, nec integri lucem adſpexerunt. Peruenit enim Boeclerus tantum ad caput vſque ſeptimum libri II. Eiuſdem generis et commentarius GVIL. *van der* MVELEN, operoſus et eruditus, ſed eadem methodo conſcriptus, VLRICI OBRECHTI, profeſſoris et poſtea praetoris regii Argentoratenſis, Boecleri generi, et IOANNIS TESMARI, profeſſoris Marburgenſis.

III. Fuere, qui Grotii doctrinas vel a philoſophia ſcholaſtica, vel a recepta eccleſiae doctrina diſſentientes potiſſimum refellere in ſuis commentariis ſtuduerunt, id quod fecerunt, Io. a FELDEN, Io. ANDR. OSIANDER, VELTHEMIVS, et Io. REINHARDVS HEDINGERVS. Verum ex his parum proficit ſtudioſus iuris naturalis et gentium; qui Grotium non eo fine tractat, vt inde theologiam et philoſophiam addiſcat, ſed vt iuris naturalis et gentium genuinis principiis imbuatur. Nec tam periculoſae ſunt illae Grotianae theologiae ſcintillae, vt inde metuendum ſit incendium, ad quod exſtinguendum iſtis commentariis abſonis opus videatur.

IIII. Denique fuere, qui Grotii doctrinas cum genuinis iuris naturae et gentium principiis contulerunt, ea, quae recte poſita erant, inde demonſtrarunt, errores modeſte indicarunt, quae deerant, ſuppleuerunt. Et horum tres potiſſimum ſunt, qui omnes reliquos Grotii interpretes longo poſt ſe interuallo reliquiſſe videntur, CASP. ZIEGLERVS, prof. Wittebergenſis, cuius *Notae in Grotium Wittebergae* 1666. prodierunt, HENR. HENNINGES, qui *obſeruationibus ſuis politicis et moralibus* in Grotium 1673. editis aulae Brandenburgicae innotuit, a qua negotiis grauiſſimis, maxime legationi ad comitia Ratiſponenſia, adhibitus, vbi non ita pridem mortuus magnum deſiderium principi et toti Germaniae reliquit: ac denique BARBEYRACIVS, qui et verſione ſua, et notis de Grotio bene mereri ſtuduit. Prae omnibus tamen ZIEGLERVS et HENNINGESIVS commendari merentur.

His de opere Grotii praemiſſis, iam ad ipſa Grotii prolegomena pogredimur, quae ad duas partes poſſunt reduci. Nam

1. Prior eſt generalis, in qua *de iure naturali generatim* diſputat, a §. 1. ad 27.

2. Posterior specialis, in qua *consilium suum* exponit. §. 28. *ad fin.*
Parte priore agit 1. *de iuris naturalis praestantia*, §. 1. 2. 2. *de eiusdem exsistentia*. §. 3-27.

Ad §. 1. 2.

Praestantia huius iuris argumentis quam plurimis potest demonstrari, quamuis multi sint, qui eam in dubium vocent, et iuris prudentiam naturalem plane inutilem ac infructuosam esse rei publicae existiment, et in his HENR. REBHAHN, ICtus Argentoratensis, qui, cum Boecleri laudibus inuideret, programma anno 1663. edidit, quo id studium plane inutile dixit, et auctor anonymus libelli, Halae editi, sub titulo *Vrim et Thummim*, qui easdem inflat tibias.

Rationes vterque duas potissimum vrget. 1. Quod rationes iusti et iniusti commodius ex scriptura sacra, quam ex ratione petantur, 2. quod ad caussas quasuis decidendas, promendamque iustitiam, sufficiat ius ciuile humanum.

Sed rationes longe ponderosiores, vt ita dicamus, huius iuris praestantiam docent. Nam, vt Grotius §. 1. dicit, *est ius commune, quod inter omnes omnino populos intercedit.*

1. Ius ciuile Romanum magnum vsum in multis gentibus obtinuit, sed non vbique: numquam in fora Daniae, Sueciae, Poloniae, Russiae, nunquam in Asiam et Africam penetrauit. At ius hoc naturae vere est ius gentium omnium. Quum enim ex ipsa ratione fluat: non potest non omnibus gentibus commune esse, quae ratione pollent: adeoque siue cum Turcis, siue cum Iapanensibus, siue cum Scythis agas, non magis possunt negare iura naturalia, quam veritates arithmeticas, bis duo esse quatuor, quia illa aeque ex ipsa ratione fluunt, ac hae positiones arithmeticae.

2. Ius gentium, inter gentium rectores intercedit. Ius Romanum ciues tenet, non ipsos principes et res publicas. Principes enim solutos esse legibus, ipsum ius Romanum fatetur *l.* 31. *D. de legib.* Hinc vsum habet ius ciuile in caussis priuatis, non publicis, quae ex solo iure naturae et gentium decidendae sunt. Rem illustrabo exemplo. Quum Philippus IIII. rex Hispan. anno 1665. obiisset, Ludouicus, Galliae rex, Belgium Hispanicum inuadebat. Caussa bello praetexebatur IVS DEVOLVTIONIS. Brabantini enim eo iure vtuntur, vt viri ad secunda vota transeuntis bona maneant liberis ex priore susceptis matrimonio, exclusis liberis ex se-

ſecundo matrimonio genitis. Quum itaque Philippus IIII. ex priore matrimonio ſuſcepiſſet Mariam Thereſiam, Ludouici vxorem; exiſtimabat, ei iure deuolutionis deberi Belgium. Inde bellum. Vid. ANDR. AVBERI *Traité des Droits de la Reine très-chrétienne ſur divers Etats de la Monarchie d'Eſpagne, à Paris* 1667. 12. Sed abſurda erat ea defenſio. Nam ius deuolutionis eſt ius ciuile Brabantinis proprium, et quo ſoluti ſunt principes. Controuerſiae autem inter gentes non ex iure ciuili huic vel illi genti proprio, ſed ex communi omnium gentium iure decidendae ſunt. Rectores ciuitatum poſſunt iure ciuili vti quoad ſubditos, ſed non inter ſe.

3. Ius naturae ab ipſa natura profectum ex diuinis legibus conſtitutum eſt. Legiſlator eſt Deus, modus promulgandi dictamen rectae rationis. Ergo eſt certum, quum ius ciuile ſaepe incertum ſit. Eſt immutabile, quum ius ciuile ſaepiuſcule mutetur. Eſt ſanctum et diuinum, quum de iure ciuili vſurpari poſſit illud TACITI, *Annal. lib. XIIII. cap. 44. habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra ſingulos vtilitate publica rependitur.*

4. Ius naturale et gentium, vti Grotius ait §. 2. verſatur in foederibus, pactionibus, conditionibus populorum, regum, exterarumque nationum, in omni denique belli iure et pacis. Quam praeclarae hae res ſunt! Non hic agitur de ſtillicidiis et tribus capellis, vti Martialis in ius ciuile ludit, ſed de negotiis publicis gentium cum gentibus, de foederibus, bello, pace, controuerſiis illuſtribus, praetenſionibus, cet. Eſt ergo haec ſcientia fere regnatrix. Et ſi quis Bartolum vel Baldum mitteret ad comitia pacis cauſſa Cameraci inſtituta, vniuerſa ſcientia iuris ciuilis non tantum proficeret, quantum vnus Grotius, vel Henningeſius, vel Puſendorffius, in hac diſciplina verſatus.

Hinc quamuis paradoxum videatur, Euripidem hoc ius rerum diuinarum humanarumque cognitioni praeferre, (vid. §. 2.) id tamen rationem habet, quia eo magis prodeſt rei publicae, quam omnis philoſophia theoretica, eiuſque magis intereſt, pacem ſeruari, bella componi, quam reperiri circuli quadraturam vel perpetuum mobile.

§. 3. 4. 5.

Sequitur altera quaeſtio, quam demonſtrata iuris huius praeſtantia, tractat Grotius. Quum vero duplex hic occurrat error, quum

1. alii negauerint, ius aliquod exsistere, alii 2. ius belli esse: vtrumque errorem profligare nititur.

I. Qui ius negarent, haud pauci reperti sunt. Ipse GROTIVS §. 3. allegat EVPHEMVM apud THVCYDIDEM, qui nihil iniustum esse ait quod vtile, et §. 4. CARNEADEM, philosophum Platonicum, qui Romam missus, se de omnibus rebus in vtramque partem disputare posse, conuocatis ciuitatis proceribus vno die laudauit iustitiam, et iustum aliquid natura esse polita oratione demonstrauit: altero die ipse argumenta sua destruxit, et nihil natura iustum, nullum ius naturae exsistere defendit, Catonis suasu ideo Roma expulsus. Vid. LACTANT. *Inst. diu. lib. V. cap.* 16. vbi plurima eius argumenta occurrunt.

Sed his adiungi possunt alii, veluti ARISTIPPVS *Cyrenaicus*, qui *nihil natura iustum honestumque esse statuit, sed lege et consuetudine, addiditque, sapientem et furtis, adulteriis, et sacrilegio daturum operam, quum tempestiuum fuerit. Neque enim horum quidquam natura turpe esse, si auferatur vulgaris opinio.* DIOGEN. LAERT. *lib. II. segm.* 93. Non absimilis fuit Epicuri sententia, quam ita expressit Horatius, *lib. I. sat.* 3. ipse Epicureus:

Non natura potest iusto secernere iniquum:
Sola est vtilitas iusti prope mater et aequi.

II. Hi ergo omnes in vniuersum aliquid iustum esse negarunt, sed fuere etiam, qui saltim belli aliquod ius esse inficiarentur: eoque pertinent loca ENNII, HORATII, MARII, TERTVLLIANI, quae auctor §. 3. 4. adducit: quaeque eo redeunt, quod leges sileant inter arma, bellumque, quod vi et fraudibus geritur, nullum ius admittat.

Sed hos auctores vtriusque generis praeclare refellit auctor, et contra priores demonstrat, esse ius naturae. §. 6-24. contra posteriores, esse etiam ius belli §. 25-27.

Esse ius naturae, septem argumentis demonstrat, quae ordine perlustrare iuuabit.

§. 6.

Primum argumentum hoc est: *cui natura est adpetitus societatis tranquillae, ei est ius. Homini natura est eius modi adpetitus societatis. Est itaque ei ius.* Ergo datur ius aliquod naturale et commune omnibus hominibus. Resoluimus illud in formam syllogismi, vt eius vis et neruus eo magis adpareat.

Pri-

Prima propositio est: cui est adpetitus societatis tranquillae, ei est ius: eaque certissima, quia societas nulla sine iure consistere potest. Societas enim consistit in coniunctione animorum, ea fit per pacta, pacta non prosunt nisi seruentur. Quis vero pacta seruabit, nisi iure aliquo se ad id obligari credat? Fingamus, decem latrones coire in societatem. Iniustissima haec societas est, et tamen sine iure consistere nequit. Coëunt enim per pacta, stipulantur sibi inuicem mutuum auxilium, mutuam taciturnitatem, commune lucrum: si isti homines in se iniustissimi haec pacta non seruant, dissoluetur societas. Hinc recte CICERO *de offic. lib. II. cap.* 11. *Iustitiae tanta vis est, vt nec illi quidem, qui maleficio et scelere pascuntur, possint sine vlla particula iustitiae viuere, cet.* Est ergo certissimum, societatem sine iustitia consistere non posse: quumque iustitia nulla sit sine iure, certissima quoque est propositio: cui est adpetitus naturalis, ei est ius.

Propositio secunda non minus certa est. Hominem enim natura adpetere societatem tranquillam, experientia docet, nec facilius potest, iste adpetitus probari, quam si consideremus hominem vel in solitudinem, vel ad gentem barbaram et feris truculentiorem deportari. An non mori illi suauius videbitur, quam vel extra societatem hominum, vel inter homines sine securitate in perpetuo periculo viuere? Sequitur itaque, vt et conclusio sit certissima. Ergo est aliquod ius commune, quod ex societate fluit, id est, ius naturae.

§. 7.

Sed priusquam ad secundum argumentum progrediatur: obiectionem remouet, §. 7. Argumentatus erat a naturali adpetitu, quo homines ad societatem feruntur, ad exsistentiam iuris. Posset obuerti, et bruta ad societatem sui generis ferri, veluti columbas, formicas, et praecipue apes, adeoque et his ius naturae esse, quod quum sit absurdum, absurdam quoque esse consequentiam, quod, qui natura ad societatem feruntur, ius naturae habeant.

Sed respondemus, distinguendum esse inter desiderium et impetum naturalem. Desiderium est affectus voluntatis tendens in aliquem finem, et adpetens simul media, quae ad hunc finem simul idonea sunt. Et tale desiderium est in solo homine, quia solus voluntate gaudet, et ratione, qua media inueniat.

Impetus vero est naturalis tendentia sine ratione et conscientia. Sic

Sic e. g. lapis tendit deorſum, ſed nec voluntate deorſum cadendi inſtructus, nec ſibi conſcius eſt, ſe deorſum tendere, nec de mediis, quae ad hunc motum requirantur, ſollicitus eſt. Et talis impetus eſt in brutis.

Iam facile hac diſtinctione obſeruata reſpondebimus argumento: Quicumque deſiderio naturali fertur ad ſocietatem tranquillam, illi ius eſt: Bruta huius modi deſiderio ad ſocietatem tranquillam non feruntur, ſed impetu quodam et inſtinctu naturali ad eam tendunt: Ergo non habent ius.

Non autem voluntatem cum ratione coniunctam brutis ineſſe, inde probat Grotius:

1. Quod actiones eorum non ſint vniformes, et ſibi ſimiles. Nam canes e. g. tuentur catulos, eoſque defendunt aliquamdiu: mox illos morſu abigunt, et plane obliuiſcuntur, illos eſſe ex ſe natos.

2. Quia et infantes ſimili adpetitu tenentur, etiamſi non ratione vtuntur. Adeoque poteſt in brutis eſſe impetus ſine voluntate, quia et in infante eſt, qui clamat, ſi ab hominibus ſolus relinquitur.

3. Quia deſtituuntur praecipue inſtrumento ſocietatis, nempe ſermone vel oratione. Nam quia homines deſiderio ſocietatis tenentur, de medio cogitarunt hanc ſocietatem tuendi. Hinc inuenere ſermonem, quo ſibi inuicem ſenſa animi communicarent, et quo non eſſet opus, niſi viuere cuperemus ſocialiter. Quum ergo bruta, tametſi iiſdem inſtructa organis, tamen non ſermocinentur, nec deſiderio ſocietatis ea teneri patet, ſed ſolo impetu ad ſocietatem aliquam ferri. Conf. *de oratione ſocietatis conciliatrice* CIC. *de legib. lib. I. cap. 9.*

§. 8.

Ex hoc primo argumento colligit Grotius principium iuris naturae et gentium eſſe SOCIALITATEM.

Itaque ea in re conuenit Grotius cum Hobbeſio et Pufendorffio. Omnes enim hi auctores ius naturae et gentium deriuant ex principio ſocialitatis. Poſito enim homine, qui mecum in ſocietate viuit, ponitur ius. Sed in eo differunt hi auctores, quod quiſque eorum principium hoc diuerſis fundamentis inaedificat. Secundum Grotium enim ſocialiter eſt viuendum, quia id congruit naturae humanae, et naturali eius deſiderio: ſecundum Hobbeſium viuendum eſt

eſt ſocialiter, quia alias naſceretur bellum omnium in omnes. Secundum Pufendorffium ſocialiter eſt viuendum, quia ita iuſſit Deus. Ita facile conciliabimus diuerſa horum auctorum principia.

At reiecimus iam hoc principium ſocialitatis in *Praelectionibus Pufendorffianis*, quia quidem verum eſt, et euidens, ſed non adaequatum, idque tum inde probauimus, quia officia erga Deum et ſe ipſum ex ſocietate non fluant, ad quae quippe praeſtanda obſtricti ſumus, tametſi ſoli eſſemus in hoc mundo. An itaque et hic reiiciemus Grotii doctrinam?

Reſp. in Grotio laudandum eſſe, quod culpauimus in Pufendorffio. Et, ne id mirum videatur, rationem ſtatim reddemus. Pufendorffius tractat ius naturae et gentium. Ad ius naturae etiam officia erga Deum et proximum pertinent, quae quum ex ſocietate non fluant, principium eius eſt inadaequatum, adeoque reiiciendum. At Grotius non tam ius naturae tractat, quam ius gentium; iura belli et pacis. Haec vero omnia omnino ſocietatem humanam ſupponunt, adeoque eius principium eſt adaequatum.

Pauciſſimi hoc recte capiunt; et hinc, quia audiunt a tot auctoribus principium Pufendorffianum reiici, ſtatim exiſtimant, eodem modo reiiciendum eſſe principium Grotii: quos tamen toto caelo errare iam vidimus.

Ex hac ergo ſocietate omnia iura hominum aduerſus homines fluunt. Poſito enim, me ſocietatem inire cum contubernali: ſtatim ſequetur, 1. vt abſtinere debeam ab eius rebus, 2. vt, ſi damnum ei fecerim, reſtituam, 3. vt pactum, quod cum eo inii, ſeruem, 4. vt eum feram, nec illi vllam faciam iniuriam. Si quid horum omitto, ſocietas diſſoluitur. Idem in maioribus ſocietatibus, veluti ciuili, immo in maxima illa ſocietate generis humani obtinet.

§. 9.

Hactenus primum Grotii argumentum, quo exſiſtentiam iuris naturae et gentium probat, ſequitur alterum:

> *Quicumque inſtructus eſt iudicio et delectu boni et mali, is et iure aliquo obſtringitur.*
> *Homo huiuſmodi iudicio et delectu inſtructus eſt.*
> *Obſtringitur ergo iure.*

Conſequentia maioris propoſitionis haec eſt. Deus nihil fecit fruſtra. Dum ergo hominem eo iudicio inſtruxit, vt poſſit bonum et ma-

lum, non solum physicum, sed et morale, discernere, et ea voluntate, quae in bonum fertur, et malum auersatur: procul dubio voluit, vt bonum faciat, malum fugiat, non vt illud imitetur Medeae,

Video meliora proboque,
Deteriora sequor.

Si Deus hoc voluit, peccat, dum id non facit. Si peccat, iniustus est, si iniustus est; etiam ius esse debet. Ergo est ius.

Possumus ex eodem fundamento ita ratiocinari. Deus nos instruxit iudicio et delectu boni et mali. Ergo voluit, vt nobis bene, non male, sit. Ergo possumus malum omne a nobis amoliri. Ergo nemini ex voluntate Dei fas est, nobis malum inferre. Ergo et nobis nefas est, aliis inferre malum. Ergo est ius.

Minor propositio denuo nititur conscientia cuiusque, et experientia. Ratione enim homo instructus est et iudicio, clarissimam et distinctissimam habet ideam boni et mali. Bonum est, quod durationem nostram promouet; malum, quod nos destruit. Experientia et ratiocinatio illum quotidie docet, quid hominis durationem conseruet, quidue eumdem destruat. Ergo gaudet iudicio et delectu boni et mali.

Hoc argumentum post Grotium praecipue vrget doctissimus Anglus, RICHARDVS CVMBERLANDVS *de legibus naturae, cap.* 2. §. 4. vbi simul docet, has praeclaras facultates, homini concessas, nihil aliud fore, quam gladium in manu furiosi, nisi accederet ius, quod illas dirigat.

§. 10.

Duobus his argumentis Grotius probauit dari ius naturae proprie dictum, quod alias ius perfectum, item iustitia expletrix vocatur: iam demonstrat etiam dari ius imperfectum, vel iustitiam attributricem. En tertium argumentum:

Si discrimen est boni et perfectionis maioris et minoris, est etiam naturale aliquod iurium discrimen.
Verum est prius.
Ergo et posterius.

Iustitia enim attributrix respicit ad meritum vel indigentiam personae. Prout illud vel haec maius minusue est, ita et iura differunt.

runt. E. g. maius bonum nobis sunt parentes, quam alii conciues; ergo iis plus debemus obsequii et honoris, quam illis. Maior est perfectio hominis docti, quam indocti. Ergo illi plus praemiorum debetur, quam huic. Quum itaque ea facultate instructi simus, vt possimus discernere, quid altero sit melius et perfectius, vel peius et imperfectius, sequitur, vt et iure aliquo obligemur singulis tribuendi, quod eorum perfectiones et qualitates exigunt.

§. 11.

Sequitur quartum argumentum, quod tamen omnium primum esse debuisset. Argumentatur enim:

Si omnes agnoscimus Deum aliquem, sequitur, vt et eius praeceptis parere teneamur.
Si praeceptis eius tenemur, obligamur.
Si obligamur, etiam ius aliquod est, quod nos obligat.

Meretur totus §. ponderari, ex quo sequentes quaestiones fluunt:

1. An recte dixerit Grotius, ius aliquod fore, si vel maxime non sit Deus?
2. Vnde sciamus, nos praeceptis diuinis obligari?
3. Quomodo ad notitiam horum praeceptorum perueniamus?

I. Quod ad quaestionem primam attinet: non solus Grotius ita loquitur, sed et scholastici omnes, qui miro consensu docent, ius naturae fore, etiamsi non sit Deus, vel aliquid iustum esse *antecedenter ad Deum.*

Dicunt enim 1. ipsam rectam rationem docere, societatem humanam consistere non posse, si vnicuique liceret furari, adulteria committere, occidere. Hinc etsi Deus numquam dixisset: ne furare, ne occide, tamen vnumquemque, qui rationem sequi velit, secum cogitaturum, sibi ab his facinoribus abstinendum esse. Ex quo sequi putant, vt ius aliquod futurum esset, etsi non esset Deus.

2. Idem probant experientia. Nam si consideremus atheos in re publica viuentes, ii plerumque ciuiliter boni sunt, et id de plerisque atheis ostendere conatus est BAILIVS in *Dictionario historico et critico* sub articulis: *Spinoza*, *Zenon*, et aliis. Cur vero? quia ratio eos docet abstinendum esse ab his criminibus, etsi non esset Deus. Inprimis vrgeri posset exemplum Sinensium. Maximi hi sunt Spinosistae, nihilque eorum philosophia differt a dogmatibus

 Spino-

Spinozae : et tamen LEIBNITIVS in *praefatione nouissimis Sinicis* praemissa docet, non esse vllam gentem iustitiae studiosiorem Sinensi. Quis itaque dubitet, iuri naturali locum fore, etiamsi non sit Deus?

Sed falsissima nihilominus haec est doctrina. Nullum enim ius est sine obligatione, nulla obligatio sine lege, nulla lex sine legislatore. Si ergo ponamus, non esse Deum, nec legislator esset, nec lex, nec obligatio: adeoque nec ius.

Ad argumenta in contrarium allata facile potest responderi. Obligatio vel proprie sumitur, vel improprie. Proprie accepta est iuris vinculum, quo a superiore obstringor ad aliquid faciendum, vel omittendum. Et huius effectus est ius. Qui enim obligationi suae non satisfacit, iniustus vocatur, et poena afficitur.

Improprie vero obligari dicimur, quoties nos proprii commodi contemplatione ad aliquid faciendum vel omittendum ferimur. Et huius effectus non est ius, sed prudentia. Qui enim nec id facit, quod sibi vtile fore animaduertit, is imprudens, non iniustus dicitur, nec poena adficitur, sed damnum sua culpa sentit.

Res exemplo fiet clarior. Miles obligatus est parere duci suo: Id legislator iubet: nisi illi paret, tamquam iniustus punitur. Est ergo haec obligatio propria. At et aegrotus existimat se obstrictum esse, vt pareat medico. Nulla lex id iubet, sed propria vtilitas suadet. Si non paret, non iniustus habetur, sed imprudens. Nec punitur, sed damnum sentit.

Iam facile patet, cur et vtilitas publica ipsis atheis persuadeat, vt vitent grauiora facinora. Non haec obligatio propria est, sed impropria, non omittunt peccata, ne contra ius peccent, sed ne damnum patiantur. Itaque si Deus non esset, posset quidem contingere, vt homines ea facerent, quae ius naturae iubet, sed non ea facerent, vt iuri naturae pareant, sed vt proprio commodo velificentur.

II. Quaestio secunda est, vnde intelligamus, nos esse obstrictos, vt Deo pareamus? Resp. ex dependentia nostra. Contemplantes enim nos ipsos, animaduertimus, 1. nos non esse a nobis ipsis, quia nihil a se ipso est, nisi quod aeternum est: 2. Deum non solum exsistentiam nobis dedisse, sed et illam conseruare, quum ne per momentum quidem ipsi durationem nostram continuare possumus.

Quum

Quum ergo Deus et exſiſtentiam nobis dederit, et eam conſeruet: ſequitur ſane, vt et eius voluntati parere teneamur. Nam is, a quo dependemus, eſt ſuperior. Qui ſuperior eſt, inferiori poteſt leges praeſcribere. Qui leges praeſcribere poteſt, ei parere tenemur. Itaque Deo parere tenemur.

§. 12.

III. Sed vnde intelligimus hanc voluntatem Dei? Tertia haec eſt quaeſtio, paucis expedienda.

Reſp. Deum poſſe bifariam voluntatem ſuam promulgare: vel per rationem, vel per reuelationem.

Per rationem, quoties ratiocinando adſequi poſſumus, quid Deus velit fieri; e. g nos non debere occidere, debere contra pacta ſeruare, cet. Per reuelationem, quoties ratiocinando id ſane non poſſumus, ſed ex verbo quodam diuino vel ore prolato, vel ſcripto. Sic ratiocinando numquam intellexiſſet Abrahamus, ſibi opus eſſe circumciſione, niſi Deus id ei reuelaſſet. Nec hodie poſſemus intelligere, Chriſtianos eſſe baptizandos, niſi S. S. id doceret.

Ex eo ſequitur, ius diuinum duplex eſſe, naturale, et voluntarium.

Naturale, quod ex ratione addiſci poſſet; etiamſi non exſtaret decalogus, vel S. S. e. g. non eſſe occidendum.

Voluntarium, quod non niſi ex reuelatione addiſci poteſt, veluti leges V. T. de ſacrificiis, et quae hodienum obtinent leges de gradibus conſanguinitatis et adfinitatis prohibitis.

Quod vero ius naturale ex ratione intelligi poſſit, ius voluntarium intelligi non poſſit, id exinde eſt; quod illud naturalem connexionem habet cum natura humana, hoc non habet. Conf. de hac diſtinctione infra *lib. I. cap.* 1. §. 13.

Notetur falſa deriuatio vocabuli IVS ſub finem paragraphi propoſita. Non enim ius dicitur a *Ioue*, ſed a *iubendo*. A iubendo eſt *iuſſum*, a iuſſo, *ius*. Vid. GRONOV. *Not. ad h.* §.

§. 13.

Docet ea occaſione Grotius, cur Deus leges ſuas naturales, quae iam ex ratione innoteſcunt, reuelatione veluti de nouo promulgarit, e. g. in decalogo?

Factum id est, 1. quia non omnes homines ea ratiocinandi facultate pollent, vt possint sine reuelatione speciales quasuis leges scire.

2. Quia adfectus saepe abripiunt homines, vt non ratiocinentur, e. g. dum libido hominem vrit, parum ratiocinatur, iustum iniustumue sit quod agat, sed commisso demum delicto, tum conscientia ratiocinari incipit.

§. 14.

Vt ad ius naturale redeamus: quamuis id ex recta ratione iam satis innotescat, magnum tamen robur ei ex historia sacra accedere ait. Ea enim docet nos, ab iisdem omnes primis parentibus descendere. Ex hoc vero sequitur, 1. vt cognatio quaedam sit inter homines omnes, 2. vt socialiter viuere debeant, 3. vt omnes se agnoscant aequales, 4. vt nemo alterum laedere debeat, cet.

Sed hoc argumentum inter Christianos tantum robore quodam pollet, vnde magis illustrat, quam probat.

§. 15.

Sed superest vltima quaestio, quae occasione huius argumenti tertii tractatur: quid opus sit iure ciuili, quum habeamus ius naturae et gentium ab ipso Deo datum, et vnde oriatur ius ciuile?

I. Necessarium fuit ius ciuile, 1. quia naturale caret medio cogendi et coërcendi. Vetat e. g. homicidia, sed non addit, supplicio affectum iri, qui occiderit. 2. Quia in societate humana multi sunt actus indifferentes, qui ob communem rei publicae salutem restringendi sunt, sic e. g. venari, piscari, donare, testari, sunt actus indifferentes, in se nec boni, nec mali. Sed interest tamen societatis ciuilis, ne omnes promiscue venentur, piscentur, ne pro lubitu donent, legent, testentur. Ergo opus fuit legibus ciuilibus.

II. Vnde vero leges ciuiles originem habent? Ex pactis, respondet Grotius. Homines enim in statu et libertate naturali viuentes non potuere aliter in res publicas coalescere, quam per pacta. Pacti enim primo sunt, se rem publicam constituturos: pacti sunt, se hac vel illa imperandi forma vti velle: pacti denique, se huic vel monarchae vel concilio se voluntates suas submissuros. Ex eo ergo pacto nascitur obligatio, et iuri ciuili parendi. Et

eatenus

eatenus recte veteres definiuere, legem esse communem sponsionem ciuitatis. *l. 1. et 2. D. de legib.*

§. 16. 17.

Sequuntur quintum et sextum argumentum, quibus demonstratur, ius aliquod esse, quorum alterum ab indigentia humana, alterum a relatione gentium inter se desumitur.

I. Ex indigentia humana ita argumentamur:

Si Deus nos voluit esse multarum rerum indigos, sequitur, vt voluerit hominem homini subuenire.
At homo homini sine iure quodam cogente non subueniret.
Ergo voluit esse ius quoddam.

Consideremus infantes: quam indigi sunt auxilii humani? et quis infans ad iustam aetatem perueniret, nisi essent, qui iis victum, amictum, et reliqua necessaria suppeditarent? Quis autem suppeditaret, nisi ius cogeret parentes, propinquos, tutores? Ergo Deus, qui non voluit infantes perire, omnino ius aliquod constituit, eoque certas personas obligauit, vt eis subuenirent. Ergo est aliquod ius.

II. Ex relatione gentium inter se argumentamur:

Si gens sine gente subsistere non potest, sequitur, vt inter eas ius sit commune.
At verum est prius.
Ergo et posterius.

Gentem sine gente subsistere non posse, probat experientia. Opus enim est commerciis, quibus vnius indigentia alterius copiis suppleatur. Opus est auxilio gentium aduersus adgressores, opus est foederibus, legationibus, cet. Atqui haec omnia non essent, nisi communi aliquo iure continerentur. Ergo est ius gentium omnibus commune, adeoque datur ius aliquod naturale. Conf. §. 2. *Inst. de iur. nat. gent. et ciu. verb. ius autem gentium omni humano generi*, cet.

Sed an a iure gentium recte argumentari licet ad ius naturae? Licet omnino. Nam *ius gentium* proprie nihil aliud est, quam ius naturae negotiis gentium adplicatum. Adeoque non sunt diuersa iura, sed vnum idemque, quod a diuersis obiectis, quibus adplicatur, diuersa nomina sortitur.

§. 18.

§. 18.

Antequam ad vlteriora progrediatur auctor, duas obiectiones euertit, quarum altera est CARNEADIS, altera HORATII.

CARNEADES stultitiam dixerat iustitiam, idque ita probauerat. Stultus est, qui vtilitatem suam negligit, et alii potius, quam sibi prodest. Atqui, qui iustitiam colit, propriam vtilitatem negligit, aliisque potius, quam sibi prodest. Ergo, qui iustitiam colit, stultus est.

Minoris veritas in oculos incurrere videtur. Nam e. g. iustus, etiamsi altero pauperior sit, tamen non furatur, dum iustitiae caussa a furto abstinet, propriam vtilitatem negligit, et alteri potius, quam sibi prodest. Et hinc Carneadi stultus videtur.

Sed resp. 1. distinguendum esse inter vtilitatem veram et adparentem. Qui furatur, non veram, sed apparentem vtilitatem sectatur. Quae enim haec est vtilitas, aliquot numis fieri ditiorem, et eo ipso amittere bonam existimationem, excidere hominum consortio, omnis fidei et securitatis iacturam facere? Deinde 2. distinguendum inter vtilitatem praesentem et futuram. Qui enim iustitiam colit, vtut praesentem vtilitatem negligat, eo ipso tamen in futurum sibi consulit, dum tranquilli animi est, dum non metuitur, sed amatur, dum nec alios metuere tenetur. Ergo negamus, eum, qui iustitiam colit, vtilitatem propriam negligere.

§. 19.

Altera obiectio est HORATII ex *Sermon. lib. I. sat. 3.* Eius sunt verba:

Iura inuenta metu iniusti, fateare necesse est.

Existimat itaque Horatius, ius non tam ideo inuentum esse, quod aliquid sua natura iustum iniustumue sit, sed ex metu hominum iniquorum. E. g. adulterium non ideo prohibitum, quod id rationi vel naturae humanae repugnet, sed quod metuerint homines, ne parum tuta futura sint matrimonia, nisi prohiberentur. Quaeritur itaque, an haec sententia sit admittenda?

1. Distinguit Grotius inter ea instituta, quae connexionem cum natura humana habent, et quae ad exsecutionem iuris reperta sint. Priora non praecipiuntur aut prohibentur, ob metum iniuriae; sed quia sua natura iusta vel iniusta sunt, vt, pacta esse seruanda, neminem laedendum. At posteriora omnino ex metu reperta,

perta, e. g. ne quis armatus ad iudicium veniat; ne milites vigilias deſerant.

2. Sed magis perſpicuae huius theſeos falſitas poteſt demonſtrari inde, quod quaedam iura locum haberent, etiamſi nulli alii eſſent homines, e. g. hominem teneri colere Deum, hominem debere ſe ipſum conſeruare. Sane haec iura ex metu non poſſunt eſſe profecta, quia locum etiam haberent, etiamſi nullus eſſet in mundo homo, quem metuas.

§. 20.

Reliquum eſt ſeptimum argumentum, quo demonſtratur, eſſe aliquod ius naturae, quod Grotius ex conſcientia humana petit. Ita enim ratiocinatur:

> *Si ſunt morſus conſcientiae in male agentibus, tranquilla contra conſcientia in probis, ſequitur, vt ſit aliquod ius omnibus hominibus commune.*
> *At verum eſt prius.*
> *Ergo et poſterius.*

Antecedens tam certum eſt, quam quod certiſſimum. Neque enim experientia nos ignorare patitur, tranquillum eſſe animum, recti ſibi conſcium, contra laniatus ſentire, qui male egit. Et hae furiae ita ſaepe agitant maleficos, vt malint ſibi manus inferre violentas, quam iſta tormenta perſentiſcere.

Conſequentia autem paullo adcuratius demonſtranda. Eam demonſtramus ex ipſa definitione conſcientiae. *Conſcientia* eſt ratiocinatio vel ſyllogiſmus de noſtris actionibus, quo ad liquidum perducere conamur, iuſtae an iniuſtae ſint. Si ergo homines natura ratiocinantur de actionibus, iuſtae an iniuſtae ſint, oportet aliquod ius eſſe. Nam hoc niſi eſſet, nihil vel iuſtum vel iniuſtum poſſet adpellari.

Sed obiiciunt athei, inprimis TOLANDVS in *Tito Liuio* vel tractatu *de ſuperſtitione*: conſcientiae morſus non tam ex conſideratione iuris naturalis proficiſci, quam ex iure ciuili, ex metu nimirum poenae. Nam homicidam non ideo angi, et ſtimulis conſcientiae ſauciari, quod hominem occiderit, ſed quod ſciat, homicidis imminere ſupplicium capitale.

Sed reſp. id falſum eſſe, idque inde probamus, quod illos conſcientiae ſtimulos et ii perſentiſcant, qui non poſſunt metuere

ſupplicium, e. g. ſummi imperantes. Exemplum eſt in Nerone apud SVETON. in *Neron. cap.* 34. Accedit, quod conſcientiae tormenta et illi ſenſerunt, quorum facinora non poena, ſed praemia manebant. Sic Iudae, Chriſto tradito, non vlla imminebat poena, ſed praemia ampliſſima. Et tamen tam ſaeuos conſcientiae cruciatus perferebat, vt ſuſpendio vitam finire mallet, quam diutius ferre conſcientiae morſus.

Quis ergo ius eſſe negauerit, ab ipſa conſcientia conuictus? Conf. WESTENBERG. *de cauſſ. obligat. Diſſ. II.* §. 2. *ſeqq.* vbi hoc argumentum vlterius perſequitur.

§. 21.

Finita hac demonſtratione aliquot conſectaria inde elicit Grotius, quibus inſignem iuris vtilitatem demonſtrat.

Plerique homines optime ſibi conſultum fore exiſtimant, ſi ſine lege eſſent, ſine iure viuerent. Hinc iura et leges vulgo odio habentur. Sed contrarium probat auctor.

1. Quia nemo ſine iure ſecurus eſſet. Nullum eſt animal magis improbum homine, qui ambitione, auaritia, libidine in quaeuis praecipitia rapitur. Huic impotenti hominis libidini frenum nulla alia re iniicitur, quam iure. Sine iure et lege vita piſcium viueretur, maior deuoraret minorem. Conf. verſus elegantes HESIODI, quos auctor infra adfert *lib. I. cap.* 1. §. 11. 1.

§. 22. 23.

2. Quia nec gentes ſine iure ſecurae eſſent. Quamuis enim gens ſit potentiſſima, et opulentiſſima, carere tamen non poteſt commerciis et foederibus. Haec vero nulla eſſent ſine iure.

3. Quia ne ſocietas quidem humana ſine iure ſubſiſteret. Societas enim omnis per pacta coaleſcit. Pacta vero eſſent fruſtranea, niſi ius eſſet, quod pacta ſeruari iuberet. Hinc Grotius ad hunc §. eleganter obſeruat ex Ariſtotele, quod nos ſupra ex Cicerone obſeruauimus, ne latronum quidem ſocietatem ſine iure poſſe contineri. Quanto minus ſocietas totius humani generis?

§. 24.

4. Quia nec pax ſecura eſſet ſine iure. Pax enim eſt pactum: nulla autem pacti ſine iure eſſet obligatio.

Elegans

Elegans eſt apophthegma, quod hac §. refert Grotius, quidam rex Spartanorum dixerat, beatiſſimam eſſe rem publicam, cuius fines haſta et gladio terminarentur, id eſt, quae quam latiſſime circumferret arma victricia. Pompeius id corrigens dicebat, beatiſſimam eſſe rem publicam, quae iuſtitiam pro finibus habeat. Et recte. Nam

1. Arma ſine iuſtitia ſunt latrocinium.
2. Fortitudo nulla eſt ſine iuſtitia: is enim eſt fortis, qui pro aequitate pugnat.
3. Res publica quae arma iniuſta expedit, omnibus exoſa eſt.

§. 25. 26. 27.

Diximus ſupra ad §. 3. 4. 5. auctori noſtro rem eſſe cum duorum generum hominibus. Alios enim negaſſe, ius aliquod eſſe: alios id conceſſiſſe quidem, ſed negaſſe tamen, ius belli eſſe. Quum itaque priorem errorem iam ſatis profligarit Grotius: intereſſe ſua exiſtimat, etiam poſteriorem refellere, quia alias abſurde ſcripſiſſet IVS BELLI ET PACIS, niſi ius aliquod in bello eſſet.

Quinam auctores ius in bello negent, iam ſupra vidimus §. 3. 4. quae hic conferri poſſunt. Eos errare his argumentis demonſtramus.

1. Quia bellum eſt loco iudiciorum. Duo enim ſunt ſtatus hominum, naturalis et ciuilis: ille inter hos, qui non ſubſunt communi imperio, hic inter eos, qui ſub vno imperio viuunt. In ſtatu ciuili controuerſiae a iudice iure definiuntur: in ſtatu naturali iudex nullus eſt, ergo opus eſt bello, adeoque bellum eſt loco iudiciorum. Quemadmodum vero norma iudiciorum ius eſt, ita nec bellum ſine iure intelligitur. Hinc Alexander M. quum omnibus promiſcue bellum inferret, non quod iuſta belli cauſſa eſſet, ſed quod vtile putaret, gentes ſubiugare: dictus eſt a Scythis *latro generis humani.*

Obiicere quis poſſet vulgatum illud: *ſilent leges inter arma:* nec non illud Pompeii, qui a Mamertinis legatis ex legibus conuictus: *armatas*, inquit, *leges vt cogitem?* PLVTARCHVS in *Vita Pompeii.* Sed reſpondetur

1. Silere in bello leges ciuiles, non naturales. Nam e. g. omnino abſurdum eſſet, ſi hoſtis putet, ſe aduerſus hoſtem inſtituere poſſe actionem legis Aquilliae, quod ille ſibi damnum intule-

 rit:

rit : at nihilominus recte dicitur hostem peccare aduersus ius naturae, si virgines constupret, infantes animi caussa occidat, homines multis cruciatibus adficiat. Hae leges iuris naturae non silent inter arma.

2. Quia et in bello conscientia docet aliquod ius esse. Nam milites conscientia iustae caussae fortius pugnant, ciues libentius conferunt sumtus belli: hostes contra sceleris sibi conscii plerumque facilius despondent animum. Hinc Atheniensium fortitudo in bello Marathonio. Vid. CORN. NEP. in *Vit. Miltiad.* Hinc Iugurthae metus in bello aduersus Romanos, de quo Sallustius refert, eum nec in duce, nec in milite habuisse fiduciam, ac omnia tuta metuisse. Si ergo tanta conscientiae vis etiam in bello est: sequitur sane, vt et belli aliquod ius sit. Nam paullo ante probauimus, ex conscientia humana demonstrari posse exsistentiam iuris naturae.

§. 28. 29.

Hactenus pars generalis: sequitur specialis, in qua auctor exponit,

1. *Consilium suum*, §. 28-31.
2. *Partitionem operis*, §. 32-35.
3. *Eius necessitatem*, §. 36-38.
4. *Subsidia, quibus vsus*, §. 39-55.
5. *Leges quasdam, quas sibi in toto opere dixit.* §. 56. *ad fin.*

I. Consilium suum auctor exponit hac §. 28. Ait enim, se expositurum esse ius inter populos commune, quod et ad bella, et in bellis valeat. Quod nullum aliud est, quam ius gentium, id est, ius naturae diuersis gentium negotiis adplicatum. Vnde facile animaduertimus, quid intersit inter Grotium et reliquos scriptores iuris naturae.

PVFENDORFFIVS non modo ius gentium tractat, sed et ius naturae. Nam et hominum, et ciuium officia erga Deum, se ipsos, et proximum late exsequitur. Idem consilium est HOBBESII in libello *de ciue*, et in *Leuiathane.* Sed Grotius potissimum tractat iura belli et pacis, id est, iura gentium.

Equidem multa hinc inde occurrunt, quae ad ius naturae pertinent, veluti *lib. II.* a *cap.* 2 - 17. de adquisitione rerum, de contractibus, de promissis, et praecipue de iureiurando. Sed haec omnia Grotius non tractat tamquam negotia hominum et ciuium, sed tamquam negotia gentium.

Cete-

Ceterum consilii sui scribendi ius gentium duas caussas allegat Grotius, quarum prior his §§. posterior duabus sequentibus tractatur.

Prima est, quod circa bellum duas esse animaduerterit plane contrarias sententias. Nimirum

1. Alii peccant in excessu, vt omne ius in bello cessare existiment partim in eo suscipiendo, partim in eodem gerendo.

2. Alii in defectu, vt omne bellum iniustum putent, et Christianis indignum. Eius sententiae patroni fuere olim TERTVLLIANVS in libro *de resurrectione carnis*, IOANNES FERVS, monachus Franciscanus saeculi decimi sexti, vir admodum moderatus in *Commentariis ad SS. paene omnibus*, ERASMVS ROTERODAMVS in *Milite Christiano*, et ex ipsis commentatoribus Grotii Io. a FELDE in *notis ad h. §.* vbi absurde vir ille argumentatur, quia ius naturae inter homines magis exigat iudicia, quam bella, multo minus inter se bella gerere debere Christianos, quasi in statu naturali locum habeant iudicia.

Quum itaque vtraque sententia falsa sit, Grotius dicit, se medicinam vtrisque voluisse adhibere, tum ne nihil, tum ne omnia licere crederentur. Adeoque egregie defendit, licere bellum gerere, sed et praeclare docet, in bello non promiscue omnia licere.

§. 30. 31.

Altera caussa, quae Grotio persuasit, vt huic operi manum admoueret, haec erat, vt iuris prudentiae etiam exsul consuleret.

1. Notum est, iuris prudentiam constare ex iure naturali, gentium, et ciuili. *l. 1. §. 2. D. de iust. et iur.* Itaque non potest non egregie consulere iuris prudentiae, qui haec confusa digerit, et naturalia, et gentium iura a reliquis seiungit. Ita enim, quae certa sint, quae immutabilia, quae vbique eadem facile addiscere licet.

2. Ex iure naturae pleraeque fluunt etiam ciuilium iurium rationes. Quae vtilitas denuo egregia est. Sic e. g. tota lex Rhodia de iactu, et maxima pars doctrinae de quasi contractibus ad ius quidem ciuile pertinet, sed ratio tamen eius iuris repetenda est ex iure naturae, quod docet, neminem debere cum alterius damno locupletari.

3. Inprimis egregie Grotius consuluit iuri publico vniuersali. Id enim quum ante Grotium paene ignoraretur, eius opera primum caput exseruit tenebris. Hinc vere dici potest, Grotium plus iuris prudentiae profuisse, quam centum leguleios vel rabulas, qui magna commentariorum, systematum, decisionum volumina reliquerunt.

Ceterum quod Grotius §. 31. optat, vt plures singularibus materiis huius iuris manum admouerent, id postea contigit. Nam

1. *De iure circa sermonem* scripsit VFFELMANNVS tractatum plane incomparabilem.
2. *De iuribus maiestatis* CASP. ZIEGLERVS, cuius liber omnibus eruditis in deliciis est.
3. *De iudicum officio* idem edidit libellum egregium, quem vocat *Dicasticen.*
4. *De legatis* multa praeclare collegerunt WICQVEFORT et MARSELAER.
5. *De foederum iure* WAHRMVND *ab* EHRENBERG in *Meditamentis.*

Alios huius generis auctores infra suo loco passim laudabimus.

§. 32-35.

II. Sequitur iam operis totius partitio, quam hoc versiculo complecti solent interpretes.

Quid bellum? belli caussae? quae iuraque belli?

Habemus tres libros Grotii. Nam

Libro primo agit de bello generatim, et quaerit, quid bellum sit? an liceat gerere bellum? quid bellum publicum et priuatum? et denique qui bellum gerere possint?

Libro II. de belli caussis, quales sunt ex mente Grotii 1. defensio rerum nostrarum, *cap.* 1. 2. exactio eius, quod nostrum est, vel reparatio iniuriae, *cap.* 2-15. 3. poena. *cap.* 16. *ad fin.*

Libro III. de iuribus belli 1. in laedendo hoste *cap.* 1-5. 2. in adquirendo res hostiles *cap.* 6-18. 3. in pactis cum hoste initis. *cap.* 19. *fin.*

§. 36.

III. Necessitatem huius scriptionis suae inde demonstrat Grotius, quod huius modi opus nec a recentiore compositum, quod suis numeris absolutum sit. ARISTOTELIS enim liber *de iure belli* periit.

periit. CICERONIS liber *de officiis* magis ad iura priuata, quam publica pertinet. AMBROSII libellus *de officiis* magis catechesin aliquam refert, quam opus politicum. Quin LVD. ELLIES *du* PIN dans *la Bibliothéque des Auteurs ecclésiastiques* obseruat, in codicibus mss. hunc libellum inscribi *de officiis clericorum*.

Optat Grotius, veterum Christianorum aliquem huius modi quid scripsisse, patrem nimirum aliquem ecclesiasticum. Sed, si video quid video, parum vtilitatis ex huius modi scriptione caperemus. Nam 1. patres ecclesiae tantum non omnes fere expertes fuisse principiorum moralium, egregie docuit BARBEYRACIVS in *praefatione Pufendorffio praemissa*, §. 9. *pag.* 22. 2. Eosdem plane ignaros fuisse rerum ciuilium, res ipsa docet.

Vnde nec multum iuuant casuistae. Qui enim casus conscientiae definiunt, id faciunt ex S. S. Iura vero belli non modo ex S. S. sed et praecipue ex recta ratione et principiis moralibus petenda. Vnde omnino necessarium fuit huius modi opus, cui solus par erat Grotius.

§. 37 - 38.

Ex recentioribus quibusdam de belli iure scripserunt theologi aeque ac ICti, quos recenset §. 37.

FRANC. *de* VICTORIA, theol. Hispanus, Salamanticae professor, scripsit librum *de Indis et iure belli*, vbi disceptat, an iure Indis occidentalibus bellum intulerint Hispani? Sed facile patet, quam egregium quid ea in re potuerit ab Hispano homine exspectari?

Similia sunt scripta HENR. GOCICHEMI, WILH. MATTHAEI et IO. CARTHAGENA, pontificiorum theologorum, qui iura belli ex falsissimis theologiae scholasticae et iuris canonici principiis explicant: quemadmodum IO. LVPVS, FR. ARIVS, IO. *de* LIGNANO, et MART. LAVDENSIS ICti ex iure ciuili et legibus Corporis iuris. Hinc absurdissimas conclusiones defendunt, e. g. potuisse Hispanos Americanis bellum inferre, quia fuerint Barbari, ethnici, ἀνθρωποφάγοι. Posse Christianos Turcis bellum perpetuum inferre, quod sint infideles, et sepulcrum sanctum possideant. Iustum fuisse bellum Hispanorum cum Elisabetha, Angliae regina, quia fuerit haeretica. Quid ab hisce hominibus sani exspectandum? Durior procul dubio fuisset auctoris censura, nisi in Gallia inter pontificios scripsisset. Sed sic modeste eos notat ex duabus tantum caussis:

1. Quod

1. Quod confuderint iura naturae, gentium, ciuilia, et canones.

2. Quod lumine historiarum caruerint. Hinc reliquis scriptoribus praefert tres ICtos,

a) PETRVM FABRVM, Cuiacii discipulum, sed in Graecis doctiorem ipso magistro, cuius egregia plane exstant *Semestria*, quae, libris III. constant. Est opus miscellaneum, sed in quo plura iuris gentium, publici, et priuati capita praeclare illustrauit.

b) BALTH. AYALAM, Antwerpiensem, et postremo in suprema Mechliniae curia senatorem, qui obiit 1584. Scripsit librum *de iure, officiis bellicis, ac militari disciplina.* Nam ipse aliquamdiu praetorem vel iudicem bellicum egerat in exercitu Hispanorum. Vid. FRANC. SWERTII *Athenas Belgicas.*

c) ALBER. GENTILEM, cuius exstant *Aduocatus Hispanicus*, libellus *de iure maris*, et alia. Sed in his tamen haud pauca desiderantur. P. Faber non scripsit iustum systema, sed hinc inde quasdam materias illustrauit: Balth. Ayala non egit de caussis belli iustis: Alb. Gentilis nec ordinem seruat, nec iura naturalia et positiua discernit, nec omnes quaestiones tractat, et magis exemplis et auctoritatibus nititur, quam rationibus. Vnde hi non obstare potuerunt Grotio, de iure belli et pacis scripturo.

§. 39.

Postquam, quid sibi consilii sit, explicauit auctor, quaestio sequitur, ex quibus fontibus Grotius ius naturae et gentium deduxerit? Resp. ex rationibus et principiis huius modi, quae non magis possunt in dubium vocari, quam quae sensibus percipiuntur, e. g. triangulum includi tribus lineis.

Est hoc ipsum principium: *socialiter est viuendum*, de quo §. 8. Ex hoc enim per iustam ratiocinationem omnes deinde fluunt doctrinae reliquae. Quum itaque socialitatis desiderium omnium pectoribus tam alte insideat: facile patet, cur ius naturae dicatur omnium cordibus inscriptum. *Rom.* 2. non actu, quasi haec omnia nobiscum nascantur: sed potentia, quia hoc principium tam clarum est, vt, nisi obbrutescat homo, is statim conclusiones omnes peruidere possit quam facillime. Non nasci nobiscum ius naturae, demonstratur 1. exemplo infantum, 2. ex natura embryonis, qui nec respirat in vtero materno, nec cogitat, 3. exemplo eorum, qui ita obbrutescunt, vt plane negare audeant principia iuris naturae, e. g. adulteria, furta non esse peccata.

§. 40. 41.

§. 40. 41.

Et hoc in principio adquiescere debuisset Grotius. Sed praeter socialitatem et testimoniis philosophorum, historicorum, poëtarum, et oratorum ius gentium probari posse putat. Dicit enim ius gentium esse ius a multis gentibus receptum. Quid a multis gentibus receptum sit, ex his auctorum testimoniis liquere; ergo ex his auctorum testimoniis liquere ius gentium.

Sed hoc in Grotio permulti reprehenderunt, et maxime ipse Pufendorffius. Nam

1. Non recte definitur ius gentium, quod apud multas gentes receptum sit, sed quod naturalis ratio inter omnes peraeque gentes constituit. Illud pertinet ad mores gentium; hoc ad ius gentium.

2. Mores quidem gentium probari possunt ex testimonio auctorum: sed non ius gentium, quod naturalem rationem habet. Illa quaestio est facti, quae testimoniis probatur, haec iuris, quae rationibus soluitur.

3. Falsum est, quod vbi multi diuersis temporibus ac locis idem pro certo adfirmant, id ad caussam vniuersalem referri debeat, id est, ad rectam illationem, ex naturae principiis procedentem, vti auctor loquitur §. 40. Nam sic et idololatria, et πολυθεότης referri deberet ad ius naturae et gentium quam multi diuersis temporibus ac locis defendunt.

Improbanda itaque haec methodus Grotii, quod ius gentium e testimoniis veterum arcessit. Testimonia enim veterum non probant, sed illustrant. Et hinc quod §. 41. promittit, non praestat. Promittit enim,

1. Se adcurate distinguere ius naturae et gentium: sed non distinguit. Ius enim naturae ipsi est, quod ex ratione fluit, ius gentium, quod ex libera gentium voluntate. Quod falsum. Iam supra enim docuimus, non dari ius gentium a iure naturae diuersum, nec haec iura aliter differre, quam adplicatione. Quod tam luculenter docuit PVFENDORFFIVS *de iur. nat. et gent. lib. III. cap. 3. §. 23.* vt nihil scrupuli reliquerit.

2. Se adcurate distinguere ius ciuile et ius nat. et gentium, ius perfectum et imperfectum. Saepe enim ad iura gentium refert, quae sunt iuris ciuilis, cuius rei exemplum infra in successione testamentaria videbimus.

§. 42. 43.

Iam ad ipsos auctores, quos in consilium adhibuit, pergit, vbi inter philosophos primum locum concedit Aristoteli, sed ita, vt facile pateat, eum renitente quodammodo conscientia scribere. Eo tempore tyrannidem quamdam adfectauerant Aristotelici, sola haec philosophia vbique dominabatur. Ne crabrones irritaret, principatum hunc philosopho relinquit, sed ita, vt quaedam cordate moneat.

1. Non principatum hunc degenerare debere in tyrannidem, sed cuique relinquendam esse prudentem ἐκλογήν, vt ex omnibus sectis, quod optimum, eligat. Et haec methodus eclectica vere optima est, quamuis in eam inuehantur et Aristotelici, et Cartesiani. Nam 1. methodus sectaria homines perducit ad praeiudicium auctoritatis. Praeiudicia vero omnem intellectus aciem obtundunt. 2. Methodus sectaria homines fingit infallibiles, et qui errare non potuerint, quum tamen id repugnet conscientiae. Quia itaque nec omnes veritatem vidisse verosimile est, nec nullos: opus est selecta, adeoque philosophia eclectica. Vid. ARN. WESENFELDIVS *de philosophia sectaria et eclectica.*

2. Quod non adcurate definiuerit virtutem, quod consistat in mediocritate. Quid vero in reliquis doctrinis moralibus sperandum esset ab homine, qui ne virtutis quidem ideam claram et distinctam animo concepit? Falsam vero hanc esse definitionem multis probat.

1. Quod inde sequatur, vt liberalitas et parsimonia sint eadem virtus.

2. Quod inde sequatur, vitia quaedam dici, quae non exstant, e. g. irae vacuitas.

3. Quod iustitiae nullus reperiatur excessus et defectus.

4. Quod quaedam vitia ex mente Aristotelis non sint vitia, e. g. adulterium ex libidine, caedes ex ira.

5. Quod non ipse excessus virtutis vitia facit, sed modus in eius vsu non adhibitus, e. g. non qui Deum nimium colit, superstitiosus est, sed qui perperam colit, non qui nimis liberalis est, vitiosus est, sed qui properam liberalis, cet.

§. 46.

Philosophos sequuntur historici, ex quibus duplicem vtilitatem capi posse putat Grotius, 1. exempla, et 2. iudicia. Vtraque autem prodesse putat ad demonstrandum ius gentium. Sed hunc errorem

rorem iam profligauimus, diximusque, ius gentium aeque ac ius naturae demonstrandum esse ex recta ratione. Exempla autem et iudicia ex historicis non probant, sed illustrant. Et hunc vsum habet historia temporum mediorum, id est, Romana ante bellum Punicum, Graeca ante bellum Peloponnesiacum. Nam postea, inquit VELLEI. PATERC. *lib. II. cap.* I. non gradu, sed praecipiti cursu a virtute descitum ad vitia transcursum, cet.

Sed quamobrem historiae non probant ius gentium? Id ita demonstro. Nec exempla probant ius gentium, quia ius non spectat, quid factum sit, sed quid fieri debeat: nec iudicia, quia gentes de vno eodemque facto diuersimode iudicant. Ergo plane ex historia ius gentium non demonstratur.

E. g. Tarquinii superbi filius Aruns constuprauerat Lucretiam; quae sibi ideo ipsa manus violentas inferebat. Hinc Brutus et vniuersus populus regem eiiciebant regno. Si exempla ius faciunt: hoc et similia exempla complura probabunt, posse legitimos reges eiici ob sola liberorum delicta. Si iudicia ius faciunt, idem dicendum erit. Nam Graeci Romanique scriptores omnes hoc Bruti facinus collaudant, tamquam egregium: et tamen egerunt Romani contra ius gentium, vti infra demonstrabimus, et praeclare iam demonstrauit BVDDEVS in *Specim. iuris prudent. histor.* quod exstat in *Select. iur. nat. et gent.* Halae editis.

§. 47.

Vsus est Grotius et testimonio oratorum et poëtarum; sed ipse agnoscit, eorum testimonia illustrare magis, quam probare, quin vix iis vllum inesse pondus. Nam I. oratoriae hoc est calliditatis, vt, cum opus sit, eisdem rebus ab vtraque parte, vel a contrariis vtantur. CIC. *orat. pro Cluent. cap.* 21. Poëtae fingunt, et HORATIO iudice:

- - - - pictoribus atque poëtis
Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.

Si ergo ex poëtarum relationibus iudicandum esset, et adulteria, et incestus defenderentur, ac si essent iuris gentium. Talia enim de diis, heroibus, et hominibus optimis referunt. Sin ex eorum sententiis et iudiciis, et vitia horrenda ex iure gentium defenderentur.

§. 48.

Pergit ad libros V. T. et iis quoque se vsum fatetur. Qua

 occa-

occaſione primo quaeritur, an ex libris V. T. peti poſſit ius naturae et gentium?

Adfirmat Io. BODINVS in *Colloquio heptaplomere* ſatis prauo *, vbi ius V. T. ipſum ius naturae eſſe contendit. Sed eum recte refutat Grotius. V. T. enim res innumeras inculcat, quae non nituntur ratione naturali, e. g. vt Iudaei ſe circumciderent, vt non vterentur veſtibus mixtis, vt vno tantum loco ſacrificarent, cet. Ait quidem Bodinus, quamuis harum legum rationes non intelligamus, tamen inde non ſequi, vt nullae ſint. Sed reſp. idem eſt ac ſi quis diceret, et bruta loqui, quamuis non audiamus. Et, ſi iſtas rationes non intelligere poſſumus, quommodo dici poſſunt eſſe iuris naturae, quum naturae ius ab omnibus percipi debeat.

2. Deinde obſeruat, ius diuinum poſitiuum et ius naturae non pugnare. Poſſet exiſtimari, id falſum eſſe, quum plane alia inculcet ius diuinum poſitiuum, quam naturale, immo ea, quae ius naturae plane ignorat, e. g. gradus prohibitos, circumciſionem, cet. ſed reſp. diſtinguendum inter aliud et contrarium. Alia inculcat ius naturae, ſed non contraria. Sic medicina et iuris prudentia non pugnant, quamuis alia doceat illa, quam haec.

Sed obiiciunt quidam, leges diuinas poſitiuas etiam contraria docere, e. g. ius naturae docet, non eſſe furandum, et tamen Deus dixit Iſraelitis, *abite, et mutua a vicinis veſtris accipite vaſa aurea et argentea*; ius naturae prohibet parricidium, et tamen Deus iuſſit Abrahamum immolare Iſaacum. Hic varia comminiſcuntur interpretes. Sed rectiſſime Grotius dicit, diſtinguendum adcurate eſſe ius Dei, quod Deus per homines interdum exſequitur, a iure hominum inter ſe. Leges naturales et poſitiuae diuinae ea in re conſentiunt, quod non ſit furandum, vel occidendum: ſed haec officia homines tantum inter ſe ſeruare tenentur, nec ideo ſequitur, vt Deo non ſit ius homini vel bona, vel vitam eripere. Si id ius Deo eſt, poteſt etiam ex iuſtis cauſſis idem ius exſequi per homines. Iam facile patet, cur Deus iuſſerit ab Aegyptiis vaſa argentea et aurea accipi: quia id debebant Aegyptii Iſraelitis pro laboribus: ergo hic tamquam iudex Iſraelitas immiſit in bona Aegyptiorum. Deinde potuiſſet Deus Iſaaco vitam eripere, quam dederat,

* *Colloquium* iſtud *heptaplomeres* adhuc in manuſcripto latet, et eſt colloquium inter ſeptem perſonas diuerſarum religionum de religione. Habetur in bibliotheca Thomaſiana, qui et excerpta quaedam cum orbe erudito communicauit.

derat, potuiſſet et per patris manus eripere: ſed noluit tamen, et Abrahamum iuſſit id facere tentationis et typi cauſſa. Vnde hoc exemplum huc plane non pertinet.

3. Poſtremo remouet errorem, quod antiqui foederis in nouo nullus vſus ſit. Id quidem recte fecit, ſed cauendum tamen, ne omnia promiſcue recepta putemus. Diſtinguenda enim praecepta, quae nullam habent rationem, niſi typicam, e. g. vt abſtineant Iudaei a certis animalibus impuris, vt ne veſtibus ex lino et lana mixtis vtantur, vt leproſi certo modo expientur, cet. Nam de his demum vera ſunt, quae dicit Grotius: *nos contra cenſemus*, cet.

§. 49.

Quia itaque ſaepe vſus eſt V. T. libris: aequum etiam putauit; libros Hebraeorum adhiberi in ſubſidium, quia mores et ſermones patrios habuere percognitos. Sed rabbini iſti parum conferunt ad hanc ſcientiam. Nam

1. Fuere homines, qui clauem genuinam ad explicandam S. S. non habent, dum myſterium Chriſti ignorant, adeoque non poſſunt docere, quid in lege habeat rationem typicam, quid rationem moralem.

2. Omnes rabbini deſtituti ſunt ſcientia morali et politica, ſine qua leges interpretari velle, eſt nihil agere.

3. Omnes abundant fabulis et traditionibus abſurdis, ex quibus tamen concluſiones ſuas eliciunt.

Quid ergo ſani ex horum hominum ſcriptis diſcamus? Grotio id ab omnibus iure imputatur, quod iuſto magis iudaizet. Primus tamen et fere ſolus inter rabbinos deſipere deſiit rabbi MOSES MAIMONIDES, de quo ideo fertur prouerbium: *a Moſe vſque ad Moſen, non fuit, ſicut Moſes.* Scripſit hic librum ſub titulo: *More nebuchim*, id eſt, *Doctor dubitantium*, qui et Latine exſtat a Buxtorffio verſus. Hic ſatis multa egregie diſputat de moribus, quae ad illuſtrationem iuris naturae faciunt. Reliqui rabbini numerus ſunt, et fruges conſumere nati.

§. 50.

Pergit ad libros N. T. quibus ideo ſe vſum dicit, vt doceret; quid Chriſtianis liceret. In his duo fugienda ſunt extrema.

1. Ne exiſtimemus ſufficere Chriſtianis, ſi ſecundum ius natu-

 rae

rae et gentium viuant. Sane ita non differrent a paganis. Maiorem a Chriſtianis ſanctimoniam exigit Deus, e. g. ius naturae permittit, vt hoſtem vlciſcamur vel per iudicia in ſtatu ciuili, vel per bella in ſtatu naturali: at libri N. T. docent, eum et amandum, eique benefaciendum eſſe. Ius naturae et gentium docet damnum datum reſarciendum eſſe: in libris N. T. laudatur Zachias, qui ſeptuplum reddiderat.

2. Ne exiſtimemus, omnia eſſe praecepta in N. T. Plura enim ſunt conſilia tantum euangelica, quae ſub certis circumſtantiis vtiliter poſſumus exſequi, ſed non abſolute tenemur. Tale 1. *Cor. VII.* de coelibatu.

Vt paucis dicamus: ex libris V. et N. T. non demonſtratur ius naturae et gentium, ſed oſtendi poteſt, qui termini ſint naturae et gratiae: quouſque progrediatur recta ratio, quidque noui acceſſerit per reuelationem.

§. 51.

Sequuntur conciliorum et ſynodorum canones, nec non ſcripta patrum. Vbi quaeritur:

1. An aliqua ſit ſynodorum auctoritas?
2. Quae vtilitas inde capienda ad illuſtrationem iuris naturae?
3. Quid ex patribus vtilitatis ſperandum?

1. Quod ad quaeſtionem primam attinet, videndum, quid ſit *ſynodus*? Eſt ea nihil aliud, quam congregatio virorum eccleſiaſticorum et doctorum, in qua de controuerſiis et moribus diſceptatur. Ergo 1. ſynodus conſtat ex hominibus, adeoque nulla ei tribui poteſt diuina auctoritas. Conſtat 2. ex hominibus eccleſiaſticis et doctoribus, quumque et hi ab affectibus non ſint immunes, poſſunt et hi labi, errare, decipi. 3. Conuocantur ad decidendas controuerſias, et diſceptandum de moribus: qua in re quum non alia norma ſit, quam S. S. ſequitur, vt non ſit ſynodorum alia auctoritas, niſi quatenus earum decreta conueniunt S. S. Hinc ſi conueniunt, ſynodorum canones non minus valent, quam ſcripta doctoris vnius, qui recte docet: ſin diſcrepant, non magis valent, quam ſcripta vnius pſeudo-doctoris, qui falſa inculcat. Multitudo enim errantium non praeſtat errori patrocinium. Hinc ſynodum 1. Nicaenam recipimus, non ob auctoritatem et multitudinem

dinem PP. qui ſynodo interfuerunt, ſed quia S. S. conuenit: Nicaenam 2. reiicimus, quamuis plures interfuerint ei ſynodo, quia pugnat cum S. S.

Dicunt: plus videre oculos, quam oculum: credendum eſſe tot viris doctis, qui vnanimiter hoc decreuerint. Sed reſp. oculos centum caecos vel catarrhis offuſos non plus videre, quam oculum vnum ſanum, et viros etiam doctos adfectibus abreptos falli et fallere poſſe, ceu exemplo concilii Tridentini adparuit.

2. An ergo aliqua ex ſynodis vtilitas ad ius naturae redundat? Adfirmat Grotius, quia oſtendant, quid veteres Chriſtiani ſingulis ſaeculis crediderint, quique mores apud eos fuerint recepti. Sed quid tum? An ergo, quod Chriſtianis viſum, quodque apud eos fiebat, eſt iuris gentium? V. c. Multi exſtant ſynodorum canones, ex quibus patet, nuptias olim ante ſaeculum nonum prohibitas fuiſſe vſque ad ſeptimum gradum computationis canonicae. Exſtat alius canon, ex quo patet, Innocentium pontificem nuptias permiſiſſe poſt gradum quartum: an ideo hoc iuris gentium? Sic ius gentium admodum erit mutabile?

Accedit, quod et ſynodi et patres ſaepe vtuntur rationibus ſatis abſurdis, e. g. nuptias prohibendas vſque ad quartum gradum, quia ſint quatuor elementa, et quatuor humores in corpore humano. *cap. vlt. X. de conſangu.*

3. Patrum quanta ſit auctoritas, nemo ignorat. Nam quamuis omnes concedunt, eos ſaepe erraſſe, tamen et largiuntur, eoſdem teſtes eſſe idoneos circa quaeſtionem facti, quid Chriſtiani ſingulis ſaeculis crediderint? Modo 1. omnes vel plures conſentiant, 2. propius abfuerint a ſaeculis primis, 3. nullius conuicti ſint haereſeos; nam quidam patres, vt Tertullianus et Origenes pro orthodoxis non habentur.

Sed ad ius naturae et gentium probandum exiguum adferunt momentum, partim quia vix philoſophiae moralis elementis imbuti fuerunt, partim quod non quaeritur in iure naturae et gentium, quid factum ſit, ſed quid fieri debuit. Perpetuus eſt hic Grotii error, vt ius gentium ex plurium gentium conſenſu probet, et ideo omnia conuaſare ſtudeat, vnde huius modi conſenſus poſſet elici.

§. 52.

§. 52.

Sequuntur ſcholaſtici, quos Grotius ab ingenio et modeſtia laudat, ſed naeuos eorum temporum infelicitati adſcribit, vt ſatis adpareat, eum in Gallia ſcripſiſſe, vbi, quam male eruditis cedere ſoleat cenſura Ariſtotelico-ſcholaſticae philoſophiae, vel Petri Rami fata docent. Vid. Io. LAVNOII *de var. Ariſt. fortuna in acad. Pariſienſi* libellus elegantiſſimus.

Ceterum quam male de iure naturae et gentium meriti ſint ſcholaſtici, paucis demonſtrabimus.

1. Non ſolum ducem elegerunt Ariſtotelem, ſed et ſcriptores Arabes Mahumedanos, Ariſtotelis interpretes, qui totam philoſophiam moralem maxime obſcurarunt.

2. Omnia ſine ordine tradunt.

3. Principium ſupponunt obſcuriſſimum, ſanctitatem diuinam.

4. Ius naturae et gentium probant inepte ex Ariſtotele, iure canonico, ciuili.

5. Proponunt quaeſtiones abſurdiſſimas, e. g. an ob alapam intentatam aliquis poſſit occidi? An poſſit adorari hoſtia, de qua dubites, an ſit conſecrata? an ſacerdos ebibere teneatur calicem, ſi vermes venenati inciderint? Hae ſcilicet ſunt quaeſtiones egregiae iuris naturae et gentium, haud abſimiles illi diſputationi ſtolidi magiſtelli Wittebergenſis, qui decano facultatis philoſophicae offerebat diſputationem iuris gentium, *de dolore dentium*, quumque decanus eam reiiceret, mutabat titulum: *Annuente ſummo Ente, Facultate concedente, de dente dolente, morbo noto in omni gente, praeſidente, M. Dente, diſputabitur a Reſpondente, Carolo Ente.*

Accedit 6. quod ſcholaſtici immiſcent principia impia de probabiliſmo, de methodo dirigendi intentionem, de reſeruatione mentali, et de peccato philoſophico, de quibus conferri meretur LVD. MONTALTIVS *in Epiſtolis ad Prouincialem*, et Theol. Lugduno-Batauus, HOORNBEKIVS, in *praef. tom. II. Theol. moral.*

§. 53.

Sequuntur denique IC. quos in tres ordines diſpeſcit Grotius, 1. veteres, quorum fragmenta in Pandectis occurrunt, 2. medii aeui, qui gloſſas ſcripſerunt, vt BARTOLVS, BALDVS, ACCVRSIVS, et 3. nouos, qui iuris prudentiam a vetere barbarie repur-

repurgarunt. De prima classe agit §. 53. de secunda §. 54. de tertia §. 55.

Antiquos laudat, quod multa iuris naturalis et gentium capita tractent, et rationes perquam elegantes adferant: sed et naeuos quosdam in iis notat, veluti 1. quod confundant ius naturae et gentium, 2. quod, quae paucis gentibus communia fuerunt, pro iure gentium venditent, 3. quod omnia immisceant iuri Romano.

Sed non potuisse non doctissimos illos viros in describendo iure gentium saepissime falli, inde colligimus.

1. Quod ne sciuerint quidem, quid sit ius naturae et gentium. Illud enim dixerunt esse, quod natura omnia animantia docuit, quum in bruta non magis cadat ius, quam in horologia, vel alias machinas.

2. Quod ius gentium recte quidem definiunt, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit: sed multa referunt ad ius gentium, quae sunt voluntaria, e. g. testamenti factionem, manumissiones, seruitutem captiuorum, cet.

3. Quod in plerisque sequuti sunt Stoicos, quorum philosophia moralis multis erroribus referta est. ICtos veteres Stoicos esse, docet Ev. Otto. *Orat. de Stoica ICtorum philosophia.* Errores autem Stoicorum morales singulari tractatu detexit Io. Franc. Bvddevs.

§. 54.

Glossatores fuere homines satis ingeniosi, sed barbari, et ab historiae ac litterarum praesidiis destituti. Hinc et in iure gentium stolide errant. Nam

1. Id probant ex iure Romano et canonico.

2. Inde formant ius publicum, tum vniuersale, tum particulare Germanorum. Hinc egregiae doctrinae iuris gentium in glossatoribus obuiae, imperatorem Germ. esse mundi dominum: reges apud illum posse accusari, principes electores esse praefectos praetorio: supremam maiestatem consistere in iure gladii.

3. Fuere pontificii. Hinc vbique regnant in eorum scriptis principia papatus, vero iuri naturae quam maxime repugnantia, e. g. papam esse supra principes, cet.

§. 55.

Iuris prudentiam primus barbarie purgauit ALCIATVS. Hinc ſequuti CVIACIVS, FABRI, BVDAEVS, BALDVINVS, HOTOMANVS, et alii, maxime in Gallia. Sed quum hi operam tantum dederint iuri ciuili priuato: hinc parum illuſtrant ius naturae et gentium.

Excipit tamen auctor duos Hiſpanos, et duos Gallos. Ex Hiſpanis COVARRVVIAM et VASQVIVM, ille ſcripſit *Varia*, hic *Controuerſias illuſtres.* Ille modeſte: hic, vt ait auctor, liberrime, adeo vt et principes delinquentes deponi ſtatuat, quam ſententiam refutat auctor infra *lib. II. cap.* 1. *§. 9. num.* 2. *ſequ.*

Ex Gallis laudat Io. BODINVM, cuius exſtant *libri de re publica*, in quibus tamen multa ſine ordine et iuſta demonſtratione traduntur, et FR. HOTOMANVM, cuius *quaeſtiones illuſtres* elegantes ſunt, niſi quod auctor fuit Monarchomachus, ceu ex eius opere, quod *Franco-Galliam* inſcripſit, adparet.

§. 56.

Reliquum eſt vltimum partis ſpecialis membrum, in quo leges quaſdam explicat, quas ipſe ſibi in hoc opere elaborando praeſcripſerit.

1. Primo ſibi hanc legem dixit, *vt omnia demonſtraret euidenter, proponeret ordine, et quae diuerſa ſunt, diſtingueret.* De duobus poſterioribus nihil eſt, quod moneamus, niſi quod paullo ſcrupuloſius diſtinxit iura naturae et gentium, quum tamen, vti diximus, vnum ius ſint. At in primo ſaepe defecit. Multa enim iuris gentium eſſe, demonſtrauit teſtimoniis et exemplis, quod quam periculoſum ſit, ſupra exemplo idololatriae docui.

§. 57.

2. Secunda lex eſt, *ne quid, quod ad rem non pertinet, immiſceret.* Quod religioſe praeſtitit. Alii enim auctores immiſcent philoſophiam moralem, vt Cicero; alii theologiam et caſus conſcientiae, vt ſcholaſtici; alii politicam, vt Bodinus. At hae diſciplinae omnes differunt.

1. Philoſophia moralis tradit, quid bonum vel malum; ius naturae

turae, quid iuſtum vel iniuſtum: politica, quid vtile vel noxium. Iſta perducit ad felicitatem internam vel tranquillitatem animi; illud ad iuſtitiam; haec ad prudentiam.

2. Omnes hae diſciplinae concluſiones ſuas ex recta ratione petunt. Theologia ex reuelatione, ex qua etiam caſus conſcientiae decidendi.

§. 58.

3. Tertia lex, *ſe nolle immiſceri controuerſiis noſtri ſaeculi*, inter pontificios puta et Proteſtantes. Hinc proteſtatio elegans ſub finem §. *vere enim profiteor*, cet.

Et ſane potuiſſet id Grotius, ſi ex ſola recta ratione, quae apud pontificios et Proteſtantes eſt eadem, diſputaſſet. Quia autem multa ex S. S. immiſcuit, quam aliter ſaepe pontificii, aliter alii coetus et ſectae explicant, fieri non potuit, quin modo huic, modo alteri ſectae fauere videretur. Vnde et ab omnibus vapulat vir bonus, et, quaſi Arminianis et aliquando Socinianis iuſto plus faueret, accuſatur.

§. 59.

4. Quarta lex, *vt dicendi genus ſectaretur breue et conciſum, quia id ad docendum ſit aptiſſimum.* Et ſane nec elegantia, nec breuitas, nec pondus et grauitas deeſt Grotii ſtilo. Inprimis enim hac virtute eminuit vir doctiſſimus, vt varios ſtili characteres exprimeret. In *Hiſtoria Belgica* Tacitum expreſſit; in his libris non infeliciter imitatur Ciceronis libros philoſophicos.

§. 60.

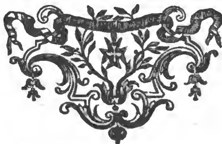
5. Quinta lex; *vt verba auctorum ipſa non allegaret, niſi quid ponderis vel elegantiae inſit.* Fuit eo tempore is guſtus eruditorum, vt huius modi auctorum teſtimoniis delectaretur, vti patet ex ſcriptis Grotii, Seldeni, et aliorum.

Sed iam alii monuerunt, ſic quidem eruditione multiplici refertum eſſe Grotii opus, at minus perſpicuum, quam ſi allegationes has, quae nihil ad demonſtrationem iuris naturae et gentium faciunt, omiſiſſet. Hinc tantum applauſum meruere Hobbeſius

fius et Pufendorffius, quod ille in fuo libello *de ciue*; hic in libello *de officio hominis et ciuis* non nifi fuas meditationes proponerent, nullaque allegarent veterum teftimonia. Nos in pofterum parum folliciti de his corticibus, ipfum nucleum ex Grotii opere quaeremus.

§. 61.

Poftremo paragrapho imitatur pontificios, inter quos fcripfit: et ne forte libri impreffio prohiberetur, addidit follemnem proteftationem, vt fi quid bonis moribus et pietati contrarium a fe dictum fit, id ne dictum effet. Sed haec proteftatio facto procul dubio contraria vifa eft pontifici Romano, qui, vt iam fupra monui, et Grotii opus in *indicem librorum prohibitorum* referri iuffit.

LIBER I.

* * * * * * * * * * *

LIBER I.

CAPVT I.

QVID BELLVM? QVID IVS?

§. 1.

QVum hoc opus inscribatur de iure belli et pacis, prius Grotius de bello agendum putauit, quia illud propter pacem geritur. Vt autem titulus eo rectius intelligatur, explicat hoc capite 1. quid bellum sit §. 2. 2. quid et quotuplex ius sit §. 3. *ad fin.*

§. 2.

Quod ad *belli* definitionem attinet, ante omnia tenendum, *num. 1.* illud bifariam accipi, vel 1. pro ipso hostium certamine, vel 2. pro statu hostili. E. g. quando bellum Marathonium describunt historici, intelligunt ipsum illud memorabile certamen vel proelium, quo Miltiades maximum Darii exercitum confecit. Si vero dico bellum de successione Hispanica, non intelligo sola proelia in Italia, Hispania, Germania et Belgio facta, sed totum statum hostilem, qui tot annos durauit inter Gallos et imperia vicina confoederata.

Iam si quaero, quid sit *bellum* priore sensu acceptum? definitionem suppeditabit Cicero: *bellum est certatio per vim.* Si de posteriore sensu quaestio est, definitio Grotiana obtinet: *bellum est status per vim certantium.* Vnde et bellum inter paucos, immo inter duos esse potest, idque auctor illustrat vocabulo Latino et Graeco. Latinis olim bellum dictum est *num. 2.* *duellum*, quia duo ad minimum certant per vim: Graecis *πόλεμος* a *πολὺς multus*, quia multi inter se digladiantur. Ex quo collegit auctor, quamuis vsu obtinuerit, vt bellum hodie non *num. 3.* vocemus statum, quo duo vel pauci inter se certant, sed quo

 iusti

iusti exercitus inter se concurrunt, tamen re ipsa perinde esse, siue multi, siue pauci certent.

Haec Grotius noster. Sed quamuis ea omnia facile admittamus, dici tamen non potest, definitiones vel Ciceronis vel Grotii iustas et adcuratas esse. Nam 1. ante omnia distinguendi sunt status, naturalis et ciuilis. In statu ciuili qui communi magistratui subsunt, illi non possunt inter se per vim certare, sed iudicum implorare auxilium. Qui vero in statu naturali viuunt, iis per vim certandi ius est, adeoque hi soli gerunt bellum: quis enim dixerit, ciues Franequeranos inter se bellum gerere, si quando iis furor arma ministrat? Rixae hae sunt et iurgia, vel singularia certamina a magistratu punienda, non bella. 2. Si vera est definitio vtraque, etiam ii, qui ludos equestres instituunt, quos veteres *torneamenta* vel *tournois* vocant, bellum gerunt, quia et ipsi per vim certant: quod tamen nemo dixerit, quum non sint in statu hostili, sed virtutis exercendae caussa concurrant.

Quum itaque definitio suo definito paullo latior sit, ea ita erit emendanda: ***bellum est status hominum vel societatum liberarum***, (id est, in statu naturali viventium) ***de iure controuerso per vim certantium.***

§. 3.

Sequitur iam altera pars capitis de iure, vbi quaeritur:

1. Quotupliciter ius accipiatur? §. 3-8.

2. Quotuplex sit? §. 9. *ad fin.*

Ius accipitur vel pro iusso, vel pro attributo personae.

num. 1. Primo sensu ius generatim vocatur, quod iustum est, vel quod non est iniustum, id est, quod leges permittunt. Et hoc sensu VLPIANVS in *l. 1. pr. D. de iust. et iur.* dicit *ius a iustitia descendere, non grammatice*, (nam ita, vt supra monuimus, a *iusso* dicitur,) *sed moraliter, quia ius est, quod iustum est.*

Quumque supra probatum sit, homines socialiter viuere debere, et hunc esse vniuersi iuris fontem: sequitur, vt id demum ius vocetur, quod naturae societatis ratione vtentium non repugnat; quod variis exemplis illustrat ipse Grotius. Sic ius est, neminem alteri detrahere, ius non est, alterum alteri insi-

insidiari, furari, occidere, falsum testimonium dicere; quia haec omnia naturae repugnant.

Haec prima est vocis acceptio, quando ius dicitur pro lege. *num. 2.* Et tunc ius diuiditur in *rectorium* et *aequatorium*.

Rectorium est, quod intercedit inter inaequales, id est, superiores et inferiores, e. g. Deum hominesque, inter patrem et liberos, imperantem et subditos.

Aequatorium, quod intercedit inter aequales, e. g. foederatos, res publicas vicinas, fratres, conciues.

Effectus vtriusque iuris sunt diuersissimi. Nam rectorium non habet mutuas praestationes, e. g. princeps iure exigit tributa a subditis, sed non subditi a principe. Pater iure castigat liberos, sed non liberi patrem. Contra ius aequatorium exigit praestationes mutuas et reciprocas, e. g. foederatus alteri debet auxilium, ciuis ciui officia humanitatis ex vtraque parte.

§. 4.

Altera vocabuli iuris acceptio est, quando sumitur pro attributo personae, et tunc est qualitas moralis personae competens, ad aliquid iuste habendum vel agendum, e. g. ius huic personae est piscandi, venandi, nauigandi, cet. Hic ius non pro lege, sed pro qualitate quadam personae, non physica, (quia in natura hominis nihil mutatur,) sed morali, sumitur.

Et ita acceptum ius a ICtis diuiditur in *ius in re* et *ad rem*. *Ius in re* est facultas homini in rem competens, sine respectu ad certam personam, e. g. dominium, seruitus, pignus, hereditas.

Ius ad rem est facultas competens personae in personam, vt haec aliquid facere vel dare teneatur, e. g. ius ex contractu vel delicto natum, quod et obligatio dicitur.

Illud dat actionem aduersus quemcumque possessorem, quia ipsa res mihi obstricta est: hoc tantum aduersus eum, quocum mihi negotium intercessit, quia persona mihi obligata est.

Hoc ius, quod pro attributo personae accipitur, Grotius denuo diuidit in *facultatem* et *aptitudinem*, vel, quod perinde est, in *ius perfectum* et *imperfectum*, de eoque agitur §. *sequ.*

§. 5.

§. 5.

Facultas seu *ius perfectum* est ius, quod ex legibus nascitur, eoque pertinent omnia iura in re, vt dominium, hereditas, pignus, seruitus; et omnia iura ad rem, vti obligationes ex contractibus, delictis, et diversis caussarum figuris.

Aptitudo autem est ius, quod ex virtute, ex honesto et decoro nascitur, vt liberalitas erga pauperes, officia humanitatis, cet.

§. 6.

Facultas iterum diuiditur in *vulgarem*, et *eminentem*. Illa competit priuato cuiuis, haec summo imperanti. Sic domino est ius in re sua, sed dominium eminens penes imperantem. Patri est ius in filium, sed eminens potestas apud summum imperantem. Sed hic notandum,

1. Illud ius eminens magis imperium esse, quam dominium aut patriam potestatem, cet.

2. Illud locum non habere, nisi 1. in casu extremae necessitatis, et 2. in poenam ob satisfactionem rei publicae.

3. Si ob necessitatem huius modi ius exerceatur, reliquos ciues teneri ad indemnitatem praestandam. Vnde ICti hic concedunt actionem vtilem ex lege Rhodia de iactu. Elegans exemplum de ciuitate imperiali Sueuica, quae caesis ad Hochstetum Gallis et incendium minantibus menstruum tributum pro tota Suecia soluere fuerat coacta, et aduersus reliquas ciuitates instituebat actionem vtilem ex lege Rhodia de iactu, et victoriam reportabat.

§. 7.

Hactenus de iure perfecto vel facultate: sequitur *aptitudo* vel ius imperfectum, quod Aristoteles dignitatem vocat. Per illud intelligimus ius ex sola honestate vel virtute natum, quod nullam producit actionem.

Rationes iam reddimus. Nam 1. nec virtus potest cogi, nec 2. subiectum aliquod determinatum hic adest, quod huius modi officia solum debeat.

Iam id addimus, ex aptitudine fieri posse facultatem, ex officio imperfecto perfectum, 1. in extrema necessitate, et 2.

si

si princeps vel imperans lege lata, et poena proposita hoc officium inculcet. E. g. nemo cogitur ex fonte suo etiam pati hauriri aquam: sed cogi potest, si vrbs obsessa alium fontem non habeat. Non cogitur quis, dare pauperibus et famelicis panem: sed si princeps poenali edicto id iubeat, cogitur, quia iam obligatio non ex sola virtute, sed ex lege est.

§. 8.

Ex hac distinctione iuris in perfectum et imperfectum noua nascitur distinctio *iustitiae* in *expletricem* et *attributricem:* illa suum cuique tribuit, quod iure perfecto debetur; haec, quod iure imperfecto. *num. 1.*

Vt autem, cur Grotius hanc distinctionem inuenerit, pateat: sciendum est Aristotelem iam iustitiam distinxisse in συναλλακτικὴν seu *commutatiuam*, et διανεμητικὴν seu *distributiuam*, quam distinctionem ICti in omnibus compendiis repetunt. Sed Grotio haec distinctio non satis adcurata visa est, atque hinc nouam et meliorem substituit, in expletricem et attributricem. *num. 2.*

Videbimus itaque
1. quomodo Aristoteles hanc distinctionem explicet.
2. Quomodo alii doctores illam emendare conentur.
3. Quid in illa desiderandum sit.

1. Aristoteles ait iustitiam commutatiuam seruare proportionem arithmeticam, eamque locum habere in contractibus: distributiuam contra seruare proportionem geometricam, eamque locum habere in praemiis et poenis.

Proportio autem arithmetica seruari dicitur, quoties ad rem ipsam respicitur, non ad personae dignitatem et merita, e. g. pistor panem eodem pretio vendit et nobili et plebeio. Proportio autem geometrica, quando non respicitur ad solam rem, sed ad personae dignitatem et merita, e. g. princeps in distribuendis officiis inter duos ciues ambientes munus iure praeferet doctum indocto, bene de re publica meritum ei, qui nullo sibi merito rem publicam obstrinxit.

2. Ita Ariſtoteles. Quia autem haec non vſque quaque recte ſe habent: ideo alii, nempe HORNEIVS, profeſſor Helmſtad. *Ethic. lib. III. cap.* 11. *§.* 24. rem paullo aliter explicat, et iuſtitiam commutatiuam verſari dicit circa res ſingulorum, contra diſtributiuam circa res communes. e. g. aerarium eſt commune. Ex eo non ſinguli conciues, milites, miniſtri idem accipiunt ſalarium, ſed pro ſua quiſque dignitate et merito: itaque in eo ſeruatur proportio geometrica, id eſt, iuſtitia diſtributiua. Contra panis eſt res propria piſtoris, in eo vendendo non ſeruatur alia proportio, quam arithmetica, adeoque iuſtitia commutatiua.

3. Sed quaeritur, quid in his omnibus deſideretur? Reſp. 1. Vocabula rem non ſatis exprimunt, nam συναλλακτικὴ dicitur a συναλλάγματος, a contractu, quum tamen etiam in reſtitutione damni dati locum habeat, vbi nullus contractus praeceſſit. Hinc Grotius rectius dixit iuſtitiam eſſe vel expletricem, vel attributricem.

2. Definitiones quoque falſae ſunt: nam falſum eſt in ſolis contractibus ſeruari proportionem arithmeticam, ſiquidem iam vidimus, eam locum habere etiam in reſtitutione damni. Falſum etiam, in ſolis delictis et praemiis locum habere geometricam, ſiquidem et in teſtamentis, legatis cet. locum habet.

3. Falſum eſt, commutatiuam verſari in rebus tantum propriis, nam et res publica debitrix non plus ex communi aerario ſoluit creditoribus, quam debet; falſum quoque diſtributiuam verſari tantum in rebus communibus, nam et teſtator de ſuo legat cuique, quantum mereri videtur.

Quum itaque haec Ariſtotelis doctrina falſa ſit, praeclare Grotius eam emendauit, dixitque iuſtitiam vel expletricem eſſe, vel attributricem, et illam cuique tribuere, quod ipſi debetur iure perfecto, hanc, quod iure imperfecto.

§. 9.

Hactenus prior pars, articulus de iuris diuerſa acceptione; ſequitur alter de diuiſione iuris.

Diuiditur autem ius in naturale et voluntarium: de naturali agitur §. 9.-12. de voluntario §. 13. *ad fin.*

Diuiſio haec pertinet ad ius pro lege acceptum. Hinc quaeritur, quid ſit lex?

Reſp.

Resp. Grotius, *legem* esse regulam actuum moralium, obligantem ad id, quod rectum est.

Dicitur itaque lex *regula*, quia ad eam actiones componimus, *actuum moralium*, vel humanorum, id est, qui ab intellectu et voluntate pendent, quia actionibus naturalibus leges non praescribuntur, *obligans ad id, quod rectum est*.

Sed quaeritur hic, 1. an haec definitio recte se habeat?
2. An et lex permissiua sit lex?

1. Ad prius respondemus, non adeo adcuratam esse legis definitionem, ob verba postrema: *obligans ad id, quod rectum est*. Ita enim sequitur, vt aliquid sit rectum ante legem; quod absurdum, quia nisi lex esset, nec rectum aliquid esset, nec prauum. Sed non aliter potuit Grotius definire, immersus scholastico praeiudicio, quod aliquid sit iustum ante legem, adeo vt ius naturae futurum sit, etiamsi non esset Deus, vti vidimus *proleg.* §. 11. Hinc dicimus, legem esse *regulam actuum moralium a superiore praescriptam subditis, et obligantem ad id, vt actiones secundum hanc legem instituant*. Non enim lex obligat ad id, quod rectum est, sed ideo aliquid rectum est, quod lex ad id obligat.

2. Qu. an lex permissiua sit lex? e. g. *studiosis gladiatis incedere liceto*. Resp. Grotius, non videri, quia proprie non obligat. Sed recte se ipsum deserit: lege enim permissiua obligantur omnes ciues, ne alterum in exercitio iuris sui turbent. Ita etiam de priuilegiis recte dicitur, quod sint leges, non quidem priuilegiatos obligantes, sed alios, ne illos in exercitio priuilegii sui turbent.

Iam itaque ad ipsam diuisionem iuris progreditur auctor. Ius vel naturale est, vel voluntarium, illud Hebraei vocant *Mizuoth*, hoc *Chiikkim*; illud *ius*, hoc *praecepta*.

§. 10.

Ius naturale est, quod ex ipsa recta ratione fluit, e. g. ne occidito; *voluntarium*, quod ex sola legislatoris voluntate, e. g. ne comede carnem suillam. *num. 1.2.*

Huius ratio itaque est honestas ac turpitudo naturalis. Et hinc hoc ius est necessarium, quatenus Deus nihil velle potest

turpe, nihil quod rectae rationi repugnet. E. g. si lex vetat homicidium, eius legis nexus tam manifestus est cum natura rationali, vt vnusquisque, cui sana ratio est, facile intelligat, id vetitum esse. Qui enim non vult, vt alteri sit libertas se occidendi, is nec sibi eam licentiam debet arrogare. At, quod non licet ducere fratris filiam, quod Deus vetat *Leuit.* 18. et quod non liceat merces inferre prouinciae sine vectigali, quod impetrantes constituunt: eius rei ratio naturalis nulla est. Illud itaque ius est naturale, hoc voluntarium.

num. 3. Quaeritur, quotuplex sit ius naturale? respondet auctor; quaedam iuris naturae esse proprie, quaedam minus proprie. Sed rectius dixeris, quaedam esse iuris naturae *permissiui*, quaedam *praeceptiui*.

1. Iuris naturae permissiui sunt, quae recta ratio nec praecipit, nec vetat, e. g. pacta facere, bellum gerere, testamentum condere.

2. Iuris naturae praeceptiui, quae vel praecipit sana ratio, vel vetat, e. g. pacta seruare, bellum iniustum non gerere, testamento nemini ius suum auferre.

Haec iura permissiua et praeceptiua maxime inter se discrepant. Illa enim producunt tantum impunitatem, haec poenam vel praemia. Illa obligant non eum, cui quid permittitur, sed alios, ne illum impediant; haec obligant omnes. In illis aliquid licet summis imperantibus, e. g. vt pacta nuda non valeant, sed certis ritibus inita, vt testari non liceat de bonis immobilibus, feudalibus, cet. sed nihil licet in his. Nam nullus imperans potest prohibere, vt pacta plane nulla valeant, vt possit alicui ius suum auferri.

num. 4. Nouam diuisionem reperimus *num.* 4. quod ius naturae versetur vel circa actus, qui citra humanam voluntatem existunt, vel circa ea, quae voluntatis humanae actum consequuntur. Sed quum haec paullo obscuriora sint, dici potest, ius naturae esse vel *absolutum*, vel *hypotheticum*.

Absolutum est, quod nihil ponit ad obligationis effectum, quam aliquem esse hominem, e. g. neminem laede, damnum datum refunde, cet.

Hypotheticum, quod supponit certa instituta humana, iisque non introductis non valeret. Sic e. g. furtum non esset iure natu-

naturae prohibitum, nisi introductum ab hominibus esset dominium.

Talia instituta humana, vti ex Pufendorffio meminimus, sunt quatuor, sermo, dominium, rerum pretium, et ciuitas.

Ceterum probe obseruanda est diuisio, partim quia eius neglectus viros maximos in errorem induxit, e. g. Salmasium, qui negauit, furtum repugnare iuri naturae, partim quia et natura et effectu haec iura quam maxime differunt. Nam

1. Absoluta sunt pura, hypothetica conditionata. Pacta serua, pura est propositio, adeoque semper et omnes obligat. Ne furare est propositio in se conditionata, si dominium introductum. Nam eo non introducto cessat lex. Sic e. g. nec Adamus nec Eua inter se furtum committere potuerunt.

2. Iura absoluta ab initio mundi valuerunt, hypothetica non. E. g. neminem laedite, et protoplastis dictum, iis vero dici non potuit: parete imperantibus, quia tunc nullae adhuc erant res publicae.

Post diuisionem auctor agit de attributo iuris naturae primario, quod sit immutabile. Id probatur ex duplici eius fonte. Alter est Dei voluntas: atqui quum in Deo nihil sit mutabile, nec eius voluntas mutari potest. Alter fons est recta ratio: quum vero impossibile sit, vt, quod semel rectae rationi conuenit, eidem repugnet, impossibile quoque est, iuris hodie naturae aliquid esse, quod cras ei repugnet. *num. 5.6.*

Obiici posset, Deum esse omnipotentem, adeoque posse eum et ius naturae mutare. Sed resp. omnipotentia est facultas Dei infinita faciendi, quod vult. Ergo, quod non vult, non potest. Hinc non potest mentiri, vt ait scriptura, quia non vult. Non potest facere, vt bis duo sint sex, quia non vult. Non potest mutare ius naturae, quod non vult. Non vult autem, quia nihil absurdum vult.

Obiici posset, 2. nonnunquam tamen Deum mutasse ius naturae, e. g. iubentem, vt Israelitae vasa auferrent ab Aegyptiis, vt Abrahamus mactaret filium. Sed resp. 1. non ius mutatum esse, sed rem: nam non Deus iubebat furari, sed auferre, quod iam Israëlitis debebatur: non iubebat Abrahamum occidere filium, sed tentabat, an occisurus sit. 2. Furtum est, si homo homini quid aufert, non, si Deus homini: homicidium est, si homo homini vitam aufert, non, si Deus homini.

num. 7. Accedit adhuc monitum. Quaedam non ſimpliciter iuris naturae eſſe, ſed pro certo rerum ſtatu, quamuis non ſint officia hypothetica. Et talia ſunt omnia praecepta adfirmatiua, quae tantum obligant data occaſione, vel poſitis circumſtantiis habilibus, e. g. cole Deum cultu externo, puta, ſi id fieri poteſt. Hinc non obligabantur eo praecepto Iudaei obſeſſa vrbe, cet. Hominibus aliis inſerui, ſi occaſio ſit. Hinc vitio verti non poteſt medico, quod neminem ſanet, ſi deſint aegroti.

Ex quo etiam ſequitur, vt omnia haec praecepta cedant neceſſitati, e. g. nemo pauperi dare tenetur id, quo ipſe indiget; nemo alium ſeruare tenetur, quum ipſe ſit in periculo.

§. 11.

num. 1. Hactenus actum de iure naturae: iam quaerit, an diſcrimen, quod in legibus noſtris inter ius naturae et gentium occurrit, recte ſe habeat?

Definit Vlpianus ius naturae, *quod natura omnia animalia docuit:* ius gentium, *quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit.* Iuſte enim viuere, Stoicis erat ſecundum naturam viuere. Natura vel communis erat hominibus et brutis, vel illis propria. Ergo et ius vel vtriſque *commune* erat, vel *proprium*, illud *naturale*, hoc *gentium* ius vocabant. *l.* 1. §. 3. 4. *D. de iuſt. et iur.* Quaeritur itaque, an haec doctrina recte ſe habeat?

Negat Grotius, 1. quod bruta non poſſunt obligari. Obligatio enim ſupponit rationem, vel intellectum et voluntatem liberam. Vtraque brutis deeſt.

num. 2. 2. Quod bruta omnia agunt ex impetu inſtinctuque naturali, ſine ratione et conſcientia, vti iam ſupra ad *Prolegom.* §. 7. docuimus.

Obiici poteſt: at et brutis quaedam tribuitur iuſtitia et iniuſtitia. Multas hiſtoriolas huius generis narrat Ariſtoteles, Plinius, et Aelianus, veluti quod canes grati fuerint aduerſus dominos, quod aſpis catulum ſuum, qui hoſpitem interemerat, necauerit, quod equus noluerit coire cum equa, ex ſe nata, cet. Sed 1. iſtae narratiunculae fabulam ſapiunt. 2. Si quid huius modi factum, id ex impetu, non ex propoſito aliquo aut obligatione legis factum.

§. 12.

§. 12.

Quum itaque hactenus, quid ius naturae ſit, fuerit explicatum, quaerit, quomodo probetur, aliquid iuris naturae eſſe? Reſpondet, vel a priore, vel a poſteriore. *num. 1.*

A priore per rectam rationem: ſi conueniat aliquid naturae hominis rationali, et ſociali, e. g. ſi probo, neminem laedendum, quia alias homo cum homine in ſocietate viuere nequeat.

A poſteriore per inductionem, ſi plures gentes huius modi ius ſequutae ſint. Poſterius hoc inde probat, 1. quia vniuerſalis effectus requirat vniuerſalem cauſſam, talis autem nulla excogitari poſſit alia, quam ſenſus communis. Hinc multas adducit ſententias veterum, quae idem inculcant.

Sed primo falſam eſſe hanc illationem, iam in prolegomenis demonſtrauimus exemplo idololatriae et πολυθεότητος.

Deinde falſum quoque eſt, conſenſus iſtius cauſſam non aliam excogitari poſſe, quam ſenſum communem. Vera enim cauſſa, vti ipſe GROTIVS in libello *de veritate religionis Chriſtianae* faſſus, eſt traditio, quia gens a gente mores adſumſit. Sic e. g. clariſſimum eſt, nullam eſſe cauſſam naturalem, cur ſeptem dies numerentur in hebdomade, quum aeque facile cyclum octo, nouem, vel decem dierum ſeruare potuiſſent: itaque per traditionem id ad omnes gentes manauit. Ita etiam quod homines numerant vſque ad decem, quum et ad quatuor numerare potuiſſent, nullam habet rationem naturalem, cauſſa enim quod decem ſint digiti, quam Artes allegat, admodum diluta eſt. Eſt itaque traditio. Et ſic in reliquis ſe res habet.

Vnde ſane ſequitur, non eſſe alium genuinum ius naturae probandi modum, quam a priore, ex recta ratione.

§. 13.

Hactenus actum de iure naturali: iam ſequitur voluntarium, idque Grotius noſter in *humanum* et *diuinum* recte diſpeſcit. Humanum a voluntate humana, diuinum a diuina proficiſcitur. E. g. humanum ius voluntarium eſt; *qui furtum fecerit, ſuſpendio adficitur*; nulla enim eſt ratio naturalis, cur praeciſe fur ſuffocandus, et non alia poena adficiendus ſit.

Diui-

Diuinum a voluntate diuina eſt, e. g. *qui ſanguinem humanum fuderit, eius ſanguis fundatur.*

§. 14.

num. 1. Humanum denuo diuidit auctor in *ius ciuile*, ſiue arctius patens, et *ius gentium*, ſiue latius patens. Illud ſingulae gentes ſibi ipſae conſtituunt, vel nomine gentium ſuprema maieſtas. Hoc vel omnibus, vel multis gentibus commune eſt. Addit, *multis gentibus.* Vix enim praeter ius naturae vllum ius commune omnibus gentibus eſſe fatetur.

Sed multipliciter hic labitur auctor, vt a Pufendorffio, Zieglero, aliiſque obſeruatum eſt. Nam

1. Falſum eſt, ius gentium eſſe voluntarium: ſi enim voluntarium eſt, aut a Deo eſt, aut ab hominibus: ſi a Deo, falſum eſt, illud non omnibus eſſe commune; ſin ab hominibus, eſt mutabile, et ſingulae gentes illud poſſunt abrogare.

2. Falſum eſt, ius gentium eſſe, quod apud multas gentes receptum. Nam ita et iuris gentium erit, quod pileum detrahimus ſalutantes; quod abſurdum.

3. Falſum eſt, eſſe humanum. Nemo enim hominum potuit gentibus leges praeſcribere. Nec gentes vmquam pacto huiusmodi quid ſtatuerunt.

Vt itaque error pateat, obſeruandum eſt, ius gentium diuerſimode accipi.

1. Pro attributo diuerſarum gentium, ſeu facultate morali; per quam gentes aliquid licite agunt, et tunc ius gentium ex ipſo iure naturae eſt, e. g. ius bella gerendi, mittendi legatos, cet.

2. Pro moribus plurium gentium, e. g. quod olim omnes captiui in ſeruitutem detruderentur, quod bella declarentur ſollemni ritu. Hoc ius plane arbitrarium eſt, et a ſingulis abrogatur gentibus, immo vix ius dici poteſt.

3. Pro iure ciuili, a multis gentibus recepto, vti hodie ius Romanum vbique viget. Hoc improprie dicitur ius gentium, quia vere et proprie ciuile eſt.

4. Pro iure quodam omnes gentes obligante, neceſſario, et perpetuo. Et hoc negamus differre a iure naturae, niſi ſola adplicatione. Hinc a) quum Grotius dicat, hoc ius eſſe voluntarium,

tarium, nobis est naturale; b) quum Grotius illud dicat multis gentibus commune, nobis illud omnibus commune est; c) quum Grotio sit ius humanum, nobis illud diuinum est.

Vnde nec admittimus probandi modum, quem commendat *num.* 2. Grotius. Nam quum ius gentium sit ipsum ius naturae: non aliter probari potest, quam a priori, ex ipsa ratione naturali.

§. 15.

Progreditur auctor ad ius diuinum voluntarium. Id ex solo Dei arbitrio vel voluntate liberrima descendit, cuiusque nulla *num.* 1. alia reddi potest ratio, e. g. gradus in matrimonio prohibiti.

Illud auctor diuidit in *vniuersale*, et *particulare*. Vniuersale omnes homines obligat, particulare populum vnum, veluti *num.* 2. Iudaicum.

Vniuersale aliqui negant reperiri, vti Thomasius, et quidem, 1. quia nullus excogitari possit modus promulgandi, 2. quia iustitia Dei non ferat, vt quis puniatur, cui lex non publicata sit.

Sed praeuidit hanc obiectionem Grotius, dixitque, omnino esse modum promulgandi. Nam ter esse ius vniuersale promulgatum a Deo, 1. per Adamum; quod vero Adamo dictum, id vniuersis dictum esse; 2. per Noachum post diluuium, cuius familia denuo genus humanum vniuersum repraesentauit, et 3. per Christum. Sed quamuis haec omnia concedantur, tamen non concipi potest, quomodo promulgatae sint leges de gradibus prohibitis, a Mose quippe praescriptae. Enimuero, quamuis postremum fateamur, de prioribus tamen promulgationibus nihil constat: adeoque tutissimum erit dicere, leges illas non fuisse vniuersales, antequam Christus illas vniuerso orbi publicauit.

§. 16.

Iam de voluntario particulari, quod datum Hebraeis. Iis *num.* 1. leges dedit Deus partim caerimoniales, partim forenses, quae solos Iudaeos obligabant. Id probatur

1. Ex locis a Grotio allegatis *Deut. IIII. 7. Ps. CXXXXVII.*

2. Ex ratione typica. Ritus enim Iudaici erant typus Christi exhibendi, adeoque non pertinebant ad gentiles, quibus illa promissio ignota erat.

3. Ex ratione legum ciuilium. Lex forensis erat lex ciuilis. Lex ciuilis non obligat, nisi ipsam ciuitatem.

num. 2. Quaerit autem Grotius:

1. An et alienigenae ad Iudaismum transeuntes legibus his obligati? *n.* 2-7.

2. An et nos teneamur? *n.* 8.

3. Qualem vsum hae leges praestare possint? §. 17.

1. Alienigenas ad Iudaismum transeuntes non obligatos fuisse legibus caerimonialibus, probat inde,

a) Quia iis lex non promulgata, sed Israeli: *aud Israel.* Sed obiici potest, 1. etiam decalogo haec verba praemissa: *audi Israel.* 2. Promulgatas quidem has leges non fuisse gentibus, sed tamen iis, qui ad Iudaismum transierint.

num. 3. b) Quia et inter Iudaeos vixerint circumcisi pii et timentes dominum. Eoque refert exempla Syrophoenissae, Cornelii, Graecorum.

num. 4. c) Quia et extraneis licebat adorare in templo.

d) Quia nec Elisaeus Naamani, nec Ionas Niniuitis leges has imperauit.

num. 5. e) Quia lege circumcisionis soli Abrahami posteri tenebantur. Vnde et coniecturam profert, gentes circumcisas, quarum meminit HERODOTVS, ab Abrahamo ex Cethura descendere. Quamuis autem verum sit, solos Abrahami posteros obligatos esse circumcisione: falsum tamen est, gentiles circumcisos ab Abrahamo descendere. Aegyptios enim a Chamo, Noachi filio, descendere ex ipsa S. S. constat. MARSHAMVS igitur in *Canone chronico*, et SPENCERVS in libro erudito de *legibus ritualibus Hebraeorum* existimant, Iudaeos circumcisionem ab Aegyptiis didicisse: sed id falsum esse docuit WITSIVS in *Aegyptiacis.* Tutissime itaque dixeris, Aegyptios imitatos esse Hebraeos inter se viuentes, eosque circumcisione non vsos tamquam signo et sigillo foederis, sed tamquam curatione physica, quemadmodum etiamnum Aethiopes, qui Abissini vocantur, circumciduntur, quum tamen sint Christiani. Qua de re erudite egit IOB. LVDOLFFVS in *Historia Aethiopica.*

num. 6. f) Quia gentibus data sit lex naturalis tantum, id quod probat ex *Rom. II.* 14. Vbi non obscure prodit sententiam suam, quod gentiles et per legem iuris naturae Deum propitium habere potuerint, quod veteres patres statuerunt, CLEMENS ALEX.

ORI-

ORIGENES, et IVSTINVS MARTYR. Sed hanc opinionem iure reiiciunt theologi: quum extra christum nulla sit salus, nec lex naturae vlli mortalium ostendat medium propitiandi Deum. Lex ergo naturalis data est gentilibus, non tamen, vt per illam iusti fierent, sed vt ea seruata lumine augustiore digni haberentur.

Quum itaque haec argumenta pro parte vix admittenda sint: an recte inde intulit Grotius, *gentiles alienigenas obligatos non esse lege Iudaeorum particulari?* *num.* 7.

Resp. distinguendum esse 1. inter *proselytos iustitiae*, et proselytos, quos *peregrinos* vocabant. Illi in Iudaeorum numerum recipiebantur, et hinc opus erat circumcisione et impletione legum omnium. Hi tantum baptismo initiati satisfecisse credebantur, si seruarent septem praecepta Noachi.

2. Distinguendum inter leges caerimoniales et forenses. Illis non nisi proselyti iustitiae tenebantur: his, quicumque in ciuitate viuere vellent cum Israelitis.

II. Quum itaque certum sit, proselytos non omnes legibus Iudaicis fuisse obligatos: quaestio altera nascitur, *an nos Christiani teneamur?* Haud obscure id negat Grotius. Dicit enim, Christum non tam nos a lege Mosaica liberasse, quam sepimentum sustulisse, vt Iudaei et gentes in vnam ecclesiam coalescerent. Sed omnino nos liberatos esse ab hoc iugo, patet inde, 1. quia, quoad caerimoniale, cessat ratio legis typica: cessante vero ratione legis, cessat quoque ipsa lex. 2. Quia Paullus in tota *epistola ad Galatas* grauiter disputat aduersus illos, qui circumcisionem, aliasque caerimonias etiam Christianis obtrusas vellent. 3. Quia, quoad legem forensem, certum est, illam esse tantum ciuilem, qua non tenetur, nisi ciuitas, quae sibi hanc legem tulit. *num.* 8.

§. 17.

III. Reliqua est tertia quaestio: *quem vsum leges istae Iudaicae habere etiamnum possint?* Eam enim plane inutilem esse, credere vix licet. Grotius itaque triplicem adsignat vsum. *num.* 1.

1. Primum, quod ea, quae illa lege praecipiuntur, non sint iniusta. Deus enim non potest sibi esse contrarius, adeoque lege voluntaria quid statuere contra legem naturalem. Sed tamen distinguit inter leges praeceptiuas et permissiuas, et de *num.* 2.

illis solum intelligendum monet, quod scripserit. Nam e. g. Iudaeis permissa erat polygamia, permissum diuortium ob quamcumque caussam: quod tamen non ideo iustum arbitramur.

Sed nec haec Grotii distinctio rem conficit. Nam addenda erat altera inter leges caerimoniales et forenses. Illae iustae erant, nec repugnabant iuri naturae pro statu et conditione illorum temporum: repugnant autem hodie.

num. 3. 2. Alterum in eo consistere putat Grotius, quod et inter Christianos possint similes ferri leges. Sed recte excipit leges caerimoniales: nam illae hodie rationi repugnarent, Christo iam exhibito, adeoque non ferenda esset hodie lex, quae iniungeret circumcisionem, sacrificia, cet. Vnde et papismo grauis dica scribitur, quod Christianismum huius modi caerimoniis, ex parte e V. T. adsumtis onerarit.

num. 4. 3. Virtutes Iudaeis praeceptas nos Christianos eo magis obligare, 1. quia promissiones nobis maiores factae, 2. quia nobis vires gratiae maiores sunt. Sed quamuis haec recte se habeant: distinguendum tamen inter virtutes morales et ciuiles. De moralibus nemo dubitat: at quod Grotius in hunc censum etiam refert decimas sacerdotibus dandas, id indicio est, Grotium etiam ad leges forenses et caerimoniales respexisse. Quis vero praeceptum de decimis morale putet? Quis illud Christianos obligare putet? Sed est hoc inuentum papatus, huius modi leges ad Christianismum torquere, ceu ex ipsis pontificiis fassus est PAVLLVS SARPIVS, (vulgo FRA PAOLO) in tractatu elegante *de reditibus ecclesiasticis*.

CAPVT II.

AN BELLARE VMQVAM IVSTVM SIT?

Expenso generatim titulo, propositisque iis, quae generatim ad definitiones belli et iuris pertinent, sequitur iam altera quaestio: *an bellare vmquam iustum sit?* Haec ita tractat auctor, vt

1. Probet, bella geri posse, §. 1-6.
2. Argumenta aduersariorum refellat. §. 7. *ad fin.*

§. 1.

§. 1.

Quaestio ipsa est, *an bellare vmquam iustum sit?* ea enim nisi expediatur, frustra disputabitur de iure belli. Quemadmodum frustra quis disputaret de iure furti, quum ipsum furtum iniustum sit. Et sane quum plerumque bellum cum cladibus innocentium, cum furtis, rapinis, aliisque coniunctum sit delictis: facile quis existimare posset, omne bellum iuri repugnare, idque plures statuerunt, veluti Anabaptistae, Mennonistae, e Socinianis Christophorus Ostorodus, et alii, contra quos auctor contrarium demonstrat ex iure naturae, §. 1. ex historia, §. 2. ex consensu et iure gentium, §. 3. 4. ex iure diuino voluntario §. 5. 6.

Quod ad ius naturae attinet, prima argumentatio Grotii haec est: num. 1.

Quae congruunt et primis naturae, et post cognitis, illa sunt iuris naturae.
Bellum illis primis naturae congruit.
Ergo est iuris naturae.

Quaeritur itaque, 1. quid sint *prima naturae*, (πρῶτα τῆς φύσεως?) quid *post cognita*? Respondemus, esse *prima naturae* propositiones quasdam practicas, quarum veritatem humana ratio statim agnoscit, simul ac ratiocinari incipit, quaeque adeo non ab aliis nobis inculcandae sunt, sed sponte incidunt. Vnde eleganter Cic. in *orat. pro Milon. cap. 4. est haec non scripta, sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum e natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus, ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.* Perinde enim est, ac si liceret, esse quaedam *prima naturae.* Rationem vero, cur istae propositiones, quae prima naturae vocant philosophi, statim nobis innotescant, hanc adsignat Cicero *de finib. lib V. cap. 6. quod ipsae per se inuitent ac alliciant appetitum animi.* E. g. vt incolumitatem nostram velimus, et conseruationem omnium partium, vt abhorreamus a dolore, et quae sunt huius generis alia. In haec enim omnia et sine ratiocinatione ita fertur adpetitus noster, vt nihil antiquius nobis sit illa nostrum conseruatione. Elegans locus Senecae *Epist.* 121.

Vnde facile patet, quid sint *post cognita*, quae Cicero a *pri-* num. 2.

mis naturae distinguit. Ea enim sunt conclusiones de virtute, vitiis, de honesto et vtilitate vera, quae ex veris principiis per ratiocinationem eliciuntur. Haec non sunt prima naturae. Nituntur enim huius modi fundamentis, in quae non fertur adpetitus humanus, e. g. quod virtus sit praeferenda vtilitati propriae, quod voluptates sint fugiendae. Has enim propositiones non omnes homines veras putant, natura adducti, et quod eae adpetitui sui congruant, sed profundiore instituta meditatione de natura et beatitudine humanae mentis.

num. 3. Quum itaque quid honestum sit, id ex post cognitis pateat: porro quaerit auctor, quotuplex sit honestum? et resp. id vel *stricte*, vel *latius* accipi.

Honestum stricte dictum consistit in puncto, id est, ita comparatum est, vt si a lege vel minimum decedas, id degeneret in vitium.

Honestum latius dictum, quod admittit aliquam latitudinem.

Res illustrari potest similitudine. E. g. inter lineam rectam et curuam nihil interest medium. Tam stricte enim accipitur rectitudo, vt si ab ea linea vel minimum deflectat, illa statim fiat curua. At album et nigrum admittunt aliquam latitudinem, e. g. si colori albo addas guttulam nigredinis vel attramenti, color quidem paullo minus albus est, sed non statim fit niger.

Eodem modo se res in honesto habet. Quaedam tam stricte honesta sunt, vt si vel minime a lege deflectas, statim fiant inhonesta, e. g. neminem laede. Quaedam aliquam admittunt latitudinem, e. g. moderamen inculpatae tutelae. Nam si quis adgressorem occidit, quem repellere poterat, abscissa manu, non ideo statim poena dignus est, vel contra iustitiam egit, quia hic ad viuum omnia resecari nequeunt in tanta animi perturbatione.

num. 4. Hisce itaque praemissis, iam demonstrat auctor, 1. bellum congruere *primis naturae*, *num.* 4. 2. idem conuenire *post cognitis*. num. 5. 6.

Quod congruat primis naturae, inde demonstrat, 1. quod omne animal sui conseruationem et defensionem intendit, et appetitus eo maxime feratur. Id non solum in hominibus deprehendimus, verum etiam in ipsis brutis, etiam tenerrimis. Quo pertinet locus elegantissimus GALENI, a Grotio hoc *n.* 4. allegatus.

2. Quod

2. Quod omne animal rationale et irrationale facultate quadam sese conseruandi defendendique instruxit natura, vel Deus potius, qui nihil frustra fecit. Hinc alia cornu petunt, alia calcitrant, alia dentibus, alia vngulis, alia aculeis pro armis vtuntur: hominibus autem ingenium et manus ad defensionem data. Quis itaque neget, velle Deum, vt quisque se conseruet ac defendat aduersus omnem vim? Quare inde argumentari licet:

Quod conuenit appetitui sese conseruandi defendendique, ab ipso Deo nobis insito: id conuenit primis naturae:
Bellum huic adpetitui sese conseruandi defendendique diuinitus insito conuenit,
Congruit itaque primis naturae, adeoque, quod inde consequitur, est iuris naturae.

Iam porro Grotius demonstrat, bellum congruere post cognitis vel honestati: idque argumento societatis humanae. *num. 5.6.*

Societas humana in eo consistit, vt alter cum altero honeste et commode viuere, et iure suo perfrui possit. Quumque in prolegomenis §. 6. demonstratum sit, voluntati Dei, ipsique naturae humanae consentaneum esse, hominem viuere socialiter: sequitur sane inde principium: *quidquid societatem destruit, est contra ius naturae, quidquid eamdem conseruat, est iuris naturae.*

Iam consideremus statum hominum, qualis futurus esset; si non liceret vim vi repellere. Tunc nemo suo iure tutus perfrueretur, tunc nec vitae, nec bonorum vlla esset securitas, tunc vita piscium viueretur, maior deuoraret minorem.

Quia itaque sine huius modi defensione non consisteret societas, defensio autem, qua vim vi repellimus, nihil aliud est, quam bellum: hinc planum est alterum Grotii argumentum:

Vim vi repellere consentaneum est iuri naturae.
Vim vi repellere est bellum gerere.
Est ergo bellum gerere consentaneum iuri naturae.

§. 2.

Sic Grotius bellum geri posse demonstrat ex iure naturae. *num. 1.*
Sequitur altera eiusdem demonstratio ex historia. Quamuis enim

ex

ex historia non iura, sed facta probari posse, supra obseruatum sit: aliud tamen dicendum de eo casu, si ex historia sacra demonstrari potest, Deum bella non improbasse. Id vero probat,

1. Exemplo Abrahami, qui debellatis regibus quatuor benedictionem impetrauit; a Melchisedecho. *Genes. XIIII.* 22. Vbi quidam obiiciunt, Abrahamo tamquam priuato ius belli gerendi non fuisse. Sed alii addunt, illum non fuisse priuatum, sed cum familia sua quasi singularem rem publicam constituisse: vnde et foedera eum fecisse legimus, quod non est priuati. Saltim inde patet, bellum in se Deo non improbari.

2. Exemplo Israëlitarum, qui Amalecitas vim sibi inferentes profligarunt, Deo hoc factum probante. *Exod. XVII.*

num. 2. 3. Ex legibus, quibus Deus iura belli praescripsit. *Deut. XX.* 10. 15. quod in istis legibus de belli caussis nihil sanxit.

4. Quod Israëlitae, Deo probante, fines suos tuerentur sub Iephtha, *Iud. XI.* quod Dauides bellum, Deo probante, gereret ob violatos legatos. 2. *Sam. X.*

5. Quod bellicae actiones *Hebr. XI.* 33. 34. tribuantur fidei. Ex fide autem nihil, nisi bonum, proficisci potest.

6. Quod Dauides praeliatus est praelia Domini. 1. *Sam. XXV.* 28. Addi potest

7. Quod nec Io. Baptista venientes milites, nec Christus accedentem ad se centurionem Capernaiticum nuncium mittere militiae iussit.

8. Quod et Cornelius centurio Deo placuit, quum militiae adhuc vacaret. Quae omnia locum non haberent, si bellum in se iniustum esset.

§. 3.

num. 1. Tertium argumentum Grotius desumit ex consensu gentium. Eumque consensum probat, 1. ex testimoniis Ciceronis, Florentini et Caii ICtorum, nec non Iosephi, historici Iudaei.

2. Ex iure illo ciuili, quod et in quadrupedibus distinguit inter vim, quae infert iniuriam, et quae illatam propulsat. Vid. *L.* 1. *§.* 8. *§.* 11. *D. si quadrup. pauper. fecisse dicat.*

Sed hoc argumentum 1. non est necessarium, quia, postquam semel probatum, bellum iure naturali et diuino positiuo licitum esse, parum ad rem facit consensus gentium. 2. Magis illu-

illustrat, quam probat, quia saepe gentes in ea consenserunt; quae non sunt iusta. 3. Non sufficiens: Ciceronis enim et duorum ICtorum testimonia bellum consensu omnium gentium probatum esse non euincunt. Nec 4. sequitur, vt bellum consensu gentium probatum sit, quia ius ciuile Romanorum in quadrupedibus quoque distinguat, quae alteram adgressa sit.

§. 4.

Iam ad *ius gentium*, quod duplex esse ait Grotius, *diuinum*, et *humanum voluntarium.* Prius et nos agnoscimus, et illud non aliud est, quam ius naturae: posterius supra explosimus. Priori non repugnare bellum, iam probauimus: Iam itaque videbimus, quomodo id de posteriore probet. num. 1.2.

Nimirum bellum ipsum, inquit, iuris naturae esse, formam autem belli ex iure gentium. Nam gentes

1. Statuisse constat, quibus armis vtendum sit. Hinc hodie bella non geruntur bestiis, veluti Elephantis, non vtuntur gentes honestiores falcibus, aliisque instrumentis, non sagittis venenatis, cet.

2. Iura quaedam introduxisse arbitraria, e. g. ne capti fiant serui, ne incendiis absque necessitate grassemur in terra hostili.

3. Bella distinxisse in *sollemnia* et *minus sollemnia*: sollemne esse voluerunt, quod indicitur sollemniter. Haec omnia quum non fluant praecise ex iure naturali, Grotius deriuat ex iure gentium, eoque refert omnia loca ICtorum, veluti *l. 5. D. de iust. et iur.* vbi bella dicuntur ex iure gentium esse.

Sed nemo non videt, Grotium confundere ius gentium, et mores gentium. Illud ex lege est, hi ex arbitrio: illud obligatorium, hi minime. Omnia haec moribus inualuerunt, quia cum humanitate conueniunt, sed non ideo contra ius gentium peccant Russi et Turcae, quod captiuos in seruitutem detrudunt, cet.

§. 5.

Iam Grotius magno cum adparatu sese accingit ad expendendam quaestionem: *an et iure diuino concessum sit bellum?* Poterat haec quaestio videri superuacua. Nam si probatum est, num. 1.

bellum esse iustum iure naturae: non sane potest iure diuino voluntario iniustum esse, quum Deus velle non possit contraria.

Sed recte resp. Grotius, iam supra ostensum esse (*lib. I. cap.* 1. §. 17. *n.* 2.) regulam hanc quidem valere in iure praeceptiuo, sed non in permissiuo. Nimirum sunt quaedam, quae iure naturae permissa sunt, et tamen a Deo prohibentur lege positiua, e. g. iure naturae potest quisque orare, vbicumque velit: sed iure diuino orandum erat Hierosolymis. Iure naturae licet vlcisci hostem: at iure positiuo Deus dicit: *amate inimicos, benefacite osoribus vestris, precamini pro iis, qui vos laedunt. sic eritis filii patris coelestis. Matth. V.* 44.

Quum itaque et bellum non sit iuris diuini praeceptiui, sed permissiui: non sequitur, vt prohiberi non potuerit iure diuino voluntario.

Sed nihilominus tamen demonstrat auctor, et iure diuino voluntario bellum permitti, et ante omnia obiectiones quasdam remouet.

num. 2. Prima obiectio desumi solet ex *Genes. VIIII.* 5. 6. Ex eo enim loco quidam colligunt, absolute prohiberi sanguinis humani effusionem: quumque bellum sine sanguinis effusione geri nequeat, etiam bellum prohiberi. Et quamuis eodem loco dicatur, qui sanguinem fuderit, eius sanguis fundetur: respondent tamen, hic non adesse praeceptum, sed comminationem, non velle Deum, vt homicidae interficiantur, sed praedicere, quid iis immineat. Sed respondet Grotius, vtrumque falsum esse.

1. Prohibere Deum effusionem sanguinis iniustam, vti praecepto illo sexto: *ne occidito*, non autem iustam, de qua hic quaestio sit.

2. Non minari tantum Deum, sed et praecipere, vt sanguis homicidae fundatur, id enim Deum postea lege Mosaica clarius ostendisse, quum iuberet homicidas gladio feriri.

Sed denuo obiiciunt, ex historia sacra adparere, initio mundi conditi homicidium non fuisse capitale, idque probant exemplo Caini, qui admisso parricidio tamen a Deo non fuerit morti addictus.

Vt itaque Grotius hanc obiectionem funditus tollat, totam histo-

historiam huius supplicii homicidarum explicat operose *num.* 3-10.

Nimirum 1. supponit, non iniustum esse, homicidam supplicio affici, ob ius talionis, quo nihil est iustius. *num.* 3.

2. Concedit quidem, Deum Caino pepercisse, sed caussam fuisse existimat, 1. hominum raritatem, 2. quia nondum tam frequentia fuerint homicidia, vt exemplo opus fuerit. Hinc et alias gentes quam plurimas homicidium non morte, sed mulcta puniuisse. Cuius rei argumentum est in legibus *Alamannicis* a LINDENBROGIO editis, ex quibus adparet, nullam gentem origine Germanicam homicidis supplicium capitale irrogasse.

3. Hoc factum Caini aliquamdiu instar exempli fuisse, et hinc primos mortales existimasse, non debere homicidas gladio feriri. Quam in rem allegat exemplum Lamechi. *Gen. IIII.* 24. *num.* 4.

4. Quum autem iam ante diluuium nascerentur gigantes, genus hominum ferox et improbum, quod omnes promiscue adgressum sit: Deum permisisse, vt homicida et quilibet delinquens occideretur, idque probat exemplo Abrahami, *Gen. XIIII.* Mosis, qui Amalecitas aggressus sit bello, *Exod. XVII.* 9. *n.* 5. 6. 7.

5. Denique Deum et leges tulisse de homicida plectendo, *Leu. XVIII.* 24. *seqq.* *Num. XXXV.* 31. 33. *num.* 8. 9.

6. Easque leges deinde imitatas esse gentes alias. Vnde fere vbique locum habuerit supplicium capitale. *num.* 10.

Inde ergo colligit Grotius, non absolute Deum prohibuisse effusionem sanguinis, sed secundum quid, nempe caedem iniustam, adeoque hunc locum non adplicari posse bello, quod iustam caussam supponat.

Sed sunt quaedam in hac Grotii tractatione, quae animaduersionem merentur. Nam

1. Quod Caino pepercit Deus, non ob paucitatem hominum factum, sed quod poena et supplicium supponunt magistratum ciuilem, qualis nondum erat Caini temporibus: nec antea lex erat lata de supplicio homicidae.

2. Quod Grotius existimat, primos mortales non sumsisse supplicium capitale, id non probari potest. Quum enim mundus ante diluuianus steterit annis 1657. quumque tam longo

 tem-

temporis spatio variae floruerint res publicae: quis dubitet, quin et poenae suppliciumque locum habuerint.

3. Ex Lamechi exemplo non constat, nullum tunc locum habuisse supplicium capitale. Nam Lamechus tantum minas spargit, vt ille medicus apud COMINAEVM *Hist. Franc. lib. X.* qui Ludouico XI. regi minabatur, illum post discessum suum non octo dies victurum.

§. 6.

Sequitur alterum argumentum contra bellum ex N. T. vbi Praemittuntur quaestiones, 1. *an omnia praecepta in Euangelio habeant naturalem rationem. n. 1. 2.*

2. *An Christus sit nouus legislator. n. 3--5.*

num. 1. Quod ad prius attinet, 1. succenset Grotius iis, qui in Evangelio praeter articulos fidei et sacramenta quidquam contineri negant, existimatque, eo etiam leges et praecepta proprie sic dicta contineri, e. g. *ama Deum, diligite vos inuicem, nouum hoc praeceptum do vobis, vt vos inuicem diligatis.* 2.

num. 2. Deinde agnoscit quidem, nihil continere Euangelium, quod aduersetur rectae rationi: sed ideo non sequi docet, vt Euangelium nihil vltra inculcet, quam quod ex ratione fluat.

num. 3. Posterius Grotio facile vnusquisque concedet. Multa enim docet Euangelium, ad quae ratio non pertingit, e. g. fidem in Christum, beneficentiam aduersus hostem, vitationem concupiscentiae, de qua ipse Paullus: *ignorassem, concupiscentiam esse peccatum, nisi lex dixisset, ne concupisce.*

At de priore thesi obseruandum: distinguendum esse, vtrum Euangelium opponatur legi, vt *Ioann. I. lex per Mosen lata, gratia per Christum facta*; an accipiatur pro libris Noui Testamenti, adeoque libris V. T. opponatur. Priori sensu Euangelium nulla complectitur praecepta proprie sic dicta, sed est doctrina de gratia per Iesum Christum. Posteriori agnosci potest, multa in libris N. T. praecepta occurrere, a Christo repetita et explicata.

num. 4. Maioris momenti est quaestio altera: *an Christus sit nouus legislator?* Adfirmant Romanenses et Sociniani, quumque eamdem sententiam ex Arminianis plerique tueantur, non mirum est, Grotium quoque easdem inflare tibias.

At negant Protestantes omnes, Christum non esse nouum legisla-

legiſlatorem, ſed ad officium eius propheticum tantum pertinuiſſe, vt leges interpretaretur. Rationes ſatis praegnantes ſunt. 1. Opponuntur officia Moſis et Chriſti, lex et gratia. *Ioann.* 1. 2. Officia Chriſti non alia commemorat S. S. quam regium, ſacerdotale, et propheticum. Regium exercet in ſtatu exaltationis, ſacerdotes non ferunt leges, nec prophetae eſt leges ferre, ſed interpretari. 3. Chriſtus notanter dicit *Matth. V.* 5. *non veni ſoluere legem*, (aliaſque nouas ſubſtituere,) *ſed implere.*

Iam videbimus, quomodo contrarium probet Grotius. 1. Prouocat ad verba *Math. V.* toties repetita: *audiſtis dictum fuiſſe veteribus: ego vero dico vobis.* Sed reſp. Chriſtus ibi nullum nouum proponit praeceptum, ſed Moſaica vindicat a falſa Phariſaeorum interpretatione, et interpretatur.

2. Dictum fuiſſe veteribus: *diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum.* Sed *Leu. XVIIII.* 21. vbi hoc praeceptum occurrit, nihil legitur de odio inimicorum. Eſt itaque additamentum Phariſaeorum, quod merito Chriſtus data meliore interpretatione ſuſtulit. Obiicit Grotius: at ipſe Deus praeceperat inimicitiam cum Amalekitis, *Exod. XXV.* 11. et cum ſeptem populis Cananaeis, *Exod. XXXIIII.* 11. Sed reſp. diſtinguendum inter odium morale, et inimicitiam politicam.

3. Legem ſumi vel pro praecepto carnali, quod actiones tantum externas dirigit, vel pro ſpirituali, quod internam inculcat puritatem et ſanctimoniam. Prioris generis fuiſſe Moſaicam ex interpretatione Phariſaeorum: poſteriorem Chriſtum reſtituiſſe. Sed reſp. 1. Ex intentione Dei lex Moſis non fuit carnalis, ſed ſpiritualis. Dixit enim Deus: *diliges Deum tuum de toto corde, de toto animo, ex omnibus viribus:* quid magis ſpirituale et internum? 2. Chriſtus itaque legem non nouam dedit, quae ſit ſpiritualis, ſed eam interpretatus eſt ex mente primae legiſlationis.

4. A Chriſtianis virtutem exigi maiore gradu, quam ab E- *num.* 5.
braica gente. Reſp. maius et minus non variant ſpeciem. Eadem ergo lex eſt Moſaica et Chriſti, adeoque non Chriſtus fuit nouus legiſlator, ſed interpres legis Iudaicis gloſſis deprauatae. De quo plura theologi.

§. 7.

His praemissis probat, Euangelio non sublatam esse bellandi facultatem.

num. 1. I. Ex 1. *Tim. II.* 1. 2. 3. Exinde colligit, 1. Deum iubere esse leges et magistratus, 2. eosdem subditis praestare debere vitam tranquillam. Idque sit ita, vt subditi sint securi vel inter se, vel ab aliis exteris.

num. 2. Inter se id aliter fieri nequit, quam iudiciis et iure gladii, quod probat Paullus *Rom. XIII.* 4. Quumque iudicia inter gentes diuersas locum non habeant: consequens est, vt bello sint compescendae. Atque hinc ita argumentare licet:

Si fas est gladio coërcere subditos, tranquillitatem turbantes: fas etiam est bello coërcere gentes turbantes tranquillitatem humanam.
Prius verum est,
Ergo et posterius.

Consequentia inde patet, quia alias plus liceret extraneo, quam ciui, et quod alias principi liceret minus periculum a nobis auertere, non autem maius, quod absurdum.

num. 3. 4. II. Ex eodem *Rom. XIII.* vrget, quod PAVLLVS iubeat honorare et obsecundare magistratui, tamquam ordinationi diuinae. Quo sensu autem est ordinatio diuina? Non ratione permissionis tantum, qualis etiam in actibus vitiosis est, quos Deus permittit, nam sic non esset honorandus magistratus, sed tantum ferendus, verum ratione institutionis et voluntatis diuinae. Deus vult, vt sint magistratus, Deus adprobat eorum officium. Si obiiciatur, atqui tempore Paulli fuisse imperatores et magistratus ethnicos, crudeles, tyrannos: respondemus, tanto magis inde sequi, vt Deus adprobet magistratuum officium, quia ne gentilibus quidem et crudelibus imperatoribus honorem et obsequium detrahi voluit. Eleganter Grotius sub finem *n.* 4. *sicut ergo olim pia erant sacrificia*, cet.

Ex his ergo iam ita argumentum ducimus:

Si Deus probat magistratus officium, probat etiam defensionem a magistratu per bellum susceptam.
At verum est prius.
Ergo et posterius.

Co-

Confequentiam inde probamus, quia ob id praecipue in ciuitates coaluere, et principes conftituere gentes, vt defenderentur ab aliorum infultibus.

Tertium argumentum petitur ex *Luc. III.* 14. quod Ioannes militibus ad fe venientibus non iniungit, vt nuncium mittant militiae, fed vt militares leges obferuent. *num.* 5.

Poffet obiici, Ioannis doctrinam a doctrina Chrifti potuiffe difcrepare. Sed recte refpondet Grotius, 1. eadem praedicaffe Ioannem et Chriftum, poenitentiam et fidem. 2. Ioannem fuiffe miniftrum Noui Teftamenti, *Matth. XI.* 13. et Euangelii. *Luc. III.* 18.

Quartum argumentum inde generatim ducitur; quod tota S. S. abhorreat a furtis, caedibus, rapinis, aliifque fceleribus, quae Deus omnino vult omitti, et impediri. Iam vero non omitterentur, nifi ius gladii et aduerfus fubditos, et aduerfus exteros haberet magiftratus. Ergo voluit Deus, vt ius gladii haberent. Itaque fic argumentatur Grotius: *num.* 6.

Qui vult finem, vult etiam media.

Deus in tota S. S. vult finem, ne furta, caedes, rapinae fiant.

Vult itaque et medium, nempe ius gladii et belli.

Effe vero id vnum medium, inde probatur, quod fcelera etiam nunc vix omittuntur, poftquam id ius gladii magiftratibus relinquitur. Quid fieret, fi nullum effet ius gladii?

Quintum argumentum defumitur exemplo Iudaicae rei publicae, in qua ius gladii viguit, quamdiu nondum excifa effet res publica. Quamuis enim ius gladii non effet penes Iudaeos, vti fatentur ipfi *Ioann. XVIII.* 31. quum municipia non haberent merum imperium, vti fingulari differtatione docuit ZACH. HVBER. *Diff. Part. I. diff.* 1. fuit tamen apud Romanos. *num.* 7. 8.

Iam Chriftus iam ante excifam vrbem officium fuum inchoauerat et abfoluerat. Quum itaque veniffet, vt nos liberaret a iugo legis, omnino etiam docere debuiffet, iam legem de iudiciis, de fuppliciis capitalibus, de iure gladii ceffare debere. Quum itaque id non docuerit, omnino voluit, vt effent, et hinc ius gladii non repugnat doctrinae N. T.

Immo tantum abeft, vt Chriftus docuerit, ius gladii ceffare debere, poftquam aduenerit, vt potius tum ipfe, tum apo-

ftoli

ſtoli eius re ipſa docuerint, et factis oſtenderint; ſibi placere iudicia et ius gladii.

1. Dum ipſi ſe ſtiterunt coram tribunalibus, Chriſtus coram Pilato, apoſtoli coram ſynedrio, Paullus coram Anania. *Actor. XXIIII.* 3.

2. Dum homines remiſerunt ad iudices. Hinc Chriſtus ei, qui rogabat, vt familiae erciſcundae inter ſe et fratrem praeeſſet, reſpondit: *homo, quis me iudicem conſtituit?*

Obiici poſſet, Chriſtum tamen prohibuiſſe vltionem, *Matth. V.* 38. *ſeqq.* Sed reſp. diſtinguendum eſſe inter legem et conſilia. Conſilium iſtud exſequi recte poſſumus, ſed non ideo peccat, qui iure ſuo vtitur, nec iudex, qui ſecundum legem animaduertit.

num. 9. *Sextum* exemplum Cornelii centurionis, iam aliquoties vſi ſimus. Conuerſus enim ad Chriſtum non legitur mutaſſe militiam, immo nec id ei imperatum a Petro, quum tamen diceret Cornelius: *iam adſum auditurus, quaecumque tibi praecepta ſunt a domino. Actor. X.* 33.

Obiiciunt, Lucam quidem non meminiſſe miſſionis a Cornelio flagitatae, ſed credibile tamen eſt, eum flagitaſſe miſſionem. Sed reſp. 1. id nec probari poſſe, nec 2. veroſimile eſſe, quum alias Lucas huius modi quid narrare ſoleat. Sic cum magi conuerterentur, refert Lucas, eos nuncium miſiſſe huic vitae generi, et combuſiſſe libros magicos. *Actor. XVIIII.* 19. An hic praetermiſiſſet, quod Cornelius deſeruerit militiam, ſi prauum hoc eſſet vitae genus?

num. 10. *Septimum* argumentum Grotius petit ab exemplo Sergii Paulli, procoſ. Cypri a Paullo conuerſi, et vnde plerique dicunt apoſtolum nomen Paulli adſumſiſſe, quum antea diceretur Saulus. *Actor. XII. 6. ſeqq.*

Proconſul habebat ius gladii et militiae; *l.* 8. *D. de offic. procoſ.* Si itaque hoc iniuſtum eſſet, non potuiſſet non poſt conuerſionem magiſtratu ſe abdicare. Quum vero ſe abdicaſſe non legatur: omnino ius gladii nihil iniuſti complectitur.

num. 11. *Octauum* eſt a Paulli exemplo deſumtum, qui et 1. inſidias Iudaeorum ad tribunum detulit, et 2. praeſidium militare ab eo accipere non dubitauit. *Actor. XXIII.* 18–23. An id paſſus eſſet Paullus, qui omni occaſione veritatem praedicandam dicit. 2. *Tim. IIII.* 2.

Nonum

Nonum argumentum. Qui probat media, is et finem probat. Iam nemo dubitat, tributa dari, vt magistratus haberet, quo tueretur bonos, coërceret malos. *Rom. XIII.* 3. 4. 6. Quum itaque probet tributa, procul dubio etiam adprobat eorumdem finem, puta bellum. *num.* 12.

Decimum argumentum e verbis Paulli *Actor. XXV.* 11. desumtum non magni momenti est. Nam non sequitur, Paullus non recusat mori, ergo probat iudicia, quae supplicium capitale infligunt. Posset quis ad latrones quoque dicere: nisi tibi dedero omnia, non recuso mori. *num.* 13.

Vltimum argumentum rectissimum est, si recte proponatur. Christus non sustulit politias, ergo non sustulit bellum. Quod non sustulerit politias, inde patet, quod nihil de ea re sanxit, nihil praecepit, nihil vetuit. Immo quod statum rerum publicarum, qualis tunc erat, non improbauit, sed ipsi Pilato dixit: *non haberes potestatem vitae et necis in me, nisi tibi caelitus data fuisset.* *num.* 14.

§. 8.

Sequitur iam altera pars capitis, quo aliorum argumenta bello opposita refutantur, et quidem octo

I. *Primum* obiicere solent verba *Iesaiae II.* 4. *dominus iudicabit inter gentes, et animaduertet inter populos. Tunc gladios mutabunt in ligones, et lanceas in falces. Neque enim populus gladium euaginabit aduersus populum, neque discent amplius bella gerere.* *num.* 1. 2.

Respondet Grotius: 1. aut id intelligendum esse hypothetice, si omnes homines essent Christiani veri, neminem alteri facturum iniuriam, adeoque omnino cessatura bella, aut 2. pure, et tunc implementum vaticinii adhuc instare eo tempore futurum, quo laetior futurus sit status ecclesiae. Inde ergo non sequi, vt bellum temporibus N. T. cessare debeat, aut vt repugnet Euangelio.

Sed neutra responsio vera videtur et sufficiens. Non prior, quia Dominus absolute praedicit id futurum, non, fieri id posse, si omnes essent Christiani veri. Non posterior, quia, vt ex versu antecedente patet, Iesaias non loquitur de vltimo illo, et laetiore statu ecclesiae, sed de eo, quo gentes dicturae sint, *venite, eamus in montem Domini, ad domum Dei Iacob, vt nos doceat vias suas, vt ambulemus in eius semitis.* Loquitur de eo

tempore, quo lex exitura esset ex Sion, et verbum Domini ex Hierosolymis. *Tunc*, inquit, *Dominus iudicabit inter gentes*, cet. Id omne impletum est, quum apostoli exeuntes Hierosolymis Euangelium annunciarent vniuerso orbi. Ergo ab eodem tempore impletum fuisse oportet vaticinium de gladiis contusis in ligones.

Quid ergo? Totum caput est spiritualiter intelligendum, non secundum litteram. Nam *v.* 2. dicitur, eo tempore altiorem fore montem Domini omnibus reliquis montibus. Quod secundum litteram intelligi nequit. Itaque verba nihil aliud significant, quam Christum allaturum pacem spiritualem, pacem illam omni ratione eminentiorem. Adeoque inde nihil inferri potest contra bella.

num. 3. *Alterum* argumentum, *Matth. V.* 38. Sed resp. Grotius; non magistratibus haec dici, sed ipsis laesis, vt potius concoquant iniuriam, quam vltionem spirent. Consilium sane optimum et saluberrimum, sed non lex.

Simile sane quid reperimus in 1. *Cor. VI.* 1. *seqq.* vbi Paullus reprehendit pruritum litigandi coram magistratibus ethnicis, non quod id iniustum esset, aut quod officium magistratus improbaret, quod sane maximi aestimat, vti supra vidimus, sed quod lites hae scandalum praeberent gentilibus. Consilium ergo et hoc est, non lex.

num. 4. Simile quid dicendum de verbis sequentibus: *qui velit tecum litigare*, cet. Nam 1. non magis hic improbantur iudicia, quam si amicus amico suaderet, ne ob rem leuem tribunalia fatigare velit. 2. Loquitur Christus procul dubio de iis persequutionibus, quas tamquam Christi discipuli laturi essent. Iis omnino non resistendum. Et hinc primi Christiani condemnati quotidie ad gladium, ad viuicomburium, ad bestias, bonisque omnibus propter Christum spoliati, non restiterunt persequutoribus, sed omnia animo tranquillo, et patientia plane inuicta pertulerunt. Sic sane qui iis eripiebat tunicam, ei et pallium concessere. 3. Ipse VLPIANVS *l.* 4. *§.* 1. *D. de alienat. iudic. mutand. causs. fact.* non improbandum dicit eius factum, qui tanti habuit re carere, ne propter eam saepius litigaret, hanc enim verecundam cogitationem eius, qui lites exsecratur, non esse vituperandam. An ideo Vlpianus iudicia exsecratur?

Eodem

Eodem modo intelligenda verba ſequentia: *qui angariabit te ad milliare vnum, abi cum eo duo.* Recte reſpondet Grotius, Chriſtum velle, vt leuem potius iniuriam ferant Chriſtiani, quam litigent. Hinc non dicere: *abi cum eo centum*, quae grauior eſſet iniuria; ſed *abi duo*, quia non tam incommoda futura ſit haec deambulatio, quam lis moleſtiſſima. num. 5.

Sed ſimul obſeruandum, angarias, fuiſſe publicam prouincialibus impoſitam onerum vehendorum baiulandorumque neceſſitatem. *l.* 7. *l.* 18. *§.* 4. 21. *D. de muner. et honor. l.* 10. *§.* 2. *D. de vacat. et excuſat. muner.* Dum itaque iis non reſiſtendum, ſed aliquid indulgendum eſſe monet Chriſtus, qui nos angariant, perinde eſt, ac ſi diceret, ne reſiſtite ſummis imperantibus et magiſtratibus, vt adeo nec iudicia, nec bella improbet.

Sequuntur verba: *petenti abs te dato*, cet. Sed miror haec verba adduxiſſe Grotium, quum nihil inde inferri poſſit aduerſus iudicia. Si enim vel maxime petens mutuam repulſam a me ferat, non tamen habebit aduerſus me actionem. Sed et verba ipſa ita comparata ſunt, vt ſaluis iudiciis et ſaluo iure bellandi vnuſquiſque alteri dicere poſſit, petenti abs te dato. Nam idem eſt, ac ſi diceret, officia humanitatis alteri ne negato. num. 9.

Ex eodem capite inferri poſſet: Chriſtum tamen prohibere ius talionis: *oculum pro oculo, dentem pro dente*; adeoque et omnem talionem, propulſationem violentiae violentam eſſe prohibitam. num. 7.

Sed reſp. 1. Falſum eſt, Chriſtum prohibuiſſe ius talionis. Nam et ipſe ſtatim *cap.* 7. inculcat *v.* 2. *quo iudicio iudicabitis, eo iudicabimini, qua menſura metimini, eadem metientur vobis.*

2. Sed, vt recte Grotius obſeruat, Iudaeis permiſſam fuiſſe priuatam talionem, e. g. vt laeſus poſſet alterum ſimiliter laedere, immo vt ſi quis occiſus eſſet, eius proximus agnatus vindicem ageret, et homicidam vltore ferro perſequeretur. Hanc vltionem ſuis inhibet Chriſtus, quippe permiſſam Iudaeis ob duritiem cordis, vti diuortium, et alia.

3. Nihil ergo ſibi vult Seruator, quam ferendam potius tolerabilem iniuriam, quam vt ſtatim ad vindictam proruamus.

Obiici poſſet: ſed abſurdum tamen eſſe, percutienti alteram maxillam ſponte offerre, et ita patiendo nouam prouocare iniuriam. num. 8.

Sed elegans est Grotii obseruatio, *maxillam praebere* esse phrasin Hebraeam, quae nihil aliud significet, quam patienter ferre iniuriam. Id quod eleganter probat loco *Ies. L. 6.* vbi Christus dicitur *maxillam praebuisse percutientibus.*

num. 9. 10. 11. Tertium argumentum ex eodem *Matth. capite V.* 43. 44. *audistis dictum esse*, cet.

Respondet Grotius 1. proximum hic significare Hebraeum, et tamen inter Hebraeos ipsos viguisse iudicia et ius belli. *Iud. XXXI.* 2. Christum id praeceptum porrexisse ad alios homines, adeoque non minus amorem hunc tollere bella, quam amorem Iudaeis praeceptum erga Iudaeos. 3. Amorem hunc nobis praecipi exemplo Dei patris caelestis, qui quum omnes amet, non tamen ideo non iustitiam exercet in puniendis coërcendisque malis. Ita et nobis facere non nefas est.

num. 12. 13. Quarta obiectio petita ex *Rom. XII.* 19. Respondet Grotius, 1. eo tempore, quo haec dixit Deus, *meum est vlcisci & ego rependam. Leu. XVIIII.* 18. *Deut. XXXII.* 35. iam et iudicia capitalia fuisse, et bella, adeoque non obstare haec verba posse bellis. 2. Et hostes iubentur diligi, *Exod. XXIII.* 4. 5. nec tamen eo tempore cessabant supplicia capitalia et bella. 3. Quia verba sequentia statim docent *cap. XIII.* 1. verba haec intelligenda esse cum exceptione. 4. Distinguendum ergo esse inter vltionem boni publici caussa exactam, et vltionem priuatam. Illa non prohibetur, sed haec.

num. 14. Obiectio 5. ex 2. *Cor. X.* 3. Sed 1. Paullus non loquitur de imperantibus Christianis, sed de apostolis, qui Christianos non faciebant armis carnalibus, sed spiritualibus. 2. Non carnalia dicuntur arma, quasi mala et vetita, quo sensu peccata vocantur opera carnalia: sed vt opponantur armis spiritualibus, qualia sunt preces, lacrymae, verbum Dei.

3. Inprimis Paullus in hoc textu alludit ad potestatem illam Apostolis concessam miraculose puniendi refractarios, cuius plura exstant exempla. Sic Petrus verbis occidit Ananiam, eiusque vxorem Sapphyram. *Actor. V.* 5. Sic Paullus incesti reum Satanae tradidit. 1. *Cor. V.* 5. Sic idem excoecauit Elymam. *Actor. XIII.* 11. Eleganter haec extraordinaria et miraculosa potestas vocatur *virga apostolica*, 1. *Cor. IIII.* 21. deque ea praeclare egit scriptor Anglus GVIL. CAVE in *Antiqu. apostol. in vita.*

vita Petri. Dicit ergo apoſtolus, haec arma non eſſe carnalia, ſed ſpiritualia. Eis opus erat, quamdiu nulli erant magiſtratus Chriſtiani. Poſtea id donum miraculoſum defecit.

Sexta obiectio ex *Epheſ. VI.* 2. Sed reſp. 1. Pugna vel lucta contra diabolum, mundum, et carnem non tollit luctam et bellum aduerſus hoſtes, nam Paullus dum dicit: *non eſt nobis pugna*, tantum difficultatem huius belli ſpiritualis deſcribit, non prohibet bellum. 2. Chriſtiani et vt Chriſtiani, et vt homines ciueſque conſiderari poſſunt. Tamquam Chriſtianis incumbit lucta cum hoſtibus: iiſdem tanquam hominibus adimi nequit ius gerendi bellum. *num.* 15.

Septima obiectio ex *Iac. IIII.* 1. Sed 1. diſtinguendum inter iuſtas cauſſas belli et iniuſtas. Qualis cauſſa eſt, talis effectus. Si belli cauſſa iniuſta eſt, ipſum bellum iniuſtum habetur. Et de huius modi bello iniuſto loquitur apoſtolus. 2. Scripta eſt haec epiſtola, vti Pearsonivs et Millivs probant, eo tempore, quo bellum Hieroſolymis fatale gerebatur. Hinc de eo potiſſimum loquitur, illudque ex voluptatibus et concupiſcentiis prauis conflatum teſtatur. Ergo non de omnibus loquitur. 3. Quemadmodum ſi quis dicat: vnde aegritudo, rixae, crapula, niſi ex vino? ideo vinum non omne reiicit: ita nec hic apoſtolus omnia reiicit bella. Sunt enim quaedam, ex huius modi voluptatibus haud nata. 4. Denique et alios auctores ita loquutos eſſe docet Grotius, qui numquam bellum pro iniuſto habuere. *num.* 16.

Octauum argumentum aduerſarii deſumunt ex verbis Chriſti *Matth. XXVI.* 52. Sed 1. Petrus tunc non bellum gerebat, ſed reſiſtebat magiſtratui. Id Chriſtus prohibet. 2. Senſus idem eſt, ac verborum: *qui ſanguinem fuderit, eius ſanguis fundetur.* 3. Specialis hic eſt ratio, cur Chriſtus nollet defendi a Petro, quia eius regnum non eſſet de hoc mundo. Quale regnum, talis defenſio. Regnum Chriſti ſpirituale eſt, ergo defendendum armis ſpiritualibus. Hinc Chriſtus: *Vigilate et orate, ne incidatis in tentationem. Matth. XXVI.* 41. *num.* 17.

§. 9.

Porro haud parum momenti ſitum eſt in teſtimonio veteris eccleſiae. Nam 1. ea ab apoſtolis et viris apoſtolicis regebatur, qui *num.* 1.

eam fideliter, quid Deo placeret aut displiceret, docebant. 2. Non probabile est, ecclesiam statim defecisse. 3. Tum maximus erat pietatis verae feruor. Eleganter HIERONYMVS *ad Demetr. Tom. I. pag. 68. tunc domini nostri adhuc caluisse cruorem, et ferbuisse in credentibus fidem.* Quis ergo negauerit, operae pretium fecisse Grotium, dum in veterum Christianorum inquisiuerit sententias.

I. Et quidem multi fuere, qui bella improbarent: Nam

1. Id fecit ORIGENES *aduers. Celsum lib. VIII. pag.* 426. vbi Christianos ait bella non gerere, nisi precibus.

2. Idem sensit TERTVLLIANVS alicubi, et iudicia capitalia et bella reiicere videtur libro *de idololatria*, et libello *de corona militis*, cuius historia narranda.

num. 3. II. Christiani haud raro detrectabant militiam. CELSVS *apud* ORIG. *lib. VIII.* Et notabile est legionis Barbaricae exemplum, quae missionem flagitabat, quod esset Christiana, et recusabat praelium inire, martyrio hinc adfecta a Diocletiano et Maximiano Augustis. ADO Viennensis *Martyrol. ad* 10. *Kal. Octobr.*

num. 4. III. Christiani abhorrebant fere a muneribus et officiis publicis, veluti praetura, TATIANVS *in Apol. pro Christianis*; ab aedilitate. TERTVLLIANVS; a militia, et nauigatione. LACTANT. *lib. IIII. cap.* 18.

Sed resp. 1. Non vniuersalis haec erat ecclesiae sententia, sed quorumdam patrum, quorum nemo non suos passus est naeuos. Vid. DALLAEVS *de vsu patrum.*

2. Origenes et Tertullianus fuere suspecti de falsa doctrina. Origenes Platonismo nimis fauit, in multis conciliis damnatus, et Tertullianus plane ad Montanistas, Fanaticos defecit.

3. Ipsi hi patres alibi admittunt iudicia capitalia et bella, vt ipse Grotius eorum verbis *n.* 2. adductis docuit. Vnde non aliter potest intelligi eorum sententia, quam bella in thesi iusta esse, sed in hypothesi a Christianis geri non posse. Nam

1. Imperatores gentiles sacramentum exigebant a militibus, quod Christiani salua iustitia praestare non poterant.

2. Bella ab iis saepe gerebantur iniusta, quibus interesse Christiani religioni sibi ducebant.

3. Multi erant ritus militares principiis Christianismi aduersantes, e. g. auspicia, veneratio signorum vel aquilarum, sacrificia, triumphantium introitus in Capitolium. Ab his abhorrebant Christiani, non ab ipso bello.

4. Mul-

4. Multi praeterea fauebant vitae theoreticae, quae deinde monastica dicta. Ei vero omnino repugnare videbatur militia.

§. 10.

Hinc iam porro demonstrat Grotius, doctrinam illam de belli iustitia non fuisse communem omnibus Christianis, et

1. Ex patribus antiquioribus. CLEMENS ALEXANDRINVS vixit saeculo II. et *Stromata* scripsit et *Paedagogum*, ibi vero diserte hoc concedit, et militare posse Christianos, et magistratum gerere. *num. 1.*

Constitutiones apostolicae nec apostolis vere debentur, nec Clementi Romano. Sunt saltim ex saeculo IIII. vt docuit GVIL. CAVE. Sed GVIL. WHISTON in Arianismum procliuis has constitutiones tamquam vere apostolicas defendit, et quidem non Graecum, sed Arabicum textum putat authenticum.

2. Publicam ecclesiae sententiam bello non fuisse aduersam denuo probat, *num. 2.*

1. Ex *Constitutionibus apostolicis*, quia illae saltim de quarti saeculi doctrina testantur.

2. Ex TERTVLLIANI *Apolog. cap.* 42. quia ea publico Christianorum nomine scripta.

3. Ex historia de legione fulminatrice. Ita TERTVLLIANVS, EVSEBIVS. Vid. WITSIVS et DAN. LARROQVANVS *de legione fulminatrice*. Historia autem satis certa, 1. quia legio XII. multo ante fuit fulminatrix dicta. 2. Quia sub Antonino philosopho adhuc maxime ferbuit persequutio. 3. Quia ipse ANTONINVS in libris *ad se ipsum*, quos ex parte in bello Marcomannico scripsit, Christianos exagitat, odiumque prodit aduersus eos conceptum.

4. Ex historia martyrum, inter quos et milites fuere. Sed hic selectu opus: saepe enim fabulis indulgent martyrologia. Sed in dubium tamen vocari nequeunt omnia, quod visum HENR. DODWELLO in *Dissert. Cyprianic. de paucitate martyrum*, quem ex instituto refutauit THEODOR. RVINARTVS, Gallus, in *Actis genuinis martyrum*, in *praefat.* *num. 3.*

Certa saltim est historia Laurentini et Ignatii, Afrorum, quae non sola martyrologiorum auctoritate, sed testimonio Cypriani, qui saeculo III. floruit, patris fide dignissimi, et qui ipse inter martyres fuit, nititur.

Obiici

num. 4. Obiici posset, Christianos non libenter interfuisse suppliciis capitalibus. Ita enim saepe Tertullianus et alii veteres.

Sed resp. 1. supplicia illa non damnabant in thesi, sed in hypothesi, ob eorum truculentiam. Nam 1. pleraque exercebantur aduersus Christianos. 2. Etiam poenas nouas et inhumanas inuenerant, e. g. tunicam molestam, dilaniationem bestiarum. 3. Ipsa quaedam iura admodum truculenta erant, veluti SCtum Silanianum.

2. Non intererant libenter, quod suspicionem fugerent, ac si oculos pascerent aliorum dolore et suppliciis.

3. Quod in thesi ea non damnarint, adparet ex eo, quod Constantinus M. bella gesserit, et iudicia capitalia exercuerit. Inquirendum hic, quid de historia sentiendum, quod viderit crucem cum verbis: IN HOC VINCES. Io. ALB. FABRICII singularis ea de re dissertatio laudatur.

num. 5. 4. Thesin suam Grotius confirmat inde, quia nullus parum sub imperatoribus Christianis dubitauit bella geri posse. Nam 1. EVSEBIVS scripsit libros *de vita Constantini*, in quibus eum ob fortitudinem laudat, eiusque bella sine omni censura refert. 2. LACTANTII exstat elegans libellus *de mortibus persecutorum*, in quo ex instituto docet, nullum principum, qui ecclesiam vexarunt, morte sua obiisse. In eo maxime laudatur Constantinus ob bella aduersus hostes ecclesiae gesta. 3. Addendus merito duplex locus AMBROSII, ab auctore adductus.

num. 6. At porro obiiciunt, 1. saepe episcopos deprecatos pro reis, 2. introduxisse Christianos ius asyli in ecclesiis, 3. ritum inter eos fuisse, vt tempore paschatos captiui soluerentur vinculis, *l.* 3. *C. de episc. aud.* Videntur itaque supplicia capitalia, et multo magis bella detestati.

Sed resp. 1. Episcopi eo ipso non tam iudicia damnarunt, quam clementiam suaserunt.

2. Asylorum ius *κακοζηλίᾳ* et intempestiua ethnicorum et Iudaeorum aemulatione receptum est, vt docuit RITTERSHVSIVS singulari tractatu *de iure asylorum.*

3. Ritus iste non arguit odium iudiciorum, sed erat signum gaudii paschalis, quale quid etiamnum saepe obseruamus in aulis principum, si vel princeps iuuentutis nascitur, vel coronationis festum celebratur. An id indicat detestationem iudiciorum capitalium?

Sed

Sed iam soluuntur bina argumenta paullo post difficiliora, ex quibus probare nituntur, a bellis abhorruisse ecclesiam. *num.* 7.

1. Primum est ex *canone XII. synodi Nicenae*, vbi agitur de iis, qui cingulum militiae deposuerunt, et postea eamdem militiam repetierunt. Iis enim haec poena irrogatur, vt decem annos iaceant, tredecim audiant.

Quae poena vt intelligatur, sciendum, in veteri ecclesia fuisse quatuor gradus poenitentiae. Nam 1. dicebatur *deploratio*, quando peccatores extra ecclesiam iacentes cum luctu et lacrymis deprecabantur. 2. *Auditio*, quando admitterentur in porticum ecclesiae, vt possent audire verbum Dei. 3. *Submissio*, quando intra ecclesiam post suggestum stabant, sed egredi tenebantur cum catechumenis. 4. *Constitutio*, quando inter fideles stabant, sed nondum participes sacramentorum. IVSTELLVS ad *Cod. can. eccles.* CAVE *de Christian. primit. Part.* 1. *cap.* 8. *pag.* 229. *seqq.*

Quum itaque tam grauis iniungeretur poenitentia iis, qui ad cingulum militiae rediissent: videntur sane Christiani abhorruisse quam maxime a militia.

Sed recte respondet Grotius, hunc canonem ad idololatriam pertinere. Licinius enim, qui tunc tyrannidem affectauerat, milites Christianos iusserat sacrificare, et thus adolere diis. Hinc multi se abdicauerant militia. Postea, vt fit, lucri cupidi, militiam repetebant, immo pecunia data illam redimebant, quod fieri potuisse, ex *Nou. LIII. cap.* 5. *et l.* 22. *D. de legat.* 2. patet. Itaque deficiebant ad idololatriam, quo crimine nihil habebatur detestabilius. Quid mirum itaque, si poenitentia fuerit paullo durior? Refert illud Licinii scelus SVLPITIVS SEVER. *Hist. eccles. Lib. II. cap.* 33. *num.* 8.

2. Alterum argumentum est ex LEONIS papae *Epistol. contrarium esse ecclesiasticis regulis*, cet. *num.* 9.

Sed 1. loquitur ea de ascetis, monachis, qui vitae theoreticae studiosi a militia abhorrebant.

2. De episcopis et clericis, qui semel ecclesiae addicentes operam non debebant amplecti militiam.

3. Sane et hodie is videretur reprehendendus, qui pallium clericale commutaret cum sago, et tamen hodie nemo damnat militiam.

4. Accedit, quod ne militem quidem admitterent ad offi- *num.* 10.

cium ecclesiasticum, si post baptismum id vitae genus elegisset: non, quod improbarent militiam, sed quod ad ea munera proueherent viros pios et probos, quales raro esse solent milites.

Non parum etiam hunc rigorem auxit interpretatio peruersa verborum, quibus Deus prohibuit Dauidem sibi templum aedificare, quia fuerit miles, et sanguinem fuderit, quum tamen ea verba sint typica, et ideo Salomoni id reseruauerat Deus, quia Messias veram ecclesiam N. T. conditurus, futurus sit princeps pacis.

num. 11. Denique varia Grotius cumulat testimonia pro bello ex *Concil. Arelat. I. can.* 3. AMBROSIO, nec non exemplum legionis Thebaeae, eiusque orationem, ac denique testimonium Basilii.

Historia legionis Thebaeae exstat apud SVRIVM *Act. sanctor. d.* 22. *Sept.* CAVEVM. *Christ. prim. part. III. cap.* 4. *pag.* 714. *seqq.*

CAPVT III.

BELLI PARTITIO IN PUBLICVM ET PRIVATVM, SVMMI IMPERII EXPLICATIO.

CAput hoc quantiuis pretii duas tractat res notatu dignissimas. Nam

I. Aliquot belli diuisiones exponit. §. 1-5.

II. Ea occasione expendit doctrinam de summo imperio vel potestate ciuili. §. 6-24.

Prior pars denuo constat articulis 2. Nam bellum diuiditur

1. In publicum et priuatum. §. 1-3.

2. Publicum denuo subdiuidit in sollemne et minus sollemne. §. 4. 5.

§. 1.

num. 1. Prima ac summa belli diuisio est, quod aliud sit *publicum*, aliud *priuatum*, quibus Grotius et *mixtum* addit.

Publicum bellum est, inquit Grotius, quod auctore eo geritur, qui iurisdictionem habet: *priuatum*, quod aliter, *mixtum*, quod vna ex parte publicum est, ex altera priuatum. Sed Grotius

tius hic non proprie et ex arte loquitur. Iurisdictio enim proprie competit magistratui: hic vero iurisdictio ipsi est summum imperium vel maiestas, quo sensu et SENECA dicit saepe, penes principem esse iurisdictionem, in libris *de clementia*.

Rectius itaque dixeris, bellum *publicum* esse, quod a summis imperantibus vel societatibus liberis geritur, e. g. bellum Carthaginiensium et Romanorum.

Priuatum, quod a priuatis geritur, vt bellum inter Marium et Sullam.

Mixtum, quod ex vna parte a summis imperantibus, ex altera a priuatis geritur, e. g. bellum Catilinarium.

Quia autem existimari posset, hanc diuisionem esse absonam, quum bellum priuatum sit latrocinium, non bellum: latius demonstrat Grotius, non omne bellum priuatum iniustum esse, nec in statu naturali, *num.* 2. nec in statu ciuili. *§.* 2. *num.* 1. 2. *et §.* 3. *num.* 2.

I. In statu naturali nullus est imperans, nullus subditus, sed vnusquisque in libertate naturali viuit, nemini obnoxius, nemini inferior, quia natura omnes homines aequales. Quum itaque inter aequales, et vbi superior nemo est, cessant iudicia: sequitur, vt in statu naturali cessent iudicia. Quumque cessantibus iudiciis liceat vim vi repellere: etiam in statu naturali licebit omnibus vim vi repellere, id est, bellum gerere.

Haec quidem clara sunt: sed obiici potest, saltim eam facultatem ademtam esse priuatis in statu ciuili, quia hic introducta sunt iudicia. Quam in rem Grotius allegat *l.* 176. *D. de reg. iur. et l.* 13. *D. quod met. causs.*

Sed statim Grotius ostendit, et in statu ciuili id bellum priuatorum aliquando non esse iniustum, quamuis omnino non semper, nec omnibus concedendum sit.

§. 2.

Quando licitum sit, id iudicandum ex ratione, cur in statu ciuili prohibitum sit bellum. Ratione enim cessante, cessat lex. *num.* 1.

Iam ratio non alia est, quam quod in statu ciuili per iudicia consequi licet, quod alias in statu naturali per bellum consequeremur. Ea itaque cessante, id est, si non sit iudiciorum copia, et prohibitio belli cessat.

Vnde regula: *quotiescumque iudicii nulla copia est, toties et*

priuatis in statu naturali bellum gerere licet. Iudiciorum autem copia non est, inquit Grotius

1. Vel *momentanee*, quum vis tam repentina est, et periculum tam praesens, vt iudicis auxilium exspectare nequeam, e. g. in moderamine inculpatae tutelae, in furto nocturno, in latronum furore.

2. Vel *continue*, quod ipsum vel iure contingit, vel facto.

1. *Iure*, iis locis, qui deserti sunt, et hominibus vacui, e. g. in mari, vbi et priuatus quisque aduersus priuatos bellum gerit, quia numquam in mari sunt tribunalia.

2. *Facto*, siue subditorum, siue iudicum auctoritatem adspernentur, (vt olim in Israele: *eo tempore non erat rex in Israel: et vnusquisque faciebat, quod iustum erat.* Sane in eo statu si quis se aduersus iniurias defendisset suis viribus, non peccasset. Siue ipsius iudicis, si deneget administrationem iustitiae. Sed bini posteriores casus cum grano salis accipiendi. Nam ille de subditis supponit meram ἀναρχίαν; quae rarissime datur: et alter de iudice denegante iustitiam nemini dat facultatem gerendi bella, nisi non adsit iudex superior vel imperans, ad quem huius modi querelam deferre possint. Quod denuo sine ἀναρχίᾳ intelligi nequit.

num. 2. Ceterum licitum eius modi bellum priuatum alii negant, quorum sententiam antequam expendat auctor *num.* 2. sententiam suam demonstrat, vt §§. *seqq.* aduersariorum argumenta refellit.

Argumentum suum Grotius desumit ex lege diuina de furto nocturno, *Exod. XXII.* 2. quale quid et lege XII. tabb. ex legibus Solonis cautum nouimus. Immo PVFENDORFF. *de iur. nat. et gent. lib. II. cap.* 5. §. 17. demonstrauit, omnium fere gentium leges caedem furis nocturni permisisse. Conf. HERTIVS *ad Pufendorff. l. c.*

Iam id ius furem nocturnum occidendi aut ex delicto, puta furto, aut ex iure se defendendi est. Non autem ex delicto; nam sic et diurnum occidere fas esset: ergo ex iure defendendi. Si in ciuitate hoc ius se defendendi cum alterius internecione saluum est, non omne sane bellum priuatum erit prohibitum. Q. E. D.

§. 3.

§. 3.

Iam itaque ad argumenta aduersariorum progreditur, quae eadem fere sunt, quae opponunt bello publico. Vnde pleraque iam superiore capite expensa sunt. Breuitate vtemur, et paucis argumenta recensebimus. *num.* 1.

Primum est ex iis dictis, quibus Christus et Apostoli prohibent, quo minus resistamus malo, *Matth. V.* 39. ne vltionem spiremus, *Rom. III.* 19. ne gladium sumamus, nisi gladio perire velimus.

Secundum desumitur ab exemplo Christi, pro inimicis mortui. *Rom. V.* 8. 10.

Tertium a testimonio ecclesiae primaeuae, quae omnem defensionem priuatam inhibuit, etiam contra latronem armatum. AMBROSIVS *de offic. lib. III. cap.* 3. AVGVSTINVS *de lib. arb. lib. I. cap.* 5. Immo idem dogma migrauit in ius canonicum. *c. vlt. causs.* 13. *qu.* 11. *num.* 2.

His argumentis alia opponit Grotius fortiora. Nempe *num.* 3.

1. Quod Euangelium iubet amare proximum tamquam se ipsum. Ergo non magis, quam se ipsum. Vnde mihi sum proximus, meque potius conseruari ac tueri teneor, quam alium.

2. Quia et lex beneficentiae admittit exceptionem, nisi ipsi indigeamus. 2. *Cor. VIII.* 10. Ergo et lex de conseruando proximo intelligenda cum limitatione, nisi ipsi periclitemur. Rectius res ita proponitur:

Leges sunt vel *adfirmatiuae*, vel *negatiuae*. De adfirmatiuis semper valet regula: *leges adfirmatiuae admittunt exceptionem necessitatis*, e. g. lex de sabbatho, de beneficentia, de conseruando proximo. *Negatiuae* vel *ad officia erga Deum* pertinent, vel ad officia *erga proximum*. Priora numquam admittunt exceptionem necessitatis; haec admittunt, si vel necessitas a Deo sit, vel a malitia hominis, mihi erepturi vitam. Iam lex: *conserua vitam proximi*, est adfirmatiua, ergo admittit exceptionem necessitatis. Lex: ne occide, est negatiua, et ad officium erga proximum pertinet, ergo exceptionem admittit ob malitiam hominis nos occidere volentis.

Obiici posset: non esse proportionem inter delictum et poenam; alterum mihi eripere velle vitam temporalem, me illum occidendo illi eripere vitam aeternam. Sed resp. 1. non hic esse poenam, sed defensionem; 2. non magis certum esse, an quis

in eo ſtatu ſit, vt moriatur cum ſpe ſalutis; 3. nec certum eſſe, an adgreſſor damnationem ſit euitaturus, ſi conſeruaretur; denique 4. non eſſe culpam damnationis penes occidentem, ſed penes adgreſſorem.

num. 4. 3. Tertium Grotii argumentum eſt, quod ipſi apoſtoli videantur Chriſto vidente gladiis vſi: idque coniicit 1. ex loco Ioſephi, qui in Iudaeam proficiſcentes ex Galilaea, gladiis et armis inſtructis iter feciſſe ob latronum crudelitatem ſcribit. 2. Ex voce apoſtolorum *Luc. XXII. 36. hic ſunt duo gladii*; quum nemo in eorum comitatu eſſet.

Hinc ita argumentatur Grotius cum Cicerone: *gladios habere certe non liceret, ſi vti illis nullo pacto liceret.* Ergo vti licet gladiis.

num. 5. His praemiſſis ad ſuperiora argumenta reſpondet. Et 1. quidem ad dictum Chriſti: *ne reſiſtite iniuriam facienti*, reſpondet non loqui Chriſtum 1. de omni iniuria, ſed leuiore, qualis eſt alapa, angaria vnius milliarii, cet. 2. Nec de omni homine, ſed de eo, qui perſequutionem religionis cauſſa patitur. 3. Legem hanc negatiuam admittere exceptionem neceſſitatis ob malitiam hominum.

num. 6. 2. Ad dictum PAVLLI *Rom.* XII. 19. reſp. non prohiberi defenſionem, (vti vult interpres Latinus, qui vertit *defendere*,) ſed vltionem vel vindictam. Idque Grotius demonſtrat, 1. ex perpetuo vocabuli vſu, 2. ex verbis proxime ſequentibus: *vltio mea eſt, ego rependam, inquit Dominus.* Nos autem hic non loquimur de vltione, ſed de defenſione.

Sed quae differentia? 1. Vltio malum alterius pro fine habet, defenſio conſeruationem propriam. 2. Illa ex ira et odio, haec ex ordinato ſui amore proficiſcitur. 3. Illa et extra periculum intentatur; haec in extremo periculo ſuſcipitur.

num. 7. 3. Ad verba: *qui gladium ſumet, gladio peribit*, reſp. 1. Verba haec intelligenda eſſe de praeſente caſu, nam nec volebat defendi Chriſtus, quia oportebat eum pati, nec defenſione ei opus erat, quia impetrare potuiſſet XII. angelorum legiones. 2. Defenſio haec ſuſcepta fuiſſet aduerſus magiſtratum, iniuſtum quidem, ſed tamen magiſtratum. 3. Verba illa: *qui gladium accipiet, gladio peribit*, videntur prouerbium fuiſſe, deſumtum ab eo, quod vt plurimum fiat, quia et alibi occurrit. *Apoc. XIII.* 10.

num. 8. 4. Ad exemplum Chriſti pro impiis et inimicis mortui, reſp. alias

alias actiones Christi esse satisfactorias, alias ad legem diuinam compositas: vel, vt theologi loquuntur, alias pertinere ad obedientiam eius actiuam, alias ad passiuam. Quae ad actiuam pertinent, imitandae, quae ad passiuam, inimitabiles sunt. Hinc PAVLVS id factum dicit singulare *Rom. V.* 7. et ipsi apostoli nos non iubent mori pro inimicis, sed pro fratribus. 1. *Ioann. III.* 16.

5. Patribus facile respondetur, 1. Eos adfectare disciplinam ipsa lege diuina superiorem, (*une morale outrée*,) 2. eos in philosophia et theologia morali errores admisisse grauissimos, 3. alibi patres contraria profiteri, in primis Augustinum sui esse dissimilem in *Quaest.* 34. *ad Exodum.*

§. 4.

Prima haec erat diuisio belli in publicum, priuatum, et mixtum. Sequitur 2. subdiuisio belli publici in *sollemne* et *minus sollemne.* *num.* 1.

1. *Sollemne* vocatur, quod susceptum a summo imperante sollemni ritu indicitur.

2. *Minus sollemne*, in quo alterutrum deest, vel quod aut ab ipso summo imperante non suscipitur, aut non indicitur sollemniter.

Sollemne bellum dicitur etiam *iustum*, non sollemne *iniustum*: vbi tamen non respicitur ad iustitiam naturalem vel ius naturae, sed ad iustitiam quamdam, quae a moribus est. Quemadmodum enim testamentum iniustum dicitur, cui sollemnitas quaedam deest, nuptiae iniustae, si vel ciuis ducit peregrinam, vel in coniungendis personis sollemnitas quaedam omissa: ita bellum sollemne dicitur iustum, quia ritus quosdam et caerimonias inuenerunt et receperunt gentes paullo honestiores, quibus inter se vti solent.

Quaeritur itaque, *an magistratui liceat saltim bellum minus sollemne gerere?* Resp. regulam esse*: magistratui id non licere.* Quam regulam inde probamus, *num.* 2.

1. Quia magistratus non gaudet imperio absoluto, sed potestate restricta, adeoque nihil potest, nisi quod iussus superiorum iniunxit. Nemini autem magistratui ordinarie permittitur potestas bellum gerendi.

2. Quia bellum est res, quae totam rem publicam adducit in supremum periculum. Ergo gerendum non est iniussu summi imperantis.

3. Quia

3. Quia criminis perduellionis reus est, qui iniussu populi (vel alterius summi imperantis) bellum gerit. *L. 3. D. ad leg. Iul. maiest.* Ergo recte se habet regula Augustini *lib. XXII. adu. Faust. cap.* 27. *ordo naturalis mortalium paci adcommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sit.*

num. 3. Sed vt regulae morales tantum non omnes admittunt exceptionem necessitatis, ita et Grotius a magistratibus aliquando bellum minus sollemne geri posse putat,

1. Quoties vim facit eis, qui ei, quod extremum in iurisdictione est, id est, exsequutioni resistunt. Sed id proprie non est bellum, sed iurisdictionis effectus, si paucos cogat obtemperare sententiae. Sin res ad seditionem veniat, defensio permissa est, bellum autem non nisi iussu summi imperantis suscipitur.

2. Quoties periculum in mora est, vel

3. Ob longinquitatem loci non potest exspectari iussus summi imperantis. Huc pertinet exemplum Pinarii, a Grotio allatum, et multo potius nobis exemplum gubernatorum prouinciarum Indicarum, qui saepe bellum cnm gentibus barbaris confecerunt, priusquam fama de eo suscepto in Hollandiam perueniret.

§. 5.

num. 1. Quum itaque superiore §. et magistratum, extrema vrgente necessitate, bellum gerere posse demonstrauerimus: iam porro quaeritur, *an huius modi bellum dicendum sit publicum?*

Negant canonistae omnes ob *c. olim 19. X. de restit. spol.* Quorum est argumentum: Bellum publicum est, quod geritur ab iis, quibus est summum imperium. Bellum a magistratu susceptum non geritur ab eo, cui est summum imperium. Non ergo est publicum.

Adfirmat contra AYALA *de iure belli lib. I. cap. 2. n. 7.*

Grotius distinguit, si bellum publicum sumatur pro eo, quod a magistratu geritur, bellum hoc dici publicum: sin publicum sit idem ac sollemne, negat hoc nomen competere huius modi bello.

Sed haec distinctio petitionem principii inuoluit. De eo ipso enim est quaestio, an publicum sit, quod a magistratu geritur.

Nos aliter distinguimus, aut magistratus huius modi bellum sine necessitate suscipit, tum est priuatum, et hinc non bellum, sed latrocinium: aut id fit necessitate vrgente, et vel generatim mandante summo imperante, vel factum ratum habente, et

tunc

tunc eſt publicum, 1. quia generale mandatum et ad ſpecialia pertinet, 2. quia, quod quis per alium facit, illud ipſe feciſſe videtur, 3. quia ratihabitio retrotrahitur ad initium facti.

Hinc quum Hannibal obſideret Saguntum, id faciebat tamquam magiſtratus, nec id iuſſerant Carthaginenſes. Hinc legati mittebantur Carthaginem, qui Hannibalis vrgerent deditionem. Quod quum negarent Carthaginenſes, et factum Hannibalis ratum haberent, bellum inde fiebat publicum.

Contra ſi gubernator prouinciarum Indicarum bellum iniuſſu Batauorum ſuſcipit aduerſus barbaros: id bellum non eſt priuatum, ſed publicum, quia generali mandato inſtructus eſt, pace belloque omnia agendi, quae e re ſocietatis Indicae ſint futura. Idque ipſe agnoſcit Grotius *n.* 2. vbi ait: *ſed illud accidere poteſt*, cet. Reſpicit ad ſtatum rei publicae Germ. Fridericus Barbaroſſa in Italia conſtituerat vicarios imperii, iiſque plenam dederat poteſtatem bellum gerendi, faciendique pacem, prout e re imperii futurum ſit. Ea ſane bella ſuſcepta a vicariis non erant priuata, ſed publica. *num.* 2.

Altera quaeſtio eſt: *an, vbi tale mandatum non eſt, ſufficiat coniectura voluntatis?* *num.* 3.

Nimirum notum eſt, mandatum eſſe vel *verum*, vel *praeſumtum*, e. g. in iudicio procurator habet mandatum verum, maritus pro vxore agens praeſumtum; praeſumitur enim vxor velle a marito defendi.

Ita Batauiae praeſes habet mandatum verum et bellum gerendi et pacem faciendi cum barbaris, prout e re viſum fuerit: contra praeſes vel gubernator Belgii Auſtriaci non habet huius modi mandatum: quaeritur itaque, an non praeſumtum ſaltim habeat, et velle cenſeatur imperator, vt bellum et iniuſſu ſuo ſuſcipiat, ſi id e re ſua videatur, et an non huius modi praeſumtum mandatum ſufficiat ad bellum gerendum?

Grotius id nullo modo exiſtimat admittendum, 1. praeſumtionem enim eſſe, imperantem id ſibi reſeruaſſe, 2. rem publicam ita exponi ſummo periculo, quod iniuſſu ſuo fieri omnino nolit ſummus imperans.

Hinc quum Fabius legatus miſſus ad Gallos tamquam legatus bello Hetruſcorum aduerſus illos intereſſet, et ducem ageret: Galli illum ibi dedi poſtularunt. Ipſum Caeſarem, qui iniuſſu populi bellum Germanis intulerat tamquam proconſulem Galliarum, Germanis dedi ſuaſit Cato, teſte SVETONIO. Hinc et Ci- *num.* 4. 5. 6.

ceronem reprehendit Grotius, quod Octauium et D. Brutum defendit, arma contra Antonium priuata auctoritate capientes: et inde simul infert, saepe non probanda esse exempla veteribus probata, qui affectui magis, quam iudicio obtemperarint.

Haec omnia Grotii argumenta breuiter recensui. Sed tamen in eo falsus est, vti iam Gronouius recte ostendit. Quaestio erat, *an mandatum praesumtum sufficiat magistratui ad gerendum bellum?* Grotius in vniuersum negat. Nos distinguimus 1. inter bellum *offensiuum* et *defensiuum*. Ad illud non sufficit mandatum praesumtum, quia res fert moram: ad hoc sufficit, quia moram non patitur. Hinc si Turca ex improuiso irrueret in Hungariam, quis dubitaret, quin duces copias contrahere, et Turcam profligare possint, antequam Viennam nuncius peruenerit?

2. Distinguimus inter *dubias belli caussas*, et iam *apertas*. Quamdiu res publica alterum hostem non decreuit, abstinendum est magistratibus a lacessendo altero. Et hinc male egit Cn. Manlius bellum gerens cum Gallis. Contra vbi res certa, et alter hostis declaratus est, quis neget, cuiuis fas esse hosti arma inferre? Sic non peccauit Brutus adducens copias aduersus Antonium hostem declaratum, quum videret eum aliter reprimi non posse.

num. 7. Hactenus prior capitis pars de belli partitione duplici: sequitur iam altera, quae agit de summo imperio vel de summa potestate. Ratio connexionis satis manifesta. Quum enim bellum proprie gerant summi imperantes: quaerit iam Grotius, *quid sit summa potestas*. Rem partiemur, vt expediamus

1. Quid sit summa potestas? §. 6. 7.
2. Quid sentiendum de sententia monarchomachorum? §. 8. 9. 10. 11.
3. Quotuplex sit summa potestas? §. 12-16.
4. Quae partes sint summae potestatis? §. 17-20.
5. Quibus modis imminuatur? §. 21-24.

§. 6.

num. 1. Quod ad primam quaestionem attinet, ea denuo solui potest in duas quaestiones,

1. In quo consistat? §. 6.
2. Quomodo definiri possit? §. 7.

De priore quaestione primo Grotius aliorum sententias recenset *n.* 1. deinde suam subiungit. *n.* 2.

1. THV-

1. THVCYDIDES eam ponit in legibus, iudiciis, magiſtratibus. E. g. Veneti ſuis vtuntur legibus, ſuis iudiciis, ſuis magiſtratibus. Ergo penes Venetos eſt ſumma poteſtas.

2. ARISTOTELES *Politicor. lib. IIII. cap.* 14. tres facit ſpecies, *imperium, conſultationem*, et *iudicia.* Ad imperium refert leges, tamquam inanimatum imperium, et animatum, id eſt magiſtratus; ad conſultationem, ſenatum, comitia, conſilia; ad iudicia, tum diſceptationes de cauſſis priuatis, tum de publicis.

Ita et 3. DIONYSIVS HALIC. modo tres facit ſummi imperii partes, nempe leges, magiſtratus, et bellum pacemque; alibi quatuor, dum addit iudicia; alibi quinque, addendo ius circa ſacra.

Sed hic obſeruandum, 1. Thucydidem et Ariſtotelem conſentire, 2. Dionyſium Halicarn. nuſquam agere de iuribus ſummi imperii, ſed tantum deſcribere, quae iura maieſtatis fuerint penes populum Romanum. 3. Recte ergo dici poſſe, omnia referenda ad tria illa, conſultationem, imperium, et iudicia. Si itaque penes ciuitatem vel rem publicam eſt ius conſultandi de negotiis publicis, in pace et in bello, ius imperii, id eſt, leges ferendi, magiſtratuſque et miniſtros conſtituendi, et denique ius iudicia inſtruendi exercendique, penes eam omnino eſt ſumma poteſtas.

Nec alio redit partitio Grotii. Dicit enim, qui ciuitatem regit id facit vel per ſe, vel per alios. *num.* 2;

Si per ſe, tunc verſatur

1. Circa vniuerſalia, condendo abrogandoque leges circa res ſacras, vnde *ius circa ſacra*, circa res profanas, vnde *poteſtas legiſlatoria.*
2. Circa ſingularia, eaque
   - vel publica directe, vnde ius circa *bellum*, *pacem*, *foedera*, *vectigalia*, item *dominium eminens*;
   - vel priuata, vnde *ius exercendi iudicia.*

Si per alios, id facit

1. per magiſtratus, vnde *ius conſtituendi magiſtratus*,
2. per legatos, vnde *ius mittendi legatos.*

Haec itaque ſunt, quae ex mente Grotii ſummam poteſtatem conſtituunt. Iam ergo quaeritur, quid nos ea de re ſentiamus?

Nos ſummam poteſtatem vocamus etiam maieſtatem, imperium ſummum, ſuprematum. Iura, ex quibus illa conflata eſt,

vocantur *iura maiestatis*, partes summi imperii, regalia. Ea sunt vel

1. *Immanentia*, quae exercentur aduersus subditos, et quidem vel circa
   a) *vniuersalia*, vnde *legislatoria potestas*, *ius circa sacra*, *ius circa tributa*,
   b) *singularia*, vnde *iudicia*.
2. *Transeuntia*, quae exercentur aduersus exteros, et sunt
   α) vel *publica*, spectantque vel
   ad *bellum*, vnde *ius belli*,
   vel ad *pacem*, vnde *ius foederum* et *legatos mittendi*,
   β) vel *priuata*, vt *ius vectigalia imponendi*.
3. *Mixta*, quo spectant *consultationes*, siue per comitia, siue per consilia et senatum, de bello, pace, legibus, tributis, cet.

Haec quae omnia habet ciuitas, ea gaudet maiestate summoque imperio.

§. 7.

Iam ergo ad definitionem. Grotius definit illam, quod sit; *cuius actus alterius iuri non subsunt, ita vt alterius humanae voluntatis arbitrio possint irriti reddi*. E. g. res publica Veneta, Belgica, collata cum Noribergica.

Sed hanc definitionem multi reprehendunt, 1. quia est negatiua. Negatiue autem nihil recte definitur, e. g. si dicam, me non esse Eliam, nemo sciret, quis sim: et, si dicam, animam esse substantiam immaterialem, nemo sciet, quid sit, sed quid non sit, nempe quod non sit materia.

2. Quia ea quadrat etiam Adamo, et homini in solitudine viuenti, qui tamen non est imperans.

Hinc rectius ita definiemus summam potestatem, quod sit *facultas eminens ordinandi ciuitatem cum omnibus suis partibus ad suum finem*. Conf. HERT. *Elem. polit. Part. I. sect. 6. n. 3.*

Illud autem summae potestatis attributum, quod Grotius in definitione posuit, nempe, *quod actus summae potestatis alterius iuri non subsint, nec alterius humanae voluntatis arbitrio irriti fieri possint*, potius est axioma ex definitione fluens, quam ipsa definitio. Id tamen intelligendum

1. non de ipso imperante, nec
2. de eius successore, sed

3. de

3. de exteris.

Sed hic elegans oritur quaestio: *an successor possit mutare actus antecessoris?* Adfirmat Grotius. Sed id cum grano salis accipiendum. Nam 1. distinguendum inter successorem vniuersalem et singularem, qui per modum electionis rerum potitur. De hoc certum est, quod non teneatur stare actis antecessoris, et hinc omnia priuilegia, ipsosque contractus reuocare possit, quia resoluto iure dantis, resoluitur ius accipientis. Hinc quia hoc incommodum est: plerumque ordines regni vel prouinciae capitulatione quadam obstringunt nouos imperantes, ne quid immutent. Contra, quod ad successores vniuersales attinet: illi vel versantur circa actum vnilateralem, vel circa bilateralem. Circa illum omnia licent, e. g. leges abrogare, noua tributa imponere, cet. Circa hos non perinde, quia alteri iam est ius quaesitum. Hinc magnae turbae sequutae, quum rex Prussiae feuda mutaturus esset in allodia, et loco seruitiorum militarium exigeret canonem annuum. Inter dominum enim et vasallum est contractus, a quo dominus inuito altero discedere, et huic ius quaesitum auferre nequit.

Ex eo iam patet, *quaenam ciuitates gaudeant iure summae potestatis?* Quae omnes partes rei publicae ordinare possunt ad communem finem. Si ergo quaeras, an Belgio foederato sit summa potestas? resp. esse: si vero quaestio sit de Belgio Austriaco, negamus.

Sed hic cauendum, ne summam potestatem negemus *num. 1;*

1. Regnis sub vno capite consociatis, e. g. Hungariae, Bohemiae, Croatiae, Transsyluaniae. Quamuis enim in his regnis nihil fiat sine voluntate imperatoris: tamen non sunt prouinciae Germaniae.

2. Systematibus ciuitatum, e. g. Heluetiae, Belgio foederato. Quamuis enim in quibusdam reliquorum consensu opus sit: non tamen haec est subiectio, sed foedus.

Qu. porro, *quodnam sit summae potestatis subiectum?* Resp. illud vel commune est, vel proprium. *Subiectum commune* est totum, in quo attributum aliquod est: *proprium* pars, cui praecise inhaeret. Sic e. g. ratio est in homine tamquam in subiecto communi: sed praecise non est in toto homine, verum in mente, quae adeo est subiectum proprium. *num. 2;*

Eodem modo subiectum summi imperii est ciuitas vel res pu-

 blica

blica a nemine dependens. Sic e. g. dico Galliam, Frisiam, Hollandiam gaudere summo imperio, sed quia tamen non omnes sartores, sutores, et rustici illud exercent, hinc subiectum proprium in Gallia est rex, in Frisia et Hollandia ordines.

§. 8.

nu. 1. 2. Hic ergo incidit maximi momenti quaestio: *quid sentiendum sit de hypothesibus monarchomachorum?* De quibus nonnulla praetermittenda sunt generalia.

Vera politica et magistratus seu imperantes, et populum instruit, et vtrisque praescribit sua officia: quemadmodum ethica omnibus hominibus. Sed saniorem politicam, quae Christi verborum memor tribuit Caesari, quae sunt Caesaris, Deo, quae sunt Dei, duae turbarunt sectae pestilentissimae, quarum altera dicitur Machiauellismus, altera Monarchomachismus.

I. Machiauellismus ita dicitur a NIC. MACHIAVELLI libello *de principe*, quo ille docet, obligationem inter principem et populum non esse reciprocam. Populum enim obligatum esse principi, non principem populo, vnde illi omnia licere in vitam, religionem, conscientiam, et bona subditorum, nec vllum scelus a principe committi posse, quantumuis princeps tyrannum agat, quia, quod velit princeps, id pro lege sit. Haec, inquam, docet Machiauellus, sed non tam vt haec principia proponat, quae detestanda sunt, sed vt conclusiones, quae inde fluunt, operose explicet.

Quamuis autem ab aliis, et a me obseruatum sit alibi, Machiavellum haec non serio scripsisse, sed vt principatum Florentinis exosum redderet, quum nemo plus pro libertate passus sit Machiauello, vid. BAEL. in *Dictionar.* voce *Machiavellus*: facile tamen reperti sunt, quibus illa principia vel in theoria, vel in praxi placuerunt. Sic obseruarunt viri doctissimi, Carolum VIIII. regem Galliae, et Philippum II. regem Hispan. nec non eius ministrum, ducem de Alba imperium plane ad has regulas composuisse. Immo postea eadem principia incrustauit et forma demonstrationis mathematicae in Anglia induit HOBBESIVS in libellis *de ciue et* in *Leuiathane*.

II. Hisce Machiauellistis sese opposuere plures viri docti: sed in his quibusdam contigit, quod ait Horatius:

Stulti;

Stulti, dum fugiunt vitia, in contraria ruunt.

Nam dum refellunt Machiauelliftas, principibus omnem fummam poteftatem eripuerunt, eamque foli concefferunt populo, et inde natus eft Monarchomachifmus, cuius praecipui promachi funt:

1. FR. HOTOMANNVS in *Franco-Gallia*, ob quem librum ICtus maximus e patria profugere cogebatur.

2. STEPH. IVN. BRVTVS in *Vindiciis aduerfus tyrannos, Edinburgi in Scotia primum editis*, vt habet titulus: Nomen eft fictum: hinc liber modo huic, modo alii tributus. Fuere, qui ipfum THEOD. BEZAM, theologum celeberrimum, auctorem dicerent, quem tamen fingulari differtatione defendit GISBERTVS VOETIVS. Sed genuinus auctor eft HVB. LANGVETVS, Gallus, ob religionem profugus, et in aulis Saxonica et Palatina celebris.

3. ALTHVSIVS in *Politica*. Docuit primum Herbornae, inde Emdam euocatus, tamquam fyndicus vel ciuitatis confiliarius. Vir doctus, fed omni monarchiae infenfiffimus.

4. IO. MILTONVS, Anglus, qui trucidato a Cromwello et affeclis eius rege patronum egit huius parricidii, et hinc nata controuerfia inter Miltonum et Salmafium. Hic primum addidit *defenfionem regiam*: fequuta eft MILTONI *defenfio populi Angl.* Hinc porro prodiit SALMASII *refponfio*, et MILTONI *noua defenfio*, item SALMASII *Clamor fanguinis regii ad caelum*, et huius generis alia.

5. SCHELIVS libellum edidit *de fummo imperio*, eleganter, fed improbe tamen fcriptum. Hi funt auctores, qui ex inftituto defenderunt monarchomachifmum. Sunt et alii, qui paullo tectius id agunt, vt IO. FR. GRONOVIVS in *Not. ad Grotium*, IAC. HARLINGTON in *Oceana repl. de Tolando*, edita *Lond.* 1700.

Immo in Anglia etiamnum vtraque fecta floret, et turbas excitat maximas: Machiauellifmus et Hobbefianifmus ibi dicitur obedientia paffiua; monarchomachi fe vocant *Republicanos*: et obedientiam actiuam defendere fe profitentur. Prodierunt ante aliquot annos duo libri de hiftoria Anglicana fcripti, alter fub titulo *Iulian*, alter fub titulo *Iouinian*, quorum illo fub fchemate vitae iftius imperatoris Machiauellifmum; hic fub eodem fchemate monarchomachifmum defendit.

III. Quod ad principia attinet monarchomachorum, illa huc redeunt: maieftatem effe duplicem, realem et perfonalem. Illam confi-

consistere in complexione omnium regalium; hanc in praeeminentia personae prae aliis. Illam esse penes populum, hanc penes regem et principem. Inde vero colligunt, 1. principem ministrum esse populi. 2. Ei resisti posse, si quid contra voluntatem populi audeat facere. 3. Immo cum supplicio adfici posse, si populus velit.

IIII. Quaestio itaque est, *an vbique et sine exceptione summa potestas sit populi, ita vt ei reges, quoties imperio suo male vtantur, punire et coërcere liceat?* Ita statum controuersiae format Grotius. Sed Gronouius putat, illum Andabatarum more pugnare, quia nemo id statuat. Qua in re egregie fallitur. Nam omnes monarchomachi id statuunt, quia putant, inter regem et populum esse contractum mandati, mandatarium autem teneri rationes reddere mandanti, et obnoxium esse coërcitioni, si fines mandati egrediatur. Ipse itaque ita format statum controuersiae: *an populus habens imperium legitimum, puta regem, vel senatum, vel conuentus ordinum, si maior et melior pars censeat, eam regiminis formam esse perniciosam, puta regem palam degenerasse in tyrannum, senatum in paucos dominos, comitia in confusam turbam seditiosorum hominum, possit illam mutare, et auctores mali punire?* Sed id absurdum, quis enim hoc negauerit? Tyrannus vere talis hostis est reipublicae. Hostem vi repellere licet. Adeoque haec quaestio monarchomachos plane non ferit, sed illa Grotii, quam iam merito cum Grotio negamus.

Primum Grotii argumentum hoc est: *si homo quisque se potest addicere in seruitutem, potest id et populus. At verum est prius. Exod. XXI. 6. Ergo et posterius.* Ex quo porro sequitur, vti seruus, qui semel se addixit, non potest resistere domino, tamquam domino: ita nec populum resistere posse principi, tamquam principi.

Quid ad haec Gronouius? Concedo totum: seruiant itaque, si volunt. Sed Grotium bonus vir non intellexit. Neque enim eius sententia est, totum populum se posse addicere in seruitutem iuris gentium, vt omnia adquirat regi: sed argumentatur a maiore ad minus. Si quisque se potest addicere in seruitutem iuris gentium: multo magis populus potest imperanti se addicere in imperium illimitatum et absolutum, ita vt rex nullo modo a populo pendeat. Hos seruire ait Gronouius; sed

ſed falſo. Nam 1. non ſe addixerunt in ſeruitutem, ſed in imperium. 2. Si rex ſit tyrannus, non eſt rex, ſed hoſtis. Dici poſſet, id incommodum eſſe. Sed reſp. nullam rei publicae formam eſſe incommodam. Si imperans bonus eſt, felices ſunt ſubditi in monarchia etiam illimitata. Sin malus: ſubditi miſeri ſunt in re publica etiam liberrima.

Negat porro Gronouius quemquam praeſumi tam ſui inimicum, vt ſe vellet addicere in imperium nullis reſtrictum legibus. Grotius ergo aliquot cauſſas allegat, quae eo adigere poſſint gentes. nu. 3-5.

1. Si ſint ad extrema adductae, vt videant, ſibi eſſe pereundum, niſi ſe victoris arbitrio permittant. Exempla complura ſunt in hiſtoria. Grotius adfert exemplum Campanorum. Poſſunt addi Faliſci apud Liv. *lib. V.* Samnites apud eumdem *lib. VIII.* et alii. Exemplum recentiſſimum vidit Europa in Catalonia, quae a foederatis deſerta in Hiſpanorum poteſtatem peruenit, et deditionem facere coacta eſt iis legibus, quas vellet victor praeſcribere. Triſtiſſimum exemplum praebuit vniuerſum imperium Conſtantinopolitanum a Turcis ſubactum. Quis, quaeſo, dixerit, ibi maieſtatem vllam remanſiſſe penes populum?

Quaſdam gentes ipſa natura impellit, idque Grotius illuſtrat num. 6. ſimilitudine ſtupidorum, quos natura ſeruos dixerat Ariſtoteles. Ita et gentes quaſdam ait eſſe tam ſtupidas et barbaras, vt non poſſint niſi adductiſſime regnari.

Iam quidem Ariſtotelicum principium falſum eſt, ſi ita intelligatur, quod quidam natura ipſo ACTV ſerui ſint: non enim ſequitur, hic eſt me ſtupidior, ergo eſt ſeruus meus: admitti tamen poteſt, ſi intelligatur de POTENTIA. Stupidos enim, qui ſe ſponte regere et alere nequeunt, aptiſſimos eſſe ad ſeruitutem, nemo negauerit: quin vix conſuli illis poſſet, niſi ab aliis regerentur, nec magis lenia remedia admittit hominum ſtupiditas, quam aſini, qui ſine fuſte nihil agunt.

Ita ſane comparatae ſunt integrae gentes, de quibus vere dixeris, eos eſſe ingenii ſeruilis, vt in Europa Ruſſi, in Aſia gentes fere omnes, quae tam ſeruiles ſunt, vt adductiſſima debeant eſſe eorum imperia. Elegantia ſunt exempla Cappadocum, Thracum, Myſorum, Getarum, a Grotio allegata. His addendum elegans exemplum Alexandri M. qui deuictis Perſis, Medis, Bactrionis, aliiſque gentibus plane ad mores Perſarum

se composuit, et a pristina sobrietate humanitateque multum remisit. Reprehendunt id scriptores Graeci. Sed profecto hic dies aliam vitam, alios mores postulabat. Aliud imperium requirebat Macedonum, aliud orientalium genius ad seruitutem a natura factus.

num. 5. Tertia caussa, cur aliquae gentes se vltro addixerunt aliorum imperio absoluto, est felicitas subditorum. Saepe enim in hisce monarchiis tanta est subditorum opulentia, pax, et beatitudo, vt facile saliuam moueat etiam ciuitatibus liberis, cum perpetuo bello et inopia conflictantibus, vt se addicant vltro. Sic multae Graecorum ciuitates liberae, teste ISOCRATE in *Euagora*, se dediderunt Euagorae, regi Cyprorum, nullis licet bellis lacessitae.

Accedit quarta caussa, quod corrupta rei publicae forma gliscentibus bellis ciuilibus et factionibus aliter consuli non possit rei publicae, quam huius modi imperio absoluto. Hinc Romani, quoties huius modi status animaduertebatur, dictatorem creabant. Sed quum huius semestre tantum esse imperium, denique id vix suffecit. Hinc Sullae et Caesari concesserunt dictaturam perpetuam. Eo occiso, tanta denuo perturbatio rerum omnium esse coepit, vt salua esse non posset res publica,
a. nisi ab vno regeretur. TACIT. *Annal. lib. I. cap. 9. Histor. lib. I. cap. 1.*

Ipsi hoc in Anglia experti sunt monarchomachi. Occiso enim rege aliquamdiu rem publicam liberam constituerant. Sed gliscentibus factionibus inter parlamentum, exercitus, agitatores, vti tum vocabantur, et alios, non aliter videbatur consuli posse rei publicae, quam si vni permitteretur. Et quamuis a regia abhorrentes familia Cromwellio summam rerum deferrent, is tamen sub nomine *protectoris* tam libere et absolute imperauit, vt nullus vmquam rex Angliae.

Quum itaque tot caussae esse possint, quae gentibus liberis persuadere possint, vt se vnius imperio addicant: falsissimum sane est, quod sibi persuasit Gronouius, nullam gentem tam politam fore, vt se alii addicat.

num. 6. Alterum Grotii argumentum contra monarchomachos tale est:

Si bello iusto adquiritur dominium priuatum: eodem etiam adquiri potest dominium ciuile, seu imperium.

At

At verum est prius.
Ergo et posterius.

Hinc porro ratiocinamur:

Si bello iusto adquisitum imperium, illud sane non semper degendet ab vltraneo mandato populi.
At verum est prius.
Ergo et posterius.

Sane si magistratus in poenam Titii bona publicat, eaque a fisco inuito Titio eripiuntur: quis dixerit, fiscum illa administrare mandato Titii, et hinc nihil posse fiscum, nisi consentiente Titio?

Iam, quod in ciuitate est poena, id extra ciuitatem est bellum. Quis ergo dixerit, principem prouinciam iusto bello inuitis ereptam administrare mandato prouincialium?

Quid ad haec Gronouius? Iterum concedit totum. Nam certe, inquit, plus licet in populos bello subactos, quam qui creauerunt regem.

Sed resp. ita Gronouius non impugnat Grotium, sed tantum suam thesin defendit, quod tyranno possit resisti, quod nemo vmquam, et nec Grotius quidem, negauit.

Videamus itaque tertium Grotii argumentum:

Si rex nihil potest sine populo, et hic ius habet regem coërcendi et puniendi: idem ius populus quoque habebit in aristocratia, immo et in democratia; nam nec in hac feminae inopes, adolescentes a deliberationibus publicis excluduntur.
At posterius falsum esse dicunt monarchomachi.
Ergo et prius falsum erit.

Gronouius quidem dicit, se non videre, quid hoc argumentum concludat: sed concludit permultum. Scopus enim monarchomachorum est, explodere formam rei publicae monarchicam, tamquam minus conuenientem rectae rationi, et contra commendare formam aristocraticam vel democraticam. Ergo acute ostendit Gronouius, monarchomachorum argumenta etiam has formas euertere, et hinc esse falsa. Et sane fingamus, Venetiis sartores, sutores, nautas dicere, senatum Venetum esse mandatarios suos: illos male administrasse rem publicam, et hinc amissas esse Cyprum, Candiam, Moream, et tot alias insulas, se velle homines illos coërcere, et punire. Quid respondebit

 monar-

monarchomachus? an non item licebit aduersus nobiles, quod aduersus reges?

Fingamus porro Athenis, vbi pura erat democratia, feminas, nautas, adolescentes, qui ad comitia non admittebantur, existimasse, reliquum populum Atheniensem esse mandatarium suum, et quum saepe tam male rei publicae consuluerit, a se esse coërcendum, quid respondissent monarchomachi? an non idem parti a rei publicae administratione exclusae licebit aduersus coriarios, fabros, oenopolas, quod in monarchia populo a rei publicae administratione excluso licet aduersus reges?

Hinc argumentum Grotii omnino est maximi momenti, et tanto diligentius inculcandum iis, qui in libera re publica viuunt, quo procliuiores ibi homines incauti esse solent in monarchomachismum.

num. 7. Quartum Grotii argumentum:

Si populi non minus addictos sibi habuere populos, quam regibus: sequitur, vt rex non sit nudus mandatarius, sed imperans.

At verum est prius.

Ergo et posterius.

Prius innumeris constat exemplis. Populus Romanus nulli regi obnoxius sub se habuit populos Latinos, Gallicanum, Hispanicum, Graecum, Syriacum, cet. Aut ergo ipse quoque populus Romanus fuit nudus mandatarius horum populorum: aut falsum est, reges esse mandatarios populi sui. Prius nec ipsi dicent monarchomachi. Et exempla sunt, populum Romanum inuitis prouincialibus de prouinciis suis disposuisse. Et iidem monarchomachi concedere etiam tenebantur, regem non esse mandatarium.

Argumentum hoc tam clarum est, vt vel solum euertat monarchomachorum φλυαρίας. Quid autem ad illud Gronouius? Illud plane peruertit, ac si ita argumentatus esset Grotius:

Si populi habuerunt non minus sibi addictos populos, quam regibus, et ab illis sunt dono dati aliis regibus, sequitur, vt nullum ius sit populo, regem potestate male vtentem coërcere.

Et tum respondet: nulla prorsus haec est collectio. Sed ita non collegit Grotius, sed Gronouius, qui illum vel non intellexit, vel intelligere noluit.

Quin-

Quintum argumentum Grotius desumit a testimoniis sacris et profanis, de iure regum. Nam num. 8.

1. Prouocat ad *Deut. XVII.* 14. *Si dixeris: statuam supra me regem, vt aliae gentes circa me: illum statues regem supra te, quem dominus Deus tuus elegerit.* Vnde ergo colligit Grotius, Deo non displicere regium imperium, adeoque illud non repugnare rectae rationi.

2. Quum eligerent Israëlitae regem, iussit Deus, vt Samuel Israëlitis proponeret ius regium, idque recensetur, 1. *Sam. VIII.* 11. *seqq.* Si id ergo est ius regis, sane id non repugnat rectae rationi.

3. In S. S. reges passim dicuntur vncti domini, electi a domino, constituti a Deo super populum. Ergo sane Deus, adeoque nec recta ratio respuit regium imperium.

4. Ipse Christus dicit: *reges gentium dominantur eis. Luc. XX.* 25. Nec hoc Christus improbat, sed tantum negat, apostolos ita dominari debere. Quin potius apostoli Christi, inprimis Paullus, *Rom. XIII.* omnes hortatur ad obsequium regibus praestandum, iisque non resistendum. Ergo sane regnum non repugnat voluntati diuinae.

Ita et gentiles et profani auctores philosophati sunt, quorum testimonia adducuntur a Grotio, veluti Senecae, Plutarchi, Herodoti, Dionis Prusaeensis, qui alias dicitur Chrysostomus, Pausaniae Messenici. nu. 9. 10.

Aristotelis locus est magni momenti ex *Politic. lib. III. cap.* 14. reges quosdam esse cum eo iure, quod alibi habet ipsa gens in se et sua. Ex eo enim intelligimus, quid sibi velint iura nostra, quum dicunt, populum Romanum lege regia omne imperium et potestatem ei, scilicet principi, et in eum contulisse. *§. 6. Inst. de iur. nat. gent. et ciuil.*

Quid ad hoc Gronouius? Respondet

1. His non tolli ius populi. Immo omnino tollitur. Cui enim quis renunciauit, id non habet.

2. Populus regi non plus potuit dare, quam habuit. Recte ergo si dedit, quod habuit, rex non subest populo.

3. Populum numquam habuisse ius se ipsum exstinguendi, aut in corpus suum saeuiendi iniuste; ergo nec regi id dari potuisse. Resp. concedo totum, rex qui populum exstinguit, et iniuste saeuit, non est rex, sed tyrannus, et de hoc non est quaestio.

4. Testimonia haec testari de abusu, seu de facto, non de iure. Resp. immo, dum Deus haec probauit, non de facto; sed de iure testatur.

5. Reges fuisse supra populum, vti consules Romanos. Resp. est haec petitio principii. Hi enim eligebantur a populo: non autem omnes reges eliguntur: hi legibus tenebantur, reges ipsi leges ferunt.

6. Misere explicat dictum Christi: *reges gentium dominantur eis*: quasi sensus sit, esse eos superiore gradu et dignitate. Siccine dominari est superiore dignitate esse? Quis hoc vmquam somniauit? Et cur Paullus monet, iis non resistendum esse? Exemplum videmus, quomodo et viri docti coecutiant, si semel praeiudicatae opinioni, tamquam glebae, adscripti sint.

num. 11. Neque tamen haec de omnibus regnis vera sunt, sed sunt quaedam,

1. In quibus rex nudum nomen habet regis, re ipsa omnia agit populus solus. Talis olim fuit Theseus, rex Atheniensium, Lacedaemonii reges, talis hodie dux Venetus.

Hos proprie reges et principes esse negamus, et ab iis non magis concludendum ad veros reges et principes, quam a regulis sacrificulis Romanorum.

num. 12. 2. Qui ad tempus suprema potestate funguntur, vti Amymones apud Cnidios, dictatores apud Romanos.

Poterantne hi coërceri? Respondent monarchomachi: quis negauerit? et inde colligunt, et reges teneri ad rationes populo reddendas. Nos contra. Dictatores non poterant coërceri durante magistratu; erant enim sine prouocatione constituti. Quia ergo monarchomachi a dictatoribus argumentantur ad reges, licebit et nobis eodem modo argumentari:

Si dictatores non poterant coërceri aut puniri, quamdiu erant dictatores, nec reges erunt coërcendi, quamdiu reges.

At prius verum est.

Ergo et posterius.

num. 13. Hactenus Grotius argumenta quaedam opposuit monarchomachis, quibus et alia subiungi possint, in primis ab absurdo, quod e. g. ex mente monarchomachorum rex sit subditus subditorum, et subditi imperantes imperantium: sed progredimur ad argumenta monarchomachorum:

1. Ita

1. Ita argumentantur.

Constituens superior est constituto.
Populus ratione regis est constituens.
Ergo populus est superior rege constituto.

Sed 1. negamus maiorem, et distinguimus inter constitutionem; cuius effectus perpetuo a constituente pendet, et eam, quae cum renunciatione coniuncta est: de illa verum est axioma, e. g. in principe constituente ministrum: in patre filiis constituente paedagogum, cet. de hac vero falsum. Nam sic e. g. is, qui se venumdat in seruitutem, ratione domini est constituens, an ideo domino est superior? Cardinales constituunt papam, canonici episcopum; an ideo sunt superiores?

Notetur elegans exemplum allegatum a Grotio de Valentiniano.

2. Negamus etiam minorem. Nec enim vsquequaque verum est, omnes reges constitui a suo populo. Nam quamuis consensus populi semper adsit, ille tamen saepe est vi siue iusta siue iniusta extortus. Sic e. g. Graeci numquam super se constituerunt imperatorem Turcicum: Israëlitae numquam constituerunt imperatores, nec Herodem, et tamen eos reges et imperantes suos agnoscere tenebantur.

Gronouius hanc responsionem putat petere principium: idem negat, quemquam regem non constitui a populo. Sed quod ad prius, denuo confundit regem et tyrannum. Posterius misere probat ex doctrina quasi-contractus. Quasi talis quasi-contractus fingi possit inter victorem et victos, hos toleraturos victorem, sed si non suo arbitrio imperet, se sibi referuare ius regem victorem capite plectendi. Elegans philosophia!

Alterum argumentum: n. 14. 15.

Omne regimen eorum, qui reguntur, caussa est comparatum, non, qui regunt.
Ergo et regis regimen.

Ergo ii, qui reguntur, i. e. populus, rege est superior.

Sed primo falsum est axioma: *omne regimen est eorum, qui reguntur, caussa comparatum.* Nam sunt 1. regimina, quae regentis caussa comparata, vt seruile. Sunt, 2. quae vtriusque caussa, e. g. maritale. Ita et regna quaedam, immo omnia saltim vtriusque caussa comparata esse debent.

Deinde falso inde colligitur, populum esse superiorem rege, si vel

ſi vel maxime concedamus, populi cauſſa eum regnare. Nam damus cum Grotio inſtantiam: tutela pupilli cauſſa comparata, nec tamen ideo pupillus eſt ſuperior tutore.

Quid Gronouius? 1. negat dari ſocietatem ſolius regentis cauſſa conſtitutam. Nam et ſeruilem reſpicere ſalutem ſerui, quia ſeruetur. Sed confundit Gronouius modum conſtituendi ſocietatem cum ipſa ſocietate. Et quid ſi dominus ſeruum emit? 2. Negat, victa regna ad ſolam vtilitatem victoris pertinere. Nam Deum aliud velle. Sed vnde hoc nouit? An Iſraëlitae Dei auſpiciis bella gerentes mitius habuere gentes deuictas, quam alii populi?

num. 16. Vltimum argumentum monarchomachorum:

Si ob peccata regum Deus ſaepe punit populum, ſequitur, vt peccet populus, niſi regem coërceat.

At verum eſt prius.

Ergo eſt poſterius.

Antecedens probat ex 2. *Sam.* XVIIII. 11. 2. *Sam.* XXIIII. 10. Sed recte reſpondet Grotius, 1. populum non puniri ideo, quod regem non coërcuerit, (id enim verbum Dei non patitur), ſed quod conſenſu participes facti ſint huius delicti. 2. Poenam re vera fuiſſe regis, dum orbaretur ſubditis, vel ii bonis exhaurirentur.

§. 9.

num. 1.2. Iam ad alteram ſententiam monarchomachorum paullo mitiorem progreditur auctor. Rigidi enim plane regem ſubiiciunt populo. Mitiores populum regi, regem populo ſubiectum eſſe docent. Nimirum aut recte imperare regem, tunc populum ſubiectum eſſe regi: aut male, tunc regem ſubiectum eſſe populo.

Sed reſp. 1. Hoc denuo monſtroſum eſt, regem eſſe regem et ſubditum ſubditorum, ſubditos reges regis.

2. Aut per male imperantes reges intelligunt tyrannos, aut reges non per omnia ad voluntatem populi imperantes. Si prius: non dicendum eſt, tyrannos eſſe ſubiectos populo, ſed eſſe hoſtium loco, et hinc in eos, tamquam hoſtes, omnia licere. Sin vero intelligunt reges non per omnia populo obſecundantes: profecto iniuſtiſſimum eſſet regem ſubiicere populi iudicio, quum facile actiones innocentiſſimae diſplicere poſſint populo.

Videmus ex multis exemplis, populum ſententiam tuliſſe de regibus

regibus optimis et innocentibus. Quasdam actiones regum esse dubiae interpretationis. Videantur *Acta depositionis* ADOLFI NASSOVII, *Historia Tarquinii*, cet.

§. 10.

His praemissis, cautiones quasdam subiungit Grotius de summa potestate obseruandas. *num.* 1.

I. Prima est, non ex titulis iudicandum esse de summa potestate, sed ex re ipsa et effectu. Nam quamuis vulgo dicant distingui principes et reges, tamen nec discrimen satis perspicue ostendunt, nec veteres id semper obseruant. Gronouius ait, principem esse, qui dignitate eminet in libera ciuitate: regem, qui iusto imperio vtatur in subditos. Et sane huius generis sunt loca ex Iul. Caesare, Tacito, Suetonio, et Velleio allegata.

Et hinc forte est, quod Augustus regis adspernatus nomen princeps dici maluit, vt existimarent Romani, non se regi parere, sed liberum esse populum.

Sed quamuis hoc discrimen grammatice verum sit, (princeps enim est, qui primus, qui et sine imperio intelligi potest): non tamen ex titulo principis et regis de summa potestate iudicandum. Nam *nu.* 2. 3.

1. Saepe dicti reges, qui nulla parte iurium maiestatis gaudebant. E. g. Lacedaemonii duos reges habebant, ii tamen subiecti erant ephoris: quod quidem negat Gronouius, sed satis certum est ex ipso Cornelio Nepote. Quamuis enim Pausanias, vt NEP. in *Thrasybul. cap.* 3. scribit, esset rex Spartanorum: in vincula tamen publica coniectus est ab ephoris. *Licet enim*, inquit NEPOS in *Pausan. cap.* 3. *legibus eorum cuiuis ephoro hoc facere regi.* Ita et Germani suos imperantes vocabant reges, quum tamen Tacitus eos auctoritate suadendi magis, quam iubendi praefuisse testetur. Mitto alia exempla a Grotio adlata, et id vnum addo, quod habuimus §. 8. *num.* 11. de Theseo, rege Atheniensium.

2. Haud raro principes vocati, qui absolutissimo vtebantur imperio, e. g. Augustus et eius successores, duces veteres Lithuaniae. *num.* 3.

3. Saepe, qui insignibus non vtuntur, veri sunt reges, et qui vtuntur, non sunt, sed soli principes, e. g. in Russia ante imperatorem Petrum, qui coronam adsumsit imperialem, non fuit

coronatio recepta, et tamen vere fuerunt reges anteceſſores eius. Contra duces Venetorum tanta ſollemnitate coronantur, vt vix ſimilis ſplendor in vllius potentiſſimi regis coronatione obſeruetur: et tamen non ſunt reges, ſed principes.

num. 4. 4. Non ex comitiis iudicari poteſt. Alibi enim illa comitia ſunt merum conſilium publicum, quod imperans audit, ſi e re videatur, e. g. ordines prouinciales in Hiſpania, quos dicunt *los cortes*. Alibi rex nihil poteſt ſine comitiis, nec comitia ſine rege, vt in Britannia, Germania. Alibi comitia de ipſo rege iudicandi ſibi ſumunt arbitrium, e. g. in Polonia ante aliquot annos, quum regi ſuo Auguſto abrogarent imperium, eique ſurrogarent Staniſlaum. Ergo non ſtatim ſequitur, in hac vel illa prouincia princeps adhibet in conſilium comitia, ergo non gaudet ſumma poteſtate.

num. 5. 5. Nec denique ex ſucceſſione iudicandum. Sunt, qui putant, imperantes ſucceſſiuos pollere ſumma poteſtate, non autem electiuos. Sed id ſaepe fallit. Pontifex Romanus ſi conſideretur tamquam princeps, eligitur, et nullus tamen regum aeque eſt legibus omnibus ſolutus. Lacedaemoniorum reges iure ſucceſſionis praeerant, et tamen, vt ſupra monuimus, nulla gaudebant parte maieſtatis.

Quaenam ratio? Quia ſucceſſio non tribuit nouum ius, ſed vetus continuat. Nec ſola electio regi quidquam adimit, ſi alias regnum ſit abſolutum. E. g. proauus hodierni Ruſſorum regis fuit per electionem electus ad imperium, nec tamen minus herile fuit eius imperium, quam anteceſſorum.

Ex quo ſane ſequitur, vt de ſumma poteſtate non ex nudis titulis, inſignibus, aliiſque huius generis externis iudicandum ſit, ſed ex effectu.

§. II.

num. 1. Altera cautio eſt, ne confundamus ius ſupremae poteſtatis, et modum illud ius habendi, e. g. Titius et Maeuius poſſunt idem ius habere, nempe dominium, ſed ille id habet in perpetuum, hic ad tempus.

Ita et imperantes poſſunt plures ſummam poteſtatem habere, ſed non eodem modo. Sic e. g.

1. Alii illam habent in perpetuum, vt reges; alii ad tempus, vt dictatores.

2. Alii

2. Alii illud habent iure electionis, vt Hugo Capetus, rex Franciae; alii iure successionis, vti eius successores.

3. Alii habent tamquam patrimonium, alii iure vsusfructus, vnde diuisio regnorum in patrimonialia et vsufructuaria, de qua §. 12. auctor agit.

Iam quaeritur, an, qui ad tempus praesunt, possint dici summam potestatem habere? Negant nonnulli, inprimis Bodinvs *de re publ. lib.* I. *cap.* 8. qui ideo et dictatoribus supremam potestatem non concedunt, quia ad tempus praeerant. Sed hoc recte refellit Grotius. Nam *num.* 2.

1. Rerum moralium natura non ex tempore, sed ex operationibus cognoscitur. Hinc vt vere consul est, qui per mensem saltim consulis partes explicauit; vti vere seruus fuit, qui per momentum in seruitute iusta fuit: ita vere summa potestate gaudet, qui vel per aliquot menses eius iura et partes exercuit.

2. Ea autem iura omnia exercuit dictator, nam 1. bello et pace agebat omnia, 2. nemini erat obnoxius, 3. actus eius a nemine poterant irriti fieri, 4. uulla erat ab eo prouocatio, quamuis id posterioribus temporibus fuerit mutatum. Vnde Dyonys. Hal. obseruat, dictatorum eamdem fuisse potestatem, ac regum.

Addit tamen auctor exceptionem. Dixerat, etiam temporarium imperium posse esse summum. Obiici possent quaedam exempla regum, quibus imperium datum est sub conditione, vt liceat illud pro lubitu reuocare, nisi recte et bene imperarent. Tale sane fuit regnum Gothorum in Hispania, et Vandalorum in Africa, vt docet Procop. *de bell. Vand. lib. I. cap.* 9. et Aimon. *in Hist. Franc. lib. II. cap.* 20. *lib. IIII. cap.* 35. Conf. Io. Nic. Hertii *Notit. vet. Germ. populorum.* *num.* 3.

Sed resp. distingue inter regnum temporarium et precarium. Illud verum regnum est, quamuis ad tempus concessum: hoc non est, quia semper actiones huius modi principum subsunt potestati et arbitrio populi, ita vt mutari, et ipsi reges coërceri possint pro lubitu.

§. 12.

Iam progredimur ad distinctionem regnorum patrimonialium et vsufructuariorum. *num.* 1.

Regnum patrimoniale dicitur, vbi facultas alienandi et diuidendi regnum est penes regem.

Regnum *vsufructuarium*, vbi non est.

Multi hanc diuisionem impugnant, et quidem modo ratione vocabulorum, modo ob rem ipsam.

Quoad vocabula monent, quomodo regnum dici possit vsufructuarium, quum vsufructus exspiret morte, nec ad heredes transmittatur, quum sit seruitus praedio, non regno, inhaerens? Sed resp. verba valent sicut nummi Grotius ideo vsus est his vocabulis, quia eatenus similia huius modi regna sunt vsufructui, quod vt vsufructuarius non potest libere de re disponere, sed vtifrui debet salua eius substantia: ita et reges hi non possunt alienare, diuidere, donare, cet. Simile itaque vltra suum tertium non est extendendum. Attamen non abs re monuit THOMASIVS *iurispr. diuin. lib. III. cap. 6. §. 135.* commodius regna dici posse fideicommissaria, quam vsufructuaria.

Videbimus itaque, quid obiiciunt alii huic diuisioni Grotianae.

I. *Liberi homines non sunt in patrimonio. Liberi homines constituunt regnum.*

Ergo regnum non est in patrimonio.

Resp. 1. distinguendum inter libertatem iuris gentium et ciuilem. Illi opponitur seruitus; huic subiectio. Non ergo sequitur, liberi homines iure gentium tales non sunt in patrimonio dominorum, ergo nec sunt in patrimonio summorum imperantium.

num. 2. Resp. 2. proprie non dicitur liberos homines esse in patrimonio, sed imperium, quod rex in liberos homines exercet, salua eorum libertate. Eleganter id illustrat Grotius exemplo liberti, qui, quamuis sit persona libera, tamen assignari poterat a patre vni ex liberis. Vid. *tit. D. de adsignat. libertor.* Non tam libertus alicui dabatur, quam ius patronatus, quod in libertum competebat.

num. 3. II. Alterum argumentum. *Quos rex adquisiuit bello, eos non sibi, sed populo suo adquisiuit. Quos rex populo quaesiuit, ii non sunt in eius patrimonio.*

Ergo subditi bello adquisiti non sunt in eius patrimonio.

Sed resp. 1. rex potuit ex fructibus suis aluisse exercitum.

2. Rex

2. Rex potuit sumtibus foederatorum vsus esse.

3. Non semper verum est, quod id, quod alterius sumtibus adquisitum, sit eius, qui sumtus fecit. Hinc multis exemplis constat, regna bello adquisita plane fuisse in patrimonio, victoresque de iis liberrime disposuisse. Huc pertinent regna Spartae, Anaxagorae, Darii, successorum Alexandri. Quid ad regni Siciliae et Neapoleos ab Arragoniis adquisiti, quod Alphonsus rex Arragoniae dedit Ferdinando Notho, qui alias in nullam regni partem succedere potuisset. num. 4. §. 6.

Nos id tantum addimus, ipsam S. S. aequitatem huius diuisionis agnoscere. Nam *Genes. XXXXVIIII.* vbi Iacobus moribundus prouincias Canaanis prophetico testamento inter liberos distribuit, addit, *se Iosepho praecipuum dare tractum Sichem, quem gladio et arcu suo occuparit.* Adeoque hunc tractum considerauit tamquam patrimonium suum.

§. 13.

Hactenus probatum, fundamento non destitui hanc distinctionem: iam in specie agit de regnis vsufructuariis, et docet, num. 1. 2.

I. Ea omnia esse vsufructuaria, quae voluntate populi deferuntur, siue

1. Per electionem. Nam tunc praesumtio est, populum velle, vt eodem modo sibi reddatur regnum, quo tradidit;

2. Per pacta, nuptias, foedera. Tunc enim existimatur nouo titulo, id est, consensu populi, imperare.

Sed tamen excipiuntur aliquot casus. Nam non statim regnum per electionem fit vsufructuarium,

1. Si electio sit generalis, et antecessores pleno iure fuere reges, eligentes autem sibi nullam libertatem stipulantur. E. g. in electione Theodori, Russorum imperatoris.

2. Si regnum pactis vel nuptiis, aliisque modis voluntariis adquisitum, postea bello a subditis moto recuperetur. Sic Catalonia olim multis gaudebat priuilegiis, vt aliae prouinciae Hispanicae, quae nullo modo sunt patrimoniales. At postquam ab hodierno rege defecerat, et is bello terra marique illato illam recuperauit, omnibus spoliata priuilegiis iam non melioris conditionis est, quam patrimonialis prouincia.

II. Regnum vsufructuarium ab imperante non posse alie-

nari. Ratio eſt, quia, dum populus hodiernum imperatorem, eiuſue familiam, ſibi elegit, idem ius ſibi reſeruaſſe cenſetur in eum caſum, ſi imperans, eiuſue familia regnatrix, exſpirauit.

Sed obiiciunt aliquot exempla. 1. Caroli M. et Ludouici Pii, qui regnum inter liberos ſuo arbitrio diuiſerunt; et tamen Franciae regnum non armis occupauerant, ſed Pipinus id voluntate populi fuerat conſequutus. Sed reſp. a) Regnum, quod Pipinus accepit, fuiſſe ſatis paruum, complexum enim ſolam Galliae et Alamanniae partem. At ipſe et ſucceſſores bello adquiſiuere vniuerſam Germaniam, Galliam, Italiam, Hiſpaniae et Pannoniae partem. Potuere ergo ſaltim de his diſponere. b) Re vera non libere diſpoſuerunt, ſed commendarunt ordinibus hanc diuiſionem, et hi eam ratam habuerunt in comitiis. Hinc eſt, quod plures hodie contra P. DANIELEM, ſcriptorem hiſtoriae Francicae celeberrimum, probent, regnum Francicum non fuiſſe hereditarium, ſed electitium, quamuis Ludouici filii ex teſtamento paterno vulgo dicantur ſucceſſiſſe.

2. Obiiciunt exemplum Ludouici Pii, qui, quum pater Carolus M. Romam adquiſiuiſſet vltronea voluntate populi Romani, tamen hanc vrbem Pontifici donauit. Sed reſp. 1. negando, Ludouicum id feciſſe, reſeruauit enim ſibi ſupremum in vrbem dominium, et pontificem quaſi vaſallum habuit. Eleganter id docuit MR. *le* BLANC in libello Gallice ſcripto *de nummis regum Franciae*, vbi ex ipſis nummis docet, Romam Ludouicum eiuſque poſteros agnouiſſe ſupremos dominos. 2. Aliud eſt libere diſponere, et regnum, vel eius partem, in extraneum transferre: aliud reddere ei, a quo acceperis. At Ludouicus, inquit Grotius, reddidit populo Romano, a quo Romam acceperat. Sed haec reſponſio Grotii non magni momenti eſt, quia pontifex non eſt populus Romanus. Hinc in priore tutius adquieſcimus.

§. 14.

Redit auctor ad cautionem 2. quam ſupra §. 11. explicauimus, non confundendum nempe eſſe ſummum imperium cum modo habendi. Et inde elicit duas concluſiones perelegantes.

1. Non omne regnum vſufructuarium eſſe ſummo minus. Sic vſufructuarium eſſe diximus regnum Hiſpaniarum, et id tamen ſummum eſſe nemo negat.

2. Non

2. Non omne regnum patrimoniale esse summum. Sic e. g. multae prouinciae Germaniae, vt principatus, comitatus, ita sunt in possessorum patrimonio, vt libere vendi, et quibuscumque modis in alios transferri possint, e. g. dynastia Ieuerensis, quam vltimus comes comes Oldenburgicus domui Anhaltinae legauit testamento. Confer. B. G. STRVVII *Diss. de allodiis imperii.* Quis autem dixerit, harum prouinciarum possessores gaudere summo imperio ?

§. 15.

Idem discrimen inter summum imperium et modum habendi declarat porro exemplo regn. tutelar. In patrimonialibus enim ipse princeps tutorem dat liberis, quemcumque vult, in vsufructuariis vel lex dat tutorem, vel populus. *num.* 1.

Hinc cum condito testamento rex Galliae Ludouicus XIIII. tutorem, vt putatur, regi hodierno dedisset ducem Cenomaniae (le Duc du Maine): tutela a parliamento nihilominus credita duci Aurelianensi, nec ratum habitum est testamentum regis, quia regnum Galliae est vsufructuarium. Et Henricus IIII. imp. quum filio Henrico V. tutricem constituisset Agnetem matrem, tantum abest, vt principes hoc ratum habuerint, vt potius pupillum imperatorem Coloniae in nauem pellectum matri eripuerint, et Annonis, archi-episcopi Coloniensis, tutelae crediderint.

Porro monet, non confundenda esse regna patrimonialia cum iis, vbi ipsi fundi in dominio regis sint, quale Aegyptiacum fuit tempore Iosephi regis, et Indica regna, teste DIODORO SIC. *lib. XII.* Addi posset insula Seucerambes, quae ab AVCTORE *Historiae Seucerambum* ita describitur, quod omnia sint regis, isque solus alat liberos suos. Sed ea fabula est, in qua iam alii atheismum latitare animaduerterunt. *num.* 2.

Sed cur putat auctor regna patrimonialia et haec esse distinguenda, quum tamen vtraque sint in patrimonialibus? Resp. 1. In regnis patrimonialibus imperium est in patrimonio, in his ipsae priuatorum possessiones. 2. In illis imperans vtitur dominio eminente, sed non nisi in extremo necessitatis casu, in his gaudet etiam dominio simplice. 3. Illa imperia sunt ciuilia, haec herilia, quia populus nihil habet proprium.

§. 16.

§. 16.

num. 1. Explicatis supra duabus cautionibus iam sequitur tertia: non desinere summum imperium, si imperans aliquid vel Deo, vel subditis per pacta promittat. Respicit auctor ad notissima exempla. Traianus imperium consequutus caput et dextram suam Deorum irae consecrabat, si sciens fefellisset. Ita et Hadrianus imperator iurauit, se senatorem non occisurum. Quaeritur, an ideo non penes illos fuerit summum imperium? Resp. omnino fuit. Nam 1. nudum promissum non tollit superioritatem et imperium, si quis ipsi imperio non renunciauit, quod exemplo patrisfamilias et mariti declarat auctor.

2. Plerumque hae promissiones ita comparatae sunt, vt ad eas iam tum obstricti sint imperantes. Sic sane obligatus fuit Traianus, ne sciens falleret; Hadrianus, ne senatores occideret. Iuri vero gentium et legibus diuinis parere et imperans potest saluo summo imperio.

num. 2. Sed hic aliquot quaestiones soluendae:

1. *An non autem imperium summum saltim restringitur, et arctius quodammodo redditur huius modi permissionibus, quae ad imperium pertinent, et ad quas imperans alioquin non tenebitur?* E. g. dum rex Franciae se in caussis ciuilibus subiecit parliamento.

Resp. restringitur omnino, sed non nisi quoad eam partem, de qua promisit, e. g. regis Galliae non vlterius restrictum est imperium, quam quoad iurisdictionem illam prorogatam, cetera absolute rex est.

2. *Quale ius nascitur ex huius modi promisso?* Aut aliquid agit princeps, quod se non acturum promisit, tum actus est iniustus, e. g. Hadrianus si occidit senatorem; aut agit aliquid, cuius agendi facultati ipse per pacta et promissa renunciauit, tunc actus est nullus, e. g. si rex Poloniae tributa imponeret Polonis, inauditis comitiis.

Sed obiici posset: si actus contra promissa a rege suscepti sunt iniusti vel nulli, sequitur, vt habeat rex superiorem, a quo eius actus puniri et nulli reddi queant. Et quem alium, nisi populum. Ergo recte sentiunt monarchomachi, qui regem populo subiiciunt. Sed resp. Grotius, actus hos non irritos fieri a superiore, sed ipso iure, quasi non et ius superiorem

rem ſupponat. Ergo potius reſpondemus, concedendo totum argumentum. Facile enim largimur, principem habere ſuperiorem, puta Deum, cuius lex actus contra promiſſa ſuſceptos iniuſtos et nullos pronunciat. Nullum ergo hic monarchomachis praeſidium.

Id omne illuſtrat Grotius elegantiſſimis exemplis regum Perſiae, Aegyptiorum, Hebraeorum, quibus demonſtrat, tertiam cautionem eſſe veram, promiſſa a regibus facta non obſtare ſummo imperio. *num.* 3.

Quaeritur, *an ſummo imperio obſtet clauſula commiſſoria?* Vocant ICti clauſulam commiſſoriam, ſi pactis adiicitur conditio, vt ſi illa non impleatur, pactum nullum ſit. Hinc quaeritur, ſi ſubditi eligentes regem eum adſtrinxerint certis pactis, vti e. g. in Germania capitulatio, in Polonia pacta conuenta nota ſunt, iiſque pactis adiecta clauſula, ſi rex non ex pacto regnaturus ſit, illum ipſo iure regni iuribus excidere debere, an non eo ipſo imperium deſinat eſſe ſummum? *num.* 4.

Et reſp. neg. ſummum enim eſt, quod ſuperiorem non agnoſcit. At imperans huius modi ſuperiorem non agnoſcit. Ergo habet imperium ſummum.

Obiicitur, atqui hic omnino imperantem habere ſuperiorem populum, quia ab eo poſſit regno priuari, ſi pactis non ſatisfaciat. Sed id falſum. Ipſe imperans ſe regno priuauit, dum pactum hoc iniit. Non priuatur in poenam a ſuperiore, ſed priuatur ex pacto a compaciſcentibus. Rem illuſtrabimus ſimilitudine. Si princeps cum architecto paciſcatur, et hic principi promittat ſe aedificaturum ei palatium, ſi pecunia intra annum ſoluatur; ſin minus, pactum nullius valoris fore. An tunc ſi architectus ſpe ſua fruſtratus pactum irritum eſſe dicit, principem punit, tamquam ſuperior?

Idem alio ſimili declarat Grotius. Si quis fideicommiſſum poſſidet, an non eſt dominus? reſpondetur, omnino; ſed tamen eo exſtincto fundus deuoluitur ad fideicommiſſarium haeredem ob clauſulam fideicommiſſariam. Ergo non poteſt alienare. Reſp. nihilominus dominus eſt per vitam, quamuis modus habendi ſit talis, vt non poſſit pro lubitu feudum in alium transferre. Ita et imperans, qui cum clauſula commiſſoria regnum eſt adeptus, verus imperans eſt, quamuis modus habendi ſit talis, vt regno excidet ex pacto, ſi non ex pacto imperet. *num.* 5.

§. 17.

num. 1. Sequitur quarta cautio: summum imperium esse indiuisum, et tamen diuidi posse siue in partes integrales quoad prouincias, siue quoad partes subiectiuas, id est, ratione regalium vel iurium maiestatis.

1. Ratione partium integralium multa exstant exempla in Romana historia. Sic e. g. Constantinus inter tres filios diuisit imperium, et Theodosius M. inter duos. Ita Hispaniae saepe tot praefuere reges, quot eius erant prouinciae.

2. Ratione iurium maiestatis, si populus quaedam maiestatis iura sibi reseruet, quod fit 1. vel expresse, si huius modi leges fiant, quibus iura maiestatis diuidantur, vt in Britannia, 2. vel per modum praecepti imperanti ante imperium iniuncti, vti in Germania per capitulationem.

Sed hic multa merentur animaduersionem. Nam

1. Verum est, imperium diuidi posse per partes integrales; sed tunc non summum imperium diuiditur, ita vt ex vno summo fiant duo semiplena, sed prouinciae diuiduntur, et in vtraque manet summum imperium.

2. Falsum est, imperii vel maiestatis iura diuidi posse inter principem et populum, nam tunc statim esset res publica in republica, si pars imperii penes principem, pars penes populum esset. Hoc autem est monstrum politicum, horrendum, ingens, cui lumen ademtum. Id potius dicendum, iura maiestatis communicari posse inter principem et populum, vt princeps certa iura imperii non exerceat sine ordinibus, nec ordines sine principe.

3. Falsum est, id fieri per modum legis vel praecepti, sed semper fit per modum pacti. Paciscitur populus cum principe, antequam imperio potiatur, se illi pariturum, si hoc vel illo modo imperet. Talis est capitulatio imperatoris, talia sunt pacta conuenta Polonorum, et omnes reliquae pactiones, quae abusiue dicuntur leges fundamentales.

num. 2. Sed quaerit porro Grotius, *an haec imperandi forma admittenda sit?* Negant Machiauellistae et Hobbesiani, et multa recensent incommoda, quae non possint non ex hac communicatione iurium maiestatis sequi. Sed resp.

1. Illi

1. Illi ſupponunt diuiſionem regalium, qualis non eſt communicatio.
2. Omnia imperia obnoxia ſunt ſuis incommodis.
3. Machiauelliſtarum abſolutum imperium multo eſt incommodius.

§. 18.

Quum hactenus egerimus de rebus publicis, in quibus iura maieſtatis inter principem et populum ſunt communicata, iam porro Grotius monet, cum iſtis non confundenda regna abſoluta, vbi rex acta ſua a ſenatu ratihaberi iubet. Sic e. g. de regibus Franciae dici ſolet, quod in perpetuum ſint minorennes. Et hinc nec alienare quidquam, nec aliquid agere poſſunt magnae rei, niſi accedat parliamenti confirmatio. Quaeritur itaque, *an in huius modi regnis vel communicata vel diuiſa ſint iura maieſtatis?* *num.* 1.

Reſp. neg. nam 1. haec confirmatio, inquit, non petitur, quaſi alioquin actus eſſet irritus, ſed ne quid falſum pro vero obtrudatur.

Illuſtrat id Grotius ſimili a teſtamentis deſumto, vbi teſtator ſaepe addit clauſulam, ſe nolle, vt poſterius aliquod teſtamentum valeat. Quo ipſo non ſibi facultatem eripit teſtator condendi teſtamentum, ſed indicat, non pro ſuo habendum, ſi poſterius reperiatur. Hinc ſi contra certo conſtet, eum id teſtamentum condidiſſe, nemo dubitat, quin poſterius deroget priori. Ita et princeps, dum exigit confirmationem ſenatus, non indicat, ſine hac confirmatione actus ſuos eſſe irritos, ſed eos non temere pro ſuis habendos, niſi ea ſollemnitas acceſſerit. *num.* 2.

Vti ſoleo hac illuſtratione. Non valent reſcripta et priuilegia niſi, ſubſcripſerit praeter principem cancellarius et ſecretarius: an ideo inter principem, cancellarium, et ſecretarium ius illud maieſtatis concedendi priuilegia eſt communicatum, aut plane diuiſum?

2. Adde, quod plerumque ſub hac confirmatione lateat arcanum politicum, magis ad firmandam, quam imminuendam maieſtatem comparatum. Solent enim principes eo vti, ſi quando ipſi acta ſua irrita fieri cupiunt. Sic e. g. Franciſcus I. rex

Galliae a Carolo V. captus, pertaesus captiuitatis multa promisit, e. g. se summam pecuniae ingentem soluturum, iuri in ducatum Burgundicum, Mediolanensem, et Comitatum Flandrensem renunciaturum, cet. Dimissus vero horum nihil praestitit, caussam interferens, pactionem hanc a parliamento suo non esse confirmatam, regem Galliae esse perpetuo minorennem, et hinc nec pacisci, nec alienare posse. Conf. DANKELMANNI, *Diss. de pactis principis captiui.*

§. 19.

Hinc porro quaerit auctor, *quid de formis rerum publicarum mixtis sentiendum?*

Tres sunt rei publicae formae simplices, monarchia, aristocratia, et democratia. Est enim summum imperium vel penes vnum, vel penes plures, vel penes omnes.

POLYBIVS autem, quem et alii sequuntur politici, dicit, has formas interdum misceri, et hoc demonstrat exemplo rei publicae Romanae, vbi consules monarchiam, senatus aristocratiam, populus democratiam repraesentauit.

Hinc quaeritur, *an vere dentur mixtae res publicae?* Idque multi cum Grotio negant eo argumento, quia non possit simul summum imperium esse penes vnum, et penes multos et omnes. Si enim esset penes vnum, non esset penes multos, et vice versa. Deinde negant rei publicae Romanae formam fuisse mixtam, sed mere popularem vel democraticam, quia et consules et senatus fuerint subiecti populo.

Sed potest tamen haec Polybii doctrina omnino defendi, si distinguas inter materiam imperii et formam administrandi. Materia summi imperii sunt iura maiestatis, et haec non possunt esse penes vnum et plures; et eatenus non datur res publica mixta.

Forma administrandi in eo consistit, vt ea iura maiestatis non vnus solus exerceat, vel vnus cum multis et omnibus: et tunc res publica illa dicitur mixta. Hinc eatenus omnino mixta dicitur Romana, quia nec consules sine senatu, nec senatus sine populo, nec populus sine consulibus et senatu quidquam rite facere poterat. Qualis fere forma etiam in Britannia obseruatur.

§. 20.

§. 20.

Porro quod ad monarchiam in specie attinet: illam non esse vnius generis, Aristoteles obseruat. Sed quum huius doctrinam non satis plene proposuerit Grotius, eam supplere iuuabit ex *Politicor. lib. III. cap.* 10. *et* 11. Diuidit ARISTOTELES regna *num.* 1.

1. In *heroica*, vbi rex omnia agit suffragiis populi. Qualia fuere regna Graecorum, quorum meminit Homerus, vnde etiam heroica vocantur. Hodiernum tale quid obseruatur apud Cosaccos, de quibus in libello: *Nouus status Russiae.*

2. In *barbarica*, vbi rex vtitur subditis pro seruis, vnde et alias *despotica* et *herilia* vocantur. Talia sunt in oriente fere omnia, vt et Maroccanum, Russicum.

3. In *aesymnetica*, vbi rex tantum ad certum tempus in periculo constituitur, eoque finito res ad libertatem redit. Tales fuere dictatores apud Romanos, et, vt videtur, iudices apud Ebraeos.

4. In *Laconica*, vbi tempore pacis rex ordinarius est praeses rei publicae, tempore belli vero summum imperium obtinet. Tales fuere reges Spartanorum. Eodem CONRINGIVS in *Diss. de regno* refert gubernatores in Belgio, quamuis minus adcurate, quia gubernatores ibi nullo modo tamquam imperantes, sed tamquam primi rei publicae administri considerantur, et in bello non alio iure imperant, quam alii supremi belli duces.

5. Παμβασιλείας, vbi rex solus omnia agit, salua populi libertate, saluoque cuique rerum suarum dominio. Eo enim ipso παμβασιλεία differt a regno barbarico vel herili.

Sed praecipue quaeritur, *an dentur huius modi παμβασιλείαι?* Et resp. dari, idque ex auctoribus auctor probat de Persis, aliisque orientalibus.

Quin probat, et regnum Hebraeorum fuisse παμβασιλείαν, idque 1. ex iure regio, quod Samuel refert, 2. ex verbis *Psalmi LI. tibi soli peccaui*, 3. ex testimonio rabbi BAR NACHMON, quod nulla creatura iudicet regem, sed Deus benedictus. *num.* 2.

Obiici posset: at regem ex rabbinorum sententia potuisse flagris caedi, si aduersus legem peccauerit. Sed resp. 1. id non posse probari, nisi ex rabbinorum testimonio. 2. Addunt, illa flagra infamia caruisse, et ab ipso rege sibi eam dictam sententiam, qui et modum his flagris pro arbitrio statuerit. Ergo non

fuere poena, poena enim non est malum passionis inflictum a se ipso, sed a superiore. 3. Re vera ea fuit poenitentia ecclesiastica, vti loquuntur canonistae. Conf. SCHICKARDVS *de iure regio Hebraeorum.*

num. 3. Obiiciunt porro, summam potestatem in regno Hebraeorum fuisse penes synedrium. Et ipse Grotius concedit, illud synedrium exercuisse quaedam iudicia, quibus ipse rex praeesse non potuerit. Idque probat 1. ex locis S. S. vbi iudices vocantur *dii*, et iudicium eorum Dei esse dicitur. 2. Ex testimoniis rabbinorum distinguentium inter res Dei et res regis, et illas a synedrio independenter a rege fuisse decisas affirmantium. 3. Ex verbis regis, *Ierem.* XXXVIII. 5. ad proceres: *ecce Ieremias in potestate vestra, nam contra vos rex nihil potest.*

Enimuero falli hic Grotium certissimum est. Nam 1. si synedrium independentem habuisset iudicandi facultatem, Ebraeorum regnum fuisset omnium monstrosissimum, et res publica in re publica.

2. Non solum synedrium, sed omnes iudices dicuntur dii, et Dei iudicium administrare.

3. Rex etiam absolute imperans potest dicere, rex contra vos nihil potest, id est, argumenta vestra tam firma sunt, vt iis resistere nequeam.

4. Quod palmarium est, Io. CLERICVS in *appendice ad Comm. in libros historicos V. T.* singulari dissertatione demonstrauit, et fere euicit, ante captiuitatem Babylonicam nullum apud Iudaeos fuisse synedrium, sed inuentum hoc esse recentius.

num. 4. Contra iam demonstrat exemplis variis, dari etiam regna, quae non sint παμβασιλεῖαι. Demonstrat id exemplis

1. Macedonum, de quibus Arriani et Curtii testimonia adducuntur

2. Gothorum et Germanorum, de quibus TACIT. *de morib. Germanor.*

num. 5.6. 3. Regnum Romanorum, de quibus ante omnia conferri meretur DIONYS. HALIC. *lib. II.* et ficta ibi oratio Romuli de instituenda noua re publica. Vbi simul comparatur status popularis Romanorum cum regno.

4. Atheniensium, de quibus Isocratis testimonium expendendum. Sed in his nobis licebit esse breuioribus, quia exempla illustrant, non probant.

§. 21.

§. 21.

His de natura summi imperii praemissis, quaestiones quasdam tractat auctor, quarum prima est num. 1.

I. *An summum imperium habere potest is, qui inaequali foedere tenetur?*

Foedus est pactum inter summos imperantes vel res publicas initum. Quamuis autem in pactis semper paciscentes concipiantur tamquam pares: ipsum tamen foedus in aequale et inaequale diuidi solet: id vero duplici modo intelligitur, vel

1. Ratione *praestationum*, e. g. dum foedus ineunt potentior et impotentior, et hic illi 6. millia hominum; ille huic 20000. in auxilium promittit. Tale fuit foedus inter regem Galliae et electores Bauariae et Coloniae.

2. Ratione *subiectionis*, si per foedus alter foederatus alteri se ad certum quoddam onus ab imperio summo alias alienum adstringit, e. g. ad tributum, ad euacuanda alteri munimenta et fortalitia. Et tunc huius modi foedus inaequale est vel perpetuum, vel temporarium.

a) *Perpetuum.* Sic in foedere Romanorum cum Aetolis erat, vt Aetoli agnoscerent Romanam maiestatem: in foedere Michaelis Wiesnowiski, regis Poloniae cum Tartaris, vt Poloni annuum tributum soluerent.

b) *Temporarium*, si per aliquod tempus, e. g. durante bello, alter ab altero sibi subiectionem quamdam stipulatur, vel aliud onus, e. g. vt foederatus foederato sumtus belli suppeditet, cet.

Iam facile patet, quid respondendum ad quaestionem. Nimirum dicimus, nullo modo huius modi foedus exstinguere ius summum imperii, nisi sibi alter alteri perpetuam subiectionem spondeat. Hinc ne sic quidem exstinguitur, si quis promittat, se alterius foederati maiestatem comiter veneraturum, vt recte vidit PROCVLVS *l.* 7. *§.* 1. *D. de captiu. et postlimin.* num. 2.

Rationes sunt clarae.

Summum imperium est, quod in exercitio iurium maiestatis a nemine dependet, tamquam a superiore.

Imperans vel res publica, qui quaeue foederato suppeditat milites, sumtus belli, aliquot munimenta, vel promittit se alterius

alterius maiestatem comiter veneraturum, non ideo dependet a foederato, tamquam a superiore.

Ergo penes huius modi imperantem vel rem publicam est summum imperium.

Minorem probo, 1. quia cuiuis priuato licet donare, quidni et imperanti et rei publicae. 2. Quia et cuiuis priuato licet se ad perpetuam praestationem obstringere sine subiectione, quidni et rei publicae? 3. Quia magnum est discrimen inter dignitatem et imperium. Possum aliquem dignitate superiorem agnoscere sine subiectione, vti e. g. principes in Germania electores, ciuitates imperiales principes superiores agnoscunt, eorumque dignitatem comiter venerantur.

num. 3. Quia PROCVLVS *d. l.* 7. §. 1. id illustrat similitudine a clientibus desumta: hanc similitudinem explicat Grotius hoc *num.* 3. Nimirum erat Romae inter patritios et plebeios a Romulo introductum ius patronatus. Patritii plebeiis, qui se in eorum fidem dederant, praestabant auxilia, eos defendebant gratis in iudiciis, iisque consilia dabant in rebus ambiguis: contra plebeii se vocabant patronorum suorum clientes, mane eos honoris caussa salutabant, domo deducebant, suffragiis iuuabant in defendendis honoribus, cet. Vid. PLVTARCH. in *vita Romuli*, et DIONYS. HALIC. *lib. II.* Sic inaequale erat pactum inter patronum et clientem, an vero hic alteri ideo erat subiectus? Minime.

Eodem itaque modo se res habet in regnis et ciuitatibus foederatis, quae alterius imperii maiestatem comiter venerabantur. Illae erant in fide, non in ditione: agnoscebant alterius imperii praeeminentiam ratione dignitatis, non ratione imperii, adeoque ideo non amittebant summum imperium.

num. 4. Sed obiici posset: saepe tamen populi huius modi foederati rei fiunt apud alterum, cuius maiestatem venerantur, *d. l.* 7. §. 1. *D. de captiu.* ergo reuera subiectionem inuoluit huius modi foedus, quia actus vnius ab altero irriti redduntur.

Resp. Grotius, quatuor esse controuersiarum genera.

1. Si quis ex populo dicatur fecisse contra foedus, vti Romani accusabant Hannibalem, quod foederi contrauenisset.

2. Si populus vel rex ipse accusentur, vti Romani accusabant Albanos, quod foederi non stetissent.

3. Si

3. Si focii populi in eiusdem imperii clientela constituti inter se litigent.

4. Si subditi de rege, vel rex de subditis conqueratur.

Prima controuersia non pertinet ad foederatum, quia sic esset iudex in propria caussa: sed foederatus a foederato exigit satisfactionem, ea vero non praestita, ex foedere fit bellum.

Secunda species denuo locum non facit iudicio alterius foe- *num. 5.*
derati, ob eamdem rationem, sed inde nascitur bellum, aeque ac inter inaequaliter foederatos, vti apparet exemplo Romanorum bellum inferentium Albanis.

Addit Grotius, tunc foederatum a foederato puniri posse, quod incommode dictum. Poena enim infligitur a superiore, non a pari. Sed, vt libro sequente videbimus, Grotius in ea opinione haeret, quod bellum et poenae nomine inferri possit, quod falsum esse suo loco docebimus.

Tertia controuersia aliquando defertur ad foederatum, sed *num. 6.*
magis per modum arbitrii, quam iudicii ordinarii. Sic Masinissa socius populi Romani rex Numidiae finito bello Punico II. saepe cum Carthaginensibus, itidem foederatis populi Romani litigabat de finibus. Eam controuersiam Romani decidebant, sed tamquam arbitri, vel, vt hodie vocantur, tamquam *Garants*, vt bellum inter socios impediretur, non tamquam iudices ordinarii. Arbitria autem neminem constituunt superiorem.

In quarta controuersia nullum ius est foederato se interpo- *num. 7.*
nere huic controuersiae, nisi denuo per modum arbitrii. Quo elegantissima pertinent Herodis et Carthaginensium exempla ab ipso Grotio allata.

Obiicitur secundo: at foederatum dici imperare foederato. *num. 8.9.*
Quae loquutio frequenter apud veteres scriptores occurrit. Sic e. g. Romani naues, pecuniam, sociis imperabant.

Resp. distinguendum inter negotia foederatorum communia, et propria singulis foederatis.

In illis imperat omnino foederatus superior, salua inferioris libertate et superioritate: in his non imperat. Multis exemplis e vetere historia petitis id illustrat ipse Grotius. Sed maior est vtilitas quaestionis, quomodo salua dici possit foederati superioritas et libertas, quum tamen alter foederatus ipsi imperet? Respondemus, imperare est leges praescribere: leges praescribe-

re eſt alterius inuiti libertatem naturalem circumſcribere. Tunc enim inuiti libertatem noſtram naturalem circumſcribi patimur, ſi alterius ad vtilitatem aliquid facere cogimur. Ergo ſi foederatus foederato aliquid imperat, ad communem foederis vtilitatem pertinens, illud non fit inuito, ſed volenti, adeoque id proprie non eſt imperium, ſed exſequutio pacti.

Rem illuſtrabimus exemplo. Decem priuati pacti ſunt de ſocietate mercatoria ineunda. Vnus in ſe ſuſcipit directionem. Is reliquis imperat pecuniam, itinera ſuſcipienda, epiſtolas ſcribendas: an ideo reliqui huic ſubiiciuntur? Minime. Ea omnia enim faciunt non in vtilitatem dirigentis, ſed communem ſocietatis, cuius ipſi membra ſunt.

num. 10. 11. Monet tamen Grotius, et recte monet, periculoſa eſſe haec foedera inaequalia, et, ſi nimia ſit potentiae foederatorum inaequalitas, facile inde naſci veram ſubiectionem.

1. Si altera alterius rei publicae maieſtatem agnoſcere tenetur.
2. Si praeſtationes perpetuae ipſi iniunguntur.
3. Si oppidis induerentur alterius praeſidia.

Tunc enim multa ferre tenentur ſocii infirmiores, nec ad arma conuolare ſtatim poſſunt. Iſta patientia ſenſim tranſit in ius, et inde ex foedere fit ſubiectio. Exemplo ſuo id docuerunt Moldauiae, Valachiae, et Tranſſyluaniae principes, qui olim foederati Turcarum inaequales, hodie vere ſubditi ſunt, et quaſcumque ferre tenentur eorum iniurias.

§. 22.

Porro quaeritur: *an res publica tributaria ſummum imperium habeat?* Dicitur autem *tributaria*, quae pacis redimendae cauſſa vicino potentiori annuam ſoluit pecuniam. Id ſaepe contigit rebus publicis. Allegat auctor Hebraeorum regnum, quod aliquando tributarium factum Chaldaeis, aliquando Aegyptiis, aliquando Romanis. Ita et imperatores Germanorum Turcae tributum ſoluerunt ſub Rudolpho II. Hungaris ſub Conrado I. Eadem neceſſitas incubuit Polonis ſub Michaele Wieſnowiski.

Recte reſp. auctor, huius modi tributum non imminuere ſummum imperium. Summum imperium enim eſt facultas omnes partes rei publicae adminiſtrandi ad finem ſuum. Id poſſunt et regna

regna tributaria, ſiquidem illa res publica, quae tributum accipit, nullum alterius actum reddere poteſt irritum. Ergo penes tributariam rem publicam manet ſummum imperium.

Fatendum equidem eſſe, tributum confeſſionem publicam impotentiae, ſed non ſemper confeſſionem imperii. Quo etiam ſit, vt plerumque gentes prudentiores id non vocari patiantur tributum, ſed donum vltroneum, (*un don gratuit,*) vel penſionem.

§. 23.

Porro quaeritur, *an nexus feudalis ſummo obſtet imperio?* Hic

1. Praemittendum, *quid ſit feudum?*
2. *An ex eius natura fluat ſubiectio?*

I. Quod ad priorem attinet quaeſtionem, feudum poteſt conſiderari vel vt contractus, vel tamquam ius in re; vti ſimile quid in pignore et emphyteuſi animaduertimus. *num. 1.*

Si conſideretur tamquam *contractus*, tunc eſt obligatio reciproca inter dominum et vaſallum. Ille huic concedit dominium vtile rei vel praedii ſub conditione fidelitatis, hic alterum agnoſcit dominum directum, et fidelitatem ſeruitiaque militaria promittit. Recte Grotius obſeruauit, eſſe hunc contractum non iuris gentium, ſed a Germanicae originis gentibus inuentum, quia ob defectum pecuniae militibus ſuis praedia hoc modo concedere ſolebant domini. Conf. THOMASII *Selecta feudalia*, et *Differt. de originibus feudorum.*

Sin conſideretur tamquam *ius in re*, tunc eſt dominium, quod per inueſtituram naſcitur, et quidem diuiſum inter dominum et vaſallum. Ille habet dominium directum, quod in eo conſiſtit, 1. vt ſine eius conſenſu non poſſit feudum alienari vel oppignorari, 2. vt illud ob delicta feudalia, quae feloniae vocantur, poſſit eripere, 3. vt poſſit ſeruitia exigere, 4. vt mortuo ſine heredibus maſculis vaſallo feudum ad eum redeat. Vaſallus autem fit dominus vtilis, ſiquidem et fructus feudi omnes percipit, et feudum vindicat, et ad ipſos heredes maſculos tranſmittit.

II. Iam facile patet, *an hic nexus feudalis inuoluat ſubiectionem?* Reſp. Grotius negando. Vaſallus poteſt et ſolet eſſe ſubditus domini, ſed non ſequitur, vt ſit ſubditus, quia eſt vaſallus. Nam *num. 2.3.*

 1. Si

1. Si consideretur vt contractus, nihil aliud est feudalis ille nexus, quam foedus inaequale συμμαχικὸν, quia vasallus promittit se militaturum domino, et quidem vel aduersus omnes promiscue, tunc dicitur feudum *ligium*, vel contra omnes, excepto principe suo, tunc dicitur *non ligium*: contra dominus promittit vasallo, se hunc defensurum aduersus quoscumque. An id foedus inuoluit subiectionem?

2. Si consideretur vt ius in re, aliud est dominium, aliud imperium, Potest illud sine hoc esse, et hoc sine illo. Sic e. g. imperator non negat, papae competere dominium directum in regnum Neapolitanum, et tamen ne minimam quidem partem imperii ibi exercere eum patitur. Alius enim est dominus, alius imperans.

Hoc ideo obseruandum,

1. Quia saepe et aequales reges et principes sibi inuicem nexu feudali obstricti sunt, e. g. imperatori rex Britanniae, ratione electoratus Brunsuicensis, Sueciae ratione Pomeraniae, Daniae ratione Holsatiae et Oldenburgi, Poloniae ratione Saxoniae.

2. Quia saepe maiores feuda tenent a minoribus, e. g. rex Daniae est vasallus ducum Brunsuicensium, quatuor electores episcopi Bambergensis, rex Prussiae abbatissae Gandersheimensis.

3. Quia inde saepe nascuntur controuersiae. Sic principes Schwartzburgici sunt vasalli Saxonici: sed non ideo sequitur, vt sint subditi. Inde maxima nata controuersia.

§. 24.

Concludit auctor hoc caput monito, quod distinguendum sit inter imperii actum primum, (seu potentiam), et actum secundum, (seu exercitium.)

1. Actus secundus adparet, quoties quis iura imperii exercet.

2. Actus tantum primus, quoties eius exercitium impeditur: quod fieri potest 1. aetate, 2. furore, 3. captiuitate, 4. rebellione subditorum. Quamuis quod ad furorem attinet, in regnis successiuis tantum furiosus actu primo rex maneat, non in electitiis, vbi statim nouus eligi potest. Conf. DANKELMANNI *Diss. de pactis principis captiui.*

CAP.

CAP. IIII.

DE BELLO SVBDITORVM IN SVPERIORES.

§. 1.

Bellum est status societatum liberarum per vim certantium, aut propositum certandi retinentium. Haec definitio in statu ciuili locum habet. In statu autem naturali, quum nulla sint iudicia, nulli imperantes, a quibus defendi quis posset, vnusquisque vim vi priuata propulsat, id est, bellum gerit. *num. 1.*

Ex hoc ergo axiomate facile iam variae quaestiones soluuntur. Nam quaeritur

1. *An priuatus bellum gerere possit aduersus priuatum?* Negamus in statu ciuili, adfirmamus in statu naturali. Ad statum autem naturalem et is videtur rediisse, qui in eo loco versatur, vt auxilio magistratus nullo subleuetur, e. g. si a latronibus quis circumueniatur.

2. *An imperans contra imperantem?* Adfirmamus, sunt enim vtraeque res publicae societates liberae. Huc pertinet exemplum belli Dauidis in Ammonitarum regem.

3. *An priuatus contra imperantem extraneum?* Adfirmat Grotius, nos negamus, nisi moderamen inculpatae tutelae suscipiat. Ratio, quia non est liber priuatus a superioritate. Ad exemplum Abrahami respondemus, eum non fuisse priuatum, sed foederatum regem et socium, in quorum regnis habitabat.

4. *An imperans contra subditos rebelles?* Adfirm. sed tunc proprie non est bellum, nec enim subditi sunt societas libera. Est ergo potius exsequutio poenae rebellibus debitae.

Verum de his omnibus quaestionibus iam non agimus, sed de bello subditorum in superiores hoc capite quaerimus. Et hinc status controuersiae rite formandus. Non quaeritur *nu. 2. 3.*

1. An subditi se defendere possint aduersus superiores non suos, sed eidem regi subiectos, si is iniuriam intentet sine mandato regis. Exemplum Nehemiae. Nam et priuati hic se possunt defendere. Vid. *L. 5. C. de metatoribus.*

2. Nec quaestio est, an obsequium denegari possit imperan-

 tibus

tibus aliquid contra ius naturae praecipientibus. Id enim ipsa S. S. iubet, *Actor. V.* 29. *Deo magis obediendum, quam hominibus.* Et notum exemplum obstetricum Aegyptiarum. *Exod. I.* Sed quaestio est,

3. *An vi subditi possint resistere regi legitimo, et cum eo gerere bellum, si iniuriam ab eo nobis fieri existimemus*? Id vero negandum esse Grotius demonstrat:

1. *Ex iure naturae et gentium.* §. 2.
2. *Ex lege Hebraea.* §. 3.
3. *Ex Euangelio.* §. 4.
4. *Ex praxi Christianorum.* §. 5.

Quia autem nulla regula temere sine exceptione est, hinc caput hoc constat duabus partibus. Nam

Priore tradit *regulam.* §. 2-7.

Posteriore subiungit *exceptionem.* §. 7. *ad fin.*

Nos iam primo regulam demonstrabimus, aliorumque obiectiones refutabimus. Regula est: *non posse subditos bello adgredi superiores suos.*

§. 2.

nu. 1.2.3. Hanc regulam Grotius probat I. Ex iure naturae et gentium. Argumentum Grotii tale est:

Quicumque renunciarunt libertati naturali vim vi repellendi, illis non competit ius belli.

Subditi, ratione ciuitatis et imperantium, renunciarunt libertati naturali vim vi repellendi.

Ergo subditis non competit ius belli aduersus ciuitatem vel imperantes.

Maior clara est. Nam

1. Ad renunciata non datur regressus.
2. Renunciatio haec non magis iniqua est, quam hominem, qui se in seruitutem addicit, renunciare omni iuri suo in se ipsum.

Minor autem, quod facta sit huius modi renunciatio, probatur

1. Ex fine ciuitatum, quae coaluerunt mutuae defensionis caussa aduersus exteros. Non ergo defensio locum habet aduersus ipsam rem publicam, et qui eam repraesentat, regem.

2. Ex forma. Haec consistit in vnione voluntatum et iurium. Vnio illa voluntatum in eo consistit, quod omnes voluntates suas submiserunt vel vni, vel pluribus, vel maiori parti

parti ciuitatis. Quibus vero submisimus voluntates nostras, earum ratione renunciauimus libertati naturali.

3. Ex effectu. Aut resistere licet, aut non licet summo imperanti. Si licet, tunc erit anarchia, quia nulla erit submissio voluntatum. Si non licet, nec bellum gerere licebit.

§. 3.

Eamdem regulam Grotius demonstrat II. ex lege Hebraeorum. Quum enim ea res publica sit diuinitus instituta: magnum omnino in eorum testimonio positum erit praesidium.

Hebraeis autem non licuisse resistere summis imperantibus, probatur

1. Ex *Deut. XV.* 1. 12. *Ios. I.* 18.

2. Ex lege regia 1. *Sam. VIII.* 11. Atqui saepe diximus, ibi non referre Samuelem, quid rex facere debeat, sed quid facturus sit: et tamen additur, populo nullum fore auxilium aduersus regem, ne in ipso quidem Deo, qui ad se clamantes non sit auditurus. Addi possunt

3. Exempla Israëlitarum Pharaoni in Aegypto non resistentium, Dauidis, qui iusto fultus exercitu fugere maluit, quam resistere Sauli, impio, iniusto, a Deo reiecto.

§. 4.

Sequitur demonstratio III. ex Euangelio. Vbi Grotius allegat 1. dictum Christi: *date Caesari*, cet. Notatu dignum, non adiicere Christum, quid Caesari dare debeant: sensus enim est, date ei quae iam ex lege vestra scitis illi esse danda. At lex Hebraeorum exigebat obsequium sine resistentia. Ergo hanc praestat Caesari. *num.* 1.

2. Ad dictum PAVLLI *Rom.* 13. *qui resistit, condemnationem accipiet.* At qui bello persequitur summum imperantem, is resistit; ergo condemnationem accipiet, adeoque iniuste egit.

3. Ad dicta eiusdem, vbi vocatur imperans *minister Dei, cui parendum non solum ob iram, sed et propter conscientiam.* Ergo qui resistit, Deo resistit, et peccat contra conscientiam.

Obiici posset, non vtile esse pati iniurias, quia et is, qui infert, hac patientia fit deterior, et aliis idem imminet periculum. *num.* 2. 3. 4.

Resp. hic omnino vtilius esse priuatos aliquid pati iniuriae,

riae, quam bello persequi imperantes. Si enim hoc fit: statim dissoluitur ciuitas, et fit anarchia. In anarchia autem multo minor securitas est, quam in quouis imperio etiam tyrannico.

Accedit, quod multa subditi interpretentur pro iniuriis, quae tales non sint. Ne Iupiter quidem omnibus placet, nedum imperans. Si liceret itaque subditis eum bello petere, eique resistere: numquam futura esset tranquilla ciuitas.

Haec omnia egregiis testimoniis veterum suo more illustrat Grotius, ex quibus praecipue expendi merentur loca THVCYDIDIS *num.* 4. et DIONIS CHRYSOSTOMI *num.* 5.

num. 6. 4. Sequitur testimonium PETRI I. *Epist. II.* 18. vbi docet, iniurias etiam regum et dominorum malorum ferendas, idque exemplo Christi.

Iam argumentamur:

Qui tenentur honorare reges et dominos exemplo Christi, illi non possunt in eos bellum suscipere.

Christiani ex praecepto apostoli tenentur honorare regem exemplo Christi.

Ergo non possunt in eos bellum suscipere.

Maior clara est. Nam Christus numquam restitit, quum ipse fateatur, se posse a patre impetrare plus quam XII. legiones, non hominum, sed angelorum.

Minor ex ipso Petri textu desumta est. Vera ergo et conclusio.

§. 5.

num. 1. Denique hanc regulam firmat IIII. praxi veterum Christianorum, quae sane optima est dictorum Christi et apostolorum interpres. Nam

1. Christiani numquam se opposuere tyrannis, quum et multitudine vincerent, et facile possent socios reperire. E. g. Neroni crudeli Christianorum lanioni se opposuere Galba, Otho, Vitellius. Nemo Christianorum horum factionibus accessit. Domitiano Cassius et alii, Antonino Philosopho Cassius bella intulerunt. Nemo his Christianus adfuisse legitur, quum tamen et possent, et ab aliis imperatoribus dira passi essent. Hinc iusta TERTVLLIANI gloriatio in *Apologetico*: *vnde Cassii et Nigri* cet.

2. Num-

2. Numquam vim vi repulere. Adparet id 1. ex illis grauiſſimis perſequutionibus, quibus Chriſtiani innumeri mactabantur. Tanta erat Chriſtianorum multitudo, vt TERTVLLIANVS in eodem *Apologetico* dicat, Chriſtianos implere palatia, curias, caſtra: nam totae legiones Chriſtianae memorantur, et tamen numquam reſiſtebant, numquam ſumebant arma. 2 Exemplo Ambroſii, quod auctor refert, qui et populi motus ſedare, et Maximi copias auxiliares detrectare maluit, quam Valentiniano crudeli et Arriano reſiſtere. 3. Exemplo Chriſtianorum ſub Iuliano apoſtata. Sane tunc religio Chriſtiana erat ſupereminens et dominans: imperator pauciſſimos habebat aſſeclas gentiles. Et tamen illi omnia ferebant, et, vt Gregorius Nazianzenus loquitur, precibus et lacrymis tantum ſe defendebant, quia ſolum hoc ipſis conceſſum videbatur contra perſequutiones remedium. nu. 1. 2.

Ergo manifeſtum eſt, Chriſtianos ſemper credidiſſe, non licere bellum gerere aduerſus ſuperiores. Q. E. D.

§. 6.

Hactenus pluribus argumentis demonſtrata eſt regula, quod non liceat bellum gerere contra ſuperiores. Sed antequam ad alteram capitis partem progrediatur Grotius, et aliorum argumenta profligare inſtituit. num. 1.

Et ſunt quidam, 1. qui putant, vniuerſum populum reſiſtere poſſe regi, eumque bello perſequi, ſi male imperet, eaque ſententia eſt monarchomachorum, inprimis Miltoni, Hotomanni, et Steph. Iun. Bruti. Sunt, 2. qui hanc poteſtatem quidem non omni populo concedunt, ſed magiſtratibus inferioribus et ordinibus. In qua ſententia ſunt PETRVS MARTYR, theologus, qui Geneuae docuit, et ſub Eduardo reformationem Anglicanam promouit, *in libr. Iudic. III.* DARAEVS, theologus Heidelbergenſis, in *Rom. XIII.* HADR. IVNIVS, Belga, et LAMBERTVS DANAEVS Nauarrus, *in lib. VI. Polit. Chriſtianae.* Et hos praecipue refutat Grotius ex principiis philoſophicis. Vt genus aliquid eſt ratione inferioris, et tamen eadem eſt ſpecies ratione ſuperioris: ita magiſtratus inferiores ſunt magiſtratus et ſuperiores ratione priuatorum, quibus praeſunt, ſed ſunt iidem ſubditi ratione imperantium, quorum nomine magiſtratu funguntur. Hinc argumentum:

Si subditis non licet bellum gerere aduersus imperantem, nec id licet magistratibus inferioribus.
Prius verum est, vti concedunt hi auctores.
Ergo et posterius.

num. 2. Secundo eos Grotius ducit ad absurdum, et vrget, si possint magistratus inferiores bello coërcere summos imperantes, regnum statim fore in regno, rem publicam in re publica, id est, eum statum, quem omnes fatentur esse monstrum politicum. Hinc alterum Grotii argumentum:

Si magistratibus inferioribus licet coercere summos imperantes, erit regnum in regno.
Posterius est absurdum,
Ergo et prius.

num. 3.4. Repugnat id tertio Scripturae sacrae. Nam 1. ipse PETRVS 1. *Ep. II* 1. subordinationem vrget, et aliter nos subesse iubet magistratibus inferioribus, aliter summo imperanti: regem enim vocat potestatem supereminentem. 2. PAVLLVS *Rom. XIII.* vult omnem animam subesse summo imperanti, ergo et magistratus inferiores. 3. Praxis Hebraeorum docet, regi Israëlitarum et proceres subfuisse, veluti Samuelem Sauli, etiam diuinitus reiecto. 4 Addendus elegans locus de centurione Capernaumitico: *sum homo, subiectus imperanti, et habeo infra me milites.* Hic erat magistratus inferior militaris, et fatetur tamen, se subiectum imperio.

num. 5. Obiiciunt dictum Traiani, qui porrecto praefecto pugione: *hoc*, inquit, *pro me vtere, si recte impero: contra me, si male.*

Resp. 1. Ex dictis regum eorum iura frustra probantur. Nam alias et dicta Neronis, Commodi, Caracallae non minus roboris haberent, quam illud Traiani.

2. Quando rex quidam se sponte submittit, vel iuri alicui renunciat, id non praeiudicat aliis, ceu patet exemplo eorum regum, qui sponte et per modum iuris dictionis prorogatae se submittunt iudiciis curiarum suarum.

3. Traianus et alii imperatores ciuiliter imperantes id dedere operam, vt simulacris libertatis populo illuderent. Explicandum autem ex politicis, quid sint simulacra libertatis.

§. 7.

Quaeritur porro, *an lex de non resistendo superioribus obliget etiam*

etiam in extremo periculo? E. g. si imperans ira percitus me gladio petat innocentem, et aut mihi, aut illi pereundum sit: mihine potius consulam, an principi? Et an non eius repellere possum conatus?

Resp. ante omnia distinguendum est inter defensionem sine principis interitu, et cum eius interitu coniunctam.

De priore recte defendit Grotius, licitam illam esse, nec principem conqueri posse de facta sibi iniuria, si me non patiar innocentem mactari. Id Grotius demonstrat ita *num.* 1.

1. Argumento a maiore ad minus. Ipsae leges diuinae et de cultu diuino cessant in casu necessitatis extremae. Ergo multo magis leges de non resistendo summo imperanti. Antecedens probatur exemplo de sabbatho, et de cibis vetitis, quas necessitati cedere, et magistri Ebraeorum, et ipse Christus fatentur.

Adcuratius dicimus, leges vel esse

1. Humanas, quae semper admittunt exceptionem necessitatis, nisi diserte dicat imperans, eam cessare debere.
2. Diuinas
   1. De officiis erga Deum
      a) Adfirmatiuae, admittunt exceptionem.
      b) Negatiuae, non admittunt.
   2. De officiis erga proximum, tunc necessitas est
      a) A Deo, et sic admittit exceptionem.
      b) Ab hominum malitia, quae intendit vel
         1. Perniciem, tunc admittit,
         2. Peccatum, et non admittit. THOMAS. in *Iuris prud. diu. lib. II. cap.* 2. §. 143. *sequ.*

2. A modo et fine se subiiciendi. Numquam Deus vel in lege naturae, vel in S. S. absolute iussit, vt ciuitates et res publicas constitueremus. Ergo ciuitates et res publicae origenetenus sunt humanae: ergo et primae leges de non violandis summis imperantibus humanae fuerunt. Ergo non praesumitur eas obstringere etiam ad subeundum vitae discrimen: quum plerumque leges humanae intelligendae sint cum exceptione necessitatis.

Obiiciunt. At possunt et humanae leges sancire, vt et extremum subeamus periculum, v. c. quis neget summum imperantem posse iniungere militibus, vt potius interimi se patiantur, quam loco cedant?

Resp. non quaeritur hic, quid legibus humanis sanciri possit, sed quid iis sancitum sit. Iam si omnes, qui primum in societatem coaluerint, interrogasses, vellentne ita se mancipare, vt si innocentes a principe petantur, se mori velle praeoptarent, quam propulsare iniuriam: nemo forte id affirmasset. Ergo tam dura et rigida obligatio non praesumitur.

Posset porro obiici: at supra demonstratum esse, populum, qui in rem publicam coaluit, renunciasse iuri resistendi. Resp. recte, sed 1. renunciarunt, se principi non restituros, id est, si princeps tamquam princeps aliquid praecipiat, vetet, iniungat. At si princeps ira percitus gladio innocentem petit, id non facit tamquam princeps, sed tamquam hostis meus. 2. Renunciauerunt iuri resistendi, id est, offendendi belloque petendi regem. Nos vero loquimur de defensione non coniuncta cum principis interitu, veluti, si ictus eius ante elidam, si me recipiam in aedes bene munitas, ex iisque in tutiora loca me recipiam, cet.

num. 3. Porro obiicitur: non resistendum esse magistratui non esse legem humanam, sed diuinam. Resp.

1. Et leges diuinas aliquando admittere exceptionem necessitatis, supra ostendimus.

2. Est lex diuina non ratione originis, sed ratione confirmationis. Resp. sunt originis et inuentionis humanae, adeoque et leges de nexu imperantium et subditorum. Sed Deus hunc ordinem, tamquam ad conseruationem generis humani vtilem, confirmauit, legesque de illo imperantium et subditorum nexu ratas habuit. Et hinc videmus, imperia modo dici ordinationem humanam, vt 1. *Petr. II.* 13. modo diuinam, vt *Rom. XIII.* humanam ratione originis, diuinam ratione confirmationis. Manet ergo ea lex humana, quamuis a Deo confirmata.

num. 4. 3. Eamdem thesin Grotius probat testimonio GVIL. BARCLAII, Scoti, viri doctissimi. Est ille non confundendus cum ROB. BARCLAIO, qui elegantissimo et florido stilo scripsit *Euphormionem*, *Argenidem*, *Iconem animorum*, nec cum ROBERTO BARCLAIO, qui Quackeros, quos vocant, apologia non inscite scripta defendit, sed GVILIELMVS in iure publico et gentium inclaruit, et demum Romam migrauit, mutata religione auita. Scripsit libros *de regno contra monarchomachos*, eorumque principia feliciter profligauit.

Is

Is ergo ipse concedere tenetur, maiorem partem populi se tueri posse aduersus saeuitiam principis, (tueri inquit, non bellum gerere.) At inde arguit Grotius: si id potest maior pars, quidni et minor pars, quidni et priuatus? Idque illustrat exemplo Dauidis, a Saule iniuste pressi, qui non solum in fugam se coniecit, sed et quadringentorum hominum praesidium sibi circumposuit, 1. *Sam. XXII.* 2. *XXIII.* 13. non vt bellum cum Saule gereret, sed vt personam suam tueretur ab eius iniuriis.

4. Addit denique Grotius exemplum Maccabaeorum, sub quibus Iudaei iniuste oppressi ab Antiochis sacra vitamque strenue tuebantur, non modo multi, sed et singuli et subducendo se, et praesidiis muniendo templum. *num.* 5.

Sed hoc exemplum huc vix pertinet. Nam 1. haec non fuit innoxia defensio, sed verum bellum contra Antiochos: adeoque de eius iustitia in altera capitis parte dispiciendum. Vbi et indagandum erit, fuerintne Antiochi iusti Iudaeorum reges, an nudi inuasores, quam controuersiam hic loco non satis commodo tractauit Grotius.

Hactenus de priore quaestione, an non liceat in extremo periculo se defendere aduersus principem, si defensio illa sine interitu principis fiat? *num.* 6.

Iam sequitur altera: *an licita sit defensio cum principis interitu coniuncta?* Recte resp. regis personae etiam in tali periculo parcendum. Nam

1. Regis et principis personae sunt sacrosanctae, non in sensu theologico, sed iuridico, inuiolabiles, idque omnes gentes agnoscunt.

2. Regis interitus non potest non cum summa perturbatione rei publicae coniunctus esse, cui quam maxime parcendum est.

3. Dauides Saulem saepe in casses suas incidentem numquam occidere voluit, sed ei semper pepercit, nolle se, inquiens, manus iniicere vncto domini. Sunt, qui putant, id Dauidem non fecisse ex obligatione stricta, sed ex sublimi proposito, vel, vt opus supererogationis, vti loquuntur moralistae pontificii. Sed id falsum esse, tum ex praecepto Dei *Deut. XXII.* 28. tum ex ipso facto Dauidis patet, qui et eum occidi iussit, qui Saulem semiuiuum ipsius rogatu occiderat, coronamque attulerat ad Dauidem.

num. 7. 4. Porro arguit Grotius a minore ad maius : *Si ne verbis quidem laedere licet imperantes; multo minus factis et manu.*

Prius verum.

Ergo et posterius.

Antecedens probatur ex *Deut. XXII.* 28. *principi in populo tuo ne maledicas.* Quin mortis supplicium imminebat ei, qui regi malediceret. Adeo, vt quamuis Dauides Simei, sibi in fuga maledicenti, gratiam huius delicti fecisset, Salomoni tamen inter extrema mandata iniungeret, ne pateretur eum morte sua mori.

Nec Iudaei solum, sed et omnes gentes eiusdem erant sententiae, ceu variis testimoniis ex Aristotele, Curtio, aliisque petitis demonstrat Grotius. Praeclarum est testimonium ARTABANI, Persae, apud Plutarchum, vbi regem vocat *εἰκόνα Θεοῦ τοῦ πάντα σώζοντος*, *Dei omnia sospitantis effigiem.*

num. 8. Ex his duabus quaestionibus tertiam format Grotius. Quum enim supra concesserit licitam aduersus regem iniurias intentantem defensionem, modo ne in personam illius grauius quid statuamus, iam porro quaerit, *an non Christianismus potius absolutam nobis iniungat patientiam?*

Multa enim permittunt leges naturales, immo et reuelatae Veteris Testamenti, quae non permittit Euangelium, multo exactiorem a nobis exigens sanctimoniam.

Et sane Grotius in eam sententiam videtur pronior, quod Christianus rectius faciat, si se plane non defendat aduersus superiorem. Id probat

1. Ex illis dictis, quae patientiam suadent exactissimam, e. g. *Matth. V.* 44. 45. *Benedicite maledicentibus vobis, benefacite laedentibus vos, deprecamini pro iis, qui persequuntur vos, ita eritis filii patris caelestis.*

2. Christus iis, qui patiuntur persequutionem religionis caussa, fugam tantum concessit.

3. Exemplo Christi, quod Petrus vrget 1. *Petr. IIII.* 12. *sequ.* Quum is non defenderit se aduersus pontifices et Pilatum, sed omnes subierit iniurias : idem videtur Christianorum officium.

num. 9. 4. A praxi primorum Christianorum in persequutionibus se numquam defendentium. Dicas, vires, non animum illis defuisse. Sed audi Tertullianum, Cyprianum, Lactantium, ab ipso Grotio allegatos.

5. Ex-

5. Exemplo legionis Thebeae a Maximiano Caesare apud Octodurum decimatae, nullo militum repugnante. Id exemplum fuse narrat Grotius, simulque verba praecipuorum ex ista legione enarrat. Nam Mauritius dux vel tribunus legionis: *quam timui*, cet. Sic quum facta esset decimatio, et iis, qui superstites erant, denuo Maximianus praeciperet, vt diis sacra facerent: responderunt intrepide, se in imperatoris potestate esse, at non sacrificaturos. Inprimis egregia est Exuperii signiferi oratio: *non aduersum te, imperator, armauit, cet.* *num.* 10. 11. 12.

6. Exemplo Christianorum saeculi IIII. qui numquam se valenti Ariano, saeuienti in se, opposuerunt. Et demum inde infert. Quemadmodum Christi, ita et Christianorum patientiam se ad mortem extendere. *n.* 14. 15.

Sed quamuis haec omnia recte se habeant: non tamen confundenda iustitia et sanctitas actionis. Qui debita remittit debitori, is sancte agit: sed non ideo iniustus est, si non remittit. Qui sua sibi iniuste erepta actione forensi non vindicat, sancte agit, sed quis diceret iniustum, qui actione petit, quod sibi debetur? Ita et sancte agunt, qui Christi exemplo potius perire, quam se defendere, aduersus principem malunt, sancte egerunt Thebaei legionarii, qui arma in principem non conuerterunt: sed nec iniustos eos dicerem, si iis vsi essent praesidiis, quibus sine imperatoris laesione se vitamque suam defendissent.

§. 8.

Vidimus hactenus regulam, quod bellum gerere nefas sit subditis aduersus principes vel superiores. Sequuntur iam exceptiones. Quarum prima se prodit

I. In regibus principibusque nullo iure maiestatis gaudentibus, et hinc reuera populo suo subiectis, quales erant reges Lacedaemoniorum, et hodie dux Venetus, Genuensis. Hi enim si vim inferrent populo, et eius iura vel libertatem opprimere auderent, procul dubio populo ius esset vim vi repellere. Nam

1. Hi improprie dicuntur reges et principes, reuera magistratus a populo constituti.

2. Bellum itaque proprie non gerunt aduersus superiores, sed aduersus inferiores, iniuriam sibi illaturos.

3. Pro-

3. Proprie id ne bellum quidem eſt, quippe quod inter ſe gerunt ſocietates liberae et ſummi imperantes, quales non ſunt, qui ſuperiorem agnoſcunt populum. Eſt ergo potius exſecutio poenae, quam merentur, qui tyrannidem adfectant in ſocietate vel ciuitate libera.

§. 9.

Alteram exceptionem videmus II. in iis, qui quum antea regno ſe abdicaſſent, vel illud pro derelicto habuiſſent, poſtea illi intentant hoſtilia. Conf. Lactant. *de mortib. perſecutor.*

Huius rei illuſtre exemplum exſtat in hiſtoria Diocletiani et Maximiani imperatorum, qui quum ſibi alios ſub nomine Caeſarum ſubſtituiſſent, poſtea regno ſe abdicarunt, et ad priuatam vitam redierunt. Sed adſuetos imperio facile et mox poenituit, maxime Maximianum, qui Conſtantinum et alios regno conabatur priuare. Bello itaque petitus et profligatus eſt. Quaeritur, an tunc populus Romanus iure militare potuerit aduerſus principem ſuum? Et reſp. Grotius, omnia in huius modi adgreſſorem licere, quae in hoſtem.

Recte. Nam 1. non eſt princeps vel ſuperior, qui per abdicationem iuri ſuo renunciauit.

2. Iure defenditur ab iis iuſtus imperans, qui, illis ſe abdicantibus, imperium capeſſiuit.

3. Dum ad vitam priuatam redierunt, facti ſunt ſucceſſoris ſubditi. Subditi adfectantes imperium ſuperioris ſui crimen maieſtatis committunt. Reos autem huius criminis bello coërceri poſſe manifeſtum eſt.

§. 10.

Tertiam exceptionem ipſe Barclaius admittit: ſi rex velit alienare regnum; tunc enim amitti ab eo regnum, et hinc poſſe eum pro hoſte haberi.

Sed recte Grotius hic cautius procedendum putat. Nam aut regnum eſt patrimoniale, aut vſufructuarium.

Si patrimoniale, valet regula: *qui iure ſuo vtitur, nemini facit iniuriam.* Huius modi enim regem regnum poſſe alienare, extra controuerſiam eſt.

Sin

Sin vsufructuarium: aut vult alienare, aut alienauit. Si prius, non opus est bello, sed nullum est ipso iure hoc consilium. Sin iam alienauit: tunc non bellum geritur aduersus principem alienantem, sed aduersus eum, qui vi vtitur in regno occupando. Si eius partibus accedit rex, tunc non amplius rex est, sed hostis populi sui, adeoque non geritur bellum aduersus superiorem, sed aduersus hostem.

§. 11.

Quarta exceptio est in tyranno. Sed haec paullo difficilior, et hinc adcuratius explicanda. *Tyranni* vox est indifferens, et denotat regem, adeo, vt et gentiles in precibus Herculem cognominarent tyrannum, quasi regem: et Miltiades tyrannus vocari sibi laudi duceret. CORN. NEP. in *Milt. cap.* Sed postea id vocabulum in deteriorem partem sumtum est, quemadmodum idem fatum habuere vocabula fur, sophista, caussidicus, cet.

Sunt autem tyranni duorum generum, titulo et administratione. Titulo sunt tyranni, qui nullo praecedente et concurrente iusto titulo imperium adfectant et administrant, quales tyranni fuerant Athenis Pisistratus, Syracusae Dionysii, Romae Iulius Caesar.

Administratione contra, qui quum iusto titulo imperent, imperium tamen ita administrant, vt hostilem animum aduersus totum populum ostendant. Aliquando vtrumque concurrit, vt nec titulus adsit, et magna crudelitate vtatur imperans, idque fit frequentissime. Nam *imperium flagitio quaesitum nemo bonis artibus retinuit.* TACIT. *Histor. lib. I. cap. 30.*

Ergo patet, 1. non esse statim tyrannum, cuius titulus dubius, modo aliquis sit. Sic e. g. papa declarabat Henricum IIII. imp. esse tyrannum, quia sibi non pareat, Fridericum II. esse tyrannum, quia iura imperii in Italia vindicabat, Elisabetham reginam Angliae, non esse reginam legitimam, quia religionem pontificiam deseruisset. Multi papae obnoxii tunc dubitare coeperant de titulo, an ideo tyranni erant? Minime.

2. Non statim esse tyrannos, qui aliquid iniuste agunt, quin qui multa agunt crudeliter. Omne enim magnum imperium, inquit Tacitus, habet aliquid ex iniquo, quod publica vtilitate pensatur. Sic e. g. Ludouicum XIIII. regem Franciae nemo

ignorat, Veneri plus iusto indulsisse, subditos reformatae religioni addictos adflixisse, saepe foedera et pacem abripuisse, cet. Omnia haec iniusta: nec tamen ideo statim tyrannus fuit. Exemplo Tarquinii Superbi egregie id illustrat BVDDEVS in *Specimine Iuris prudentiae historicae §. 35. sequ.*

3. Nec eos esse tyrannos statim, qui bello et aperta vi iura sua vindicant a subditis. Iam supra enim diximus, hanc non esse speciem belli, sed exsequutionis. Exsequutio autem et sine hostili animo in rem publicam fieri potest. Ergo quum Carolus I. rex Angliae a Miltono tyrannus ideo dicitur, quod bello adgressus sit subditos, male ratiocinatur, si supponamus, subditos ipsi omnia iura extorsisse per iniuriam, quae vi rex infelicissimus recuperabat.

4. Illos esse tyrannos, qui vel nullo plane titulo imperium inuadunt, et in eo numquam a populo confirmati sunt, vel hostilem animum aduersus populum vel rem publicam aperte ostendunt. Addo, *a populo non confirmati sunt.* Sic e. g. verum quidem est, Turcas imperium Constantinopolitanum sine titulo adgressos, sed tamen postquam semel populus in eorum imperium consensit, non amplius habetur tyrannus, sed legitimus imperans. Et hinc merito dubitatur, an tamquam tyrannus fuerit Caesar occisus. Tamquam tyrannus inuaserat rem publicam. Sed postquam semel senatus populusque Romanus ei dictaturam perpetuam lege lata detulerat, tyrannus non amplius erat, sed iustus imperans.

Hostilis autem animus aduersus populum adparet ex eo; 1. si imperans omnes promiscue occidat, in omnes saeuiat sine discrimine, v. g. Nero et Domitianus, 2. si bellum illis inferat nulla iniuria prouocatus, e. g. rex Hispanianum Belgis.

Si itaque certum est, aliquem esse tyrannum: certum quoque, eum posse bello peti. Tyrannus enim est hostis rei publicae. Aduersus hostem autem hosti in infinitum omnia licita sunt.

Eleganter ergo MARIANA *de rege et regis institut. lib. I. cap. 6. pag. 57. facti quaestio in controuersia est: quis merito tyrannus habeatur: iuris in aperto est, fas esse, tyrannum perimere.*

§. 12.

Quinta exceptio est in eo, qui regnum commisit. Quid sit clau-

clausula commissoria, supra declarauimus. Talis vero in imperiis duplex occurrit:

1. Vbi capitulatio vel pacta conuenta ineuntur inter regem et subditos, inprimis ordines, additurque, si eas leges non seruet imperans, tunc eum ipso iure imperii exsortem fore. Exemplum est in Germania a Caroli V. temporibus, et in Polonia.

2. Vbi regnum vel principatus feudali nexu alteri obstringuntur. Tunc enim regno priuatur ob feloniam, qui delictum feudale commisit, et tunc subditi magis obstricti sunt domino directo, quam eius vasallo. Sic e. g. Leopoldus imp. ob feloniam in bannum imperii declarabat duces Sabaudiae et Mantuanum: Iosephus electores Bauariae et Coloniae. An iniuste egissent subditi, si eos bello fuissent persequuti? Minime.

§. 13.

Sexta exceptio est nullius momenti. Dicit Grotius, licitum esse bellum in imperantes, si partem imperii habeat princeps, partem populus, et imperans in partem populi inuolet.

Sed hic status rei publicae plane esset monstrosus: esset enim res publica in re publica. Imperans et populus possunt regalia communiter exercere, non inter se diuidere. Potest imperans quaedam regalia solus habere, quaedam communicare cum populo: sed numquam potest populus quaedam solus habere, ad quae rex non concurrat.

An autem tunc quoque bello locus est, si princeps sibi soli vindicet, quae communia sunt? Et tunc respondetur omnino, modo vere id agat princeps, et modo non subditi sibi arrogent iura, quae illis minime competunt. Sic nemo dubitat, si imperator omnia principum et statuum iura vellet supprimere, et absolutum adfectare imperium, bello fore locum, quale etiam aduersus Ferdinandum II. imp. per triginta annos gestum nouimus.

§. 14.

Septima exceptio est eo casu, si populus sibi ius resistendi certo casu expresse reseruarit, et rex in id consenserit.

Quisque enim potest iuri suo renunciare, in sui fauorem introducto. Exempla habet THVANVS *lib. CXXXI. ad a.* 1604.

et *libro CXXXIII. a.* 1605. de Hungaris, qui ſibi ſtipulati ſunt ius reſiſtendi regi, ſi vel religioni vim inferret, vel praeſidia externa iuduceret in rempublicam.

§. 15.

num. 1. Redit 1. Grotius ad tyrannos titulo tales, et quaerit,
2. *Quatenus parendum ſit inuaſori alieni imperii?* §. 15.
3. *Quatenus ei reſiſti poſſit?* §. 16-19.

Prima quaeſtio facile expeditur. Omne imperium adquiritur conſenſu. Conſenſus eſt vel vltroneus, vel metu vique extortus. Ergo quamdiu populus nondum conſenſit in inuaſoris imperium, tamdiu hoſtis eſt, et in eum omnia permiſſa ſunt: ſimul ac autem conſenſerunt, ſiue id vltro fecerint, ſiue metu coacti: parendi ipſis gloria relicta eſt. Sic e. g. imperator Ruſſorum inuadebat Liuoniam. Fingamus, ei nullum fuiſſe iuſtum titulum, adeoque illum vere fuiſſe inuaſorem: an poterant Liuones iure illi reſiſtere, et bello opponere bellum? Procul dubio. Si autem quaeras, an poſtea, quum vrbes ſub ſuam redegiſſet poteſtatem, id potuiſſent? Negandum id eſſet. Iam enim conſenſerant in eius imperium.

At vnde is conſenſus praeſumitur? Ex depoſitione armorum et deditione. Dum enim ſe dedunt, dum arma animumque hoſtilem ponunt, procul dubio conſentiunt in eius imperium.

num. 2. Nec admittenda exceptio Grotii, quod parendum non ſit in iis, quae ad firmandum inuaſoris imperium pertineant. Qui enim conſentiunt in imperium inuaſoris, procul dubio etiam ad id firmandum obſtricti ſunt. Hinc ſi Liuones Ruſſis negaſſent tributa, quia iis imperator abuſurus ſit aduerſus Suecos, veros dominos, et ad firmandum in Liuonia imperium: omnino ſtolide egiſſent.

At alia quaeſtio eſt, an parere teneantur ſubditi, ſi inuaſor eorum opera vti velit aduerſus verum dominum, id enim nec tenentur facere, nec ſalua conſcientia poſſunt, quia quidem inuaſor imperans noſter eſt, reſpectu exterorum, ſed non reſpectu veri domini, cui ſemper ſaluum eſt ius recuperandi prouinciam, quamdiu ei in pacis conditionibus non renunciarit.

§. 16.

§. 16.

Sequitur iam altera quaestio, *an inuasori liceat resistere, eum deiicere, immo occidere?*

Respondet Grotius, licere, et quidem variis casibus. Generalis vero regula est: *quoties huius modi inuasor nondum est princeps, sed hostis, toties in illum omnia licent.* Inde itaque colligimus:

I. Id licere, si bello iniusto quis nos adgrediatur, et nulla pactio inter illum et nos sequuta sit, et quidem neque tacita, neque expressa. Nam tunc non est princeps, sed hostis. In hostem nihil non licet.

Dico autem perinde esse, siue tacite pacti simus cum inuasore, siue expresse. Nam tacitus consensus etiam verus consensus est, quod non videtur agnouisse Grotius. Dum enim tolero alterius imperium, dum arma pono, dum, vt in me iure belli abstineat, volo, eo ipso tacite cum eo paciscor, adeoque ipsum agnosco principem eousque, donec verus et legitimus imperans imperium iustis mediis recuperarit.

Hinc non minus iniustum esset bellum Graecorum in Turciae imperatorem, quam vesperae Siculae, quibus Galli perfide trucidati sunt. Illi tacite, hi expresse imperium inuasorum agnouerant.

§. 17.

II. Si lex exstat, vt cuiuis fas sit occidere tyrannum. Tales autem leges exstabant in Graeciae ciuitatibus fere omnibus, nec non Romae lex Valeria. Et hinc defendi solet caedes Iulii Caesaris, quamuis a priuatis perpetrata.

Sed haec regula non vsquequaque vera est. Nam 1. distinguendam inter inuasores, qui ipsi ciues sunt, et extraneos. Illos solos huius modi lex obstringit, et quum contra hanc legem inuadant rem publicam, non possunt de facta sibi iniuria conqueri, si occidantur. At extraneos haec lex non obstringit; adeoque si is inuasit rem publicam, et libertatem sustulit: non valebit aduersus eum lex a libero adhuc populo lata. Hinc absurdum fuisset, si quilibet Thebanus putasset sibi licere occidere Alexandrum M. postquam semel eorum princeps fuerat factus.

2. Etiam

2. Etiam quod ad ciues attinet, distinguendum, vtrum pactio sequuta sit cum populo, nec ne. Si prius, legem illam veterem noua lege sustulit populus: sin posterius, tunc locum habet Grotii regula. Ergo iure occisus est C. Cassius, qui inuaserat rem publicam, non iure occisus est Iulius Caesar, quem ipse populus lege lata dictatorem perpetuum constituerat.

§. 18.

Tertius casus est, si accedat iussus veri imperantis. Hinc saepe solent veri imperantes promittere praemium ei, qui inuasorem viuum mortuumue obtulerit.

Sed denuo distinguendum, 1. an adhuc possideat imperium, princeps legitimus, an inuasor iam vniuersum regnum teneat. Sic iure poterat imperator praemium huius modi promittere ei, qui Ragotzium viuum mortuumue sibi obtulisset, at id non poterat Augustus, rex Poloniae, quum regno deiectus Stanislaus ope Suecorum imperaret. Ratio diuersitatis est, quia, vti iam diximus, inuasori parere eousque tenemur, quoad imperans legitimis mediis recuperasset rem publicam. Quamdiu nondum recuperauit, eius ius in suspenso est. Ergo nihil nobis potest praecipere.

2. Denuo distinguendum, an pacta intercesserint, nec ne. Pactum enim ex inuasore ratione paciscentium facit principem, quamuis legitimum imperantem haec pacta non obstringant, tamquam res inter alios acta.

§. 19.

num. 1. Subiungit Grotius monitum. Extra hos casus non licere priuato deiicere aut occidere inuasorem. Idque probat

1. Inde, quia non constet de voluntate summi imperantis, qui mauult fortassis tolerari inuasorem, quam rem in extremum periculum adduci. Hinc laudant Romani scriptores Mutii Scaeuolae factum, qui in Porsennae castra profectus regem infesto ictu petens, eius administrum primarium occidit. Sed addit Liuius, eum rem prius ad senatum detulisse, et eo probante in castra profectum. Extra iussum principis vel populi legitime imperantis non licebit priuato in summum discrimen adducere rem publicam.

2. Quia

2. Quia libertas quidem iucunda, sed saepe remedium seruitutis ipso morbo grauius. Nam 1. aliquando non potest populus libertatem ferre, vti Romae tempore Caesaris et Augusti: 2. semper inuasor occidendus habet, qui ipsi faueant. Hinc ex huius modi caede nascitur bellum ciuile, ex hoc noua tyrannis priore multo grauior, ceu exemplum Iulii Caesaris occisi docuit. *num. 2. 3.*

Quum itaque priuati non sit de graui hac quaestione decernere, nec ei licebit occidere inuasorem, sine iussu totius populi.

Obiiciunt aliqui factum Ehudis, qui hoc modo occidit Eglonem, Phylistaeorum regem; *Iudic.* III. 15. et facinus Iehu, qui domum Ahabi ita destruxit, et principatu deiecit. Sed resp. *num. 4*

1. Exempla non probare, sed illustrare: non ostendere, quid fieri debeat, sed quid factum.

2. Vtrumque tyrannicidam ipso Dei iussu dextram aduersus tyrannos armasse: Dei autem iudicio supremo nemo iniustitiae dicam scripserit. Condemnauerat illos Deus ad mortem, exsequutionem demandare poterat, cuicumque vellet.

§. 20.

Denique grauiter monet Grotius, non esse priuatorum de controuersiis huius modi et factis principum iudicare. Et recte quidem. Nam

1. Illis deest iudicium et prudentia sufficiens ea de re iudicandi.

2. Plebs summis imperantibus semper iniqua est.

3. Christus ipse noluit priuatis permittere iudicium de imperio Augustorum, dum dixit: *date Caesari* cet.

CAPVT V.

QVI BELLVM LICITE GERANT.

§. 1.

Vltimo hoc capite quaenam quaestio tractetur; paucis explicandum. Caussa efficiens belli duplex est, principalis, et minus

minus principalis. Principales sunt summi imperantes vel res publicae, quorum auspiciis bellum geritur. Minus principales sunt duces, milites. Hinc tres nasci possunt quaestiones:

1. *An summi imperantes vel res publicae, et qui quaeue inter se bellum iure gerant?*
2. *An summi imperantes et res publicae etiam pro aliis bellum gerere possint?*
3. *An subditi possint et teneantur milites agere pro superioribus suis.*

Prima quaestio hactenus explicata, de reliquis agitur hoc capite, et de secunda quidem §. 2. de tertia §. 3. 4.

§. 2.

num. 1. Quod ergo ad bella pro aliis gerenda attinet: nemo dubitauit ea iusta esse. Nam

1. Ipsa humana natura nos obligat, vt miseris succurramus. Si priuati iure reprehenduntur, qui id non faciunt: quidni et imperantes et res publicae?

2. Vicinorum clades semper fere cum nostro periculo coniuncta est. Vicino oppresso, tanto facilius et nos opprimimur. Tunc tua res agitur paries cum proximus ardet.

num. 2. 3. Potest et vinculum nos obstringere ad arma pro aliis capienda. Sed quale? Grotius sufficere, ait, naturae humanae communionem. Sed id vinculum paullo laxius. Sunt multo maiora, veluti

1. Foedus, ex quo tenemur alterius caussam suscipere.
2. Fideiussio de seruanda pace, quae vocatur *la garantie.* Tunc enim fideiussor (*le garant*) tenetur armis tueri eum, cui contra pacem fit iniuria.
3. Cognatio, adfinitas.
4. Spes succedendi.
5. Religionis societas, eiusque periculum.

§. 3.

Sequitur vltima quaestio, *an et qui subditi possint et teneantur militare superiori?* Adfirmat Grotius, idque

1. Inde

1. Inde probat, quia subditi sint instrumenta summi imperantis, non externa, sed interna. Sed hoc argumentum dilutum est. Nos addimus alterum.

2. Quia rei publicae essentia consistit in vnione voluntatum et virium. Si vires vnitae, poterit imperans et subditis vti ad militiam.

§. 4.

Sed quaeritur, *an nemo excipiatur?* Dist. inter militiam lectam et mercenariam. Illa neminem excipit, nisi priuilegio munitum: haec omnes, qui sumtus rei publicae suppeditare possunt ad conducendum militem.

* * * * * * * * * * *

LIBER II.

CAPVT I.

DE BELLI CAVSSIS, ET PRIMVM DE DEFENSIONE SVI, ET RERVM.

Diximus sub finem prooemii, tres esse Grotiani operis partes, quas vulgo hoc versiculo soleant complecti:

Quid bellum? belli caussae; quae iuraque belli?

Quum itaque hactenus primo libro actum sit de bello in genere: iam libro II. caussae belli prolixe explicantur.

Caput primum constat tribus partibus. In prima ostenditur, *quid sit caussa belli?* §. 1. in secunda, *quot et quaenam sint?* §. 2. in tertia prima belli caussa tractatur, nempe *defensio vitae et rerum suarum.* §. 3. *ad finem.*

§. 1.

Si itaque quaeritur, *quaenam sint caussae belli*: ante omnia distingui merentur, quae vulgo confunduntur. Nam *num. 1.*

1. Alii sunt praetextus, aliae sunt caussae belli. Praetextus, vel, vt Latinius loquamur, caussae, quas obtendere falso so-

lent belligerantes, ſunt illae, quae quum mouiſſe imperantes dicantur, eos tamen non mouerunt. Sic e. g. Ferdinandus Catholicus occupabat partem regni Nauarrae Hiſpanicam ſub praetextu excommunicationis papalis, quum vera cauſſa eſſet habendi cupiditas. Romani delebant Carthaginem ſub obtentu, quod foedus violarit, quum vera cauſſa eſſet, quod exſtare nollent vrbem, a qua aliquando fuerant tot cladibus adfecti. Cauſſae autem belli ſunt, quae vere mouerunt.

2. Et hae denuo vel politicae ſunt, vel occaſionales, vel iuſtificae. Mere *politicae*, quae merae vtilitatis contemplatione mouent, e. g. bello adgrediendus vicinus, quia iam debilis eſt, *Occaſionales*, quae proxime occaſionem dant, vt ad manus veniatur, vnde et *principia belli* dicuntur. Tale belli principium erat ceruus apud Virgilivm *Aeneid. lib. VII. v.* 485. cuius occaſione ad manus veniebant Aeneas et Turnus. Ita et caeſi ad Delium templum milites principium belli fuere Romanorum aduerſus Antiochum. Liv. *lib. XXXV. cap.* 51. Cauſſae denique *iuſtificae* ſunt, quae ex regulis iuſti fluunt, et efficiunt, vt ſalua fide et conſcientia bellum geri poſſit. Et de his iam agendum.

His cauſſis iuſtificis opus eſſe, ſi bellum debeat iuſtum dici, facile probatur. Nam

num. 2. 1. Rerum moralium iuſtitia et iniuſtitia ex fine et cauſſa impulſiua aeſtimatur. Iuſta eſt lis, quae ſui recuperandi retinendique: iniuſta, quae alterius vexandi cauſſa ſuſcipitur. Ita et iuſtum bellum, quod ex iuſta cauſſa; iniuſtum, quod ex mera ambitione et auaritia ſuſcipitur.

num. 3. 2. A minore ad maius inferri poteſt. Si iniuſtum eſt priuatim vim adhibere ſine iuſta cauſſa, idque qui facit, latro merito adpellatur: multo magis, qui totam gentem ſine iuſta cauſſa variis cladibus adficit. Immo tanto magis latro eſt, quo plus innocentis ſanguinis ſine ratione fundit. Notetur elegans iudicium Scytharum de Alexandro M. apud Cvrt. *lib. VII. cap.* 8. §. 19. *at tu, qui te gloriaris ad latrones perſequendos venire, omnium gentium, quas odiſti, latro es.* Lvcanvs *lib. X. v.* 21. Caeſarem vocat *terrarum felicem praedonem.*

num. 4. 3. A fine bellorum idem probatur. Bellum idem eſt in ſtatu naturali, quod in ciuili ſunt iudicia. Quemadmodum itaque locum non habent iudicia ſine iniuria, ita nec bella ſine iniuria a principe vel gente illata.

§. 2.

§. 2.

Iam porro quaeritur, *quaenam illae ſint cauſſae iuſtificae, ob quas bellum pie et iuſte geritur?* num. 1. 2.

Grotius ita procedit, vt comparet inter ſe iudicia ciuilia et bella, et ſupponat regulam: *ex quibus cauſſis ciues inter ſe iuſte litigant, ob easdem principes et gentes inter ſe iuſte bella gerunt.*

Iam omnes lites iuſtae naſcuntur ob *iniuriam ſiue nondum factam*, ſed quam metuimus, vti cautio de damno infecto, interdicta vti poſſidetis, ne vis fiat, cet. ſiue ob *iam factam*, vnde dantur actiones reales, rei vindicatio, confeſſoria, cet. et perſonales ex contractibus veris et quaſi contractibus; vel denique *de poenis* ob delictum ſiue publicum, ſiue priuatum: quo pertinent omnes actiones poenales et perſequutiones criminales.

Ita et tres ſunt belli cauſſae. Ob iniuriam enim imminentem licita eſt *defenſio;* ob iam illatam, *recuperatio* rerum noſtrarum; ob factum quodcumque grauius vel iniuſtum *poena* ſeu vltio.

Ita Grotio tres ſunt belli cauſſae iuſtificae, *defenſio, recuperatio rerum*, et *punitio*: idque deinde ſuo more illuſtrat teſtimoniis veterum, veluti Diodori, Liuii, Ariſtotelis, Curtii.

Sed hic Grotium merito caſtigarunt Boeclerus, Io. a Felde, et Caſp. Zieglerus. Nam poena concipi nequit ſine ſuperiore, qui ius poenam exigendi habet. Quum vero principes et gentes inter ſe non ſint ſuperiores et inferiores, merito argumentamur: num. 3.

Qui ſunt pares, ii ſe inuicem punire nequeunt,
Principes et gentes inter ſe ſunt pares,
Ergo principes et gentes ſe inuicem punire nequeunt.

Hinc merito haec tertia cauſſa omittitur: et omne bellum aut geritur propter defenſionem, aut propter reparationem rerum noſtrarum, non propter punitionem. Conf. Bvddei *Diſſ. de expeditionibus cruciatis*, §. 7. *ſeqq.* vbi quaerit, an iuſta fuerint bella Chriſtianorum cum barbaris, quia hi fuerint infideles?

Interim Grotius hunc ordinem hoc libro obſeruat. Nam

1. *de defenſione ſui* agit, *cap.* 1 - 9.
2. *de reparatione rerum noſtrarum*, *cap.* 10-19.
3. *de punitione cap.* 20. 21.

§. 3.

Prima caussa est DEFENSIO sui suarumque rerum. Ea vero denuo est triplex. Nam aut defendimus

1. *vitam*, §. 3-5.
2. *integritatem membrorum*, §. 6.
3. *pudicitiam*, §. 7.
4. *res nostras*, §. 11. *seqq.*

De singulis iam seorsim.

1. Recte defendit, ob periculum vitae imminens, et quod aliter euitari non potest, bellum et priuatum et publicum recte geri. Priuatum, quoties suscipimus moderamen inculpatae tutelae: publicum, quoties hostis nobis extrema intentat. Immo hic non interest, siue is qui me adgreditur, id bona fide faciat, e. g. furiosus, errans, siue mala. Nam

1. Nullum ius nos obligat, vt magis amemus alios, quam nos ipsos. *Dilige proximum tuum, sicut te ipsum.* Non itaque parcere alii cogor cum meo interitu.

2. Ex eo fundamento porro sequitur. Quia defendere cogor proximum, si incidat in periculum, multo magis me ipsum. Vera enim dilectio incipit a se ipso.

3. Quum ergo fundamentum defensionis meae non sit alterius peccatum, sed obligatio illa et impetus naturalis me defendendi: hinc facile patet, me meae defensionis caussa occidere posse, qui mihi intentat necem, quamuis id sine dolo faciat. Hinc variae decidendae quaestiones:

a) *An in bello occidere possim militem hosti bona fide militantem?*

b) *An, qui me adgreditur ex errore, quum putet me alium esse?*

c) *An furiosum, insanum, noctiuagum vel lunaticum?* Omnes hae quaestiones adfirmandae, quia, ut diximus, id ius non habet pro fundamento peccatum alterius, sed obligationem meam vitam defendendi.

§. 4.

Ex eodem fundamento definiendae quaestiones:

num. 1. d) *An et innocentes plane, qui mihi resistunt, possim obtruncare, si mihi aliter consulere nequeam?* e. g. si infans vel claudus impediat me fugientem, dum viam occupauit. Resp. alii affir-

affirmando, vt cardinalis HOSIVS *lib. I. qu.* 33. PETRVS NAVARRVS *lib. III. cap.* 3. *n.* 147. CAIETANVS *lib. II. cap.* 2. *art.* 6. 7. *qu.* 2. At Grotius id putat repugnare dilectioni, adeoque regulis Euangelicis.

Sed 1. quod iustum est ex iure naturae, id non potest iniustum fieri euangelio, quamuis forte Euangelium maiorem sanctitatem requirat.

2. Nullum est testimonium S. S. quod hoc casu me iubeat parcere infanti, vel claudo, et me potius perire.

3. Euangelium non aliam requirit dilectionem proximi, quam vt eum diligamus sicut nos ipsos. Si autem ei parcimus, vt pereamus: magis diligimus proximum, quam nos ipsos.

Hinc rectius alii dicunt, hoc quoque casu quamuis esse honestam rationem expediendae salutis, quamuis recta ratio suadeat, 1. vt periculum faciamus, an saltu possimus transmittere infantem, 2. an claudum sine interitu possimus prosternere, 3. vt si ei damnum dederimus, id resarciamus pro virili.

§. 5.

Dum autem defensionem vitae etiam violentam concedimus, aliter id intelligendum in quaestione de bello priuato, aliter in altera de bello publico. *num.* 1.

In bello publico sufficit quoduis periculum imminens, modo certe immineat, et non mera suspicio periculi sit. E. g. si vicinus non solum bellum manifesto parat, sed etiam variis in rebus hostilem aduersus nos animum ostendat, nullum est dubium, quin praeoccupare illum liceat. Sic quum domus Brunsuicensis exercitum compararet maximum nummis Gallicanis, et nemini exitium minaretur, quam domui Hanoueranae, cui ob electoratum succensebat: haec vna nocte omnes inuasit terras Brunsuicenses, et militum nondum contractorum partem maximam captiuam abduxit.

At in bello priuato periculum adesse debet praesentissimum, adeo vt moderamen inculpatae tutelae non sit,

1. Si quis ob imminens periculum, vel ob minas alterum occidat.

2. Si periculo iam propulsato adgressorem occidere audeam.

Rationem Grotius arcessit a natura metus, qui saepe falle-

re ſoleat, vt nobis periculum imminere fingamus, quale nullum imminet: ſed haec ratio non ſufficit, nam et in bello publico locum habet, nec quiſquam poteſt ſalua conſcientia bello adgredi alterum, niſi metus ſit iuſtus. Ergo ex hac ratione explicari non poteſt hoc diſcrimen, cur in bello publico liceat ob metum iuſtum defenſionem ſuſcipere, in priuato non liceat.

Vera itaque ratio eſt, quod in ſtatu ciuili periculum imminens poſſit propulſari, implorato auxilio magiſtratus, qui poteſt iubere cautionem praeſtari de non offendendo, id autem fieri nequit in ſtatu naturali. Ergo hic primum ictum excipere non teneor.

num. 2. Ergo facile patet, quid ſentiendum ſit de quaeſtione *num.* 2. propoſita, *an, ſi coniuraſſe, inſidiari, venenum parare alterum videam, eum iure interficiam?* Ex theologis moraliſtis, vti ſe vocant, hoc concedit BANNEZ in *Quaeſt.* 64. *art.* 7. *dub.* 4. ex ICtis BALDVS: ſed Grotius merito negat. Nam non video, quomodo hic magiſtratus auxilium implorari, ab eoque nobis auxilium praeſtari nequeat. Quamdiu autem id nobis praeſto eſt, nullum nobis ius eſt defenſionis in ſtatu ciuili.

§. 6.

Secundo etiam defenſio membrorum nonnunquam neceſſaria eſt, maximeque ea cauſſa locum habet in bello priuato, ſeu moderamine inculpatae tutelae. Quaeritur, *an ea iuſta ſit, ita vt occidere poſſim eum, qui me manu, oculo mutilare, vel mihi vulnus dolorificum infligere intentat?*

Reſp. affirmandum id eſſe. Nam 1. non teneor alterum plus amare, quam me.

2. Ea intentio ſaepe dubia eſt, nec ictus ita ad menſuram dari poſſunt, vt certus eſſe poſſim, ſolam manum peti.

3. Integritas corporis ſaepe non minoris nobis eſt, quam ipſa vita: immo facilius aliquando vitam, quam oculos manuſque nobis eripi pateremur.

4. Incertus eſt vulneris euentus, quum et ex minimo vulnere mors ſequi poſſit.

§. 7.

An vero idem licet pro pudicitia? Adfirmant plerique, et in his GROTIVS, PVFENDORFFIVS, *lib. II. cap.* 5. §. 11. et ipſe

PLATO

PLATO *de legib. lib. VIIII.* HADRIANVS in *l.* 1. §. 4. *D. ad leg. Cornel. de ficar.* Hebraei apud SELDEN. *de iur. nat. et gent. sec. difcipl. Hebraeor. lib. IIII. cap.* 3.

1. Quia Deus ipfe vitam et pudicitiam pari pretio aeftimet.

2. Quia virgini pudicitia pro dote fit.

3. Quia magiftratus ftupratorem violentum poffit capitis damnare, adeoque et priuato, vt id faciat, permittere.

Sed diffentiunt tamen alii, et in his THOMAS. in *Iuris prud. diuin. lib. II. cap.* 2. §. 114. BVDDEVS in *Theol. moral. part. II. cap. 3. fect.* 3. §. 20. quin ex veteribus AVGVSTIN. *de liber. arbitr. lib. I. cap.* 5. Rationes funt:

1. Si per pudicitiam intelligatur virtus moralis, eam eripi non poffe: cuius vero amittendi non eft periculum, eius nec defendendi ius eft.

2. Sin per pudicitiam intelligatur integritas corporis phyfica: ea in fe non ita violatur a ftupratore, vt non magiftratus auxilio fatisfactionem impetrare poffit.

3. Sic ex parte virginis duo concurrere mala, vnum minus et phyficum, vt hanc iniuriam corpore excipiat, alterum maius et morale, vt ftupratorem occidat: ex duobus autem malis, quorum alterum phyficum, alterum morale, vel vtrumque phyficum eft, femper eligendum effe minus.

Nos virginem hanc in foro puniri haud poffe dicimus: fed an confcientiae fuae fatis confulat hoc defenfionis genere, non definiam. Tutius faltim fuerit, clamore, reluctatione, minis fe defendere quouis modo, quam his non fufficientibus ad arma fe conuertere.

§. 8.

Sequitur iam noua quaeftio, *an liceat defenfionem omittere*, adeoque iuri fuo renunciare?

Negant hoc alii, qui hanc legem putant effe praeceptiuam: *defende te.* Alii, qui eam permiffiuam volunt, adfirmant, quum quifque iuri in fui fauorem introducto poffit renunciare. Alii denique diftinguunt inter perfonas, quas viuere interfit, et quorum vita non adeo vtilis fit rei publicae. Illas fe defendere teneri putant, has laudabilius agere, fi fe non defendant, quamuis, fi velint, id poffint.

Nobis omnino haec lex non folum permiffiua, fed praeceptiua

tiua videtur, adeoque hic non valet regula: quisque potest iuri in fauorem sui introducto renunciare. Nam ea locum non habet, nisi in rebus nostris. Vita non nostra est, sed dei. Praeterea nititur obligatio defensionis regula et lege diuina: *dilige proximum, sicut te ipsum.* Vti ergo proximum defendere non sola permissio, sed verum praeceptum est: ita et se ipsum defendere.

§. 9.

nu. 1. 2. 3. Iam regulae huic quaestiones nonnullae adduntur. Et quidem 1. defensionem violentam cessare in priuato contra principem suum, de quo late Grotius tota hac paragrapho: sed quum iam superiore libro, *cap.* 4. de hac re ex professo actum sit, non opus plura iam addi.

§. 10.

num. 1. Secunda exceptio est, si iniuria intentata sit momenti paullo minoris. Vnde variae quaestiones. Nam

1. Quaeritur, *an ob intentatam alapam liceat ad defensionem violentam prorruere, et intentantem occidere?* Grotius diuidit inter ius strictum et aequitatem euangelicam. Illo iure, seu expletrice iustitia duce, putat licere, ex ea ratione, quod dum alter me iniuria adficere parat, is mihi eo ipso det ius in infinitum aduersus se: at ex euangelica lege id minime concedi, quia Christus potius vult nos iniuriam istam tolerare.

Sed ego nec ex lege euangelica, nec ex iure naturae stricto procedere arbitror defensionem, vsque ad destructionem alterius.

Nam alapa consideratur aut tamquam iniuria, aut tamquam dolorem efficiens actus, Si prius, nullum hic est periculum, ne per magistratum satis factionem accipere non possimus: sin posterius, non est dolor iste tam intolerabilis, vt dignus sit, vt ad eum euitandum alterum destruere conemur.

num. 2. 2. *An accepta alapa liceat alterum occidere ad recuperandum honorem*, vt aiunt?

Adfirmant id theologi, Nauarrus, Henriquez, Desoto, aliique, sed Grotius recte negat. Nam

a) Vera existimatio est opinio aliorum hominum de nostra virtute. Ea non amittitur alapa innocenter accepta, sed vitiis, vt

vt facinoribus aduersus rectam rationem admissis.

b) In bello priuato ius defensionis non durat diutius, quam dum praesens est periculum. Eo defuncti reliqua committenda magistratui.

c) Si amissa esset existimatio, illa non recuperaretur vindicta priuata, quae est actus illicitus, sed auxilio magistratus, et poena ab illo inflicta.

3. *An, si fuga possim declinare periculum, nihilominus possim violenta alterius caede mihi securitatem parare?* num. 3.

Negat Grotius, ex ea ratione, quod fuga in se nihil ignominiae habeat, nisi forte in milite ad moriendum potius, quam fugiendum obligato.

Sed distinguendum potius inter fugam et perfugium. Ad hoc obstricti sumus, quia sic securitati nostrae consulitur: ad illam minime.

a) Quia fugiens tergum praebet aduersario.

b) Quia si caderet, actum esset cum fugiente.

c) Quia si adgressor illum adsequeretur, difficile foret, ad defensionem se de nouo componere.

§. 11.

Vltima species est, quae pro tuendis rebus nostris suscipitur. Vbi auctor disquirit, 1. *an ea conueniat iuri naturae?* §. 11.
2. *an legibus V. T.?* §. 12.
3. *an doctrinis N. T.?* §. 13.
4. *an iuri ciuili?* §. 14.

I. Quod ad primam quaestionem attinet, illam adfirmat Grotius, fateturque, non aduersari hanc defensionem iuri naturae. Nam 1. res, bona, opes pertinent ad vitam sustentandam, et saepe occidere videtur, qui bona et res nobis subtrahit. 2. Plerumque fures et raptores non tantum furandi, sed et occidendi animo irruunt. 3. Fuga sibi consulunt ordinarie, et res leuissimo pretio distrahunt, adeoque vix spes est, vel personam adsequendi, vel res nostras recuperandi. Quum itaque hic cesset magistratus auxilium: quaelibet honesta ratio est expediendi salutem.

Sed tamen ex his ipsis rationibus patet, regulam hanc admittere exceptiones, nimirum

1. Si res sit nullius momenti, quam raptor petit.

2. Si vel ſpes ſit recuperandi, e. g. ſi raptor ſit notus et locuples, vel magiſtratus aliorumue hominum auxilio periculum propulſare poſſim, v. g. ſi interdiu rapere conetur in vrbe celebri et populoſa, vbi facile ſit aduocare vicinos. Defenſio enim inter priuatos ceſſat, niſi adſit extremum periculum.

§. 12.

num. 1. II. Quaeritur, *quid leges V. T. ea de re ſanxerint?* Lex Moſaica diſtinguit inter furem et raptorem diurnum, et nocturnum, illum occidere vetat, hunc permittit. *Exod. XXII. 2.*

Ea lex tam aequa viſa eſt, vt apud pleraſque gentes reperias ſimilem, e. g. apud Athenienſes, vid. DEMOSTH. in *Timocr.* apud Romanos, vbi in XII. tabb. cautum fuerat, vt furem nocturnum occidere liceret, non item diurnum, niſi telo ſe defendat. CIC. *orat. pro domo cap.* 41.

Iam quaeritur, *quaenam ſit huius diſtinctionis ratio?* Alii rationem hanc allegant, quod noctu diſcerni non poſſit fur et ſicarius: ſicarium autem occidi poſſe nemo negat.

Alii dicunt, rationem eſſe, quod res noctu ſurreptae difficilius recuperari poſſint, quia fur ſit nobis ignotus.

num. 2.3. Sed vera ratio longe alia eſt, nempe quod demonſtrauimus, defenſionis priuatae longe aliam eſſe rationem, quam belli publici. In hoc ius mihi eſt me defendendi, ſimulac periculum iuſte metuo, et id ius durat tamdiu, donec impetrauerim ſecuritatem. At defenſio priuata incipit, ſimulac periculum eſt praeſentiſſimum, nec diutius durat, quam illud periculum durat; quia alias ope magiſtratus vti poſſum. Iam in furto diurno plerumque non eſt periculum praeſentiſſimum, niſi in locis ſolitariis: in nocturno autem omnino. Ergo fures nocturnos occidere licet, diurnos non item, niſi telo ſe defendant.

Hinc non admittenda praeſumtio, quam vrget Grotius. Dicit praeſumi, furem nocturnum cum telo aduiſſe: hinc ſi contrarium probari poſſit, ceſſare praeſumtionem. Nam id potius ad furtum diurnum pertinet. Noctu haec vix diſcerni poſſunt, quum fuerim in iuſto metu.

num. 4. Illuſtrat id Grotius exemplo legis de occidendo ſtupratore. Nam Moſes id permittit in agro, non item in vrbe, vbi clamore poſſit periculum auertere.

Sed pudicitiae aliam rationem eſſe, iam ſupra oſtendimus; et

et haec ipsa lex eodem principio poteſt explicari, quod in vrbe populoſa periculum non ſit praeſentiſſimum, in agro aliiſque locis ſolitariis omnino praeſentiſſimum eſſe ſoleat.

§. 13.

III. Pergit Grotius ad doctrinas Noui Teſtamenti; et putat, eam defenſionem rerum ſuarum violentam non eſſe iis permiſſam, idque probat dictis Chriſti notiſſimis, *ſi quis pallium eripiat, tu ei tunicam quoque concede, Matth. V.* 40. item Paulli, qui Chriſtianis turpe putat de rebus huius mundi litigare. Quanto minus iuſtum erit occidere, ad res ſuas ſeruandas? Sed *num.* 1.

1. Chriſtus non eſt nouus legiſlator.

2. Conſilia haec non obligant, niſi quibuſdam caſibus, nempe tempore perſequutionis.

3. Paullus non dixit, nefas eſſe Chriſtianis, litigare coram iudice, ſed coram iudice ethnico, vnde ſcandalum naſci poſſit. Hinc ſuadet, vt inter ſe arbitros eligant, qui iudicent inter fratrem et fratrem.

Hinc nec eſt, quod theologos reprehendat, qui id ius defendendi defendunt. In hoc vno tamen reprehenſionem merentur moraliſtae illi pontificii, Soto et Leſſius, quod et furem diurnum, et qui telo ſe non defendat, occidi poſſe exiſtimant. Id enim vel ideo abſurdum, quod regula generalis etiam in defenſione vitae obtinet, defenſionem iuſtam eſſe, non niſi eo caſu, ſi praeſentiſſimum adſit periculum. An plus liceret pro rebus tuendis, quam pro vita? *num.* 2.

§. 14.

IIII. Denique progreditur Auctor ad ius ciuile, et quaerit, *an illud huius modi caedem pro rerum ſuarum defenſione permittere poſſit?* Id negat

1. Quia lex non habeat ius necis in ciues, niſi ex delicto graui, quod mortem mereatur.

2. Quia probabilis ſit Scoti ſententia, neminem poſſe ad mortem damnari, niſi ob delictum, cui lex Moſaica poenam capitalem propoſuerit. Furtum autem ex lege Moſaica non puniri morte.

3. Lex nemini irrogat poenam, niſi cauſſa cognita.

4. Lex impunitatem promittere, ius facere non poteſt.

Sed in his omnibus egregie fallitur. Nam reſpondeo

1. Ad primum : legiſlatorem gaudere iure vitae et necis, ſi grauiora delicta ingruant. Grauiora autem habentur, quae et frequentius perpetrantur, et ſecuritatem rei publicae turbant. Tale eſt furtum et rapina.

2. Ad ſecundum : falſum eſſe, quod ea tantum delicta capitalia ſint, quae capitalia voluerit eſſe lex Moſaica; leges enim forenſes attemperandae ſtatui rei publicae. Iam Iſraeliticae rei publicae quidem conſentaneae fuerunt leges Moſaicae : at non ideo ſtatim conueniunt noſtrae, vbi furta ſunt multo frequentiora.

3. Lex nemini irrogat poenam, niſi cauſſa cognita : ſed hic poena non eſt, ſed defenſio.

4. Lex non poteſt ius facere, ſed impunitatem dare. Reſp. concedendo, ſi lex quidquam introducit contra ius naturae. Sed defenſionem hanc licitam eſſe iure naturae, ipſe Grotius faſſus eſt §. 11.

§. 15.

Hinc quaeſtionem mouet de *duellis, an ea icita*? Idque negat, exceptis duobus caſibus :

1. Si inuaſor me adducat in huius modi diſcrimen.

2. Si magiſtratus duos mortem meritos committat : quod frequenter in theatris faciebant Romani. Sed quum prius non ſit duellum, ſed defenſio vel moderamen inculpatae tutelae, poſterius actio ſtolida, et crudelis : rectius dixeris, duella numquam licita.

1. Quia defenſio priuatis nulla, vbi non praeſentiſſimum periculum. Prouocatus vero poſſet implorare auxilium magiſtratus.

2. Quia hoc modo inuaditur officium magiſtratus.

3. Quia iſte modus decidendi controuerſias eſt abſurdus ; quum et innocens perire, et iniuſtus vincere queat.

§. 16.

Haec de bello priuato. Iam quaeritur, *an ea et ad bella publica pertineant?* Reſp. et haec ob defenſionem rei publicae iuſte

iuſte geri: ſed tamen non vnum eſſe inter bella publica et priuata diſcrimen. Nam 1. priuati defenſio incipit, ſimulac periculum eſt praeſentiſſimum. Contra publicum bellum ſuſcipitur etiam ob metum iuſtum periculi futuri. 2. Defenſio priuati ceſſat, ceſſante periculo: ius belli non ceſſat propulſato periculo; hoſti enim in hoſtem in infinitum omnia licent, donec mihi ſatis fecerit.

§. 17.

Quaeritur autem, *an ob ſolam vicini potentiam liceat bellum gerere?*

Negat Grotius merito. Bellum enim nullum eſt ſine iniuria. At qui ſuo iure vſus ſit potentior, nemini facit iniuriam. Vnde merito haec doctrina Hobbeſii reiicienda. Sed diſtinguendum tamen inter potentiam iuſte et iniuſte adquiſitam. Priore enim caſu ceſſat cauſſa belli: poſteriore omnino licet illud gerere. Hinc quum rex Franciae Hiſpaniam nepoti ſuo multis artibus vindicaſſet, domo Auſtriaca excluſa: iuſta arma capiebant Britanni, Luſitani, Belgae, quorum intererat, potentiam Gallicanam hac acceſſione non fieri intolerabilem.

§. 18.

Denique quaeritur, *an et eorum, qui bellum promeriti ſunt; num. 1.2. ſola defenſio ſit cauſſa belli iuſtifica?*

Reſp. negando. Qui enim defendit, is propulſat iniuriam. Non autem patitur iniuriam, qui ipſe intulit.

Ergo qui laeſit, bello petitus iniuſte ſe defendit, quum potius teneatur ad ſatisfactionem praeſtandam.

Id tamen obſeruandum, poſſe ex bello iniuſto fieri iuſtum, ſi laedens ſe offerat ad ſatis factionem aequam, laeſus autem illam reſpuat. Tunc bona cauſſa a laeſo tranſit ad laedentem. Exemplis id illuſtrat Grotius, quibus merito accenſeas vltimum bellum Suecicum. Sueci erant laeſi: ſed oblata a Ruſſis et Polonis ſatis factione, eaque reiecta, iuſta cauſſa tranſibat ad laedentes.

CAPVT II.

DE HIS, QVAE HOMINIBVS COMMVNITER COMPETVNT.

§. 1.

DEmonſtrauit hactenus auctor cauſſam bellorum iuſtificam eſſe *defenſionem*. Ea autem defenſio ſaepe ſuſcipitur non pro vita et membris, ſed pro rebus noſtris. Noſtrae vero res non ſunt natura, quia ſummus creator omnia initio humano generi dedit tamquam communia. Ergo quaeritur, *cur* et *quomodo res quaedam noſtrae dicantur*? Et hanc doctrinam proliximme tractat auctor capitibus inſequentibus. Quum autem res quaedam noſtrae ſint communiter cum aliis, quaedam nobis propriae, de illis agitur capite hoc ſecundo, de his ſequentibus.

Communes res ſunt denuo duplici ſenſu, priuatiue et poſitiue. *Priuatiue*, quae in nullius dominio ſunt, ſed omnium vſui patent, vt aër, lux, aqua profluens: *poſitiue*, quae ſunt in dominio plurium. Sic e. g. oppidum Trefurtum in Germania commune eſt Moguntino, Saxoni, et Haſſo.

Et haec diuiſio paullo adcuratior eſt altera Grotiana in res communes, quae in dominio *nec ſint*, *nec eſſe poſſint*, et illas, *quae non ſint quidem*, *ſed queant tamen eſſe*. Nullae enim ſunt res, quae non ſaltim ex parte poſſint fieri propriae, id eſt, ita occupari ab altero, vt reliqui ab earum vſu excludantur, ceu exemplo ipſius aëris intra aedes, mariſque patet. Nihilominus hunc ordinem ſeruat auctor, vt conſideret

1. *Res*, *quae propriae fieri nequeant*, §. 2. 3.
2. *Res*, *quae propriae fiant per occupationem*, §. 4. *ad fin.*

§. 2.

Vt rerum prioris generis natura perſpiciatur, primo inquirit; *vnde ius proprietatis? quomodo res propriae factae ſint?* et *cur quaedam manſerint communes.*

I. Ius

I. Ius proprietatis Grotius recte deriuat a concessione diuina, vt homines rebus creatis ad suam conseruationem vti possint. Nam si, quod mihi concessum est, occupo, procul dubio fio dominus. Concessisse autem Deum humano generi res omnes, patet *num. 1.*

a) Ex S. S. *Genes. I.* 29. 30. et *Genes. VIIII.* 2. vbi prior locus de concessione post creationem; posterior de concessione post diluuium agit. Errant vero, qui putant, istis locis Deum hominibus concessisse dominium rerum: minime, sed ius dominium introducendi. Res enim non concessit vni, sed omnibus, non diuisim, sed communiter.

b) Ex recta ratione. Deus nobis dedit, vt simus, ergo et voluit, vt conseruemur. Conseruationem dum vult, vult et media eiusdem. Media conseruationis nostrae sunt res, sine quibus ne per momentum quidem viuere possemus. Ergo Deus nobis concessit vsum rerum. Si vsum rerum dedit, concessit etiam ius res occupandi, et iis tamquam nostris vtendi. Q. E. D. Hinc et gentiles, quibus SS. ignota est, eam veritatem agnouerunt, veluti IVSTINVS *Histor. lib. XXXXIII. cap.* 1.

II. Quum autem res nobis Deus omnes concesserit communiter, porro quaeritur, *cur in prima illa communione homines non perstiterint?* Grotius ea de re differit prolixe, sed ita, vt multa ex theologia sua immisceat. Nos iis fluctibus nos haud committemus, sed rem ipsam proponemus. *nu. 2. 3. 4.*

1. Prima ratio est aucta hominum multitudo. Quamdiu hominum numerus intra paucos stetit, suffecere res eorum vsibus, quin omnia erant inexhausti vsus, adeoque nullo opus erat dominio. At postquam ita auctum est genus humanum, vt omnes terras, insulas, prouincias, quin et loca parum fertilia occuparet: non potuit non fieri, vt non sufficerent res omnibus, nec potuissent sufficere, si singulis liber earum vsus fuisset concessus. Demonstrat id exemplum aquae in vrbibus obsessis: quamdiu ea sufficit promiscue omnibus, non est in dominio, sed communis; simulac vero vel ob copiosum praesidium, vel ob hostium cuniculos metuitur, ne deficiat, statim vsus iste promiscuus cessat. Ita se res in aliis rebus habuit.

2. Altera caussa fuit voluptas, quae homines impulit, vt a simplicitate primaeua ad lautiorem vitam desciscerent. Sic homines primaeui nudi incedebant, postea pellibus non ad splendorem,

dorem, sed ad expellendum frigus, velandamque nuditatem vestiebantur, demum auro, argento, gemmis fulgere dulce putabant. Primis mortalibus antrum vel tentorium pro tecto, terra pro cubili erat: posteri aedibus et palatiis splendidis habitare, et lectulis incubare malebant. Nulla olim supellex, postea ne copiosa quidem sufficiebat, nisi et materiae pretium accederet. Primi homines cibo parabili et sponte nato; posteri exquisito, et varie condito vescebantur. Huic vitae sane non sufficiebant res, si omnium promiscue vsibus patuissent. Ergo a communione primaeua videbatur discedendum. Accessit

3. Auaritia. Dum enim semel homines res tamquam suas vindicare coeperant: res accepere pretium. Ergo impotens ista habendi cupido facile stimulabat homines, vt plura occuparent, quam necessitas exigeret. Hinc factum, vt quum ita reliquis deesset, vnde viuerent, omnia perquisiuerunt, vt et ipsi aliquid haberent. Inde et siluae, riui, flumina occupari coeperant. Inde et in terrae viscera penetratum, vt metalla extraherent. Denique sequutum

4. Generosum vitium, vti eleganter vocat Grotius, ambitio, quae concordiam, ac deinde omnem communionem rupit, maxime quum lites de limitibus, et hinc bella accederent.

Hae sunt verae caussae, cur a communione primaeua discessum. Omnes a Grotio allatae ex vitiis hominum sunt, ex quibus sane non potuit nasci iustus titulus occupantibus. At nos primam caussam dicimus primariam, ex qua iustus titulus natus est occupantibus. Vitia autem illa in caussa fuerunt, vt abuterentur homines eo iure occupandi, et res non aequaliter partirentur, sed vnus altero plus occuparet.

num. 5. III. Quaeritur, *quomodo res factae fuerint propriae?* Nempe 1. per occupationem. *Occupatio* autem est rei nullius adprehensio cum animo vel consilio eam mihi habendi. Quia enim Deus omnium vsibus concesserat res creatas; prono alueo inde fluebat axioma, *quae nullius sunt, cedunt occupanti.*

Ex ea autem occupationis definitione fluit, occupationem fieri non solum *animo*, sed et *corporali adprehensione*. Sine hac enim alter nescit, rem esse exemtam communione, inquit Grotius. Sed ea non est vera ratio. Nam quid si alter verbis id declaret, vel aliis signis? E. g. ego cum Titio in littore maris ambulo. Iste me praecedit, ego tamen prius video gemmam

mam a mari eiectam, animus mihi est, eam occupandi, clamo, me illam habere velle, sed Titius nihil verborum faciens illam sibi adprehendit et vindicat. An ideo mea est, quia habui animum occupandi, et Titius iam sciuit, me eum animum habere? Ratio itaque alia est, nempe quia velle occupare, non est occupare. Quum itaque sola occupatio rem faciat meam: non sane sufficit, me animum declarasse, sed opus est vera occupatione, id est adprehensione corporali.

2. Per diuisionem quoque res communes fiunt propriae, ceu exemplo Palaestinae ab Israelitis communiter occupatae, et postea inter tribus per sortem diuisae luculenter patet.

§. 3.

His praemissis auctor ad ea transit, quae in dominium et proprietatem hominum ire posse negat, eoque refert mare, aërem, et syrtes.

I. Prima quaestio, *an mare sit in dominio?* multa ingenia eximia exercuit, veluti Grotium, cuius singularis ea de re tractatus post hunc librum reperiri solet, SELDENVM, cuius *Mare clausum* exstat, GRASWINKELIVM, ISAAC. PONTANVM, VLR. HVBERVM, et BYNKERSHOEKIVM, qui Grotii caussam egerunt, et IO. BAPT. BVRGVM, qui dominium maris Ligustici defendit. Taceo, qui in tractatibus iuris publici et gentium ea de re egerunt, vt PVFENDORFFIVM, THOMASIVM, ZIEGLERVM in aureo tractatu *de iuribus maiestatis*, et alios. *num. 1.*

Sed vti Grotius, et multi alii eam tractant quaestionem, eam facile adfirmabimus. Si quis enim quaerit, an mare possit esse in proprietate et dominio, id cum Grotio negamus:

1. Quia tanta eius magnitudo, vt occupari nequeat.

2. Quia sit inexhausti vsus, omnibusque sufficiat. Ex quibus fundamentis, etiam altera quaestio:

II. *An mare sit in dominio?* facile deciditur. Sed quod ad mare attinet, probe tenendum, quaestionem 1. proprie non esse de dominio maris, quamuis ita loqui soleant scriptores: sed de imperio, an non et iura quaedam maiestatis in mari exerceri queant, v. gr. ius vectigalia petendi, ius impediendi nauigantes qui hostibus res necessarias aduehunt, ius sibi vindicandi

obuentiones extraordinarias, v. gr. vniones, gemmas, cet. 2. Nec proprie de oceano quaeri, cuius tanta eſt magnitudo, vt occupari nequeat, ſed de partibus maris terrae propinquis.

num. 2. 3. De ſyrtibus, an ſint in dominio, non facile naſcetur quaeſtio. Sed ſi quis quaerat, an eſſe poſſint? neſcio qui id negare velit Grotius; quum ex ipſius mente ſint res nullius, et cedere poſſint occupanti. Immo re vera occupatae ſunt inſulae deſertae et incultae, veluti inſula S. Helenae.

§. 4.

Sequitur altera pars de rebus communibus, quae non ſunt in dominio, ſed eſſe poſſunt per occupationem. Eo refert Grotius loca inculta, inſulas in mari puta incultas, piſces, feras, aues; quippe quae occupando demum tranſeunt in proprietatem. Sed quum tamen experientia doceat, haec maximam partem pro rebus communibus non haberi, nec ius ea occupandi promiſcue omnibus concedi: quaeritur, *qui factum ſit, vt hae res non pateant vſibus ſingulorum, quum ſua natura ſint communes?*

Et hic ſequitur praeſtantiſſima doctrina de modo occupandi, quam ſoli Grotio debemus.

Nimirum occupatio duplex eſt, *per vniuerſitatem*, et *per fundos*. Prior eſt, quando vniuerſus populus occupat terrae tractum communiter, eumque deinde inter ſe diuidit. Exemplum praebet S. S. de Iſraelitis, terram Canaan occupantibus. Poſterior eſt, quando quiſque paterfamilias ſibi rem vel locum capit, ſuiſque aſſignat vſibus. Talem occupationem videmus apud populos Nomades, e. g. Arabes, Tartaros, vbi homines cum familiis et pecoribus e loco in locum migrant, et reperto loco irriguo vel gramine, ibi ſibi conſtituunt domicilium.

Iam ſi per vniuerſitatem totus tractus occupatur, tunc valet regula: *cuius eſt totum, eius quoque ſunt omnia, quae hoc toto continentur*, vt flumina, piſces, ferae, metalla. Nihil ergo in his eſt nullius, ſed omnia ad populum occupantem pertinent.

Sin per fundos: ea quae nondum occupata ſunt, manent in communione negatiua, id eſt, ſunt nullius, hinc cuiuis cedunt occupanti.

Iam facile patet, cur in noſtris regionibus, vbi populus non

non per modum gentium Nomadum occupauit prouincias, sed per vniuersitatem, hae res non omnium vsibus pateant? Quia enim omnia sunt populi: hinc nemo potest ea vindicare, nisi cui id populus concessit. Et quia haec commode inter singulos diuidi nequeunt: hinc alibi populus ea reliquit principi, tamquam domania, alibi nobilibus, vt habeant, quo virtuti bellicae per venationem praeludant, alibi priuatis, sed non nisi dato canone annuo locatur.

§. 5.

Iam ergo facile liquet, *quid hodie liceat in feras, aues, pisces?* Resp. etiamnum valet regula: *quae nullius sunt, cedunt occupanti.* Sed ante omnia in singulis prouinciis dispiciendum, an vere sint res nullius. Nam, vt dixi, plerumque sunt in proprietate vel principis, vel nobilium vel priuatorum vsu. Aliena vero occupare, est furtum committere.

Sed quaeritur, *an iuste egerint populi, dum haec priuatorum vsibus exemerunt?* Et id adfirmare non dubito:

1. Quia hae res commode non admittunt diuisionem, et hinc saepe ad manus res esset ventura, si plures idem adpeterent.

2. Quia non sunt inexhausti vsus, et hinc interest rei publicae, ne iis promiscue omnes abutantur.

3. Quia sic futurum esset, ut ciues otio et voluptatibus magis indulgerent, quam rerum suarum satagerent.

Hinc nec dubitandum, quin et exteri in prouincias nostras venientes his legibus obstringantur, et nec iure naturae, nec iure Romano se tueri possint. Qui enim in prouincia est, sit subditus temporarius, subditus autem legibus parere tenetur.

§. 6.

Sequitur momentosa quaestio: *an, introducta proprietate rerum olim communium, ita sublata sit omnis communio, vt nec in casu necessitatis ius aliquod in res alienas supersit?* Et recte respondet Grotius, omnino duplicem admittere exceptionem. Nam I. extremam necessitatem esse excipiendam, in qua communio veluti reuiuiscit, et II. officia innoxiae vtilitatis, de quibus infra §. 11. Rationes videbimus. *num. 1. 2.*

 1. Id

1. Id probatur ex fine primorum adquirentium, et occupationem illam permittentium. Eos ſane aut aequitatis rationem habuiſſe oportet, aut non habuiſſe. Si habuerunt, noluerunt ſane, vt ipſi omnia haberent, alii fame perirent: ſi non habuerunt, iniuſte poſſidere coeperunt, nec facti ſunt domini. Vtroque caſu iis, qui neceſſitate premuntur, ius aliquod erit in res alienas.

2. Occupatio facta eſt non auctoritate publica, ſed priuata. Iam ſi ipſae leges, quae auctoritate publica feruntur, admittunt exceptionem neceſſitatis, vti ſupra demonſtrauimus: quanto magis proprietas iſta priuatorum?

3. Omnes leges humanae admittunt exceptionem neceſſitatis. Ergo et dominium, lege, non diuina, ſed humana, introductum, ſi vel maxime dicas, occupationem factam auctoritate publica.

num. 3. Ergo in caſu extremae neceſſitatis reuiuiſcit communio primaeua, idque iam exemplo illuſtrat auctor. Huc pertinet; 1. quod in naue deficientibus cibis ſinguli, quod habent, in commune referre tenentur: quod tamen ita intelligendum, modo ne domini eſurire teneantur, id eſt, ſi tanta ſit quantitas cibariorum, vt probabile ſit, ea omnibus ſuffectura, donec in portum adueniamus.

2. Ita et vicini aedes incendii arcendi cauſſa diruere poſſum, ſi aliter arceri nequit.

3. Ita diſcindit nauta funes nauis alienae, in quos ſua nauis impulſa eſt.

Sed quamuis id et rationi, et experientiae ſit conſentaneum: non temere tamen ea omnia permittentur, niſi fiat reſtitutio damni ex neceſſitate dati. Sic cibariorum meorum cum aliis communicatorum pretium mihi ſoluendum, is, cuius aedes nondum flammis correptae dirutae ſunt, a vicinitate reſtitutionem exigit, actione vtili ex lege Rhodia de iactu, cet.

num. 4. 4. Ea vero grauiſſima quaeſtio eſt, *an liceat in caſu extremae neceſſitatis alii, mihi neceſſaria deneganti, aliquid ſurripere?*

Negat id Alberti in *comp. iur. nat. orthod. conformat. part. II. cap.* 2. §. 20. 24. 1. quia rem alienam auferre inuito domino ſit furari, furtum vero omne prohibitum; 2. quia ex duobus malis, quorum alterum phyſicum, vt fames, alterum morale;

rale, vt furtum, ſemper eligendum ſit minus, quale ſit phyſicum.

Sed haec nihili. Contrarium demonſtramus inde,

1. Quia iam oſtenſum in caſu neceſſitatis reuiuiſcere communionem.

2. Quia ſi in caſu neceſſitatis ipſam vitam alteri defenſionis meae cauſſa eripere poſſum, immo et conſeruationis meae cauſſa, quidni et res eius mihi vindicare?

Ad argumenta Alberti reſp. 1. negando eſſe furtum, quia furtum eſt ablatio rei alienae *fraudulofa lucri faciendi cauſſa* facta. Hic autem nec fraus vel dolus adeſt, nec lucri faciendi conſilium. 2. Si ergo non eſt furtum, nec eſt malum morale, ſed mere phyſicum: ex duobus vero phyſicis malis eligendum eſt minus. Et quis negauerit autem, minus phyſice malum eſſe, alteri perire fruſtum panis, quam mihi vitam.

§. 7.

Sed tamen et hic obſeruandum 1. extremam hic ſupponendam neceſſitatem, e. g. famem extremam; quam nemo vel fruſto panis oblato leuare velit: 2. non plus ſibi ſumat, quam opus eſt. conf. PVFENDORFF. *de iur. nat. et gent. lib. II. cap. 6. §. 5.* SELDEN. *de iur. nat. et gent. ſecund. diſciplin. Ebraeor. lib. VI. cap. 7.* et THOMAS. in *Iuris prud. diuin. lib. II. cap. 2.*

§. 8.

3. Ne ei eripiat, qui ipſe indigeat. Nam a) vti nemo tenetur alteri ſuccurrere cum detrimento ſuo, nec dilectio proximi ſuperare debet dilectionem ſui: ita nec communio reuiuiſcere poteſt, ſi ipſe indigeam; b) in dubio ſemper melior eſt conditio poſſidentis.

§. 9.

4. Vt habeat animum reſtituendi: nam ſufficit, rem eſſe alienam; ſi damnum dederis, reſtitue.

Obiici poſſet: qui iure ſuo vtitur, nemini facit iniuriam, ergo ceſſat obligatio reſtituendi.

Sed reſp. concedo nemini, hunc facere iniuriam. Sed iniuriae correlatum non eſt reſtitutio, verum poena. Ergo recte ſequitur, vt puniri non poſſit, tamquam fur: ſed non ſequitur, vt immunis ſit a reſtitutione damni dari.

§. 10.

Rem egregie illuſtrat Grotius exemplo loci bello occupati. E. g. bellum gerimus cum Gallis. Exercitus per Colonienſem ditionem aduenturus dicitur. Occupamus aliquot loca munita in hac ditione, ne a Gallis occupentur. Hic ſane nos iure noſtro vti nemo negabit : ſed tamen quis dicat, ideo nos haud obſtrictos eſſe ad reſarciendum damnum ? Elegans quoque eſt, quod ex XENOPHONTIS *Expedit. Cyri*, *lib. V. cap.* 1. refert exemplum, de multis mercatorum capiendis ad tranſitum.

§. 11.

Vidimus primam exceptionem proprietatis ſemel introductae, nempe caſum extremae neceſſitatis. Sequitur altera, *officium innoxiae vtilitatis.* Quid hoc eſt ? Eſt officium imperfectum, ex regula honeſti natum, quo alteri teneor praeſtare vtilitatem, quam ſine detrimento praeſtare poſſum.

Notanda ergo regula : *quod tibi non nocet, et alteri prodeſt, ad id es obligatus.* E. g. erranti monſtrare viam, pati, vt vicinus lumen de lumine meo accendat.

Haec qui non praeſtat, non quidem iniuſtus eſt, ſed tamen ſumme inhumanus, quia 1. id negat, quod per virtutem debet, et ſine damno poteſt, quum et detrimentum quoddam minus negligere debeamus in vtilitatem proximi. 2. Quia reuera tunc reuiuiſcit primaeua communio, vti alteri res noſtrae prodeſſe poſſunt ſine damno noſtro.

§. 12.

Iam ex hoc principio varios caſus expendit auctor. Et hinc quaerit, 1. *an flumina ſint in communione ?* Reſp. Flumen conſideratur aut vt totum, aut quoad ſingulas partes toto illo contentas.

Si quoad totum, flumen eſt in proprietate populi. Nam, vti ſupra demonſtrauimus, quoties per vniuerſitatem adquiritur, toties qui totum occupauit, is et ſingulas totius partes cenſetur occupaſſe. Ergo et flumina.

Sin quoad partes, tunc quaedam eius partes ſunt exhauſti vſus, vt piſces in flumine, aurum, quod flumen vehit, et ſimilia.

ſimilia. Et haec denuo non ſunt communia, ſed populi vel principis, cui populus conceſſit. Alia ſunt inexhauſti vſus, vt aqua profluens; et haec omnino manſit communis, adeo vt is neget officium innoxiae vtilitatis, adeoque inhumaniſſimus ſit, qui aquam hauriri ex flumine non patitur. Hinc illi verſus elegantes OVIDII:

Quis vetet adpoſito lumen de lumine ſumi;
Atque cauum vaſtas in mare ſeruet aquas?

item:

Quid prohibetis aquas? vſus communis aquarum eſt.

Enimuero haec regula admittit exceptionem: *ſi nobis res ſit cum hoſtibus.* Quum enim in ſtatu naturali hoſti in hoſtem in infinitum omnia liceant, nec poteſt hoſtis ab hoſte expetere officia innoxiae vtilitatis. Hinc elegans controuerſia cuius fundamentum refert *L.* 2. §. 46. *D. de orig. iur.* Ligarius Caeſaris hoſtis oram Africae tenens infirmum Tuberonem adplicare non permiſerat, nec aquam haurire: quo nomine eum accuſauit Tubero, et Cicero defendit. Profecto ius belli id Ligario permiſit, hoſtem excludere littore, eique aquam prohibere.

§. 13.

Quaeritur II. *an vicinis poſſimus denegare tranſitum per noſtras terras et regiones?*

Tranſitus autem peti poteſt ex pluribus cauſſis, 1. ſi gens expulſa finibus nouas et vacuas ſedes quaerit: 2. ſi gens commercium expetit cum gente ſepoſita: 3. ſi gens cum gente bellum iuſtum gerit, nec poteſt ei nocere, niſi concedatur a nobis tranſitus.

Id quidem negari nemini poſſe ſibi perſuadet Grotius, idque late demonſtrat per omnes numeros §. 13. ſed perperam, vti paullo poſt videbimus.

I. Primum argumentum deſumit ab obligatione praeſtandi officia innoxiae vtilitatis: *quod tibi non nocet, et alteri prodeſt, ad id ſumus obligati.*

Tranſitus vicinorum nobis non nocet, illiſque prodeſt.

Ergo ad eum ſumus obligati.

Minorem inde probat, quod ſupponatur hic tranſitus innoxius, vbi copiae tranſducantur ſine damno noſtro, vbi cibaria

et

et quaeuis alia iusto pretio emantur, vbi nemini fiat iniuria.

num. 2. II. Alterum argumentum Grotius ex historia Mosaica desumit, Numer. *cap.* 20. *et* 21. Nam quum Idumaei et Amorraei transitum innoxium negarent populo Israelitico, bello petiti sunt ab Israelitis, et quidem iussu Dei. An autem Deus iniustum bellum praecipiat?

num. 3. III. Accedit consensus gentium, ex quo Grotius ius gentium deriuare solet. Hinc allegat responsum Clearchi ex Xenophonte, Agesilai, Lysandri, Batauorum.

Vbi quum Atheniensium refert transitum per fines Corinthiorum, hique illos, se insciis transiisse conquererentur: quaestionem ea occasione mouet Grotius: *an et inconsulto altero id liceat?* Athenienses putabant, omnia patere debere plus valentibus. Agesilaus iocose Macedonum legatis respondit: *consultet, nos interea transibimus.* At Grotius putat, omnino prius postulandum esse transitum; sed si negetur, vindicari posse.

num. 4. Hactenus Grotius suam sententiam proposuit, iam et obiectiones soluit. Obiicitur

1. Metui posse multitudinem transeuntium. Respondet a) metum alterius ius meum non tollere: b) posse caueri, vt diuisis manibus transmittantur, vel, vt inermes transeant, vt dent obsides.

2. Posse hostem alio flectere iter, quam dicat. Resp. a) nec hunc dolum interuertere obligationem transitum concedendi. b) Si iniustum bellum eum moliri videam, nos posse transitum negare.

num. 5. Denique ea, quae de transitu ipsorum exercituum dixit, extendit etiam ad commercia, et eorum quoque caussa liberum transitum concedendum putat, etiamsi nobis lucrum decedere videatur. Sed loco argumentorum nihil allegat, praeter loca quaedam ex Philone, Plutarcho, Libanio, Euripide, et Floro, quae illustrant non probant.

Hactenus Grotii doctrinam breui ἀναλύσει et bona fide proposuimus. Iam videbimus, quid in ea desiderandum sit. Ponit tres casus, quibus transitum peti posse existimat: 1. si gens sedibus suis expulsa vacuas sedes quaerat; 2. si commercia expetantur, cum gente seposita, 3. si bellum iustum cum gente remotiore gerendum.

Primo

Primo casu distinguendum, an pauci exsules et eiecti ad sedes iam praeparatas tendant, an tota gens sedes incertas adhuc quaerat. De priore casu adsentimur Grotio, et hinc non sine inhumanitate negatus fuisset transitus Gallis religionis caussa eiectis, quum terras Brandenburgicas et Hassiacas peterent. De posteriore id negamus, et iure putamus a Romanis profligatos Cimbros, qui nouas sedes quaesituri transitum petebant.

Alter casus de commerciis denuo admittit distinctionem. Nam si vicinus commercia expetit, quae ego vel iam exerceam, vel eadem spe lucri exercere possim: nulla inhumanitas est transitum negare. Et puto ipsos Hollandos negaturos Ostendensibus transitum ad interiora insulae Ceylon, vt cinamomum emere possint. Quisque sibi proximus. Si vero vicinus commercia exercere velit, quae mihi nullam adferre possunt vtilitatem, tunc transitus concedendus. Et hinc iniuria Russi Holsatis negarunt transitum ad Persas, quum vellent sericum inde Holsatiam adportare, quum tamen ipsi tunc nec nollent nec possent inde lucrum sperare.

Tertius casus de transitu exercitus plane numquam procedere videtur, nisi nobis res sit cum foederatis, vel vltro illum concedamus ex pacto. Id iam demonstrabimus. Nam

1. Grotius supponit transitum esse innoxium, quum talis numquam sit, non modo ob incommoda, quae sequi solent, si vel amicus exercitus transit, qui omnia iusto emit pretio, sed praecipue NB. ob hostis, qui petitur, ius nos pro illa humanitate hosti suo praestita castigandi. Illustretur res exemplo imperatoris, qui quum electori Saxoniae transitum in Poloniam aduersus Suecos concessisset, postea a Suecis in Saxoniam irruentibus pro hoste habitus, et ad tractatus pacis Ranstadiensis, sibi parum vtiles, adactus est.

2. Exemplum Idumaeorum et Amorrhaeorum nihil ad rem facit. Erant hi Israelitarum consanguinei ab Esauo et Abraamo orti: non ignorabant, Israelitis has terras a Deo esse promissas, et tamen negabant transitum ex mera inuidia et odio erga Deum Israëlis: poterant ergo iussu Dei bello peti.

3. Reliqua exempla nihil probant, nisi quid factum sit, non quid fieri debeat. Et sane ex quam lubrico fundamento hoc ius deriuauerint, vel inde patet, quod Athenienses nihil pro se allegare possint, quam quod omnia licere debeant potentioribus.

4. Denique quam nullius vſus ſint cautiones Grotii, res ipſa docet. Nam 1. in primo caſu ſupponit, ſedes quaeri vacuas: vbi autem ſunt ſedes vacuae? 2. In tertio ſupponit, per manus diuiſas tranſire hoſtem, vel inermem tranſire: quis vero bello tertium adgreſſurus id faciat? Annon priores manus et inermes hoſtis prius opprimeret, quam vel poſteriores manipuli vel arma ſequantur? Hinc magis adſentimur doctoribus nouis, qui in concedendo eo tranſitu paullo cautius procedendum exiſtimant, nec eum magis officiis innoxiae vtilitatis accenſent, quam ſeruitutes itineris, actus, viae, in fundis priuatorum.

§. 14.

nu. 1.2.3. Nouam iam quaeſtionem mouet auctor: *an mercibus tranſeuntibus vectigalia imponi poſſint?*

Recte diſtinguit Grotius inter onera perſonalia et realia. Illa ad ſuſtentandam rem publicam pertinent, haec ob ſecuritatem mercibus praeſtandam, reficiendas vias, portas, pontes cet. dantur. Illa non niſi ciuibus; haec et exteris imponuntur.

Rationes iam adduximus. Sed eae non ſunt primariae. Quas reddere oportuit Grotium, quia ipſe tranſitum mercium habuit pro officio innoxiae vtilitatis. Pro talibus officiis nemo ſane praeſtat vectigal. Ait ergo Grotius, id non praeſtari pro tranſitu, ſed in compenſationem ſecuritatis mercibus praeſtitae, refectarum viarum, pontium, cet.

Vera ratio eſt, quia qui merces inferunt et exportant, lucrum captant e re publica noſtra. Ergo nihil aequius eſt, quam vt partem lucri, tamquam ciues temporarii, concedant imperanti.

§. 15.

Rectius officiis innoxiae vtilitatis Grotius accenſet ius morandi in alieno territorio: cuius variae poſſunt eſſe cauſſae. E. g.

num. 1.2. 1. Valetudinis cauſſa: vti facultatem in ora maritima Africae commorandi petebat aegrotans Tubero. *l. 2. §. 46. D. de orig. iur.*

2. Diſtrahendarum mercium, vel

3. Reficiendarum nauium cauſſa.

Id inquit Grotius, ſine ſumma inhumanitate adeo vlli negari nequit, vt potius et tuguriolum exſtruere liceat. Quod enim nobis non nocet, et alteri prodeſt, cet.

Sed

Sed denuo diſtinguendum, an iuſta negandi cauſſa ſit, nec ne. Nam ſaepius morandi licentia recte negatur et aegrotis et mercatoribus,

1. Si metus et periculum ſit infectionis,

2. Si merces adducant vetitas,

3. Si vel hoſtes ipſi ſint, vel hoſtibus noſtris commeatum, aliaque neceſſaria aduehant.

§. 16.

Porro officium humanitatis eſt, aduenis expulſis habitationem concedere. Qui enim habitationem quaerit, is ius ambit ciuitatis, legibus et oneribus ſe ſubiicit, adeoque ſumma inhumanitas eſt, hoſpites eiicere, vel non admittere.

Sed tamen et hic caute procedendum. Nam diſtinguendum, 1. pauci, an multi expetant hoſpitium. Poſteriore caſu res aliquando non caret periculo, maxime ſi aduenarum multitudo numerum indigenarum ſuperet, vel ſi diuerſae religioni addicti, quae non facile ſit ſociabilis.

2. Sedes noſtrae pluribus ſufficiant, nec ne. Sic ſi magna multitudo hominum in Heluetia ſibi ſedes quaereret nouas: vix id concedi poſſet, quum terra montoſa vix incolis alendis ſufficiat.

3. Homines probi ſint, an factioſi, ob ſeditiones domo pulſi. Nam poſteriore caſu et ſimile periculum noſtrae rei publicae imminet, et facile inde bellum conflari poſſet cum vicino, qui hoſtes ſuos recipi conquereretur.

§. 17.

Porro humanitatis officium exiſtimatur, ſolum ſterile concedere aduenis id poſtulantibus. Recte, non quidem ex ratione Grotii, *quod nullius eſt, cedit occupanti*, ſic enim non eſſet officium innoxiae vtilitatis, ſed perfectum, nec dici poteſt ſterile ſolum nullius, ſi territorio noſtro continetur, vt ſupra §. 4. probauimus: ſed vera ratio eſt quaerenda in axiomate: *quod tibi non nocet, alteri prodeſt, cet.*

Poteſt tamen et hic occurrere exceptio, ſi tractus terrae incultae genti pro munitione ſit, quale quid deprehendimus in hiſtoria Sinenſium, qui magnum tractum Tartariae extra murum

Sinensem ferro et flammis deuastarunt, ne per tantam solitudinem exercitus possit duci.

§. 18.

Vidimus hactenus, quae res sint communes: sequitur vt et ad actus quosdam communes progrediamur.

Sunt vero *actus communes*, qui a nemine impediri possunt; eorumque fundamentum est conseruatio vitae humanae. Vnde regula: *sine quo actu vita humana conseruari nequit, iste impediri non potest ab vllo.* Ii vel sunt *simpliciter tales*, vel *ex hypothesi*, seu suppositione. Simpliciter, qui communes sunt semper: ex hypothesi, qui communes sunt certis suppositis circumstantiis. De illis agitur §. 19. 20. 21. de his §. 22. *ad fin.*

Nihil hoc principio aequius, quippe quod ex ipsa societate fluit. Neque enim homo cum homine viuere posset in societate, si huiusmodi actus, sine quibus vita humana seruari non potest, per conspirationem impedirentur. E. g. famem expellere non possum sine cibariis. Iam si omnes incolae huius loci conspirarent, ne quisquam mihi panem venderet: id esset sane iniustissimum.

§. 19.

Iam Grotius recenset istos actus communes. Talis est 1. emtio. Ergo ius omnibus est aequo pretio sibi emere necessaria, non solum ciuibus, sed et exteris.

Quaeritur autem, *an ob indigentiam et famem expellere liceat exteros?* Saepe id fecere Romani, eoque pertinent leges Iunii Penni et Papia, de expellendis vrbe peregrinis apud CIC. *de offic. lib. III. cap.* 11. Ita suo tempore ob famem peregrinos omnes expulsos adfirmat AMBROS. *de offic. lib. III. cap.* 7.

Distinguendum inter peregrinos semel admissos et nondum receptos. Hos arcere possumus: nemo enim tenetur aliis suppeditare cibum, vt ipse esuriat. At semel recepti iam ciues et subditi sunt, et hinc sine iniuria expelli nequeunt.

§. 20.

An autem *ad vendendum similiter quis cogi potest?* Negat auctor, quia id ex natura dominii fluit, vt, an rem meam mihi seruare, an alienare malim, possim statuere. Contigit tamen aliquando.

1. Vt

1. Vt quidam prohibeantur vendere, ſi merces videantur inutiles rei publicae. Sic in vniuerſis prouinciis Pruſſiae nemo vendere poteſt gauſape, *den Catun.* Olim apud Belgas vinum vendere nemo poterat, teſte Tacito.

2. Vt quidam vendere cogantur. E. g. in fame, ſi dardanarii magnam frumenti copiam coëmerint, eamque reſeruent, tantum vt pretium fiat immenſum: cogi queunt, vt vendant iuſto pretio.

§. 21.

Communis quoque actus cenſetur connubium: ne gens genti neget matrimonii ſocietatem. Id enim exigere videtur vitae humanae conſeruatio. Hinc nouimus, ſaepe bellum geſtum ob denegatas vxores: ſaepe et raptas eſſe virgines. Raptus Sabinarum notiſſimus eſt. num. 1.2.

Sed tamen dubito, an haec res actibus communibus recte accenſeatur. Nam

1. Non vita humana hic periclitatur, ſed tantum ſpes poſteritatis.

2. Nulla ratio eſt, cur quis non ex ſua potius gente vxores petat, quam a vicinis extorqueat. Populus enim virorum videtur rariſſimus, et ipſa hiſtoria Romana ideo a multis vocatur in dubium.

3. Poteſt gens quaedam tam barbara, tamque ſaeuis moribus eſſe, vt moratiores gentes iuſte iis denegent vxores.

4. Poteſt et religionis accedere periculum, ſi vicinae gentes ſint gentiles, Iudaei, Mahumedani.

5. Vix poteſt pro actu communi haberi inter vicinas gentes, quod ne inter ciues quidem pro actu communi habetur. Quis vero dubitet, quin cuiuis ciui filiam eius expetenti repulſam iure dare poſſet.

§. 22. 23.

Vidimus actus ex mente Grotii ſimpliciter communes: ſequuntur qui ex hypotheſi, vel ex ſuppoſitione ſunt communes. Quod enim vni conceditur, id ſine iniuria negari alteri nequit.

Eo Grotius refert 1. iura venandi, piſcandi, ſi alicubi promiſcue conceduntur et extraneis: tunc enim ſi vel vnus prohibeatur, ei fit iniuria.

Sed 1. hic quidem caſus erit rariſſimus: nec enim ſolent hodie

die huiusmodi iura concedi exteris, nedum vt promiscue omnibus concedantur.

Deinde 2. distinguendum etiam erit Grotio inter perfecte permissa, et imperfecte.

Perfecte permittitur, quod leges concedunt, imperfecte, quod leges praetereunt, et nec praecipiunt, nec vetant. Priore casu vera est sententia Grotii. Omnino enim si lex exstat, vt omnibus exteris promiscue hic liceat venari, piscari, vniones colligere: sine iniuria nemo potest prohiberi. At si leges tantum rem praetereunt, et hinc hactenus quidam ea iura veluti precario exercuerunt: nihil impedit, quo minus id lege noua mutari, eaque libertas restringi possit.

§. 24.

Subiungit Grotius quaestionem vere Belgicam: *an populus cum populo pacisci possit, vt populus certi generis fructus sibi soli vendat?* Notum enim est, tale pactum Batauis intercedere cum Indis de cinamomo, et aliis aromatibus.

Negant nonnulli huius modi pactum iuri naturali esse consentaneum, quia 1. monopolium inuehat, et 2. alios iure suo excludat.

Sed 1. monopolium non omni iuri naturae repugnat, sed quod exercetur ita, vt iniusto pretio res vendatur. Ergo si monopolae aequo pretio vendunt, nihil iniusti huius modi pactum continet.

2. Falsum est, alios iure suo excludi; potest enim quisque vendere, cui velit. Et si cui vendere nolim: is non iure suo excluditur, sed ego meo vtor, adeoque nemini facio iniuriam.

CAPVT III.

DE ADQVISITIONE ORIGINARIA RERVM, VBI DE MARI ET FLVMINIBVS.

BEllum gerimus pro defensione et recuperatione rerum nostrarum: nostrae sunt res tum communes, de quibus *cap.* 8. actum, tum propriae. Quum autem res propriae fiant per adquisitio-

fitionem: de his adquirendi modis agitur *cap. 3. et seqq.* vsque ad *caput* 8.

§. 1.

Modi adquirendi vel sunt *naturales*, vel *ciuiles*. Illi naturali, hi ciuili iure introducti sunt, e. g. vsucapio.

Naturales a Grotio recte diuiduntur in *originarios* et *deriuatiuos*. Originariis aliquid adquirimus, quod non est in dominio, e. g. examen apum in sylua circumuolans. Deriuatiuis adquirimus, quae iam in dominio sunt, e. g. si aluearium a rustico emtum nostrum fit traditione.

Originarii, vt PVFENDORFF. *de iur. nat. et gent. lib. IIII. cap.6. §.1.* docuit, denuo vel sunt *simpliciter tales*, vel *secundum quid.*

Simpliciter tales, quibus ipsam rei substantiam adquiro, e. g. apes; secundum quid tales, quibus adquiro incrementum, quod rei substantiae vel naturae beneficio, vel arte atque industria mea adiungitur, e. g. mel.

Originarius modus simpliciter talis dicitur *occupatio:* nam olim, quum omnia essent in communione negatiua, res nullius adquirebantur vel per *diuisionem*, vel per *occupationem.* At hodie rebus plerisque redactis in dominium, vnus modus superest, occupatio.

Originarius modus secundum quid talis, dicitur *accessio*: denique deriuatiuus *traditio.*

§. 2. 3.

Hi ergo sunt modi adquirendi. Addunt aliqui plures modos, veluti 1. *concessionem seruitutis*, et 2. *specificationem.* Iam notum est, *seruitutem concedi*, quoties nobis conceditur ius, aliquid faciendi vel prohibendi in praedio vicino, e. g. vt possim ire, agere, vehere in fundo alieno, vt possim vicinum altius tollentem, lumina mea obscurantem, cet. impedire et prohibere. *Specificatio* autem est, quando nouam formam induco materiae, e. g. si ex auro conficio annulum, ex argento poculum, ex lana vestem. Quaeritur ergo, *an ea seruitus et specificatio sint modi adquirendi?*

Vtrumque recte negat Grotius, quamuis rationes eius sint paullo obscuriores. Nimirum

1. Seruitutis concessio non est modus adquirendi, quia loquimur de modis adquirendi dominium. Seruitus autem non

est

eſt dominium. Ergo ſeruitus non eſt modus adquirendi. Dominium enim non eſt in re incorporali, ſed in corporali.

2. In ſpecificatione aut materiae meae induco nouam formam, aut materiae alienae, aut materiae nullius. Primo caſu nihil adquiro, quia res iam mea eſt, et nihil noui producitur, niſi forma, quae mea fit per acceſſionem. Secundo caſu eſt quidem modus adquirendi ciuilis, verum non nouus, ſed denuo acceſſio. Tertio caſu res mea fit per occupationem.

§. 4.

Iam de occupatione. *Occupatio* eſt adprehenſio corporalis, qua noſtras facimus res nullius. *Res nullius* autem ſunt duplices, vel *ſua natura*, quae numquam dominum habuerunt, e. g. lapilli et vniones, a mari eiecti, vel *facto hominum* res pro derelictis habitae, id eſt, eo abiectae animo, vt eas in rebus noſtris amplius habere nolimus.

De vtriſque valet axioma: *quae nullius ſunt, ea cedunt occupanti.*

num. 1. Iam itaque quaeritur: *quaenam occupatione adquiri poſſint?* Et recte reſpondet Grotius: *dominium* et *imperium*.

Dominium eſt ius in re corporali, quod in facultate de ea diſponendi, ea cum excluſione aliorum vtendi, eamdemque vindicandi naſcitur.

Imperium autem eſt complexio iurium omnium maieſtatis, ad defenſionem populi vel vni, vel pluribus, vel toti multitudini conceſſa. Dominium ergo eſt priuatorum in imperio. Imperium eſt ipſius rei publicae, vel qui eam repraeſentant, principis, vel optimatium. Vtrumque poſſe per occupationem adquiri, res ipſa docet. Sic dominium examinis apum adquirit ruſticus occupando: imperium in homines ſui iuris ſibi occupauit Nimrodus occupando.

num. 2. Sed *quodnam eſt imperii obiectum*? Reſp. duplex, primarium et ſecundarium. *Primarium* ſunt homines vel populus, qui in vnam rem publicam coaluit; nam in hunc immediate imperium exercet ſummus imperans: *ſecundarium* territorium, in quo populus iſte conſedit. Nam in hoc imperium exercetur propter homines, qui id occuparunt.

Poſſet aliquis exiſtimare, haec vix differre, ſaltim ſemper coniuncta eſſe, et vno plerumque actu quaeri. Sed reſp.

1. Non

1. Non ſemper eſſe coniuncta, e. g. in deſerto Moſes, vel potius ipſe Deus per Moſen imperium exercebat in populum Iſraeliticum: et tamen is nullum adhuc territorium ſibi adquiſiuerat.

2. Non ſemper in eum, qui partem territorii poſſidet, competit imperium, quum tamen id competat in territorium. Sic e. g. ſi ciuis Groninganus in hac prouincia habet praedium, ſed Groningae habitat: in eius perſonam ordines Friſiae nullum exercent imperium, quum tamen in praedium omne ipſis imperium competat. Sunt ergo diuerſa et ſeparata imperium in homines et imperium in territorium. Q. E. D.

§. 5.

Quaeritur porro, *an lege anteuerti in imperio poſſit ius occupandi res mobiles?* Senſus quaeſtionis hic eſt. Multae ſunt res mobiles ſua natura in nullius conſtitutae dominio, adeoque communes, e. g. ferae beſtiae, aues, piſces cet. Quae ergo nullius ſunt, eas cedere oporteret occupanti, ſed tamen fere vbique leges ciuiles prohibent venationem promiſcuam: vnde quaeſtio eſt, *an lege anteuerti et prohiberi potuerit haec mobilium occupatio?*

Reſpondetur, omnino id potuiſſe iure fieri. Nam

1. In imperio per vniuerſitatem quaeſito nihil eſt nullius, ſed omnia populi. Si populi ſunt, populus potuit earum rerum occupationi et vſui leges praeſcribere.

2. Iuris quidem naturae et gentium eſt, has res eſſe communes, ſed non praeceptiui, verum permiſſiui. Ius naturae autem permiſſiuum legibus ciuilibus reſtringi poſſe iam *libro I.* demonſtrauimus. Hoc facilius intelligetur, quam quae in hac paragrapho diſſerit Grotius.

§. 6.

Sequitur de perſonis adquirentibus: quamuis ea res loco alieno tractetur. Occupatio eſt adprehenſio, ergo fit *corpore*: eadem eſt modus adquirendi dominium, ergo fit *animo* ſibi habendi; adeoque nec ſolo corpore, nec ſolo animo res adquiritur, ſed vtroque ſimul.

Inde vero ſequitur, infantes, furioſos, dementes non poſſe aliquid adquirere vel habere in dominio: quia non habeant animum ſibi adquirendi.

Sed resp. Grotius: ius Gentium ob vtilitatem communem introduxisse, vt et infantes et furiosi dominia accipere et retinere possent, personam illorum interim quasi sustinente humano genere. Sed haec philosophia paullo dilutior. Quis enim dixerit, humanum genus sustinere personam infantis vel furiosi?

Alia ergo ratione opus est. Adprehensio fit animo et corpore. Animus est consensus, is vel verus est, vel praesumtus. Verus requiritur in hominibus sanis et adultis, praesumtus sufficere videtur in furiosis et infantibus. Adprehensio corporalis fit vel per nos ipsos, vel per alios nostro mandato. Mandatum denuo vel verum, vel praesumtum. Si ergo tutor nomine infantis, curator nomine furiosi adprehendit, id facere intelligitur ex mandato praesumto infantis vel furiosi. Vnde et quasi contractus esse intelligitur inter tutorem et pupillum, curatorem et furiosum.

§. 7.

Iam auctor aliquas *res sua natura nullius* considerat, et quaerit, *an occupatione possint adquiri*. Inprimis agit *de fluminibus* §. 7. *de mari* §. 8--13. *de effectu occupati maris et fluminum* §. 14--18.

Flumina auctor concedit occupari posse, et recte. Nam 1. sunt in territorio, vbi nihil diximus esse nullius, si quaesitum sit territorium per vniuersitatem.

2. Non sunt inexhausti vsus quoad ius vectigalium, piscandi, aurum hauriendi: quamuis inexhausti vsus plerumque sit aqua profluens, quae et ideo communis manere solet.

Hinc frustra obiiciunt, 1. flumen non includi territorio, sed plerumque extra territorium porrigi, e. g. Danubius fluit per Germaniam, sed ea non includitur, nam et per Hungariam transit: immo nec hac includitur, sed per Seruiam Bulgariamque se in mare exonerat. Resp. sufficit, quod pro parte in territorio est, et pro ea parte potest occupari. Similitudine res fiet clarior. In Austria est silua, quae per Carinthiam, Carniolam, Croatiam, in ipsas Turcicas prouincias porrigitur: an ideo silua non potest pro parte illa, quae in ditione imperatoris est, occupari? Quis negauerit? Similis esto de flumine decisio.

2. Res in flumine non posse custodiri, ergo nec occupari, e. g. pisces, qui iam in Germanica parte Danubii agitantur, cras

cras fore in Hungaria, perendie in Turcia; Germanos eos coërcere, et laqueis catenisque constringere non posse, adeoque nec dicere se dominos eorum esse. Resp. res quamdiu in flumine sunt, nondum sunt occupatae; adeoque de illis non est quaestio, sed an non ius sit Germanis solis occupandi pisces in Danubio intra Germaniam? Id quis neget?

§. 8.

Pergit iam auctor ad mare. Et quum supra ostenderit, per occupationem vel dominium adquiri, vel imperium: quaestionem mouet,

1. *An maris dominium occupari possit?* §. 8—12.

2. *An eiusdem imperium?* §. 13.

Primam quaestionem ita Grotius adfirmat, vt complures addat limitationes. Nam

1. Hac ipsa paragrapho exigit, vt is, qui maris dominium occupat, terras possideat ad latus vtrumque, aut supra et infra; si sit fretum. Et sic dubitari non posse, ait, quin mare rubrum a Turca: fretum Siculum ab imperatore possit occupari.

2. Vt mare sit tam exiguum, vt cum terris comparatum portio earum vel accessorium putari possit.

3. Vt idem liceat et duobus populis, si vtrinque terras possideant, quia sic par sit ius vtriusque. Sic e. g. fretum Danicum commune esse deberet Danis et Suecis.

Ergo eo ipso non contradicit Grotius libello *de mari libero*, quia ibi de mari magno; hic de paruo erat quaestio. Sed nescio, an ei obiici possit, maius et minus non variare res. Sane cui emere fas est agrum vnum, ei non video cur et mille emere non liceat, si lex non obstat. Et si exigua maris pars occupando fit nostra, quidni et magna? Videbimus ergo infra, quid in hac doctrina Grotii sit desiderandum.

§. 9.

Contra hanc doctrinam ipse obiectionem mouet Grotius ex iure ciuili, quod in legibus in margine allegatis docet mare esse iure gentium commune. *num.* 1.

Sunt equidem, qui commune hoc idem esse aiunt, quod publicum, adeoque ICtos existimasse putant, mare non esse in

communione totius generis humani, sed in dominio populi.

num. 2. Id quod declarant etiam exemplo littorum, quae itidem communia dicuntur: quum tamen diserte dicat CELSVS in *l. 3. D. ne quid in loc. publ.* ea esse populi Romani. Vnde colligunt, commune ICtis idem esse, quod publicum.

Sed resp. Grotius 1. diserte ICtos distinguere res communes et publicas, et in illis mare, in his flumina recensere, *§. 1. Inst. de rer. diuis.*

2. Theophilum in *Paraphrasi Graeca Institutionum* diserte dicere, mare esse *κοινὸν πάντων ἀνθρώπων*, commune non ciuium Romanorum, sed omnium hominum.

3. ICtos addere, commune esse mare, sicut aërem. Hunc autem non publicum esse, sed vere communem.

4. Littora a Celso dici publica, non quidem ratione vsus nauigantium, cuius respectu sint communia, sed intuitu aedificiorum in littoribus constituendorum.

Adeoque firmum id ac certum manet, ICtos veteres mare habuisse pro re communi. Quid ergo respondet Grotius ad hanc obiectionem?

§. 10.

num. 1. Respondet 1. id ex instituto, non ex naturali ratione esse, id est, ex iure ciuili, non ex iure naturae. Sed haec responsio non satisfacit: vnusquisque enim facilius credet communionem maris esse ex iure naturae, quam ex iure ciuili, quia natura omnia primum voluit esse communia. Ergo altera responsio magis quadrat.

2. Dum fatentur ICti, mare esse res communes nullius, id est, in communione negatiua constitutas, concedere etiam debere, id posse occupari. Quae enim nullius sunt, cedunt occupanti. Id quod illustrat exemplo fluminis, quod quum publicum sit, admittat tamen dominium, si quis in diuerticulo eius per longissimum tempus piscatus sit cum aliorum exclusione. *L. 7. D. de diuers. temporal. praescript.*

3. Paullum ipsum *l. 14. D. de iniur.* concedere, posse mare ad alicuius ius proprium pertinere.

num. 2. 3. Inde argumentatur: si ergo mare in priuati potest esse dominio: quidni et in dominio gentis, quae terras possidet vtrimque vel circum circa? Vnde colligit, Romanos ideo mare dixisse

xiſſe commune, quod quamuis natura et iure naturali occupatum ſit, tamen iure gentium ea occupatio non concedatur facile, adeo vt ne Romani quidem ea vſi ſint.

§. 11.

Poſtquam itaque conceſſit Grotius, mare exiguum poſſe occupari: iam aliquot limitationes addit, et monet

I. Occupationem non praeſumi, ſed docendam. Ergo non ſufficere, vt quis dicat, ſe terras vtrimque poſſidere, ſed requiri, vt occupatio vel quaſi poſſeſſio doceatur. Et recte, nam occupatio eſt facti: quae facti ſunt, probanda.

II. Si poſſeſſio deſeratur, tunc et ius ex occupatione quaeſitum ceſſare, et mare veluti ad priſtinam libertatem redire. Hinc occupatum intelligi mare, quamdiu e. g. naues bellicae ibi reperiantur, iis autem ſubtractis poſſeſſionem ceſſare. Quam doctrinam nuper ſingulari libello pererudito demonſtrare conatus eſt vir ill. CORNELIVS van BYNKERSHOEK *de dominio maris.* Sed neſcio, an omnes hoc admiſſuri ſint. Notum etiam eſt, poſſeſſionem quidem adquiri animo et corpore ſimul, ſed retineri etiam animo ſolo. Quis dixerit, me adprehenſa poſſeſſionem praedii, illa ſtatim excidere, ſi iter faciam, praediumque vacuum interea relinquam? Hinc Bynkershoekius argumenta ex hoc fundamento refellit THOMAS. in *ſcholiis ad Vlr. Huberi libellum de iure ciuitatis.*

§. 12.

III. Monet, quamuis aliquis maris dominium occuparit, tamen nemini negari poſſe tranſitum innoxium, vel nauigationem impediri.

Sed eo ipſo totam ſuam doctrinam, quod portio maris exigua in dominio eſſe poſſit, deſtruit Grotius. Quid enim eſt dominium? Eſt ius in re corporali re ſolitarie vtendi, eiuſque vſu alios excludendi, de ea diſponendi, amiſſamque vindicandi. Ex hac definitione argumentor:

Cui nec eſt ius alios rei vſu excludendi, nec diſponendi, nec vindicandi, ei non eſt dominium.

Ei, qui mare occupauit, non eſt ius alios maris vſu exclu-

dendi per §. 12. *nec disponendi*, per eamdem §. *nec vindicandi*, *quia cessante possessione statim ius amittit* per §. 11. *Ergo qui mare occupat, non est dominus.*

Quum itaque tot contradictionibus se inuoluat Grotius: quid de tota re sentiendum?

Ego quaestionem: *an mare sit in dominio?* eiusdem naturae puto, ac illam, an in dominio sit terra? Terra aeque communis est natura, ac mare. Iam videamus, quatenus terra sit in dominio. I. In terra aliqua sunt inexhausti vsus, e. g. gleba, transitus innoxius per terram, et ea manent communia omnium. Et hinc nemo temere actionem instituet contra eum, qui ex agro suo glebas sustulit, vel per agrum non consitum iuerit. Ita et mare omne commune manet, quatenus est vsus inexhausti. Inexhausti vero vsus est nauigatio, et aquae haustus. II. Quemadmodum deinde terra non tota in dominio est vnius, nec esse potest, nisi humanum genus sublatum velis: ita nec mare potest esse totum in dominio vnius. Hinc ridicula est quaestio de dominio Oceani. III. Sicut terrae pars, quatenus eius vsus exhaustus est, potuit per occupationem adquiri: ita et maris pars, quatenus est vsus exhausti. Talis vero est piscatio. Qui ergo in parte maris eam occupauit, is excludere alios potest, et, si gens integra id fecit, eius idem ius est: modo vere piscatio illa exhausti vsus sit. IIII. Vti in terra dominium distinctum est ab imperio, adeoque vt et res nullius in terris tamen imperio subiaceant, e. g. viae publicae, loca deserta, metalla nondum quaesita: ita et mare etiam a priuatis non occupatum, admittit imperium, quatenus est accessorium territorii. V. Vti imperium manet, etiamsi et exteris accessum non denegemus, denegare tamen possumus, si e rep. videatur: ita et imperans per mare nemini temere denegabit nauigationem, sed denegabit tamen, si salus rei publicae exigat. VI. Quemadmodum exteri, qui in territorio nostro sunt, fiunt subditi temporarii: ita qui in mari nostro nauigant. Hinc nullum est dubium, quin puniri a Belgis possit, qui in mari hoc australi piraticam exercuit, vel homicidium commisit, quamuis sit exterus. Haec doctrina probe cohaeret, et his paucis obseruatis thesibus tota quaestio recte decidetur, quum alias sit immensae obscuritatis, nisi recte formetur status controuersiae.

§. 13.

§. 13.

Iam ad imperium maris auctor progreditur: idque concedit adquiri potuiſſe: probatque num. 1. 2.

1. A natura occupationis. Vti enim imperium in terrae partem adquiſitum vel per vltroneum, vel vi extortum populi conſenſum: ita et imperium maris, vel per vltroneam ſubmiſſionem, nauigationem, dum vltro imperium agnouerunt, vel per coactionem, dum imperans nauibus armatis omnes imperium ſuum agnoſcere coëgit.

2. Ex conſenſu gentium. Nam et Argiuos, et Spartanos, et Athenienſes, et Tyrios ſibi imperium in partem maris vindicaſſe, ex hiſtoria docet. Qua de re egregia ſunt, quae ex ſcriptoribus antiquis collegit Io. Henr. Boeclervs in *diſſ. Minos, maris dominus.* Immo, quod probe notandum, quum vulgo contendant, Romanos ita mare habuiſſe commune, vt nullum ſibi in illud imperium vindicarint, idque demonſtrare audeant ex *l. ἀξίωσις 9. D. de leg. Rhod. de iact.* ſingulari ac pereruditа diſſertatione eam legem illuſtrauit Iac. Gothofredvs, et ex illa ipſa demonſtrauit contrarium, quod nulla gens ſtrictius exercuerit imperium in mare, quam Romani.

§. 14.

Vidimus, quatenus maria et flumina et in dominio imperioque eſſe poſſint: iam porro de effectibus huius dominii et imperii agit auctor, quorum praecipui ſunt,

1. *Ius imponendi vectigalia*, §. 14.

2. *Ius circa has res, earumque vſum diſponendi.* §. 15-18.

I. Primus effectus eſt *ius imponendi vectigalia*: cuius iuris aequitatem Grotius ſuo more probat 1. ex eo, quod dentur in compenſationem impenſarum in defenſionem nauigantium factarum a re publica: 2. ex moribus et conſenſu gentium. Oſtendit enim, et Romanos, et Byzantinos, et Athenienſes exegiſſe a nauigantibus vectigalia.

De vtraque ratione quid ſentiendum ſit, alibi vidimus: Trium gentium mores non faciunt ius: et, ſi omnes gentes conſenſiſſe doceo, tantum probo, quid factum ſit, non quid fieri debeat. Et ſi defenſio nauigantium eſt fundamentum vectigalium,

lium, cur tempore belli nauigantes suis impensis conducere tenentur naues praesidiarias, (*convoyers*)? cur et tempore pacis exiguntur vectigalia? cur et iis locis exiguntur, vbi nullum est a piratis vel hostibus periculum, e. g. in fluminibus mediterraneis?

Dicimus itaque ex eadem ratione, ex qua vectigalia in terris exiguntur, exigi etiam possunt in mari ab eo, cui maris imperium est. Qui mari nostro vtuntur sunt subditi temporarii, et lucrum captant ex vsu rei nostrae. Ergo aequissimum est, vt et partem lucri conferant ad vtilitatem rei publicae nostrae.

§. 15.

II. Pergimus ad alterum effectum, *dispositionem* puta *circa has res, et earum vsum.* Qui enim dominus est, quique imperans, ille re sua vtitur liberrime, eique vsui pro arbitrio leges praescribit. Ergo id et fluminum mariumque domini et imperantes faciunt. Quaeritur itaque

I. *An possit per foedera caueri, ne quis, nisi certis locis, nec vltra certum terminum nauiget?* Talia foedera passim exstant in historia Romana, et maxime memorabile est, quod cum Carthaginiensibus initum, apud Polybium initio historiae, quo cautum, vt neutra pars vltra promontorium pulchrum nauigaret. Simile foedus cum Antiocho factum refert LIV. *Histor. lib. XXXVIII. sub fin.*

num. 2. Videri posset, hoc foedus libertati naturali repugnare, quum nauigatio sit res inexhausti vsus, et hinc communis merito habeatur. Sed resp. minime iuri libertatique naturali illud repugnare. Nam quisque potest iuri in fauorem sui introducto renunciare, adeoque et pactione promittere, se vltra certum terminum non nauigaturum.

Nos addimus, et inuitis vicinis imperantem maris posse leges de vsu nauigationis praescribere, e. g. ne naues armatas mari immittant sine litteris (*passeports*), ne merces aduehant hostibus sub poena confiscationis cet. Si id inuito altero fieri potest, quidni et per foedera et pactiones?

§. 16.

num. 1. 2. 3. II. Quaeritur, *quid iuris sit, si flumen limitaneum alueum et cursum mutet,*

mutet, an et imperii terminus mutetur? E. g. Rhenus iam in ſuperiore parte Germaniae eſt limes inter Germanos et Gallos. Iam ſi curſum mutaret, et non amplius cis Argentoratum flueret, ſed vltra: an ideo Argentoratum accederet Germaniae?

Reſp. auctor, diſtinguendum eſſe inter agros *diuiſos*, *adſignatos*, et *arcifinios*. Quod diſcrimen tale explicant ſcriptores de limitibus, vt IVL. FRONTINVS, AGGENVS VRBICVS, cet.

Diuiſi ſunt, qui habent limites manufactos, e. g. vallum, columnas, cippos, lapides ſignatos.

Aſſignati, qui ad certam menſuram dati, e. g. huic principi in feudum data ſunt decem millia iugerum. Et hi duo vocantur in iure noſtro agri *limitati. L. 16. D. de adquir. rer. domin.*

Arcifinii ſunt, qui nec manufactis terminis incluſi, nec ad certum numerum dati, ſed naturali termino, e. g. ſilua, flumine, finiuntur.

Duobus prioribus caſibus mutante curſum flumine, nihil domino terrae accedit vel decedit: poſtremo omnino decedit. Hinc ſi e. g. ditio Brunſuico-Luneburgenſis ad Albim eſſet limitibus arte factis incluſa, et Albis curſum mutaret et ad orientem per terras Brandenburgicas fluere inciperet, nihil accederet ducatui Luneburgenſi, quia ditiones eſſent limitatae. Aſt ſi Rhenus curſum mutaret occidentem verſus vltra Argentoratum: haec vrbs de iure reſtituenda eſſet Germanis, quia per pacem Badenſem Rhenus conſtitutus eſt limes, et ditiones factae ſunt arcifiniae.

§. 17.

III. Tertia quaeſtio eſt *de aluei mutatione plena.* E. g. ſi quum antea flumen fuerit vnius leucae, iam ſit ſex leucarum, vel, quum antea flueret ſupra ſuperficiem terrae, iam terram per aliquot leucas ſubeat, et alio loco erumpat, quale quid conſtat fieri in Hiſpania in flumine Guadiana? *num. n*

His caſibus nihil mutatur circa dominium, ſi fluuius ſit limes, ſed manet medium fluminis terminus vtriuſque ditionis. Id eleganter argumento demonſtrat Grotius. Ait enim, ſi flumen plane exaruiſſet: media pars aluei pertineret ad vnum, altera dimidia ad alterum. Ita et ſi flumen fiat latius, vel ſi alia mutatio contingat.

num. 2. Sed quid si de eo quaestio oriatur, *an ditio sit arcifinia, an limitata, pro qua parte est praesumtio?* Resp. pro ea, quae ditionem dicit arcifiniam. Ratio in promtu est. Flumen, quod duas diuidit ditiones, limitaneum esse, est res iuris. Ditionem vel terminis manu factis inclusam, vel ad certam mensuram datam esse, est quaestio facti. Res facti numquam praesumuntur, sed probantur. Ergo ostendendi sunt termini manufacti, demonstrandae exhibendaeque sunt litterae inuestiturae, (*die Leben-Briefe*), vel tabulae foederum et pactionum, ex quibus constet; agros esse limitatos, non arcifinios.

§. 18.

IIII. Quaeritur, *an semper flumen ex parte dimidia ad vnam, ex altera ad alteram ditionem pertineat?* Idque recte negat auctor. Saepe enim contingit, vt vnus populus sibi ante per occupationem flumen adquisiuerit, quam altera gens littus occuparit oppositum.

Eius modi exempla passim obuia sunt. Sic e. g. Visurgis quamuis ditiones Oldenburgicas et Frisicas Orientales, diuidat, tamen non est communis, sed in solidum ad Oldenburgicam terram pertinet.

Ordinarie tamen praesumitur flumen limitaneum commune. Elegans exemplum est in flumine Vidasso (Bidasson) qui Hispaniam a Gallia diuidit in Biscaiae finibus. In medio illo flumine est insula fasianorum, quae quum pro parte dimidia Hispanici, pro altera parte Gallici iuris sit: is locus visus est eommodissimus, in quo anno 1659. pax Pyrenaea iniretur. In media insula posita mensa legati Gallicani in suo, Hispanici itidem in suo territorio adsederunt, et sic omnis euitata est de iure πρωδεϊας controuersia.

§. 19.

num. 1. Diximus supra; res nullius cedere occupanti, easque duorum generum esse, vel natura, vt aer, vel facto hominis per derelictionem. Quum itaque hactenus de prioribus actum, iam et de rebus pro derelictis habitis agendum esset: sed auctor eum tractatum reseruat capiti sequenti quarto: et sub finem capitis tantum monita quaedam subiungit.

Primum est, quod aliquando dominium plenum sit penes sub-

subditos, aliquando tantum vtile, directo rei publicae, vel populo, vel principi competente. Id fieri potest pluribus modis. Inprimis tamen tribus:

1. Si subditi sua omnia possident sub nexu feudali a principe vel republica accepta: tunc vasalli sunt domini vtiles, dominus directus princeps vel res publica.

2. Si subditis tantum superficies data, reseruato rei publicae solo, pro quo soluendum annuum solarium. Tunc superficiarii sunt domini vtiles, res publica est domina directa. Elegans exemplum de Carthagine est apud IVSTIN. *Histor. lib. XVIII. cap.* 5. Vid. STRABO *Geograph. lib. XII.*

3. Si princeps totam terram adquisiuit, eamque deinde subditis vel victis concessit iure emphyteutico pro canone annuo. Id quod Romani facere solebant in prouinciis. Ager enim omnis fiebat populi, isque vel cultus erat, vel incultus. Si cultus dabatur pro annuo canone, tunc agri dicebantur vectigales: sin inculti, emphyteutici. Eleganter id omne ex antiquitatibus Romanis illustrauit celeberrimus PETRVS BVRMANNVS in libello egregio *de vectigalibus populi Romani.* Eodem modo ex historia noua notum, Reges Castiliae occupasse Americam, ac deinde agros pro canone adsignasse colonis Hispanis. Hic ergo rex est dominus directus, coloni dominium tantum vtile habent.

Secundum monitum est, quod his casibus, deficiente domino vtili, res non fiat nullius, sed ad dominum directum redeat. *num. 2* Deficere autem videtur dominus vtilis, si heredes non relinquat, vel masculos, vt in feudis, vel nullos plane, vt in superficie, et emphyteusi.

Tunc dominium directum et vtile *consolidantur*, vti loquuntur iureconsulti.

CAPVT IIII.

DE DERELICTIONE PRAESVMTA, ET EAM SEQVVTA OCCVPATIONE, ET QVID AB VSV-CAPIONE ET PRAESCRIPTIONE DIFFERAT.

§. 1.

Iam ſuperiore capite monuimus, occupationi locum eſſe in rebus nullius. Res nullius eſſe vel *natura ſua*, quae antea in nullius fuere dominio, vel *ex facto hominis*, ſcilicet *ex derelictione*. Quando enim dominus rem ſuam eo animo abiicit vel deſerit, vt eam in rebus ſuis habere nolit, tunc fit res nullius, et cedit occupanti. Vnde negandum, res pro derelictis habendas, quas abiiciunt ebrii, furioſi, iocantes, naufragi, quibus non eſt animus derelinquendi.

Ea derelictio vel *vera* eſt, vbi animus iſte manifeſto declaratur, vel *praeſumta*, quae ex negligentia domini colligitur. E. g. theſaurus habetur pro re derelicta, quamuis reuera domino non fuerit conſilium illum derelinquendi, ſed ſibi ſeruandi et cuſtodiendi, quia dum iſte nec effodit theſaurum. nec eumdem heredibus vindicauit, ipſo facto eum deſeruiſſe cenſetur.

Ex hac praeſumta derelictione etiam defenditur *uſucapio*. Qui enim intra longum tempus in rem ſuam non inquiſiuit, nec eam, quum potuiſſet, vindicauit, is eam dereliquiſſe cenſetur, adeoque res cedit occupanti: et cui potius, quam bona fide, iuſto titulo, ſine interruptione poſſidenti?

Hinc ea occaſione agit Grotius de *vſucapione*, quae, vti ex iure ciuili notum, eſt adiectio dominii per continuationem poſſeſſionis temporis lege definiti. *L. 3. D. de vſurpat. et vſucap.* Et de ea quaeritur

1. *An locum habeat inter gentes et ſummos imperantes.* § 1. 2.
2. *Ex quibus ſignis colligatur, rem a populo vel ſummo imperante pro derelicta habitam?* §. 3-7.
3. *Quid ad obiectiones ſit reſpondendum?* §. 8-11.
4. *An vſucapioni locus ſit inter principem et ſubditos?* §. 12-14.

5. *Quae*

5. *Quae vſucapione adquiri poſſint?* §. 15.

I. Quod ad primam quaeſtionem attinet, 1. haud-pauci ſunt ſcriptores, qui vſucapionem iuri naturae plane aduerſari exiſtimant, ex ea ratione, quod, quum dominium ſit ius perpetuum, iniquum ſit id ſolo tempore alicui adimi, quum tempus, tamquam idea abſtracta et relata nihil operari poſſit. Ita ipſe CVIAC. *ad l.* 1. *D. de vſurpat. et vſucap.* Sed hoc facile refelles. Neque enim alicui eripitur dominium ob ſolum temporis lapſum, ſed ob praeſumtam derelictionem. Quid enim certius, quam eam rem habere nolle, qui intra decem annos eam non indagat?

2. Sunt, qui vſucapionem nihil iniqui habere fatentur, ſed eam tamen negant locum habere in controuerſiis gentium. Hinc VASQVIVS *lib. II. cap.* 51. *n.* 8. negat ei locum eſſe 1. inter gentes. E. g. ius imp. in terras Venetorum non ſublatum eſt, quamuis Veneti illas per aliquot ſaecula poſſederint. 2. Inter reges. E. g. rex Britann. adhuc titulo vtitur regis Franciae, quum per tot ſaecula domus Valeſia et Burbonica in poſſeſſione ſit. 3. Inter regem et ſubditum extraneum. E. g. ſi mercatori Gallo aliquid deberet imp. nullam praeſcriptionem locum habere. 4. Inter ſubditos diuerſorum imperantium. E. g. ſi Gallus mercator debeat mercatori Belgae. 5. Nec contra imperantem ratione ſubditorum ſuorum. E. g. ſi iuris dictionem nobilis dicat ſe praeſcriptione adquiſiuiſſe. Vnus ergo caſus remanet, ex mente Vaſquii, quod ſubditi inter ſe poſſint vſucapere. Eius ratio eſt, quod vſucapio certi temporis lapſu non intelligitur. Tempus illud definit imperans. Ergo eſt auctor vſucapionis. Ergo nec ipſe, nec exteri hac lege tenentur.

Sed contrarium defendit Grotius, et oſtendit, omnino et inter gentes huic iuri locum eſſe, idque duplici probat argumento.

Primum eſt, quia ſic controuerſiae inter gentes forent aeternae, adeoque bellorum numquam non in promtu ſit occaſio, quum tamen ſocietas humana pacem et tranquillitatem exigat.

§. 2.

Alterum argumentum ſumit a conſenſu gentium. Ad praeſcriptionem enim prouocarunt Hebraei *Iud. XI.* 26. (qui locus

eſt admodum notabilis,) Lacedaemonii, Athenienſes, Macedones, Romani.

Sed facile haec controuerſia poteſt componi. Vaſquius loquitur de vſucapione iuris ciuilis: et ea inter gentes non habet locum. Quo iure enim gens genti legem praeſcriberet? Grotius de praeſcriptione iuris gentium: et haec omnino et inter gentes obtinet.

Diſcrimen in eo conſiſtit. Vſucapio iuris ciuilis requirit certum tempus, e. g. in mobilibus trium; in immobilibus inter praeſentes decem, inter abſentes viginti annorum. Hoc tempus quum lege ciuili definiatur, alios obſtringere non poteſt, niſi ſubditos. At praeſcriptio iuris gentium nihil aliud eſt, quam derelictio praeſumta rei, per longum et indefinitum tempus haud repetitae.

§. 3.

II. Iam ergo merito quaeritur, *ex quibus ſignis huius modi derelictio indicetur?* Neque enim aliquid praeſumi poteſt, niſi ſigna adſint, vel rationes, hoc vel illud praeſumendi. Maxime hoc loco ſignis opus eſt, quia quaeritur de animo derelinquendi, qui in ſenſus non incurrit, adeoque ex ſignis vnice colligitur. Inter haec ſigna ex mente Grotii primum locum occupant I. VERBA. *Ac de verbis quidem*, inquit ſub finem paragraphi, *expedita res eſt.* Et id verum. Nam ſi declaret gens, ſe hanc prouinciam amiſſam, vel id ius ab altero quaſi poſſeſſum recuperare nolle, nemo dubitabit, animum derelinquendi adeſſe. Sed hoc ſignum huc non pertinet. Si quis enim verbis declarat mentem, ea derelictio non eſt praeſumta, ſed vera. Praeſumitur aliquid, quando leges aliquid colligunt vel fingunt, vel ex aequitate, vel ex aliis ſignis phyſicis vel moralibus. Si vero adſit declaratio expreſſa, nihil colligitur, nihil fingitur, ſed derelictio vera adeſt.

§. 4.

Alterum ſignum ſunt FACTA; quae et inter priuatos et inter gentes arguunt derelictionem.

Par. 1. Inter priuatos huc pertinet 1. *abiectio.* Quis enim rem abiicit, quam velit ſibi retinere? Sed tamen recte addit Grotius circum-

circumstantias debere ponderari, e. g. personae, an infans, furiosus, ebrius abiecerit? caussae impulsiuae, an forte ex ebrietate vel ioco id factum? temporis, an tempore incendii, ruinae, naufragii abiecerit? Tunc enim hoc signum non sufficit. 2. *Redditio chirographi.* Resp. haec est remissio, non derelictio, et quidem tacita, non praesumta. Rectius dixeris, debitum pro derelicto haberi, si creditor chirographum lacerarit, inciderit, abiecerit. 3. *Contractus de re nostra initus.* E. g. Titius possidet hortum meum, ab eo illum emo. Eo ipso videor hortum pro derelicto habuisse. Verum et hic adiicienda exceptio, nisi mihi res sit cum eo, qui vi vtitur, e. g. si rem raptam a latrone vel pirata redimo.

Inter gentes loco signi est scientia et patientia. E. g. sciunt Lacedaemonii, Athenienses sibi vindicare ius maris sui, nec contradicunt: videntur ius illud dereliquisse. Idem obtinet inter imperantes et subditos. Scit imperans, Maeuium in agris suis ius venandi exercere. Non contradicit per diuturnum tempus: ius illud imperans videtur pro derelicto in illis agris habere. *num.* 2.

Sed hic merito notanda exceptio, nisi iustus sit imperantis error. Potest enim ille existimare, Maeuium id ius habere ex concessione maiorum, ex inuestitura, titulo oneroso. Si error patescet, nihil Maeuio proderit scientia et patientia domini.

§. 5.

Tertium signum sunt NON FACTA, quo praecipue referunt 1. *silentium.* Nam qui tacet, quum loqui posset et deberet, consentire videtur. Locus insignis *num. XXX.* 5. 12. de voto, ab eo, qui in aliena potestate est, suscepto. *num.* 1. 2.

2. *Abiecta spes recuperandi*, e. g. si lupus agnum rapuit. Sed id falsum. Spes est amor boni futuri, quod nobis repraesentamus tamquam facile obtinendum. Ergo spes abiecta est amor boni futuri, quod nobis repraesentamus tamquam difficulter, vel plane nullo modo obtinendum. Ergo spes siue abiecta siue praesens est amor. Amor vero semper cupit rem habere. Hinc impium esset agnum alienum lupo ereptum sibi retinere, impium bona naufragorum sibi vindicare.

Sed et, quod de silentio dictum, cum exceptione intelligendum. Nam praesupponenda 1. scientia tacentis 2. vltroneum silen- *num.* 3.

lentium. Nihil ergo operatur, quod vi et metu periculi quis tenet. E. g. Nobilis crudelis e rusticis quaesiuerat, an in agris suis aliquis sit, qui ad alium pertineat? Rustici tacebant metu periculi. Repetebat quaestionem: tacebant denuo, sed murmurabant. Postea data occasione meliore instituebant actionem. Nobilis opponebat exceptionem vsucapionis. Rustici replicabant, se vsucapionem interrupisse murmurando. Exstat de hoc casu rariore elegans dissertatio IO. FRIDEMANNI SCHNEIDERI *de interruptione vsucapionis per murmurationem.*

§. 6. 7.

Quaeritur autem, *an non et tempus quoddam certum exigatur, vt res tacite derelicta et vsucapta censeatur?*

Distinguendum inter vsucapionem inter priuatos vel iuris ciuilis, et vsucapionem iuris gentium.

Vsucapio inter priuatos tempus habet definitum lege ciuili; e. g. iure Romano in mobilibus triennium, in immobilibus decem annos inter praesentes, viginti inter absentes; iure Saxonico in immobilibus 31. anni, 6. hebdomades, et 3. dies indistincte requiruntur.

Vsucapionis vel praescriptionis iuris gentium nullum certum et definitum tempus est, quia nulla lege illud definiri potuit ita, vt omnes ea obstringerentur. Sufficere ergo creditur tempus immemoriale.

Sunt, qui putant, immemoriale tempus esse centum annorum, quia haec sit vita hominum longissima. Sed sufficit quantumcumque tempus, modo ex senioribus nemo meminerit, rem aliter se habuisse.

Huius immemorialis praescriptionis ideo magna vis est, quod inde magna nascitur praesumtio, rem pro derelicta habitam esse, quam nec ipse, nec eius heredes tanto temporis spatio non vindicarint, quum dubitari nequeat, quin non vna vindicandi occasio se interea obtulerit.

§. 8.

III. Iam obiectiones quasdam soluit Grotius, quae opponi posse videntur huic doctrinae de vsucapione vel praescriptione iuris gentium, quam in praesumta rei derelictione consistere diximus. Obiiciunt

1. Nemi-

1. Neminem praesumere suum iactare, adeoque signa illa maxime, quae in non facto consistunt, non sufficere ad amittendum dominium. *num.* 1.

Resp. Grotius, bene sperandum esse de hominibus, nec putandum, eos hoc esse animo, vt rei caducae caussa hominem alterum velint in perpetuo peccato versari: id est, non credendum esse, dominum iuris sui tam tenacem esse, vt alterum per tot annos velit in peccato viuere. Sed haec, si quid video, nihili sunt. Nos respondemus, de voluntate et consilio hominum ex effectu iudicari. Effectus testatur de caussa. Nec aliter in moralibus interna aestimare possumus, quippe quae in sensus haud incurrunt. Iam argumentamur:

Qui suum non iactat, is illud vindicat.
Qui patitur alterum vsucapere, et tacet, is non vindicat suum.
Ergo qui patitur alterum vsucapere, et tacet, is suum iactat.

Vbi itaque ipsa adsunt rerum argumenta, quid opus praesumtione.

2. Obiicitur in specie, quod ad imperia attinet, ea tam esse pretiosa, tam hominibus cara, vt absurdum sit, praesumere, quemquam illa pro derelictis habere velle. *num.* 2.

Resp. Grotius, 1. At imperii etiam magna esse onera, quae saepe subigere possunt imperantes, vt imperio, quo priuati sint, aequo animo carere malint, quam cum periculo de eo litigare. Elegans inprimis est, quod de Antiocho, Syriae rege, narrat VALER. MAX. *lib. XIIII. cap.* 1. quod gratias egerit Romanis, qui se magna oneris parte leuarint. Nos addimus

2. Saepe pertaesos principes imperii vltro se principatu abdicasse, vel ob vitae tranquillae studium, quale celebrat BOETHIVS:

Stet, quicumque volet, potens
Aulae culmine lubrico:
Me dulcis saturet quies,
Obscuro positus loco
Leni perfruar otio;

vel ex conscientia infirmitatis, quae prohibet ipsos, quo minus fraena imperii tenere possint, vel ob superstitionem, vt cucullo monastico induantur, vel ob subditorum iniurias. Sic impe-

rio aequo animo et vltro se abdicarunt Sulla, dictator perpetuus, PLVTARCH. in eius *vit. pag.* 414. Diocletianus et Maximianus imperatores, LACTANT. *de mort. persecut. cap.* 10. *seq.* Lotharius imp. PITHOEVS in *Annal. Franc. pag.* 322. Carolus V. imp. GODELEVAEVS *de abdicat. Caroli V.* Christina regina Sueciae, Io. Casimirus rex Poloniae, Philippus V. rex Hispaniae, et alii. Vid. OLEAR. *Diss. de principe magistratu se abdicante.* Quod ergo factum est toties, quidni fieri posset? et quum non rara sit derelictio imperii vera, quidni et locus sit praesumtae? vbi tot signa concurrunt.

num. 3. Accedit 3. quod, si inter priuatos ea vsucapio et derelictio praesumitur, ne dominia rerum in incerto maneant, multo magis intersit generis humani, ne in incerto sint imperia. Quum enim controuersias priuatorum iudex componat, de controuersiis de imperio non nisi sanguine et cladibus humani generis transigatur? Ergo ex hypothesi argumentamur:

Si non iniqua vsucapio iuris ciuilis, quia interest societatis humanae, ne dominia in incerto sint: multo minus iniqua erit vsucapio imperiorum, quum humani generis intersit, ne imperia in incerto maneant?

4. Denique vbi duae sunt praesumtiones: fortior vincit infirmiorem: illa vero infirmior, quae nullo signo nititur, vel,
num. 4. vt Grotius loquitur, cuius nulla editur significatio idonea. Iam hic duae adsunt praesumtiones: altera, neminem praesumi suum iactare; altera, rem, quam quis tempore immemoriali non vindicat, pro derelicta habendam. Illi praesumtioni nullum adminiculatur signum. Supponimus enim, illum rem negligere, tacere, nec possessionem alterius interrumpere. Huius vero signum clarissimum est, quod non vindicet, quod taceat. Est ergo haec praesumtio fortior, adeoque vincit infirmiorem. Q. E. D.

§. 9.

Addit et 5. quintam rationem Grotius, putatque, hanc vsucapionem non modo iuri naturae esse consentaneam, sed et videri *iuris gentium positiui*, vel *voluntarii*, id est gentes sponte et communi consensu statuisse, et legem sibi hanc condidisse, vt possessio immemorialis transferat dominium.

Sed huius modi ius gentium positiuum vel voluntarium iam supra

ſupra profligauimus, docuimuſque, gentes nec ſeparatim, nec coniunctim poſſe vt legiſlatores concipi: nec ex hiſtoria conſtare, vmquam ea de cauſſa in vnum conueniſſe, vt ius ſibi nouum conſtituerent. Ergo haec tranſeant.

§. 10.

Maioris momenti eſt quaeſtio, *an nondum natis ius ſuum tacite tali derelictione poſſit decedere?* E. g. imperium Conſtantinopolitanum debetur iure Palaeologis, ex qua familia hodienum aliqui ſuperſunt in Graecia. Iam fingamus, horum maiores id imperium pro derelicto habuiſſe: an idem damno erit poſteris tum nondum natis? Si negabimus, tum nullius vſus erit vſucapio vel derelictio praeſumta, qua non certa fiunt rerum dominia, ſed controuerſiae in eodem ſtatu manent. Si adfirmabimus: tunc iniquum quid adfirmabimus. Nam non valenti agere non currit praeſcriptio. num. 1.

Prolixe reſpondet Grotius, e. g. nondum natorum nullum ius fuiſſe, ergo nec quidquam iuris eos amittere: populum ius nondum natis potuiſſe de imperio ſtatuere, quod pater dereliquerat: aliud eſſe ius naturae, quod dicat dominatum derelictione praeſumta exſpirare; aliud ius ciuile, quod horum poſtumorum rationem habeat, eoſque fingat natos, et iura iis omnia ſalua relinquat. num. 2. 3. 4.

Haec quidem non mala, ſed minus ſufficere videntur ad ſoluendam quaeſtionem. Potius itaque reſpondendum, poſteros nullo iure gaudere, niſi quod iure hereditario a maioribus ad eos tranſmittitur. Quod itaque maiores non amplius habuerunt, id nec potuerunt tranſmittere. Atqui, quod dereliquerunt, non habuerunt amplius. Ergo quod dereliquerunt, non potuere tranſmittere. Ergo Palaeologorum nullum ius eſt.

§. 11.

Quaeritur porro, *an et populus aduerſus populum, rex aduerſus regem, immo et rex aduerſus ſubditos hoc vſucapionis praeſidio tutus ſit?* Recte id adfirmatur. Quae enim ſunt iuris gentium, ea inter gentes et earum rectores obtinent. Vſucapio, vti ſupra demonſtratum, eſt iuris gentium: debet ergo et inter gentes, earumque rectores, locum habere. Hinc e. g.

praescriptione immunitatem a vectigalibus in freto Danico recte tuentur Bataui aduersus Danos. Hinc rex Prussiae recte se praescriptione defendit aduersus Polonos circa ius colligendi electrum. Hinc recte principes quidam Germaniae subditis opponunt exceptionem praescriptionis, si vrgent, comitia debere conuocari.

Obiicitur: quae ab initio sunt irrita, et iniusta, illa ex postfacto non conualescunt. Resp. verum id esse, nisi accedat noua caussa. Hic vero noua caussa accedit, ex vna parte longi temporis possessio, ex altera patientia et silentium.

§. 12.

num. I. 2. Pergimus ad partem IIII. vbi disquirit auctor, *an leges ciuiles de vsucapione etiam principem obligent?* Veteres glossatores adfirmant. Grotius recte negat. Nam

1. Leges ciuiles praescribuntur subditis. Atqui imperans respectu sui nec imperans, nec subditus est. Ergo sibi nec leges praescribit, adeoque illae non obligant principem.

2. Si princeps sibi leges de vsucapione tulisset, posset etiam sibi indulgere contra legem, (quod vocact dispensare,) si dispensat, cessat obligatio.

3. Finis vsucapionis ciuilis est, vt dominia inter subditos sint certa: princeps non est subditus, ergo et eius caussa non data est vsucapio.

Et hinc frustra sunt, qui regalia, domanialia bona, cet. possidentes aduersus principem prouocant ad praescriptionem ordinariam iuris ciuilis. At audiendi sunt, si immemorialem praescriptionem allegent, quippe quae quum sit iuris gentium, etiam principes obligat.

§. 13.

Diximus de regalibus: *an ea vsucapione adquiri possunt?* Resp. regalia accipiuntur vel *in sensu iuris gentium*, pro iuribus maiestatis, vel *in sensu feudali* pro iuribus quibusdam fiscum locupletantibus, e. g. iure venandi, piscandi, metalla fodiendi. De posterioribus nullum est dubium, quin possint vsucapione adquiri etiam a priuatis, vti in Polonia ius salinas fodiendi est penes priuatos nobiles de Morstein per praescriptionem. De prioribus.

bus porro diſtinguendum, ſintne iura maieſtatis incommunicabilia, an communicabilia? Illa ſunt, ſine quibus maieſtas conſiſtere non poteſt, e. g. ius ferendi leges: haec quae ſalua maieſtate et ab aliis exerceri poſſunt, e. g. iuris dictio, ius munera quaedam conferendi. Illa nulla praeſcriptione adquiruntur: haec adquiri poſſunt. Quae enim poſſunt in dominio poſſidentis eſſe, ea poſſeſſione recte adquiruntur.

Addatur obſeruatio de confuſione communicationis et diuiſionis iuris maieſtatis: et negandum eſſe moneatur, quod ius de non adpellando ſubditis competere poſſit.

§. 14.

Quaeritur porro contra monarchomachos, *an praeſcribi poſſit libertati?* E. g. Ruſſi ſe ſubiecerunt imperio monarchae ſui ſine reſtrictione. Imperantes iſti etiam ſine interruptione per aliquot ſaecula id imperium exercuerunt, et ſic ſi titulus deeſſet, etiam vſucapione tuti haberi poſſent. At monarchomachi negant praeſcribi poſſe libertati: adeoque ſemper fas eſſe putant populis excutere iugum, et ſe in priſtinam libertatem vindicare. Quaeritur itaque, *an verum id ſit?* Ita argumentantur monarchomachi: nu. 1. 2.

Aut vi quaeſitum imperium, aut populi conſenſu.

Si vi, tunc vim licebit vi repellere, quandocunque fuerit occaſio.

Sin populi voluntate et conſenſu, tunc populus poterit voluntatem mutare, et abrogato imperio monarchiae libertatem reſtituere.

Sed hoc dilemna falſum. *Aut vi quaeſitum imperium, aut conſenſu.* Recte. *Si vi, tunc vim licebit repellere.* Illatio haec falſiſſima. Nam et vis iuſta eſſe poteſt, cui non eſt reſiſtendum; et, ſi iniuſta fuerit ab initio, poteſt iuſtus titulus naſci ex pacto, ſiue expreſſo, ſiue tacito, ſubſequente. *Sin voluntate populi, tunc populus voluntatem poteſt mutare.* Falſiſſimum denuo. Contractus enim vel pactio hic eſt bilateralis, quae ſolui non poteſt vnius, ſed vtriuſque conſenſu. Quis diceret emtionem venditionem, quia venditoris voluntate initur, etiam ſolui, ſi venditor voluntatem mutet? Nugae.

§. 15.

V. Superest pars quinta capitis, vbi quaeritur, *quaenam res hoc modo per vsucapionem adquiri queant?* Resp. omnes, quae possunt possideri. Ex possessione enim nascitur vsucapio.

Ex quo sequuntur duae regulae. 1. *Quae non habent quotidianum exercitium, non possunt praescriptione adquiri vel amitti.* E. g. gaudet quis iure patronatus, vel conferendi munus ecclesiasticum. Auus eius ministrum ecclesiae constituit, qui sexaginta annos eo functus est officio. Iam dum ei successor designatur, quaeritur, an id ius praescriptione exspirauit? Minime.

2. *Quae merae facultatis sunt, non subiacent praescriptioni.* Res merae facultatis sunt, quae arbitro meo subsunt, e. g. emere apud hunc vel illum mercatorem, cet. An mercator, si per triginta annos ab eo solo emerim, sibi ius me cogendi, vt porro emam, adquisiuit praescriptione? Minime.

CAP. V.

DE ADQVISITIONE ORIGINARIA IVRIS IN PERSONAS, VBI DE IVRE PARENTVM, DE MATRIMONIIS, DE COLLEGIIS, DE IVRE IN SVBDITOS, SERVOS, CET.

§. 1.

Adquisitio originaria est, rerum, quae in nullius adhuc dominio fuerant. Si pro dominio substitueris potestatem, tum et ad personas adplicari poterit definitio. Nam et has nostras esse dicimus ob potestatem aliquam, qua in illis vtimur, e. g. liberos, seruos, vxores, ciues. Tres autem caussas constituit Grotius, ex quibus haec adquisitio nascitur,

a) *generationem, qua adquirimus liberos*, §. 2-7.
b) *consensum, quo adquirimus coniuges*, §. 8-16.
ciues et collegas, §. 17-25.
in liberos adoptiuos, §. 26.
in seruos, §. 27-31.

c) ex

c) *ex delicto personae.* §. 32.

I. GENERATIONE adquiruntur liberi a parentibus. Et quidem quum ad generationem vtique et pater et mater concurrant, vtrique etiam poteſtas in liberos eſt. At, quum tamen imperium duobus commune facile fiat mater diſcordiarum, quum vnus velit, quod alter nolit: ſequi ait Grotius, vt in dubio praeferendum ſit patris imperium ob ſexus differentiam.

Haec Grotius. Vbi tamen plura monenda. Nam 1. falſum eſt, ſolam generationem producere patriam poteſtatem. Quum enim a) parentes ſint liberi, ipſi quoque procreant liberos, et nemini obnoxios, ſibi pares, non inferiores. b) Spurii generantur a patre et matre aeque, ac legitimi, nec tamen vlla gens patri poteſtatem in ſpurium conceſſit. c) Si ſola generatio eſt cauſſa patriae poteſtatis, ſequitur, vt et ſerui poteſtatem habeant in liberos ex ſe genitos, quod abſurdum.

2. Falſum quoque eſt, ex praeſtantia ſexus deduci poſſe praerogatiuam patris. Aut enim praerogatiua illa ſita eſt in animo, aut in corpore, aut in vtroque. Non in animo, quia ſaepe Nabal ducit Abigaëlem. Non in corpore, quia huius praeſtantia nihil conducit ad educationem. Nec in vtroque, quia ſaepe contingit, vt et corpore, et mente ſuperet vxor maritum.

Ergo aliud principium quaerendum eſſe, iam alii viderunt.

Hobbeſius ad occupationem inclinat. Infantes nati, inquit, ſunt nullius. Res nullius cedunt occupanti. Mater prima occupat. Ergo et praecipua eſt eius poteſtas. Infantem a ſe occupatum etiam cum patre communicat. Ergo et hic adquirit poteſtatem, ſed materna inferiorem. Sed hoc multo abſurdius. Quae nullius ſunt cedunt occupanti. Quaenam? res, non perſonae. Omnes liberi homines ſunt nullius: an ideo cuiuis occupanti cedunt? Nugae.

Hinc vera huius iuris ratio eſt EDVCATIO. Infanti opus eſt educatione, alias illi eſſet pereundum. Educationem illam natura, vel ipſe potius Deus demandauit parentibus, dum ipſis amorem erga liberos incredibilem impreſſit. Quum vero ea educatio non poſſit fieri ſine poteſtate quadam dirigendi liberorum actiones: ergo Deus, qui voluit, vt liberi a parentibus educentur, idem etiam voluit, vt parentibus eſſet poteſtas liberorum dirigendi actiones. Quae ipſa eſt patria poteſtas iuris naturalis.

§. 2.

§. 2.

Iam porro quaeritur, *quanta sit parentum in liberos poteſtas.* Grotius primo tempora diſtinguit §. 2-6. deinde ſtatum naturalem et ciuilem §. 7.

I. Tempora tria diſtinguenda monet cum Ariſtotele: 1. *tempus infantiae*, quum nullum adhuc eſt animi iudicium, 2. *tempus poſt infantiam*, vbi quidem ſcit filius, quid agat, ſed tamen adhuc manet pars familiae, 3. *tempus quo filius ipſe familia excedit.*

Iam obſeruat Grotius, maximam eſſe parentum poteſtatem in liberos infantes, paullo minorem in adultiores, omnino minimam in eos, qui e familia exceſſerint; adeoque hoc ius creſcente liberorum aetate decreſcere et imminui. Recte omnino ita cenſet Grotius. Quis enim exiſtimet, patri fas eſſe, filium iam emancipatum et honoribus fulgentem virga caſtigare? Sed non animaduertit vir acutiſſimus, ita ſe principium ſuum deſtruere. Si enim poteſtas parentum eſt ex generatione, ſequitur, vt ea per omnem vitam ſit eadem. At poſterius eſt falſum. Ergo et prius. Ex noſtra autem hypotheſi res clara eſt. Fundamentum prtriae poteſtatis eſt educatio. Ea maiore labore fit in infante, quam in adulto, ergo et poteſtas dirigendi actiones decreſcere debet procedente aetate, et demum fere exſpirare poſt liberorum diſceſſum ex familia.

Iam videbimus, quanta ſit poteſtas parentum ſingulis his temporibus?

1. Primo tempore obſeruat Grotius 1. omnes actiones liberorum abſolute dirigi a parentibus. Recte. Nam tunc ipſi nihil agere poſſunt.

num. 2. 2. Parentibus quoque competere omne ius adminiſtrandi horum liberorum bona. Ob eamdem rationem. Adminiſtrandi, inquam. Nam quod leges ciuiles ſtatuerunt, omnia liberorum bona adquiri parentibus, id ideo non eſt ex iure naturae, quia ſecundum hoc et infantes aliquid proprii poſſidere poſſunt. Facilius tamen cum iure naturae conciliari poteſt conſuetudo multis gentibus communis, quod vſus fructus bonorum aduentitiorum cedat parentibus, quum his non inuidendum videatur hoc educationis praemium.

§. 3.

§. 3.

II. Secundo tempore parentes dirigunt actiones liberorum ad familiae ſtatum pertinentes, non reliquas, quae iam rationes ipſius filii exigunt: vel, vt magis perſpicue rem exprimamus, officia inter parentes et liberos iam incipiunt fieri reciproca. Parentibus nihil iniuriae debent inferre liberi, at nec liberis parentes. Illi nihil debent agere inuitis parentibus, ſed nec parentes cogere liberos ad quidquam, quod vel eorum naturae, vel rationi repugnat.

Inde facile deciditur quaeſtio, *an poſſint Iudaeis et haereticis liberi inuitis intercipi, vt baptizentur, et in vera religione educentur?* Reſp. minime. Nam infantium actiones omnes vi patriae poteſtatis dirigere poſſunt parentes. Ergo et religionem. Sin vero de adultis ſermo ſit, multo abſurdior quaeſtio eſt, quia ad religionem cogi nemo debet. At nec parentes tunc poſſunt. Hinc ſi filius Iudaei adultus vltro, et conſcientia cogente Chriſtianam religionem amplecti velit: pater fruſtra repugnaret, quia haec actio non ad familiae ſtatum, ſed ad ipſum filii iudicium pertinet. Vid. P. Aerodii *tract. de patr. poteſt.*

§. 4.

Ex eodem principio noſtro ſequitur, vt vtroque tempore parentes gaudere debeant iure coërcendi, quia ſine eo educatio procedere haud poſſet. Sed tamen et hic ad aetatem reſpiciendum. Infans aliter coërceri poteſt, ac adultior. Ille et virga caſtigatur, hic minime. Ille etiam ob delicta inuoluntaria, hic ob voluntaria tantum.

§. 5.

Incidit et quaeſtio, *an parentes liberos et alienare poſſint?* Reſp. minime, quamuis Grotius id concedere videatur, ſi lex ciuilis non impediat. Nam planum eſt argumentum:

Quod quis non habet, alteri dare non poteſt.
Dominium in liberos parentes non habent.
Ergo parentes dominium in liberos aliis dare non poſſunt.

Minor clara eſt. Nam patria poteſtas conſiſtit in poteſtate dirigendi actiones liberorum, non in dominio.

Hinc videmus, cur veteres Romani huius modi ius patri concesserint: quia nimirum is liberos vere habebat in dominio iuris Quiritium, vti praeclare demonstratum ab ill. BYNKERSHOEKIO in *Opusc. de iure occidendi liberos.*

§. 6.

III. In tertio tempore filius est αὐτεξούσιος, id est, sui iuris. Cessante enim educatione, cessat et ius actiones dirigendi. Cessante enim caussa cessat effectus.

Sed tamen remanet et hic parentum veneratio: non ob educationem adhuc durantem, sed ob eamdem olim susceptam. Gratos enim quum esse deceat liberos, hinc etiam soluta patria potestate iis omnem reuerentiam praestare, nihil sine eorum consilio suscipere, et eos maximi semper facere tenentur.

§. 7.

Deinde distinguit auctor inter ius naturale et ciuile. Nam permulta superaddiderunt leges ciuiles, quae ex iure naturae deduci nequeunt, veluti

1. Quod ea potestas sit perpetua, et non nisi morte patris vel voluntaria filii emancipatione finiretur;

2. Quod eadem se extenderet ad nepotes, pronepotesque ex filio;

3. Quod soli patri ea potestas competeret, non item matri;

4. Quod in iure vitae et necis, facultate ter venumdandi filios, et omnia per eos adquirendi consisteret.

Haec omnia enim Romanis propria fuisse, ipse agnoscit IVSTINIANVS in *pr. Inst. de patr. potest.*

§. 8.

num. 1. II. Sequuntur personae, quas PER CONSENSVM adquirimus, inter quas primum locum tenent *vxores.* Vnde iam de coniugio agitur ab auctore §. 8-16. et quidem

1. Quaeritur, *quanta sit mariti in vxorem potestas?* Resp. auctor, imperium inter coniuges non esse commune, sed penes maritum, in rebus saltim coniugii et familiae. Iam illud imperium mariti omnes leges diuinae et humanae agnoscunt, nec de iure naturae vllus veterum dubitauit. At de fundamento huius

huius imperii non omnes item sentiunt. Sunt, qui illud positum existimant in praestantia sexus masculini. Sed ea saepe non tanta est, vt ideo imperium marito competere possit. Alii ex pacto. Sed si pacisci possunt coniuges, vt imperium sit penes maritum, pacisci etiam poterunt, vt sit penes vxorem: quod tamen negabunt multi ob *Eph. V.* 23. et similia dicta. Verum itaque fundamentum vidit Grotius, nempe, quia vxor sit pars familiae mariti, non maritus pars familiae vxoris. Quando autem in familiam mariti transit, eo ipso etiam marito imperium et directionem in se concedit, non secus ac is, qui se arrogari patitur.

2. Quaeritur, *quid sit de natura coniugii?* Resp. Grotius, **num. 1.** coniugium esse talem habitationem maris cum femina, quae feminam constituat quasi sub oculis et custodia mariti. Idque inde probat, quod talis cohabitatio etiam inter animalia quaedam bruta obseruetur, veluti inter columbas.

Sed nescio, quid sibi hic velit Grotius. Quaestio est, quid sit de natura coniugii? Id aliter doceri nequit, quam per definitionem. Definitio autem haec coniugii admodum manca est. Nam si vir caelebs conducat sibi ancillam, tunc cohabitat mas cum femina, tunc femina constituitur sub custodia et oculis maris, nec tamen inter eos coniugium esse, quisquam dixerit.

Ergo rectius dicitur, esse coniugium viri et mulieris coniunctionem ad liberos procreandos educandosque comparatam. Quidquid itaque ex hac definitione fluit, id est de natura coniugii: quod inde non fluit, ex iure positiuo vel ciuili est; qualia exempla sunt in *n.* 1. *huius paragraphi*, e. g. quod maritus possit vota vxoris soluere, quod apud quosdam populos maritus bona vxorum vendere possit, cet. Ex hoc itaque fundamento facile deciduntur reliquae quaestiones.

§. 9.

3. Nam quaeritur porro, *an et polygamia*, *et diuortium sit* **num. 1.** *contra naturam matrimonii?*

1. De polygamia Grotius agnoscit, illam non posse esse contra ius naturae. Recte. Nam et maris cum pluribus feminis coniunctio potest esse ad procreandam educandamque sobolem comparata, adeoque illa nihil continet, quod sit definitioni coniugii contrarium.

Deinde idem liquet ex eo, quod in V. T. tolerata fuit polygamia Iudaeorum. Nam et patriarchae, veluti Iacobus, Dauides, cet. plures vxores habuerunt, et ipse Deus pro beneficio suo reputat, quod Dauidi plures vxores dederit. 2. *Sam.* *X.* 1. 8. Id vero fieri non posset, si polygamia esset iuri naturae contraria.

num. 2. 2. Idem de diuortio dicendum. Nam nec hoc repugnat iuri naturae, modo ex caussa iusta fiat. Quum enim matrimonium sit maris et feminae coniunctio, sobolis procreandae educandaeque caussa inita: sequitur, 1. vt, quemadmodum mutuo consensu initur, ita et mutuo dissensu dissolui sua natura possit, 2. vt, si alteruter coniugum ineptus sit ad procreandam educandamque sobolem, vel iis contaminatus vitiis, vt in societate cum eo viui commode nequeat, dissolui possit matrimonium.

Et hinc ipsa etiam lex V. T. concessit diuortia, ipso fatente Christo *Matth. V.* 32. *XVIIII.* 9. An vero Deus aliquid praecepisset contra ius naturae immutabile? Minime.

Quamuis vero et polygamia et diuortium non repugnet iuri naturae, nec legi voluntariae V. T. vult tamen Grotius, Christi legem naturam coniugii ad perfectiorem normam redegisse, et non modo diuortium, sed et polygamiam prohibuisse. Diuortium quidem *Matth. V.* 32. *XVIIII.* 9. polygamiam autem 1. *Cor. VII.* 4. dum et vxori dat ius in corpus mariti. Ex quo sequitur, vt quemadmodum maritus prohibere potest, ne vxor corpus communicet cum pluribus: ita eodem iure vti possit vxor ratione viri.

Accedunt et alia argumenta, veluti quod Christus locis citatis prouocet ad institutionem primaeuam: Deus autem iunxerat vnum marem et vnam feminam in societatem indissolubilem. Item, quod Paulus dicit, vxorem debere habere ἴδιον ἄνδρα, virum proprium. Haec omnia itaque recte se habent.

Sed in eo Grotius errorem sibi familiarissimum immiscet; quod Christum nouam et V. T. legibus contrariam legem condidisse arbitratur. Nam, 1. falsissimum est, Christum esse nouum legislatorem, quum potius sit veteris legis interpres. Notum, quid ipse Christus de ea re dicat *Matth. V.* 17. *seq.* 2. Ipse Seruator, dum prouocat ad primaeuam institutionem, satis aperte docet, non nouam a se legem dari, sed illam renouari, et a pseudermenia pharisaeorum vindicari.

Sed

Sed quid dicemus de concessione diuortii et polygamiae in V. T. Respondet ipse Christus: *Moses vobis haec concessit propter duritiem cordis vestri.* Fuit ergo conniuentia Dei, qui multa tolerabat in populo illo durissimi ingenii, quae non probabat.

Hinc facile etiam carebimus recensu illo plurium gentium, *num.* 4.
quae et diuortii libertatem suis permisere, vti Romani, vel polygamiam, vti Aegyptii, Persae, Graeci antiquiores. Nam 1. gentium mores, vt saepe diximus, non faciunt ius gentium. 2. Facile his opponi possunt gentes moratiores, quae polygamiam improbarunt, vt Romani, Graeci recentiores, Germani. 3. Ipsae gentes semper laudabiliorem monogamiam existimarunt, quam πολυγαμίαν, ceu ex TACITI libello *de moribus Germanorum* patet.

§. 10.

4. Transit Grotius ad consensum parentum, et quaerit, *num.* 1.
an sine eo ratum sit coniugium? Non iam quaestio est, an consensus ille merito exigatur? et an non peccent liberi contra honestatem, qui illum negligant? sed quaeritur, *an ita de necessitate sit, vt eo non impetrato matrimonium sit irritum?*

Recte id negat Grotius. Nam 1. non omne, quod honestati repugnat, irritum est. E. g. parum honestum est, plus donare, quam vires patrimonii ferunt, sed ideo haec donatio non est irrita; non admodum honestum videtur, senem vxorem ducere, vel ob solas diuitias nubere, sed ideo huius modi nuptiae non irritae habentur. 2. Id nec ex definitione nuptiarum, nec ex definitione patriae potestatis fluit. Non ex illa: nam potest coniunctio maris et feminae esse coniugium, possunt et liberi procreari et educari, quamuis non consenserint parentes. Non ex hac, quia patria potestas, vt paullo ante diximus, educatione sola nititur. Liberi autem inituri nuptias in eo sunt, vt educatione non amplius indigeant, sed eo ipso excedere solent familia paterna.

At ius Romanum nuptias irritas esse iubet, nisi patris con- *num.* 2.3.
sensus praecesserit. *pr. Inst. de nupt.* Sed facile respondetur. Hoc non ex iure naturae, sed ex lege ciuili esse: idque probabitur 1. ex eo, quod patris solius consensus exigitur eo iure, non matris, quum tamen iure naturae sit par vtriusque paren-

tis in liberos poteſtas. 2. Quod nec opus ſit filio emancipato patris conſenſu, quum tamen emancipatio iure naturae non tollat venerationem debitam parentibus. 3. Ipſum ius diuinum, quamuis parentum conſenſum requirat, tamen irritas non pronunciat nuptias ſine conſenſu parentum contractas. Id quod Grotius probat exemplo Eſaui, *Geneſ. XXXVI.* qui quum inuitis parentibus nuptias inauſpicatiſſimas contraxiſſet, non tamen a parentibus prohibitus eſt, vxores illas male conciliatas in matrimonio habere et retinere.

§. 11.

5. Quaeritur, *an etiam ii, qui iam in matrimonio viuunt, aliud inire poſſint?* Vbi recte Grotius diſtinguit inter ius naturae et gentium et ius diuinum poſitiuum.

Iure naturae quum licitum ſit diuortium, licebit etiam matrimonium ſoluere, et aliud inire, modo grauis aliqua et idonea cauſſa id ſuadeat.

At iure diuino poſitiuo quum per Chriſti interpretationem nefas ſit, repudium vxori dare, non niſi morte ſoluitur matrimonium et diuortio propter adulterium, vti vulgo ex *Matth. V.* et *XVIIII.* colligunt.

Vnde merito quaeritur, *an ex his textibus id ſequatur?* Nos negamus ob has rationes:

1. Aut ſolum adulterium ſoluit matrimonium, aut et aliae cauſſae. Si poſterius: habemus, quod volumus. Sin prius: non potuit Paullus 1. *Cor. VII.* nouam diuortii cauſſam adſignare, malitioſam deſertionem. Atqui adſignauit. Ergo non ſolum adulterium ſoluit matrimonium. Quumque expreſſe dicatur in textu *Matth. V.* 32. παρεκτὸς λόγου πορνείας, et *XVIIII.* 9. εἰ μὴ ἐπὶ πορνείᾳ: conſequens eſt, vt πορνεία hic non ſignificet ſolum adulterium.

2. Quid autem ſignificet, praeclare oſtendit SELDENVS *de vxor. Hebr. lib. III. cap.* 22. idque ex ipſa connexione patet. Phariſaei tentaturi Chriſtum, hanc ei quaeſtionem proponebant: *an fas eſt cuiquam repudiare vxorem ſuam* κατὰ πᾶσαν αἰτίαν, *ob quamcumque cauſſam?*

Nimirum erat haec inter Iudaeos eius temporis maxima controuerſia. Schola Schammaitana id negabat, et diuortium non niſi ob cauſſam *turpitudinis* concedebat, vti Moſes loquitur *Deut. XXIIII.*

XXIIII. 1. Contra Hillel, eiusque schola, docebat, ob quamcumque caussam licitum esse diuortium. Prior sententia viris probis et iustis placebat, id est, paucis: posterior plebi, cui grata erat illa diuortiorum licentia. Quumque fama percrebuisset, hanc sententiam scholae Hillelis voce caelesti fuisse probatam, ipsum synedrium magnum eam publica auctoritate ratam habuit.

Dum ergo pharisaei interrogant: an fas est homini repudiare vxorem ob quamcumque caussam? perinde est, ac si dixissent: tune probas sententiam Hillelis? Si adfirmasset, tunc multis videri potuisset Seruator vir parum sanctus et pius: si negasset, occasio illis fuisset eum tamquam haereticum denunciandi synedrio.

Quid ergo Christus? respondet pro Schamaitanis: *dico vobis, qui repudiat vxorem,* nisi ἐπὶ πορνείᾳ, *adulterium committit.* Ex quo sequitur, 1. vt πορνεία hic sit quaeuis res turpis, et fini matrimonii contraria, maxime cum 2. ea significatio vocis sit Hellenistis frequentissima, et hi fere omnia delicta adpellare soleant πορνείαν, vti cum adparatu probauit Seldenus. Quod et 3. inde liquet, quod Paullus 1. *Cor. VII.* alteram caussam diuortiorum, nempe malitiosam desertionem addidit, quod sane non potuisset, si πορνεία significaret adulterium.

§. 12.

6. Iam noua et ea quidem vexatissima nascitur quaestio *de incestis nuptiis*, seu *gradibus prohibitis.* Quum fere omnes gentes honestiores abstinuerint a nuptiis consanguineorum; a) quaeritur, *an ea probibitio sit iuris naturae?*

Negat id Grotius *n.* 1. excepto coniugio inter parentes et liberos, de quo *n.* 2.

Negat, inquam, hanc prohibitionem esse iuris naturae. Nam 1. ea non fluit ex definitione connubii antea explicata. Liberi procreari et educari possunt etiam a parentibus consanguineis.

2. Rationes, quas vulgo adferunt, sunt nullius ponderis. E. g. quod PLVTARCH. *Quaest. Rom.* 108. et AVGVSTINVS *de ciuit. Dei, lib. XV, cap.* 16. existimant, eas nuptias prohibitas, vt latius spargantur amicitiae, nec intra vnam familiam constarent adfinitates. Ratio enim haec magis politica est, quam iuris naturae.

3. Immo

3. Immo aliquando hae nuptiae vtilissimae videntur, e. g. si iam liberi ex priore matrimonio adsint, et nouerca sit vxoris defunctae soror, sane tolerabilior erit nouerca, quam extranea. Ita etiam si virgo sit ἐπίκληρος, id est, ex asse heres, consuletur familiae, si agnato nubat, vt patrimonium penes familiam maneat. Quod hoc casu ipse Deus praecepit, *Ruth. cap.* 4. nec non lex Attica apud DEMOSTH. in *orat. ad Leocharem.*

num. 2. Attamen inter adscendentes et descendentes matrimonia ipso iure naturae prohibita videntur,

1. Quia turbantur respectus, e. g. si filius vxorem ducat matrem, tamquam filius eam venerari debet, tamquam maritus eidem imperare. Ita et liberi inde nati erunt patris liberi, et simul fratres vterini, matris filii et simul nepotes ex filio. Quae confusio respectuum rectae rationi et matrimonii naturae repugnare videtur.

2. Quia pudori naturali repugnant huius modi nuptiae. Nam quem non puderet cum matre congredi?

num. 3. At posterius argumentum non maximi momenti esse videtur, quamuis Grotius ad obiectiones quasdam respondeat. Nam

1. Diogenes et Chrysippus prouocabant ad animalia quaedam ab incestu non abhorrentia, e. g. gallos gallinaceos.

Sed resp. Grotius: quamuis ab his nuptiis non abhorreat natura brutorum, abhorrere tamen naturam humanam, adeoque id sufficere ad probandum, quod repugnet iuri naturae, quod et testimoniis Xenophontis, Mich. Ephesii, Lucani probat.

num. 4. 2. Socrates apud Xenophontem in *Memorabilibus Socratis* existimat, nihil turpe inesse his nuptiis, praeterquam inaequalitatem coniugum, esse enim eos aetate dispares, et hinc plerumque matrimonia huius modi fore sterilia.

Resp. Grotius: sic et prohibenda fuisse matrimonia inter senem et iuuenculam. Et sane si pater sit annorum 35. filia annorum 15. quis dixerit, sperari non posse liberos.

num. 5. Denique vt Diogenem et Chrysippum eo fortius stringat; obseruat, et bestias quasdam ab his commixtionibus abhorrere. Idque probat partim testimonio ARNOBII *lib. V. aduers. gent.* partim exemplo apud ARISTOT. *Hist. anim. lib. VIIII. cap.* 47. et OPPIAN. in Cyneg. *lib. I.* qui referunt, equum Scythicum cum

cum matre committendum, refragatum, nec vmquam adduci eo potuisse, vt cum matre congrederetur, nisi equa inuoluta pannis.

Haec sunt, quibus pudorem illum naturalem probat Grotius, quod eius argumentum tanti fecit LAMBERT. VELTHVYSEN in *Principiis iusti et decori*, vt non solum graduum prohibitionem, sed et totum ius naturae ex pudore naturali deriuandum putaret.

Sed paucis moneo: 1. pudorem esse adfectum indifferentem, et saepe pudere homines boni aeque, ac mali. E. g. bonum est, fateri peccata, et veniam eos rogare, quos offendisti: sed pudet.

2. Pudor apud omnes non est idem. Pro ratione enim temperamenti alium facile, alium difficulter pudor occupat. Sic Romanos pudebat matrimonii cum propinquis; Persas non pudebat. Ergo inde nihil arguitur.

3. Historia illa de equo admissario lepida est, sed admodum dubia. Sane quod olim factum, cur non hodie fit? Non solent hodie equi tam religiosi et casti esse.

§. 13.

b) Hactenus de iure naturae: iam de iure positiuo vniuersali. Quaeritur ergo, *an non saltim hoc prohibeat huius modi nuptias?* num. 1.

Respondet Grotius, omnino prohibere, prouocans ad *Leu. XVIII.* et *XX.* Quumque nonnulli existiment, has leges esse mere forenses, adeoque non obstringere Christianos, contrarium triplici argumento demonstrat,

1. Quia sub finem istorum capitum dicat Moses, et Cananaeos ob haec delicta terra expulsos. Vnde argumentatur:

Quicumque delinquunt, eos lex quaedam obligat.
Cananaei incestis nuptiis contractis deliquerunt.
Ergo eos obligauit lex.

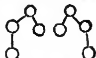
2. Quia hae leges in N. T. repetuntur. Sic e. g, Paullus 1. *Cor. V.* 1. incestum damnat inter priuignum et nouercam, et eas nuptias ipsis gentilibus abominabiles fatetur. Iam quum leges forenses in Nouo Testamento nullius auctoritatis sint: adparet sane, has leges non esse forenses, sed morales.

3. Quod et Hebraei eas leges naturales esse existiment, num. 3.

quia et verecundia naturalis ab his nuptiis abhorreat, et facile alias conuictus inter has personas quotidianus occasionem dare posset stupris, nisi prohibitae essent hae nuptiae.

Sed tertium hoc argumentum admodum dilutum est. Nam pudorem naturalem nihil probare, iam supra ostendimus. Alterum autem naturae humanae repugnat, de qua recte poëta: *Nitimur in vetitum.* An minus periculi a stupro erit inter personas coniunctas, quod prohibitio accedat?

num. 4. c) Iam noua nascitur quaestio, *an* Leuit. *XVIII.* et *XX gradus prohibeantur, an personae tantum?* Illud plerique putant, quos et nos sequimur: hoc e recentioribus Schilterus et alii quidam. Rationes nostrae sunt:

1. Quia vbi eadem ratio, ibi eadem est iuris dispositio. At ratio sita est in propinquitate carnis, quae eadem est in duabus personis eiusdem gradus. Ergo et hic valet prohibitio, etiamsi persona *Leuit. XVIII.* non expressa sit. Sic e. g. ibi *v.* 13. prohibetur matrimonium cum matertera, non cum auunculo: et tamen, quum eiusdem gradus sint, quis dubitet, quin matrimonium et inter hos non subsistat?

2. Quia haec natura omnium legum est, vt ob rationis latitudinem late interpretandae sint, quia non omnes casus exprimi queunt.

3. Quia hanc interpretationem suadet *v. 6.* vbi occurrit regula generalis, quam postea exempla sequuntur. Vbi vero regula occurrit cum exemplis, ibi liquido extensiua interpretatio locum habet.

num. 5. Redit Grotius ad Hebraeos, qui has leges *Leu. XVIII.* vniuersales putare *n. 3.* diximus. Iam addit Grotius, eosdem has leges arcessere ab ipso Adami tempore, vt tanto facilius reddi possit ratio, cur omnes homines obligent. Alias enim, inquiunt, non posset reddi ratio, cur Deus et gentiles puniuerit ob incestas nuptias.

Sed haec sola coniectura est Hebraeorum, nullo nixa fundamento certo et historico: vnde nec ei immorabimur.

num. 6. Iam ad alias gentes, quas itidem huius modi nuptias damnasse obseruat. Hinc ex Mich. Ephesio, Diod. Siculo, Platone, Dione Prusacensi demonstrat, communem hanc fuisse omnium gen-

gentium ſententiam, praeterquam Aegyptiorum, Perſarum, et aliquot Barbarorum.

Quamuis autem huiusmodi inductio, vt ſaepe monui, non probet ius gentium, nec adeo certum ſit, omnes gentes in eo conſpiraſſe, quum et de Cimone Athenienſi referat Cornelius Nepos eum ſororem habuiſſe in matrimonio, idque licuiſſe facere legibus Athenienſium: hic tamen haec obſeruatio alicuius momenti eſt. Nam quum et Romani, et aliae gentes eoſdem fere gradus, quos *Leu. XVIII.* prohiberi intelligimus, prohibuerint, et tamen ratio ſola nullam huius prohibitionis ſuggerat rationem: merito quaeras, vnde hanc notitiam ſibi adquiſiuerint gentiles? Et recte *n.* 7. reſpondet Grotius, per veterem legis diuinae famam, vel per traditionem. Gens enim res huiuſmodi a gentibus vicinis didicit. Ab Hebraeis Phoenicii, ab his Graeci, ab his Romani, et ſic porro. Exemplo eſſe poſſunt res plures, e. g. quod omnes gentes numerent per decurias, quod omnes tempora metiantur per ſeptimanas. Vid. GROT. in opuſculo *de veritate relig. Chriſtianae*, vbi et alia huius generis collegit.

§. 14.

d) Addit et alia monita Grotius, veluti, quod in vlterioribus gradibus aliquando perſona prohibetur, altera conceditur, quum ſint eiuſdem gradus. Sic e. g. prohibitum eſt ducere amitam. *v.* 12. At non prohibitum ducere fratris filiam. Nec rara inter Hebraeos fuere huius modi matrimonia. Quaeritur itaque, *quae ratio diſcriminis?*

Grotius ſequitur Ebraeos, et hanc adſignat cauſſam, quod in fratris domos minus pateat aditus, quam ad aedes auorum et auiarum: adeoque hic maius ſit ſtupri periculum quam illic. Sed haec nihili ſunt. In promtu eſt ratio ſolidior, nempe turbatio reſpectuum. Amita eſt loco matris, ergo non poteſt decore vxor eſſe eius, a quo filialem venerationem iure exigeret. At in nuptiis cum fratris filia non turbantur reſpectus, quia facilius haec marito praeſtabit obſequium, quum eum quodammodo patris loco venerari debeat.

Altera obſeruatio eſt, leges de inceſtu inter adſcendentes et deſcendentes, nec non de matrimonio fratrum et ſororum ſem- *num. 2.*

 per

per irrita reddere huius modi matrimonia : at reliquas leges plerumque poenam tantum irrogare. Id probat ex canonibus apostolicis, qui tantum deponi iubent clericum, alios poenitentiae ecclesiasticae subiiciunt, si incestum admisissent.

Sed hoc non vbique receptum. Plerumque enim omnia matrimonia *Leuit. XVIII.* prohibita irrita sunt. In reliquis locus est dispensationi principis.

num. 3.4. Tertia obseruatio est, quod pleraeque gentes vltra gradus *Leuit. XVIII.* prohibitos et alios quosdam prohibuerint, tamquam sepimentum legis, ne ob vicinitatem violarentur leges *Leu. XVIII.* Sic. e. g. inter patrueles Deus non prohibuit matrimonium, nec inter consobrinos : quia tamen proxime hoc matrimonium accedit ad nuptias fratrum et sororum, illud prohibitum reperimus *l. 3. C. Th. de incest. nupt.*

Sed hac ratione abusi sunt pontifices Romani, qui initio ad septimum, deinde ad quartum gradum suae computationis prohibuerunt nuptias, tantum vt principes haberent obnoxios, et pro dispensatione extorquere possent pecuniam. Vid. THOMASII *not. ad Lancellot. Institut. iur. canon.* tit. *de nuptiis.*

§. 15.

num. 1. Hactenus de vero coniugio : iam quaedam *de concubinatu* adduntur. Hic ante omnia status controuersiae recte formandus. Non iam loquimur de muliere, quae marito alieno succumbit; haec enim non concubina est, sed pellex : nec de ea, quae furtim cum caelibe rem habet; hoc enim scortum est : sed de femina, quae sine sollemnitate nuptiali se viro iungit, ita vt inter hos sit coniunctio perpetua sobolis procreandae educandaeque caussa inita. De hac *coniunctione* quaeritur, *an iuri naturali repugnet?*

Id recte negatur. Nam 1. definitio matrimonii supra data etiam huic quadrat concubinatui, atque inde sequitur, concubinatum esse verum matrimonium iuris naturae, quod in nuptiis nullam sollemnitatem exigit, quamuis non sit ciuile, adeoque et effectibus ciuilibus destituatur. Hinc concubina non gaudet iure vxorum, non capit partem hereditatis, liberi ex ea procreati non sunt in patris potestate ciuili, non sunt heredes sui, quamuis iure naturae sint vere liberi, et hinc vocentur liberi naturales.

2. Ho-

2. Honeſtae eſſe poſſunt huius concubinatus cauſſae, e. g. diſparitas conditionis. Sic ſaepe magni principes amant honeſtam feminam, ſed plebeiam, quumque eam vxorem habere nequeant, eam ducunt quaſi vxorem, quem concubinatum vocari nouimus matrimonium ad morganaticam. Ita enim concubina loco vxoris adſcita aliquando eſt, ne nouerca liberis induceretur. Id quod factum nouimus ab Antonino Phil. imp. vt eſt apud IVL. CAPITOLIN. *eius vit. cap. vlt.* *num. 2.*

§. 16.

Denuo ad quaeſtionem delabitur Grotius, *an matrimonia contra has leges inita irrita ſint ſemper?* Sed quia de hac quaeſtione ad §. 14. *n.* 2. actum eſt: iterum hic actum agere nolumus. *num. 1. 2.*

§. 17.

Egimus hactenus de perſonis, quae noſtrae fiunt per conſenſum. Conſenſus iſte duplex eſt, vt Grotius ſupra §. 8. *n.* 1. docuit, vel conſiſtit in conſociatione vel in ſubiectione. Per conſociationem fiunt nuptiae, de quibus hactenus, et *vniuerſitates*, de quibus in poſterum.

Eae iterum duplices, vel *priuatae*, vel *publicae. Priuatae*, quae habent pro fine vtilitatem priuatam, e. g. ſocietas mercatorum: *Publicae*, quae vtilitatem publicam. Et hae denuo vel *in populum* fiunt, vel *ex populo.* Si multi conſociantur in populum, tunc ex hac conſociatione naſcitur *res publica*: ſin multi ex populo conſociantur, inde fit *vniuerſitas*, *collegium*, *corpus*, cet.

1. Quia omnes conſociati conſtituunt vnam perſonam moralem, ea voluntatem ſuam exſerit vel per paucos, vel per plures, vel per omnes. Primum eſſet iniquum, tertium impoſſibile; ergo reliquum manet ſecundum.

2. Quia alias numquam ad liquidum perueniretur. Nam qui in collegio ſunt, ſunt aequales. Aequalis aequali legem praeſcribere nequit. Ergo nec poterit vrgere, ſuum ſuffragium ſapientius eſſe ſuffragio alterius. Ergo nec ponderari poſſunt ſuffragia, ſed numerari, adeoque plura ſuffragia ſemper vincunt pauciora.

3. Res ipſa et experientia docet, infeliciſſimas eſſe vniuerſitates, vbi aliud obtinet. E. g. cur in Polonia nihil ad liquidum perduci poteſt? cur omnia comitia ſine fructu diffluunt? Quia ibi vnus omnium ſuffragia reſcindere poteſt.

§. 18.

Regula II. *Si par est suffragiorum numerus, nihil agitur.* Quum enim suffragantes sint aequales et eiusdem conditionis et potestatis in re publica, sequitur, vt vna pars alteram cogere non possit, vt sibi adsentiatur. Excipiuntur tamen casus

1. *Si calculus Mineruae accedat*, id est, si pares fiant condemnantium et absoluentium sententiae: tunc enim reus absoluitur. Vocatur *calculus Mineruae*, si cui iudicum vel praesidi facultas datur, suffragium suum addendi vel condemnantibus vel absoluentibus. Dicitur autem calculus Mineruae, quia quum Clytemnestra maritum Agamennonem occidisset, filiusque vtriusque Orestes mortem patris ultus, matrem interemisset: parricidii accusatus in areopago pluribus sententiis iudicum condemnatus est, quam absolutus. Minerua itaque calculum addidit absoluentibus, ut suffragia fierent paria, quo facto absolutus est. Eo calculo nihil aequius est. Vid. Io. Henr. Boecleri *Diss.* elegantissima *de calculo Mineruae*, quae habetur in *Diss. acad. tom. I. pag.* 200.

2. Si paria suffragia sint, et alteruter possideat. Tunc enim in dubio melior est conditio possidentis, quia in eius persona duo iura concurrunt, alterum certum possessionis, alterum dubium tituli, quum alter solum titulum dubium, pro se alleget.

§. 19.

Reg. III. *Duae sententiae pari suffragiorum numero nixae, si sint eiusdem naturae, coniungendae sunt, vt id valeat, in quod vtraque pars consensit.* Id euenit, 1. quoties in quantitate tantum differunt suffragantes, e. g. Titius ab vna parte condemnatur in decem, ab altera in 20. tunc decem ab eo exiguntur, quia in hos vtraque pars consensit. 2. Quoties in modo rei non conueniunt, et vterque modus coniungi possit. E. g. vna pars censet, reum esse priuandum officio, altera eumdem relegandum.

Vnde plane huic regulae non est locus, si sententiae diuersae sint natura. E. g, vna pars Titium condemnauit in viginti, altera relegari iussit. Hic iniquum esset coniungere sententiam, quum

quum altera pars in alterius ſententiam diuerſae naturae non conſenſerit.

§. 20.

Reg. IIII. *Abſentium nulla habetur ratio.* Videri hoc poſſet iniquum, quia et abſens eſt membrum collegii, adeoque et ſcripto poſſet dare ſuffragium.

Sed facilis reſponſio. Sententiae dicuntur praeuia deliberatione et conſultatione. Qui vero abeſt, is conſultationi non interfuit, nec audiuit alterius partis rationes, adeoque nec ſententiam dicere poteſt, ſine praeiudicio praecipitantiae. Saepe domi quis ita adfectus eſt animo, vt pronus ſit in ſententiam, quam facile dimitteret, ſi alterius rationes audiuiſſet. Exemplo eſſe poteſt Iulius Caeſar, qui in cauſſa Ligarii eo propoſito audiebat Ciceronem, vt hominem condemnaret: ſed audita ea oratione ita mente perturbatus, commotuſque eſt, vt abſolueret.

§. 21.

Reg. V. *Qui prior in collegio fuit, in ordine quoque prior eſt.* Sunt enim pares. Inter pares nihil poteſt praerogatiuam dare, quam aetas, vti videmus in fratribus, ſociis, collegis.

Fallit tamen ea regula, ſi in collegio ſint diuerſi ordines, nam tunc ei tantum aetatis inter ſe habent rationem, qui ſunt eiuſdem ordinis. E. g. conſilium aulicum imperatoris conſtat ex nobilibus et eruditis, nobiles numquam poſtponuntur eruditis, quum ſint aetate poſteriores, at inter nobiles ipſos aeque ac inter eruditos aetatis vel temporis habetur ratio.

§. 22.

Reg. VI. *Vbi non omnium eodem modo intereſt, ibi in ſuffragiis ſeruatur proportio non arithmetica, ſed geometrica.*

Iuſtiſſimum enim eſt, vt proportio ſeruetur inter id, quod cuiuſque intereſt, et numerum ſuffragiorum, ne ii, quorum parum intereſt, ſuffragiorum numero vincant reliquos.

Sic e. g. ſi tres ſint heredes, vnus ex ſemiſſe, reliqui ex quadrante, iniquiſſimum eſſet, ſi vnus, qui ex maxima parte heres, duorum reliquorum ſuffragiis ſtare cogeretur.

Et inde eſt, quod in re publica Belgii foederati non ſunt paria

ria omnium prouinciarum suffragia, sed vti Hollandia plus reliquis contribuit, ita plura habet suffragia.

Attamen id non vbique obseruatur. Nam in Germania princeps minimus aeque virile suffragium habet, ac princeps potentissimus, idemque in Heluetia obseruatur, vbi res publica Bernensis, reliquis omnibus potentior, non plus pollet suffragio, quam reliquae.

§. 23.

Hactenus regulas de suffragiis dedimus. Pergit iam Grotius ad *potestatem ciuitatis in subditos, qui in ciuitate manent §. 23. in eos, qui ciuitate excedere volunt, §. 24.* et *in exsules. §. 25.*

De potestate ciuitatis in subditos recte docet, eam tamquam totum integrale in singulas partes ius maximum habere, adeoque de omnibus ciuium actionibus externis, leges condere posse. Recte addit, de actionibus externis. Internae enim non cadunt sub imperium ciuile, adeoque absurdum est leges praescribere velle intellectui, quid credere, quam religionem tenere debeat.

Potest equidem ciuitas religionis cuiusdam, statui suo incongruae, exercitium prohibere, (sed hoc externum est), potest etiam eos, qui certam religionem profitentur, terris suis excludere, nec eis concedere aditum: at cogere homines, vt hoc credant, quod ipsis videtur incredibile et impium, id plus quam tyrannicum est. Vtrumque demonstro. I. Omnes actiones externas ciuium ciuitati subiectas esse, ita probo:

Vbi consensus et consociatio est in vnam voluntatem, ibi omnes actiones ciuium externae ciuitati subiectae sunt.

In ciuitate est consociatio omnium in vnam voluntatem,

Ergo, cet.

Minor clara est. Aeque absurdum enim esset, in ciuitate vnumquemque agere, quod sibi libeat, quam membrum aliquod corporis non subesse directioni mentis. Vnde et toties in libro Iudicum id repetitur, tamquam signum anarchiae: *eo tempore non erat rex in Israel, vnusquisque agebat, quod rectum videbatur.*

Minor patet ex ciuitatis origine et natura, de qua infra pluribus.

II. Religionem vel fidem non subesse ciuitatis imperio ita probamus:

Quid-

Quidquid cogi nequit, id nec legibus subest.
Intellectus, ad quem τὸ credere pertinet, non potest cogi.
Ergo intellectus, adquem cet. *legibus non subest.*
Minor clara. Intellectus est potentia necessaria; non possum ipse intellectum cogere, vt credat circulum habere angulos, bis tria esse centum, cet.

§. 24.

Altera quaestio est, *an ciuibus de ciuitate abscedere liceat, sine venia?*

Hic primo obseruat, in quibusdam ciuitatibus id non licere, veluti in Russia. Immo et in Germania, et Polonia loca quaedam sunt, vbi id non licet. Sed res facilis est. Distinguendum inter subditos, qui simul serui sunt, et subditos liberos. Serui sunt subditi 1. in imperiis despoticis vel herilibus, quale est Russicum, Turcicum, Persicum, cet. 2. in imperiis, vbi soli nobiles ingenui, plebeii seruilis conditionis, vti in Polonia, vel 3. vbi rustici saltim sunt seruitutis iugo adstricti, vt in Westphalia, ducatu Meklenburgico, Holsatico, in Lusatia. Hi ergo omnes, quum sint glebae adscripti, possunt cogi, vt in ciuitate maneant, et si fugam capessant, vindicari a dominis, Vid. HERTIVS in *Diss. de homin. propr. tom. II. Opusc.* *num. 1.*

Vbi autem ciues sunt liberi, ibi alia obtinet distinctio. Aut enim gregatim abscedere conantur, aut vnus vel alter. Priore casu id potest impediri, posteriore non item. I. Ratio prioris membri est, quia quum semel ciues consenserint in id, quod salus rei publicae exigat, consensisse etiam intelliguntur, se non discessuros, vbi periclitetur ea discessione res publica. Et hinc quum ex municipiis Italicis tam multi Romam migrarent, vt vrbes pene inanes relinquerentur, lege Mucia Claudia cautum est, vt omnes cogerentur in patriam redire. II. Ratio posterioris membri est, quia ex vnius vel alterius discessu nihil detrimenti capit res publica, adeoque nemo cogendus in ciuitate manere, cuius membrum esse nolit. Sed tamen res ipsa docet, id non licere; *num. 2. 3.*

1. Si quis ad hostes velit deficere, quia haec proditionis species.
2. Si aeris alieni vel delicti caussa abscedere, quia haec fuga esset.

3. Si periculum eius perſonam exigat. Hinc miles in obſidione vel imminente praelio fruſtra miſſionem flagitabit.

§. 25.

Tertio quaeritur, *an et in exſules ciuitati, vnde profecti, ius ſit?* Negat Grotius. Nam exſilium eſt amiſſio ciuitatis. Si ergo ciues eſſe deſierunt, nec vlla in eos poteſtas eſt ciuitati.

Sed tamen et exſules comiter venerari patriam tenentur, nec ad hoſtes deficere. Notum eſt illaetabile et triſte fatum baronis de Paikul, crurifragio puniti a rege Sueciae Carolo XII. qui ex Liuonia exſul, ad Ruſſos et regem Poloniae ſe contulerat, et bellum fouerat aduerſus Suecos. Supplicium dirum et iuſto ſeuerius eſt: nec tamen ſine noxa fuiſſe exiſtimandus Paikul.

§. 26.

Diximus ſupra, conſenſu in poteſtatem noſtram redigi perſonas vel per conſociationem, vel per ſubiectionem. Ex conſociatione oriuntur matrimonia, vniuerſitates, ciuitates, collegia, de quibus hactenus: per ſubiectionem fiunt *liberi adoptiui*, §. 26. *ſerui*, §. 27-30. *populi deuicti*. §. 31.

Arrogationis fundamentum eſt libera ſubiectio. Homo enim ſui iuris quum ſe poſſit addicere in ſeruitutem: quidni etiam in poteſtatem patriam, multo mitiorem et vtiliorem?

Sed de adoptione paullo ſubtilior quaeſtio eſt, an pater poſſit filium ſuum alii dare in adoptionem? Videtur enim patrium ius eſſe perſonaliſſimum, quod non magis alii cedi poteſt, quam ius in vxorem. Et hinc Grotius diſerte negat, naturam hoc ſinere, et hinc tantum concedit, vt pater filium alendum det alii.

Sed reſp. patria poteſtas iuris naturalis, vt ſupra docuimus, nihil aliud eſt, quam ius dirigendi actiones liberorum ob educationem. Quum ergo alius ſaepe ipſis parentibus aptior ſit ad dirigendas filii actiones: quidni huic ius patrium cedi poſſet? Si pater per aliquot annos paedagogo ius ſuum recte cedit, quidni et alii in perpetuum, ſi id filio vtile fore intelligat?

§. 27.

num: 1. Altera ſubiectionis ſpecies, eaque ignobiliſſima, eſt in ſeruitute.

uitute. Quamuis enim Romano iure liber homo non ſit in commercio, adeoque nemo ſe poſſit in ſeruitutem mancipare: ius naturae tamen id non impedit. Cuilibet enim licet iuri in ſui fauorem introducto renunciare, adeoque et libertati.

Vnde et legem hanc Romanam apud alias gentes non valuiſſe, obſeruat ipſe Grotius.

Poſſet videri, ſeruitus iuri naturae repugnare. Sed id merito negatur. Seruitus enim 1. in ſe nihil aliud eſt, quam obligatio ad perpetuas operas. Si non iniuſtum eſt obligari ad annuas operas, quidni et ad perpetuas? *num.* 2.

2. Ipſa quorumdam natura ad ſeruitutem aptiſſima et tota comparata eſt, ita vt nec actiones ſuas dirigere, nec victum et amictum ſibi lucrari poſſint. Vnde Ariſtoteles, quamuis parum adcurate, quoſdam natura ſeruos eſſe dixit. Hi homines ſi alieno beneficio et arbitrio viuunt, quid hoc iniqui eſt?

3. Ipſe Deus ſeruitutem probauit, tum in V. T. inter Iſraëlitas, tum in N. T. per Paullum 1. *Cor. VII.* 20. 21. 22.

§. 28.

An autem *ius naturae dominis etiam ius vitae et necis in ſeruos concedit*? Negat Grotius, additque rationem, quia nemo poſſit hominem occidere, niſi capital commiſerit.

Sed facile patet, Grotium hic mutaſſe ſtatum quaeſtionis, quem primus recte formauit THOMAS. in *Fundament. iur. nat. et gent.* Nimirum ius vitae et necis non eſt promiſcua occidendi licentia, ſed ius coërcendi delinquentes etiam ſupplicio capitali. Quum enim principi competat ius vitae et necis in ſubditos: quis tamen dixerit, eum poſſe promiſcue ſaeuire in vitam ciuium? Eſſet haec iniuria et tyrannis, non ius vitae et necis. Si ergo delinquentes coërcere non iniuſtum eſt: ergo in ſe nec iniuſtum eſt, ſi id ius conceditur dominis in ſeruos.

Sed tamen quum id non ſit iuris naturae praeceptiui, ſed permiſſiui, omnino ciuitas id ius dominis recte adimit, 1. quia facile degenerare poteſt in tyrannidem, quia 2. aliquando delicta manerent impunita, ne domini ſeruorum iacturam facerent.

§. 29.

Progreditur auctor ad nobilem quaeſtionem, *vtrum parentem* *num.* 1.

tem sequatur partus seruilis ? Legibus ciuilibus fere certum est, partum sequi ventrem, adeoque ex duorum dominorum seruo et ancilla prognatum ad dominum ancillae pertinere. Sed iure naturae communem esse partum arbitratur Grotius, quia vterque parens sit caussa partus.

Ego neutrius puto iure naturae esse, sed liberum; nullus enim hic titulus est, cur dominus eum, qui liber natus est, sibi vindicet: homo autem semper liber nascitur.

num. 2. Sed obiicit Grotius, vernam seruum merito fieri in compensationem alimentorum, quae a parentibus accipere nequeat. Sed resp. 1. seruum et peculium habere posse, vnde vernam alat; 2. alimenta puero, serui filio, data non esse tanti, vt in comparationem venire possint seruitutis perpetuae.

§. 30.

Obseruat Grotius, esse quosdam seruitutis gradus, quos paullo adcuratius describemus. Nam

1. Est seruitus mercenaria, omnium mitissima, quia et mercedem accipit seruus, et non nisi operas conuentas debet.

2. Est statu-libertas, seu libertas sub conditione vel ex die concessa, quia libertatem sperant.

3. Est eorum, qui se addicunt vltro, nam hi vendi non possunt iure naturae qui personam domini elegisse videntur.

4. Est eorum, qui venditione adquisiti, nam hi in commercio sunt.

5. Est captiuorum, nam hi ob animum hostilem et fugae periculum durius haberi possunt.

§. 31.

Tertio et victae gentes se subiiciunt per deditionem. Est autem *deditio* vel *perfecta*, Germanis vocata *auf Gnade und Vngnade*, quando dedititii sibi nullas conditiones stipulantur, alia *imperfecta*, quae fit sub certis conditionibus.

Priore casu quamcumque conditionem iis imponere potest victor, modo non in eos saeuiat. Mortis enim euitandae caussa sese dediderunt: et dum eos recipit victor, non potest illos occidere, quia in hanc conditionem consensit.

Posteriore casu adcurare implendae sunt conditiones. Ex pacto enim et hosti obligamur, qui hic non vt hostis, sed vt homo consideratur. Vnde iuri naturae et gentium aduersantur, qui dedititios sub conditione receptos durius habent.

§. 32.

§. 32.

III. Vltima cauſſa, ex qua ius in perſonam naſcitur, eſt delictum. Sed quamuis facile largiamur

1. Ex legibus ciuilibus delicti cauſſa aliquos ſeruos fieri, vt iure Romano incenſos, feminas ſeruili amore bacchantes, libertos ingratos, qui ſe pretii participandi cauſſa venumdari paſſi; cet. nec negemus

2. leges has iuſtas eſſe poſſe, quia quum iure naturae delicta morte puniri poſſint, nihil obſtat, quo minus et ſeruitute puniantur. Tamen

3. nego iure naturae ob delictum quemquam fieri ſeruum eius, quem delicto laeſit, quia delictum vt actus tranſiens etiam poenam tranſeuntem requirit, non ſeruitutem, quae eſt conditio perpetua. Iuri naturae huius modi ſeruitus non repugnat, ſed tamen non eſt iuris naturae, quae ſaepe auctores confundunt.

CAPVT VI.

DE ADQVISITIONE DERIVATIVA FACTO HOMINIS, VBI DE ALIENATIONE IMPERII, ET RERVM IMPERII.

§. 1.

SVpra diximus, adquiſitionem vel originariam eſſe; vel deriuatiuam. Originaria adquirimus, quae antea in nullius dominio vel poteſtate fuerunt, et quidem vel quoad rei ſubſtantiam per occupationem, vel quoad eiuſdem incrementa per acceſſionem. Deriuatiua autem adquiſitio pertinet ad rem, quae iam in alterius dominio eſt, et ad nos transfertur per traditionem, alioſque modos, de quibus paullo poſt. Hactenus ergo actum de modis originariis, iam de *deriuatiuis* agendum. *num.* 1.

Adquiſitio deriuatiua denuo duplex eſt, et vel *facto hominis* fit, vel *facto legis*. Facto hominis 1. *per traditionem*, de qua §. 1-§. 13. 2. *per teſtamenti factionem*, de qua §. 14. De adquiſitione, quae fit facto legis, agetur capite ſequente.

 Poſſe

Posse aliquem per traditionem dominium rei suae in alium transferre, expediti iuris est. Nam 1. id fluit ex definitione dominii, quae et ius de re disponendi comprehendit. Atqui non potest quis dicere, se de re sua libere disponere, nisi habeat ius alienandi, dominiumque suum transferendi in alium.

2. Id ius etiam inde potest demonstrari, quia vnicuique licet rem suam derelinquere. Si id potest ita fieri, vt res cedat cuiuis occupanti: quidni possem et in alterius fauorem dominio meo renunciare?

Sed tamen, vt translatio dominii subsistat, quaedam et in dante requiruntur, et in accipiente.

In dante requiritur actus externus, ex quo colligi possit, eum, alterum dominum esse velle. Cogitationis enim nulla certa notitia est.

num. 2. Ex quo facile deciditur quaestio, *an traditio praecise requiratur*? Iure ciuili res certa est: neque enim potest hoc iure ius in re nasci ex solo contractu, sed ex subsequente traditione. Sed de iure naturae id negandum videtur. Recte. Nam 1. quid opus est traditione, vbi de voluntate tradendi constat? sane qui vult antecedens, vult et consequens. 2. Quid iniquius est, quam me iure meo excidere ob intermissum actum, qui non est in mea potestate, sed in potestate alterius, quocum contraxi? E. g. emi a typographo librum, solui pretium, sed librum non tradidit, pollicitus se eum mihi cras traditurum: accepto pretio librum Maeuio vendit et tradit. Non possum iure ciuili vindicare librum tamquam meum, quia mihi nondum traditus est; quum tamen traditio non a me, sed ab illo fieri debuerit. Sic ob intermissum actum, qui in potestate non mea, sed alterius erat, dominio rei pecunia mea emtae priuor. Quid iure naturae iniquius?

Hinc recte dixeris, haec esse ex iure ciuili, quod et plura alia, e. g. iudicialem resignationem, effestucationem, in Geldria receptam, seruilesque ritus inuexit, ne homines dicerent, se non animo deliberato transtulisse dominium. Haec de requisito ex parte dantis.

§. 2.

Ex parte accipientis itidem requiritur voluntas signo quodam declarata, quia 1. translatio dominii est actus διπλευρος vel bilateralis, 2. quia beneficium nemini obtruditur, et 3. quia incer-

incertum alias esset, an placeat conditio, sub qua tradenda res, eiusque transferendum dominium.

Acceptat autem aliquis vel *expresse* per declarationem subsequentem, e. g. dono tibi librum, ego accepto: vel *tacite*, per rogationem antecedentem, e. g. dona quaeso mihi hunc librum: dono. Hic etsi alter non iterum acceptet, acceptasse tamen videtur, dum rogauit, in antecessum.

Sed de tacita obseruandum, eam sufficere, si idem datur, quod rogatum, non, si minus vel plus. E. g. vende mihi, quaeso, hos quatuor equos: vendo tibi vnum: vel, vende mihi duos: vendo quatuor.

§. 3.

Iam haec suo more ad negotia publica transfert Grotius; et quaerit, *an et imperium alienari possit*, *siue totum*, §. 3. *siue per partes*. §. 4-13.

De toto regno iam supra *lib. I. c.* 3. §. 12. vidimus, illud vel *patrimoniale* esse, vel *vsu fructuarium*. Si patrimoniale est, est in dominio summi imperantis, adeoque ab eo potest alienari. Sin vsufructuarium, tunc nec potest a rege alienari, quia non est in proprietate et dominio regis; nec a populo, quia regi iam est ius, quod ei inuito auferri nequit.

Potest ergo ab vtroque simul, quia sic nullius interest, cui ius sit alienationem impediendi. Sed de hoc supra iam actum.

§. 4.

Iam de partibus summi imperii quaeritur, *an et illae alienari queant*? Et respondet Grotius, id fieri non posse nisi ipsa illa pars consentiat. Ratio est, quia 1. qui se ciuitati vel regno adsociarunt, censentur formam rei publicae et modum imperandi elegisse, ergo ex pacto non possunt reiici, et iis aliud obtrudi imperium. 2. Potest et fieri deterior partis alienandae conditio, dum imperii minus potentis pars fit. Et hinc merito id illa inuita fieri non potest. Hinc quum rex Franciae, Ioannes, Philippo, filio iuniori, Burgundiae ducatum et comitatum daret, id non prius fieri potuit, quam consentirent Burgundiae ordines. Conf. SERRAN. *Hist. Franc.* in *Carolo sap.* et *Francisco I.* Ita et notum, quum Albertus, landgrauius Thuringiae, totam prouinciam Thuringicam venderet Adolpho Nassouio,

ſouio, imperatori Romano, non ſolum filios, ſed et ipſos ordines Thuringiae ſe oppoſuiſſe, et armis quoque ſe defendiſſe.

§. 5.

Quum vero officia imperantium et ſubditorum tum inuicem, tum inter ſe ſint reciproca: ſequitur, vt nec pars quaedam imperii reliqua parte inuita ſe ſeparare poſſit. Nihil aequius, quum id fluat ex ipſa regula fundamentali iuris naturae: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Quam iniquum eſſet, ſi res publica Belgica vnam ex prouinciis foederatis inuitam et innocentem foedere excluderet: tam iniquum foret, ſi vna reliquis inuitis diſcedere vellet.

Excipitur tamen et hic neceſſitas, quae non habet legem; e. g. ſi pars quaedam ciuitatis bello oppreſſa a ciuitate liberari nequeat, poteſt ſibi conſulere.

§. 6.

Hic obiectionem remouet Grotius:

Si neceſſitate vrgente pars poteſt ſe ſeparare a toto imperio, totum imperium autem neceſſitate quidem vrgente partem recte alienat, ſequitur, vt parti in totum plus liceat, quam toti in partem.

At poſterius eſt abſurdum.

Ergo et prius.

Sed reſpondet Grotius admodum ſubtiliter et ſcholaſtice, 1. partem eſſe in toto imperio, tamquam in ſubiecto adaequato indiuiſibiliter, vti anima ſit in corpore, 2. partem vti iure, quod ante ſocietatem habuerit, non item corpus.

Sed haec nihili. Tu dixeris, haec fluere ex pacto. 1. Qui ſe imperio aggregant, ii ſibi ſtipulantur defenſionem a toto, non autem cuiquam permittunt facultatem ſe alienandi. Ergo totum imperium non poteſt alienare partem inuitam. 2. Imperium, quod partem recipit in communionem rei publicae, promittit defenſionem, ergo ea non praeſtita, vel quando praeſtare eamdem nequit, ceſſat partis obligatio, et hinc ſibi conſulere poteſt.

§. 7.

Aliud autem eſt pars imperii, aliud locus vel regio quaedam in imperio. Pars conſtat ex regione, et hominibus illam incolen-

incolentibus, et imperio ſubiectis; locus vel regio et hominibus vacare poteſt. Illam inuitam ciuitas alienare nequit, haec libere alienatur.

Ex quo colligit auctor, partem territorii deſertam a ciuitate vel populo libero recte alienari, et quidem vel a rege et populo ſimul in regnis vſufructuariis, vel a rege ſolo in patrimonialibus.

Ratio ſatis clara. Vbi nemo eſt, qui contradicere poſſit, ibi aliquid iure fit. Hic autem territorii pars vacua hominibus nec poteſt contradicere, nec conqueri, ſibi factam iniuriam, adeoque iure illud alienatur a populo.

Populo autem ius eſt contradicendi, ſi ex poſſeſſione huius modi terrae rei publicae periculum immineat, e. g. ſi montana regio vendatur, et emtor eam caſtellis et praeſidiis muniat.

§. 8.

Quum itaque partem imperii alienare nefas ſit ſine eius conſenſu: quaeritur, *annon exceptionem admittat haec regula?*

Sunt quidam ex ICtis in margine allegati, qui duplicem comminiſcuntur exceptionem, 1. vbi neceſſitas totius corporis id exigit, 2. vbi ſuadet vtilitas inſignis.

Sed recte Grotius vtramque exceptionem reiicit. Nam

1. ob neceſſitatem ſe pars illa corpori adgregauit. Ergo abſurdum eſſet, ſi vrgente huius modi neceſſitate alienaretur, et contra naturam pacti reiiceretur a corpore.

2. Ob vtilitatem nihil contra pactum fieri a ciuitate poteſt cum detrimento tertii: ergo nec ob vtilitatem alienari poteſt pars imperii, niſi ea alienatio vtrique vtilis, et pars illa conſentiat. Abſurdum enim eſſet, vnum paciſcentem pactum violare poſſe ſub praetextu vtilitatis.

§. 9.

Quum ergo alienatio partis imperii prohibita ſit: quaeritur, *an alienatio et infeudationem ac oppignorationem comprehendat, adeoque et illae prohibitae ſint?*

Regulae de ea re paullo adcuratius formandae. Regnum vel patrimoniale eſt, vel vſufructuarium.

I. In patrimonialibus imperans, quum alienare poſſit pro

 lubi-

lubitu, poteſt et infeudare et oppignorare, nec quiſquam id iure impedit.

II. In vſufructuariis quum omnis alienatio prohibita, prohibita etiam infeudatio et oppignoratio, niſi conſenſu populi, vel eorum, qui populum repraeſentant, ſtatuum. Sic e. g. princeps eccleſiaſticus adhibere tenetur conſenſum capituli; rex vel princeps pares curiae, vt in iure feudali vocantur.

Porro ſciendum, feuda vel de nouo conſtitui, vel antiqua renouari, vel aperta nouo vaſallo concedi. III. Primo caſu valent regulae paullo ante expoſitae. IIII. Secundo caſu non opus eſt populi conſenſu; immo iniuriam facit dominus vaſallo, ſi inueſtituram deneget, quia ex contractu tenetur. V. Tertio caſu et vſufructuario conceditur infeudatio in rebus infeudari ſolitis. I. *Feud.* 6. II. *Feud.* 35. *fin.*

Sed quaeritur, *cur in infeudatione et oppignoratione idem iuris ſit, quod in alienatione, quum tamen in infeudatione dominium directum, in oppignoratione plenum dominium retineatur?* Reſp. 1. quia dominium directum omni vtilitate priuat dominum. Omnes enim fructus capit vaſallus, adeoque multum vtilitatis ſubtrahitur ciuitati vel rei publicae. 2. Quia in oppignoratione non ſolum poſſeſſio naturalis amittitur, ſed et ea recuperari nequit, niſi re veluti iterum emta.

§. 10.

Vidimus hactenus, quatenus prohibita ſit alienatio partis imperii: ſuccedunt iam aliquot limitationes et ampliationes, vti a ICtis vocantur.

I. Limitanda eſt regula in caſu functionum ciuilium, quas ex mente Grotii populus in perpetuum iure hereditario concedere poteſt, non item princeps vſufructuarius, ſiue electione, ſiue lege ad ſucceſſionem vocatus, quia temporarii regni effectus non niſi temporarius eſſe poſſit.

Sed hoc falſum, et periculo non caret iſtud principium, effectum temporarii regni non poſſe eſſe perpetuum. Quid fiet ergo paci et foederi ab huius modi rege inito?

Tu dic: *omnes principes et rectores ciuitatum poſſunt officia et munera ciuitatum in perpetuum et iure hereditario concedere, ſi id mos ciuitatis ferat: non vbi contraria conſuetudo eſt.* Nam

1. Res

1. Res non eſt tanti, vt ideo comitia ſtatim indicentur totius populi.

2. Quod ſemel conſuetudine inoleuit, in id populus conſenſit tacite. Quid enim intereſt, ſuffragio populus voluntatem ſuam declaret, an rebus ipſis et factis? *l.* 32. *§.* 1. *D. de legib.*

3. Vbi conſuetudo huius modi non obtinet, ibi princeps ſequi tenetur officiorum naturam, quae in ſe non perpetua ſunt, ſed cum perſona exſpirant.

§. II.

II. Ampliatio pertinet ad bona principum domanialia. Princeps poſſidet bona triplicia. Alia enim pertinent ad patrimonium, (*Chatoull-Güther*) alia ad fiſcum, (*Domainen*,) alia ad aerarium.

Ad patrimonium pertinet, quidquid princeps poſſidet non tamquam princeps, ſed tamquam privatus, e. g. quod habuit ante principatum, tamquam priuatus, quod ſua pecunia emit, tamquam priuatus. Sic e. g. principes Friſiae orientalis patrimonium habent Eſens et Grietſiel, quia id poſſederunt iure allodii, antequam ad principatum perueniſſent.

Ad fiſcum vel domanium pertinet, quidquid ad ſuſtentandam principis aulam deſtinatum, vnde etiam in epiſcopalibus vocantur *Tafel-Güther*, eoque non ſolum pertinent iura quaedam pinguiora, e. g. venationis, metalli fodinarum, mulctandi, cet. verum etiam praefecturae quaedam et praedia, *Cammer-Güther*, *Fürſtliche Ambachten*, cet.

Ad aerarium pertinent, quaecumque ſuſtendandis reipublicae oneribus inſeruiunt, vt tributa, vectigalia, cet. Quod diſcrimen et modos adquirendi egregie expoſuerunt KLOCKIVS, THOMASIVS, et CONRINGIVS.

In patrimonio princeps eſt dominus, in fiſco vſufructuarius, in aerario nudus adminiſtrator.

An ergo haec bona alienare poteſt? Patrimonium poteſt, domanialia, et quae ad aerarium pertinent, non poteſt, quia hic nullum dominium habet, quod poſſit in alium transferre.

Immo ne populus quidem alienare poteſt domania, quia principi eſt ius in illis quaeſitum: quum tamen poſſit populus

 de

de aerario disponere, in quo tanto plus iuris habet populus quanto minus princeps habet.

Et hinc ius illud nascitur reuocandi domania, nulla obstante praescriptione, quod saepe familias grauiter adfligit.

§. 12.

Monet iam Grotius, non confundenda esse patrimonia cum iis, quae in fructu sint. Nam e. g. metalli fodinae sunt in fructu, quia sunt domanium, et hinc a principe alienari nequeunt; at pecunia, quae inde redit, est in dominio et patrimonio principis, et potest hic de ea pro lubitu disponere. Quod exemplum clarius rem illustrat, quam quae adduxit Grotius.

§. 13.

Redit auctor ad oppignorationem, et quum antea docuerit, eam fieri non posse a principe sine consensu populi: iam limitationem addit, nisi princeps plenum habeat et absolutum imperium.

Nimirum in huius modi principatibus et regnis aliquando contingit, vt tributa ob necessitatem publicam non possint tam celeriter colligi. Hinc princeps pecuniam mutuam sumit, et aliqua bona publica vel domanialia oppignorat: quae postea populus luere tenetur. *An id fieri potest?* Omnino. Nam proinde est, siue subditi tributa inferant in aerarium, siue iis luant bona oppignorata.

§. 14.

num. 1. Reliqua est posterior pars capitis de testamentis. Nam et hic facto hominis dominium ab vno ad alterum transfertur. Hic quaeritur,

1. *Quid sit testamentum?* Est alienatio rei conditionalis et reuocabilis, retenta interim possessione et plenissimo fruendi iure. Ita Grotius, sed falso. Definitio enim meras continet contradictiones. Alienatio est translatio dominii. At testamentum non transfert dominium, quamdiu testator viuit. Immo se inuicem tollunt alienatio et reuocabilitas, alienatio et nullius iuris in heredem translatio. Falsum quoque est, testatorem sibi retinere tantum possessionem et ius fruendi. Retinet enim ipsum dominium

sium pleniſſimum, quia non poſſidet nomine heredis, ſed ſuo, et habet praeterea ius vindicandi rem ab vnoquoque, etiam ab ipſo herede. Quis autem dixerit, poſſeſſorem vindicare rem poſſe?

Hinc rectius dixeris, teſtamentum eſſe vltimam voluntatem de eo, quod quis poſt mortem ſuam fieri velit. Iure ciuili haec definitio non ſufficeret. Sufficit tamen, ſi abſtrahas a iure ciuili.

2. *An iuris naturae ſint teſtamenta?* adfirmat Grotius, quia licet vnicuique alienare ſub conditione, reuocabiliter. Sed hunc eius conceptum iam deſtruximus. Nam 1. teſtamentum demum valet, quum iam velle amplius nequit teſtator. Id tam inconcinnum eſt, ut voluntas noſtra incipiat, poſtquam velle deſiimus, id eſt, poſtquam non volumus. 2. Nullum poteſt reperiri fundamentum obligationis, cur mortui voluntati parere teneamur. Quod adeo verum eſt, vt LEIBNITIVS *in noua methodo iuris prudentiae* hic recurrendum putet ad immortalitatem animae; quaſi vero animae damnatae obligemur, aut quaſi beata curet, quid hic geratur. 3. Abſurdum eſt, leges de ſucceſſione ab inteſtato tolli voluntate priuati, maxime quum 4. pleraque teſtamenta ex inuidia, odio, et aliis vitiis oriantur.

Ergo iure naturae tunc valida videntur teſtamenta, ſi quis viuus transfert dominium rerum ſuarum vel poſſeſſionem. Sed tunc teſtamentum non erit irreuocabile.

3. *An et exteri teſtentur?* Recte Grotius huius modi prohibitionem ex iure ciuili eſſe ait. Sed tamen non ſequitur, ſi iure ciuili exteri non poſſunt teſtari, id poſſe eos facere iure naturae, quia iam oſtendimus, non abſolute teſtamentifactionem eſſe iuris naturae. *num.* 2.

Ergo hypothetice reſpondendum erit. Poſito enim, teſtamentifactionem eſſe iuris naturae, et quatenus eſt iuri naturae conſentanea, eatenus nulla eſt iure naturae inter ciues et peregrinos differentia, et teſtamentifactio his aeque, ac illis, concedenda.

CAPVT VII.

DE ADQVISITIONE DERIVATIVA, QVAE FIT PER LEGEM, VBI DE SVCCESSIONE AB INTESTATO.

§. 1.

Adquiritur aliquid vel facto hominis; vel facto legis. Lex vel naturae et gentium est, vel ciuilis.

Iam de lege ciuili non agitur, 1. quia modi fere infiniti sunt variarum gentium legibus variis introducti; 2. quia et modi quidam adquirendi ciuiles iniusti sint, veluti bona naufragorum colligendi ius, quod multae gentes sibi vindicant.

Hoc ius defenditur alioquin his argumentis:

1. Quod mare sit sub imperio populi, ergo et bona naufragorum tamquam accessorium maris facta. Resp. eodem modo colliges: metalli fodinae sunt principis: ergo si annulus incidit in hanc cauernam, ille fit principis; si annulus meus incidit in fontem Titii, fit Titii. Quasi pro accessorio sit habendum, quod nec natura, nec industria hominis rei accedit.

2. Res pro derelictis habitae sunt nullius: cedunt ergo occupanti. Resp. si nullius sunt, quidni cedunt omnibus, sed fisco? Cur ipsi domino rem suam occupanti eripiuntur a fisco? Et quis umquam audiuit, rem pro derelicta haberi, quam velim inter res meas habere?

3. Aequum est, has res pro defensione maris cedere fisco. Resp. immo iniquum est, a miseris exigere praemium vel mercedem, et non potius ab illis, quibus defensio profuit.

§. 2.

Porro lege naturali et gentium dupliciter adquirimus, vel *expletione iuris*, vel *successione ab intestato*.

Expletio iuris est ius accipiendi et sibi vindicandi aliquid alienum, pro eo, quod sibi debetur. Id non vno modo fieri solet, veluti

1. Priuata

1. Priuata auctoritate, a) per retentionis ius, e. g. Titius mihi debet 100. commodauit mihi libros magni pretii, ego hos libros nego me redditurum, donec satis fecerit. Et hoc modo defendunt exemplum Israëlitarum, vasa aurea et argentea Aegyptiorum pro mercede operarum debita retinentium. Vide locum TERTVLL. *lib. II. aduers. Marcion. cap. 10. in nota allegatum.* b) Per pignoris capionem. Sic e. g. moribus obtinet tantum non vbique, vt si hominem vel quadrupedem damnum dantem in meo deprehendam, tunc pignus capere possim, idque iudici offerre, tamdiu retinendum, quoad mihi fuerit satis factum.

2. Publica auctoritate, a) per arrestum, si debitoris mei res iussu iudicis retineantur, donec mihi fuerit satis factum. b) Per repressalias, si gens nobis vel nostris subditis satis factionem denegat, et nos subditorum alienorum rebus et bonis tam diu manus iniicimus, donec fuerit satis factum.

Sed quaeritur, *an licita sit huius modi iuris expletio?* Resp. affirm. sed certis casibus. *num. 2.*

1. Si aliter rem recuperare non facile possim. E. g. si debitor in fuga sit, vel in prouincia remotiore habitet, quis enim tunc vitio vertat, si iure retentionis vel arresti vtamur?

2. Si alias incerta foret probatio. E. g. si boues agrum meum depascentes deprehendo, eosque abigo, et deinde conqueror, vicini boues mihi damnum dedisse: negabit hic, boues suos fuisse. Quis ergo vitio mihi vertet, si pignus ceperim?

3. Si plane a iudicibus nullum auxilium sperandum, e. g. si exteri iudices nobis denegent iustitiam: tunc enim locum habent repressaliae, de quibus infra.

Ratio vna omnium horum iurium, quia quemadmodum mihi ius priuatae defensionis reuiuiscit, vbi iudicis non est copia: ita eodem modo et ius priuatae satis factionis, si a iudice nihil spei.

§. 3.

Alter modus adquirendi ex facto legis est SVCCESSIO AB INTESTATO, eaque vel *priuatorum*, §. 3-11. vel *imperantium*, §. 12. *ad fin.*

Primo quaeritur, *quodnam sit successionis ab intestato fundamentum?*

Si

Si omnes leges ciuitatum variarum inter se comparamus, in successione ab intestato duplicem earum finem deprehendimus. Alii enim populi ad familias, earumque conseruationem, respexerunt, vti veteres Romani: vnde non succedebant emancipati, non cognati, sed soli liberi sui, et his deficientibus, agnati; quia ex lege Voconia ne filiae quidem et agnatae admittebantur. Ita et apud Israëlitas filiis tota hereditas cedebat, filiabus sola dos debebatur. Vid. BYNKERSHOEK *Obseruat. lib. II cap.* 1. SELDEN. *de success. Ebr. lib.* 1. *cap.* 1.

Alii populi successionem ab intestato referebant ad voluntatem defuncti praesumtam. Vnusquisque enim praesumitur res suas ei relinquere velle, quem habuit carissimum. Aut enim res voluit nullius esse, aut fisci vel aerarii, aut iis obtingere, quos duce natura maximi fecit. Atqui primum absurdum, sic enim cederent occupanti, adeoque nemo per vitam sciret, annon inimico, annon stulto adquirat. Secundum absurdius; sic enim fiscus postremo solus omnia occuparet. Ergo praesumtio est, relicta illa bona voluisse defunctum illis, quos habuerit carissimos. Et hoc fundamentum videtur iuris naturalis et gentium.

Si ergo porro quaeras, *quos habere videamur carissimos:* experientia docet, amorem descendere, si non habeat, quo descendat, tunc adscendere, si nec adscendere possit, ad latus divergere. Ergo successio 1. est *descendentium*, 2. his deficientibus *adscendentium*, ac denique 3. nec his superstitibus *collateralium.*

§. 4.

num. 1. Prima ergo et praecipua est successio *liberorum* vel *descendentium.* Huius successionis fundamentum Grotius constituit in obligatione ad alendos liberos: sed perperam. Nam colligi non potest: parentes liberis debent alimenta: ergo et bonorum partem debent. Ita enim succederent tantum parentibus liberi infantes, impuberes, et minores, non adulti, et maiores, nec hi tantumdem sibi capere possent, quam illi. Immo agnati sic plane non succederent. Accedit, quod potius in contrarium argumentari liceat, parentes iam alimentorum onere premuntur, ergo non imponendum illis nouum onus liberis relinquendi bona. Ergo potius verum fundamentum est, quod paragrapho antecedente exposuimus, nempe, quod amor descendit.

dit. Elegans ea de re eſt locus Aristotel. *Ethic. lib. VIII. cap.* 12. *magis adficitur cauſſa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem. Nam quod ex aliquo ortum eſt, id ei quaſi proprium eſt. Poſt hos autem magnum momentum ſitum in eodem ſanguine et eadem radice.*

Sed rem tamen expendemus. Quaerit Grotius, *an parentes alimenta debeant liberis?* Negant alii, alii adfirmant. Grotius vtroſque conciliare conatur diſtinguendo inter obligationem perfectam, vel iuſtitiam expletricem, et imperfectam, ſeu attributricem. Non priore, ſed poſteriore parentes obſtringi ad alimenta praebenda putat.

Verum videtur omnino obligatio perfecta eſſe. Idque probo 1. a fine Dei, qui dum liberos imbecilles, et ſui ipſius incurioſos creauit, voluit eos ab aliis ali: dumque parentibus tam tenerum eorum amorem inſeruit, praeciſe voluit, vt a parentibus alerentur. Quod vero voluit Deus, id pro lege naturae eſt, adeoque alendi obligatio, ex lege eſt, et proinde perfecta.

2. Ex effectu. Ita enim argumentor:

Si obligatio ad alendum tantum imperfecta eſſet, nemo poſſet puniri, ſi ea infanti denegaret, eumque perire fame pateretur.
At puniri poteſt.
Eſt ergo alimentorum obligatio perfecta.

Idem Grotius illuſtrat inſtinctu illo naturali brutorum: nullum enim eſt animal, quod pullos non alat eouſque ſaltim, donec ipſi ſibi offulas quaerere poſſint. Quamuis itaque bruta id non faciant ex lege vel obligatione interna, ſed ex naturali inſtinctu: certe tamen inde licet argumentari. *num.* 2.

Si ex hoc inſtinctu naturali patet, Deum velle, vt bruta alant pullos: multo magis ex amore hominibus inſito ſequitur, vt parentes alant liberos.

Quaerit porro, *quid de liberis ex damnato coitu natis ſentiendum? an et illi alendi?*

Ali illos vetat Ivstinianvs *Nou. XXXXVIIII. cap.* 15. Quod abſurdum pleriſque videtur. Nam quum penes illos nulla culpa ſit, ſed penes parentes: quo iure poena illis irrogabitur, et tam dura quidem, vt fame pereant?

Sed quidquid ſit de verbis Iuſtiniani duriſſimis: ſane eius ſententia tam dura non fuit. Voluit enim, vt alimenta acci-

perent non ciuilia, secundum parentum conditionem, sed naturalia et necessaria, quae sufficiant vitae conseruandae. Alii aliter.

Nobis sufficit, quod ex iure naturae certissimum sit, hos quoque liberos alendos. Haec enim obligatio est ex conditione liberorum sibi alendis non sufficiente. Quum ipsi se alere nequeant, ab aliis secundum intentionem Dei alendi. Sed a quo? In liberis iustis et legitimis hoc ipsum ostendit instinctus parentum naturalis: idemque adest erga liberos illegitimos. Si vero in parentibus supprimatur, aut in odium mutetur, id inde est, quod parentes ex damnato huius modi coitu metuant poenam. Sufficit ergo, parentes esse liberorum huius modi caussam. Gignens vero caussa semper erga genitum adficitur, vti paullo ante ex egregio loco Aristotelis vidimus.

num. 4. Denique et liberos vlteriorum graduum alendos, recte obseruat Grotius. Dum vero id Iustiniani testimonio probat ex *l. vlt. C. de bon. quae lib.* quippe qui hoc propter ipsam naturam fieri oportere ait, rem non satis demonstrauit. Nostrum fundamentum est solidius. Amor descendit, et, quo magis descendit, eo flagrantior esse solet. Vnde magis plerumque nepotes amant aui, quam liberos parentes. Ergo ex hoc ipso instinctu naturali recte colligas, eos, si parentes praemortui sint, ad alendos illos adstrictos esse.

§. 5.

num. 1. Iam de parentibus. De iis concedit Grotius, quod sint alendi, sed non putat tantam esse obligationem, quam superiorem, additque rationem, quia liberi in hoc mundi theatrum prodeuntes nihil secum adferant, parentes iam aliquid lucrari potuerint.

Nos ita dicimus. Obligationem aeque perfectam esse liberorum, alendi parentes, quam parentum alendi liberos. Quum enim illa solo instinctu naturali nitatur, huic accedit et alia caussa, nempe gratitudo; liberi enim simile beneficium a parentibus acceperunt. Immo ex regula iusti concludi potest. Liberi inopes et rerum omnium indigi noluerunt negligi a parentibus: ergo nec hi negligendi a liberis. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.

Sed in eo est differentia, quod quum obligatio parentum sit ordinaria

ordinaria et absoluta, quia liberi alimentis semper indigent, liberi obligentur extra ordinem et hypothetice, si scilicet parentes sint inopes.

Hinc iam quaerit Grotius, *an et parentes ab intestato succedant?* Negat Grotius, et magnam dicit differentiam inter parentum liberorumque successionem. num. 2.

Hos ait succedere ipso iure naturae, adeo, vt apostolus ex ipsa ratione arguat: *si estis liberi, eritis etiam heredes*, et PAVLVS in *l.* 7. *D. de bon. damnat.* id ex lege et ratione naturali deriuat, quod succedant liberi.

Sed dupliciter hic videtur peccare Grotius, I. quod principium suum deserit. Liberi succedunt parentibus, quia ab his alendi. Parentes non succedunt, quum tamen alendi. Ergo aut principium Grotianum falsum erit, aut conclusio, aut vtrumque.

II. Quod negat, parentes succedere liberis naturali iure. Quum enim totius successionis fundamentum, vt supra dictum, sit amor praesumtus, liberis vero non exstantibus, neminem magis amare praesumamur, quam parentes: hos quoque liberis deficientibus succedere aequum est. Verba Paulli apostoli interpretanda de ordine naturae, secundum quem parentes liberis non deberent esse superstites.

§. 6.

Vidimus hactenus succedere liberos; et, his deficientibus, parentes. Liberi sunt vel *primi*, vel *vlteriorum graduum*. Quaeritur itaque, *an et hi succedunt?*

Resp. distinguendum, an nepotum parentes adhuc superstites sint, nec ne. Si superstites sunt: ipsi nepotes per regulas rectae rationis non admittentur, quia ipsi iam per parentes heredes fiunt. Si parentes praemortui, merito admittuntur, quia tunc aeque amantur ab auis, ac ipsi liberi. Immo aui liberorum suorum veluti imaginem in nepotibus intuentur, et sic eodem loco sunt apud auos, quo parentes eorum adhuc viui fuerunt.

Ex quo simul recte colligas, nepotes tantumdem accipere ex hereditate auita, quantum accepturi fuissent parentes eorum, si vixissent. Vnde omnes leges agnoscunt nepotes non succedere in capita, sed in stirpes iure repraesentationis.

§. 7.

Sed hae regulae: ſequuntur exceptiones. Prima eſt, *ſi parentes vel abdicent, vel exheredent liberos. Abdicatio* erat, quando quis liberos male feriatos ex conſpectu ſuo abire, et ſuo nomine non appellari iubebat. *Exheredatio*, quando liberi quidem in poteſtate manent, ſed ſollemniter teſtamento exheredes fiunt. Illa Graecis, haec Romanis notior.

Facta hac abdicatione vel exheredatione exſpirat ius ſuccedendi. Nam ſuccedunt liberi ex praeſumta voluntate parentum, quia hi illos maxime diligere praeſumuntur. Atqui praeſumtio ſemper cedit veritati, quae tunc adeſt, ſi declarant parentes, ſe liberos nec amore, nec ſucceſſione dignos iudicare.

Ex quo tamen ſimul patet, 1. nec abdicationem, nec exheredationem valere tacitam, quia parentes iniuriarum obliuiſci potuerunt. 2. Eamdem factam eſſe debere ex iuſta cauſſa, ob ingratitudinem, quod et Iuſtinianus merito iuſſit obſeruari, quum olim liberi pro lubitu, et ſaepe ſine ratione in gratiam nouercae exheredes ſcriberentur.

§. 8.

num. 1. Altera exceptio eſt, *ſi liberi ſint incertae originis.* Nam tunc denuo ceſſat praeſumptio voluntatis parentum, quippe qui ignorantur.

Equidem de matre raro naſci poteſt dubitatio: ſed de patre tanto frequentius naſcitur. Elegans eſt locus Menandri a Grotio eam in rem adductus.

Sed quia ſaepe pater aeque neſcit, ſe parentem non eſſe; ac, ſe eſſe: immo ſaepe patres zelotypiae oeſtro perciti vxoris pudicitiam ſine ratione in dubium vocant: hinc leges ciuiles plerumque non teſtimonium patris ſequuntur, ſed praeſumtiones vrgentes. Hinc regulae: *pater eſt, quem iuſtae nuptiae demonſtrant.* Qui concubitum faſſus eſt cum muliere, is tenetur infantem alere, cet.

In *Hiſtoria ducis d'Oſſuna*, Hiſpani ingenioſi et acuti, legimus, ad eum, quum regno Neapolitano pro-rege praeeſſet; veniſſe patrem, et rogaſſe, vt ſibi liceret liberos ex vxore natos abdicare, quia dubitet, ſe patrem eſſe. Vxor pudica et ho-

neſta

nesta vocata ad pro-regem; adseuerabat, liberos esse patris, quia quotidie eodem secum lectulo vtatur, nec vmquam potuerit vel in suspicionem se adducere. Pater haec omnia fatebatur, sed negabat tamen, se certum esse, quia liberi non referant faciem suam, vxorem quoque esse formosam, et hinc periculo insidiarum expositam. Pro-rex quum videret, hominem zelotypia insanire: quaerebat ex eo, an acquieturus sit, si ei demonstraret, quod liberi non alterius sint, quam eius. Adfirmante hoc patre, pergebat: an tu fateris, liberos tuos esse vxoris? Fateor, inquit. Iam tibi vxori praecipio, vt liberos huic sollemniter dones. Faciam, inquit haec. Ergo iam certissime, inquit pro-rex, tui sunt. Lepida et iocosa decisio, sed quo ostendere voluit pro-rex, non posse circa hanc quaestionem omnia ad viuum resecari, sed standum esse praesumtionibus.

Tertia exceptio est *in liberis naturalibus*, per quos non intelliguntur spurii, quorum parens incertus, nec ex damnato coitu nati, veluti adulterini, incestuosi, sed ex concubina editi. *num. 1.*

Hi et ipso iure ciuili succedunt matri: patri non item, nisi ex iure nouissimo in sextante vna cum matre, si adhuc exstat.

Sed quum supra demonstratum sit, inter nuptias et concubinatum iure naturae nihil esse differentiae, facile patet, nec hanc prohibitionem ex iure naturae, sed ex iure ciuili esse. Iure naturae naturales aeque succedunt, ac legitimi, quia nuptiae nihil conferunt ad instinctum illum et amorem a natura impressum.

Quarta exceptio est *ex pacto*, si ineatur concubinatus vel matrimonium ad morganaticam, ea lege, *vt liberi non succedant, sed certa bonorum portione contenti sint.* Tales coniunctiones frequentissimae apud Romanos, Ebraeos, Germanos, Brabantos, de quorum iure deuolutionis supra dictum.

Quaeritur autem, *an huius modi pacta non repugnent iuri naturae quum liberis auferant ius successionis?* Resp. neg. Nam fundamentum succedendi non aliud est, quam praesumta parentum voluntas, petita ex amore liberorum insigni. Praesumtio autem cedit veritati, id est, voluntati expressae, pactis declaratae. Quia tamen abusus harum coniunctionum non leuis esse potest: hinc iure ciuili saltim priuatis plerisque locis interdicuntur.

§. 9.

num. 1. Post liberos et parentes, vel his potius non exstantibus, vocantur proximi collaterales.

Quum autem hi duorum generum sint, *agnati*, a patre, et *cognati* a matre coniuncti: quaeritur, *qui praeferantur*?

Notum est, veteres Romanos agnatos solos admisisse: sero praetorem cognatos vocasse ex edicto, *vnde cognati.* Nouum ius inter agnatos et cognatos nihil statuit discriminis, sed ad solam proximitatem gradus respicit. Denique aliae gentes respiciunt ad originem bonorum, et in paternis praeferunt agnatos, in nouiter adquisitis vtrosque simul admittunt.

Iam si quaeras, quodnam ius rationi, id est, iuri naturae quam maxime sit consentaneum? Grotio postrema sententia placet.

Id probat, 1. ex praesumta defuncti voluntate, qui censetur voluisse, vt bona eo redeant, vnde venerint.

num. 2. 3. 4. 2. Ex lege gratitudinis. Ea nihil aequius. Quum itaque defunctus beneficium acceperit a maioribus vel paternis, vel maternis: sequitur, vt obligatus sit ad gratitudinem, adeoque bona paterna illorum; materna horum posteris relinquere teneatur. Defunctis enim gratia referri non potest, nisi in eorum liberis.

Id quod porro illustrat Grotius exemplo iuris Romani, quod olim fratres consanguineos in paternis, vterinos in maternis bonis praetulit, et deinde concludit, si non exstent eorum posteri, a quibus bona ad nos peruenirent, tunc proximitatem gradus spectandam.

Haec est doctrina Grotii, sed non extra omnem dubitationis aleam posita, et hinc nec ab omnibus admissa, plerique enim naturalissimam putant successionem, quae ad solam gradus proximitatem respicit. Idque probant, 1. ex praesumta voluntate defuncti, quae non alio nititur fundamento, quam proximitate gradus, quae in cognatis ac agnatis eadem est. 2. Quia haec dispositio fere locum habeat in immobilibus: in pecunia enim, aliisque mobilibus saepe admodum dubium est, vnde ea peruenerint, quum tamen hic de successione omnium bonorum quaestio sit.

Ad argumenta Grotii facile respondetur. 1. Non praesumitur defun-

defunctus voluisse, vt quos aeque amet, ii inaequaliter succedant. 2. Gratitudinem debemus defunctorum posteris, sed non praecise, vt succedant: a genere ad speciem gratitudinis non valet consequentia. Ita vnius cuiusque benefactoris liberi praetendere possent successionem in bonis clientis.

§. 10.

Iam de bonis nouiter quaesitis, quae communia agnatorum cognatorumque esse fatetur Grotius. Recte, nam 1. fundamentum successionis est, vt bona habeat, quem defunctus habuisse censetur carissimum, is vero proximus est gradu. *num. 1. 2.*

2. Successio veluti tacitum testamentum est. Vti enim in expresso testamento quos amamus, et maxime honoramus: ita et tacite heredes instituere videmur, qui nobis sunt carissimi.

Posset obiici, saepe hanc praesumtionem fallacem esse: nam quum fratrum quoque gratia rara sit, multo rarior cognatorum esse solet. Sed resp. praesumtioni tamdiu locus est, donec aliud probetur. Amor est internus, nec potest, nisi signis externis, declarari: quod quum non fecerit defunctus, standum est praesumtioni.

§. 11.

Quaerit porro auctor; *quum hic ordo successionis sit iuris naturae, cur tam saepe legibus ciuilibus mutetur?* *num. 1.*

Resp. quia hae leges 1. sunt iuris naturalis permissiui, non praeceptiui, huius modi autem leges possunt attemperari statui rei publicae, possunt mutari pactis et moribus. Hinc

1. Iure ciuili ius repraesentationis valet in fratrum sororumue liberis, iure Saxonico non valet.

2. Iure ciuili fratres germani praeferuntur vnilateralibus: aliis iuribus non praeferuntur.

3. Iure ciuili non distinguitur aetas et sexus: aliis iuribus, veluti Hebraeo, praeferuntur primogeniti postgenitis, filii filiabus.

In his determinandis multa permittuntur legislatoribus.

Iam vero ad alteram capitis partem progreditur Grotius: et, vti semper solet prius ius naturae proponere, idque deinde adplicare quaestionibus illustribus: ita et hic transit ad ius *num. 2.*

pu-

publicum vniuerſale, et quaerit, *an in ſucceſſionibus in principatus et regna ſingulare quid obtineat?*

Recte obſeruat, diſtinguendum eſſe, an ſingulares eam in rem exſtent leges fundamentales, pacta familiae, mores et conſuetudines, an nihil horum exſtet. Priore caſu valere regulam: *omnes imperantes in regno probare ſucceſſionem, quam ſubditis ipſi praeſcripſerunt.* Sed addendum erat: *quatenus naturae regni non repugnat*; nam regni naturae, vti paullo poſt videbimus, repugnat, vt diuidatur inter plures eiuſdem gradus, quum nihil impediat, quominus priuatorum hereditates diuidi poſſint. Dicendum ergo de hac ſucceſſione in regnis paullo adcuratius.

§. 12.

Regna vel *patrimonialia* ſunt, vel *vſuſructuaria.* In patrimonialibus regnum veluti priuati patrimonium conſideratur, adeoque imperanti de illo licebit pro lubitu diſponere, non requiſito populi conſenſu.

Ratio ex ipſa natura dominii arceſſenda. Dominii enim ea vis eſt, vt poſſit dominus de re ſua diſponere. Hinc ſequitur,

1. Vt diuidi poſſit etiam in partes minimas. Quum reges Hiſpaniae Mauris ſenſim expulſis regnum ſibi patrimoniale conſtituiſſent, non dubitarunt illud diuidere pro lubitu. Sic ſaepe vno tempore florebant reges Portugalliae, Algarbiae, Legionis, Caſtiliae, Arragoniae, Nauarrae, et hi iterum aliquando regna diuidebant in partes minimas.

2. Vt feminae et excludi poſſint, et admitti ab imperante. E. g. in Ruſſia adſunt filiae principis, nulli filii. Si voluerit imperator, filiae excludentur, et admittetur nepos: ſi voluerit, etiam hic excludet filias.

3. Vt et adoptiui ſuccedant. Hinc primi Romanorum imperatores imperium armis quaeſitum conſiderabant tamquam patrimonium, et ideo etiam adoptiui vocabantur. Immo certum eſt, imperatores de nouo electos dici ſolitos Caeſares, Flauios, Antoninos, tantum vt per adoptionem tranſiſſe in has regnatrices familias viderentur.

4. Vt et nothi admittantur. Luculentum eſt exemplum Alphonſi, regis Arragoniae, qui Neapolin, tamquam regnum armis Arragonum quaeſitum Ferdinando notho conceſſit.

5. Vt et extraneus, a primo adquirente ſanguinem haud tra-

trahens, voluntate imperantis ſuccedat. E. g. in Ruſſia iam ante aliquot annos iurarunt ſubditi, ſe quemcumque imperator ſucceſſorem dicturus ſit, eum ſine contradictione recepturos.

§. 13.

Quid autem, ſi imperans de regno non diſpoſuerit? Tunc eam ſucceſſionis rationem probaſſe videtur, quam regni natura fert. Hinc

1. Regnum non diuiditur. Praeſumitur enim rex ſtatum rei publicae etiam in ſubditis probaſſe, quem probauit in ſe ipſo: maxime quum diuiſio illa et reges impotentes reddat, et ipſi regno periculoſa videatur.

2. Maſculi excludunt feminas eiuſdem gradus, immo et propiores, ſi per legem fundamentalem feminae imperare nequeant. Quum enim ad regnandum requiratur conſtantia, et animi magnitudo, quae raro cadit in feminas: ſequitur, vt eae non admittantur, niſi in ſubſidium, et ſi leges fundamentales permittant. Hinc quamuis Ruſſia ſit regnum patrimoniale, feminae tamen non ſuccedunt, quoad maſculi adſunt: et in Turcico imperio feminae plane excluduntur, quamuis regnum prorſus ſit patrimoniale.

3. Ius primogeniturae valet. Quum enim regnum diuidi nequeat per *theſ.* 1. nec feminae admittantur, quoad maſculi adſint, per *theſ.* 2. et tamen omnes filii ſint ratione originis eiuſdem conditionis: ſequitur, vt inter eos differentiam facere debeat aetas, adeoque primogenitus maſculus reliquos excludat.

Attamen poſtgenitis adſignanda eſt pecuniae ſumma, vel praedia danda ſunt, vnde commode poſſint viuere, quemadmodum et filiabus dos debetur. Haec bona vel pars terrae ſi ita dentur, vt poſſeſſor ſimul regalia, ſed ſub principe regnante exerceat, vocatur *paragium.* Sin ex praediis tantum reditus capit, nulla autem iura maieſtatis exerceat, vocatur *appanagium,* a pane, quem inde habent. Sic duces Burgundiae olim erant in ducatu et comitatu Burgundiae *paragiati*; at fratres electoris Hannouerani ſunt *appanagiati.* Vid. Schilteri et Thomasii *Diſſertationes de differentia paragiorum et appanagiorum.*

Ex quo ſimul patet, iniuſtiſſimum eſſe Turcarum et aliarum

gentium orientalium institutum, dum post genitos vel trucidant, vel oculis priuant, vel perpetuo carceri mancipant, ne turbas dent in re publica. Necessitate se excusant, sed frustra, quum regnorum Europaeorum facies ostendat, posse et sine his artibus tyrannicis postgenitos in officio contineri.

§. 14.

Hactenus de regnis patrimonialibus. *Quid de vsufructuariis? an et ibi imperans potest de regnis disponere?* Negatur, quia disponit solus dominus, qualis non est rex vsufructuarius. Hinc recte ab Austriaca domo impugnatum est testamentum regis Hispaniae, Caroli II. quia regnum Hispanicum a linea Austriaca non fuit bello quaesitum, sed matrimonio. Vid. BVDDEI *Selecta iuris naturae et gentium, vbi num. 8. dissertatio de testamentis summorum imperantium, speciatim Caroli II. Hispaniae regis.* Cui opposuit quaedam VLR. OBRECHTVS, ICtus Argentoratensis, *in Excerptis historico-iuridicis*: sed quibus *Disquisitione vlteriore de iure gentis Austriacae in regnum Hispaniae* ita satis fecit Buddeus, vt caussam perorarit.

Potest tamen fieri, vt populus huius modi regi facultatem de regno disponendi vltro permittat: et tunc recte et iure disponit. Recentissima hanc in rem sunt bina exempla reginarum, alterum Elisabethae, reginae Angliae, quam saepe rogauerat parliamentum, vt successorem sibi nominaret: alterum Christinae, reginae Sueciae, cui eamdem facultatem fecerant Sueciae ordines. Illa ex caussis politicis ea potestate vti noluit, ne turbae darentur, se viua; haec autem vsa est, et nominato sibi successore Carolo Gustauo, comite Palatino, in Italiam secessit. Vid. PVFENDORFF. *Histor. Succiae.*

Quid vero si nihil huiusmodi factum? Tunc obseruanda regula: *successio defertur ex praesumta populi voluntate.* Quumque populus eam eligere censeatur succedendi rationem, quae sit vtilissima rei publicae: sequuntur inde aliquot regulae, quas hac et sequentibus paragraphis explicat Grotius.

Regula I. *Regnum esto indiuiduum.* Nihil enim et regibus et populo diuisione regni molestius. Regibus, quia plerumque de finibus oriuntur controuersiae, ceu exempla filiorum Constantini M. et Ludouici Pii docent. Populo, quia sic regni potentia

tia imminuta, singulae partes facilius opprimuntur, ceu apparet exemplo veterum Anglo-Saxonum, a Danis et Normannis oppressorum.

§. 15.

Regula II. *Successio stat inter eos, qui descendunt a primo adquirente.* Praesumitur enim 1. populus eam familiam regnatricem elegisse, non aliam. 2. Agnati a primo adquirente non descendentes nec iure hereditario possunt succedere, nec titulo singulari. Non titulo singulari, quia non eliguntur a populo: nec vniuersali, quia a maioribus in eos nihil iuris transmissum. Ergo plane non succedunt.

Hinc quamuis magnae Britanniae rex hodiernus sit ex domo Brunsuicensi et Luneburgensi: tamen exstincta eius posteritate regnum non deuolueretur in agnatos Guelpherbitanos, quamuis et ipsi sint duces Brunsuicenses, quia non descendunt a Sophia electrice, matre regis hodierni, tamquam primo adquirente.

§. 16.

Reg. III. *Non succedunt extra legitimum matrimonium nati.* 1. Nam nothos origo contemtos reddit, cet. 2. Non satis certae originis sunt, quum concubinis et pellicibus parum fidei et honestatis inesse soleat. Hinc tempore Iacobi II. Stuarti capitis damnatus dux Monmuthanus, quod regnum adfectasset, quum esset filius nothus Caroli II.

Solent huius modi nothi vel patris titulum gentilitium retinere, vel nouo indui, ita tamen, vt priore casu dignitate differant. Sic nothus Caroli V. dictus Ioannes de Austria, non archidux Austriae. Antonius spurius Burgundiae ducis, Philippi Boni, dictus est Antonius bastardus de Burgundia, non dux Burgundiae. Hodie nothus regis Poloniae dicitur *Comte de Saxe.* At in Gallia plerumque nouo ducatu vel comitatu honorantur, e. g. *Duc du Maine, Comte de Thoulouse.* At successionis incapaces sunt prorsus.

§. 17.

Regula IIII. *Masculi praeferuntur feminis.* Ea regula non tantum valet in regnis, vbi feminae per leges fundamentales

 plane

plane excluduntur, verum etiam vbi admittuntur. Exſtante enim maſculo eiuſdem gradus, femina non admittitur. Sic in Britannia non admittebatur Maria et Eliſabetha, filiae Henrici VIII. quamuis eſſent natu maiores, quamdiu viueret Eduardus filius, quantumuis impubes.

Ratio eſt, quia et 1. conſtantia maior eſſe ſolet in maſculis, et 2. fortitudo peritiaque gerendi belli maior, et 3. minus etiam periculum, ne per matrimonium regnum ad exteros deuoluatur.

§. 18.

num. 1. Reg. V. *Natu maximus vel maxima anteferatur poſtgenitis.* Rationes ſunt, 1. quia rei publicae vtilitas exigit, ne regnum diuidatur, 2. quia inter pares nulla poteſt eſſe, niſi aetatis, praerogatiua.

Eſt autem *ius primogeniturae triplex*, aut enim inuectum 1. lege publica, quemadmodum in Germania inter Electores ſaeculares Aurea Bulla; aut 2. ex iure naturae, ob praeſumtam populi voluntatem, vti in regnis pleriſque; aut 3. pactis familiae, vti inter principes quoſdam Germaniae. Et haec locum habent, ſi antea ius contrarium inualuerat. Tunc vero nihil fieri poteſt, ſine omnium, qui familiae pars ſunt, conſenſu, quia illis iam ius quaeſitum eſt.

Ceterum facile adparet, non eſſe ius primogeniturae iuris naturalis abſoluti, (nam ſic iniuſta eſſet electio et diuiſio,) ſed permiſſiui, et ſuaſorii, vt ita dicamus. Vnde nec peccauit populus Francorum, qui Ludouico Pio diuiſionem regni inter tres filios conceſſit. Conf. BVDD. *Diſſ. de ſucceſſionib. primogenitor.* in *Select. iur. nat. et gent. num.* 3. *pag.* 149. *ſqq.*

num. 2. Quaeritur autem, *an et ius repraeſentationis locum habeat circa ius primogeniturae?* Saepe enim contingit, vt exſtincto ante patrem filio primogenito, et nepotes exſtent ex illo, et eiuſdem fratres. *Quinam praeferuntur?* Reſp. nepos primogenitus ex filio primogenito excludit filium ſecundo genitum, iure repraeſentationis. Ratio eſt, quia ius primogenito ſemel quaeſitum, ad omnes eius poſteros tranſit iure hereditario, nec fratribus prius ius aliquod reuiuiſcit, quam exſtincta linea primogeniti.

Idem obtinet, quamuis primogenitus iuri ſuo renunciarit. Nam poſteris hoc nihil praeiudicat: quia renunciatio haec fit in fauorem fratris, non in fauorem poſterorum eius. Friderici I. electo-

electoris Brandeburgici filius, Ioannes, suasu patris renunciabat iuri suo, idque transferebat in fratrem. Si Ioannes reliquisset posteros, nihil ipsis obstitisset, quo minus ius suum repetere possent.

§. 19.

Quaerit porro auctor *an regnum sit pars hereditatis?* Idque adfirmat, sed addit, esse separatum quid a reliqua hereditate, quemadmodum distincta in feudis sit hereditas feudi et allodii.

Rationes etiam indicat, cur populi liberi regna voluerint esse hereditaria, 1. quia interfuerit imperii, vt imperantibus ex ipso sanguine auctoritas accederet. Facile enim contemnuntur homines, noui regno admoti, veluti Michaël Wisnowiezki rex Poloniae. Et inde est, quod veteres reges originem ad deos referrent.

2. Vt eo commodior esset educatio. Facilius enim artes regnatrices addiscunt inter sceptra et purpuram educati, quam quia a stiua ad imperium trahuntur.

3. Vt regnum eo carius haberent, quod suum esse scirent. Non enim abs re obseruauit BARCLAIVS in *Icone animorum*, raro reges electitios magnam curam gerere rei publicae, et opibus corradendis magis intentos esse solere, quam populi saluti.

Sed quamuis haec vera esse possint, (aliquando enim res aliter se habet, nec temere dixit Ol. Cromwellus, principum liberos nescire imperare): falsum tamen est, regnum hereditarium esse partem hereditatis. Loquitur enim Grotius de regnis vsufructuariis. Quis autem dixerit, vsufructuarium esse heredem rei vsufructuariae, si vel maxime testamento cautum esset, vt vsusfructus ad filium transiret?

Quare paullo incautius Grotius confudit ius succedendi in regno, et ipsum regnum. Quemadmodum ius vtendi fruendi potest ad heredem deuolui, si velit testator, sed non ipsa res, ex qua vsus fructus percipitur: ita et ius succedendi potest esse hereditarium, (vnde et filii primogeniti vocantur *Cron-Prinzen*, *Erb-Prinzen*, *Land-Prinzen*:) sed non ipsum regnum vsufructuarium.

§. 20. 21.

Ponit porro Grotius casum, *si diuersa sit successio in feudis* *et*

et allodiis, et regnum antea successionem probarit, quae in allodiis seruatur, an postea mutetur successio, si regnum fiat feudale? Et recte respondet Grotius, id negandum esse. Regnum enim fit feudale, non ratione successionis, sed ratione nexus clientelaris, et seruitiorum quorumdam domino praestandorum.

Sic e. g. Neapolitanum regnum olim erat patrimoniale, et sic omnes succedere poterant, quos succedere vellet rex. Postea papa eo rem redegit, vt feudale fieret, et reges Neapolitani sibi fidelitatem et seruitia quaedam, nempe quotannis equum album cum marsupio aureis repleto, iurarent. Et tamen circa successionem nihil mutatum. Regnum enim illud etiam ad feminas deuoluitur.

Vnde aliud obtinet circa regna, quae semper fuere feudalia, quale Bohemicum. Ibi enim successio feudalis obtinet, masculique soli succedunt: nisi alii mores feudales in locis illis inualuerint. Quamuis enim ius feudale Langobardicum sit commune, non valet tamen, nisi in subsidium, quemadmodum vt ius Romanum non valet, si leges prouinciales et statuta aliter rem definiuerint.

§. 22.

num. 1. 2. Sequitur alia diuisio moribus recepta, quae vocatur *linealis*, eaque denuo diuiditur in *cognaticam*, seu Castilianam, *agnaticam* seu Francicam, et *mixtam*, seu Narbonensem.

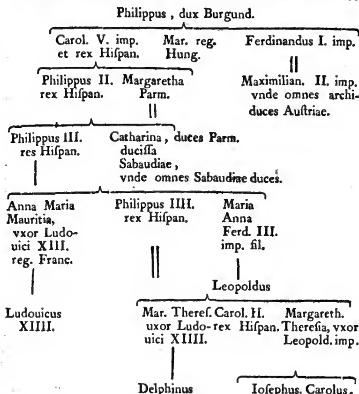
Cognatica his regulis constat, 1. vt primum vocentur liberi vltimi possessoris primi gradus, tam viui quam mortui, eatenus, vt succedant nepotes iure repraesentationis.

2. Vt inter plures primogenitus praeferatur postgenitis, masculus feminae.

3. Vt liberis deficientibus succedat proxima linea: ita tamen, vt masculina linea femininae praeferatur.

4. Vt non e linea transitus fiat in aliam lineam. Exemplum dabit schema sequens:

Philip-

Hic mortuo Philippo IIII. non poterant succedere Galli, quia secundum regulam secundam masculus praefertur feminae. Mortuo Carolo II, succedere debuisset Delphinus Galliae, nisi mater et auiae renunciassent vna cum patre et auo. Ergo succedere debuissent Leopoldi filius natu maior Iosephus, eoque renunciante, Carolus, imp. hodiernus. Ea linea exstincta successio debebatur Sabaudis: his exstinctis Parmensibus, nisi omnia turbasset Caroli II. testamentum.

§. 23.

§. 23.

Succeſſio linealis *agnatica*, vel Francica eſt, qua feminae omnes, ex iiſque nati in perpetuum excluduntur.

Eius ratio haec eſt, quod alias verendum eſſet, ne per matrimonia regnum ad exteros deuolueretur, ſicuti factum in Hiſpania, Britannia, Suecia.

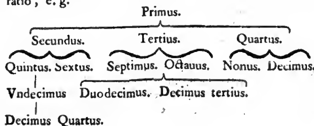
Hic quoque, quamdiu adſunt aliqui ex priore linea maſculi, non ſuccedent alii ex ſequente linea. Sic e. g. in Gallia quamdiu Ludouici XIIII. poſteritas adeſt, tamdiu non ſuccedere poſſunt duces Aurelianenſes. His ſuperſtitibus numquam vocabuntur Burbonii, Condaei, Conti, et ſic porro.

In his regnis principes ſanguinis regii, quibus vlla ſpes ſucceſſionis eſt, vti ſolent titulis imperantis, niſi officia perſonalia complectantur. Sic omnes principes ſanguinis regii in Gallia dicuntur *principes Franciae*, omnes principes appanagiati Auſtriaci, *archiduces Auſtriae*, et ſic porro.

Denique ſucceſſio *linealis* Narbonenſis eſt, vbi ſucceſſioni feminarum locus eſt, ſed non, niſi omnibus maſculis exſtinctis. In cognatica quidem feminis praeferebantur maſculi eiuſdem lineae, in Narbonenſi autem maſculi omnes etiam diuerſarum linearum praeferuntur. Talis eſt ſucceſſio in principatibus Auſtriacis, Brunſuicenſibus.

§. 24.

Hi ſunt modi praecipui. Nec tamen dubium eſt, quin et alii inuehi poſſint pro arbitrio gentium, quia, vt ſaepe monui, haec omnia ſunt iuris naturae non abſoluti, ſed veluti ſuaſorii, permiſſiui, cet. Sic alicubi pares gradu ordine ſuccedunt; et excludunt remotiores, vt adeo veluti aetatis tantum habeatur ratio, e. g.

Hic

Hic ex nominibus adparet, quo ordine ſuccedi ſolent. Talem ſucceſſionem olim in Ruſſia fere obtinuiſſe, genealogiae docent.

Alibi ſenior familiae indiſtincte vocatur. Aliquando et alternatio placet, quae vocari ſolet *die Mutſchirung*, vt fratres indiuiſim imperent, ſed ſinguli per vices dirigent. Aliquando ſorti locus eſt, vt is, cui ſors fauet, principatum obtineat, et vxorem ducat, reliqui appanagiati et caelibes maneant, niſi vbi principis coniugium ſit ſterile. Tale pactum auus regis Britanniae hodierni, Georgius, cum fratribus iniit.

§. 25.

Sequuntur adhuc quaeſtiones quaedam, quae ad ſucceſſionem pertinent, veluti I. *an filius a patre poſſit exheredari?* Reſp. de regnis patrimonialibus, quia in dominio imperantium ſunt, res dubio caret: At de vſufructuariis id negandum. Vnde nemo dubitauit, quin Ruſſiae imperator exheredem facere potuerit filium vnicum, ſi ponas, cauſſam exheredationis iuſtam fuiſſe. At ſi alii reges id vellent conari: filius nihilominus ſuccederet iure optimo, niſi ſimul populi lege fuerit excluſus.

Ratio eſt, quia in regnis vſufructuariis liberi non ſuccedunt beneficio patris, ſed prouiſione ipſius legis, quae eos ad imperium vocat. Hinc ſupra diximus, regna huius modi non eſſe hereditaria, quamuis ius ſuccedendi ſit hereditarium, id eſt, ordine ſucceſſionis ab inteſtato deferatur.

§. 26.

Quaeritur II. *an regnum poſſit abdicari?* Id facile expeditur:

1. In regnis patrimonialibus quiſque eſt regni dominus. Dominus autem poteſt iuri ſuo renunciare, eaque renunciatio et liberis nocet, quia hi non, niſi beneficio patris, ſuccedunt, tamquam heredes. Quod vero quis non habet, id ad heredes tranſmittere non poteſt.

2. In vſufructuariis diſtinguendum, vtrum iam liberi exſtent, an poſt abdicationem et renunciationem naſcantur. Priore caſu liberis non conſentientibus non praeiudicat renunciatio patris. Poſteriore caſu omnino nocet, quia iis ius nullum adhuc quaeſitum erat eo tempore, quo pater renunciabat.

Hinc illustris decidenda controuersia. Diximus, exstincto Carolo II. rege Hispaniae succedere debuisse Delphinum, nisi mater renunciasset. At obiiciebant Galli, matrem quidem pro se renunciare potuisse, sed non pro liberis. Recte respondebant Austriaci, verum id esse, si iam liberi exstitissent, quibus ius quaesitum fuerit: sed eam vna cum rege Ludouico XIIII. iurato renunciasse, antequam nuptiae fierent.

§. 27.

num. 1. Quaeritur III. *si controuersiae de successione nascantur, quem penes sit decisio?*

Decisio duplex est: aut enim datur per modum iuris dictionis, aut per modum arbitrii.

Per modum iuris dictionis nec rex, nec populus decidere potest has controuersias, quia semper, qui ius dicit, illud dicit subditis, non paribus. Vnde et vetus prouerbium: *de successione regum iudicat Deus et gladius.*

num. 2. Per modum tamen arbitrii omnino ea caussa pie permittitur vel regi, vel populo: quia nato bello euitari nequit regni et humani generis clades. Quamquam, si verum fateri velimus, ea opera plerumque frustranea sit, quum corriuales plerumque ad gladios ruant, nec vel rex, vel populus exsequutionis gaudeat iure. Exemplum est in Lusitanica historia. Obtruncato in Africa Sebastiano rege, Henricus cardinalis, senex regnum administrabat, qui quum prouideret, se mortuo rem ad arma venturam, corriuales inuitabat, vt coram se iure disceptare mallent. Litigatum diu inter Hispanum, Antonium Lusitanum, et Sabaudum, sed eo euentu, vt mortuo Henrico Hispanus facile armis sibi ius diceret. Reliquis non ius deerat, sed classes et exercitus.

§. 28. 29.

Quaeritur IIII. *an filius in regno natus praeferendus sit illis, qui patre adhuc priuato suscepti sunt.* Vocatur ille Graecis πορφυρογέννητος, et saepe ea de re disceptatum est in regnis fere omnibus. Exempla adduxit Grotius, in quibus memoratu dignissimum est Germanicum, quia quamuis ibi nullum ius successionis, tamen Henricus Rixosus, Henrici Aucupis filius, praeferri volebat fratri Ottoni M. quia hic ante regnum natus sit. Vnde bella perpetua.

Grotius

Grotius recte negat πορφυρογεννήτοις vllum ius esse, quamuis eius ratio nulla sit. Non enim sequitur, succederent liberi ante regnum geniti in regnis diuiduis: ergo et succedere debent in indiuiduis. Ab vna enim specie ad alteram non valet consequentia. Vera ratio est praesumta voluntas populi, qui, dum voluit succedere liberos regis primogenitos, nec distinxit conditionem nascendi, procul dubio voluit, vt et ante regnum genitus succederet.

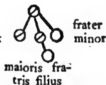
Exceptiones tamen quaedam notandae. 1. si lex fundamentalis contraria exstet, vt Spartae, 2. si regnum vel feudum datum sit regi vel principi, et nascituris.

§. 30.

Quaeritur V. *an locus sit iuri repraesentationis eatenus, vt nepos ex maiore filio praeferendus sit filio minori?* Sed quaestio iam supra decisa, et plane superuacua est. Aut enim succeditur secundum ordinem ab intestato, tunc res dubio caret, siquidem semper in hoc obtinet ius repraesentationis in linea descendente: aut obtinet successio linealis, tunc non potest transiri e linea in lineam, adeoque frater natu minor succedere nequit, nisi maioris linea exstincta, adeoque et hic iuri repraesentationis locus est. nu. 1. 2. 3.

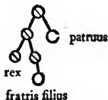
§. 31.

Hinc facile reliquae quaestiones omnes soluuntur, e. g. VI. *si superstes sit frater regis minor et alterius maioris fratris filius, vter praefertur?* Resp. vtique maioris filius, qui, si ordine ab intestato succeditur, iure repraesentationis subit locum parentis: sin linealis est successio, ad fratris minoris lineam transsiliri nequit, quum supersit linea fratris natu maioris.

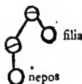
§. 32.

VII. *Rex reliquit fratris filium, et patruum: vter praefertur?* Fratris filius, ob eamdem rationem. Exceptio est, vbi plane non est locus iuri repraesentationis, sed gradus proximitati. Patruus enim gradu par est, vti schema docet: ergo aetatis vel sexus habenda ratio.

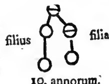
 §. 33.

§. 33.

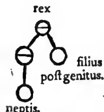
VIII. *An nepos praefertur filiae?* Vtique, quia ſexus femininus non niſi in ſubſidium admittitur, ſi in linea eadem nullus adſit maſculus. Exceptio eſt, vbi promiſcue femina gradu propior admittitur, quod rariſſimum.

§. 34.

VIIII. *Rex reliquit minorem nepotem ex filio, maiorem ex filia, vter praefertur?* Reſp. in lineali minor ex filio, in hereditaria maior ex filia: ex eadem ratione.

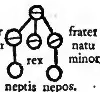
§. 35. 36.

X. *Pater reliquit neptim ex filio primogenito, et filium poſtgenitum, vter ſuccedet?*

Reſp. Si linealis ſucceſſio obtinet; fil. neptis praefertur, quia ex vna linea non fit tranſitus in alteram. Vbi iure hereditario ſucceditur, neptis eſt eiuſdem conditionis, ac filius, ob ius repraeſentationis, adeoque ob ſexus praeſtantiam ab hoc excludetur. Quod exemplo Arragonico illuſtrat Grotius.

§. 37.

XI. *Rex reliquit ex fratre maiore neptem, ex fratre natu minore nepotem; vter praefertur?* Reſp. in lineali ſucceſſione neptis: in hereditaria nepos, quia inter pares praefertur maſculus feminae.

CAPVT VIII.

DE ADQVISITIONIBVS, QVAE VVLGO DICVNTVR IVRIS GENTIVM.

§. 1.

HActenus actum de adquisitionibus iuris naturae: sequuntur illae, quae sunt iuris gentium, quamuis is ordo parum adcuratus sit. Quamuis enim ius naturae et ius gentium non sint diuersa, et hinc ICti recte modos adquirendi diuidant in naturales et ciuiles: Grotius tamen addit tertiam speciem, adquisitiones iuris gentium, quia ipse, ceu supra docuimus, statuit ius gentium a iure naturae diuersum.

Quum autem ex eius mente nulla sit adquisitio iuris gentium, praeter eam, quae per bellum fit, ipse vero eam tractationem reseruet libro tertio: facile patet, nullum adquirendi modum in hoc capite explicari, qui ex Grotii mente sit iuris gentium. Et inde est, quod rubrica se ita habet: *de adquisitionibus, quae vulgo dicuntur iuris gentium.* Et reuera hic agitur de adquirendi modis iuris naturae, et quidem

1. *de speciebus occupationis*, §. 2-7.
2. *de speciebus accessionis*, §. 8-24.
3. *de speciebus traditionis*, §. 25. 26.

§. 2.

Occupationis prima species est I. captura ferarum, auium, piscium. Vbi 1. quaeritur, *an ferae sint res nullius?*

Notum est, ICtos hic distinguere inter feras et pisces viuariis inclusos, et in siluis vel stagnis circumuagantes. Illos dicunt res nullius, hos in dominio esse fatentur. *l. 3. §. 14. D. de adquir. possess.*

Sed dicit Grotius, hodie plerasque gentes et feras in siluis vagantes, et pisces in stagnis et fluminibus non pro rebus nullius habere, idque ipsi iustissimam videtur habere rationem. Nam

1. Pisces in stagno aeque includuntur, ac in viuario, haecque non differunt tantum vt laxius et angustius.

2. Siluae etiam possunt esse bene circumseptae, eoque casu ferae non magis erunt in dominio, quam si domi includantur. Ita Grotius.

Sed videtur Grotius Neruam ICtum in *leg. alleg.* non satis intellexisse. Quaestio enim est, an ferae et pisces nostrae dici possint? Id negant veteres, et dicunt, esse res nullius, adeoque cedere occupanti.

Obiici poterat, atqui haec animalia esse in siluis et stagnis nostris, adeoque nostra esse. Respondet ICtus, sed tamen non posse nostra dici, quia numquam possessionem eorum adprehenderimus, adeoque ea non occupauerimus. Id vero facile probatur. Possessio adprehenditur corpore et animo. Atqui feras in siluis et pisces in stagno corpore non occupauimus, ergo eas eosque non possidemus.

Aliud dicendum de feris captis, quas domi vel in horto, vel in alio loco clauso habemus: aliud de piscibus in viuario. Haec enim animalia semel occupauimus animo habendi, ergo eorum possessio vera nobis adquisita.

Interim verum est, hodie aliter philosophari homines, et furti reos esse, etiam qui e stagnis alterius pisces, vel e siluis alterius feras capiunt: sed non ex rationibus ab auctore adductis, sed quia in terris per vniuersitatem occupatis nihil censetur nullius, quod non inexhausti vsus est.

§. 3.

2. *Quamdiu ferae nostrae sint?* quaeritur. Hic denuo examinat ICtorum sententiam, qui *l.* 3. §. 1. *D. de adquir. rer. domin.* statuunt, desinere feras in nostro dominio esse, simul ac nostrâm effugerint custodiam.

Sed id omnino non solum rationi, sed et principiis iuris naturae repugnat. Ratio et ius ciuile inculcat, quod semel nostrum est, id solo animo retineri, e. g. res amissas, seruos fugitiuos. At hic quaeritur de fera nostra amissa, fugitiua, furto intercepta: quo iure dicimur eius dominium amisisse?

Si obiiciatur, videri rem pro derelicta habitam, quia difficilis sit persequutionis: facile resp. 1. derelictam videri rem, eo abiectam animo, vt eam nostram esse nolimus: hunc animum vero

vero hic non adesse. 2. Praesumtionem cedere veritati, e. g. si quis ferae signa vel crepundia addiderit.

3. *Quando ferae per occupationem nostrae fiant?* Resp. occupatio fit corpore et animo simul. Qui vulnerauit, nondum corpore occupauit fugientem bestiam, ergo is nondum est dominus, adeoque illa ab alio potest occupari.

§. 4.

Quum vero occupatio corporalis requiratur: porro 4. quaeritur, *an ea solis manibus fiat, adeo vt non prius nostra sit fera, noster piscis, quam si manu tetigerimus?* Et facile resp. quod quis per alium facit, id ipse fecisse videtur. Ergo et quod in decipulis, laqueis, retibus ab eo positis habetur, eius est, nec sine furti crimine ab alio potest surripi: 1. modo instrumenta nostra sint, 2. in loco licito posita, 3. fera ita inclusa, vt se non vindicet in libertatem, 4. aliquid in retibus reperiatur, quod non sit in alterius dominio, e. g. equus, vacca, capra. Elegans referatur exemplum de vitulo, naufragio amisso, et mari extracto, apud PLAVTVM in *Rudent. act. IIII. scen. 3.*

§. 5.

5. *An haec omnia hodienum recepta?* Id refellit experientia. Plerisque enim locis non sunt ferae nullius, sed principis, vel eorum, quibus princeps ius venandi concessit. Et hinc non cedunt cuiuis occupanti, siue manibus adprehenderit, siue decipulis retibusque ceperit. Hinc, vt diximus, furti rei sunt, et qui feras, et pisces surripiunt. Illi in Germania tertium deprehensi, si venatoribus resistant, laqueo puniuntur, alias ad operas publicas condemnantur: hi extra ordinem puniuntur.

Nonne id iniquum, et contra ius naturae quod feras nullius esse monet? Resp. minime 1. ius naturae dicit feras esse nullius, quae nondum sunt occupatae. Atqui populus, dum per vniuersitatem occupauit prouinciam, occupauit etiam, quidquid prouincia illa complectitur, adeoque ferae sunt populi. Quum vero quae nostra sunt, aliis cedere possimus: populus non facit iniuste, quod, quum ipse commode eo iure vti indiuisim non posset, illud cesserit principibus, vt inde dignitatem suam sustinerent.

2. Pro-

2. Promiſcuum ius occupandi feras eſt iuris naturae permiſſiui. Ergo legibus nouis poteſt reſtringi et tolli.

§. 6.

Per occupationem adquiruntur II. ἀδέσποτα, id eſt, quae dominum non habent. Sed hic plures limitationes addendae. Nam locum habet haec occupatio,

1. Si occupatio fiat corpore et animo ſimul. Id quod denuo elegante illo exemplo inſulae Acanthi colonis vacuae demonſtrat Grotius, quae non cedebat Andriis, qui priores ſagittam iniecerant, ſed Chalcidenſibus, qui priores intrauerant. Hiſtoria eſt apud PLVTARCH. in *Quaeſt. Graec. cap.* 29. Negat quidem hanc regulam eſſe iuris naturae. Nic. HIER. GVNDLINGIVS in *Gundlingianis*, ſed non niſi ex ea ratione, quod contra humanitatem ſit, alteri id praeripere, quod ſe occupaturum vel verbis, vel tacite declarauerat. Sed procul dubio errat. Nam 1. quod inhumanum eſt, non ſtatim iniuſtum habetur, vt pauperi non donare. 2. Ipſe agnoſcit occupationem fieri debere: ſed quis dixerit factam occupationem ab eo, qui vult occupare? Quod facere volo, nondum feci.

2. Si ſinant id leges ciuiles, quae illam naturalem permiſſiuam tollere poſſunt. Hinc abſurdum eſſet, priuatum occupare velle hereditatem ἀδέσποτον. Lex enim vult, vt non exſtante herede vllo, fiſcus ſuccedat. Simile quid animaduertimus in lapillis, electro, mari eiectis.

§. 7.

Eodem refert Grotius III. theſauros, de quibus tamen res maxime dubia, inuentori illi cedant iure occupationis, an domino fundi iure acceſſionis. Prius dicendum videtur, quia theſauri ſunt res nullius: poſterius, quia acceſſorium ſequitur ſuum principale. Vnde et vtrumque fundamentum coniunxiſſe videtur Hadrianus imp. dum ſanxit, vt theſaurus inter inuentorem et dominum fundi diuidatur. Vid. SPART. in *Hadrian.*

Si quaeras, *vtrum fundamentum ſit aequius?* Grotius praefert prius, et ſtatuit, theſaurum naturaliter eſſe inuenientis. Et ſane theſaurus eſt res derelicta, res derelictae ſunt nullius, quae nullius ſunt, cedunt occupanti. Sed ex altera parte negabatur;

gabatur; thesaurum esse nullius, qui in alieno fundo reperitur, quum accessiones fundi pertinere videantur ad fundi dominum. Verum facile resp. id negandum esse de accessionibus subterraneis, quae tamquam res indiuiduae et communes rectius vel fisco vindicantur, vel inuentori.

Et hinc etiam Grotius obseruat, apud multas gentes thesauros fisco vindicari. Dum autem addit Germanos, fallitur, deceptus loco *iuris prouincialis* vel *Speculi Saxonici cap. 35.* Ibi enim non est quaestio de thesauris, sed de metallifodinis.

§. 8.

Haec de occupatione. Sequuntur quaedam species *accessionis*. Per *accessionem* autem intelligitur incrementum, quod vel naturae beneficio, vel industria humana rei nostrae adiungitur; vnde et in *naturalem*, *industrialem*, atque *mixtam* diuidi solet. Naturalis exemplum est *alluuio*, *insula*, *alueus derelictus*, de quibus §. 8-17. *foetura*: §. 18. industrialis *specificatio*, *confusio*, *commixtio* §. 19. 20. *et adiunctio* §. 21. mixtae, *plantatio*, *insitio*, *aedificatio*, §. 22. *possessio b. f.* §. 23. 24.

1. De alluuione, insula, alueo derelicto quid tradat ius Romanum, notum est. Nempe 1. alluuio cedit proximo fundo, non item si vi fluminis fundo aliquid adiectum. 2. Noua insula in medio flumine nata est eorum, qui vtrimque praedia possident: si alterutri ripae propior, tunc eius est, qui ex ea parte fundum habet. 3. Alueus derelictus etiam communis est pro modo praediorum.

Haec quum veteres ICti omnia tribuant iuri naturae et gentium: quaeritur, *an vere sint iuris naturae et gentium.* Idque negat Grotius, quia multas falsas hypotheses posuere. Nam

1. Supponunt, ripas esse partem fundi, et hinc incrementum latens seu alluuionem fundo accedere. Id vero falsum. Nam ripae sunt publicae; ergo et alluuio publica erit. Quod et plerisque locis obseruatur.

2. Insulas supponunt natas ex terra proxima, ergo ei accedere debent. Id denuo falsum. Potius incertum est, vnde particulae terrae ablatae sint. Hinc ratiocinari debuissent ita: flumen est publicum, ergo et insula in flumine nata. Id quod etiam multis locis obseruatur.

3. Supponunt, alueum derelictum iam desinere esse publi-

cum, quia non amplius sit flumen. Sed id aeque absurdum, acsi quis existimet, curia incendio deleta, aream non esse amplius ciuitatis, quia desierit esse curia.

Ergo certissimum est, haec omnia non ex iure naturae et gentium, sed ex iure ciuili esse.

§. 9.

num. 1. *Quid* ergo *de his rebus statuendum*? Grotius recte obseruat; 1. populum terras adquisiuisse per vniuersitatem, et ex eo demum tempore in terris illis dominia priuatorum coepisse. Id satis certum. Neque enim Nomadum more gentes Europaeae circumuagantur, et cuique faciunt potestatem, terram, quam velit occupandi, vti fit apud Tartaros, sed in rebus publicis viuunt. Ergo tota terra est populi: partes autem sunt in dominio priuatorum, *quatenus adquisitae*. Quaecumque enim non adquisita, ea manserunt populi.

Inde ergo sequitur, 1. alueum derelictum non esse priuatorum. Hi enim flumen numquam adquisiuerunt, adeoque nec ciuitatem illam, per quam flumen ruit. Quum itaque omnia a priuatis non adquisita sint publica: talis etiam erit alueus derelictus.

num. 2. 2. Inde sequitur, vt et alluuio non sit priuatorum, sed publica. Fundos enim adquisiuerunt priuati vsque ad ripam, non ipsam ripam, quae fluminis pars est, adeoque publici iuris. Ergo talis etiam erit alluuio. Quod et praxi Hollandorum probat auctor, cui nos et Germanos addimus.

Addimus et aliam rationem. Ipsi veteres ICti agnoscunt; alluuioni locum esse tantum in terris arcifiniis, non in limitatis. Atqui priuati agri nusquam sunt arcifinii, sed semper limitati. Ergo nec in iis locum habet alluuio.

num. 3. 3. Sequitur, vt et insulae sint publicae. Nam et flumen, in quo nascuntur, numquam adquisiuerunt priuati. Si ergo verum est, accessorium sequi suum principale: verum erit etiam, insulam nouam pertinere ad populum, vel principem, cui populus concessit.

Obiiciunt, quae nullius sunt, cedunt occupanti. Sed resp. sic falsum erit, vicinis praediis accedere insulam: nam et tertius occupare poterit. Aut ergo nullius est insula, aut est alicuius; si nullius est, non praecise vicinis cedit praediis, sed cuilibet occu-

occupanti: si alicuius, id non aliter esse potest, nisi per accessionem. Atqui insula est accessio non terrae proximae, sed fluminis: ergo insula eius est, cuius est flumen.

§. 10.

Quaerit porro auctor de *inundatione*: *an ea dominium mutet?* Idque recte negat. Romani ICti, qui hic iterum praese ferunt, ac si velint ius naturae et gentium inculcare, distinguunt inter inundationem grauiorem, quae diutissime durat, et momentaneam. Haec dominium non mutat, inquiunt, illa mutat, adeo, vt ne piscari quidem liceat in fundo inundato. num. 11

Sed rectius dicitur, inundationem numquam dominium mutare. Nam 1. magnae et paruae inundationis non possunt esse diuersi effectus morales. 2. Non potest mihi dominium rerum mearum auferri sine facto meo. 3. Quamuis praescriptione alias ius meum excludatur, id tamen locum non habet, vbi nulla mea negligentia est, id est, vbi rem meam vindicare non potui.

Concedit tamen Grotius, id legibus ciuilibus mutari posse; et statui, vt si intra certum tempus non exsiccetur terra, eius dominium amittatur. Nec id iniustum, quia plerumque exsiccatio tot requirit sumtus, vt publica pecunia ad eam rem opus sit. Quum ergo priuati exsiccare, nec sumtus restituere nequeant, et intersit tamen rei publicae ne terra mari permittatur: omnino aequum est, vt terrae ab imperante exsiccatae imperanti cedant.

§. 11.

Obiectio sequitur, quam remouet Grotius. Posset quis ita ratiocinari:

Si particularum per alluuionem alterius fundo adiectarum dominium amittit prior dominus, sequitur, vt et fundi inundatione obruti dominium merito amittatur.

At prius verum est.

Ergo et posterius.

Sed facilis responsio. Negatur consequentia. Nam in alluuione non possum scire, cuius ex agro hae vel illae particulae abreptae sint; hinc nec eas vindicare. At fundum meum esse exsiccata terra scire possum, et demonstrare.

Ex quo colligunt ipsi ICti Romani, id, quod vi fluminis

ab agro meo auulſum eſt, meum manere. §. 21. *Inſt. de rer. diuiſ.*

§. 12.

num. 1. Ita ſe res iure naturae habet. Sed leges ciuiles in his multa mutarunt. Nam iure Romano et quorumdam locorum ſtatutario, alluuio a fluminibus facta conceditur priuatis, dum modo eorum agri ſint arcifinii.

Id iure fieri facile probatur. Quum enim, vt ſupra oſtendimus, iure naturae et gentium alluuio ſit populi, vel imperantis, quis neget, eum huic iuri ſuo renunciare, idque in priuatos transferre poſſe. Idem poteſt princeps, ſi regnum ſit in eius patrimonio. Sin vſufructuarius ſit, recte quidem renunciat iuri ſuo, ſed non in praeiudicium populi et ſucceſſoris. Vnde ab hoc tamquam domanium ſemper poteſt reuocari.

Quum autem diſtinctio hic obſeruetur inter agros arcifinios et limitatos: quaeritur, *quales in dubio praeſumantur?* Et reſp. territoria publica in dubio ſemper praeſumuntur arcifinia, niſi contrarium probetur, idque oſtendimus ſupra. At agri priuatorum, quia menſura eorum certa et definita eſt, ſemper praeſumuntur limitati, donec contrarium probetur: idque rariſſime probari poterit, niſi agri ſint nouales.

num. 2. *Quomodo vero probabitur, agrum priuatum eſſe arcifinium?* Reſp 1. ex libris vetuſtis cenſualibus, ſi in illis dicantur ad flumen vſque pertingere. 2. ex litteris feudalibus, ſi in iis terra detur ſine expreſſa menſura ad flumen vſque; 3. ex poſſeſſione vel quaſi iuris alluuionis immemoriali, ſi oſtendi poſſit, ſemper poſt hominum memoriam agro huic aliquid acceſſiſſe; nec vmquam eam acceſſionem a re publica vindicatam; 4. ac denique ex ipſo loci ſitu, ſi inter flumen et agrum nec ſaepimentum, nec via intercedat, quibus ager a flumine diuellatur.

§. 13. 14.

Eodem modo ſe res habebit in nouis inſulis. Quamuis enim eas iure naturae et gentium populi eſſe docuerimus: poſſunt tamen et aliis per leges et priuilegia concedi.

1. *Per leges.* Quales ſunt Romanae, itemque Geldricae, per quas poteſt vnuſquiſque nouam inſulam occupare, ſi vehiculo inſiſtens ex ripa per flumen in inſulam contendat.

2. *Per*

2. *Per priuilegia.* Quale luculento priuilegio gaudet elector Palatinus, vt omnes nouae insulae in Rheno, siue in suo, siue extra territorium natae ad fiscum eius pertineant. Quamuis si tale quid contingeret extra eius territorium, dubitem, an id ei concessuri sint vicini principes, quia iis superioritas territorialis per *Instrumentum pacis Westphal. art. gaudeant*, concessum est indistincte.

§. 15.

Pergit auctor ad vasallos, et quaerit, *an iis quoque iura fluuialia competant*? Sed res expedita est. Quidam acceperunt a domino superioritatem territorialem, ita, vt tantum possint in terris suis, quantum rex in toto regno. Et tales vasalli sunt principes imperii in Germania. Aliis feuda dantur sine superioritate territoriali, quamuis aliquibus regalibus gaudeant, e. g. iuris dictione omnimoda, quales sunt plures comites, quorum comitatus a principibus conceduntur in feudum. Sic e. g. Comites Bentheimenses gaudent in comitatu suo variis regalibus, sed non superioritate territoriali, quia subsunt episcopo Monasteriensi. *num. 1;*

Qui vasalli sunt cum superioritate, eorum est totum territorium, ergo et flumina, adeoque et iura alluuionis, insulas occupandi, cet. merito exercent.

Qui posterioris generis: nihil habent, nisi quod expressum in litteris inuestiturae. Ergo si huius modi iura exercere volunt, docere debent, ea sibi concessa esse a domino. Hinc superius dixi, in Marchia Brandeburgica nobiles inuestiri solere alueo Albis, (*mit der alten Elbe.*)

Possunt tamen et hi reliquorum subditorum iure vti, si ius ciuile haec iura priuatis concedit, eorumque agri sunt arcifinii; id quod iterum ex litteris inuestiturae iudicandum. Exstat elegans tractatus Io. Oetingeri *de iure et controuersiis limitum et finium regundorum*, qui in his regionibus haud paruum praestare vsum poterit.

§. 16. 17.

Sequitur noua obiectio. Quum enim supra ostensum, alluuionem non esse priuatorum: obiiciunt ICti Romani: quem penes est incommodum, penes eum et commodum esse debet. Atqui priuati sentiunt incommodum fluminis. Ergo et commodum. Resp. Grotius acute. 1. Regula vera est, si commodum

ex re mea nascatur, e. g. quia ex agro tributa soluo, merito etiam fructus capio. At hic commodum non est ex agro, sed ex re aliena, nempe flumine.

2. Si vera esset hoc casu regula, deberet idem dici de agris limitatis, quos tamen ipsi veteres ICti exceperunt.

Addo: 3. si hic locum habet canon, locum etiam habebit in vi fluminis, quod ICti denuo negant.

§. 18.

II. Sequitur altera species accessionis *foetura animalium*, de qua quum ICti veteres regulam repererint, *partus sequitur ventrem*: quaerit auctor an id iuri naturae et gentium *sit consentaneum*?

Negat id Grotius. Nam 1. si accessorium sequitur principale: quis negarit, vtrumque parentem natura esse principale. 2. Si ad caussam respicimus, negari denuo nequit, vtrumque parentem esse foetus caussam, nec sine vtriusque concursu nasci, posse viuum animal.

Sed fallit tamen hoc, 1. si pater incertus sit. Ridiculus casus de gallina aliena oua excludente apud BESOLDVM in *Thesauro practico*. 2. Si dominus animalis masculi mercedem pro opera ab animali suo praestita acceperit. Quod inter rusticos obseruatur, vbi vnus communem bouem, totius gregis maritum, alit.

§. 19.

num. 1. III. Tertia species accessionis est *specificatio*, per quam intelligitur actus, quo quis alienae materiae nouam formam introduxit, adeoque nouam inde speciem fecit.

Dici non potest, quantum de ea inter se digladiati sint veteres, Proculiani et Sabiniani. Illi enim dicebant, formam esse materia nobiliorem, adeoque specificantem fieri dominum. Hi materiam dicebant esse principale, cui forma tamquam accessorium adiungitur: ergo potius dominium materiae praeferebant. Denique Iustinianus rem ita decidit, vt si res ad priorem formam reduci possit, dominus materiae ius suum retineat, sin minus, specificans. Exemplo esse possunt, qui ex alieno argento poculum, et qui ex aliena lana pannum confecerit. Controuersiam eleganter pertractauit MERILL. in *comment. luculento ad L. Iustiniani Decisiones*.

Quaeri-

Quaeritur ergo 1. *quid ius naturae et gentium ea de re statuat?* Resp. Grotius, rem iure naturae merito fieri communem pro rata materiae et operae. Idque probat inde, quia et res confusae et commixtae fiant communes. num. 2.

Sed 1. magna est differentia inter commixtionem et specificationem. Ibi duae coniunguntur materiae, quarum quaeque in dominio fuit, ergo non potest non massa esse communis. Hic autem forma non est substantia, ergo nec in dominio. 2. Ita nihil responsum. Id enim nemo negat, materiam esse Titii, formam Maeuii specificantis: sed id quaeritur, cui ius sit rem retinendi, alterique soluendi pretium? Id ex Grotii decisione non fiet liquidum.

Ergo rectius ostendit Thom. *in Dissertatione* elegantissima *de pretio adfectionis in res fungibiles non cadente*, distinguendum esse, an materia sit res obuia et fungibilis, an tam rara, vt non facile recuperari possit? Priore casu specificantem bona fide fieri dominum: si enim dominus materiae eiusdem quantitatis et qualitatis materiam recipit, non est, quod conqueratur. Sin vero materia sit rarior, e. g. electrum insignis raritatis, tunc nihil aequius est, quam vt artifex domino materiae speciem relinquat, pretio operae soluto. Res tam clara est, vt mireris merito, veteres de lana caprina litigare voluisse.

§. 20.

Quaeritur 2. *an iuris naturae sit, vt mala fide specificans speciem amittat?*

Id quoque Grotius non sine ratione negat: nam ademtio illa est poena, poenas autem non definit ius naturae et gentium. Sic quidem iuris naturae est vt puniantur homicidae: sed vtrum laqueo, an gladio, an exsilio puniendi sint, non determinat.

Si superius principium de materia, re fungibili, et in quam non cadit pretium affectionis consideres, poena haec videtur paullo atrocior. Domino enim materiae nulla fit iniuria, si tantumdem eiusdem bonitatis materiae accipit, quia in rebus fungibilibus tantumdem est idem.

§. 21.

Connanvs, qui luculentos *Commentarios iuris ciuilis* scripsit, *lib. III. cap. 6.* existimat, aequitatem naturalem requirere, vt

minus

minus acceſſorium habeatur maioris, e. g. purpura veſtis, gemma annuli, et hinc et argentum auro alterius adferruminatum vel mixtum fiat domini auri. Quaeritur itaque, *an id fundamentum habeat?*

Reſp. Grotius negando. Idque probat inde, quia dominium eſt qualitas moralis, quam non mutat maius et minus. Sic e. g. qui caſam habet, non minus eius dominus eſt, quam alter palatii: et qui vigeſimam partem praedii habet, non minus dominus eſt, quam qui partes eiuſdem poſſidet nouendecim. Ergo nulla eſt ratio, cur illi magis ius ſuum auferri poſſit, quam huic.

Accedit, quod maius phyſice non ſemper eſt maius moraliter, vel contra. E. g. parua auri maſſa moraliter maior eſt, magna mole ligni, et gemma mole exigua ſaepe moraliter ſuperat magnam auri argentiue maſſam. Si ergo Connanus intelligit maius et minus phyſice: tunc iniqua erit deciſio: ſi maius moraliter, tunc falſa erunt exempla. Purpura enim ſaepe veſte pretioſior, gemma annulo pretioſior, cet.

§. 22.

IIII. Quarta acceſſionis ſpecies eſt *plantatio* et *ſatio*. Notum enim eſt, iure ciuili cautum eſſe, ſi quis alienum agrum ſuo ſemine conſeuit, aut ſuum agrum alieno ſemine, quod tunc, quod ſolo implantatum, ſolo cedat. Quaeritur *an idem conſentaneum ſit iuri naturae?*

Negat Grotius, idque ex ratione ipſa probat, qua veteres vſi ſunt. Exiſtimarunt enim, quod implantatum ſolo, id alimentum ex ſolo capere, adeoque fieri eius, cuius ſit ſolum. Vnde etiam conceſſere, vt poſſet quis plantam tollere, ſi nondum radices egerit, quia tunc nondum attraxerit alimentum. Atqui, reſpondet Grotius, alimenta non totam ſubſtantiam rei abſoluunt, ſed partes, quae creſcenti plantae vel ſemini pullulanti paullatim accedunt: ergo nec tota planta vel meſſis erit domini, adeoque planta erit communis pro rata.

Idem etiam V. de *inaedificatione* iudicat: quis enim dubitet, aliquod ius commune pro rata duos habere in aedificio, quod alter bona fide exſtruxit, quum alterius ſit fundus? Ergo conſtituetur eo ipſo ius ſuperficiei. Sed hic clarum eſt, hanc definitionem iure ciuili eſſe inuectam: nam rationem ipſi ICti reddunt, id ideo cautum, ne vrbs ruinis deformetur; quam rationem ius naturae ignorat.

§. 23. 24.

§. 23. 24.

Sexta ſpecies eſt VI. *bonae fidei poſſeſſio.* Notum enim eſt, iure ciuili eum, qui bona fide rem alienam ex iuſta cauſſa adquiſiuit, quamuis dominus non ſit, tamen fructus lucrari perceptos et conſumtos, et reddere tantum exſtantes: contra malae fidei poſſeſſorem ad reſtitutionem fructuum perceptorum et percipiendorum condemnari. *An hoc iuris naturae et gentium?*

Reſp. neg. Quid enim aliud bonae fidei poſſeſſor exigere poteſt, quam vt indemnis ſeruetur? Atqui indemnis praeſtabitur, dummodo ei impenſae in culturam rei factae reſtituantur. Ergo non debet lucrum ex re aliena captare, ſiquidem ius naturae non patitur, vt quis cum alterius detrimento fiat locupletior.

Quod ad malae fidei poſſeſſorem attinet, is fructus percipiendos reſtituit in poenam. Atqui poenas non determinari a iure naturae et gentium, iam ſupra oſtendimus. Ergo haec omnia ex iure ciuili eſſe manifeſtum eſt.

§. 25. 26.

Hactenus de ſpeciebus quibuſdam occupationis et acceſſionis: reliqua eſt pars capitis vltima *de traditione.* De ea tradit ius ciuile, ex ſolo contractu non transferri dominium, vel aliud ius in re, ſed per ſubſequentem traditionem. Pauci excipiuntur caſus, veluti vltimae voluntates, hypotheca, adiudicatio ex tribus iudiciis diuiſoriis, familiae erciſcundae, communi diuidundo, et finium regundorum, vbi traditio non requiritur. *Quaeritur* itaque, *an ea omnia ſint iuris naturae et gentium.*

Negat et id Grotius: 1. quia voluntas vtriuſque iure naturae ad dominium transferendum ſufficit. 2. Quia ſi naturale eſſet hoc ius, nec exceptiones illae admitti poſſent. Nulla enim ratio eſt, cur magis legatum fiat noſtrum ſine traditione, quam aedes nobis venditae et nondum traditae. 3. Quia traditio haec tantum, eſt ſignum tranſlati dominii, ideo inuentum, vt lites euitentur. Sed ea de re iam ſupra ſententiam noſtram expoſuimus *lib. II. cap. 6. §. 1. 2.*

Demum concludit auctor hoc caput, reddita ratione, cur haec tam adcurate expenderit? Videlicet, vt adpareat non omnia eſſe iuris naturae et gentium, quae talia eſſe dicunt veteres

ICti. Quae obſeruatio probe tenenda. Saepe animaduerti, in diſputationibus iuridicis hoc loco * editis paſſim teſtamenta, aliaque huius generis ex iure naturae et gentium deriuari, tantum, quia id adſerunt veteres. Quis, quaeſo, ius naturae et gentium ex corpore iuris probet. Eius modi theſes aliter probari nequeunt, quam ex ſana ratione, non ex auctoritate. Sed ita adſueſiunt iuuenes a doctoribus ſolius iuris ciuilis notitia aliqua imbutis.

* Franequerae vero tum adocebat diuus Heineccius.

CAPVT VIIII.

QVANDO IMPERIA VEL DOMINIA DESINANT.

§. 1.

Vidimus hactenus varios modos, quibus adquiratur vel dominium, vel imperium. Quum itaque contrariorum contraria ſit ratio: conſequens eſt, vt etiam dicendum ſit, quibus modis amittantur et dominia, et imperia; id quod fit hoc capite. Tales modi plures ſunt. E. g. 1. *derelictio*, de qua ſupra actum, 2. *rei interitus*, 3. *perſonae interitus*.

De hoc agitur in praeſenti, et demonſtratur, exſtincta perſona exſpirare etiam dominium. Cauſſa in promptu eſt. Dominium eſt ius adeoque attributum perſonae: non entis enim nulla ſunt attributa. Ergo nec perſonae exſtinctae vllum eſt ius vel dominium.

Et hinc ſi quis moriatur nullo relicto herede, cui vel defunctus, vel ipſa lex hereditatem addicant, res eius fiunt nullius iure naturae, ſerui liberi fiunt, quamuis leges ciuiles fiſco addicant hereditates caducas.

§. 2.

Quod itaque de vna perſona verum, id et de tota familia. Quamdiu ex illa ſupereſt vel vna perſona, illi ius familiae ſaluum eſt, tota familia exſtincta illud ceſſat. E. g. notum eſt, familiam Carolingicam in Francia et Germania ſatis libere imperaſſe. Ea in Germania exſtincta nouus conſtituebatur rex Con-

Conradus I. in Gallia Hugo Capetus. An horum familiae eodem iure vtebantur, ac olim Carolingica? Galli Hugoni eamdem detulere potentiam. At Germani minime: nam horum imperium factum est electitium, adstrictum, indiuisibile, cet. An iure? Omnino, exstincta enim familia, et iura eius exspirant.

Ita et si in Russia regnatrix familia exspiraret, et res ad nouam electionem rediret: non cogerentur Russi nouo imperanti, eiusque familiae, eamdem deferre potentiam, qua polluere imperantes in hunc vsque diem.

§. 3.

Quod in familiis obtinet: idem et de populo dicendum, si *num.* 1.
et iste exspiret. Hic vero ante omnia quaeritur, *an populus interire possit?*

Plerumque id negatur, et tritissima sunt illa: populus est immortalis, ciuitas non moritur.

Ratio huius doctrinae in se verissimae haec est, quia populus vel ciuitas est corpus morale, persona moralis ex mille physicis composita. Morte autem soluuntur non personae morales, sed physicae. Nam quod ad corpora moralia attinet, iis semper noua membra accedunt, vno mortuo, non deficit alter: et si deficiat per degenerationem, tamen deficientium locum alii peregrini facile occupabunt: adeoque nunquam deficiet corpus istud morale, quamuis nemo eorum supersit, qui primi ciuitatem vel populum constituerunt.

Elegans, quo id illustrari potest, species est in *l. 76. D. de iudic.* Populus constituerat iudices e. g. viginti. Ex hoc collegio sensim quidam se excusauerant, quidam obierant, ita vt demum nulla persona superesset, quae vixisset eo tempore, quo vel actio instituebatur, vel lis contestabatur. Quaerebatur, an idem intelligatur iudicium? Responsio ALFENI VARI est elegantissima.

Hoc et Alfenus Varus, et ipse Grotius illustrant similitudi- *num.* 2.
ne ab ipso corpore nostro desumta. Corpus nostrum physicum constat ex partibus fluidis et solidis. Ex vtrisque per transpirationem quotidie aliquid decedit, in eiusque locum aliae succedunt particulae per nutritionem. Cibus enim in chylum, chy-

lus in ſanguinem, ſanguis per varias excretiones in lympham; ſuccum neruoſum, carnem, oſſa, cet. mutatur. Vt adeo dici poſſit, vel parum vel nihil nobis iam ſupereſſe eius materiae, quam in hunc mundum ex vtero materno attulimus.

Iam dicimus. Quemadmodum nihilominus idem corpus manet, quamuis nouae ſint eius partes, eadem nauis, quamuis poſt ducentos annos ne feſtuca quidem ex prima materia ſuperſit: ita idem manet populus, quamuis nullus ex primis, qui illum conſtituerunt, hominibus ſuperſit.

num. 3. Male itaque ratiocinatur Piſo apud TACIT. *Annal. lib. II. cap.* 55. Quum enim Athenienſibus Germanicus multum honoris detuliſſet, Piſo, eius inimicus, illos increpans obiicit, *quod contra decus Romani nominis non Athenienſes tot cladibus exſtinctos, ſed colluuiem illam nationum comitate nimia coluiſſet.* Abſurde, populus enim non moritur, ſed idem manet, licet alii accedat, immo licet in aliam paene naturam mutetur. Sic Franci fuere Germani origine: in Gallia, quam deuicerant, Romanis et Gallis mixti, eorum mores, naturam, et linguam adoptarunt, et ideo tamen nihilominus manent Franci.

Haec doctrina magni momenti eſt. Nam inde poſſumus rationem reddere, cur foedera cum populis inita, iura populis conceſſa ſint perpetua. Et hinc ſi vel maxime demonſtrari poteſt, ex iis, quibuſcum pax vel foedus initum, neminem viuere ſuperſtitem, foedus tamen vel pax ideo violari non poteſt.

§. 4.

Quamuis vero populum non mori hactenus demonſtratum ſit: id tamen intelligendum de eo, quod fit ordinarie et per ſe. Nam per accidens aliquando et integri populi exſtinguuntur. Idque fit vel *exſtinctis partibus*, §. 4. vel *ſublato toto corpore*, §. 5. vel *ſoluta forma.* §. 5.

Primo id fit exſtinctis partibus, e. g. 1. inundatione. Tale quid de magna inſula Atlantica referunt veteres, eam totam cum vniuerſo populo mari abſorptam. Si ergo Atlantici iuribus pinguiſſimis vſi eſſent, illa dudum fuiſſent exſtincta.

2. Si ciuitas chaſmate vel terrae motu hauriatur, cuius rei exempla ſunt apud Tertullianum, Senecam, et alios. Recentiſſimum eſt opulentiſſimae ciuitatis Plurs in Heluetia, quae a mon-

te.

te proximo obruta, omnes ciues vno momento ſub ruinis aedium ſuarum ſepulti ſunt. Iam lacus eſt, vbi ciuitas fuit.

3. Si populus ſponte ſe interimat. Triſte Saguntinorum exemplum eſt apud Florum, et alios ſcriptores Romanorum. Ii enim diuturna obſidione preſſi ab Hannibale, quum nulla ſpes ſalutis ſupereſſet, vino ſe inebriarunt ex communi ciuitatis decreto, incenſiſque aedibus viui ſe omnes combuſſerunt, ita vt ne vnus quidem in hoſtium poteſtatem perueniret.

§. 5.

Idem fit ſublato corpore, non partibus corporis moralis. Nam ſi populus diffluit, ob peſtilentiam, bellum, vel aliam calamitatem publicam, populus eſſe deſinit. Sic interiit pridem populus Iſraëliticus, res publica Ebraea, regnum Iudaicum, quamuis innumeri vbique Iudaei ſuperſint.

Hoc tamen cum grano ſalis accipiendum. Nam ſi ob periculum vel calamitatem ad tempus fiat huius modi diſceſſio, cum animo redeundi: non ideo populus exſtinguitur, ſed priſtina iura ſua retinet. Exemplo eſſe poſſunt ciuitates illae olim fortiſſimae, Spira, et Wormatia. Vtraque diriſſime combuſta a Gallis, ciues per vniuerſam Germaniam diſpergebantur. Reddita pace, domum redierunt; vrbes illas reſtaurarunt, vt iura aliquantulum reſpirare videantur. An ideo omnia priſtina iura amiſerunt? Minime.

§. 6.

Denique et forma aliquando perit, per ſeruitutem. Nam ciuitatis forma eſt nexus inter imperantes et ſubditos. Sublato illo nexu, et populo vniuerſo in ſeruitutem redacto, populus eſſe deſinit, et fit acceſſio populi victoris.

Exemplum eſt in Iſraëlitis a Nebuchadnezare Babyloniam abreptis, in Thebanis ab Alexandro ſub corona venditis, in Capua in praefecturam a Romanis redacta.

§. 7.

Quaeritur, *an idem per ſolam migrationem contingat?* Negatur. Ratio: vbi nec partes populi intereunt, nec totum corpus, nec forma, ibi nec populus interit. Atqui per migrationem, cet. *Ergo* cet.

Abſurde ergo quis dixiſſet, interiiſſe populum Francorum ideo, quod in Galliam tranſiiſſet, populum Langobardorum quod in Italiam, populos Anglo-Saxonicum et Friſicum, quod in Britaniam tranſiiſſent.

§. 8.

num. 1. Quaeritur porro, *an et mutata rei publicae forma deſinat aliquis populus eſſe?* Intelligimus vero hic non formam internam, quae conſiſtit in vnione voluntatum, (ea enim exſtincta omnino et populus exſtinctus videtur, vid. ſupra §. 6.) ſed externam, quae vel in monarchia, vel in ariſtocratia, vel democratia, vel quadam earum mixtione conſiſtit. *Si ergo haec mutatur, an tunc populus idem eſſe deſinit?*

Negatur, quia tunc nec partes pereunt, nec totum corpus; nec nexus inter imperantes et ſubditos. Manet enim imperium, quamuis non ſit apud eumdem vel eoſdem. Populus conſideratur vt corpus, imperans vt caput. Manet vero corpus, manet caput, ſiue vnus, ſiue plures imperent.

Hinc iam variae ſoluuntur quaeſtiones. Sequitur enim inde,
num. 3. 1. vt ſi populus aes alienum contraxerit, mutata rei publicae forma, nihilominus illud teneatur exſoluere, quia idem manet populus. Sic e. g. Romanus populus non deſinebat creditoribus ſuis debere, eiecto Tarquinio, et conſulibus conſtitutis.

2. Vt mutata imperii forma nouus imperans eumdem locum teneat, quem tenuere ſuperiores imperantes. Hinc cum Phocenſes Philippo Macedonum regi ſummum in ciuitate ſua imperium detuliſſent, eodem loco in Amphictionum conſeſſu is ſedebat, quo olim ſederant magiſtratus Phocenſes. Sic et rex Pruſſiae tamquam dux Magdeb. princeps Halberſtad Mindenſis, Caminenſis, cet. eadem loca in comitiis occupat, quae olim occupauerat archiepiſcopus Magdeb. et epiſcopi Halberſtadienſis, Mindenſis Caminenſis, cet. niſi quod in ſcamno ſaecularium, vt vocant, adſidet.

3. Vt foedus antea cum populo contractum, mutata rei publicae forma non tollatur. Exarſit inde bellum Latinum. Latini ſe Romanis ſubiecerant ſub Tarquinio. Eo eiecto nolebant amplius ſubeſſe Romanis, quia non cum conſulibus, ſed cum rege Tarquinio foedus iniiſſent. Quaeritur, an rationi conſentanea fuerit

fuerit haec eorum ſententia? Id merito negatur; quia idem manet populus.

§. 9.

Quaeſtio noua oritur, *an populus eſſe deſinat per vnionem?* Id Grotius negat, ſed paullo diſtinctius reſpondendum.

Vnio fit tripliciter, vel 1. *per communem imperantem*, vti hodie Germania, Hungaria, Boëmia, Neapolis, Sicilia, communi imperanti ſubſunt, et tamen nullus populus alteri obnoxius eſt. 2. *Per foedus*, vt hodie vnitae ſunt ſeptem prouinciae Belgicae, 13. ciuitates Helueticae. 3. *Per ſubiectionem*, eamque vel *plenam*, ita vt ſuo imperio excidat populus ſubiectus, vti olim prouinciae Romanorum, hodie prouinciae a Gallis deuictae, vel *minus plenam*, quae ſuum ſibi imperium retinet, e. g. Pruſſia, Curlandia, quae eatenus ſe Polonis ſubmiſere, vt ſubeſſent propriis ducibus, Polonorum clientibus.

Iam facile patet, non deſinere populum per vnionem primam, nec per ſecundam, nec per quartam, quia hic manet nexus inter imperantem et ſubditos. At in caſu tertio nexus ille ceſſat, vt hinc ſit populus acceſſio dominantis rei publicae. Hinc hodie vrbes et terrae, quas res publica noſtra in Flandria et Brabantia adquiſiuit, non conſtituunt ſingulares populos, vti ſeptem prouinciae, ſed tamquam ſubditi ſunt acceſſorium populorum foederatorum.

§. 10.

Quid vero ſi diuiſio fiat? Tunc omnino populus eſſe deſinit. Fiunt enim populi duo vel plures, quorum nullus ab altero dependet. Quotcumque enim ſunt ſumma imperia, tot ſunt nexus inter imperantes et ſubditos, ergo et totidem populi. Sic e. g. olim Hiſpani non conſtituebant vnum populum, ſed tot, quot erant regna independentia. Sic quum Galli et Germani ſub Carolo M. et Ludouico Pio eſſent vnus populus, ſub nomine Francorum notus, poſt Ludouici Pii tempora diuerſi facti ſunt populi.

Excipitur tamen caſus, ſi diuiſio ita fiat; vt nihilominus vni ſuperiori nexu clientelari obſtricti maneant. E. g. Germania in multos principatus, comitatus, et res publicas diuiſa eſt: quia tamen

tamen omnes clientelari nexu obstrictae sunt imperatori et imperio, hinc manet vnus populus Germanicus.

§. 11.

Iam sequitur nobilis, vt auctor ait, quaestio, sed ex cuius decisione satis adparet, eum in Gallia et inter pontificios scripsisse. Quaeritur, *an Romanum imperium translatum sit ad Germanos?* Id negat auctor, et putat, populum Romanum eumdem esse, qui olim fuerit, sui iuris, et nullo modo subiectum Germanis. Videbimus rationes.

1. Germania magna nunquam fuit sub Romano imperio, ergo in reges Germanorum non potuit transferri imperium Romanum. Nulla consequentia. Nam 1. Romanum imperium non se subiecit Germanis, sed tantum se obstrinxit iste populus, se eumdem imperatorem habiturum, quem Germani habeant regem; idque pactum initum sub Ottone M. 2. Saepe populus ad incitas redactus, qualis sub Carolo M. et Ottone M. erat populus Romanus, se subiicit alii, vel saltim alterius populi clientelam rogat.

2. Mutatio et translatio imperii non praesumenda, sed probanda. Probabimus ergo. De translatione, sub Carolo M. facta, ne ipsi quidem Galli dubitant. Vid. NATAL. ALEX. *Histor. eccles. saec. VIII*. Pactum cum Ottone M. initum integrum exstat apud GOLDASTVM in *Constit. imper. tom. I. pag.* 34. et ex parte in ipsum ius Canonicum migrauit, *d.* 63. *c.* 23. Hinc *Auctor vitae Mathildis* coaeuus *cap.* 5. apud LEIBNITIVM *tom. I. Script. rer. Brunsuic. totus populus Romanorum se sponte subiugauit ipsius dominatui, et sibi soluebant tributa, et post illum ceteris suis posteris.*

num. 2. 3. Populus Romanus olim elegit imperatores, siue in comitiis, siue per senatum. Id quod tale probare conatur per *n.* 2. 3. 4. Et hinc colligit, nec hodie Germanos eligere posse Romanorum imperatorem, sed ipsos Romanos, et qui eos repraesentat, pontificem. Sed haec omnia falsa. Nam 1. ex historia notissimum, olim imperium inter Romanos fuisse successiuum, adeo, vt et adoptiui admitterentur. 2. Post Neronem elegisse legiones Iudaicas, et hinc postea quoque electionem plerumque per milites factam, ita tamen vt filii succederent patri. 3. Transla-

Translatum in orientem imperium itidem successiuum fuisse, et imperatores ibi semper inconsulto populo Romano imperasse. 3. Si concedatur, populum Romanum imperatorem sibi eligere potuisse: potuit sane id etiam in reges a Germanis electos transferre, et iuri suo renunciare.

4. Denique quum negare saluo pudore nequeat, in Carolum M. et Ottonem M. translatum esse imperium, aeque ac in eorum posteros, addit tamen sub finem *n. 3. ita tamen, vt ius sibi aliquod retineret*, cet. Rectius saeculo XII. GVNTHERVS in *Ligurino lib. III.* *num. 3.*

Quemcumque sibi Germania regem
Praeficit, hunc diues submisso vertice Roma
Suscipit, et verso Tytrim regit ordine Rhenus.

5. Non potuisse aliquem Romanum imperatorem esse sine coronatione episcopi Romani. Ergo electionem ab electoribus factam tantum constituere regem Germanorum, coronationem pontificis imperatorem. Sed ea omnia 1. rationibus politicis refragantur. Nam coronatio numquam dat ius imperandi, sed est signum imperii iam legitime delati. Non quis coronatur, vt sit rex, sed quia iam est rex. 2. Hodie a temporibus Caroli V. coronatio Romana omittitur, et tamen reges Germanorum dicuntur ab ipso pontifice *electi* Romanorum imperatores.

6. Episcopum Romanum vacante imperio inuestituram tribuere feudorum imperii Romani. Id falsum. De furto aliquando id ausus est in ducatu Hetruriae et Parmensi, (et quid non audet pontifex?) sed semper contradixerunt imperatores, qui et vtrumque ducatum sibi hodienum vindicant tamquam feuda imperii. Vid. GVNDLINGII *Diss. de iure imperat. et imperii in ducat. Hetrur.* et BOEHMERI *Diss. de iure imperii in ducatum Parmensem.*

§. 12. 13.

Diximus supra morte exstingui dominium. Iam sequuntur binae exceptiones:

1. Ex iure ciuili, quod dominium in herede continuetur, isque cum defuncto pro vna persona habeatur: Sed id, vt dixi, ex iure ciuili est.

2. Ex iure gentium, quod victor continuet iura victi. Sed hic distinguendum. Non continuat victor iura victi personalia: Hinc non fit vxoris victi maritus, non liberorum victi parens,

 cet.

cet. Continuat tamen iura victi in re, scilicet, quae habuit in re publica, e. g. ius venandi, piscandi, ius ex foederibus quaesitum. Sed de his infra *libro III.* erit agendum pluribus.

CAPVT X.

DE OBLIGATIONE, QVAE EX DOMINIO ORITVR.

§. 1.

num. 1. Diximus hactenus de dominio, quomodo et adquiratur, et desinat, seu amittatur. Dominium vero quum sit ius aliquod in re: non potest non certos effectus producere. Isti effectus consistunt in obligatione aliorum. Si enim dominus sum, alii obligati sunt, vt me non turbent, vt mihi rem meam reddant, ne ex meo lucrum captent, cet. Et de his obligationibus erga dominum agitur hoc capite, vbi

1. praemittuntur duae regulae huc pertinentes, §. 1. 2.
2. ex his regulis varii casus et quaestiones soluuntur. §. 3. *ad fin.*

num. 2. Regula I. haec est: *qui rem nostram in sua potestate habet, efficere tenetur, quantum in se est, vt in nostram potestatem veniat.*

Regula aequissima est, et ex pacto deriuanda. Res omnes olim erant in communione. Postea homines introduxere dominia. Id fieri aliter non potuit, quam per pactum, quo alter alteri promisit, siue expresse, siue tacite, quod quisque occupasset, id eius futurum. Atqui eius non esset, si vnicuique liceret rem alienam sibi retinere: ergo tenetur, qui habet, reddere, vel operam dare, vt ad priorem dominum perueniat. Ex quo patet, hanc obligationem perfectam esse, et ex ipsa regula aeternae veritatis fluere, *pacta sunt seruanda.*

Additur tamen, *quantum in se est*, quia (1. nemo tenetur ad impossibile. Hinc si verus rei dominus inuestigari nequit, in dubio omnino est melior conditio possidentis. 2. Quia nemo tenetur id suis impensis facere. Nam vti ego non possum salua iustitia cum alterius damno locupletari, ita nec alter debet cum meo.

meo. Ergo si intelligam, dominum rei, quae apud me est; Romae viuere, is debet suo sumtu rem recuperare.

Quaeritur autem, *an circa regulam discrimen sit inter bonae et malae fidei possessorem*? Ratio dubitandi est, quod, qui rem alienam bona fide et iusto titulo adquisiuit, non peccauit, adeoque et iactura rei suae puniri nequeat. Resp. non hanc obligationem ex delicto esse, sed ex re ipsa, et hinc nihil interesse, siue quis bona, siue mala fide possideat. Rem meam repeto, non quia alter iniuste eam adquisiuit, sed quia mea est. Repeto non ex delicto, sed ex pacto illo primaeuo inter homines, de quo *n*. 2. diximus. *num.* 3.

Ex eo sequitur, vt omnes contractus posteriores huic obligationi cedant, e. g. depositum, commodatum est reddendum. Et tamen si quis rem alienam apud me deposuerit, vel mihi commodarit, eam reddere non teneor deponenti, vel commodanti, sed vero domino superuenienti, et rem suam vindicanti. *num.* 4.

Rationem huius iuris hanc reddit Grotius, quod haec obligatio sit ex contractu illo primaeuo et antiquissimo, de quo *n*. 2. vnde ei cedere debeant contractus recentiores et posteriores. Sed commodior et propior dari potest ratio. Nam contractus non valent, vbi contrahens iure contrahendi destituitur. Atqui de rebus alienis contrahens iure omni destituitur contrahendi. Ergo eius contractus non valent, adeoque dominus praefertur merito deponenti vel commodanti, qui nullum ius rem alienam deponendi commodandiue habuerunt.

Sed obiici posset, 1. dominium non esse ex iure naturae, sed ex instituto hominum, contra ex iure naturae esse regulam, quod pacta sint seruanda. Resp. negando antecedens, et distinguendo. Non est dominium ex iure naturae absoluto, Deus enim omnia creauit in communione primaeua: est tamen ex iure naturae hypothetico. Posito enim, homines dominium introduxisse, sequitur etiam, vt dominus in rei suae possessione non sit turbandus. Contra ius naturae numquam dicit, contractus esse seruandos, vbi persona nullum contrahendi ius habet. *num.* 5.

2. Neminem debere locupletiorem fieri cum alterius damno, at locupletiorem fieri dominum, si ego eius rem titulo onero-

so adquisitam gratis reddere tenear. Resp. negamus dominum fieri locupletiorem, nam rem suam recipit. Nec alter gratis id facit: pretium enim repetit ab auctore suo Sed forte is non adest, vel non soluendo est. Resp. tunc id infortunium ferre non potest dominus, sed imputare sibi debet is, qui cum ignoto contraxit.

Recte ergo tradunt ICti, possessorem rem alienam restituentem ne εὕρετρον quidem exigere posse, id est, ne honorarium quidem, (*einen Recompens*,) quia dominus rem suam non tenetur bis emere. Aliud si εὕρετρον promissum: tunc enim inuentor illud ex pacto exigit.

§. 2.

num. 1. Sequitur regula altera: *qui rem alienam bona fide possidet, in tantum tenetur ad restitutionem fructuum, in quantum iis factus est locupletior.*

Ratio est, quia cuius res est principalis, eius quoque sunt accessiones, id est, fructus. Ergo si hos retineret possessor, fieret cum alterius damno locupletior. Iam quum hoc iniquum sit, sequitur sane, vt tantum restituere teneatur, in quantum factus est locupletior.

Hinc varias conclusiones elicit auctor, e. g. sequitur inde

num. 2. 3. 1. Vt ex actu serui institoris teneatur dominus, non solum ex iussu et mandato, sed etiam si se ignaro contraxit, modo in rem suam versum sit. Cur? nemo debet cum alterius damno fieri locupletior.

2. Vt qui pro altero fideiussit et soluit, licet pro ignorante, possit actione negotiorum gestorum vtili indemnitatem petere. Cur? ex eadem ratione.

3. Vt qui pecuniam mihi surreptam a seruo, tamquam rem peculiarem consumsit, mihi teneatur ad restituendum, ex eadem ratione.

4. Vt si cum pupillo contraxerim, agere aduersus illum possim, si sit locupletior factus, quum alias contractus huius modi ex parte pupilli nullam producat obligationem.

5. Vt si a creditore pignus alienum fuerit venditum, in tantum teneatur domino, in quantum factus est locupletior. Et quae

quae sunt alia huius generis exempla. Innumera enim in iure vniuerso, maxime in materia de quasi contractibus, passim occurrunt.

§. 3.

Haec prior pars capitis. Sequitur iam altera, in qua varias quaestiones ex his principiis soluit auctor. Nam

1. Quaeritur, *an bonae fidei possessor rei alienae teneatur ad restitutionem, si ea perierit?* Resp. minime. Nam 1. res perit suo domino, 2. bonae fidei possessor, vt supra §. 2. diximus, tenetur tantum, quatenus factus est locupletior. Atqui dum nec rem habet, nec pretium, non est factus locupletior, sed pauperior, ergo nihil restituit.

§. 4.

Qu. 2. *an bonae fidei possessor restituat fructus exstantes?* Resp. omnino, 1. quia accessorium sequitur suum principale, 2. quia alias cum alterius damno fieret locupletior.

Sed distinguendum tamen monet auctor inter fructus rei, et fructus industriae, quia hi, inquit, non rem, sed industriam sequuntur. Sed id recte intelligendum. Qui e. g. agrum meum habet, et eum colit, et conseuit, procul dubio mihi debet messem, sed industriales fructus sibi capit, id est, non accipio messem, nisi soluerim impensas in culturam et semen factas. Alias enim dominus cum bonae fidei possessoris damno locupletaretur.

§. 5.

Qu. 3. *an bonae fidei possessor teneatur ad restituendos fructus consumtos?* Resp. quatenus factus est locupletior. Tunc autem censetur factus locupletior, si iis ad necessitatem, non voluptatis caussa, e. g. piris, pomis, leporibus, cancris, cet. vsus est, quia in promtu fuerunt, non factus est locupletior, quia iis facile caruisset, nisi fuissent in promtu.

§. 6.

Qu. 4. *an teneatur bonae fidei possessor ad restituendos fructus percipiendos?* Negatur, 1. quia nec rem habet, nec pretium. 2. quia non factus est locupletior.

Obiici poſſet, male eum egiſſe, quod hos fructus neglexerit. Reſp. bonae fidei poſſeſſor ſe putat eſſe dominum, et hinc quoque in ſuo arbitrio poſitum credit, velitne fructus percipere, nec ne. Aliud ergo in malae fidei poſſeſſore, qui cum ſciat rem eſſe alienam, merito et percipiendos fructus reſtituit.

§. 7.

Qu. 5. *an ſi quis rem alienam ſibi donatam alii iterum donarit, verus dominus ab hoc pretium repoſcere poſſit?* Neg. quia 1. rem reſtituere non poteſt, quam non habet, nec 2. pretium, quia donando non factus eſt locupletior, ſecundum §. 2.

Excipitur tamen donatio remuneratoria, vel neceſſaria. Nimirum donationem diuidimus in ſimplicem, quae fit ex mera et ſola liberalitate, et remuneratoriam ac neceſſariam, quae ſalua exiſtimatione omitti nequit, e. g. quam ſponſus facit ſponſae. Poſteriore caſu, ſi quis rem alienam donat, omnino fit locupletior, dum ſuae rei parcit, adeoque tenetur ad reſtituendum, per *reg.* 2. §. 2.

§. 8.

Qu. 6. *Si quis rem alienam emtam iterum vendiderit, an reſtituere debeat vero domino pretium?*

Reſp. aut eodem pretio rem vendidit, quo emit, tunc nihil reſtituit, quia nec rem habet ſecundum *reg.* 1. §. 1. nec locupletior factus. *reg.* 2. §. 2. aut maiore pretio vendidit, quam emit, tunc lucrum debet reſtituere, quia in tantum factus eſt locupletior, *reg.* 2. §. 2. E. g. emit quis annulum viginti florenis, eum iterum vendidit 30. florenis: tunc quia 10. florenis factus eſt locupletior, tantumdem etiam reſtituit.

Sed hoc ſi non doloſe alienauerit. Nam ſi quis bona fide rem alienam emit, et, poſteaquam intelligit, verum dominum vindicaturum, eamdem doloſe vendit, licet eodem pretio, quo emit, tunc totum pretium reſtituit, quia dolo ius naturae non adſiſtit. Et hinc eſt, quod iure ciuili is, qui dolo poſſidere deſiit, pro poſſeſſore habetur.

§. 9.

§. 9.

Qu. 7. *an, qui rem vero domino restituit, pretium eius, quod ipse expendit, reposcere possit?* num. 1.

Resp. minime, 1. quia ne εὕρετρον quidem exigere potest, §. 1. *n.* 5. ergo multo minus pretium, 2. quia dominus non esset dominus, si rem suam de nouo emere, et pecunia sua dominium eius recuperare deberet; 3. quia emtor rei alienae, si in bona fide sit, potest ab auctore vel venditore suo pretium repetere, quippe qui ei ad euictionem tenetur.

Excipit tamen auctor casum, si ne dominus quidem rem suam recuperaturus fuisset sine pretio quodam oblato, tunc illud bonae fidei emtori solui aequissimum esse. E. g. adferri aliquis iussit merces ex India: piratae nauem intercipiunt, et merces vendunt. Maeuius bona fide aliquas res emit, verus dominus eas vindicat. Tunc aequitas suadere videtur, vt partem pretii restituat emtori, quia sine λύτρῳ vel pretio res suas ne a piratis quidem recepisset.

Ita Grotius. Sed ego distinguere mallem inter regulas iusti et honesti. Ex regula honesti res certa est, non autem ex regula iusti, quae dominum non iubet res suas bis emere. Hinc laudabitur eius virtus, qui partem pretii restituet, sed non dicetur iniustus, qui non restituet. Qui enim iure suo vtitur, nemini facit iniuriam.

Hinc consectaria quaedam eruit auctor, veluti 1. quod qui impensas alieni funeris fecit, eas iure ab heredibus repetat, quia hi facti locupletiores; 2. quod negotiorum gestor lucri caussa aliena negotia administrans tamen iure repetat tantum, in quantum absens factus locupletior, 3. quod ei, cuius res nauis leuandae caussa iactae sunt, reliqui, quorum res seruatae, merito teneantur ad contributionem secundum legem Rhodiam de iactu. Dum enim alterius detrimento res suas seruarunt, facti sunt locupletiores. Sed haec facilia, et ex ipso iure ciuili nota. num. 2.

§. 10.

Qu. 8. *Si rem alienam emerim bona fide; et postea, vbi intellexi, dominum eam vindicaturum, eam restituerim venditori, vt mihi pretium redderet: an ita liberor?*

Neg.

Neg. 1. quia dolo possidere desii, doloque ius naturae non adsistit, 2. quia obligatio restituendi adest, simulac comperi, rem esse alienam. *Reg.* 1. §. 1. Dum ergo rem non domino restitui, furtum commisi.

§. 11.

Qu. 9. *an, qui rem alienam, cuius dominus ignoratur, possidet, eam teneatur pauperibus dare?* Ita vulgo docent casuistae, Caietanus, Soto, et alii. Satis callide. Nam, quinam illis sunt pauperes? Clerici et monachi, quia votum paupertatis conceperunt, inprimis Franciscani vel fratres minimi, qui ideo id nomen adsumsere, vt in eos quadrare videretur dictum Seruatoris: *quidquid feceritis vni ex minimis fratrum meorum, id mihi fecistis.*

Sed ius naturae id non docet, 1. quia in re aliena nulli ius est, praeter dominum. 2. quia vbi dominus ignoratur, ibi nullus adesse videtur dominus: non esse enim, et non apparere, in iure pari passu ambulant; 3. quia in dubio melior conditio est possidentis.

Interim vti semper pium est, benefacere pauperibus; ita et res inuentas illis concedere pium est, modo ne quis existimet, pauperibus ius aliquod esse, illas sibi vindicandi.

§. 12.

Qu. 10, *an, quod ob turpem caussam datum, restituendum sit caussa non sequuta?*

Neg. 1. quia res non est aliena, quippe cuius dominium ipse verus dominus in accipientem transtulit. 2. quia, licet conditionaliter data sit, si quid turpe fiat: tamen implementum huius conditionis exigere non potest dominus, quum sit contra leges, adeoque moraliter impossibilis.

Quia tamen iure conditio impossibilis contractui vel pacto adiecta, contractum reddit nullum: hinc nec accipiens rem ob turpem caussam acceptam retinere potest. Et hinc plerumque illa a magistratu vel fisco in poenam eripitur.

§. 13.

Qu. 11. *an res alienas pretio oblato retinere inuito domino possimus?*

MEDI-

MEDINA *de restitutione*, *qu.* 10. id affirmat, si res sit fungibilis. Grotius autem refellere conatur Medinam, et dicit, in rebus fungibilibus tantumdem esse idem, si consensus domini accedat, e. g. in mutuo, non autem iuuito domino.

Sed Medinae decisione nihil aequius est. Nam certissimum est, res fungibiles non admittere pretium adfectionis. Demonstrauit id THOMASIVS in *Diss. de pretio affectionis in res fungibiles non cadente.* Iam vbi nullum est pretium affectionis, ibi tantumdem est idem.

Quam ridiculus esset, qui mihi indignaretur, quod ei eiusdem bonitatis, quantitatis, et fabricae chartas restituam, non autem eam ipsam, quam a tertio bona fide emerim? Hinc hodie omnes auctores adsentiuntur Medinae contra Grotium, cuius decisio tunc demum iustam habet rationem, si vel vlla in rem cadere potest affectio.

CAPVT XI.

DE PROMISSIS.

§. 1.

SVpra diximus, alium esse modum adquirendi, alium titulum. Modus adquirendi est caussa dominii proxima: titulus est caussa eiusdem remota. Ille iure ciuili tribuit ius in re; hic ius ad rem: ille producit actionem realem; hic personalem, e. g. si praedium emtum mihi traditum est: traditio est modus adquirendi, titulus emtio.

Quum itaque supra actum de modis adquirendi: sequuntur iam varii tituli. Inter quos primus est *pactum* vel *promissio.* Agit auctor

1. *de modis promittendi*, §. 1-4.
2. *de personis promittentibus*, §. 5-7.
3. *de rebus quae promittuntur*, §. 8-9.
4. *de promissionibus per alios factis*, §. 10-13.
5. *de acceptatione* §. 14. 15. ac denique,
6. *de effectu promissionum.* §. 16. *fin.*

I. De *modis promittendi* notum est, promitti aliquid posse vel *num.* 1.

per modum pacti nudi, vel per modum contractus. Per modum pacti, si res futura promittitur; per modum contractus, si praesens adest obligandi caussa, quam veteres vocant *συνάλλαγμα*. Iam itaque

1. Quaeritur, *an et nuda pacta sine caussa praesenti, vbi nullum est συνάλλαγμα, obligent?*

Si de iure ciuili Romano quaestio esset, facile responderetur, pacta nuda nec obligationem, nec actionem producere, sed exceptionem tantum ex edicto praetoris. At hic non quaeritur de iure ciuili, sed naturali. Omnes agnoscunt, iure naturae inter pacta et contractus quoad effectus nullam esse differentiam. Solus FRANC. CONNANVS, qui *Commentarios iuris ciuilis* satis doctos scripsit, *lib. I. cap. 6.* et *lib. V. cap. 1.* in alia omnia it, statuitque, nec iure naturae pactum vel promissionem nudam producere obligationem.

ΘΕΩΡ. 1. Eius argumenta haec sunt: 1. quia hic in pari culpa versentur promittens et is, cui promittitur: ille, quia sine iusta caussa praesente promittit, hic quia temere promittenti credit.

2. Quia ita periculum immineat omnium, fortunis, et saepius homines ex temeritate et ostentatione, quam animo deliberato promittant.

3. Quod alias nullum esset discrimen inter honestum et iustum. Honestum esse, huius modi promissa seruare, sed non iniustum, si non seruentur. Videri haec singulorum virtuti et pudori relicta.

4. Quod saepe promissa ipsi stipulanti sint inutilia, et hinc et ob eam caussam cesset obligatio.

Ergo, inde concludit Connanus, iure naturae nullam promissionem obligare, sed tantum ex legibus ciuilibus. Has autem non pactis nudis adsistere, sed contractibus tantum.

Ceterum id falsum esse, multis argumentis demonstrari posset. Grotius vtitur

1. Argumento ab absurdo, et ita ratiocinatur: *si verum est, pacta nuda iure naturae non valere, tunc sequitur, ut nec foedera inter gentes vllius momenti sint: nam ea plerumque in sola futuri promissione consistunt. At posterius est absurdum. Ergo et prius.*

2. Simile absurdum inde deducit, dum ita argumentatur: *si pacta iure naturae non valent, tunc obligationem suam nanciscun-*

tur

tur ex lege. Atqui lex ipsa in ciuitatibus democraticis est pactum. l. 2. D. de legib. Pactum ex mente Connani est inualidum. Ergo pacta quaedam valent, ob pacta, quae non valent. Quid absurdius excogitari posset?

3. Supra demonstrauimus, ipsum dominium in alium transferri sola voluntate nostra. Quidni et obligatio personalis?

4. Idem Grotius demonstrat ex consensu sapientum, eamque in rem laudat testimonia ICtorum *l. 1. D. de pact. l. 1. D. de pecun. constit.* cet. Ciceronis, Horatii, Platonicorum. Sed hic quidem consensus sapientum tantum abest, vt ius faciat, vt ne gentium quidem consensus, vti saepe diximus, pro iure sit. *num.* 4.

Potius itaque videbimus, quid ad Connani argumenta respondendum sit. Ea hoc ordine refellit Grotius, vt 1. praemittat tres gradus promissionum, quos vulgo confundunt, *n.* 5. deinde vero 2. singula argumenta expendat *n.* 4.

I. Primus gradus est *assertio*, explicans de futuro animum, qui nunc est. Et hic est actus *μονόπλευρος*, vnilateralis, ex quo nemini ius nascitur. E. g. si inter sermones familiares dixerim, Titium aliquando heredem instituam. Hic tantum explicaui animum meum, quid futurum me statuerim, sed nihil promitto.

Et de hoc primo gradu obseruandum, *voluntatem hominis ambulatoriam esse vsque ad mortem*, nec vlli fieri iniuriam, si Titium heredem non scribam. Ratio duplex est, 1. quia ex actu *μονοπλεύρῳ* nemini ius quaesitum est, vt possit mutationem hanc impedire; 2. quia nemo sibi ipse legem dicere non potest, a qua recedere non liceat. Legem enim ferre est superiorum, legi parere inferiorum. Nemo autem ratione sui ipsius vel superior est, vel inferior, ergo nemo sibi ipsi legem dicit, adeoque semper quis voluntatem suam mutare potest.

II. Secundus gradus est, quando voluntas non solum explicatur, sed et determinatur, et ea determinatio certo et perspicuo signo explicatur. Hic quoque est actus *μονόπλευρος*, et iure naturae nos obligat, sed alteri ius nullum est rem a nobis exigendi. Dicitur alias *pollicitatio*. E. g. vocato notario cum testibus declaro, me Titio aedes donatas velle. Titius non adest, nec acceptat. Vnde non pactum est, sed pollicitatio. Quaeritur, *an obligatus sim?* Sine dubio, turpe enim est promissa non seruare. *An* autem *alter habet actionem ad aedes a me exigendas?* Minime, quia est actus *μονόπλευρος*, ex quo nullum alteri ius quaeritur.

Si obiicias, abſonum videri, me obligari, alteri vero non eſſe ius exigendi: facilis eſt reſponſio, omnia officia imperfecta obligationem producere, ſed non dare ius exigendi. E. g. obligatus ſum ad eleemoſynas dandas, ſed non ideo pauper eas a me iure exigit.

§. 4.

num. 1. Tertius gradus eſt, vbi voluntas de futuro non ſolum determinata eſt, et luculento ſigno explicatur, verum etiam ab altero acceptatur.

Hic autem actus δίπλευρος vel bilateralis eſt, et inde alteri ius naſcitur, et plena ex parte noſtra obligatio.

Ratio eſt, quia tum hoc modo paciſcimur, aut dominio noſtro nos abdicamus, quod fit promiſſione de dando aliquo, vel libertatis noſtrae parti renunciamus, quod fit promiſſione de faciendo. Atqui quilibet poteſt iuri in ſui fauorem introducto renunciare, et ad renunciata tunc non datur regreſſus.

Id illuſtrat Grotius ex ipſa Scriptura ſacra vbi 1. dicitur, ipſum Deum promiſſa violare non poſſe; quanto magis homines, qui legibus ſubſunt. 2. Salomon dicit, promittentes illaqueari verbis oris ſui. *Prouerb. V.* 1.2. Promiſſum Ebraice dicitur אסרת *Oſereth, vinculum.*

num. 2. 3. Iam itaque ad Connani argumenta. Primum eſt, in pari culpa verſari promittentem et eum, cui promittitur. Reſp. verum id eſſe, ſi non deliberato animo, non ſerio, ſed per ſermones et iocum fiat promiſſio. Et hinc leges Romanae ſtipulationem, tanquam certum ſignum promiſſionis ſeriae conſtituiſſe. Enimuero inde non ſequitur, vt ſine ſtipulatione promiſſio non poſſit eſſe ſeria et ex deliberato animo certoque conſilio profecta. Iam itaque reſpondemus: ſi paciſcentes in pari culpa ſunt, et alter temere et non ſerio promittit, alter temere promittenti credit, tunc concedimus nullam eſſe obligationem. At quis dixerit, pactum nudum eſſe promiſſionem temerariam et minus ſeriam?

Alterum argumentum nullius momenti eſt. Dicit, inde magnum fortunis noſtris imminere periculum, quia promti ſint homines ad promittendum. Reſp. promti ſunt homines ad promiſſiones et ſecundi generis, ſed inde nullum imminet fortunis periculum. Primi enim generis promiſſio poteſt reuocari, alterius generis nullum tribuit ius exigendi. Ad tertii generis pro-

promiſſa non magis promti erunt homines, quam ad contrahendum, ſi nouerint, obligationem inde naſci.

Tertium ergo plane nihili eſt. Sic futurum putat Connanus, vt nihil diſcriminis ſuperſit inter iuſtum et honeſtum. Sed quidni ? An non multa alia ſunt officia miſericordiae, liberalitatis, gratitudinis, quae ex ſolis honeſtatis regulis fluunt?

Denique quartum argumentum fere ridiculum eſt. Poſſunt pacta nonnumquam vtrique inutilia eſſe : Ergo non producunt obligationem. Nam 1. idem dici poteſt de contractibus : quis enim neget e. g. contractum emtionis venditionis vtrique aliquando inutilem eſſe ? et tamen ea ex mente ipſius Connani obligationem producit. 2. Si vtrique inutile erit pactum, tunc illud poſſunt mutuo diſſenſu tollere.

Maneat ergo certum fixumque, nullum eſſe iure naturae inter pacta et contractus diſcrimen, ſed illa aeque, ac hos, obligare, modo ſint ſeria, et ex animo deliberato profecta.

§. 5.

II. Pergimus ad alteram partem huius capitis *de perſonis promittentibus*, vbi regula generalis : *in promittente requiritur rationis vſus.* Qui enim promittit, debet animum habere vel dominio, vel libertati ſuae naturali renunciandi. Illum animum habere nequit, qui rationis vſu deſtituitur. Ergo hic paciſci et promittere non poteſt. Ex quo ſequitur, num. 1.

1. Vt amentis, furioſi, infantis promiſſio nulla ſit. Circa furioſum tamen obſeruanda exceptio. Nam ſaepe ſunt dilucida furoris interualla. Quum ergo iis durantibus furor ceſſet : quaeri poteſt, *an* tunc *promittere poſſit furioſus ?* Plerumque id indiſtincte adfirmatur. Sed rectius diſtinguitur inter actum *tranſeuntem*, et qui explicari ſtatim poteſt, e. g. donatio, emtio venditio, et *permanentem*, vbi actio explenda per diſtinctas praeſtationes, e. g. promiſſio matrimonii, patrocinii forenſis, cet. Ille a furioſo expediri poteſt, durante dilucido interuallo, hic non poteſt. Vid. PVFENDORFF. *de iure naturae et gent. lib. III. cap.* 6. §. 3.

2. Vt minoris promiſſio valida ſit. Quamuis enim ius ciuile minorenni concedere ſoleat reſtitutionem in integrum : id beneficium tamen ignorat ius naturae. Minor enim non deſtituitur ratione, ſcit, quid agat. Ergo ſaltim naturaliter obligatur.

nu. 2. 3. Sed quaeri ſolet, *quando puer ratione vti incipiat?* Reſp. id non iure naturae, ſed iure ciuili eſſe definiendum. Ratio eſt, quia ius naturae non niſi regulas vniuerſales ſuppeditat. De hac re autem nihil vniuerſaliter ſtatui poteſt. Nam pro diuerſitate ingenii, temperamenti, patriae, vel climatis, alii citius adoleſcunt et ſapere incipiunt, alii tardius. Ius ciuile ergo hic ſequitur id, quod in ſingulis locis vt plurimum fit.

An, cum ius ciuile circa eam rem non ſit vbique idem, quid obtineat, ſi diuerſarum rerum publicarum ciues contrahant? Et reſp. ſequendum eſſe ius loci, vbi contrahitur. Ergo ſi in mari, vel in inſula contrahatur, vbi nulli coloni reperiuntur, tunc res redit ad ſimplicitatem iuris naturalis, adeoque non ad aetatem contrahentium reſpicitur, ſed diſquiritur, an contrahentes vſum rationis habuerint, cuiuſcumque aetatis ſint.

§. 6.

num. 1. Secundo in promittente requiritur, vt velit promittere. Voluntati vero obſtant error et metus, hinc de illo §. 6. de hoc §. 7. agitur.

Notum eſt, quam multa ICti praecipiant de errore circa ſubſtantiam et accidentia contractus, de dolo dante cauſſam contractui et incidente, de contractibus bonae fidei et ſtricti iuris.

Sed haec omnia cum ſint iuris mere ciuilis: merito quaeritur, *quid hic ſtatuat ius naturae?*

Grotius exiſtimat, omnem errorem, ſine culpa noſtra admiſſum, promiſſum vitiare. Idque probat

num. 2. 1. a ſimili. Si lex fundatur in praeſumtione facti, quod factum reuera ſe ita non habet, ibi lex non obligat. E. g. in l. 5. *C. de ſeru. fugit.* dicitur, ſi mancipium rei publicae ſollicitatum aufugerit, tunc ſollicitatorem non modo daturum pretium, ſed et defenſorem ciuitatis adactum iri ad mancipia reſtituenda. Cur? Fundatur ea lex in praeſumtione, quod defenſor ciuitatis negligens fuerit in perſequendo mancipio. Si iam ergo demonſtrari poteſt contrarium legis, nulla erit obligatio. Quum itaque hoc circa legem obtineat: idem etiam obtinebit circa legem, pacta, et promiſſa, vt ſi fundata ſint in praeſumtione certae qualitatis, ſi ea non adſit, obligatio quoque ceſſet. E. g. promitto centum pro poculis argenteis;

genteis, fundo hic promissionem in eo, quod pocula sint argentea. Si ergo aenea sint, merito cessabit obligatio.

2. Idem probat inde, quia omnis promissio certa ratione conditionalis est. Promittimus enim sub conditione, si haec rei qualitas adsit. Iam conditionale promissum non exsistente conditione non obligat, ergo nec promissum ab errante factum.

At hanc regulam fere destruunt exceptiones. Nam 1. promissum errantis obligat, si ipse sua culpa errarit, rem non recte considerando. E. g. vendebat aliquis aedes: emtor omnes eius partes viderat, et placuerant. Postea errasse se dicebat circa materiam, putasse se totas aedes esse lapideas, quum partes superiores sint ligneae. Errauerat hic sua culpa. *num. 2.*

2. Si erratum in re, in qua promissum non fundatur. E. gr. Emit aliquis equum, putauit eum esse Holsaticum, iam Frisius adparet. Si cetera recte se habeant, frustra ad hunc errorem prouocatur.

Ergo rectius dicitur, *in dubio semper error nocet erranti*, nisi 1. sit error inuincibilis, 2. alterius dolo excitatus.

§. 7.

Iam de *metu* quaeritur, *an is pactum vel promissum vitiet?* *num. 1. 2.* Veteres ICti existimabant, promittentem ex metu obligari: postea praetor dabat restitutionem in integrum vel actionem quod metus caussa. Ergo iure ciuili stricto metus actum non vitiat, sed iure praetorio rescinditur.

Ratio repetenda ex philosophia Stoica, cui dediti erant ICti. Nam Stoici statuebant, sapientem affectibus carere omnibus, eum nec metuere, nec sperare, nec gaudere, nec laetari: si in Phalaridis tauro sit, tamen dicturum, eia quam suaue est, quam nihil curo. Hinc colligebant, eum, qui metuit, non esse sapientem, sed stolidum, stolidum autem non debere fructum capere stultitiae suae.

Iam omnes existimant, haec ratione carere, idque luculenter demonstrauit GVNDLINGIVS in *Diss. de efficientia metus iniusti in statu naturali et ciuili.* Et tamen Grotius defendit sententiam Stoicorum et ICtorum, putatque, ex metu initum pactum omnino obligare. Rationes has habet, 1. quia hic re vera sit consensus. Coacta voluntas etiam est voluntas, immo quam maxime voluntas; 2. quia hic non est consensus conditionatus, sed purus. Vult enim se a periculo liberare.

Posset

num. 3. Posset obiici, dari tamen restitutionem in integrum. Resp. Grotius, id esse ex iure ciuili. Hoc saepe actus iustos rescindere ob rei publicae vtilitatem, e. g. contractus minorennium, cet.

Sed haec doctrina non est publici saporis. Metus est affectus, qui non in stultos solum cadit, sed in sapientissimos quoque. Repraesentato enim malo futuro, et difficulter declinando, necessario metus oritur. Iam ergo non quaeritur, an ego consenserim, sed an alteri ius fuerit metum incutiendi, eoque modo consensum eliciendi. Si illi ius est, tunc et promissum metu extortum valet, e. g. si debitor morosus metu carceris promittat, se intra octiduum soluturum. Sin alteri nullum ius est, promissum quoque nullum est. Hinc alio tempore allegaui elegans epigramma MARTIALIS *lib. II. ep. 59.*

Quid si me tonsor, dum stricta nouacula supra est?
Tum libertatem diuitiasque roget,
Promittam, nec enim rogat illo tempore tonsor,
Latro rogat, res est imperiosa timor.
Sed fuerit curua cum tuta nouacula theca,
Frangam tonsori crura manusque simul.

Hanc doctrinam ipse auctor agnoscere tenetur in verbis §. 2. *sed illud simul verissimum censeo.* cet.

§. 8.

num. 1. Sequitur pars III. capitis *de materia vel re, quae promittitur.* De ea primo notanda regula: *res promissae debent esse in potestate promittentis.* Si enim non sint in potestate illius, sunt impossibiles. Impossibilium autem nulla est obligatio. Hinc sequitur,

1. Rerum illicitarum promissionem esse nullius effectus. Vnde enim nascitur obligatio promittentis? Ex iure naturae, quod dicit pacta sunt seruanda. At idem ius prohibet res illicitas. Ergo fieri nequit, vt idem ius simul prohibeat homicidium, et tamen promittentem homicidium, adigat, vt promissum praestet.

num. 2. 2. Inde sequitur, vt valeat promissio rei futurae, et nondum existentis. Quamuis enim iam non sit in potestate promittentis, sufficit tamen, quod in posterum esse possit.

3. Vt si promiserit quis factum alienum, non teneatur, nisi

vt omnem diligentiam adhibeat. Impoffibile eft enim alienam operam praeftare. E. g. promitto hanc virginem tibi nupturam.

4. Vt non valeat promiffio matrimonii a coniuge facta. num. 31
Auctor quidem contrarium fentit, et exiftimat, ius ciuile folum refcindere hanc promiffionem, quum tamen exitum habere poffit: fed probe tenendum, hanc promiffionem iuri naturae repugnare, quia promittitur res illicita, matrimonium nimirum ab eo, qui id inire non poteft. Si dicas, promittitur res futura, in eum euentum, fi cafus exftiterit. Refpondeo, et hanc promiffionem turpem effe, quia ita fperat et optat coniugis mortem, cui per omnem vitam fe praeftiturum promifit.

Accedit et alia ratio politica. Nihil enim periculofius eft huius modi promiffo. Non enim moriente coniuge; promittens facile eo adduci fe patitur, vt manum illi inferat, et manu euacuet thalamum.

§. 9.

Quaeritur porro, *an valeat promiffum rei natura vitiofae?* Id recte negatur, quia, vti iam dixi, non poteft ius naturae adfiftere promiffo facti, quod ipfum ius naturae prohibet.

Ex quo fequitur, vt huius modi ex promiffo nulla nafcatur obligatio. Hinc nec qui affaffinium promifit, tenetur ad foluendum. Pactum enim nullum eft: rei nullius autem nulli funt effectus.

At et hic diffentit auctor, et putat, id quidem verum effe de pacto non impleto: fin iam alter pacto fatis fecerit, ei omnino pretium deberi, idque probat exemplo Iudae, qui Thamari, quam meretricem putabat, conuentam mercedem foluit. *Genef.* 35. 11.

Sed exempla non probant ius. Sufficit, quod huius modi pactum nullum fit. Si nullum eft, nullam poteft producere obligationem. Perfoluit ergo Iudas mercedem fcortationis promiffam, fed non perfoluere debuiffet, fi noluiffet. Vterque pacifcens autem obligatur ad poenam.

§. 10.

Quaeritur, *quid fentiendum de promiffione rei iam tum debitae?* E. g. debitor debet iam antea. 100. et iam creditori folutionem promittit.

Reſp. tanto magis debet, quia ad vetus debitum accedit noua obligatio ex promiſſo. Si promiſſio per ſtipulationem fit, tunc ius ciuile fieri dicit nouationem, quia quum antea debe- retur ex contractu mutui, iam deberi incipit ex ſtipulatione. Sed hoc ius naturae ignorat, quia omnes contractus ſunt eiuſdem generis. Idem ius ciuile ſi pactum nudum repetatur, id vocat pecuniam conſtitutam. Sed et id ius naturae ignorat, quia, vt ſupra demonſtrauimus, non differunt pactum et contractus.

Sed quaeritur, *ſi vi creditor debitori ſuo extorqueat promiſ- ſum, an tunc obligatio naſcatur?* Reſp. minime, quia haec eſt vis iniuſta. *Sed an ideo a ſolutione liberatur debitor?* Non, quia iam ante promiſſum debuit. Puniendus tamen, qui vim adhibuit, pro modo circumſtantiarum.

§. 11.

Iam ſequitur quarta pars capitis *de promiſſione per ſe, vel alium facta.* Poteſt quis promittere vel per ſe, vel per alium.

Si per ſe, tunc requiritur certum ſignum, vel actus exter- nus, ex quo voluntas promittendi colligatur, id eſt, verba, litterae, cet.

Addunt nonnumquam iura ſollemnitatem, e. g. apud Ro- manos reſponſionem congruam ad quaeſtionem, id eſt, ſti- pulationem, apud veteres Germanos manus oblationem. Sed haec ſigna non ſunt iuris naturae, quia ſunt arbitraria, et apud diuerſas gentes diuerſa. Sufficit iure naturae, ſi mens et conſilium adſit promittendi, idque conſilium eluceat ex ſignis externis quibuſcumque.

§. 12.

An vero et per alium quis recte promittit? Reſp. omnino; quia quod quiſque per alium facit, illud ipſe feciſſe videtur, modo voluerit, alium pro ſe promittere, quae voluntas ex *man- dato* colligitur.

Id *mandatum* vel *generale* eſt, vel *ſpeciale*. *Generale*, ſi quis alterum ei negotio praepoſuit, in quo opus ſit contractibus et promiſſis. Vnde ſcimus, inſtitore contrahente ius ciuile dare actionem inſtitoriam, magiſtro nauis contrahente, exercito- riam. *Speciale*, ſi quis alterum mandato inſtruit, ad hoc pa- ctum vel promiſſum ſuo nomine faciendum.

Ratione

Ratione effectus ea differentia est, quod in generali ratum debeat habere, quidquid agit mandatarius, modo res ad negotium, cui praepositus est, pertineat. At speciale mandatum non vltra obligat dominum, quam mandauit: non ergo si mandatum excessit. Ratio est, quia illo casu alter, qui cum mandatario nostro contraxit, nesciuit, quam illi potestatem fecerimus: at hoc casu id satis scit ex procuratorio vel mandato.

Rem duplici exemplo illustrat Grotius. Quod speciale mandatum non obstringat dominum, si mandatarius limites mandati transscenderit, patet exemplo legatorum. Legatus duplici munitus mandato agit, 1. litteris ad principem vel rempublicam directis, quae vocantur *das Creditiv.* In illis rogatur princeps, vt huic ministro nostro fidem habeat, tamquam ipsi mandanti. 2. Litteris ad ipsum legatum directis, (*die Instruction,*) vbi praescribitur legato, quantum promittere debeat, vel concedere alteri parti. *Quid si fines huius instructionis transscenderit?* Tunc non est pactum, sed sponsio, et tunc vel legatus dixit, se non esse instructum, sed promittere sub spe rati: tunc nulla ei, cui promissum, debetur satisfactio: aut simulauit, sibi instructionem esse, et promisit: tunc debetur satisfactio. Apud Romanos illa in eo consistebat, quod legatus nudus, reuinctis in tergum manibus traderetur alteri parti. Exemplum est in sponsione Numantina et Caudina apud LIVIUM, de quibus alio loco.

§. 13.

Alterum exemplum, quod docet, generale mandatum mandantem obligare ad omnia rata habenda, est actio exercitoria et institoria. Institor enim et magister nauis sunt mercatoris mandatarii generales certis negotiis praepositi. Inde sequitur, vt quod ratione istius negotii cum illis agitur, id ipse dominus egisse videatur.

An ergo actiones exercitoria et institoria, sunt iuris naturae? Resp. omnino, sed qualitas tamen quaedam his actionibus accessit ex iure ciuili, nempe quod singuli praeponentes teneantur in solidum. Et hinc apud Hollandos id non receptum esse monet, ne homines negotiatione maritima absterreantur.

§. 14.

Quinta capitis pars agit *de acceptatione.* Hac opus esse, facile probatur. Pactum est negotium bilaterale. Ergo non sufficit vnius consensus. Si ergo vtrumque consentire decet: alterius sane est promittere, alterius promissum acceptare.

Ea vel *expressa* est, quae verbis post promissionem declaratur, vel *tacita*, quae ex antecedente rogatione colligitur. Nam si ego rogo centum, alter eos promittit, in antecessum videor acceptasse: modo tantumdem promittatur, quantum rogatum. Nam si rogatus centum, promittam viginti, acceptatione speciali opus est.

Obiiciunt: atqui pollicitationem rei publicae factam sine acceptatione obligare. Vid. *tit. D. de pollicitat.* Resp. auctor, id iuris ciuilis esse. Posset addi, re vera hic loco rei publicae ipsam legem promissum acceptare, quemadmodum et acceptat pro pupillis et amentibus.

§. 15.

Quaeri etiam solet, *sufficiatne acceptionem factam esse, an praeterea requiratur, vt innotescat illa promittenti?* Subtiliter auctor resp. videndum esse, quid actum sit, nam posse vtraque sub conditione conueniri, si alter acceptet, et si innotuerit, illum acceptasse. Deinde videndum ait, an promissio sit mutua, an vnilateralis. Ibi necessarium esse, vt mihi innotescat acceptatio, hic praesumi, illum acceptasse.

Sed non opus est his ambagibus. Semper requiritur, vt acceptatio mihi innotescat. Non esse et non apparere in iure pari passu ambulant. Sed innotescit mihi vel per signa alterius expressa, e. g. verba, litteras, cet. vel per praesumtionem, si alter tam sit indigus, vt non possit adspernari promissum.

§. 16.

Agi iam incipit de reuocatione promissi. Ea vero fieri potest 1. nondum sequuta acceptatione: Ea enim nondum facta, nondum est pactum, sed actus vnilateralis, in quo voluntas ambulatoria est vsque ad mortem, vti nuper demonstratum.

2. Mortuo eo, cui promissum, ante acceptationem. Quamuis enim obligatio ex promisso etiam ad heredes transeat: non tamen

tamen transit obligatio a defuncto nondum adquisita. Aliud, si modo spes adsit, e. g. si sub conditione promissum, et defunctus acceptauit promissum.

§. 17.

3. Mortuo mandatario ante negotium explicatum. Mandatario, inquam, non internuncio vel tabellario: quia in mandatario industria personae eligitur. *num.* 1.2.

Prolixus hic est auctor in ratione huius iuris inuestiganda; eamque in eo quaerit, quod illius verbis posita fuerit obligatio. Hinc *n.* 2. addit auctor, si praesumtio sit, mandantem voluisse mandatum valere, etiamsi moriatur mandatarius. Qualem praesumtionem adesse existimat in legatis et promissis ad pias caussas.

Sec haec nihili. Non valet promissum nec factum, nec acceptatum. Mandatario promittentis mortuo, nec factum est promissum, nec acceptatum: ergo non valet, nisi id per alium fieri iubeat mandans. Praesumtio hic nihil operatur, quum mandans, dum non per alium promittit, satis declarat, se iam nolle promittere. Et doctrina de caussis piis maxima ex parte pontificiis principiis superstructa est.

§. 18.

An et acceptatio fieri potest per alium? Hic non quaeritur de alio, cui mandaui, id enim extra dubium est, sed de eo, qui pro me sine mandato acceptat. *num.* 1.2.

Distinguit Grotius, mihine promissum sit, an alteri. Si mihi, tunc soluendum esse, quod alterius bono acceptaui: sin alteri, tunc denuo distinguendum putat, an mandato acceptandi instructus sim, nec ne. Posteriori obligatum esse promittentem, sed alteri ius non nasci, nisi ratam habuerit acceptationem.

Iam videbimus exempla. Dixit aliquis: promitto tibi, me fratri tuo filiam vxorem daturum. Ego accepto. An recte? Omnino, quia non fratri, sed mihi promisit. Contra dixit aliquis: promitto fratri tuo, me ei filiam vxorem daturum; hic fratri promittitur: si ego mandato instructus accepto, valet promissum. Sin sine mandato: promittens obligatur, sed fratri tum

 demum

demum ius nascitur, si ratam habuerit acceptationem meam. Et id quidem rectissime. Non prius enim fit pactum, quam accesserit vtriusque in idem placitum consensus.

§. 19.

Qu. *an liceat et onus adiicere promissioni in meum vel tertii commodum?*

Facilis responsio. Si id fiat ante acceptationem, licet. Nam alteri ius nondum quaesitum est. Si post acceptationem: id frustra fit, quia alteri ius per acceptationem quaesitum auferri nequit.

Immo quum alias rogatio antecedens pro acceptatione sit, hic tamen res secus se habet. E. g. rogo, vt mihi filiam despondeas. Despondeo, si soror tua nupserit fratri meo. Hic non prius obligatur promittens, quam alter hoc onus acceptarit.

§. 20.

Qu. *an promissum, cui error, metus, cet. caussam dedit, possit conualescere?* In iure ciuili in multis valet regula: *quae ab initio nulla sunt, ea ex postfacto non conualescunt.* At promissa conualescunt.

1. Si caussa cesset. E. g. Titius promisit Maeuiae matrimonium, quia putauit, eam possidere viginti millia: postea adparet, eam ne mille quidem possidere. Interim ea ab agnato heres instituitur, et accipit 20000. Fingamus nulla fuisse sponsalia ob errorem, non amplius tamen nulla erunt, cessante erroris caussa.

2. Si noua accedat paciscendi voluntas. E. g. Titius ambiens munus publicum, a patrono cogitur promittere matrimonium Titiae. Postea opponit exceptionem, quod metus caussa. Interea personae in gratiam redeunt, et Titius Titiam amare incipit. Videtur iam de nouo rata habuisse sponsalia.

Sed unum moneo, hac quaestione, quod ad errorem attinet, raro opus esse, quia supra contra Grotium demonstrauimus, promissum huius modi non esse ipso iure nullum, sed in dubio errorem nocere debere erranti. Quid enim imputari potest Titiae, si numquam gloriata de diuitiis, diues tamen ipsa est sponso?

§. 21.

§. 21.

Qu. *an caussa expressa opus sit ad validitatem promissorum?* Notum est, iure ciuili si alicui dederim chirographum, fassus sim, me ei debere centum, tamen non posse actionem ex hoc chirographo institui, nisi caussa debendi, e. g. mutuum, emtio venditio cet. expressa sit. *An* itaque *idem ius naturae exigit?*

Resp. neg. quia iure naturae mihi licet, dominium rerum mearum et sine caussa ex mera liberalitate in alium transferre, e, g. donare. Iura ciuilia id inuenerunt, quia saepe potest latitare caussa falsa, et vitiosa, e. g. debeo tibi centum, nimirum ex alea. Ius naturae hanc subtilitatem plane ignorat.

§. 22.

Vltima quaestio iam occupata est. Quaeritur nimirum, *an factum alienum promittens, eo non sequuto, teneatur ad id, quod interest?*

Neg. quia factum alienum promittens non vltra se obstrinxit, quam quatenus sibi futurum sit possibile. Impossibilium enim nulla promissio est. Iam nihil amplius ei possibile est, quam vt omnem operam nauet. Ergo ea nauata liberatur.

Exceptio tamen est, 1. si dixit personam alterius in sua potestate esse, 2. si in dolo sit, 3. si promiserit indemnitatem.

CAPVT XII.

DE CONTRACTIBVS.

§. 1.

HActenus de pactis: iam de contractibus. Quum vero iam supra demonstratum sit, pacta a contractibus ratione effectus non differre: existimari posset, frustra auctorem distincte de vtrisque egisse. Sed quamuis non differant pacta et contractus iure naturae, ratione formae, qua vtrobique mutuus consensus requiritur, nec ratione effectus quia vtrobique nascitur obligatio: differunt tamen ratione obiecti. Paciscimur enim de rebus omnibus, contrahimus tantum de rebus, quae sunt in commercio.

cio.

cio. Hinc e. g. nuptiae pactum sunt, non contractus. Emtio venditio contractus et pactum iure naturae dici potest.

Caput nostrum constat tribus partibus. Nam explicatur

1. *quotuplices sint actus humani ad aliorum vtilitatem tendentes, e. g. contractus?* §. 1-6.

2. *quid contractus?* §. 7.

3. *quid iustum circa contractus?* §. 8-26.

I. *Actus humani* sunt vel *simplices*, vel *compositi*, quos et §. 5. mixtos vocat.

Simplices sunt, vbi vnus contractus est, e. g. emtio venditio.

Compositi, vbi negotium ex pluribus contractibus compositum et conflatum est, e. g. loco alicui praedium rusticum, et pro pensione mihi stipulor dimidiam partem fructuum. Tunc negotium conflatum est ex locatione conductione et societate. Vnde huius modi conductor dicitur colonus partiarius. *l.* 25. §. 6. *D. loc. cond.*

§. 2.

Simplices denuo sunt vel *benefici*, vel *permutatorii*, seu *onerosi*.

Benefici, quando ex vna tantum parte onus, ex altera commodum est, e. g. commodatum.

Onerosi vel *permutatorii*, vbi par vtrimque commodum et onus, e. g. in emtione venditione.

Benefici vel *meri* sunt, vel *mutuam habent obligationem*. *Meri*, vbi nulla est alterius obligatio, e. g. mutuum, quo solus debitor obligatur, creditor nullo modo. *Mutuam habentes obligationem*, vbi vterque obligatur, vnus absolute et simpliciter, alter ex accidente, e. g. in commodato, deposito.

Benefici meri aut *in praesens absoluuntur*, si statim accedit traditio, e. g. si dono, et statim trado, vel in futurum prominent, si promitto, sed differo traditionem.

Benefici, qui *cum obligatione mutua sunt*, aut de re sine alienatione disponunt, vti commodatum, depositum, vel de facto, e. g. mandatum.

§. 3.

num. 1. Hactenus de actibus beneficis: sequuntur onerosi, in quibus par vtriusque commodum et incommodum. Hi vel *dirimunt partes*, vel *communionem induunt*.

Direm-

Diremtorii sunt tres illi, quos innominatos vocant ICti, *do vt des, facio vt des, facio vt facias.*

De communicatoriis videbimus §. 4.

Nam antequam ad hos progrediatur auctor, quaestionem mouet, *an inter contractus nominatos et innominatos sit iure naturae differentia ?* num. 2.

Iure ciuili multum differunt. Nam 1. contractus nominati singuli suam producebant actionem : innominati omnes vnam communem actionem habent praescriptis verbis. 2. In contractibus nominatis locus non est poenitentiae, in innominatis locus est, cet.

Sed recte negat auctor, iure naturae aliquid interesse. Nam 1. quid aliud est emtio venditio, quam contractus do vt des? quid aliud locatio operarum, quam contractus do vt facias? 2. Vtrique contractus aeque antiqui et naturales sunt, immo permutatio omnium antiquissima. 3. Perinde est, siue mihi pro re et facto meo pecunia numerata detur, siue alia res, dummodo mihi satis fiat. num. 3

Iam ergo singulorum contractuum diremtoriorum species recenset auctor. Nam in contractu *do vt des* aut num. 4

1. Res datur pro re, et tunc dicitur *permutatio.*
2. Pecunia pro pecunia, et tunc dicitur *cambium, collybus.*
3. Res pro pecunia, tunc dicitur *emtio venditio.*
4. Vsus rei pro re, vt in *pacto antichretico.*
5. Vsus rei pro pecunia, vt in *locatione conductione.*
6. Vsus rei pro re in eodem genere restituenda, *mutuum.*
7. Vsus rei pro re in eadem specie restituenda, *commodatum.*

Contractus *facio, vt facias*, innumeras habere potest species, nec hae singulare nomen admittunt, quia facta sunt innumera. num. 5

In contractu *facio vt des*, aut datur pro facto

1. Pecunia, vt in *locatione operarum.*
2. Aut pro indemnitate praestanda pecunia, vt in contractu *adsecurationis.*
3. Aut pro facto alia res, tunc retinet nomen *facio vt des*, e. g. in aduocato alienam caussam agente.

§. 4.

Versamur adhuc in diuisione contractuum, quorum alii benefici sunt, alii onerosi. Hos iterum in diremtorios et commu-

nicatorios diuisimus. De diremtoriis hactenus. Communicatorios quod attinet, ii vel res communicant, vel facta, vel vtraque. Et tunc inde nascitur contractus, *societas*. Ea, prout varii sunt fines varia adquirit nomina. Sic si plures coëunt vitae communis et deuotionis caussa, vocatur *coenobium*, si mercaturae caussa *eine compagnie*, si nauigationis caussa, *eine admiralitaet*.

§. 5.

Hi sunt contractus simplices: sequuntur compositi vel mixti, 1. quando negotium non ad vnum contractum referri potest, sed ex pluribus veluti conflatum est. E. g. vendo Maeuio aedes, sed ipsi remitto dimidiam pretii partem. Hic mixtura venditionis et donationis. Fabro promitto mercedem, vt mihi ex suo ligno domum construat, habemus negotium mixtum ex locatione et emtione. Sic et cambium ex variis contractibus conflatum. Inter remittentem et trassantem est contractus do vt des, inter trassantem et praesentantem pactum cessionis, inter praesentantem et acceptantem constitutum, inter trassantem et acceptantem mandatum.

§. 6.

2. Sunt etiam mixti contractus, quando duo vel plures contractus coniunguntur, quorum vnus principalis, alter est accessorius. E. g. mutuo accedere possunt contractus pignoris, fideiussionis, chirographarius.

Mixta esse huius modi negotia facile adparet: nam inter debitorem et creditorem intercedit contractus mutui, inter debitorem et fideiussorem stipulatio.

§. 7.

Iam II. quaeritur, *quid sit contractus?* Paucis re defungitur Grotius, dum dicit, omnes actus aliis vtiles, praeter beneficos, contractus esse.

Sed ea nec iusta definitio, nec descriptio est.

Rectius dixeris, *contractus* est conuentio super re, quae in commercio est, inita.

Dico *conuentio*, nam id est genus, cui subsunt species binae; pactum et contractus.

Addo

Addo *super re, quae est in commercio.* Ita enim contractus differt a pacto, vti supra diximus.

§. 8.

Iam sequitur III. pars, de eo, quod iustum est circa contractus. Hic praemittitur regula generalis: *in contractibus debet esse aequalitas.*

Id facile demonstratur. In contractu alter alteri quid praestat, quod ex legibus humanitatis non debet. Quicumque huiusmodi quid praestat, is iure suo exigit satis factionem. Satis factio est, vbi par pari refertur. Vbi id fit, ibi est aequalitas. Ergo in contractibus requiritur aequalitas.

Ea vero se exserit partim in actu contrahendi, partim in re, de qua contrahitur. Actus vel contractum praecedit, vel ipsum contractum ingreditur. Iam de singulis.

§. 9.

Actus praecedens contractum, 1. vt alter alteri rei vitia candide aperiat. Id fieri oportere demonstro. Ostendimus §. 8. in contractibus requiri aequalitatem. Ergo contra iustitiam agit, qui maius pretium sumit, quam res exigit. At maius pretium sumit, qui rei vitiis dissimulatis pretium sibi solui patitur rei haud vitiosae. Ergo tenetur alteri alter vitia indicare. *num. 1.*

Hinc recte Graeci vtebantur prouerbio: *contractus lumen decet.*

Obiici posset: neminem teneri ad veritatem dicendam cum suo detrimento coniunctam. Resp. id verum esse, si alteri neque perfectum, neque imperfectum ius sit, veritatem a me exigendi. Hic autem contrahens a contrahente hoc iure exigit.

Sed loquimur de rei vitiis, non de circumstantiis, quae rem ipsam non attingunt, Eas enim si dissimulat contrahens, non quidem satis humanus est, sed tamen nec iniustus. Elegans exemplum apud CICERONEM est *de offic. lib. III. cap.* 12. Vir bonus Alexandria magnum frumenti numerum aduehit Rhodum, in summa annonae difficultate. Si idem sciat, complures mercatores Alexandria soluisse, nauesque in cursu frumento onustas petentes Rhodum viderit, dicturusne id sit Rhodiis, an silentio suum quam plurimo venditurus? Antipater putabat, eum id dicere debere, negabat Diogenes Babylonius, *num. 1.*

Resp. inhonestum esse id celare, sed non iniustum, quia haec res non pertinet ad rei vitium vel interiorem naturam quam solam debet indicare contrahens.

num. 3. Deinde excipienda vitia, quae vel in oculos incurrunt, vel aliunde nota sunt. Tale quid videmus,

1. Si vitia sint externa, e. g. aedes venduntur ruinosae.

2. Si ipse emtor rem paullo ante possedit. Quo pertinet exemplum ex eodem CICERONE *de offic. lib. II. cap.* 16.

3. Si qualitas sit rebus omnibus communis, e. g. quod aedes sunt tributariae.

§. 10.

Deinde II. et id contractum debet praecedere, vt sponte vterque decreuerit contrahere. Si enim alter sponte, alter coactus contraheret, nulla inter contrahentes esset aequalitas. Hinc iam supra monuimus, contractum vi et metu extortum ipso iure nullum esse, si metus iniuste excutiatur.

Perinde vero est, siue vis sit explicita et crassa, siue implicita et subtilis, veluti si seruus roget libertatem, dum nouacula supra est, si medicus, dum coeci oculos vngit, contractum celebrare suadet. *l.* 3. *D. de extraord. cognit.*

§. 11.

num. 1. Haec ergo praecedere debent contractum. Actus, qui ipsum contractum ingreditur, ita describitur a Grotio: *nemo contrahens plus exigito, quam par est.*

Nihil hac regula iustius. Contrahens contrahenti debet satis factionem. §. 8. Qui minus dat, quam par est, is non satis facit, et qui minus accipit, quam par est, ei non satis fit: ergo tantum dandum, quantum par est.

Sed 1. id locum tantum habet in contractibus onerosis, vel permutatoriis. In beneficis enim alter in se solum onus sponte suscipit, adeoque hic nulla requiritur aequalitas pretii, quia pretium plane non intercedit.

2. In onerosis quoque cessat haec aequalitas, si alter sponte quid de iure suo remittit. Sic e. g. Plinius sponte Corelliae agrum minori pretio vendidit. PLIN. *lib. VII. ep.* 11. quo casu ne ius quidem ciuile rescindit contractum ob enormem laesionem, *l.* 11. *C. de rescind. vendit.* quia laesus non dicor, si sponte aliquid remitto.

3. Etiam

3. Etiam benefici contractus admittunt pretium. Non enim iniustum est, commodantem, depositarium, mandatarium mercedem sibi stipulari: sed tantum contractus tunc in aliam speciem degenerat.

Ceterum eleganter ex Chrysostomo obseruat Grotius, eum, qui contra hanc regulam peccat, furtum admittere. Quid enim aliud est acceptatio iniqui pretii, quam ablatio fraudulosa rei alienae inuito domino, lucri faciendi caussa facta? *num.* 2.

Quod autem de Hermia narrat, eam, vbi res vendita minoris iudicata videretur, pretio aliquid adiecisse: id quidem laudandum, tamquam honestum, sed non iniuste agit, qui tantum offert, quanti res iudicatur, quia volenti non fit iniuria: modo iudicans pretium vsu rationis polleat, iustaeque aetatis sit. Quid enim si plane donaret?

§. 12.

Diximus supra, aequalitatem se exserere, vel circa actum contrahendi, vel circa rem, de qua contrahitur, (§. 8.) De actu contrahendi tum praecedente, tum ingrediente contractum hactenus diximus: proximum est, vt rem ipsam, de qua contrahitur, consideremus. *num.* 1.

Si res sine culpa contrahentium vitiosa adpareat, id damnum contrahentes sibi inuicem resarcire debent. Ratio ex eodem fundamento fluit. Nam 1. quum in contractu requiratur aequalitas (§. 8.): non sufficit pretium esse aequale rei, sed rem quoque oportet esse aequalem pretio. Non autem aequalis est, si vitiosa. 2. Regula iusti est *quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Iam venditor non vult defraudari iusto pretio; ergo nec emtor debet circumueniri re vitiosa.

Obiicitur: ius tamen Romanum non ob quodcunque rei vitium, vel quamcumque pretii inaequalitatem contractum rescindere, sed tantum ob læsionem enormem. *l. 2. C. de rescind. vendit.* Resp. 1. leges ciuiles non omnia ad viuum resecare possunt. Sufficit, modo illa vitia inhibeantur, per quae detrimentum capere posset res publica. 2. Interest rei publicae, ne litibus innumeris fatigentur iudices. Ergo nec expedit ei, vt ob quamcumque laesionem minimam actiones dentur. *num.* 2.

Sed inde non sequitur, eum non iniuste agere, qui vel in re minima alterum secum contrahentem laesit.

§. 13.

num. 1. 2. Supra diximus, regulam hanc de aequalitate proprie locum habere in contractibus onerosis: quaeritur ergo, *an in beneficis plane exsulet aequalitas?*

Resp. non omnino. Nimirum distinguimus inter id, quod ex ipso contractu per se fluit, et quod ex post facto vel per accidens. Mandans e. g. non obligatur ex ipsa natura contractus, quia est gratuitus et beneficus: sed obligatur tamen per accidens et ex postfacto, si mandatarius impensas fecit, tunc enim mandans ei debet indemnitatem.

Sed quaeritur, *si res commodata apud commodatarium perierit, an tunc teneatur ad resarciendum?* Id adfirmat Grotius, modo res non fuisset apud ipsum dominum peritura: idque inde probat, quia commodans non solum rem alienam habeat, sed et vtilitatem et commodum inde capiat. Verum perspicue falsum. Nam 1. casum nemo praestat, ergo nec commodatarius. 2. Vtilitatem capit ex re aliena, sed volente domino gratis. 3. Si teneretur ad resarciendam rem, quae periit, nihil interesset inter emtorem, qui pretium nondum soluit, et inter commodatarium, quod absurdum.

Ergo in contractibus beneficis nihil praestandum, praeter culpam, eamque vel maiorem, vel minorem, prout vel maius, vel minus commodum ex huius modi contractu quis capit?

num. 2. Hinc non satis adcurate auctor dicit, haec omnia quidem legibus Romanis congruere: sed ex aequitate naturali proficisci. Nam commodatarium casum praestare, nec aequitati naturali congruit, nec legibus Romanis *l.* 18. 19. 20. *D. commod.*

§. 14.

Sed quaeritur porro, *quomodo iustum rei pretium definiendum sit?*

Grotius eius fundamentum facit indigentiam. Sed hoc fundamentum admodum vacillat: nec enim ea, quibus maxime indigemus, pretiosiora sunt. Quantum margaritis pretium fecit luxuria? quantum vnionibus?

Nos

Nos itaque rem paullo adcuratius expendemus. Pretium supponit 1. rem alicuius vsus esse, siue ad vitam commode exigendam, siue ad luxuriam, voluptatem, cet. Nam si nullius vsus sit, nullius quoque pretii esse censetur.

2. Supponitur, rem non esse inexhausti vsus. Si enim in tanta adsit copia, vt omnibus sufficiat, tunc, licet vtilissima nullum admittit pretium. Haec vero rei tantum pretium aliquod conciliant. Quod autem pretium intenditur vel remittitur, id est

3. ex raritate. Quo enim rarior res, eo carior. Rarior autem dicitur, a) quod non, nisi rarius, reperitur, vt ambra, adamantes maiores; b) quod copiosus quidem reperiatur, sed non nisi in regionibus dissitis, vt piper, cinnamomum; c) quod maximo cum periculo aduehatur, e. g. per mare; d) quod cum summo labore et periculo reperiatur, vti Mercurius, vel argentum viuum; e) quod res qualitatem quamdam vel a natura, vel ab arte humana accepit, quam nusquam vel raro alibi reperias.

Recte enim obseruat auctor *n.* 2. habendam esse rationem laborum et expensarum, quos fecerint mercatores.

Hinc facile redditur ratio, 1. cur res ad luxuriam pertinentes maioris vendantur, quam frumentum, aliaeque res vtilissimae. Quia nimirum illae prouida Dei cura sunt rariores.

2. Cur res vilius vendatur, si sit magna venditorum copia, magna ementium inopia? Quia tum non est rarior.

3. Cur libri fisco addicti, haereticorum, atheorum sint cariores? quia rariores.

4. Cur antiqua monimenta, nummi, marmora, statuae, codices manuscripti tanto pretio vendantur? Quia rariores. Ea in re tam stulta nonnumquam est hominis affectio, vt res nihili aestimet, tantum quod antiquae, et rariores sint. Exstat eam in rem elegans LVCIANI *dialogus* sub titulo: *in indoctum et multos libros coementem.*

§. 15.

Iam de quibusdam contractibus speciatim agit auctor, et quidem de emtione, *§.* 15. 16. 17. *de locatione*, *§.* 18. 19. *de mutuo*, *§.* 20-22. *de adsecuratione*, §. 23. *de societate* *§.* 24. *ad fin.* *num.* 1.

De-

De emtione tria obferuat auctor I. quod per illam dominium iure naturae fine traditione transferatur. Iure enim ciuili aliud obtinere nouimus, fecundum quod non prius tranfit dominium, quam re tradita.

Prior fententia facile probatur ex fine contrahentium. Qui vendunt, id agunt, vt transferant dominium, et qui emunt, vt idem nancifcantur. Quum ergo vterque in dominium transferendum confentiat, quid opus eft noua confenfus declaratione per traditionem?

Ergo ftatim omnino iure naturae transfertur dominium, nifi aliter pacti fint contrahentes, quod fieri poffe, nemo negauerit. Ex quo fequitur,

1. Vt facta emtione, folutoque pretio, iure naturae res emta ftatim mea fit, vt a venditore alii vendi tradiue nequeat.

2. Vt periculum ftatim ad emtorem pertineat, quia res perit fuo domino. Haec recte cohaerent, quum contra ius ciuile neget, emtorem ante ttaditionem fieri dominum, et tamen concedat, periculum et commodum rei venditae tranfire ad emtorem, quae fane vix conciliaueris.

num. 2. 3. Vt male ftatuat Grotius, re bis vendita, ex duabus venditionibus eam valituram, quae in fe continuit praefentem dominii tranflationem.

Quum enim ipfe faffus fit, iure naturae traditionem non requiri, fed fine ea quoque transferri dominium: fequitur, vt prior venditio iure naturae femper praeferenda, altera vero indiftincte nulla fit, fiue traditio acceffierit, fiue non acceflerit. Si enim pofterior venditio nulla eft, fane non iuuabit emtorem, quod rem accepit traditam. Venditori enim poft priorem contractum nec vendendi, nec tradendi poteftas fuit.

Mifcet ergo, hic Grotius ius naturae et ciuile quod ad transferendum dominium requirit traditionem.

§. 16.

Alterum, quod de emtione venditione tractat Grotius, eft quaeftio II. *An et monopolia concedi poffint faluo iure naturae?*

Monopolium eft priuilegium, quod vni conceditur, vt foli, exclufis aliis, ius fit certas res in re publica vendendi.

Per

Per ſe ergo et ſua natura nihil habet iniqui. Si enim licet principi concedere priuilegia, licebit etiam indulgere monopolium. Nec iniquius eſt, vnum vendere, quam multos, dummodo iuſta rerum copia pro iuſto pretio venum proſtet.

Ergo in ſe nihil vitii habent monopolia, aeque ac luſus, vinum. Vti vero luſus et vinum, vtut in ſe bona, per accidens mala fieri poſſunt, ſi quis iis male vtatur: ita idem contingit in monopoliis. Ea mala fiunt ob has cauſſas,

1. Quia ſic non ſemper iuſta proſtat rerum abundantia.

2. Quia pretium a monopola plerumque ſtatuitur enorme, idque pro lubitu intenditur.

3. Quia hic multis praeripitur occaſio, lucrandi victum, ſi omnibus interdicitur negotiatio, praeter vnum.

Hiſce obſeruatis facile reſpondebitur ad propoſitam quaeſtionem. Monopolia iure naturae permiſſa ſunt, modo haec tria vitia euitentur. Nimirum 1. ſi non omnium rerum, ſed earum, quibus non quotidie opus eſt, monopolium concedatur, e. g. gemmarum, vnionum, aromatum, cet. 2. ſi iuſtum monopolae praeſcribatur pretium, quod ei excedere non liceat; 3. ſi ceterarum rerum, quibus quotidie opus eſt, vt frumenti, pannorum, lini, cet. negotiatio et commercium promiſcue omnibus concedatur.

Ceterum quod auctor prouocat ad Ioſephi monopolium circa frumentum, id huc non ſpectat. Nam id non conceſſum vni fuerat per priuilegium, ſed erat monopolium neceſſariarum. Quum enim nuſquam eſſet frumentum, neceſſario ſolus Pharao vendebat. Talis caſus etiamnum contingere poteſt tempore peſtis, obſeſſionis vrbium, cet. vt vnus tantum rerum neceſſariarum copiam habeat. Tunc tantum abeſt, vt illi priuilegio monopolias opus ſit, ad res ſuas vendendas, vt potius a magiſtratu ad vendendum cogi poſſit.

§. 17.

Poſtremum, quod auctor obſeruat, eſt III. quod pecunia, in emptione venditione non functionem recipiat in materia ſola, nec in ſpeciali appellatione aut forma, ſed in genere magis communi: id eſt, ſi rarior eſt pecunia, tunc eius pretium intenditur; ſin copioſior, tunc remittitur. Hinc facile patet:

1. Cur olim tam paruo pretio vendita sint bona; nunc carissima? E. g. Thuringia saeculo XIII. vendita est 20000. florenis, quae hodie pro 100. millionibus non venderetur. Ratio est, quia Indiis nondum repertis aurum argentumque erat rarius.

2. Cur tempore belli pecuniae pretium intendatur. E. g. in Germania, durante bello tricennali, vnius thaleri tantum erat pretium, quantum hodie quatuor.

3. Cur in ditibus emporiis minores vsurae dentur, quam in aliis locis. Sic e. g. in Hollandia maximae vsurae habentur 3. vel 4. pro 100. in Germania 6. pro 100. sunt vsurae ordinariae.

§. 18.

Iam de locatione conductione, de qua obseruat Grotius 1. quod, vti in emtione periculum statim transit ad emtorem, ita et in conductione ad conductorem. Sed haec non ita liquida, adeoque paullo adcuratius expendenda sunt. Periculum est vel *in re* vel *in fructibus*. De re certum est, eius dominium non transire ad conductorem, adeoque eum nec casum praestare, sed solam culpam, e. g. si aedes conductae incendio deletae sint.

At fructuum dominium transit ad conductorem. Iis ergo pereuntibus, damnum est penes conductorem. Haec facile intelliguntur. Sed iam porro obseruandum. locationem conductionem esse contractum, quo merces datur pro vsu rei. Ergo si re vti potui, debeo mercedem, si vti non potui, et merces cessat. *Vti re*, significat, et fructus e re percipere. Ergo distinguo, an fructus perceperim, an sine culpa mea percipere non potuerim. Si percepi, fructus mihi pereunt, e. g. si collecta messe horreum incendio fatali consumitur. Si casu quodam, e. g. sterilitate, tempestate, locustarum multitudine agros depascente nihil percepi, tunc nihil debeo mercedis. Ratio plana est. Quo iure enim locator hic pensionem pro fructibus exiget, quos ne ipse quidem, si non locasset, percipere potuisset.

Hinc recte ius ciuile concedit conductori remissionem pensionis ob damnum fatale. *l.* 15. *§.* 1. *seq. l.* 25. *l.* 33. *D. loc. cond.* Conductio enim sua natura in se continet tacitam conditio-

tionem, si fructus percipiam, si re vti potero, nisi quis casus fortuitos in se vltro susceperit.

§. 19.

Obseruat 2. quod locatio conductio quoque admittat mercedem maiorem vel minorem, prout res vel opera magis vel minus obuia est. Sic e. g. si professori iuris in Germania demandatur lis forensis, is triplo plus sportularum accipit, quam aduocatus, quia operas suas locare alias non solet, nisi amicitiae caussa. Sic si medicus operam addicit, ad sectionem periculosam calculi, vel herniae, merces plerumque satis grandis est, quia non vbique obuii sunt, qui huius modi operationes dextre exsequantur.

At si res ordinariae et vbiuis obuiae, vel operae illiberales locantur: tunc aequalitas et proportio inter rem et mercedem obseruanda. Alias laesio iuxta superiores regulas de aequalitate seruanda erit resarcienda. Vnde et locationem conductionem ius ciuile rescindit ob laesionem vltra dimidium. *l.* 2. *C. de resc. vendit.*

§. 20.

Pergit auctor ad mutuum, et quaestionem circa mutuum mouet famosissimam, *an vsurae iure naturae permissae sint?* *num.* 1.

Plerique scholastici id negant, solo dissentiente Abulensi, quocum et Grotius facit.

Scholasticorum argumenta haec sunt.

1. Mutuum est contractus gratuitus. Ergo non possunt vsurae peti. Resp. est gratuitus contractus, et, si merces vel vsura accedit, tunc res degenerat in alium contractum, sed non ideo vsurae sunt iniustae. Sic et commodatum est contractus gratuitus. Si quis mercedem a commodatario exigit, ex commodato fit locatio conductio. An ergo ideo iniustum est, mercedem a commodatario stipulari? Eadem est mutui ratio.

2. Pecunia est res sterilis. Et ex ea non possunt vsurae peti. Resp. est res sterilis physice, quia nummus non parit nummum: sed non est sterilis ciuiliter, quia in commerciis et negotiationibus pecuniam lucrantur pecuniae.

3. Res in mutuo datur pro re. Res restituitur in eodem *num.* 2.

 gene-

genere. Quo iure plus exiget creditor. Resp. si centum dantur mutuo, et centum redduntur, tunc res pro re redditur, Sed vsurae dantur pro vsu istorum centum.

Manifesto est iuris naturalis, neminem debere cum alterius damno locupletiorem fieri. Atqui qui pecunia mea negotiatur et lucrum facit, iste locupletior fit cum meo damno, quia interim re mea carere debeo. Ergo aequissimum est, vt mihi aequiorem vsuram praestet.

LVD. SEPTALIVS in libro elegantissimo *de Ratione status* ita probat, genus humanum carere contractibus vsurariis non posse, quia tunc fere cessaturum esset mutuum. Quis enim cum suo periculo alteri crederet pecuniam, si spes vsurarum cessaret? Nonne vnusquisque potius pecuniam suam arca reconditam teneret?

num. 3. At iam alia quaestio est, *an iure diuino positiuo concessa sit vsura*? Idque negat Grotius. Nam saepissime repetitur praeceptum diuinum in lege Mosaica: *ne foenus accipe a fratre tuo. Exod.* 22. 25. *Leu.* 25. 35. 19. 14. Id quod tam late acceperunt Ebraei, vt et eum, qui vel leuissimam mercedem accepisset, item scribam, qui chirographum vsurarium confecisset, excommunicatione dignum iudicarent. SELDEN. *de iur. nat. et gent. secund. disciplin. Ebraeor. lib. VI. cap.* 9.

Si opponas, esse hanc legem Iudaicam, respondet Grotius, esse tamen honestam moraliter, et hinc *Ps. XV.* laudari eos, tamquam beatos, qui sine vsura credant. Immo quum Christianos deceat sanctius viuere Iudaeis, absurdissimum esse, si putemus Iudaeos nos superare posse veritate et sanctimonia.

Sed 1. omnino haec lex mere Iudaica et forensis est: idque clare paet ex *Deut.* 23. 19. 20. vbi dicitur: *ne foenus exerce aduersus fratrem tuum: aduersus alienigenam poteris exercere.* An vero ius naturae diuinum vniuersale distinguit inter fidei eiusdem homines et alienigenas? Obseruauit haec recte SALMASIVS *de vsur. cap.* 20. 21. *pag.* 618. *et de foenore trapezitico, pag.* 203. 210.

2. Honestum moraliter est non sumere vsuras, sed ideo sumere non est iniustum. Sic et debita remittere est honestissimum; sed non ideo iniustus est, qui iure suo vsus dicit: solue, quod debes.

§. 21.

§. 21.

Monet porro Grotius, non confundendum esse contractum vsurarium cum aliis contractibus adfinibus. Sic e. g.

1. Pactum de indemnitate non est vsurarium. Differunt fine. Qui pactum de indemnitate init, is agit de damno vitando: qui vsuras sibi stipulatur, de lucro captando.

2. Pactum de opera remuneranda. Si e. g. mercator mihi pecuniam conquirit, et non sine magno labore reperit, qui mihi credant, tunc si mercatori aliquid soluam, id non est vsura, sed merces laboris.

3. Pactum de periculo minuendo. Si e. g. alicui credo pecuniam, et mihi non satis cautum est, et inde mihi stipulor certam pecuniam, ne, si sors pereat, damnum sit nimium, ea non vsura est.

Sed quamuis huius modi pacta non sint proprie vsuraria; tamen a moralistis pontificiis inuenta sunt ad vsuram palliandam. His vero palliis nobis non opus est, persuasis quippe, pacta vsuraria nec iuri naturae, nec diuino repugnare.

§. 22.

Denique ipse Grotius concedit, legibus ciuilibus permitti posse vsuras, saluo iure naturae et diuino, modo non mordaces, sed modicae.

Exempli loco adfert exemplum Hollandorum, vbi ciuibus generatim octo pro centum; mercatoribus 12. pro 100. concedantur. Et in nota infra addit, *idem in imperio constitutum.*

Sed hic moneo, 1. id falsum esse de imperio, vbi non nisi 5. pro 100. legibus permissa sunt.

2. Falsum quoque esse, quod sub finem subiungit Grotius, si hic modus excedatur, tunc leges quidem impunitatem dare, ius dare non posse. Nam id verum esset, si vel iure naturae, vel iure diuino hic modus constitutus esset. Iam quum numerus definitus non sit, imperantis erit, pro modo circumstantiarum et pecuniae in re publica copia vel inopia determinare legitimam vsurae quantitatem.

§. 23.

Pergit auctor ad contractum *assecurationis*, qui est contractus, quo vnus vel plures pro certo praemio, quod sibi solui curant, periculum nauis vel mercium naui impositarum in se suscipiunt.

Hic vnam regulam inculcat ius naturae, vt pro magnitudine periculi, vel longitudine nauigationis praemium vel intendi, vel remitti debeat.

§. 24.

num. 1.2. De societate notum est ex iure ciuili quid sit: hic monendum I. quod lucri et damni partes aequaliter diuidendae sint inter socios.

Quum vero *aequalitas* duplex sit, *arithmetica* et *geometrica*, id est, vt vel idem sit vtrobique numerus, vel eadem vtrobique proportio: hinc quaeritur, *quaenam hic obseruanda aequalitas*. Et recte Grotius resp. geometricam, id est, omnes socii aequaliter participant non ratione numeri, sed pro proportione summae collatae. Inde sequitur,

1. Vt si omnes aequalem pecuniam contulerint, partes quoque damni et lucri aequales sint.

2. Vt si vnus altero plus contulerit, cuiuis attribuenda sit pars pro rata summae collatae. E. g. si Titius contulit 10000. Maeuius 20000. Sempronius 5000. et lucrum commune est 7000. tunc Titius accipit 2000. Maeuius 4000. Sempronius 1000.

3. Vt si quis non pecuniam, sed operam conferat, is partem lucri et damni capiat, prout pacti sunt socii, modo operam vt socius, non vt minister vel institor conferat.

num. 3. II. Admitti etiam inaequalitatem, si partes consentiant, modo non fiat societas Leonina.

III. Societatem vniuersorum bonorum nullam respicere aequalitatem. Hinc si e. g. ego cum Maeuio inierim societatem vniuersalem omnium bonorum, et in commune ego conferrem hereditatem 100000. floren. Maeuius autem non nisi 12000. contulerit, tamen huic in massa communi non minus erit iuris, quam mihi.

§. 25.

§. 25.

IIII. In ſocietate nauali ſpectari vel communem defenſionem, e. g. ſi fiat *eine Admiralitaet*, vel communem praedam, e. g. ſi plures nautae tempore belli (*Commiſſ-Fahrers*) inter ſe ſocietatem ineant, ad intercipiendas naues hoſtiles, et praedam diuidendam.

Hic ius naturae nihil ſancit, niſi vt ſeruetur aequalitas geometrica in diuiſione lucri et damni: ſed leges ciuiles ea omnia ſpecialius definiunt, e. g. quantum ex praeda praecipuum habeat fiſcus, quantum attribuatur collegio iudicum rei nauticae, (*dem Admiralitaets-Collegio*), quantum magiſtro nauis, quantum ſingulis nautis.

§. 26.

Denique quaerit auctor, *an iure naturae inaequalitas, in quam conſenſum eſt, attendatur, quoad actus exteriores?* E. g. dicit Pomponius in lege in margine allegata, in pretio emtionis et venditionis licere ſe naturaliter circumuenire. Id ius non intelligit de actu interno mentis, quaſi dolum adprobet, quia ſemper deteſtandus, ſed de actu externo, an ille in foro mereatur animaduerſionem. Idque negabant veteres. Primus Diocletianus condidit *l. 2. C. de reſc. vendit.* et reſciſſionem conceſſit ob laeſionem enormem: quaeritur, *an id verum ſit, quod naturaliter hoc liceat, id eſt, iure naturae?* *num. 1.*

Reſp. Grotius, 1. naturale ſaepe dici de eo, quod paſſim recepti moris eſt, idque probat ex 1. *Cor.* 11. 14. vbi de coma eſt ſermo, qui tamen locus eſt difficillimus. *num. 2.*

2. Vtilem quidem hanc eſſe iuris ciuilis diſpoſitionem, quia alias infinitis litibus daretur occaſio, ob incerta rerum pretia, ſed ideo non ſtatim eam permitti iure naturae in foro conſcientiae. Paucis verbis, ſed emphaticis rem eloquitur ſcriptor vitae Iſidori, dum ait: *iniuſtitiam hanc eſſe a legibus quidem permiſſam, ſed quae re ipſa iuſtum peruertat.* *num. 3.*

CAPVT

CAPVT XIII.

DE IVREIVRANDO.

§. 1.

num. 1. EGimus hactenus de promissis et contractibus, ad quorum confirmationem quum saepe accedere soleat iusiurandum: de eo quoque agitur hoc capite.

Praemittit autem auctor obseruationem: apud ipsos quoque gentiles magnam fuisse iurisiurandi auctoritatem. Animaduertebant enim illi, si illud contemnatur, tunc cessaturam omnem religionem, firmissimum rei publicae vinculum, cessaturum nexum inter imperantes et subditos, qui plerumque iureiurando constringitur, cessaturam denique omnem fidem humanam. Hinc miro consensu docent, 1. iusiurandum esse vinculum fidei humanae arctissimum, quod Ciceronis testimonio probat Grotius.

num. 2. 2. Deum esse periurii vindicem. Hinc eos diris omnibus subiacere adseuerabant, qui fidem iuratam fallerent. Sane apud HERODOT. *lib. VI. cap.* 86. refertur, Glaucum tantum consilium cepisse de interuertendo deposito, quod se iurauerat redditurum: idque propositum et sine effectu punitum esse ita, vt cum domo vniuersa et prole exstingueretur. Refert HEROD. *l. c.* et IVVEN. *Sat. XIII. v.* 199. *seqq.* quod quum rogaret Apollinem, an sibi suaderet id facinus, responderit Apollo:

At iuramento quaedam est sine nomine proles, cet.

Ita Graecos versus vertit Grotius. Sed recte obseruauit Gronouius, male versos esse. In Graeco est ὅρκος, quod et iusiurandum significat, et Deum periurii vindicem. De hoc loquitur Apollo, non de iureiurando, cui absurde tribuitur proles.

num. 3. 3. Nihil ad maiorem indignationem prouocare Deum, quam periurium. Est enim affirmatio religiosa. Quid vero veneratione illa, quam Deo debemus indignius, quam eum inuocare testem mendacii?

Equidem CIC. *de offic. lib. III. cap.* 39. *dicit*: *iam enim non ad iram deorum, quae nulla est, sed ad iustitiam et ad fidem pertinet.* Negare ergo videtur, deos irasci periuris, sed poenae tamen

men fatis eos fubire, quod fidem, qua nihil fanctius, violarint.

Verum Cicero ibi difputat ex mente Stoicorum. Stoici autem quum affectus pro malis et vitiofis reputarent, non poterant Deo huius modi imperfectionem tribuere. Sed nos edocti fumus cum a ratione, tum a S. S. in Deo effe voluntatem puniendi malos, eamque ab omni imperfectione effe remotiffimum. Id iam fufficit, et Scriptura ἀνθρωποπαθῶς loquens eam voluntatem plectendi malos vocat iram Dei. Singularem ea de re librum fcripfit LACTANTIVS *de ira Dei*, vbi Stoicos refellit, fed verbis magis comtis et terfis, quam argumentis folidis.

Iam ergo poft hanc praefationem Grotius rem ipfam adgreditur, et hoc capite agit

1. *de iurisiurandi requifitis*, §. 2-12.
2. *de eiufdem effectu vel obligatione*. §. 13. *fin.*

§. 2.

Primo itaque in iurante requiritur animus intelligens et deliberatus. Eft enim iusiurandum non actus naturalis, qui fine intellectus et voluntatis concurfu peragitur, vti circulatio fanguinis, concoctio ftomachi, cet. Sed actus humanus, qui femper fupponit intellectum et voluntatem. Exinde fequitur

1. Vt qui verba profert fine confilio iurandi, non obligetur. Narrat Ouidius, Acontium, quum Cydippen in fui amorem pellicere non poffet, pomo in eius finum proiecto infcripfiffe verba: *iuro me nupturam Acontio*. Ea quum legiffet Cydippe, ferebat, illam periurii ream effe, nifi fibi nuberet. Sed abfurdum. Legere enim verba fine confilio et deliberato animo iurandi, non eft iurare. *Iurata lingua eft*, inquit Euripides, *mente iurani nihil.*

Hinc etiam fecretarius iudicii praeiens verba iurantibus, non obligatur, quantumuis eadem verba proferat, quae alter reddit.

2. Vt, qui animo iurandi profert, obligetur, etiamfi obligari nolit. Sufficit enim, intellectum et voluntatem iurandi adtuiffe. Et hinc abfurdum, quod Mediolanenfes periurii rei excufandi cauffa proferebant coram Friderico imp. *iurauimus tibi, fed obligari tibi iuramento numquam voluimus.* Rem refert RADEVICVS in *Vit. et reb. geft. Frider. I.*

Obferuandum hoc contra referuationes mentales Iefuitarum, de quibus alio loco dictum. Ii enim docent faepe, iurantem

non obligari, si inter iurandum ad aliud, quam de quo iurat, cogitationibus suis respiciat. Quo nihil sane absurdius.

§. 3.

num. 1. *Quid vero si quis animum iurandi non habeat, et tamen deliberato animo verba iuramenti protulerit?* Casus exsistit, si quis praeter necessitatem temere iurat. Hoc ex consuetudine facit, non ex animo deliberato. Quum tamen sciat se iurare, re vera iurat, quamuis id faciat temere. *Quaeritur* ergo, *an nihilominus obligetur*?

Resp. Grotius affirmando, rationemque addit, quia sciens iurarit. Sed si recte ponas calculum, ea in re pontificiorum hypothesin perperam sequitur. Iusiurandum iure naturae non producit obligationem nouam, sed obligationem quamcumque confirmat, quia est obligationis accessorium. Id statim demonstrabimus. Iurauit aliquis, se numquam pauperi vlli daturum eleemosynam: sane si per se iusiurandum producit obligationem, etiam hic debet illud seruare, et tamen, si seruat, perpetuo peccat. Quum ergo iusiurandum non producat nouam obligationem: consequens est, vt si quis temere iurat, is quidem peccet, sed tamen non magis teneatur, quam si temere, per iocum, et non deliberato animo iurasset.

Addit auctor exceptionem, si alio sensu acceperit iusiurandum is, cui detulit, quam qui praestitit. E. g. Titius petit vxorem filiam Sempronii; hic existimans natu maiorem peti, iurat, se illam daturum: sed postea adparet, deferentem sensisse de natu minore. Quaeritur, *an nihilominus hanc teneatur dare?*

Resp. minime, quia haec generalis regula est, verba iurisiurandi interpretanda non esse secundum sensum iurantis, sed deferentis. Quum ergo hic Titius Sempronio non detulerit iusiurandum super filia maiore nata, sed minore: iusiurandum etiam de maiore nata praestitum temerarium quidem est, quia prius interrogare debuisset, quam filiam peteret; sed tamen non obligat.

nu. 3. 4. 5. Quaerit porro, *an in iureiurando admittatur tacita conditio?* Hanc quaestionem subtiliter magis quam solide soluit Grotius. Videbimus ergo primum, quid quaeratur?

Certum est, omnem promissionem complecti conditionem saltim tacitam. E. g. Deus promittit, se praemia piis elargiturum;

tum, sed sub conditione tacita, nisi resipiscant impii. Quaeritur ergo, *an et iuramenta huius modi tacitam conditionem admittant?*

Id negat Grotius, idque probat loco *Hebr. 6*, 17. vbi Deus dicitur iurasse, adeoque impossibile esse, vt fallere possit. Vnde subtiliter iam philosophatur de quaestione, *an Deus possit mutare decreta sua?* quam quaestionem nostram non facimus, sed rem ipsam expendimus, et contrariam Grotio sententiam hic merito amplectimur.

1. Quia ex hoc loco *Hebr. 6. 17.* nihil sequitur. Nulla est consequentia. Deus fallere non potest, ergo eius iusiurandum non potest continere tacitam conditionem. Nam et de promissis diuinis idem dicitur, quod iis fallere Deus nequeat, et tamen Grotius concedit in iis esse tacitam conditionem.

2. Quia, vt diximus, iusiurandum non producit nouam obligationem, sed eam, quae adest, confirmat. Ergo si promissum cum tacita conditione intelligendum, cui accedit iusiurandum, hoc quoque non aliter intelligi poterit.

3. Quia tacitae conditiones vel physice vel moraliter sunt necessariae: ergo iureiurando non magis tolli possunt, quam promisso. E. g. *ducam te vxorem*, hoc promissum continet tacitam conditionem, si vixero. Haec physice est necessaria. An ergo et mortuus tenebitur ducere, si iurauerit, se ducturum?

Rem luculento exemplo illustrabimus. Iurauerat Herodes filiae Herodiadis, quidquid rogaret, se illi daturum. Rogabat illa caput Ioannis baptistae. Ex mente nostra peccauit Herodes, dum iusiurandum seruauit, quia hoc iusiurandum continere dicimus tacitam conditionem, si rogauerit aliquid aequum, et a legibus permissum. At ex Grotii sententia non potuit non iusiurandum seruare, quia illud non continet tacitam conditionem: immo debuisset Herodes caput suum carnifici offerre, si id rogasset Herodias. Quo nescio an quidquam fingi possit absurdius.

§. 4.

Pergit auctor ad iuramenra extorta dolo, eaque omnino non obligare fatetur, partim, quia ius naturae dolo numquam adsistit, partim, quia hic iurans nec sciens nec volens iurauit, quippe de alia re sentiens, quam alter, qui eum decepit. *num. 1.*

Excipit tamen Grotius casum, si incertum sit, annon quis iuraturus fuisset, etsi haud deceptus esset: eoque refert exem- *num. 2. 3.*

 plum

plum Iosuae, qui cum Gibeonitis simulantibus, se e longinquo fama rerum gestarum excitos aduenisse, foedus percusserat, idque iureiurando firmauerat. Hoc iusiurandum tametsi dolo extortum religiose tamen seruabat Iosua. *Iof. cap.* 9. Cur? quia incertum, inquit Grotius, annon Iosua iis iuraturus fuisset, etiamsi ab hoc dolo abstinuissent.

Sed iam hanc rationem Grotii refellit PVFENDORFF. *lib. IIII. cap.* 2. §. 7. Nam 1. quis iudicabit, an errore remoto nihilominus quis fuisset iuraturus? 2. Non quaeritur, an alter obligatus esset, si sine dolo iurasset, sed an iam obligetur, vbi dolus iurandi caussam dedit.

Rectius itaque dicitur, iusiurandum dolo extortum valere, modo alteri iusta caussa fuerit, astu vtendi. Et talis erat Gibeonitis. Iosua gentes Palaestinae radicitus exstirpabat. Gibeonitis iustus metus suboriebatur, ne et sibi idem fatum immineret. Id per foedus auertere conabantur. Veriti autem, ne Iosua foedus adspernaretur, fingebant, se non Palaestinos esse, sed longe dissitos. Nihil ergo hic illiciti occurrit, maxime quum Deus internecionem harum gentium non a solute mandasset, sed sub conditione, nisi se subiicerent vltro, ceu ipse Grotius *n.* 3. demonstrat. Conf. et SELDEN. *de iur. nat. et gent. secund. disciplin. Ebraeor. lib. VI. cap.* 16.

§. 5.

Iam de iuramentorum interpretatione, vbi recte monet Grotius, eorum verba vltra receptum morem non esse extendenda, modo addas limitationem, si scilicet latior iuramenti interpretatio durum quid vel inhumanum contineret: nam si talis casus non adsit, interpretatio stricta potius cauillationem sapiet, quam veram interpretationem.

Rem illustrabimus exemplis. Iurauerant Israëlitae, se Beniaminitis vxores non daturos. Perierat illa tribus bello praeter pauculos mares. His nisi vxores datae fuissent, aut exstincta fuisset tribus vniuersa, aut Beniaminitae coacti fuissent vxores ducere paganas. Vtrumque durum et inhumanum. Ergo stricte interpretandum videbatur iusiurandum. Non dabant filias vxores, sed patiebantur illas a Beniaminitis rapi. *Iof. cap* 21.

Alexander Lampsacum obsidebat. Quum Anaximenes peteret colloquium, iurabat ille, nihil se eorum facturum, quae hic peteret.

peteret. Hic petebat, vt vrbs dirueretur. Sic ſeruata eſt. PAVSAN. *lib. VI.*

Antigonus filio Demetrio dixerat, ſe interfecturum Mithridatem innocentem, tantum quod ſomnium ſibi de eo obtigiſſet, quod portendere eius potentiam videbatur. Iureiurando obſtrinxerat filium, vt taceret, nec rem eloqueretur. Hic de ſalute amici innocentis anxius haſta, inſpiciente illo, arenae inſcripſit: *fuge Mithridates.* PLVTARCH. *in Demetrio.*

At intolerabilis eſt interpretatio Hattonis, archiepiſcopi Magdeburg. Quum enim Ludouicus III. imp. obſideret Bambergam, vbi Adelbertus, comes, rebellis deliteſcebat, Hatto petit cum comite colloquium. Hic illum in arcem recepit. Suaſit comiti, vt imperatori ſe dederet: et iuratus promiſit, ſe comitem, ſi imperatori ſupplex fieret, ſaluum reducturum in arcem. Credit comes iuranti epiſcopo, et cum illo caſtris adequitat. Quum haud procul ab arce abeſſent, dolere ſe ait Hatto, quod ieiunus profectus ſit. Comes rogat, vt ſecum in arcem redeat, eique dat ientaculum. Hinc denuo ad caſtra pergunt. Comes capite plectitur, dicente epiſcopo, ſe iuriiurando ſatis feciſſe, comitemque ſaluum reduxiſſe in arcem. OTTO *Friſ. Chron. I.* 1.

§. 6.

Alterum iuriſiurandi requiſitum eſt, vt iuretur de re moraliter licita. Iuſiurandum enim 1. ideo obligat, quia Deus id acceptat. At non poteſt ſalua iuſtitia acceptare iuſiurandum, quo aliquid illicitum promittitur. 2. Si huius modi iuſiurandum obligaret, plus poſſet iuſiurandum quam ipſe Deus, cui iuratur. Bene AESCHYLVS *in Diris:*

Neque enim fides iurata plus pollet Ioue.

Peccat itaque iurans, quod iurauit, non autem, quod ius iurandum huius modi violauit.

Huc pertinent exempla Dauidis, Nabali iurantis exitium, 1. *Sam.* 25. nec non eius, qui latronibus ſilentium iurauit. Si enim iſtud ſilentium cum aliorum periculo coniunctum ſit, non obſtante iureiurando veritas proferenda. *C.* 18. *X. de teſt.* et *c. vlt. X. de teſt. cog.* Exemplum eſt apud GAIL. *Obſ. I,* 100. *n.* 4.

§. 7.

Idem dicendum, ſi res iureiurando promiſſa, non quidem *num.* 1.2; illicita

illicita sit, sed tamen maius bonum impediat, et quidem moraliter bonum. Ratio est, quia aeque peccat, qui, quod praeceptum est, non facit, quam qui, quod vetitum, facit. Praecepta enim et prohibitiones ad eodem Deo sunt. Hinc si quis iurauerit, se parentibus non benefacturum, sed id potius, quod his dari decebat, in aerarium templi illaturum, iusiurandum impium esset, ipso docente Christo *Math.* 15, 5. de quo iureiurando Iudaeis frequentissimo, quod *Corban* vocabant, late Grotius *h. l.* et SELDENVS *de iur. nat. et gent. sec. discipl. Ebr. lib. VII. cap.* 2.

Sic et impia sunt iuramenta, quibus quis prohiberi se dicit, quo minus vtile humano generi medicamentum possit reuelare. Vid. LVCIANVS in elegantissimo *dialogo*, *Tragopodagia.*

§. 8.

Tertium requisitum est, ne res, de qua iuratur, sit impossibilis. Quum enim iusiurandum, vti supra demonstraui, sit accessorium obligationis, at obligatio ad impossibilia nulla sit: sequitur sane, vt et iusiurandum circa impossibilia praestitum non obliget.

Nec tamen negandum, 1. eum peccare et periurii reum esse, qui sciens aliquid impossibile promisit, maxime si res non sit absolute impossibilis, sed respectiue, e. g. si quis iuratus promiserit, se plumbum conuersurum in aurum, se perpetuum mobile facturum, quum sciret, se nec alchymistam esse, nec mechanicum.

§. 9.

2. Eum quoque obligari, qui aliquid promisit iureiurando, quod pro tempore est impossibile, eatenus, vt in pendente sit obligatio, et sese exserat, si impedimentum cesset. E. g. iurauit aliquis, se aggeres exstructurum. Ob perpetuas tempestates et inundationes id impossibile est per totum hunc annum. Tenebitur ergo sequente, si cesset impedimentum. Hoc facile.

§. 10.

Quartum iurisiurandi requisitum est forma verborum, vt recte concipiatur iusiurandum. Nam si iurem per blithri vel per

per calacut, quis dicat me iuraffe, quum verba haec nihil significent?

Vt autem appareat, quomodo concipiendum fit iufiurandum: fciendum eft, id fluere ex definitione. *Iufiurandum* eft religiofa adfertio, qua quis Deum vindicem inuocat, fi peierauerit.

Ex ea ergo definitione fluit, 1. effentiale id effe iuriiurando, vt Deus omnifcius inuocetur, vt fi fciens fallat iurans, is poenam ab eo repetat. Tales funt formulae veteres: *fi fciens fallo, tum Iupiter me eiiciat, vt ego hunc lapidem! Deus mihi faciat quaeuis mala, nifi hoc faciam!* vt et hodierna: *ita me Deus adiuuet!* Num fatis poenarum dat, qui auxilio diuino deftituitur.

§. 11.

2. Inde fequitur, vt iuramenta per creaturas fint abfurda. *num.* 1.
Sic faepe veteres iurabant per parentes, caelum, terram. Socrates iurare folebat per anferem, anatem, columbam. Alii per caput, per oculos, per animam, per barbam, qui mos etiamnum apud Turcas obtinet. Qualia iuramenta dicuntur Socratica. Quaeritur ergo, *an talia iuramenta nomen iuramenti mereantur?*

Id credit Grotius, quia Chriftus *Matth.* 23. 21. non expreffe prohibeat huius modi iuramenta, fed tantum abufum; immo addat, qui per templum iurat, eum per Deum iurare.

Immo *n.* 2. interpretatur fententiam Hebraeorum, quod *num.* 2.
huius modi iuramenta non putarint obligare, nifi adiecta poena. Hanc ergo opinionem ait a Chrifto refutari, oftendique, iufiurandum perinde obligare, fiue per templum, fiue per Deum iuretur.

Haec Grotius. Sed probe obferuandum, hic non effe quaeftionem, annon homo ita iurans obligetur? fufficit enim illum iurandi animum habuiffe, immo obligaretur, fi plane fine iuramento aliquid promififfet: fed quaeftio eft, *an non haec iuramenta fint abfurda, Chriftianis indigna, idololatrica?* Et hoc facile probatur:

1. Quia hic nulla eft religiofa adfertio. Qua enim religione perfequimur terram, caput, barbam?

2. Quia iftae creaturae nec teftes, nec vindices effe poffunt.

3. Quia Chriftus huius modi iuramenta expreffe prohibuit. *Matth.* 23. 21.

4. Quia

4. Quia omnes horum iuramentorum interpretationes ſunt abſurdae. APVLEIVS *de Deo Socrat.* ea ita interpretatur: iuro per caput, barbam, anſerem, id eſt, Deum capitis, barbae, anſeris creatorem. Ergo creatura nobis creatorem denotabit? Alii dicunt, ſenſum huius modi iuriſiurandi eſſe, quod ſi fallamus, Deus vindiĉtam a nobis ſumeret in oculis, in capite, cet. Sed et id abſurdum. Nam 1. ſic poena nonnumquam erit ſatis lenis, e. g. ſi barba pereat, vel anſer, vel anas. 2. Sic etiam poena feriet innocentes, e. g. ſi quis iuret per ſalutem principis. 3. Abſurdum eſt, Deo iudici ab ipſo delinquente praeſcribi poenam.

§. 12.

3. Inde ſequitur, vt iuſiurandum concipiendum ſit ad vniuſcuiuſque religionem. E. g. Iudaeus non cogendus iurare per Chriſtum, ſed per Deum, nec prohibendi gentiles iurare per deos fiĉtitios, Mahomedani per Mahomedem. Sufficit enim, eos iurare per id, quod religioſe venerantur. Vid. *Geneſ.* 31. 53.

Sed *an periurium committit gentilis vel Mahomedanus ita iurans*? Videri poſſet, non committere eum periurium, qui ita non peierarit per verum Deum.

Sed reſp. omnino eum peierare, quia credit, hunc eſſe verum Deum. In deliĉtis potiſſimum ad affeĉtum reſpicitur. Quemadmodum Mucius Scaeuola, quum per errorem miniſtrum Porſennae pro Porſenna interimeret, non magis regicida erat, ac ſi regem occidiſſet: ita qui per deos falſos, quos veros putat, iurat, aeque periurus eſt, ac Chriſtianus, qui per Deum verum peierauit.

§. 13.

Sequitur pars capitis poſterior de *effeĉtu* iuriſiurandi, qui eſt praecipue finis controuerſiae. Vnde et Paullus apoſtolus dicit: *iuſiurandum eſt finis omnis litis.*

num. 1. Ratio eſt, quia qui defert et praeſtat iuſiurandum, illi inter ſe veluti paciſcuntur, quod, ſi alter iuret, res deciſa eſſe debeat. Paĉtum vero huius modi obligare, nemo dubitat.

num. 2. Ex quo ſequitur, vt in omni iureiurando duo requirantur; 1. τὸ ἀληθορκεῖν, vt verba congruant animo, ſeu, quod perinde eſt, vt quis iuret ex animi ſententia, et τὸ εὐορκεῖν, vt faĉtum

ctum congruat verbis, id est, ne iurans falsa vera, vera falsa esse peieret.

Ratio facilis. Nam quum, vt diximus, inter iurantem et deferentem intercedat pactum, pactum autem ex deliberato animo proficisci, et nihil falsum continere debeat, consequens est, vt nec in iureiurando id ferendum sit. Haec facilia.

§. 14.

Alter effectus iurisiurandi est, vt obliget. Obligatio vero aut Deo et homini simul, aut Deo tantum, sed non homini, nasci dicitur. Quam scholasticorum doctrinam sequitur Grotius. Eam considerabimus.

Nimirum scholastici et Grotius distinguunt, vtrum deferenti ius sit, me obligandi, nec ne. Si ius est, tunc et homini et Deo, ex iureiurando meo nascitur obligatio. Sin alter sine iure me obstringit iureiurando, tunc quidem obligatio nascitur Deo, cui iuratum, sed non homini, qui iusiurandum a me exegit. En exemplum. Latro me iurare cogit, me daturum mille. Hic, inquiunt, ius nullum est latroni, ad mille exigendos, sed ex iureiurando tamen meo ius natum est Deo, vt me tamquam periurum punire possit, nisi soluam. At contra si debitor iuratus creditori promisit debitum, et Deo et homini, scilicet creditori, obligatus est.

Sed haec nihili. Supra enim 1. ostendimus, iuramenta non producere nouam obligationem, sed veterem confirmare. 2. Sic alicui soluere cogor, cui non debeo, id est, obligor latroni et non obligor, id quod absurdum. 3. Supra iam diximus, Deum iusiurandum iniustum non acceptare, adeoque nec obligationem inde nasci posse.

Obiicit Grotius, Deum puniuisse reges Israël, qui Babyloniis fidem iuratam non seruassent, *Ezech.* 17, 12. *sqq.* Sed resp. hoc iusiurandum non fuisse iniustum. Reges enim Israëlis metu Aegyptiorum et ex conscientia impotentiae suae vltro se Babyloniis subiecerant.

§. 15.

Nihilominus tamen Grotius refutare iam eos conatur, qui statuunt nobiscum, qui latroni vel piratae iurauit, eum non nu. 1. 2. 3.

teneri iureiurando. Argumenta Grotii sunt :

1. Fidem iuratam et hosti seruandam. Tunc enim nos non iuramus hosti, tamquam hosti, sed tamquam paciscenti, ab hoste autem piratam non differre. Resp. omnino differre. Hostis enim nobiscum potest iustum bellum gerere, adeoque et ius ipsi est, armis nos cogendi ad iurandum. Latroni et piratae huius modi ius numquam est.

2. Etsi personae ius deficiat, tamen cum Deo nobis negotium esse. Sed resp. iam ostendimus Deum iniusta iuramenta non acceptare, non magis, quam vota iniusta.

3. Depositum latroni reddendum esse, ergo et iusiurandum seruandum. Resp. miram hanc esse conclusionem. Latro deponens nihil iniuste agit, hinc eum iniuste agere oportet, qui depositum negat. At iniustus est latro vel pirata, dum me cogit iurare. Ergo ego iniustus non sum, dum non praesto, quod iuratus promisi.

§. 16.

num. 1. Quaerit porro Grotius, *an et perfido sit seruanda fides iurata*? Recte distinguit, an iusiurandum se primario fundet in promissione reciproca, an non. Priore casu iusiurandum me non obligare, nisi et alter praestet, quod promisit : posteriore absolute me obligari. E. g. iurauit Titius, se heredem instituturum Maeuium, si hic eum a capitis periculo liberasset. Hunc si non liberauit Maeuius, non tenetur Titius. At si absolute iurauit, quamuis id eo intuitu fecerit, vt Maeuium moueret, vt sibi adsisteret, nihilominus obligabitur, etiamsi Maeuius nihil in eius commodum fecerit.

num. 2. Obiici posset : iura tamen rescindere pacta, si inaequalitas praestationum sit nimia. Resp. id verum esse, 1. si contractus sint onerosi. Iurata autem promissio potest nonnumquam merum beneficium continere. 2. Rescindi contractus et pacta, vbi alter inscius laesus est. Qui autem iurat absolute, se aliquid praestiturum, nec ab altero sibi mutuam praestationem stipulatur, is vltro et sciens iuri suo renunciat.

§. 17.

Nouam conclusionem ex doctrina sua §. 14. *et seq.* proposita elicit Grotius. Quia enim ex eius mente, qui iniuste coactus iurauit,

iurauit, Deo quidem, ſed non homini obligatur : quaerit, *an et heres iurantis tunc teneatur ſoluere mille, quos latroni vi coactus iurato promiſerat defunctus?*

Et reſpondet, non teneri heredem, quia hic nec Deo, nec homini obligetur ad ſoluendos mille. Non homini, cui ne defunctus quidem obligabatur, (§. 14.) nec Deo, cui heres numquam iurauit.

Sed quamuis res vera ſit, tamen ea limitatione non opus eſt, ſi ſtatuimus cum recentioribus omnibus, iusiurandum vi et metu extortum iniuſte, nullum eſſe, et non magis producere obligationem, quam pactum vi huius modi extortum.

§. 18.

Quaeritur porro, *an non caſibus quibuſdam ſine periurio poſſim alteri negare, quod promiſi.* Reſp. omnino

1. Ex mente noſtra, quoties iusiurandum iniuſte extortum, adeoque nullum eſt.

2. Si cui iuraui, is ipſe natum ex iureiurando ius remittat. E. g. Titius Maeuiae promiſit iurato matrimonium, haec ſuo iuri renunciat.

3. Si quis iurauit intuitu certae qualitatis perſonalis. Tunc enim, ceſſante ea qualitate, ceſſat obligatio. E. g. iurauit aliquis tamquam miles, ſe vitam et ſanguinem ponere pro domino velle: non ſane tenetur, ſi miles eſſe deſiit.

4. Si occaſio deſit. Sic in eodem exemplo miles periurium non committit, ſi dominus bellum non gerat.

§. 19.

Noua oritur quaeſtio, *an id, quod contra iusiurandum factum illicitum tantum ſit*, (vt, qui fecit, peccet,) *an et irritum?* (vt factum pro infecto habeatur?)

Subtiliter diſtinguit auctor, quod aut ius ad rem iureiurando confirmetur, id eſt, obligatio, aut ius in re, e. g. tranſlatio dominii, datio pignoris, conſtitutio ſeruitutis. Priore caſu actus contra iusiurandum ſuſceptus tantum illicitus eſt, ſed non reſcinditur: poſteriore irritus eſt.

E. g. ſi quis promiſit, iurato ſe non acturum, et egit, illicite egit, ſed ideo actio non eſt nulla. At ſi quis alteri conſti-

tuit seruitutem iurato, et postea impedit, actus eius nullus est.

Ita Grotius: sed vereor, vt recte. Nam et iusiurandum, vt saepe monui, est accessorium obligationis. Quemadmodum ergo quod etiam contra pactum iuratum fit, irritum est, ita procul dubio etiam iuratum.

§. 20.

num. 1. Grauior est quaestio, *an actus principum contra iusiurandum subditorum, vel iusiurandum subditis praestitum valeant?*

Resp. Grotius, superiorem efficere non posse, vt iusiurandum non obliget, sed tamen quia actus non omnes sunt in potestate subditorum: hinc superioribus duplex circa illos competit potestas, 1. circa personam iurantis, 2. circa personam, cui iuratur.

num. 2. Circa personam iurantis ea pollet potestate, vt possit

1. Irritum reddere iusiurandum, quod principis vel summi imperantis iuribus aduersetur.

2. Vt possit adimpletionem eiusdem impedire et prohibere. Sic e. g. si subditi homagium iurassent extraneo principi, imperans potest illos iureiurando soluere, quia in eius praeiudicium subditi se obligare non potuerunt.

Ratio in promtu est. Nam inter personas diuersas obligatio prior posteriorem reddit irritam, quia persona iam vni obligata, alteri se obligare non potest. E. g. si quaedam Titio desponsa est, non potest iam Maeuio desponderi. Ergo nec principi suo obligati semel iam et aliis contrario iureiurando se possunt obstringere, adeoque obligatio prior posteriorem tollit.

Eleganter id ex ipsa lege diuina, quae parentibus et maritis permittit, liberorum et vxorum vota et iuramenta soluendi. *num.* 30. Si pater et maritus id potest: multo magis princeps.

Sed quid si princeps aliquem soluit iureiurando, quod principis vtilitatibus non aduersatur? E. g. Tiberius iurisiurandi gratiam faciebat equiti, qui iurauerat, vxorem se numquam repudiaturum, quum haec deprehensa esset in adulterio.

ZACHAR. HVBERVS *in Dissertationibus*, quas coniunctim edidit, etiam vnam habet *de gratia iurisiurandi facta*, et existimat, principis solutionem iurisiurandi nihil esse aliud, quam concessionem impunitatis in foro externo. Nam obligationem neminem tollere posse, praeter Deum, cui iuratum. Sed ego arbitror

tror nihil aliud esse, quam interpretationem iurisiurandi. Princeps non tollit obligationem, sed declarat, in casu praesente non adesse obligationem. Conf. PVFENDORFF. *de iur. nat. et gent. lib. II. cap.* 2. *§. vlt.*

Sic et in personam, cui iuratum est, hanc potestatem habet princeps, vt ei ius ex iureiurando adquisitum auferat, et impediat eam, ne ius exercere possit, si id reipublicae videatur interesse. Sic e. g. princeps quidam Germaniae nobilem carcere, minis, et vi adegerat ad transactionem iniquissimam, et talem quidem, qua omnia bona sua concedere tenebatur principi. Ea transactio iurciurando firmata fuerat. Postea nobilis liberatus actionem in iudicio aulico imp. instituit. Princeps opponebat exceptionem transactionis iuratae: imperator autem irritum faciebat iusiurandum vi extortum, i. e. declarabat, principi nullum ius esse ex illo iureiurando. *num.* 3.4.

§. 21.

Transit iam Grotius ad quaestionem, *an iurare Christiano liceat?* Nam quum *Matth.* 5. 23. dicat Christus: *omnino non iurabitis*, idemque repetat Iacobus in *Epistola*: posset existimari, iurare plane nefas esse, quod et anabaptistis, Memnonitis, et Socinianis videtur. *num.* 1.

Sed Grotius ostendit, Christum non prohibere iuramenta omnia, quae faciunt ad veritatem detegendam, sed promissoria tantum de rebus futuris, quia facile contingere potest, vt ne possimus quidem promissa adimplere, adeoque periuri reperiamur. Id probat Grotius

1. Ex opposito: *audistis dictum esse veteribus: non peierabis, sed reddes domino iusiurandum.* Reddere iusiurandum tantum dici potest de promissoriis: ergo et haec Christus intelligit, dum addidit: *Ego autem dico vobis: ne iurate omnino.*

2. Ex ratione, qua Iacobus apostolus vtitur: *ne fallaces reperiamini.* Id enim itidem ad promissoria solum pertinet.

3. Ex verbis sequentibus: *esto sermo vester ita ita, non non.* Vbi ex indole sermonis Hebraei ostendit, ita et non prius pertinere ad promissionem, alterum ad implementum. Solebant enim Hebraei et Orientales promittere verbis: *ita*, *non*; vel Hebraice: *amen* et *ain.* Si iam adimplesset quis promissa, dicebatur: *Amen* et *sic.* Si fefellisset, dicebatur: *Sic* et *non.* Patet id ex 2. *Cor. I.* 18. 20. *num.* 2. 3.

num. 4. 4. Ex interpretatione ipsorum Hebraeorum e. g. Philonis et Essenorum. Hi omnes enim dicebant, viri boni esse promissa non iuramentis firmare, sed iniurata adimplere. Dicta eorum ipse Grotius attulit. Ergo inde colligas, Hebraeis hanc doctrinam fuisse communem, et hinc eam Christum quoque proposuisse.

num. 5.6. 5. A consensu gentilium, qui eamdem regulam inculcabant, e. g. Pythagorae, Scytharum, Ciceronis, Solonis, Alexidis comici, Hieroclis, Libani, Eustathii, verba repetere, vel alia testimonia accumulare nihil opus est. Sufficit, ex his omnibus apparere, Christum et Iacobum non omnia promiscue iuramenta prohibuisse.

§. 22.

Inde consectarium hoc elicit Grotius, quod in promissis quoduis symbolum vel signum, receptum publice, eiusdem efficaciae esse debeat, ac ipsum iusiurandum.

Talia symbola varia erant, et sunt etiamnum e. g. apud Romanos stipulatio, seu sollemnis interrogatio et responsio, apud eosdem et omnes fere gentes oblatio dextrae, apud Russos osculum cruci oblatum.

Et sane vir bonus non iureiurando obligatur, sed conscientia. Non fidem seruat, quia iurauit, sed iurauit, quia fidem seruare iam vltro decreuerat. Vnde et viri boni iniurati promissis plus fidei habendum, quam scelerati religiosissimo iuriiurando.

CAPVT XIIII.

DE EORVM, QVI SVMMVM IMPERIVM HABENT, PROMISSIS, CONTRACTIBVS, ET IVRAMENTIS.

§. 1.

num. 1. SOlet Grotius primum materias singulas generaliter tractare; ac deinde eas adplicare ad quaestiones et controuersias illustres, vel iuris publici. Postquam enim generatim, quid iustum sit circa pacta, contractus, et iuramenta plenius docuit: iam specia-

ſpeciatim diſquirit, quidnam circa pacta, contractus, et iuramenta imperantium ſit iuſtum. Et quidem quaeritur,

1. *quid imperantibus liceat circa pacta, contractus, et iuramenta propria?* §. 1-5.
2. *Quid circa actus ſubditorum?* §. 6-9.
3. *Quid circa ſucceſſores? et an ii quoque pactis, contractibus; et iuramentis imperantium obligentur?* §. 10-14.

1. Quaeritur, *quid imperantibus liceat circa pacta, contractus, et iuramenta propria?* Occaſionem huic quaeſtioni dedit IOANNES BODINVS, ſcriptor vere impius, vt ex eius *colloquio heptaplomere*, quod MSC. in bibliothecis illuſtribus occurrit, adparet. Is *lib. I. de republ. cap.* 7. docet, priincipem non obligari pactis, promiſſis, et iuramentis ſuis, niſi quatenus ipſi haec ſint vtilia. Eius argumenta ſunt:

1. Quia ſubditos poſſit princeps aduerſus pacta promiſſa, iuramenta in integrum reſtituere: inde enim ſequi, vt et ſeipſum reſtituere poſſit.

2. Neminem teneri pactis, conuentionibus, iuramentis iniuſtis. Atqui iniuſtum eſſe, quidquid ſaluti rei publicae et imperantium aduerſetur. Ergo principem iis non teneri.

Sed recte ſcribit GVNDLINGIVS in *Via ad veritatem part. III. num. 2. cap. de pactis*, numquam tam omnem pudorem ponere ipſos principes, quam quidem eruditos. Argumenta enim haec tam ſunt ſubtilia, vt nihil ſupra. Nam

1. Princeps reſtituit in integrum ſubditos, ſed non pro arbitrio, quia pacta ipſi non placent, ſed quia ea ſunt contra leges, e. g. dolo, vi et metu extorta, cum minoribus inita, cet.

2. Falſum eſt, omnia eſſe iniuſta, quae ſaluti rei publicae vel priuatae principis repugnant. Saepe enim res publica et princeps iuſto bello in eam conditionem rediguntur, vt non poſſint ſeruari, niſi pactionibus, quantumuis parum vtilibus, Sic e. g. pax vltima, quam Sueci inierant, parum et rei publicae et regi profuit: ſed ideo non iniuſta.

Attamen et Grotius in eo peccare videtur in defectu, quod principes et pactis vi et metu iniuſto extortis, item pactis in minorennitate initis teneri dicit. Prius enim inde eſt, quod cum Stoicis exiſtimat, pacta vi extorta iure naturae valida eſſe, quod ſupra deſtruximus. Poſterius ſupponit, principem nihil agere ſine conſiliariis. Sed quid ſi princeps minorennis captus, et ad pacta iniqua adactus ſit?

§. 2.

§. 2.

num. 1. Si ergo quaestio est, *an reges obligentur pactis et iuramentis suis*? obseruandae quaedam distinctiones, quarum vna a Grotio omissa, reliquae ab eo hac paragrapho expositae sunt.

1. Distinguendum inter pacta iusta vel iniusta. Iniusta autem non sunt v. bellica extorta, quia ipsum bellum potest iustum esse, sed e. g. a latronibus et rebellibus extorta, a captiuo principe maiorenne sine consensu rei publicae inita, dolo alterius inita. Haec quum ne priuatum quidem obligent, multo minus principem: illa omnino obligant.

2. Distinguendum inter principem, cuius limitatum imperium est, et qui pleno iure imperat. Ille nihil potest, quod ad rem publicam, sine statuum vel ordinum consensu: hic omnia agit suo arbitrio. Si ergo prioris generis princeps aliquid promisit vel inuenit contra salutem rei publicae, id non ratum est, nisi ordines consentiant. Aliud, si princeps libere imperans.

num. 2. 3. Distinguendum inter actus regis quos tamquam priuatus, et eos, quos tamquam rex edit. Illi promiscue obligant, nisi et priuatis conceditur remedium. Hi non, nisi iusti sint, et ab imperante initi, cui plenum est agendi arbitrium.

Iam aliquot exempla allegabimus. In Flandria receptum; vt si moriatur obaeratus, vidua et liberi, si velint venditionem bonorum impedire, marsupium cum clauibus imponant feretro. Quo facto plerumque creditores transigunt, et minorem summam accipiunt. Est ergo hoc remedium ciuile, aere alieno pressis priuatis in Flandria concessum. Sed refert PONT. HEVTERVS in *Histor. Burgund.* mortuo Philippo audace, duce Burgundiae et comite Flandriae, eius viduam imposuisse feretro marsupium et claues. *Idne poterat*? Resp. si aes alienum tamquam priuatus, non tamquam princeps contraxerat: potuit vidua vti beneficio priuatorum.

Franciscus I. rex Franciae a Carolo V. captus taedio carceris iniquissima pacta inierat, quibus in ducatum Mediolanensem, Burgundiam, Flandriam iuri omni renunciarat, magnam pecuniae summam promiserat, cet. Vid. P. DANIEL *dans l'histoire de France, tom. III.* Sub finem vitae Francisci I. quaerebatur, an Franciscus I. teneatur? Franciscus I. conquerebatur, 1. pacta vi et metu extorta esse. Sed hoc nihili. Erat enim iusto bello

bello in captiuitatem redactus, et Carolus V. ei nullam praeterea vim intulerat. 2. Se pacisci non potuisse sine consensu ordinum. Id omnino momentosum. Quantumuis enim libere imperent reges Franciae, tamen eo tempore alienare nihil poterat sine ordinum vel parliamenti consensu. 3. Se praestiturum, quod tamquam priuatus promiserit, regem enim captiuum non esse regem. Iam promiserat pecuniam, nuptias filii, cet. Et id omnino iuste petebat. Quamuis enim captiuus maneat rex ratione iuris, tamen rex non est ratione exercitii. Conf. L. B. *de* DANKELMANN. in *Diss.* erudit. *de pactis principis captiui.*

§. 3.

Quaeritur 2. *quando rex iusiurandum suum in specie possit irritum reddere?* Et hic Grotius ait, posse eum id antecedenter, non consequenter. Quid hoc sibi vult? Resp. sensus est, posse principem, antequam iurarit, ita pacisci cum subditis, et legem fundamentalem condere, eamque iureiurando confirmare, quod in certo casu iusiurandum principis valere non debeat. Si ergo nihilominus princeps in posterum iuret: eum priore iureiurando et lege fundamentali impediri, quo minus posterius iusiurandum seruare possit, quamuis ex Grotii sententia Deo obligatus maneat.

At si, postquam princeps iurauit, is tunc demum huius modi legem fundamentalem condere velit, id fieret in fraudem iurisiurandi prioris, et ei, cui iuratum, ius quaesitum iniuste auferretur, quod absurdum.

Quaestio insignem vtilitatem habet in Germania et Polonia. Notum est, summos imperantes ibi obstringi lege fundamentali, quae in Germania *Capitulatio*, in Polonia *Pacta conuenta* adpellatur. Vtraque pacta imperantes tenentur iureiurando confirmare. In Capitulatione inter alia cauetur, ne quem nobilem, baronem, comitem, aliis principibus subiectum, in horum praeiudicium in principum ordinem adsumat. Fingamus ergo imperatorem alicui iureiurando promisisse, se eum principem facturum: id non potuerit, quia antea iurauit, se id non facturum. Peccauit ergo dum iurauit, sed peccaret magis iusiurandum illud posterius praestando.

§. 4.

Quaeritur 3. *an* et *reges ex promissis suis obligentur sine caussa debendi*? Sed haec quaestio facillima. Nam 1. iam supra demonstrauimus, hoc requisitum, nempe caussam debendi, manifesto esse ex iure ciuili, adeoque ad principes pertinere nequit. 2. Ratio etiam huius iuris in principe cessat. Nam aut cum alio principe vel re publica ipsi res est, aut cum priuatis. Aduersus alios principes vel res publicas non solent esse liberales, adeo nec quidquam sine caussa promittere. Subditis autem benefacere officium est principis: nec metus est, ne ideo ad paupertatem redigantur.

§. 5.

Denique 4. quaeritur, *an et iuribus ciuilibus in pactis et contractibus summorum imperantium locus sit?* Id negat Vasquius, et cum eo Grotius, et recte, modo distinguas inter ea, quae ius ciuile ex iure naturae et gentium desumsit, et ea, quae sunt proprie iuris ciuilis. Illa stringunt principem, non quatenus sunt iuris ciuilis, sed quatenus sunt ex iure naturae et gentium. Haec non stringunt, quia ius ciuile dependet a principe. Princeps autem non sibi, sed subditis leges praescribit.

Exemplis res fiet clarior. Nuptiae fiunt consensu. Id iuris ciuilis quidem est, sed ex iure naturae et gentium proficiscitur. At quod fieri debeant nuptiae coram facie ecclesiae, et per benedictionem ministrorum ecclesiae, id iuris mere ciuilis est. Valebunt ergo principis nuptiae etiam sine sacerdotali benedictione, sed non valebunt sine consensu.

Obseruandum tamen, recte facere bonos principes, si se huius modi legibus sponte submittant, ne scandalum praebeant subditis.

Hinc facile etiam deciditur quaestio, quam ridicule mouit VASQVIVS *Controu. illustr. lib. II. cap.* 51. *n.* 34. *an princeps possit emere sine certo pretio? conducere sine certa mercede?* Consensus enim in idem pretium vel eamdem mercedem requiritur a iure ciuili, sed ex principiis iuris naturae et gentium.

§. 6.

§. 6.

Sequitur pars II. huius capitis, vbi quaeritur, *quid principi liceat circa actus subditorum?* Et primo quidem, quia saepe cum ipsis subditis paciscitur princeps, quaeritur, *vtrum princeps his pactis vere obligetur, an subditis ius quaesitum auferre queat, et ab obligatione resilire?* num. 1.

Baldus, quem et alii ICti fere sequuntur, dicunt, principem obligari quidem naturaliter, sed non ciuiliter. Sed quum haec distinctio obscura sit, videbimus, quid in recessu habeat.

1. Naturalis obligatio aliquando dicitur, quae ex honesti regula; ciuilis, quae ex regula iusti fluit, e. g. naturaliter obligamur ad dandam eleemosynam, non ciuiliter. Si eo sensu accipiantur Baldi verba, absurda sunt. Sic enim semper imperfecta erit principis obligatio, nec cuiquam faciet iniuriam, si ab illa resilit.

2. Naturalis obligatio dicitur ea, quae iure naturae quidem firma est, sed ita, vt ius ciuile ei non adsistat: ciuilis, quae ciuili iure rata est, quamuis ius naturae eam non agnoscat. E. g. pacta seruari iubet ius naturae, sed ius ciuile ex pactis nudis non dabat obligationem. Est ergo obligatio naturalis tantum. Contra pactum vi et metu extortum iure naturae irritum est, at iure stricto ciuili seruandum. Est haec obligatio mere ciuilis. Si hoc sensu accipias verba Baldi, illa denuo absurda sunt. Sensus enim erit, obligari quidem principem ex pacto suo, sed non, nisi in conscientia, non autem cogi posse. Ergo si imperator violat capitulationem, ordines imperii non nisi ingemiscere poterunt, non autem eum cogere, vt pactis stet. num. 2.

Quid ergo? Dicimus, obligationem ex principum promissis nasci plenam et perfectam, siue cum subditis agant, siue cum aequalibus. Rationes sunt, 1. quia ius naturae sine distinctione personarum dicit: pacta sunt seruanda. 2. Quia princeps dum paciscitur, non consideratur vt princeps, sed tamquam priuatus, et aequalis.

Obiicitur, me agere tamen non posse. Resp. nec eo sensu verum est, principes non obligari ciuiliter. Nam ab actione ad obligationem non valet consequentia. Agere non possum contra fugitiuum, sed tamen is mihi ciuiliter obligatur. Pupillus quoque ipse agere non potest, et tamen ei obligatur, qui cum

eo contraxit. Accedit quod in plerisque rebus publicis boni principes se vltro iudiciis supremis submittunt. Sic rex Galliae conueniri potest coram parliamento, elector Saxoniae coram iudicio aulico Lipsiensi.

§. 7.

Quaeritur porro, *an princeps alicui ius quaesitum ex pacto vel iureiurando auferre possit?* Id ordinarie rogatur. Nam ideo principi subiicimur, vt sit, qui iura nostra conseruet et defendat, non vt nobis ipse iura auferat. Sed addit auctor duplicem exceptionem. Nam aliquando princeps id licite facit,

1. Vel poenae caussa, veluti quum laesae maiestatis reo bona omnia, simulque et iura auferuntur, et in fiscum transferuntur: quamquam quum effectus huius poenae per indirectum etiam in liberos innocentes transeat, principes parciores esse decet in publicandis bonis.

2. Vi supereminentis dominii. Sed nisi id ius recte circumscribatur, facile degeneraret in tyrannidem. Est ergo ius simile illi, quo vtuntur medici ad vrendum secandumque, si remedia ordinaria non sufficiant. Hinc distinguendum inter statum rei publicae ordinarium et extraordinarium. In statu ordinario est res publica; si pax est, sique omnia se recte habent. At extraordinarius status rei publicae est status morbidus, corruptus, si vel seditiones, vel bella gliscunt. In hoc aliquid licet principi ob necessitatem, si resarciatur damnum, sed non in illo statu ordinario. Hinc potest princeps agrum, quo ad munitionem opus est, sibi sumere, potest nautas cogere ad transmittendos milites, quamuis aliis promissis vel iureiurando obstricti sint. Sed non potest agrum eripere solius vtilitatis caussa. Vnde iam aliis obseruatum est, Grotium, eiusque sectatores, quia solius vtilitatis rationem habent, non satis consuluisse subditis contra imperantes, immo ex his principiis facile defendi posse factum Achabi, Nabothis vineam appetentis.

§. 8.

Fuerunt, qui distinguerent, inter ea, quae iure naturae, et quae iure ciuili alicui competant, existimantque priora iura principem ob caussas hactenus enumeratas auferre non posse, reliqua vel posteriora posse.

Enim-

Enimuero recte hanc sententiam refellit Grotius. Ius enim hoc subditorum effectus est dominii. Dominium autem nascitur, siue modus adquirendi naturalis sit, e. g. dum adquisitio fit per occupationem, siue iuris ciuilis, veluti dum adquisiui per successionem ex testamento. Sufficit enim, me factum esse dominum.

Existimat Grotius, principem et exteris ius quaesitum auferre posse in poenam, e. g. si vectigal defraudando retinuerint, non autem ex vi eminentis dominii, quia in res exterorum nullum sit dominium eminens. Enimuero ipse tamen infra fatetur, tempore belli non iniustum esse exterorum naues ad transmittendos milites inuitis dominis adhiberi, modo illis soluatur merces. Hinc recte dixeris, hoc ius in omnes se extendere ciues etiam temporarios, quales sunt exteri in re publica nostra commorantes: sed eo discrimine, vt illis res et iura auferri possint in perpetuum, quia sunt ciues perpetui, his ad tempus, quia temporarii.

§. 9.

Inspergit Grotius quaestionem, *an verum sit*, quod nonnullis visum, *contractus principum leges esse?*

Negat id Grotius, et quidem rectissime. Nam 1. leges feruntur et inuitis, contractus fiunt consentiente vtraque parte. 2. Leges non obligant principem, sed subditos: contractus vtrosque. 3. Leges tolluntur a legislatore inuitis subditis: contractus non item. 4. Immo nullus contractus principis cum principe ratus esset, si contractus essent leges, quia princeps principi legem ferre nequit.

Possunt tamen per accidens fieri leges non ratione contrahentium, sed ratione aliorum ciuium, quibus lege publica iniungitur, vt ne quid contra contractum agant. E. g. pax Westphalica, contractus locationis conductionis cum publicanis initus.

§. 10.

Hactenus de effectu iurisiurandi vel promissi principis intuitu ipsius principis, et subditorum. Sequitur pars III. *quid iuris illi sit in obligandis successoribus?*

Aut succeditur vero iure vniuersali per modum hereditatis;

 siue

siue patrimoniale sit imperium siue vsufructuarium : aut titulo singulari, e. g. per electionem.

Priore casu recte adseritur, successorem obligari promissis et iuramentis antecessoris, quia heres transit in omnia iura defuncti, adeoque et facta eius praestare debet. Et de eo nemo dubitat. Hinc nihil notius, quam successorem heredem conueniri ex contractibus et promissis defuncti.

§. 11.

num. 1.2. At de successoribus singularibus distinguendum ; quod aut defuncti contraxerunt tamquam priuati : et tunc non tenentur ; aut tamquam principes intuitu rei publicae, et tunc tenentur.

Hinc recte Grotius dicit, eos non obligari ἀμέσως, immediate, sed ἐμμέσως, mediate, mediante scilicet re publica.

Ratio est, quia imperantibus res publica concessit facultatem contrahendi pro re publica. Et inde est, quod princeps nouus electus ex foedere antecessoris obligetur, non autem ad aes alienum eius soluendum, nisi in rem ciuitatis versum sit.

§. 12.

num. 1. Attamen et hic notanda exceptio. Nam quamuis facultatem pro re publica contrahendi principi concesserit populus : ea tamen facultas non est illimitata et infinita. Id 1. in genere probatur, 2. in specie ostenditur, quousque se ea facultas porrigat.

1. Quod restricta sit haec facultas, generatim probatur 1. ex fine ciuitatis. Is non est, vt princeps pro lubitu agat, sed vt id agat, quod salus et securitas publica exigit. Sic e. g. Roma Neroni dederat facultatem imperandi, non occidendi promiscue, non vrbem incendendi. 2. Quia omnia pacta habent tacitam conditionem, vt recta ratio seruetur. Rectae autem rationi repugnaret pacisci cum principe, vt ei liceat in nos impune grassari. 3. A simili. Princeps veluti tutor est rei publicae. Tutori autem licet administrare, non spoliare.

num. 2. 2. Sed *quousque se ea facultas extendit ?* Resp. vt princeps se et rem publicam obliget ob iustam rationem. Non ergo hic quaeritur

1. An pactum a principe initum vtile rei publicae fuerit ? Nam

Nam ſaepe et optima conſilia male cedunt, et caſum nemo praeſtat.

2. Nec an eo pacto res publica laeſa ſit? Inter principes enim non ſemper locum habet aequalitas, ob inaequalitatem virium. Sic ſaepe potentior foederato impotentiori promittit auxilium 20000. hominum: quum impotentior reciproce promittat 3000.

3. Sed an pactum probabilem habeat rationem; idque in dubio merito praeſumitur, donec contrarium probetur.

Addit auctor nonnullas obſeruationes huc pertinentes, veluti, 1. veteres et eos laudare, qui anteceſſorum promiſſa praeſtiterant, vt Titum et Traianum, et eos vituperaſſe, qui promiſcue praeſtiterunt, vt Vitellium. De Tito vid. SVETON. *in eius Vit. cap.* 8. de Traiano PLIN. *lib. X. epiſt. 66.* de Vitellio TACIT. *Hiſtor. lib. III. cap.* 55. Sed diſtinguendum omnino, an ſalua re publica praeſtare poſſint, nec ne. Accedit, quod Titus et Traianus titulo vniuerſali; Vitellius titulo ſingulari electionis ſucceſſerunt. *num.* 3.

2. Et rem publicam aliquando non teneri praeſtare promiſſum principis ſui, ſi iam pateat, illud manifeſto vergere in perniciem rei publicae, e. g. ſi princeps vicino obſequium ſine ratione promiſerit, eo mortuo res publica non tenebitur praeſtare, quod promiſſum, niſi expreſſe conſenſerit, vel principem promitti iuſſerit. *num.* 4.

Obiici poſſet, dixiſſe nos §. 11. *n.* 2. rem publicam teneri, et per rem publicam etiam ſucceſſorem ſingularem: quomodo ergo dici poſſe, huius modi promiſſum reuocari? Recte reſp. Grotius, hic promiſſum non reuocatur, ſed ab initio nullum fuit, quia principi facultas huius modi quid promittendi conceſſa a populo non fuit.

3. Quae de contractibus dicta, eadem intelligenda eſſe de alienationibus. Si enim res domaniales ſine ratione alienauerit princeps, populum vel ſucceſſorem eas iure reuocare, iam ſupra demonſtrauimus. *num.* 5. 6.

Enimuero ea obſeruatio ſuperuacua eſt, quum alienatio a principe ſemper fere per contractus, raro per vltimas voluntates fiat. Contractus autem iniri non poſſunt de rebus alienis. Manifeſto autem res alienae ſunt domaniales, quippe quae ad rem publicam pertinent, vſufructu dumtaxat principi competente.

§. 13.

§. 13.

Sequitur quaestio, *an successor tollere possit vel reuocare beneficium ab antecessore datum?* Sunt, qui id promiscue fieri posse existimant: quod absurdum, quum sic principi non liceat esse benefico, quod tamen priuato cuiuis licet.

Rectius ergo cum Grotio distinguimus, de suo, an de rebus ad ciuitatem pertinentibus liberalis sit princeps. Si de suo: id, quod semel datum, reuocare non potest, nisi in poenam vel ex dominio eminente. E. g. si donauit ex patrimonialibus, si vtensilibus auro, argento cet. aliquem locupletarit. Sic enim donauit non tamquam princeps, sed tamquam priuatus, adeoque eodem iure tenetur. At princeps beneficus de rebus ciuitatis de alieno liberalis est. Quum itaque huius modi donatio in se nulla sit, sequitur, vt et ipsi, et successores, et res publica eam reuocare pro lubitu possint.

§. 14.

Bella est quaestio vltima, *an contractibus eorum, qui iniuste inuaserunt, teneantur successores iusti.* Habemus exemplum in Anglia, postquam Oliuerio Cromwello Carolus II. rex legitimus successerat. Cromwellus multa foedera, multa pacta, etiam Angliae vtilissima inierat cum vicinis gentibus. An iis obstringebantur etiam legitimi reges?

Negat id Grotius, quia princeps legitimus plane non est successor eius modi inuasoris, neque vniuersalis, inquam, successor, nec singularis. Ergo plane non tenetur illius factum praestare.

Addit tamen auctor exceptionem, si in rem versum, id est, si in vtilitatem rei publicae vergit pactum ab inuasore initum. Tunc enim quasi negotia rei publicae vel principis vtiliter gessit, adeoque hic obligatur ex axiomate illo notissimo, neminem debere cum damno alterius locupletiorem fieri.

CA-

CAPVT XV.

DE FOEDERIBVS ET SPONSIONIBVS.

§. I.

HActenus de pactis et conuentionibus principum in genere. Quemadmodum ergo supra pacta priuatorum a contractibus distinximus: ita Grotius et pacta principum distinguit a foederibus et sponsionibus, de quibus hoc capite 15. ita agit, vt

1. *ostendat diuisionem huius modi conuentionum publicarum*, §. 1-7.
2. *doceat, quid iustum sit circa foedera?* §. 8-15.
3. *Quid iustum circa sponsiones?* §. 16. 17.

Conuentiones sunt vel *publicae*, vel *priuatae*. *Publicae*, quae nisi iure imperii fieri nequeunt, e. g. foedera, pax, pacta cum hostibus inita, induciae. cet. *Priuatae*, quae et a quouis priuato iure ineuntur, e. g. emtio, permutatio, donatio, cet.

§. 2.

Publicae denuo diuiduntur in *foedera*, *sponsiones*, et *pactiones*. *Foedera* sunt pacta inter gentes iuita: *sponsiones* pacta a legatis vel priuatis sine iussu imperantium inita: omnes reliquae conuentiones vel cum hostibus, vel cum priuatis initae a re publica generale nomen retinent *pactionum*.

§. 3.

Inde facile patet, quodnam sit discrimen foederum et sponsionum. *Foedus* initur iussu summae potestatis, adeoque aeque obligat principem et rem publicam, ac contractus a priuato per mandatarium initus. *num. 1;*

At *sponsio* est, quando ii, qui mandatum non habent a summo imperante aliquid promittunt nomine principis vel rei publicae. Quod fieri potest non vno modo, e. g.

1. Si legatus fines mandati excesserit, et plus promiserit, quam princeps iussit.

2. Si dux bellicus ad incitas redactus turpi pacto vel foedere periculum auertere conetur iniussu rei publicae. Tale exemplum est in sponsione Caudina apud LIVIUM, *Histor. lib. VIIII. cap.* 8.

num. 2. 3. Si minor pars populi paciscatur ignorante vel repugnante parte maiore, quale est elegans exemplum in historia belli Gallico-Romani. Galli Senones Romam occupauerant et incenderant, populus maximam partem Veios in castra, pauciores in arcem Capitolinam cum Manlio secesserant. Hi arcem defendebant diutissime: extrema passi pactum inibant de vita illis pro pecuniae certo pondere concedenda. Dum iam pecuniam adpendebant, Furius Camillus cum exercitu superueniens, rem omnem turbauit, negauitque, populi partem pacisci potuisse inuita parte maiore de re, quae ad vniuersam spectet rem publicam.

Equidem si de se tantum pacti fuissent, pactum fuisset ratum, vti quotidie tempore belli videmus validas haberi pactiones deditionis caussa initas a duce praefecto praesidio, quamuis a superiore non confirmatas. At de summa rei pacisci nemo potest, nisi iussu rei publicae summi imperantis, alias est sponsio tantum.

num. 3. Sed quaeritur, *quae ex sponsione spondenti imponatur obligatio?* Posset videri, non alia nasci, quam quae ex promissione facti alieni. Ex ea enim tantum teneor ad operam quamcumque nauandam. Sed respondetur, id falsum esse. Hic enim non promitto factum alienum, sed promitto pro alio, acsi ille mandasset, quum tamen non mandauerit.

Ergo distinguendum, praedixeritue spondens, se nullo mandato instructum haec promittere, sub spe rati; tunc non tenetur: an dissimularit, et prae se tulerit, se mandatum habere; et tunc tenetur ad satisfactionem. Ea satisfactio vel ad id, quod interest, pertingit, vel, si dolus concurrat, ad poenam. Apud Romanos mos erat tradendi sponoentes nudos, reuinctis in tergum manibus.

§. 4.

Quum Menippus, regis Antiochi legatus, apud Liuium tria constituat foederum genera: quaerit Grotius, *an ea diuisio admittenda sit?*

Nimirum ex Menippi ſententia ſunt, 1. foedera, quibus bello victis leges dicantur, in quibus victoris ſit arbitrium, quid relinquere velit victis.

2. Foedera, quibus gentes bello implicitae pacem faciunt, tum plerumque res vero domino reddi, aut lites de iure et poſſeſſione rerum conuentione finiri.

3. Foedera, quae fiunt inter eos, qui hoſtes numquam fuerunt, qualia ſunt foedera de commerciis, mutua defenſione.

Sed haec diuiſio eo vitio laborat, quod primum genus foederum id nomen haud meretur, quippe quum foedus ſit conuentio inter ſocietates liberas. Gens autem deuicta et perdomita, cui leges praeſcribit victor, non amplius eſt libera. Deinde foedus eſt conuentio. Leges autem praeſcribere ſubiectis non eſt conuentionem vel pactionem inire, quum ſit actus vnilateralis.

§. 5.

Meliorem itaque daturus diuiſionem Grotius foedera diſtinguit in ea, quae nihil adiiciunt iuri naturae, et ea, quae aliquid adiiciunt. Prioris generis foedera generalia; poſterioris ſpecialia dici poſſunt.

1. *Generalia* ſunt, quibus aliquid nobis ſtipulamur, quod iam tum iure naturae debetur, e. g. ne alter nos laedat, vt amicitiam et vicinitatem nobis commodam percolat, cet. Vocantur haec foedera etiam amicitiae.

2. *Specialia* ſunt, quibus aliquid ſtipulamur, quod non debetur iure naturae, e. g. mutuam defenſionem.

Sed quaeri poſſet, *an non foedera generalia ſint ſuperuacua, et minus neceſſaria, quum certum ſit, iam iure naturae deberi, quod promittitur?* Verum reſpondet Grotius, ideo veteribus fuiſſe neceſſaria, quia poſt diluuium praeceptum iuris naturae, quod hominem homini inſidiari nefas ſit, oblitteratum fuerit improbitate hominum.

Hinc eleganter et erudite obſeruat, pleraſque gentes olim ita a priſtina virtute deſciuiſſe, vt latrocinari iis non viſum ſit turpe, modo latrocinia exercerentur aduerſus exteros, non ad- num. 2.

uersus ciues. Hinc Scythae, Germani, Parthi, latrocinia sibi laudi ducebant. Hinc apud HOMERUM *Odyss. γ. quaestio : estisne praedones?* vbi scholiastes: *latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat, sed insuper gloriosum ducebatur.* Immo apud PLAVTVM in *Milite glorioso* non semel milites vocantur latrones ex veteri more, quo latrocinari non turpe erat.

Quamuis vero haec recte se habeant: non tamen vera haec est ratio, cur opus fuerit foederibus generalibus, quae potius a natura officiorum imperfectorum et ciuitatum est repetenda. Nam

1. Inter vicinas gentes aut ciuitates vel bellum, vel praeparatio belli, vel infida pax est. Semel autem exstincta amicitia non facile reuiuiscit, nisi huius modi foederibus.

2. Non laedere est officium perfectum: amicitiam et humanitatem praestare alteri, officium imperfectum. De hoc autem certus alter esse nequit, nisi foedere vel pacto illum sibi stipuletur.

num. 3. Hinc etiam facile patet, *an inter pacta haec generalia referenda sint foedera de iure hospitii, itemque de libertate commerciorum?* Gens genti hospitia et commercia iure perfecto non debet, quia non tenetur alterius commoda cum suo detrimento promouere.

Si ergo iure perfecto non debentur: opus est, vt pactis et foederibus sibi hanc libertatem stipulentur gentes et ciuitates. Et sane hoc respectu magis specialia sunt haec pacta, quam generalia. Quis enim dixerit, eum principem contra ius naturae peccare, qui commercia cum exteris prohibet, quod ipse Deus fecit in re publica Israëlitica?

§. 6.

num. 1. Iam specialia foedera porro subdiuiduntur in *aequalia* et *inaequalia.*

Aequalia, vbi vtriusque paciscentis par est conditio, e. g. si gentes sibi inuicem promittunt mutua auxilia eiusdem quantitatis.

Inaequalia contra, vbi impar est paciscentium conditio, quale est foedus inter Francos et Heluetios.

Vtra-

Vtraque tum aequalia, tum inaequalia fiunt vel *pacis*, vel *societatis* caussa. num. 2. 3.

Pacis caussa, quo pertinent foedera de pace constituenda, de reddendis captiuis, (quae vocantur *Cartels*,) de induciis, de munimentis quibusdam a tertii milite custodiendis (*Barriere-Tractaten*.

Societatis vel ad commercia pertinent (*commercien-tractats*,) vel ad bellicam societatem (*off-und defensiu-Allianzen*.

Omnia enim haec foedera vel aequalia, vel inaequalia esse posse, nemo non videt, e. g. in pace modo vtrique restituitur, quod bello extortum, modo alterutri. In foederibus commerciorum caussa initis modo vtrique, modo alterutri promittitur a vectigalibus libertas. In bellica societate modo par vtrique imperatur militum nauiumque numerus, modo impar.

§. 7.

Inaequalia foedera denuo diuiduntur. Nam aut inaequalia sunt ratione praestationum, aut ratione modi praestandi. num. 1.

1. *Ratione praestationum*, vbi inaequalis est praestationum mutuarum quantitas. E. g. rex rei publicae promittit 30000. res publica regi 10000. milites.

2. *Ratione modi praestandi*, in foedere vni praeminentia quaedam conceditur, e. g. Bauarus foedus cum Gallo inierat, sed hic sibi stipulabatur, vt Dux Gallicanus Bauaricas copias simul duceret in Germania. Sic Carthaginenses quoque foedus post bellum Punicum I. et II. inibant, sed ita, vt tributum annuum Carthaginenses deberent Romanis, nec sine eorum consensu bellum gerere possent.

Haec inaequalia ratione praestationum vel sunt coniuncta cum imminutione imperii, vel sine imminutione huius modi ineuntur. *Cum imminutione coniuncta*, vbi alter foederatus alterius imperium semper et manifesto agnoscit, vti huius modi foedera erant inter Romanos et Carthaginenses, inter Augustum et Herodem, hodie inter Batauos et reges Ceyloniae. num. 2.

Quae *sine imminutione imperii* sunt, vel imponunt onus perpetuum, vel temporarium. E. g. foedus Helueticum Heluetiis hoc perpetuum onus iniungit, vt pati teneantur milites a Gallis in suo territorio conscribi: nec tamen eo ipso summum Helue- num. 3.

uetiorum imperium minuitur. At et Bauaro imponebatur onus, vt pati teneatur milites suos a Gallicano imperatore duci: verum hoc onus erat transiens.

Posset aliquis existimare, foedera huius modi esse iniqua, quia ius naturae in conuentionibus exigat aequalitatem.

Sed resp. opus est ea aequalitate, vbi res certam admittit aestimationem, vt in contractibus priuatorum. At conseruatio imperii est res inaestimabilis. Hinc quia impar est rerum publicarum potentia, hinc impotentior saepe promittit minus, potentior maius, si huius interest, minorem rem publicam a tertio non opprimi. Sed et impotentior ciuitas saepe vltro subit maius onus, si videat, aliter se saluam esse non posse, nec aliter adduci se passurum potentiorem, vt ei auxilio sit.

§. 8.

Haec prima pars: sequitur altera, vbi quaeritur, *quid iustum sit circa foedera?* Prima et difficillima quaestio est, *an cum infidelibus liceat foedera inire?* Notum enim est, quam dicam olim Hispani scripserint Francisco I. regi Franciae, foedus ineunti cum Turcis aduersus Carolum V. imperatorem.

Distincte ergo eam quaestionem ad ius naturae et ius diuinum positiuum exigit Grotius.

Quod ad ius naturae recte negat, haec foedera repugnare huic iuri sempiterno. Nam ius naturae est commune omnium hominum ius. Si est commune omnium hominum, sane non distinguit illud inter infideles et fideles. Potius quemadmodum aeque iniustum est ethnicum occidere ac Christianum, ita aeque iustum, cum ethnico pacisci quam cum Christiano.

§. 9.

num. 1. Quid vero *de iure diuino?* Hic haud pauca sunt S. S. loca, ex quibus sequi videtur, foedera cum infidelibus Deum auersari et prohibita velle. Sed Grotius tamen docet, ea nec *V. T.* nec *N.* repugnare principiis.

Nam 1. non improbantur foedera amicitiae cum infidelibus inita, quale est illud Iacobi cum Labano, *Gen.* 31. 44. *sequ.* Deinde cum Edomitis et Aegyptis foedera Israëlitarum non improbat Deus, quia generatim voluit, ne Israëlitae Edomitas et Aegyptios

gyptios auerfarentur. *Deuter.* 33. 7.

Obiici poffet, foedera tamen cum populis Palaeftinae prohiberi expreffe *Deut.* 7. 2. Sed refp. Deum Ifraëlitis exfequutionem demandaffe. Praeuaricatio autem fuiffet, foedus inire exfequutores cum condemnatis. Ita Grotius. Sed ego exiftimo, Deum Ifraëlitis non folum moraliter mala prohibuiffe, verum etiam mala politice talia, quia Deus erat fummus imperans Ifraëlitarum, eorumque refp. vere Θεοκρατία dici poterat. Vid. HERM. CONRINGII *Diff. de theocratia Hebr. re publica fine exemplo.* Atqui omnino politice malum erat, Hebraeos ad idololatriam natura procliues cum idololatris in fua terra obuiis foedus inire. Magis confultum erat, omnes has gentes funditus exftirpari, ne corrumperent Ifraëlitas. Ratio ergo huius prohibitionis non moralis fuit, fed politiea.

2. Nec Deus prohibuit foedera commerciorum cauffa cum infidelibus inita: idque probatur exemplo Salomonis, huius modi foedus ineuntis cum Hieramo, Tyriorum rege. 1. *Reg.* 5. 12. Ifque actus Salomonis expreffe ibi tribuitur diuinae, quae in Salomone reluxerit, fapientiae. Immo non folum cum Hieramo huius rei cauffa foedus initum oportuit, fed et cum gentibus Ophiriticis, ad quas nauigabant tunc homines Salomonis. *num.* 2.

Obiici poffet: Deum expreffe dixiffe: *amabis proximum*, quod ipfi doctores Ebraei interpretati funt: *odio habebis inimicum.* Immo id tam late interpretabantur Iudaei tempore Chrifti, vt gentilibus ne quidem officia innoxiae vtilitatis praeftarent, nedum vt cum iis inirent foedera. Vid. querelas gentium de ea Iudaeorum μισανθρωπίᾳ ab ipfo auctore hoc *n.* 3. collectas. *num.* 3. 4.

Sed recte hic refpondet Grotius, fuiffe hanc doctorum interpretationem falfiffimam, et hinc a Chrifto efficaciffime refutatam, non folum verbis *Matth.* 5. 43. *fequ.* verum etiam ipfis factis. Chriftus enim cum Samaritide loquutus eft humaniffime, cum ea bibit, apud eam diuertit, vt re ipfa doceret, non effe fenfum legis diuinae verum, quem illi adfingebant Iudaei, quod abhorrendum plane fit a gentibus exteris. Addit Grotius, etiam veteres fideles ita legem Dei interpretatos, nempe Dauidem, qui a Saule paffus perfequutionem ad Philiftaeos confugit, et Salomonem, qui in precibus, quibus templum dedicabat, etiam gentilibus conceffum dicit, vt in atrio extremo templi orent. 2. *Reg.* 8. 41.

Soli

num. 5. Soli denuo ob rationes politicas excipiebantur gentes Palaestinae, et inter Israëlitas viuentes, ne familiarior iusto consuetudo cum his infidelibus Israëlitas ad idololatriam pelliceret. Vid. quae diximus ad §. 9. *n.* 1.

Hinc tantum abest, vt cum iis commercia habere potuerint Israëlitae, vt ne licuerit quidem iis officia humanitatis praestare. Diserte enim Moses *Deut.* 23. 6. *non quaeres prosperitatem eorum, nec bonum eorum, vllis diebus tuis vmquam.*

num. 6. 3. Nec foedera mutuae defensionis cum gentilibus illicita fuerunt. Sic Abrahamus armis iuuit Sodomaeos, *Genes.* 14. 14. *sequ.* Ita et Hassamonaei foedus huius modi inierunt cum Romanis et Spartanis. Vid. 1. *Maccab.* 14. et 15. Quamuis enim hi libri non sint canonici: habent tamen auctoritatem historicam, docentque, Hassamonaeos, tamquam legis peritos, huius modi foedera in se non putasse illicita.

Obiiciunt loca 2. *Paral.* 19. 2. 25. 7. vbi increpatur Iosaphatus, rex pius, quod foedus inierit cum rege Israëlitarum, contra Syres. Item 2. *Paral.* 20. 37. vbi itidem increpatur Iosaphatus, quod foedus commerciorum caussa fecerit cum Achozo, rege Israëlitarum idololatra. Videtur ergo Deus plane haec foedera improbare.

Sed resp. 1. non increpatur ipsum foedus, sed Iosaphati leuitas et pertinacia. Deus enim per Micham praedixerat, bellum illud male cessurum, et tamen Iosaphat in foedere persistebat.

num. 8. 2. Israëlitarum idololatrarum eadem erat ratio, ac gentium Palaestinarum inter Israëlitas viuentium. Familiaris enim cum illis consuetudo facile pellicere potuisset fideles ad similem impietatem. Vbi ergo eadem est ratio, ibi eadem legis dispositio.

num. 9. 3. Saepe non tam foedera a Deo reprehenduntur, quam animi consilium, quo haec foedera inita sunt. Saepe enim ea inibant Israëlitae ex diffidentia erga Deum, eoque pertinet exemplum Asae regis. 1. *Paral.* 16. 12.

Quis autem ignorat, ob huiusmodi prauam intentionem actus in se licitos vitiari? Exempla habemus 2. *Sam.* 24. de Dauide censum agente, et 2. *Reg.* 20. 13. de fiducia in Aegyptum posita.

num. 10. 4. Denique Israëlitis non opus fuit foederibus, si essent probi, ob promissiones speciales victoriae. *Deut.* 18. 7. Ergo plerumque

rumque aut inibantur ab Israelitis prauis et idololatria pollutis: tunc foedera huius modi Deo placere non poterant, quia nihil, quod fit ab impiis, Deo placet: aut inibantur a probis quidem, sed Deo diffidentibus, nec sic Deo placebant.

Vt paucis dicamus: foedera cum infidelibus non in se erant illicita, sed facile mala fiebant et Deo displicebant pro ratione circumstantiarum.

§. 10.

Pergimus ad scripturam N. T. et quaerimus, *an ei aduersentur foedera cum infidelibus?* Id merito negat Grotius. *num.* 1. 2.

1. Quia Euangelium etiam hostium caritatem per modum praecepti inculcat. *Matth.* 5. 43. *sequ.*

Quamuis enim salua manere debeat graduum differentia, adeoque aequissimum sit, vt plus amoris praestemus fratribus, quam aliis: omnibus tamen Christianus debet amorem. Quod eleganter ita eloquitur Paullus apostolus: *benefacite vnicuicumque, maxime tamen inquilinis fidei.*

2. Nec Christus inhibuit conuictum et conuersationem cum infidelibus. Potius et ipse, et apostoli, frequentissime inter gentiles et Iudaeos versati, cum illis ederunt, biberunt, cet. *num.* 3.

Obiici possent loca 2. *Thessal.* 1, 15. 2. *Cor.* 6. 14. vbi omne commercium cum haereticis et religionis desertoribus videtur prohiberi.

Sed haec prohibent 1. conuersationem totalem, qua corrumpi possent fideles, et ad eosdem errores abripi; 2. prohibent conuersationem haereticorum ob scandalum, quod inde capere possent fideles. Multa autem in se licita mala fiunt, si scandalum metuitur fratrum.

Obiici etiam porro posset, non probari in S. S. imperia infidelium sponte inita, nec connubia cum infidelibus inita. Sed resp. 1. improbari illa non tamquam illicita, (alias enim nec retinere Christianus posset coniugem infidelem, nec parere salua conscientia posset regi infideli, quod absurdum,) sed tamquam minus bona. Si enim electio nobis est libera, qualis in coniugio, quis non male verterit homini fideli, coniugem infidelem tot fidelibus sine ratione praeferenti. 2. Improbatur eadem ob euentum, qui sequi potest, tristissimum. Facile enim femina blanditiis muliebribus maritum ad errores suos pelliciet, vti *num.* 4.

contingit Salomoni: facile maritus infidelis vxorem natura simpliciorem imperio maritali vel auctoritate territam ad suas partes protrahet.

§. 11.

num. 1. Satis ergo demonstratum a Grotio, foedera huius modi in se haud esse illicita. Posse tamen fieri mala pro circumstantiarum qualitate, idem demonstrat. Nam

1. Possunt mala fieri, si nimia commixtio contagium infirmis adferat. Hinc diximus, Deum omnem familiaritatem cum Palaestinae gentibus prohibuisse.

num. 2. 2. Possunt mala fieri, si foederibus huius modi potentia infidelium maximum capiat incrementum, vt deinde communem caussam eo facilius opprimant. Sic enim occasionem suppeditamus ruinae religionis. Obiter tamen moneo, peruersam hic esse explicationem dicti *Matth.* 6, 33. quod non de externa propagatione euangelii, sed de interna cura salutis agit.

num. 3. Et inde concludit Grotius, optandum esse, ne foedera cum infidelibus contra Christianos inita nimis frequentia sint. Nos huic voto subscribimus, obseruato discrimine inter foedera belli et commerciorum caussa inita. Haec enim non tam periculosa sunt fidei, ac illa.

§. 12.

Illud vix ferendum, quod Grotius paragrapho insequente pontificiorum dogmati subscribit, omnes Christianos coniungere debere arma aduersus infideles, et peccare principes in conscientia, qui id praetermittant. Hoc enim ipsum principium est; quo a saeculo XI. pontifices homines ad suscipiendas expeditiones Hierosolymitanas excitabant. Grotii argumenta sunt,

1. Quia omnes Christiani sunt membra vnius corporis, et hinc etiam reliquorum membrorum dolores et mala persentiscere debeant. 1. *Cor.* 12. 18. 26. Sed resp. Christiani, qua Christiani, non pugnant armis carnalibus. Qua imperantes pugnant; sed tunc id non iuste fit, nisi permittat ius naturae. Ius naturae autem non permittit bellum ob solam aduersae partis infidelitatem.

2. Esse hanc caussam communem. Resp. aut infideles bellum excitant eo consilio, vt Christianos eradicent, tunc caussa est

eſt communis: aut ex politicis rationibus bellum ſuſceptum, tunc non dici poteſt cauſſa communis, niſi per accidens.

3. Addunt pontificii, vniuerſa imperia Chriſtiana conſtituere vnam rem publicam maximam. *Reſp.* id ipſum eſt principium peſſimum, et ideo inuentum, vt papa ſe poſſit caput huius magnae rei publicae conſtituere. Chriſtianiſmus non mutat ſtatum rerum publicarum. Eccleſia non eſt res publica, ſed in re publica.

Hinc diſtinguendum inter bella defenſiua et offenſiua. Offenſiua iniuſta ſunt, 1. ſi ſuſcipiantur ſine cauſſa contra infideles, tantum quia infideles ſunt. Hinc pleraeque expeditiones cruciatae, quas vocant, fuere iniuſtiſſimae, nec iuſtius eſt bellum Hiſpanorum contra Americanos. 2. Si ſuſcipiantur contra praeuia pacta et foedera. Triſte exemplum vidit Hungaria in Ludouico, vltimo rege Hungariae.

Si defenſiuum bellum gerendum, tunc iuſtam cauſſam habent, qui oppreſſis Chriſtianis adſiſtunt, eoſque in ordinem cogunt, et huius modi foedus laudabile eſt: ſed non ſunt iniuſti, qui id non faciunt, quum et in foederibus pangendis populi et reipublicae ſalus ſit lex ſuprema. Legi meretur BVDDEI *Exercitatio* eruditiſſima *de expeditionibus ſacris*.

§. 13.

Sequitur noua quaeſtio: *ſi plures nobis ſint foederati, iique inter ſe bellum gerant, vtri opem ferre teneamur?* *num.* 1.

Hic tenendum, non foedus nos obligare ad ferendam opem, ſed cauſſae iuſtitiam. Semper enim foedera intelligenda ſunt cum tacita conditione: feremus opem, ſi iniuſte quis te adgredietur, vel ſi iuſte alium adgrederis. Vbi ergo vnus ex foederatis noſtris bellum iuſtum gerit, ibi ei opem ferre tenemur, cuius cauſſa eſt iuſtiſſima.

Excipitur tamen caſus, ſi alteri promiſſum, ne alteri mittantur auxilia, tunc neutri poteſt opem ferre, id quod hodie vocant neutralitatem. Sic Venetiae et dux Lotharingiae ſuperiore bello nec Gallorum nec imperatoris partibus accedebant, quia vtriſque foedere obſtricti promiſerant, ſe non miſſuros auxilia.

2. Si vtriuſque partis cauſſa iniuſta vel certe dubia ſit, neutri opem ferre tenemur, ſed tunc nos offerre poſſumus tamquam mediatores et ſponſores pacis, id eſt, poſſumus modo hu- *num.* 2.

ius, modo illius ruinam euitare, vt pax, neutro ad incitas redacto, eo facilius coalescat.

Laudanda ea in re res publica nostra, quae superiore saeculo inter Suecos et Danos ita se gessit mediam, vt modo Danis contra Sueuos adesset, modo Suecis contra Danos, prout huic vel illi parti interitus imminebat. Non enim aderat tamquam res publica foederata, sed tanquam sponsor pacis, eo consilio, vt vtramque partem ad pacem redderet procliuiorem.

num. 3. 3. Si vterque foederatus bellum cum tertio gerit, tunc vtrique auxilia ferri possunt, siue militibus submissis, siue pecunia. Sic Britanni et Bataui et Caesari et regi Lusitaniae copias submittebant.

4. Rarior est casus, quem tangit Grotius, quod foederatus vtrique foederato praesentiam suam promisit. Quum enim praesentia sit indiuidua, nec pluribus simul commodari possit: quaeri tunc posset, *vtri foederatorum ipse praesens adesse teneatur?*

Et respondet Grotius, tunc potiorem esse caussam foederati antiquioris. Priori enim foederato iam ius quaesitum erat, quum nouum foedus iniretur.

num. 4. Addenda tamen exceptio, nisi posterius foedus simul sit coniunctum cum translatione dominii. Nam tunc posterius solet priori pacto anteferri, quia priori satis fieri potest praestito id quod interest. Et hinc ratio videtur 1. cur venditio posterior, sequuta traditione, priori praeferatur, 2. cur venditio tollat priorem locationem secundum vulgare: *Kauf bricht Miethe.*

Sed si vera fateri velimus, haec ex iure ciuili sunt. Ipse enim Grotius supra adcurate docuit, dominium etiam sine traditione nuda contrahentium voluntate transferri. Id si verum, posterioris contrahentis non melior caussa est, quam prioris.

§. 14.

Quaeritur porro, *an foedus in tempus initum tacite censeatur renouatum?*

Resp. minime, 1. quia natura omnium pactorum in diem initorum haec est, vt lapsu diei exspirent; 2. quia circumstantiae interea ita mutari potuerunt, vt foederati nostri intersit potius foedus finiri, quam continuari. Exemplum iam videmus in Heluetiis, vbi finito Gallorum foedere cum Euangelicis ciuitatibus nihil praestant Galli, nisi foedus renouetur.

§. 15.

§. 15.

Finitur etiam foedus alterius perfidia. Nam ea foederis natura est, quae pacti. Vtrumque tacitam habet conditionem: praestabo, si tu praestiteris.

Sed notandum, 1. locum esse huic iuri, si alteri prius aliquid praestandum sit. Hinc facta pace Badensi, quum et rex restitutionem Brisaci et Friburgi, et imperator electori Bauariae restitutionem promisisset: hic dicebat, se restituturum, si prius restituisset Gallus: hic idem repetebat. Neuter erat perfidus, quia neutri pax priori restitutionem iniungebat.

2. Perfidiam liberare partem innocentem, non perfidum: nam ita fructum caperet malitiae suae. Id et in pactis obtinet. E. g. si diuortium fit ob adulterium, solet parti innocenti permitti nouum connubium, non autem adultero, quia hunc perfidia sua a nexu non liberauit.

§. 16.

Sequitur tertia pars capitis *de sponsionibus*. Quid sit sponsio, iam in prima parte diximus. Hic tantum binae expediendae erunt quaestiones: num. 2.

1. *Si sponsio reprobatur a re publica, in quid teneantur sponsores?* an ad id quod interest, an ad restitutionem caussae in statum priorem, an ad dedendum corpus?

Prima sententia videtur ex iure ciuili defendi posse. Nam mandatarius, qui fines mandati transiit, tenetur ad id, quod interest.

Altera aequissima videtur. Qui enim cum sponsoribus pactus est, non aliud damnum incurrit, quam quod iam res non amplius sit in priore statu. Si ergo in eum statum reducatur, ipsi satis factum videtur.

Tertia sententia ex iure faeciali Romanorum est, et 2. exemplis illustribus firmata, sponsione nempe Caudina et Numantina, de quibus supra.

Grotius distincte hanc quaestionem soluit, et hinc 1. probat, summum imperantem huius modi sponsione non teneri. Id manifestum, quia nemo obligatur facto alterius, nisi vel mandatur adiit, vel vtiliter gestum sit negotium. Hic vtrumque obligationis fundamentum abest.

Inde colligit, 2. populum nec ad id, quod intereſt, nec ad reſtitutionem rei in priſtinum ſtatum teneri. Non ad prius, quia non laeſit alios, quibuſcum numquam pactus eſt populus. Nec ad poſterius, quia ſibi imputare debent, qui occaſionem rei bene gerendae ex manibus dimiſerunt.

num 3 4. 3. Nec exercitum teneri ex hac ſponſione, 1. quia nec ipſe contraxit, nec mandatum contrahendi dedit. Si enim id factum eſſet, omnino tenerentur. 2. Quia ſibi debent imputare, qui ſponſorum tantum fidem ſequuti ſunt.

Reliquum eſt, 4. vt corpora et bona debeantur ſponſorum, et corpora quidem, 1. ſi prae ſe tulerunt, quod publico nomine promittant, tunc enim manifeſtus eſt dolus, 2. ſi bona non ſufficiant reſarciendo damno.

Vnde quum Romani hoc modo et ſponſores et bona dederent, recte monet Grotius, aequius eſſe, vt primum bona dedantur, hiſque non ſufficientibus corpus.

§. 17.

num. 1. Quaeſtio II. *an obliget ſponſio ſummum imperantem ex notitia et ſilentio?* Alias enim vulgaris regula eſt, eum, qui tacet, conſentire videri.

Reſp. diſtinguendum eſſe, an pure facta ſit ſponſio, an ſub conditione, ſi rata haberetur a ſumma poteſtate.

Poſteriore caſu nullam obligationem ex ſponſione naſci, palam eſt. Suſpenſus enim eſt pacti effectus a ratihabitione imperantis: eam vel expreſſe fieri oportet verbis, vel tacite factis: adeoque nudum ſilentium non ſufficit.

num. 2. 3. Si pure factum, tunc denuo diſtinguendum, vtrum ſolum ſilentium tenuerit imperans, an factum acceſſerit, ex quo ratihabitio colligi poſſit. E. g. ſi ſponſio facta ſit, vt naues tradantur, et imperans ante ratihabitionem expreſſam naues quaſdam acceperit.

Fundamentum eſt, quia qui vna in re pactum probat, id totum videtur probare.

Ad factum autem hic referri nequit non factum. Eoque pertinet elegans exemplum ex Polybio et Liuio adductum. Aſdrubal promiſerat, Carthaginenſes Iberum non tranſituros. Carthaginenſes poſtea negabant, eam ſponſionem ſuo iniuſſu initam

ratam

ratam esse. Obiiciebant Romani, eos tacite ratum habuisse; quia Iberum non transierint. Carthaginenses respondebant, nullam fuisse occasionem. Et id recte. Ex non facto nulla inferri potest ratihabitio, quia nihil positiui hic adest, ex quo voluntas ratihabendi posset colligi.

Posset et quaestio subiungi, *an duces et milites iniussu summi* num. 4. *imperantis possint pactionem cum hoste inire expediendae salutis suae caussa, vti saepe fit in obsessionibus vrbium*? Sed quia haec quaestio ad ea, quae in bello licita sint, pertinet, hinc de ea acturi sumus libro vltimo.

CAPVT XVI.

DE INTERPRETATIONE.

§. 1.

DOctrina de interpretatione veluti vaga ac incertae sedis nu. 1. 2. est. Theologi eam sibi vindicant sub titulo *theologiae exegeticae*. Clericus eam refert ad criticam. Grotius primus ad ius naturae retulit, eumque postea sequuti sunt Pufendorffius, Thomasius, et alii. Propria tamen huius doctrinae sedes est in logica.

Quaeritur itaque, *cur Grotius hanc doctrinam ad ius naturae referat*? et *cur hoc potissimum loco eam pertractet?* Ratio est, quia hactenus actum de promissis. Jam de illis saepe nascuntur dubia, quomodo intelligenda sint. Non enim ad verba solum, sed praecipue ad sensum promittentis respiciendum est. Quis vero fuerit sensus, id ex regulis interpretationis est iudicandum. Dici non potest, quanta sit huius doctrinae vtilitas in publicis negotiis. E. g. Ferdinandus Catholicus foedus inierat cum rege Galliae de diuidendo regno Neapolitano. Quum Gallis adsignaretur Campania, aliaeque prouinciae, statim hic oriebatur quaestio, antiquane Campaniae significatio locum habere debeat, an noua? Opus ergo erat interpretatione.

Recte autem notat Grotius sub finem *n.* 2. interpretationem num. 2. niti signis, signa autem esse duorum generum, verba et coniecturas. E. g. si dubium oritur, quid significent verba Caroli V. *idem*,

V. *idem, quod optat rex Franciae, et ego volo*; id ex coniecturis repetendum. Sin quaeratur, quid significent verba: *saluo capite abito*; id ex verbis iudicandum.

Verba iterum vel *simplicia* sunt, vel *complexa* siue *coniuncta*: Vel enim in vocibus simplicibus latet obscuritas, e. g. Titio lego penum: vel in integris phrasibus et propositionibus, e. g. quod optat rex Franciae, et ego volo.

Constat ergo caput duabus partibus. Nam 1. agitur *de verbis* tam *simplicibus* §. 2. 3. quam *coniunctis*, §. 4-16. 2. *de coniecturis* §. 20. *ad fin.*

§. 2.

Fundamentum omnis verborum interpretationis est proprietas significationis. Qui enim nobiscum loquitur, vult, vt verba eam in nobis excitent ideam, quam ipse habet. Ergo rem debet eloqui vocabulis propriis, adeoque valet regula: *verba tam diu accipienda sunt in sensu proprio et natiuo, donec absurdum inde non sequitur.* E. g. si quis dixerit, regem hunc esse tyrannum et barbarum, vel si virgo promiserit iuueni per litteras, se eum constanti amore amplexuram: nemo temere per tyrannum intelliget regem, per barbarum eum, qui Graecus non sit, per amorem caritatem Christianam. Nam verba accipienda sunt in sensu proprio, quamdiu non sequitur absurdum.

At id notandum, si de proprietate vocis quaeritur, non esse respiciendum 1. ad etymologiam, quia illa saepissime fallit, e. g. schola ab otio dicta; nec 2. ad analogiam, quia et haec fallit, e. g. perire significat interire, ergo deperire, valde interire; nec 3. ad vsum veterem, quia significatio vocum mutari potest, vt docent vocabula, tyrannus, fur, sophista, sed ad solum vsum, quem penes et arbitrium est, et vis, et norma loquendi. Hinc facile euanescunt cauillationes. E. g. rex Turcarum promittebat praesidio Negropontano, se milites saluis capitibus abire passurum, sed illos medios dissecari iussit. Attila promittebat, se sanguinem in vrbe non fusurum, ciuesque eius partim cremabat, partim diffodiebat. Carolus V. promittebat Phillippo, Hassiae landgrauio, se illum dimissurum sine perpetuo carcere, (ita enim Granuellanus callide in saluo conductu scripserat, *ohne evvige Gefængniss*, pro, *ohne einige Gefængniss*,) et postea multorum annorum carcere illum macerabat.

§. 3.

§. 3.

In specie quoque de artium vocabulis notanda regula: *artium vocabula intelligenda sunt ex sensu eius artis peritorum.*

Hinc inter Ferdinandum Catholicum et regem Galliae, quae Campania sit, optime decidere potuissent geographi: quid classis sit, optime docebunt nauarchae: quid exercitus, ex duce bellico discemus. Horum ex vsu interpretanda sunt vocabula.

Addenda tamen exceptio, modo qui loquitur praesumatur artis terminos habuisse perspectos. Sic alio tempore dixi, Iacobum Bohemium, quem alii pro haeretico, alii pro philosopho Teutonico venditant, saepe vti vocabulis Latinis, vt essentia, qualitas, scientia, sed cum sutor esset, iis adfingebat sensum pro lubitu. Ita memini, rustico nobilem extorsisse transactionem, cuius instrumento aduocatus Latinam subiecerat clausulam: renuncio omnibus exceptionibus laesionis enormis et enormissimae, quod metus caussa, doli mali, cet. Rusticus rescindi transactionem petebat. Nobilis negabat id fieri posse, quia omnibus exceptionibus renunciauerit; verba clara esse, et se merito prouocare ad ICtorum vsum. Sed respondebat rusticus, se Latina non intelligere, adeoque nec scire, quid verba illa velint. Et vicit rusticus.

§. 4.

Aliquando etiam coniecturis opus est in ipsis verbis, 1. si sint ambigua; siue ambiguitas sit in vno vocabulo, quod dialectici homonymiam vocant, siue in integra phrasi, quod amphiboliam adpellant. E. g. seruum legauit, potest intelligi seruum misit, et seruum testamento reliquit, homonymia latet in voce *legauit.* At si dicitur: quod optat rex Galliae, et ego volo, tunc amphibolia latet in tota phraseologia. *num.* 1

2. Si verba in speciem sibi repugnent, e. g. si quis in testamento scripserit: Titio et Sempronio aedes meas lego. Quam partem Titius habebit, eam Sempronio, et quae huic obtinget, eam Titio do, lego. Fundamentum, cur coniecturis tunc locus sit, est praesumtio pro homine sanae mentis, quod non videatur sibi contradicere. Hinc cessat haec praesumtio.

1. Si pacta, testamenta, scripta, quae sibi contradicere videntur, sint diuersorum temporum. Possent enim homines et principia et voluntatem suam mutare.

2. Si scriptores meditationi non sint adsueti. Hos enim sibi non posse non aliquando contradicere, palam est. Sic multae sunt contradictiones in Talmude, in scriptis fanaticorum, cet.

3. Si scriptum ex variis libris diuersorum auctorum sit compilatum, e. g. Corpus iuris. Inde ergo decidenda quaestio: an in iure nostro sint antinomiae? Wissenbachius eas vbique sectatur. Strauchius quidquid potius concedendum putat, quam quod dentur antinomiae. Neuter recte. Non praesumendae vbique antinomiae, quia Tribonianus et collegae nec emotae mentis, nec stupidi fuerunt: at nec nullas dari suspicandum; quum Corpus iuris ex libris diuersorum auctorum, diuersis temporibus florentium, diuersis sectis addictorum, a diuersis personis compilatum.

num. 2. Addit auctor obseruationem, quod nonnumquam coniecturae se sponte ingerant, et tam sint verosimiles, vt pro veris haberi possint. Eae vocantur *ex scripto et sententia.* Sic e. g. si Titio legaui 1000. et 100. sint in orbe Titii, mihi ignoti, vnus autem frater vel familiaris eiusdem nominis, facile se suggerit coniectura, quod de hoc senserim.

Aliae coniecturae se non sponte insinuant, atque hinc certis locis vel fontibus opus est, quarum tres sunt, *materia*, §. 5. *effectus*, §. 6. et *coniuncta* §. 7. 8.

§. 5.

Materia est obiectum, de quo verba loquuntur. Ei enim consentanea esse debent, quaecumque de illo dicuntur. Vnde logicis est regula: *talia sunt subiecta, qualia permittuntur esse a suis praedicatis, et contra.* Iam videbimus exempla.

1. Grotius quam plurima adfert, nos primum explicabimus; eique adiiciemus aliud. Pacti sunt hostes inducias per 30. dies. Alter interdiu abstinet ob omni caede: sed noctu hostes incautos opprimit, castella intercipit, pagos exspoliat et incendit, Quaeritur, naturales dies intelligendi sunt, an ciuiles 24. horarum? Resp. quia agitur de induciis, induciae autem nullae essent, si non liceret ab armis quiescere, res ipsa suadet, intelligendas esse dies ciuiles.

2. Addo exemplum Philippi Hassi, quod supra memoraui. Disputabatur inter landgrauium et Granuellanum, vtrum in saluo

uo conductu, quem vocant, legendum sit, *sine vlla captiuitate*, (*ohne einige Gefangniſs*), an, *sine aeterna captiuitate*, (*ohne ewige Gefangniſs?*) Ex materia ſubſtrata palam eſt, priorem interpretationem ſolam genuinam eſſe. Quis enim ſaluum conductum petit, ne perpetuo carcere maceretur, ac non potius, vt plane non captiuus ſit?

§. 6.

Effectus eſt, qui ex verbis ſequitur. Quum ergo nemo cenſeatur velle, vt, quod loquitur vel ſcribit, nullum ſortiatur effectum: recte interpretes regulam tenent: *verba ita interpretanda ſunt, vt effectum ſortiantur.*

Elegans eſt exemplum Bruſidae; quod ex Thucydide refert Grotius, qui inſidens agro Thebano cum exercitu, accepta pecunia promittebat, ſe agro Boeotiorum exceſſurum, ac deinde negabat, agrum, quem exercitu ſuo occuparit, Thebanorum eſſe. Quis, quaeſo, pecuniam dat hoſti, vt prouinciam teneat?

Sic et abſurdum, ſi verba teſtamenti: quam partem Titius habebit, Sempronio lego, et quam hic capiet, Titio, ita interpretari quis vellet, quod neuter rem habere debeat, quis enim ideo condit teſtamentum, vt nullum effectum habeat?

§. 7.

Tertius locus coniecturarum eſt coniunctorum. Haec vel ſunt coniuncta *origine*, vel *loco*. *Coniuncta origine* ſunt, quae ex eadem origine, eademque voluntate ſunt, et alias quoque vocantur *loca parallela*. Vnde regula: *verba vnius loci obſcuriora interpretanda ſunt ex loco altero clariore.* Sic e. g. quando in S. S. vno loco dicitur: *baptizabit vos Chriſtus igne*, id facile explicabitur ex altero parallelo: *baptizabit vos ſpiritu ſancto.*

Sic ſaepe, quod in teſtamento obſcurum eſt, explanari poteſt ex codicillis, et contra. Saepe lex Codicis lucem infert legi Pandectarum, cet.

§. 8.

Coniuncta loco ſunt duo, 1. ratio verborum; et 2. antecedentia et conſequentia. De poſterioribus notanda regula: *verba non interpretanda ſunt extra contextum, ſed conſideratis antecedentia*

 ceden-

cedentibus et consequentibus. De priore: *lex ita interpretanda, prout eius rationi consentaneum est*, vel: *vbi eadem ratio, ibi eadem iuris dispositio.*

Sic e. g. quum in *art.* 4. *pac. Ryswic.* verba obscura sint, quod religio in prouinciis restitutis relinqui debeat in statu pristino: absurde pontificii id pro se interpretantur, quum antecedentia doceant, pro fundamento positam fuisse pacem Westphalicam.

Sic si lex: nemo frumentum exportato, interpretanda, ex ratione legis palam est, prohiberi etiam exportationem farinae.

Recte tamen Grotius monet, distinguendam mentem a ratione, vel, quod perinde est, praetextum a vera caussa, quae legislatorem mouit. E. g. scio principem lege prohibuisse calceos ligneos, sub praetextu, quod pedibus inimici sint: sed vera ratio erat, quia rustici ita non soluebant vectigal, quod soluitur ob calceos coriaceos.

§. 9.

Sequuntur quaedam obseruationes de verborum significatione, et quidem 1. voces modo laxius, modo strictius accipi, quas significationes probe obseruare debeat interpres. Sic e. g. heres in iure ciuili accipitur laxius, eoque vocabulo et masculi et feminae, descendentes, adscendentes, et collaterales denotantur. Sed in iure feudali strictior obtinet significatio. Non enim feminae sunt heredes feudales, nec ex masculis agnatis omnes, sed qui a primo adquirente descendunt.

§. 10.

2. Altera obseruatio pertinet ad odiosa et fauorabilia, de quibus vulgo suggerunt regulam: *fauorabilia late, odiosa stricte sunt interpretanda.* Grotius praeterea tertium genus addit mediorum et mixtorum, et de illis habet regulam: *mixta pro magnitudine boni aut mutationis modo late modo stricte interpretanda.* E. g. si aliquis condemnatur ad crurifragium, indubio id intelligitur de mitiore genere supplicii, quo ceruix primum rota contunditur, non de atrociore, quo tibiae primum franguntur, deinde brachia, cet. Est enim crurifragium res odiosa.

Si princeps concessit priuilegium ob bene merita, id interpretandum laxius, est enim fauorabile.

Deni-

Denique si princeps pacis caussa pactum vel transactionem cum rebellibus iniit, ea modo laxius, modo strictius explicanda, prout vel maius vel minus bonum est, quod inde nascitur, maior vel minor mutatio, quae hoc pacto facta est.

Ita quidem veteres omnes, et post Grotium etiam Pufendorffius. Sed Thomasius primus has regulas destruxit singulari dissertatione, contra Vincentium Placcium scripta, quam et *iuris prudentiae diuinae* inseruit. Nimirum obseruauerat vir acutissimus, neminem adhuc definitionem adcuratam dedisse odiosorum et fauorabilium. Ipse Grotius in hac paragrapho descriptiones dat satis ineptas, e. g. *fauorabilia sunt, quae aequalitatem in se habent*, et tamen eo referunt beneficia principis, *et quae communem spectant vtilitatem*; et tamen poenae etiam sunt res odiosae. Sic etiam *odiosa* Grotio sunt, *quae partem alteram tantum aut plus altera grauant*, (ergo beneficia principum erunt onerosa), *quae poenam in se continent*, (ergo poena non spectat communem vtilitatem), *quae actus faciunt irritos, et quae de prioribus aliquid immutant*, (ergo testamentum posterius erit odiosum.)

Immo ne possunt quidem definitiones adcuratiores dici. Nam fauorabile et odiosum sunt ideae relatae. Hinc diuerso respectu modo fauorabilis est res, modo odiosa, e. g. dos est fauorabilis respectu generi, odiosa ratione soceri; poena odiosa est ratione rei damnati, fauorabilis ratione rei publicae. Quum ergo cessent fauorabilia et odiosa, cessant etiam mixta.

Ergo regulae sunt nullius momenti. Sed verum tamen est, inquis, poenales leges et sententias esse strictae interpretationis. Resp. 1. id non semper fit. Nam si poenam lex irrogat exportantibus frumentum, eamdem etiam irrogare censetur exportantibus farinam. 2. Si vel maxime id concedimus, quod aliquando leges poenales sint strictae interpretationis: id tamen ex alia fit ratione, quia scilicet humanitas iubet in poenis semper inclinare in mitiorem partem, non quod poenae sint odiosae, sed quod, quantum fieri potest, iudicem deceat abesse a crudelitate et truculentia.

§. 11.

Ita 3. apud Rom. magna erat differentia inter actus bonae fidei et stricti iuris. Illos latius, hos strictius interpretabantur, e. g.

e. g. ex contractibus bonae fidei etiam vsurae adiudicabantur; licet non promissae. Quaeritur itaque, *an id ex iure naturae et gentium sit?*

Negat Grotius, et recte. Nam totum hoc discrimen non ex natura horum contractuum fluit, sed ex subtilitate formulariae iuris prudentiae Romanae.

Sed putat rem vsum habere, si hodienum actibus quibusdam certa forma praescripta sit legibus ciuilibus, e. g. vt traditio fiat effestucatione, vt in Geldria. Tunc enim in dubio eam semper requiri, et actui inesse censeri. Sin actus per se sit indefinitus, veluti donatio, tunc benignior procedendum, et simpliciter promissorum fidem exigendam. Vera haec quidem: sed nec ista ex iure naturae, verum ex iure ciuili sunt.

§. 12.

His praemissis iam facile patet, quid sentiendum sit de regulis a Grotio hac paragrapho suppeditatis. Prima est:

I. *In non odiosis verba sumenda sunt secundum totam proprietatem vsus vulgaris.* Exempli loco esse possunt, quae ipse Grotius adfert, vt masculinum genus commune notet, e. g. *mei heredes* in dubio notant vtrumque sexum. Ita in oratione *pro Caecina* eleganter interpretatur verba edicti: *vnde tu deiectus es.* Reus enim non deiecerat Caecinam, sed illum prohibuerat suum adire. Sed vtrumque exemplum et fauorabile est et odiosum. *Mei heredes habento*, est fauorabile, *mei heredes soluunto*, est odiosum: et tamen vtroque casu sexus vterque intelligitur. Caussa Caecinae fauorabilis erat ratione Caecinae restituendi, at odiosa ratione deiicientis. Et tamen vtriusque interitu eadem locum habet edicti interpretatio.

num. 1. II. *In fauorabilibus, si is, qui loquitur, ius intelligat, aut peritorum iuris consilio vtatur, verba laxius sumenda, vt etiam includant significationem artis.* Sed sic re vera res fauorabilis fit odiosa ratione eius, qui ius nouit, et is poenam fert scientiae suae. E. g. donat aliquis in aliam prouinciam migraturus alii penum, et pro populari vsu intelligit, quae sibi supersint in cella penuaria, vt carnes, pernas, poma, et similia; alter autem dicit, tu iuris peritus es, hinc mihi etiam debes ligna, carbones. Quid stolidius? Et hinc ipse Grotius addit limitationem, quae totam fere regulam destruit sub finem paragraphi.

III. *In*

III. *In odiosis etiam sermo figuratus aliquando admittitur, quo onus vitetur.* Exemplum Grotii est: foederatus promisit auxilia, non debet ea mittere, nisi alterius impendiis. Sed 1. quid hic figurati sermonis? 2. decisio ne quidem vera est. Nam ex circumstantiis iudicandum erit, quis impendia ferre debeat, e. g. si potens impotenti, Gallus Heluetiis promittat 30000. milites impendiis Heluetiorum, onus id erit magis impotentiori rei publicae, quam auxilium.

§. 13.

Sequitur quaestio illustris, *an in foederibus sociorum nomine veniant ii tantum, qui tunc sunt, an qui et in posterum in societatem nostram admittuntur?* Occasionem huic quaestioni dedit foedus inter Romanos et Carthaginenses. Finito enim bello Punico pax et hac conditione inibatur: *vtriusque populi socii ab vtroque populo tuti sunto.* Hannibal postea Saguntinos vexabat, et demum vrbem funditus delebat. Quaerebatur, *an foedus a Carthaginensibus fuerit violatum?* Carthaginenses negabant, quia Saguntini eo tempore non fuerint socii populi Romani. Romani contendebant, intelligi etiam socios futuros. num. 1.

Quid Grotius? negat Saguntinos foedere comprehendi, ex ea ratione 1. quia hic agatur de abrumpendo foedere, quae res sit odiosa, 2. quia sic Carthaginensibus adimatur libertas hostes armis persequendi, id quod denuo odiosum.

Sed haec decisio nihil est. Nam 1. et odiosa et fauorabilis res est, de qua agitur, odiosa Carthaginensibus, faucrabilis Saguntinis et sociis Romanorum. 2. Qui sociis suis prospectum cupit, procul dubio id facit in futurum, non in praeteritum. Ergo et futuros procul dubio foederatos intelligebant paciscentes. 3. Non est odiosum, Carthaginensibus armis persequendi Saguntinos libertatem adimi: habent enim ius conquerendi iniurias apud Romanos, et si hi iustitiam negassent, tunc possent iure suo vti?

Quum vero semel Grotius vulgarem amplexus sit regulam, quaerit: *an non nefas fuerit Romanis, socios Saguntinos defendere?* num. 2.3.

§. 14.

Noua quaestione regulas suas de fauorabili et odioso illustrat Grotius. Quaerit, *si foedere inaequali conuenerit, vt foederatus*

deratus altero inconsulto bellum gerere nequeat, an id late de omni bello, an stricte de offensiuo, quod vocant, intelligendum sit?

Resp. de offensiuo tantum. Foedus enim, inquit, hoc odiosum est, quia id inaequalitatem continet, et libertatem alterius partis nimium coarctat: odiosa vero stricte interpretanda.

Ipsa decisio vera, sed ratio decidendi, vt iam saepe monuimus, inepta est. Vera ratio est, quia ex ipsis verbis patet, bellum defensiuum intelligi non posse, quia alias absurdum inde sequeretur, vt voluerint Romani foederatos cogere, vt a quouis impune possint exstirpari. Verba autem ita intelligenda, ne absurdum inde sequatur.

§. 15.

Sequitur nouum exemplum. Finitis bellis Punicis, primo et secundo, foedera admodum inaequalia inire tenebantur Carthaginenses: sed tantum illis expresse seruabatur libertas, id est, vt hodie loquimur, *la Souveraineté*: non erant subditi Romanorum, sed foederati inaequales. At quum Cato in senatu Romanis, nulla iniuria prouocatis, suasisset, vt Carthaginem funditus exscinderent: mittebantur legati, qui Carthaginensibus hanc conditionem ferrent, vt in alium locum mediterraneum migrarent; ibique nouam vrbem conderent. Hi pacem se adcurate seruasse clamabant, Romanos autem sibi iniuriam facere, qui tale quid iubeant eos, quibus libertatem diserte confirmassent. Respondebant Romani, se libertatem ciuibus, non moenibus et domibus promisisse. APPIAN. in *Punicis*. Quaeritur itaque, *an foedus ita recte interpretati sint Romani?*

Negant omnes, et recte: non quod pactum hoc tamquam odiosum strictae fuerit interpretationis, sed quod hoc fluat ex ipsa natura libertatis et *αὐτονομίας*. Verum est, eam competere ciuibus, non domibus et moenibus: sed ciues tamen dici non possunt liberi et *αὐτόνομοι*, qui ab alio cogi possunt ad migrandum loco, et sedes alio transferendas. Aeque absurda ergo erat haec interpretatio, acsi quis promitteret vitam, et dicat deinde, vitam animae, non corpori competere, adeoque fas esse corpus destruere.

§. 16.

§. 16.

Pergit Grotius ad famosam quaestionem de pactis realibus et personalibus. Ita non dicuntur pacta ratione originis, quasi ex iure in re sint, nam ita omnia pacta et contractus sunt personalia, sed ratione effectus. Ex quibusdam pactis heredes etiam obligantur, et heredes etiam ius nanciscuntur: aliorum effectus ad heredes non transit. Illa dicuntur realia, e. g. emtio venditio, haec personalia, e. g. pactum sponsalitium. Quum ergo saepe nasci soleat controuersia, reale, an personale sit pactum: certae in promtu esse debent regulae, vnde id diiudicandum. num. 1.

Reg. I. *Pacta cum populis liberis inita sunt realia.* Ratio, quia ipsum subiectum est immortale et perpetuum. Manet idem corpus, etiamsi magistratus, immo et forma mutetur subinde. Hinc etsi ex libera res publica fiat monarchia: saluum tamen est foedus, quia idem corpus manet. Quemadmodum enim ideo foedus non exspirat, quia hoc triennio alii sunt ordinum delegati, quam superiore, et quia ex ordinibus illustribus, qui ante 100. annos rem publicam repraesentabant, hodie nullus superest; ita nec exspiraret, si loco ordinum princeps praeficeretur.

Exceptio tamen est, si foedus expresse eum in finem initum, vt rei publicae libertas contra monarchiam defendatur. Hinc exspiraret foedus, si ciuitas Heluetica vellet principem creare.

Reg. II. *Pacta cum monarchis inita sunt realia, si vel in perpetuum, vel ita inita, vt expresse heredum fiat mentio. vel heres ita succedat, vt teneatur praestare factum defuncti.* Absurde ergo Perseus negabat foedus cum Philippo initum ad se pertinere, quum et in perpetuum initum esset, et Perseus esset Philippi filius et heres. num. 2.

Immo temporarium foedus est reale, si tempore nondum elapso moriatur paciscens. Ita enim expressa est paciscentis voluntas, vt et successor obligetur, quoad tempus elapsum sit. Hinc quum Leopoldus imp. cum Turcis iniisset inducias 20. annorum: peccasset Iosephus, si tempore illo nondum elapso bellum mouisset.

num. 3. Reg. III. Grotii haec est : *in dubio foedera fauorabilia perpetua et realia ; odiosa personalia intelliguntur.*

Sed quaenam sunt foedera fauorabilia et odiosa ? Fauorabilia, inquit, sunt foedera pacis, commerciorum, vel defensionis mutuae caussa inita : non autem offensiua, quae vocant, ea odiosa habentur.

Sed resp. aeque fauorabile est vindicare iniurias rei publicae illatas, quam se defendere, et pax ex altera parte aliquando aeque odiosa est, ac bellum offensiuum.

Dicendum ergo, in dubio foedera omnia praesumi realia, nisi vel personae industria electa sit, vel caussa, ob quam foedus initum, cessarit. E. g. si foederati reliqui vni imperium militare ob insignem belli peritiam detulerint, vel si mortuo foederato res publica laedens laesae satis faciat ex asse.

num. 4. Sed obiicitur, societates morte finiri, adeo vt si socii se obligarint pro heredibus, hi tamen non teneantur inuiti in societate manere. Cur ergo cogantur res publicae ?

Resp. 1. regula illa de societate est ex iure mere ciuili. 2. Ratio eius, quod socius socii industriam elegerit, non quadrat rebus publicis, quae foederati potentiam elegisse censentur.

Obiicit BODINVS, *de re publ. lib. V. cap. vlt.* foedera iureiurando firmantur. Iusiurandum personam non egreditur. Ergo nec foedus.

Resp. nulla consequentia. Iusiurandum obligationem non producit, (nam et iniurati foederati obligantur ex nudo promisso,) sed firmiorem reddit. Hinc recte Grotius : potest iuramenti obligatio personam tantum obstringere, et ipsa promissio obligare heredem.

§. 17.

Reg. IIII. *rex ex foedere tenetur, et ius retinet, etiam regno expulsus.* Ratio est, quia rex non solum est vocabulum facti, sed et iuris. Rex erat Ludouicus Pius etiam regno iniuste priuatus. Ergo et omnia, quae tamquam Rex egit, rata manent.

Hinc e. g. Carolus II., rex Britanniae, regno eiectus non poterat bellum mouere iis, quibuscum pater foedus inierat. Et contra, qui patri defensionem promiserant, iam et pro filio bellum suscipere tenebantur. Sed haec quidem in scholis vera sunt.

ſunt. Mundus aliter ſentit. Principibus regno priuatis idem accidit, quod plebeiis:

Donec eris felix multos numerabis amicos;
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

§. 18.

Reg. V. *foedus cum anteceſſore initum non tranſit ad ſucceſſorem iniuſtum.* Sic Cromwello nullum ius erat ex foederibus cum Carolo I. eiuſque anteceſſoribus initis. Rationes ſunt duae, 1. quia foedus initum cum principibus. Tales non ſunt inuaſores, ſed tyranni: poſſeſſionem habent, non ius.

2. Quia nemo poteſt duobus hoſtibus ſimul vno eodemque foedere obſtringi. Atqui foedus cum iuſtis anteceſſoribus initum etiam ad ſucceſſores iniuſte regno eiectos tranſire §. 17. demonſtratum eſt. Ergo non poteſt tranſire ad ſucceſſores iniuſtos. Abſurdum e. g. fuiſſet, ſi Belgae ex foedere cum Eliſabetha et Iacobo I. inito obſtricti fuiſſent et Carolo II. et Cromwello.

§. 19.

Subiungit Grotius quaeſtionem Chryſippi notiſſimam: *ſi quis ei qui prior ad metam peruenerit, praemium promiſerit, et vterque eodem momento eo perueniat, vtrum praemium nulli, an alterutri, an vtrique debeatur?*

Neutrum accipere iniuſtum eſt, nam ſic fruſtra laborem, ad quem ſine praemio non obſtricti erant, ſuſcepiſſent. Alterutri illud dari, aeque iniuſtum, quum ſint in pari cauſſa. Vtrique dari non poteſt, quia non duo, ſed vnum praemium promiſſum. Nemo autem tenetur plus praeſtare, quam promiſit.

Sed reſp. ſupereſt quartum, vt vterque accipiat, ſed vnum illum praemium, quod promiſſum. Id eſt, inter ſe illud diuidunt aequa lance, non quia fauorabilia ſunt virtutum praemia, quam rationem allegat Grotius, ſed quia ſupra diximus, ita interpretanda eſſe verba, vt effectum habeant.

§. 20.

Hactenus ergo ſatis deſtruximus regulam de fauorabilibus et odioſis, oſtendimuſque, poſſe pleraſque deciſiones, quas ex hoc *num. 1.*

 funda-

fundamento petiit Grotius, ex aliis regulis hermeneuticis desumi. Iam pergimus ad partem capitis posteriorem, et quia hactenus ostensum, quomodo ex ipsis verbis petenda sit interpretatio: iam videbimus, quando ex sola coniectura desumenda sit, quamuis ex verbis immediate hic sensus non fluat.

Secundum has coniecturas interpretatio diuiditur in *extendentem* et *coarctantem*, vel, vt alii loquuntur, in *extensiuam* et *restrictiuam*. *Extensiua* est, quando lex vel pactum profertur ad casum, qui verbis ipsis non continetur. E. g. septimum praeceptum est: *ne adulterium comittito*; an ideo licet stuprum comittere? octauum: *ne furtum comittito*; licetne ergo defraudare alterum? *Restrictiua*, quando casus eximitur a lege vel pacto, quem verba videntur comprehendere. E. g. qui sanguinem hominis fudit, eius sanguis fundetur; an et chirurgi venam secantis?

An ergo id licet pro lubitu? an in cuiusque arbitrio positum, vtrum extensiua, an restrictiua interpretatione vti malit? Minime, sed certo opus est fundamento, quod non aliud est, quam ratio legis vel pacti.

num. 2. Nascitur inde regula: *quoties ratio legis vel pacti vnica latius patet, quam verba, toties locus est interpretationi extensiuae.* Ratio enim est finis, quem legislator vel paciscens intendit. Ei media debent esse proportionata. Ergo ita interpretanda, vt finem hunc adsequatur. E. g. nemo sine laterna noctu prodeat in publicum. Prodeunt laterna instructi, sed Vulcanum in cornu non gerunt, an incidunt in legem? Nemo frumentum exportato ad hostes. Ciuis exportat farinam, an impune id faciet?

num. 3. Sed ipse auctor iam illustria quaedam exempla adfert. Lacedaemonii, ceu ex *Nepotis Themistocle* patet, Athenienses prohibebant muris cingere vrbem: procul dubio ex pacto, siquidem alias ius nullum impediendi habuissent. Quid si Themistocles nouum muniendi modum per aggeres perspectum habuisset, an eo saluo pacto potuisset vti? Minime.

Condidit aliquis testamentum, et Maeuium substituit postumo si moriatur. Postea ne nascitur quidem: an Maeuius heres erit? Omnino, quia ratio disponendi fuit, quod Maeuium vellet heredem esse, si suus non exstaret.

num. 4. Supra iam habuimus casum, quod Caecina adprehensurus posses-

possessionem prohibebatur praedia adire, et quod, quum interdicto *vnde vi* vteretur, disputatum fuerit: an ei locus sit, quum verba interdicti haec sint: *vnde tu deiectus es?* Caecina autem non fuerat deiectus, sed non admissus.

Resp. omnino locum esse interdicto, quia praetoris ratio et finis fuit prohibere omnem vim, quo quis suo iniuste priuatur.

Athenis lex erat, patrem testari non posse inuitis liberis. Pyrrhus, filia inuita, non testamentum condiderat, sed adoptauerat, quaestio erat, an in legem inciderit? idque recte adfirmat Isaeus, quia legislatoris ratio fuit prohibere, ne liberi iniuste exheredes essent.

§. 21.

Eodem pertinet quaestio GELLII *Noct. Attic. lib. I. cap. 13.* *An mandatarius mandatum possit adimplere per aequipollens?* E. g. iussit aliquis, vt pro se fideiubeam, ego mandaui creditori, vt crederet. Mandauit quis, vt actionem instituam suo nomine ad rem consequendam, ego sine actione rem redigo, vt res tradatur, an ratum habere debet dominus?

Resp. respiciendum esse ad rationem mandati, si mandans finem suum consequitur etiam per aequipollens, rem ratam habere tenetur: sin aliud probabiliter intendit, locum non habet interpretatio extensiua. In exemplis allatis finis mandantis prioris fuit, mutuum accipere, hunc finem adsequitur, siue fideiubeam, siue mandem: posterioris finis erat, rem consequi, eam consequitur, siue actione vtar, sine vltro possessor reddat.

At si finis et ratio sit diuersa: tunc aliud statuendum. E. g. mandaui, vt mihi quis emat Puffendorffium, mandatarius Grotium emit.

§. 22.

Iam ad interpretationem restrictiuam. Ei locus est vel ob defectum voluntatis, §. 22. 25. vel ob repugnantiam casus cum voluntate. §. 26. *sequ.*

De priore regula I. est: *si ex interpretatione litterali sequeretur absurdum, tunc vtendum interpretatione restrictiua.* Nemo enim legem ferens vel paciscens praesumitur absurda velle, alias

enim non esset sanae mentis, adeoque nec legislator esse, nec pacisci posset, cet. Qui feram in silua principis occiderit, per triennium ad operas publicas condemnatur. Haec lex si porrigeretur ad eum, qui lupum vel aprum se adgredientem occidit, esset absurda. Ergo opus interpretatione restrictiua.

§. 23.

Regula II. *quoties verba latius patent, quam ratio diserte expressa, toties restrictiua opus est interpretatione.* Quia hactenus saepe turbae factae, nemo post XI. horam aedibus suis egreditor, qui egreditur, mulctabitur 100. florenis. Egressus aliquis est, vt medicum vocaret ad aegrotum, non mulctabitur, quia verba laxiora sunt ratione adiecta.

§. 24.

Reg. III. *quoties aliunde constat de ratione legislatoris vel paciscentis, toties secundum illam lex interpretanda restrictiue.* E. g. rex Prussiae inhibuit edicto peregrinationes Gallicanas. Finis regis fuit impedire, quo minus pecunia ex Germania in Galliam frustra et sine fructu inferretur. Quis Prussicus a principe extero mittitur in Galliam sumtibus principis: an in legem incidit?

§. 25.

num. 1. Reg. IIII. *vbi non actus, sed potentia prohibita, ibi locum non habet restrictio.* E. g. pactum Romani inierant cum Carthaginiensibus, ne hi vltra certum promontorium classem ducere possent. Finis procul dubio fuit, ne bellum maritimum Romanis imparatis nasceretur. Iam fingamus, Carthaginienses non nocendi animo, sed exercendae turbae nauticae caussa classem eduxisse, an contra pactum egisse censendi erunt? Omnino: ipsa enim potentia illis adempta, non solus actus, vel, quod magis perspicuum, voluerant Romani paciscentes non solum bellum maritimum, sed et eius periculum et suspicionem hoc pacto excludere.

num. 2. Quaerit Grotius, *an promissa habeant in se tacitam conditionem, si res maneant, quo sunt loco?* ICti pragmatici id vocant conditionem tacitam, vel clausulam rebus sic stantibus, de qua

qua elegans et erudita exſtat diſſertatio ICti eximii Henr. *de* Cocceii.

Negat id Grotius, niſi apertiſſime pateat, ſtatum illum vnicam fuiſſe cauſſam promittendi. Recte. Ergo diſtinguendum erit, an mutatio ſtatus rerum pertineat ad eſſentiam rei, de qua pactum initum, an non. Priore caſu promiſſum ob illam eſt irritum, poſteriore minime. E. g. virgo, cui iuuenis matrimonium promiſerat, morbo reddita eſt tam deformis, vt iam ab ea plane abhorreat, pactum ſponſalitium ergo nullum. Contra ſi puella iſta incendio facta fuerit pauperior, ſalua erunt ſponſalia.

§. 26.

Alterum interpretationis reſtrictiuae fundamentum eſt repugnantia caſus emergentis cum voluntate. Voluntas vero colligitur aut ex naturali ratione, §. 26. 27. aut ex aliis ſignis §. 28. ſequ. Naturalis ratio dicitur *aequitas*, quae eſt correctio eius, in quo lex deficit ob vniuerſalitatem. Sic lex mori iubebat filium Manlii coſ. abſente patre caſtris egreſſum, verba enim legis vniuerſalia erant: ſed aequitas id debuiſſet corrigere ob circumſtantias. num. 1.

Ergo aequitas maxime differt a diſpenſatione vel indulgentia. 1. Illa et iudici obſeruanda, haec a ſolo imperante conceditur; 2. illa nititur iure, haec gratia; 3. illa legem interpretatur, haec eius effectum ſuſpendit.

Quia autem datur etiam aequitas cerebrina, notandae ſunt regulae certae, ex certis deſumtae indiciis. num. 2.

Reg. I. *quoties ſi verbis inhaerendum eſſet, aliquid fieret contra naturalia et diuina praecepta, toties aequitas iubet adhiberi interpretationem reſtrictiuam.* Lex iubet depoſitum reddere: ſi furioſo gladium redderem, vt alteri mortem intentet, fieret aliquid contra legem diuinam. Ergo non reddendus.

§. 27.

Reg. II. *ſi ex litterali interpretatione non quidem illiciti quid, ſed tamen aliquid graue atque intolerabile ſequitur, aequitas iubet adhiberi interpretationem reſtrictiuam.* num. 1.

Ratio eſt, quia, quum natura humana a rebus huius modi grauibus et intolerabilibus abhorreat, non praeſumitur aliquis

ſe

se obligasse ad grauia et intolerabilia a se non praeuisa. E. g. conductor in se recepit casus fortuitos. Aedes terrae motu corruunt, fruges a locustis depascuntur, non censetur de his insolitis cogitasse.

num. 2. Inde hoc consectarium elicit Grotius, non quoque veram esse doctrinam Ciceronis, quod non sint seruanda promissa iis, quibus promiseris inutilia.

Aequitas enim locum habet, si casus cum voluntate repugnat. Volui autem ego promittere, voluit alter promissum acceptare; adeoque nihil est, quod paciscentium voluntati repugnet. Obiicitur, at promissum inutile alteri esse. Resp. 1. id diiudicare non debet promittens, sed alter, cui promissum est. Deinde 2. si vel maxime inutile sit, non statim est damnosum, vti superiore casu, quo gladius depositus furioso erat reddendus.

num. 3. Et ita facile intelligitur locus SENECAE *de benef. lib. IIII. cap.* 35. ab auctore allatus. Nam pleraque exempla a Seneca allata pertinent ad regulam 1. vel 2.

§. 28.

Diximus *§. 26. n.* 1. voluntatem colligi vel ex naturali ratione, quae dicitur aequitas, vel ex aliis signis. De priore dictum, iam de his quoque agendum.

Horum signorum certissimum est collisio verborum, qualis hic non intelligitur contradictoria per se, qualis est in antinomiis, in pactis contrariis, sed per accidens, et ex circumstantiis, si casus incidat, vt duae leges vel duo pacta in se non pugnantia simul seruari non possint. E. g. dicit lex, *sabbathum esse sanctificandum*, dicit, *defensionem non omittendam.* Haec non sunt contradictoria. Sed casus incidere potest, vbi alterutra lex violanda, e. g. quum Pompeius Hierosolyma obsideret.

Quaeritur itaque, *quae* tunc *lex*, *quod pactum alteri sit praeferendum?* Grotius itaque certas regulas et hic commendat.

§. 29.

num. 1. Reg. I. *lex permissiua cedit praeceptiuae.* Ratio clara. Praeceptiua libertatem restringit; permissiua libertatem indulget. Ex prae-

praeceptiua ius nafcitur legiflatori, ex permiffiua ius nafcitur mihi. Ergo circa hanc poffum iuri meo renunciare, circa illam non poffum ius legiflatoris violare.

Reg. II. *lex, quae certum tempus praefcribit, praefertur ei, quae generatim aliquid praecipit.* E. g. dies fabbathi celebrandus, laborandum. Ratio eft, quia fic vtrumque fieri poteft.

Exceptus tamen eft cafus, fi obferuata priore lege occafio alteram feruandi elaberetur. E. g. Chriftus ipfe permittit, vt fabbatho afinus e fouea extrahatur, vt aegroti curentur, cet.

Reg. III. *lex vel pactio vetans vincit iubentem.* Leges enim negatiuae obligant femper, leges adfirmatiuae tantum occafione. Lex eft, *ne furtum comitte*; lex quoque, *da eleemofynas.* An poteft quis furari, vt eleemofynas dare poffit? Minime.

Reg. IIII. *fpecialis lex vel pactio generali praefertur.* E. g. Honora parentes, lex eft fpecialis. Aliorum commoda promoue, generalis. Quis dubitet, quin parentum maior habenda fit ratio, quam aliorum?

Reg. V. *lex poenalis vincit imperfectam* (dicitur autem *lex imperfecta*, quae poenam adiunctam non habet, vid. VLP. *Fragm. tit.* I. item, *lex, quae maiorem poenam irrogat, vincit eam, quae minorem minatur.* Poena enim eft malum phyficum, quia eft paffio. Ex duobus malis phyficis eft minus eligendum. Exemplum habemus in *Nou. CXV.* fi quis parentem detulerit vel accufarit, poteft exheredari: fed non poteft, fi detulerit filius patrem ob crimen perduellionis, quia in hoc delicto et filentium fupremo fupplicio punitur.

Reg. VI. *lex vel pactio pofterior vincit priorem.* Lex enim et pactio pofterior priorem tollit,

Addit auctor reg. VII. *pactum iuratum praeferendum iniurato.* Sed id perfpicue falfum. Iusiurandum enim nouam obligationem non producit. Immo effet hoc medium omnia pacta eludendi, fi iuratum iniurato promifcue praeferendum effet. E. g. Titius promifit primum matrimonium Maeuiae fine iureiurando, poftea Semproniae iurato. An pofteriora fponfalia praeferenda? Sic femper licebit priora eludere, cet.

Dicendum ergo, in dubio pofterius pactum tollere prius, fi inter eofdem initum fit: prius vincere pofterius, fi inter perfonas diuerfas, fiue iurata, fiue iniurata fint. Ratio eft, quia ex priore pacto alteri ius quaefitum eft, quod ipfi auferri pofteriore pacto cum alio inito nequit,

§. 30.

Subiungit auctor aliquot quaestiones leuiores, velut 1. *an in dubio contractus perfectus sit, antequam scriptura fuerit confecta?*

Resp. auctor, contractum subsistere sine scriptura, adeoque hanc ad eius essentiam non pertinere. Et id verum.

Sed addenda limitatio, modo consuetudo non inoleuerit plane contraria. Sic e. g. in Germania nulla fit emtio venditio rerum immobilium sine instrumento iudiciali; inter res publicas et principes nullum foedus initur sine instrumento. Hoc semel recepto, omnino praesumitur pactum nondum perfectum, antequam scriptura confecta et tradita sit, quod inter principes vocatur *permutatio instrumentorum.*

§. 31.

2. *An contractus gentium, quantum licet, interpretandi sint ex iure Romano?* Id recte negatur. Non viuimus tempore Bartoli et Baldi, qui ex iure Romano probare conabantur, imperatorem esse dominum mundi. Ius Romanum obligat priuatos, quatenus receptum, non principes. Obligat eos, qui viuunt in eadem re publica, non qui in statu naturali.

§. 32.

3. *An accipientis verba potius attendenda sint, an offerentis?* Resp. aut alter absolute acceptat, quod promissum, aut cum restrictione. Si prius, quaestioni non est locus, quia consentiunt paciscentes in vnum placitum. Posteriore casu non potest respici ad verba acceptantis, nisi offerens consenserit. E. g. offero tibi 100. tu acceptas. Offero centum, alter dicit, se mille desiderare. Hic ex oblatione mea nec centum, nec mille debeo; nisi in posterius consentiam. Non centum debeo, quia alter non acceptauit, nec mille, quia non promisi. Ergo nihil debeo.

CAPVT

CAPVT XVII.

DE DAMNO PER INIVRIAM DATO, ET OBLIGATIONE, QVAE INDE ORITVR.

§. 1.

Egimus hactenus de obligationibus. Obligationes naſcuntur aut ex pactione, aut ex delicto, aut immediate ex lege, e. g. quod promiſi, id debeo ex pacto; ſi damnum dedi, id reſarcire teneor ex delicto; denique, quod pater liberis debet alimenta, id nec ex pacto, nec ex delicto, ſed immediate ex lege eſt. Hucuſque de pactionibus actum, iam de delictis.

Delictum vel maleficium Grotius definit culpam omnem, ſiue in faciendo, ſiue in non faciendo pugnantem cum eo, quod aut homines communiter, aut pro ratione certae qualitatis facere debent. Sed magis perſpicue definiri poteſt, quod ſit factum illicitum aduerſus legem dolo vel culpa admiſſum. Dicimus *factum*, quod vocabulum et non factum comprehendit. Dicimus *illicitum aduerſus legem admiſſum*: dantur enim etiam illicita aduerſus honeſtatem vel decorum admiſſa, e. g. immodeſtia, auaritia, ſuperbia, ſed ea non ſunt delicta, quamuis vitia ſint. Addimus, *dolo vel culpa*: ſi doloſe aduerſus legem agitur, eſt delictum verum: ſin culpa, quaſi delictum. Tale delictum etiam eſt *damnum iniuria datum*, de quo hoc capite dicimus, 1. *quid ſit? §. 2–5. qui illud dent? §. 6–11. quomodo reſarciendum? §. 12–fin.*

§. 2.

Primo quaeritur, *quid ſit damnum?* Recte obſeruat Grotius, id a *demendo* dictum eſſe. Quoties ergo demitur aliquid de eo, quod noſtrum eſt, toties infertur damnum. num. 1.

Noſtrum aliquid dicitur vel *natura*, e. g. vita, ſanitas, membra, pudicitia, fama; vel *facto* et inſtituto humano, e. g. bona, iura. Qui alterutrum ex his ſurripit, demit, corrumpit, is damnum nobis facit.

num. 2. Quum autem et iura referantur ad ea, quae nostra sunt: aliqua autem iura nobis nascantur ex iusto, quae supra Grotius *lib. I. cap.* 1. vocauit *facultatem*, alia ex honesto tantum et decoro, quae Grotio dicuntur *aptitudo*: quaeritur, *quaenam hic intelligantur, dum et imminutionem iurium damnum esse dicimus?* Et recte respondet Grotius, sola iura ex regula iusti profecta. Hinc qui furatur, qui vulnerat, qui vim infert, is dat damnum, non vero damnum fert qui stipem petens nihil impetrat, nec qui ignem petens repulsam patitur.

Ratio est, quia iura imperfecta re vera nostra non sunt aliter, nisi quatenus alter velit: dependet eorum praestatio ab alieno arbitrio. E. g. debitum exigere possum, nec in debitoris arbitrio est, an id praestare velit: ergo hoc ius reuera meum est. Contra pauper stipem petit, sed non, nisi ea conditione, si alter dare velit. Quod vero ab alterius arbitrio pendet, re vera non nostrum est. Ergo nec damnum datur, si huius modi imperfecta iura nobis denegantur.

§. 3.

Obseruat tamen Grotius, aliquando concurrere aptitudinem et facultatem, seu, quod perinde est, ius imperfectum et perfectum: id est, quod ex altera parte est ius imperfectum, id ex altera parte et alterius persona perfectum est. Id toties fit, quoties lex praeceptiua poenalis accesserit: lex enim saepe ex officiis imperfectis facit perfecta. E. g. ius imperfectum est, petere honores. Hinc si repulsam feram, damnum id vocare nequeo, quamuis ad hoc officium aptissimus videar. Ergo ex mea persona hoc ius est imperfectum. Contra magistratus, qui eligunt, lege praeceptiua tenentur. Ergo ex eorum persona est obligatio perfecta.

Saepe etiam fit, vt accipere sit iuris imperfecti, petere iuris perfecti, adeoque non is damnum det, qui rem petitam denegat, sed qui petere prohibet. E. g. Romae plures saepe Candidati petebant honores. Qui repulsam tulerant, conqueri de damno sibi dato non poterant. At si quis ciuem honestum prohibuisset honores petere, is omnino damnum dedisset iniuria.

§. 4.

Quum autem nostra sit primo res principalis, deinde eiusdem

dem accessoria, nempe *fructus*: quaeritur, *an et ad illos damnum se porrigat?* Idque recte adfirmat Grotius. Fructus enim rei nostrae aeque iure perfecto nostri sunt, ac ipsa res principalis. Ergo qui eos nobis intercipit, aeque id, quod nostrum est, deminuit, ac qui rem principalem corrumpit, e. g. qui agrum sibi retinet, fructus, quos ex eo agro percipere dominus potuisset, intercipit, adeoque dedit damnum.

Quia tamen nec nos fructus rei nostrae percepissemus sine impensis quibusdam, nos autem non lucrum captare, sed damnum vitare debeamus: hinc sequitur, vt fructuum restitutionem petere non aliter possimus, ac deductis expensis.

§. 5.

Quaeritur, *an et spes hic in censum veniat*? Resp. non omne, quod speramus, nostrum est, et recte Iustinianus noster: *saepe de facultatibus suis amplius, quam in iis est, sperant homines*. Ergo distinguendum erit inter *spem effectus ordinarii* et *extraordinarii*. Illius omnino habetur ratio in aestimando damno; huius non habetur. Deinde et spes effectus ordinarii vel *proxima* est, vel *remotior*. Illa magis in censum venit, quam haec. E. g. qui sementem fecit, sperat messem, haec spes est effectus ordinarii. Ergo qui fruges immaturos corrupit, tenetur damnum resarcire. At omnes, qui nauigant in Indiam, lucrum sperant et diuitias. Hic extraordinarius nauigationis effectus est. Fingamus porro, nauem in Indiam profectam non procul a portu a pirata interceptam, mercatorem autem petere lucrum immensum, quod ex hac nauigatione sperauit: vix eius ratio habebitur, quia spes haec admodum remota erat. Fingamus contra, nauem ex India reuersam immensas diuitias attulisse, et non procul a portu interceptam: hic erat spes lucro potiundi proxima. Ergo eius ratio omnino habebitur a iudice.

§. 6.

Secunda pars capitis inquirit, *quinam damnum dedisse, et ex eo ad restitutionem obligari dicantur? Caussae*, ceu ex philosophia notum, sunt vel *physicae*, vel *morales*. *Physicae* sunt, quae ad effectum concurrunt motu physico, e. g. membra sua adplicando ad furtum aliquod producendum, e. g. fur, qui ipse rem alie-

nam subtraxit. Caussae *morales* dicuntur, quae mente tantum; non motu physico ad effectum concurrunt, e. g. ii, quorum ope et consilio furtum factum. Priores obligari, nemo dubitat: iam de posterioribus quaeritur.

Hi concurrunt aut faciendo, aut non faciendo, e. g. furibus opem tulerunt, faciendo concurrunt; qui sciuerunt, alterum furtum facturum, idque non impediuerunt, quum possent ac deberent, non faciendo concurrunt.

Faciendo alii *primario*, alii *secundario* obligantur ad resarciendum damnum. De illis regula est: *qui iubet, vel consensum requisitum adhibet, vel adiuuat, vel receptum dat, vel qui alio modo de crimine participat, ex damno dato primario tenetur.* E. g. assassinator, qui sicarios conducit, pater, qui iubet filium furari, occidere, latronum et furum socii, cet.

§. 7.

De his regula II. est: *qui consilium dat vel laudat, et ostentatur, secundario tenetur.* Consilium enim non est obligatorium.

Sed de hac regula notandum, 1. eam pertinere non ad consilium generale, sed speciale, quod simul circumstantias praemonstrat. Qui generale suggerit, poena quidem dignus est, sed ad resarciendum damnum non tenetur. E. g. qui alii suasit, vt furetur, non praemonstrato loco, vbi furtum commode committi possit.

2. Laudem praecedere debere nouum factum, non sequi. Ita enim ad factum non concurrit. Inde ergo adparet, quid sentiendum de Aesopi facto, qui lapide a puero percussus, puerum laudauit et assem dedit, spondens alium plus daturum.

§. 8.

Non faciendo iterum aut primario quis concurrit, aut secundario. De illis obseruanda regula III. *qui probibere iure perfecto debet et potest, idque non facit, merito ad resarciendum damnum tenetur.* E. g. pater, paedagogus, cet.

Vnde id non pertinet ad eum, qui iure perfecto non tenetur, e. g. vicinus videt fures ingredi in vicini aedes, nec clamat. Inhumanus est, sed damnum non resarcit.

§. 9.

§. 9.

De his tenenda regula IIII. *qui non dissuadet, aut reticet, is secundario tenetur.*

Sed hic denuo respicitur ad obligationem perfectam. Nam e. g. concionator aulicus, consiliarii, ministri primario iure perfecto obligantur dissuadere principi facta illicita, at non pedissequi, subditi, cet.

Ita et iure perfecto non teneor alterum delinquentem deferre vel accusare: at in crimine maiestatis vnusquisque tenetur, vbi et silentium punitur.

§. 10.

Quamuis itaque certum sit, etiam caussam moralem teneri ad restitutionem damni: regulae tamen hactenus allatae admittunt limitationem, modo caussa moralis vere momentum attulerit ad effectum hunc producendum. Hinc non tenetur,

1. Qui tantum occasionem dederunt inscii, nisi magna concurrat negligentia. E. g. pater iter instituit, filia interea stuprum patitur, patre inscio et nolente. Si tamen sine custode reliquerit filiam iuuenculam et lasciuam, excusari nequit. Elegans exemplum est in lege Mosaica, quod qui planum tectum fecerint in aedibus suis, idque non cinxerint clathris, et aliquis inde cadat, reus esse debeat.

2. Qui calcar addidere currentibus, id est, non obscure probarunt facinus, quod committere alter certo decreuerit. E. g. Titius audit, Maeuium vulnerare decreuisse Sempronium, id factum probat. Hic sane poena dignus: sed non tenetur ad restitutionem, quia fecisset Maeuius, etiamsi consensus Titii non accessisset.

§. 11.

Quamuis etiam caussa moralis aeque obligata sit, ac physica: non tamen illa eodem modo tenetur semper, sed inter reos ratione restitutionis certus ordo obseruatur. Nam

1. Si reus in alterius potestate sit, is, cuius imperio facinus admissum est, tenetur, e. g. pater, dominus, cet.

2. Deinde caussa physica ita, ut si non habet in aere, luat in corpore. Hinc

3. Reliqui, qui consilium dederunt, laudarunt, non prohibuerunt, cet.

Singuli

Singuli tenentur in solidum, inquit auctor, et vno soluente reliqui liberantur, (quod in poena secus se habet,). Sed id tantum verum est de actibus indiuiduis, vbi non constat, quantum quisque ad effectum contulerit: si autem diuiduum est factum, quisque tenetur pro rata. E. g. tres Titium adgressi, vnus vulnus inflixit in capite, alter in brachio, tertius tantum percussit baculo. Si de fostro quaestio est, singuli pro rata tenentur.

§. 12.

Sequitur tertia pars de modo resarciendi damnum. Vbi 1: quaeritur, *vtrum quis tantum de effectu delicti proximo, an etiam de remotiore teneatur?* Resp. de vtroque. Nam qui deliquit, vtriusque effectus caussa est. Philosophi quidam vocant caussam sine qua non. Exempla bina attulit Grotius, priuatum alterum, alterum publicum. Quidam vicini platanum incenderat, ex ea domus arserat. Etiam hoc damnum tenebatur resarcire. Ita et Ariarathes exitum Melani, amni obstruxerat, vt regionem faceret insulam: sed inundatione magna Galatiae et Phrygiae pars periit. Tenebatur Galatis et Phrygibus ad restitutionem.

Exceptionem tamen patitur regula, si actus in se non illicitus est, sed permissus. Tunc enim qui iure suo vtitur, nemini facit iniuriam. E. g. qui fontem in suo fodit, non tenetur vicino, licet venam aquae vicini inciderit.

§. 13.

Exemplo porro homicidii id declarat auctor. Homicida occiso vitam reddere nequit, nec ea recipit aestimationem. Sed tamen tenetur ad resarcienda damna, quae inde ad defuncti familiam redundarunt. Hinc soluit impensas in curationem factas, soluit alimenta familiae, impensas funeris.

Sed alimentorum hodie raro habetur ratio. In Saxonia soluitur pro illis agnatis defuncti pecunia, quae vocatur wergeldum, estque 40. florenorum.

§. 14.

Ad quid tenetur; qui non occidit, sed mutilauit, vel vulnerauit? Resp. ex eodem fundamento §. 12. explicato, teneri eum ad omne damnum, cui occasionem dedit. Hinc et ipse soluit impen-

impenſas curationis, reſtituit id, quod lucrari potuiſſet, niſi ex vulnere decubuiſſet.

Quin et, ſi in poſterum ob mutilationem alimentis carere debet vulneratus, horum quoque habetur ratio.

§. 15.

Ad quid tenetur adulter? Reſp. auctor eum 1. indemnem praeſtare maritum ab alenda prole. 2. eumdem liberis reliquis teneri ad reſarciendum damnum, quod patiantur ob concurſum prolis adulterinae ad hereditatem.

Sed Grotius hic non ſatis adcurate ſequutus eſt LESSIVM, Ieſuitam. Deciſio enim haec abſona eſt. Aut conſtat, prolem eſſe adulterinam, e. g. ſi maritus per aliquot annos abſens fuerit, aut dubium eſt, vtrum ex patre, an ex adultero ſuſcepta ſit. Priore caſu maritus alienae proli nec alimenta debet, nec hereditatem: poſteriore caſu non tenetur adulter prolem alere, pro qua militat praeſumtio, non eſſe legitimam.

Certius eſt, ſtupratorem aut dotare debere mulierem, aut ducere, quin et ad praeſtanda alimenta obſtrictum eſſe, quia hac in re damnum intulit ſtupratae.

§. 16.

Quid fur praeſtat? Rem cum acceſſione, reſtituit damnum, et praeſtat lucrum ceſſans.

Neſcio autem, cur Grotius cum Leſſio exiſtimet, furem, ſi res perierit, debere aeſtimationem non infimam, nec ſummam, ſed mediam. Id enim locum habet in contractibus, ſi res apud alterum perierit ſola culpa. At hic de delicto quaeritur, quod fauorem non meretur, adeoque iuſtiſſimum eſt, vt ex fundamento §. 12. omne damnum, adeoque et ſummam aeſtimationem praeſtet.

§. 17. 18.

Pergit auctor ad dolum et vim. *Quid praeſtat, qui dolo aut vi promiſſioni dedit cauſſam?* Reſp. aut iam praeſtitum eſt, quod hoc modo promiſſum, aut nondum praeſtitum. Priore caſu reddi oportet cum fructibus: poſteriore promittens reſtituendus in integrum, et ab obligatione abſoluendus. Plus enim damni non datum eſt.

Exceptio tamen est, si quis ipse caussam dedit, cur vim pateretur. Tunc enim vis non est iniusta, e. g. si debitor morosus caussam dedit magistratui illum cogendi.

§. 19.

2. Quum et bellum iure gentium pro vi iniusta habeatur: quaeritur, *an et hic alter alteri teneatur ad resarcienda damna, si appareat, eum bellum iniustum gessisse?*

Resp. *iustitia belli* vel *interna* est, quae ex caussa iudicatur; iusta enim belli caussa facit iustum bellum, vel *externa*, quae ex personis et modo iudicatur. Tunc principes et res publicae gerunt bellum iustum, priuati, subditi, latrones, iniustum. Iustitia interna occultior est: externa in oculos incurrit.

Quia ergo de occultis difficulter iudicatur, et neutra pars fateri solet, se bellum iniustum gessisse: hinc respicitur tantum ad iustitiam externam, adeoque regula est: *qui bellum iustum gerit* (in sensu posteriore), *is alteri non tenetur ad damna resarcienda: qui iniustum, tenetur*, vt rebelles, piratae, cet.

§. 20.

num. 1. 2. 3. Qu. *an et imperantes teneantur ex damno per subditos dato?* E. g. si principis cuiusdam subditi latrocinia egerint.

Resp. distinguendum, an imperantes et magistratus ea media adhibeant, quibus vti solemus ad haec impedienda. Tunc non tenentur. Secus si latronibus et piratis parcant, eosque non diligenter persequantur.

4. *An tunc imperantes teneantur, si tempore belli codicillos dederunt priuatis, vt hostium naues intercipiant, hi vero amicorum vel sociorum naues adgressi sint?*

Resp. tenentur ad puniendos noxios, ad aliud non tenentur. Sin aufugerint bona eorum noxae dantur. Sufficit enim, quod mandatum plane contrarium dederint.

Id quod Grotius illustrat exemplo militiae terrestris, quae si iniussu ducum damnum dedit, non obligat duces.

Obiicitur, at vsos esse rectores opera malorum hominum, et ex ea caussa patremfamilias ex facto seruorum et ancillarum teneri. Resp. in familia facilius fieri posse selectum hominum, quam in exercitu vel nautico vel terrestri, vbi insignis multitudo requiritur.

§. 21.

§. 21.

Quaeritur, *an ex iure naturae ſit noxae datio ſerui vel pecudis?* Puſendorffius affirmat: Grotius rectius negat, eamque ex iure ciuili oriri obſeruat. Dominus enim qui in culpa non eſt, natura ad nihil tenetur, pecus quoque quum delinquere nequeat, ad reſtitutionem adigi non poteſt. Sed legiſlatores eam actionem dederunt, ne plane indemnes eſſent laeſi.

§. 22.

5. Vltima quaeſtio eſt, *quomodo reſarcienda damna honori vel aeſtimationi illata?* Sane exiſtimatio et fama ſunt res inaeſtimabiles, et hinc ſufficere videtur, vt alter puniatur. Sed recte reſpondet Grotius, in omni delicto concurrere vitioſitatem actus, et damnum datum: illam poena, hoc reſtitutione expiari. Ergo non ſufficit puniri, qui iniuriam intulit, ſed et reſtitutionem debet. Ea conſiſtit,

In culpae confeſſione, et declaratione honoris, vel teſtimonio innocentiae.

2. In aeſtimatione pecuniaria, ſi eam inſtituere velit actor. Quamuis enim exiſtimatio non ſit in commercio: ſufficit tamen, quod alter adſeueret, ſe malle carere tanta pecuniae ſumma, quam hanc ignominiam pati.

3. Immo ſi iniuria damnum illi aliud intulerit, id quoque reſarciendum. E. g. ſi in Germania opifici iniuriam paſſo a collegis exercitium interdicatur opificii.

CAP. XVIII.

DE LEGATIONVM IVRE.

§. 1.

Saepe monuimus, auctorem noſtrum magnam differentiam ſtatuere inter ius naturae et ius gentium, quorum illud ex ratione, hoc poſitiuum eſſe ſtatuit. Ad ius gentium etiam refert ius legationum et ius ſepulturae, de quibus agitur duobus capiti-

capitibus ſequentibus. Quia enim hactenus oſtendit, quid iure naturae nobis debeatur: docere etiam voluit, quid debeatur ex iure gentium. Iam ſaepe monuimus, non dari ius gentium a iure naturali diuerſum, et hinc etiam haec ratio ordinis et connexionis ceſſat: tamen ſequendus eſt auctor, dicendumque hoc capite de iure legationum.

Quaeritur autem primo, ***an ius legationum ex iure gentium ſit?*** Adfirmat auctor, et prouocat ſuo more ad veterum quorumdam teſtimonia, qui legatorum ſanctimoniam ad ius gentium referunt. Sed facile demonſtratur, legatorum iura ex ipſo iure naturae eſſe.

Iuris naturae eſt, vnumquemque poſſe negotium per alium explicare: ergo et idem ius competit rei publicae, et eius rectoribus.

Iuris naturalis eſt, belligerantes pacem facere, idque quum fieri non poſſit ſine internunciis, internuncii autem futuri non ſint ſine inuiolabilitate. Ergo ius naturae iubet legatos eſſe inuiolabiles.

Nihil ergo hic poſitiuum eſt, praeter ritus quoſdam et priuilegia, in legatis recipiendis, dimittendisque obſeruari ſolita. Sed ritus non pertinent ad ius, ſed ad decorum, vnde et mutari poſſunt pro gentium arbitrio.

Videbimus 1. ***ius mittendi recipiendique legatos***, §. 2. 3. 2. ***inuiolabilitatem eorum***. §. 4. ***fin.***

§. 2.

num. 1. Quaeritur itaque; quod ad priorem partem attinet, ***quis habeat ius legatos mittendi?*** Reſp. is, qui capax eſt ſummi imperii.

Fluit id enim ex ipſa definitione. Legatus eſt perſona miſſa ad rem publicam vel principem exterum, vt negotia principis vel rei publicae ſuae expediat. Haec vero definitio non quadrat aliis, niſi vel a principe vel a re publica miſſis ad alium principem vel rem publicam.

Solent quidem et alias publico nomine quidam mitti, vel a principe ſeu re publica ad ſubditos, vel a ſubditis ad ſummos imperantes ſeu rem publicam: ſed 1. hi nomine ab illis differunt, nam priores dicuntur ***commiſſarii***, poſteriores ***delegati*** vel ***deputa-***

deputati. 2. Differunt et re ipsa. Nam illis ex iure naturae debetur inuiolabilitas : his non semper debetur. 3. Illorum controuersiae deciduntur ex iure naturae, horum ex iure ciuili, nempe ex *tit. Digestorum de legationibus.*

Pro capacibus summi imperii habentur etiam foederati inaequales. Foederati enim, licet praerogatiuam agnoscant alterius rei publicae, tamen sunt liberae societates, quamdiu non sunt subditi. Hinc e. g. Valesii et Grisones recte mittunt legatos, quamuis sint foederati Heluetiorum inaequales. Et Carthaginienses olim iure legationum gaudebant, quamuis iniquissimum foedus illis Romani extorsissent. Idem hodie dicendum de Algiriensibus, Tunetanis, Tripolitanis. *num.* 2.

Aliud dicendum de regibus victis et exutis regno. Hi enim ad victores legatos non mittunt, nisi data fide publica. Exemplum Persei ipse Grotius adducit.

Idem obtinet in bello ciuili. Tunc enim neutra pars bellum gerens est societas libera, adeoque nec ius legationum habet, siue ciues inter se bellum gerant, siue cum principe. *num.* 3.

Attamen id exceptionem patitur 1. ratione tertii, si caussa sit dubia. Sic e. g. quum Belgae foederati ab Hispanis defecissent, ordines legatos mittebant ad Henricum IIII. regem Franciae, qui paullo ante pacem cum Hispanis inierat. Legatus Hispanicus caelum et terram mouebat Parisiis, ne rebellium, vt vocabat, internuncii iure legationis vterentur. Sed Henricus IIII. recte respondebat, ratione Gallorum Belgas esse societatem liberam, nec Hispanum sibi leges praescribere posse, quorum legatos admittere debeat.

2. Ex necessitate. Bellum enim ciuile debet pace demum finiri. Ea coalescere nequit, nisi ope legatorum. Ergo admittendi et eorum internuncii, qui bellum ciuile gerunt, data fide publica, et saluo vtriusque iure. Sic Caesar Hungarorum sub Ragotzio rebellantium legatos, saluo iure suo, et data fide publica, admisit.

§. 3.

Quaestio altera est de admittendis legatis, *an omnes teneamur legatos extraneorum principum vel rerum publicarum admittere?* Sunt, qui generatim dicunt, admittendos esse legatos promiscue. Alii cum Grotio rectius distinguunt. *num.* 1.

 Pro-

Promiscue omnes non admittendos esse, vel inde patet; quia ex decoro tantum fluit haec obligatio. Nam e. g. decorum requirit, vt amicum me salutaturum admittam: sed si tamen vel nolim, vel non possim eumdem admittere, non ideo iniustus sum. Ita et de legatis ex decoro fluit regula: *legati admittendi, nec temere reiiciendi sunt.*

Sed si ob iustam caussam nolim, vel non possim admittere; eo ipso peccasse non dicor contra iustitiam. Sunt autem iustae caussae reiiciendi legatos vel ob personas mittentes, vel ob personas missas, vel ob caussam, propter quam mittuntur.

num. 2. 1. Ob personas mittentes cessat hoc officium, si princeps vel res publica mittens legatos hostili in nos animo sit. Hosti enim nihil debemus officii, qua hosti. Hinc si hostis pacis caussa mittit legatos, hi non gaudent inuiolabilitate, nisi data fuerit fides publica. Et, si nolimus eos amplius nobiscum manere, statim possumus remittere. Exemplum luculentum est in historia Belgica. Albertus Austriacus rogabat ordines, vt legati sui reciperentur, conditiones pacis oblaturi. Ordines diu negabant: denique data fide publica, Hagam proficiscebatur Spinola, et alii. Quum adpareret, legatos non pacem velle, sed corrumpere conari rei publicae ministros, iusserunt eos intra breue tempus domum redire.

2. Ob personas missas. De pace tractabatur Coloniae. Imperator promiserat, se Galli legatos susscepturum. Mittebat rex Galliae Fürstenbergium, principem rebellem et transfugam. Imperator illum captum Viennam abduci iubebat. Et sane non teneor quemcumque admittere, sed eum, qui mihi non suspectus sit.

3. Ob caussam, propter quam mittuntur. E. g. si adpareat, legatos vel speculandi caussa adesse, vel turbas concitare velle in re publica, vel aliquid ambire, quod praestari nequeat. Hinc a Protestantibus non admittuntur nuncii pontificis.

§. 4.

num. 1. Sequitur iam altera pars de legatorum inuiolabilitate. Ea inuiolabilitas partim ad personas legatorum, partim ad eorum bona pertinet et comites.

1. Quod ad personas attinet, de iis maxime dissentiunt doctores, quia id ius ex iure gentium explicare conantur, id est, ex

ex iure a iure naturae diuerſo, cuius tamen nulla fundamenta certa ſunt.

Videbimus ergo 1. ipſum diſſenſum doctorum, 2. quomodo Grotius illud componat, 3. quid ex veris ac genuinis iuris naturae principiis de hac quaeſtione ſentiendum ſit?

Doctores quidam 1. inuiolabilitatem legatorum reſtringunt ad vim iniuſtam, e. g. vt ſpoliari, vel iniuriis adfici nequeant. Et ſic nihil praecipuum habent legati prae aliis hominibus in re publica noſtra viuentibus.

2. Alii vim etiam iuſtam negant inferri poſſe legatis, niſi vbi ius gentium violent, e. g. coniurationes et rebellionem in re publica fouendo.

3. Alii generatim contra omnem vim muniunt legatorum perſonas.

2. Quid ergo Grotius? Dicit, quaeſtionem difficilem eſſe, quae in partem vtramque diſputari poſſit. Pro prima et ſecunda ſententia pugnare, quod delicta non debeant manere impunita. Pro tertia, quod legationum vtilitas hunc fauorem mereatur, vt perſonae legatorum ſint inuiolabiles. Ergo nihil ſupereſſe ait, quam, vt videamus, in quam inuiolabilitatem legatorum gentes conſenſerint, idque non ex exemplis, ſed tum ex ſapientum iudiciis, tum per coniecturas eſſe iudicandum. *num.* 2.

Enimuero 1. ſi tam incertum hoc ius eſt, et de eo in vtramque partem poteſt diſputari: ius gentium dici poteſt obſcuriſſimum, quum tamen et barbaris gentibus liquido conſtare debeat, ad quid obligentur.

2. Vt exempla non probant ius gentium, ita nec ſapientum iudicia. Per ſapientes enim Grotius intelligit eruditos. Atqui eruditos ipſos diſſentire, iam *n.* 1. *huius paragraphi* vidimus.

3. Per coniecturas probare ius, perinde eſt, ac dicere, ius eſſe incertum. Ergo nemo punietur, qui legatos violauit.

Videbimus tamen ſapientum iudicia, quibus vtitur. *num.* 3.

Alterum eſt Livii *Hiſtor. lib. II. cap.* 4. vbi Tarquinii legatis, coniurationem in vrbe fouentibus, peperciſſe dicuntur Romani, adeoque plus valuiſſe ius gentium, quam legatorum improbitas.

2. Sallvstivs *de bello Iugurth. cap.* 39. refert, Bomilcarem, qui Iugurthae legatos comitatus erat, reum factum, magis

gis ex aequo bonoque, (id eſt, magis bono et vtili exemplo); quam iure gentium.

Exinde ſequitur, vt ſapientes exiſtimarint, legatos non violandos, etiamſi peccaſſe cenſeantur. Sed reſpondebunt alii, 1. ſapientum iudicia non facere ius, 2. a Liuii et Salluſtii auctoritate ad conſenſum omnium ſapientum non valere argumentum.

num. 4. Iam ad coniecturas. 1. Inuiolabilitas legatorum, inquit Grotius, eſt priuilegium. Priuilegium aliquid tribuere debet praeter ius commune. At nihil tribueret, ſi vis tantum iniuſta abeſſe a legatis iuberetur, (ea enim abeſſe debet ab omnibus hominibus. Ergo et vis iuſta ab iis abeſſe debet.

2. Vbi duo mala ſunt rei publicae, ibi eligendum eſt minus. Iam malum quidem eſt, delictum impune committi, ſed multo peius violare legatorum perſonas, quarum cauſſa bellum excitari facillime poſſet. Ergo minus malum eligendum.

3. Si concederetur vis iuſta contra legatos, numquam defuturus eſſet praetextus legatos violandi, quum plerumque conſilia rei publicae noſtrae aduerſa ex officio agitent.

num. 5. 4. Legatus repraeſentat perſonam imperantis et rei publicae, a quibus mittitur. Ergo non eſſe in re publica noſtra fingitur, quamuis in ea ſit. Ergo nec ob delicta puniendus.

Ergo inde colligit Grotius, 1. vim iuſtam abeſſe debere a legatis, aeque ac iniuſtam, 2. delicta eorum leuia diſſimulanda eſſe, 3. ob grauiora finibus exeſſe iuberi legatos, 4. ob atrociſſima ad eum, qui miſit, mittendos eſſe.

num. 6. Obſeruat porro Grotius, hanc quoque legem admittere exceptionem 1. neceſſitatis, quae plane non habet legem. Id eſt, ſi coniuratio gliſcat, et extremum inde periculum immineat rei publicae, non quidem violari poſſunt legati, ſed tamen cuſtodiri, interrogari, immo et litterae eorum intercipi. Exemplum legatorum Tarquinii adduxit Grotius. Addi poſſunt alia. Sic Cicero legatos Allobrogum in via publica intercipi, et Romam reduci iuſſit, quia litteras Catilinae ad Allobroges ferebant, ex quibus tota coniuratio pateſcere poſſit. Recentiſſimum exemplum eſt Goerzii in Belgio, et legati Suecici in Britannia cuſtoditorum.

num. 7. 2. Grotius recte addit, admittendam quoque eſſe 2. exceptionem hoſtilitatis. Contra hoſtem enim omnia licita ſunt. Hinc ſi hoſti-

ſi hoſtilia moliatur legatus, e. g. vrbem vel portum noſtrum intercipere audeat, tunc et occidi poterit, non tamquam legatus, ſed tamquam hoſtis.

Ita ergo Grotius theſin ſuam probat per coniecturas. Sed clarius probari poteſt ex ipſis principiis iuris naturae. Nam 1. ſocialitas requirit, vt inter gentes pax vel reſtituatur, vel conſeruetur. Id fieri non poteſt ſine internunciis. Hi munere ſuo fungi non poſſent, niſi eſſent inuiolabiles. Ergo ſunt inuiolabiles. 2. Qui legatum recipit, is recipit perſonam, quae repraeſentat principem, vel rem publicam exteram. Atqui principem exterum in re publica noſtra peccantem non puniremus, niſi hoſtilia moliatur. Ergo nec legatum. 3. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Legatis noſtris nihil mali intendi volumus. Ergo nec id aliorum legatis debemus intendere. Ita ſane res clara, et nec iudiciis ſapientum, nec coniecturis opus eſt.

§. 5.

Sed iam porro quaeritur, *quem legatorum inuiolabilitas obliget*? Recte reſp. Grotius, eum, ad quem legati mittuntur. Hi enim, dum legatos recipiunt, tacite iis promiſiſſe cenſentur inuiolabilitatem. *num.* 1.

Inde ergo conſequitur, vt ratione tertii non ſint inuiolabiles. Hinc ſi e. g. legatus Gallicanus per rem publicam noſtram iter faciens in Britanniam, delictum comitteret, procul dubio poſſet puniri, quia ratione rei publicae noſtrae non eſt legatus, nec eum tamquam legatum vmquam recepimus.

Aliud, ſi non deliquerint. Tunc vt alii viatores libero per territorium noſtrum tranſitu merito fruuntur. Inde ergo illuſtris controuerſia inter Carolum V. et Franciſcum I. regem Franciae decidi poteſt. Franciſcus I. mittebat legatos ad Turcas, qui foedus contra Carolum V. cum iis inirent. Hi legati per ducatum Mediolanenſem tendentes Venetias, iuſſu Caroli V. intercipiebantur. Franciſcus I. ius gentium violatum querebatur. Minime vero. Nam ratione Caroli V. ad quem legati miſſi non fuerant, ne erant quidem legati. Carolus nec fidem dederat legatis hoſtis per fines ſuos tranſeuntibus. Non poterat ipſi vitio verti, quod legatos pro hoſtibus tractaret, qui foedus aduerſus ſe cum Turcis inire moliebantur. *num.* 2.

§. 6.

Quaeritur porro, *an et hostis legatos ad se missos praestare debeat inuiolabiles.* Resp. distinguendum esse inter legatos sollemnes et caduceatores. Legationem hostium sollemnem admittere non tenemur. Semel tamen admissa inniolabilis est, ob ea, quae §. 5. diximus.

Caduceatores vtrimque inuiolabiles sunt ex regula iuris naturae, quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Sunt autem caduceatores internuncii nullo charactere instructi, quos dux ad ducem mittit, induciarum, vel redimendorum captiuorum caussa. Cui muneri moribus gentium Europaearum plerumque adhibentur buccinatores et tympanotribae, quibus aeque religiose praestatur inuiolabilitas, ac legatis sollemnibus.

§. 7.

Quaestio noua est, *an legatus occidi vel male tractari possit iure talionis:* Id merito negatur. Pacta sunt seruanda. Hostis noster legatum violauit, cui fidem dederat. Turpiter egit et contra ius gentium. Nos iam fidem damus hostis legato ad nos misso. Aeque turpiter et contra ius gentium facimus, si violamus. Huic enim legato fidem dedimus, nec ab ea obligatione nos liberat res cum alio acta.

Aliud dicendum, si violatione legati hostilis nostrum liberare possemus. E. g. legatus noster mancipatus est carceri. Nos hostilem legatum itidem mancipamus carceri, donec noster vinculis soluatur.

§. 8.

num. 1. Pergit auctor II. ad legatorum comites et res, et quaerit, *an et haec fruantur priuilegio?* Id recte adfirmatur. Nam 1. accessorium sequitur suum principale. 2. Aeque violatur legatus, si personae eius, ac si familiae et rebus eiusdem vis infertur. 3. Dum legatus repraesentat principem suum: iuris dictio quoque illi relinquenda in familiam et res suas.

num. 2. Sed quousque se ea iuris dictio legati extendat, id ex moribus iudicandum. Hinc nata controuersia inter regem Galliae et papam, qui ius asyli (*die Quartier-Freyheit*) Romae tollere cupiebat. Et sane iniuriam sibi fieri frustra querebatur legatus Gallicanus.

licanus. Nam inuiolabilitas legatorum conſiſtere poteſt, etiamſi ius aſyli non concedatur facinoroſis in aedibus legatorum.

Ita et indecorum hodie pleriſque habetur gentibus, legatis concedere iuris dictionem criminalem in familiam, et memini rem fuiſſe grauiter tractatam, quum legatus Ruſſus Hafniae in Dania pediſſequum ſecuri caedi in atrio aedium ſuarum iuſſiſſet.

§. 9.

Quaeſtio illuſtris eſt, *an bona legatorum arreſto, quod vocant, conſtringi poſſint ob aes alienum?* Tale quid legato Ruſſico in Britannia, Suecico Berolini contigiſſe meminimus.

Id rectius negatur, quia inuiolabilitatem ſe etiam ad res legatorum porrigere diximus, §. 8. immo et ad vim iuſtam. §. 4.

Obiicitur, ita occaſionem datum iri legatis contrahendi aes alienum, et defraudandi ciues noſtros. Sed reſp. 1. ciues noſtri cauti eſſe debent, ne aliter, quam Graeca fide, et praeſente pecunia legatis vendant, vt priuatos exigant fideiuſſores, priuata pignora, cet. 2. Si aes alienum contractum, initio interpellandi legati, deinde eorum principes, ſi ne ſic quidem ſatis fiat, tunc repreſſaliis locus eſt.

§. 10.

Obiiciunt, ita neminem fore, qui cum legatis contrahere velit? Reſp. 1. id non verendum eſſe, quia et regibus ipſis non deſint creditores. 2. Nec intereſſe noſtra, ſi enim fidem non reperit legatus, emet pecunia parata. 3. Gentes quaſdam iis ius non dixiſſe, qui fidem alterius ſequuti ſint. Quod eleganti digreſſione Grotius probat *n.* 2. *huius paragraphi* quae tota perlegi meretur. *nu.* 1. 2.

§. 11.

Poſtremo quaeritur, *quam ſatis factionem debeant, qui legatos violant?* Reſp. quam exigere res publica a re publica ſolet, id eſt, iuſta haec eſt belli cauſſa, quod alter ius gentium violauit. Huius rei multa exempla ſunt. Praegnantiſſimum exſtat 2. *Sam.* 10. vbi Dauid bello internecino exſtinxiſſe dicitur Ammonitas, qui legatos ſuos violarant, quum alioquin Deus prohibuerit Ammonitis fieri iniuriam.

CAPVT XVIIII.

DE IVRE SEPVLTVRAE.

§. 1.

PRaeter ius legationum ex iure gentium etiam ius sepulturae deriuat Grotius, de quo videbimus

1. *an sit iuris gentium?* §. 1.

2. *cur sepeliendi ritus inuentus?* §. 2.

3. *quibus sepultura debeatur?* §. 3. *ad fin.*

num. 1. Primum quaeritur, *an sit iuris gentium sepultura?* Adfirmat Grotius, idque primum probat

I. Testimoniis Dionis, Chrysostomi, Senecae, Hebraeorum, Isidori Pelusiotae, Aeliani, et aliorum, quae non sine adparatu adcumulauit Grotius.

Sed 1. testimonia et iudicia sapientum non faciunt ius, et 2. ne consentiunt quidem. Hebraei enim, Isidorus, Aelianus, Euripides, non iuri gentium, sed iuri naturae tribuunt morem sepeliendi mortuos.

num. 2. II. Ex iis veterum locis, in quibus hoc ius diis adscribitur, tamquam inuentoribus. Quo praecipue pertinet locus Sophoclis elegantissimus. Iam diis adscribere solent poetae, quae ex iure gentium sunt, e. g. ius legationum. Ergo et ius sepulturae est iuris gentium.

Mirum argumentum. Gentiles omnium fere rerum origines ad deos referebant. Agriculturam inuenit Ceres, oleam Apollo, vinum Bacchus, an et haec dicemus iuris gentium?

num. 3. III. Argumentum ex fabula ducit Grotius, quam prolixe recenset verbis Isocratis. Adrastus, quum antea non sepeliisset mortuos, cum Thebanis comittens praelium ad internecionem caesus est, viditque interemtos ordines hostium ducere. Hinc ius sepulturae suis petens, non obtinuit, donec Theseo demonstrauit, id iuris gentium et diuini esse. Ex quo patet, Thesea et Isocratem etiam hoc ius pro iure gentium habuisse.

Resp. 1. Fabula haec, ipso fatente Isocrate, a poëtis est.

Picto-

Pictoribus atque poëtis
Quidlibet audendi ſemper fuit aequa poteſtas.

2. Non ſtatim eſt iuris gentium, quod tale videtur Iſocrati et aliis, qui ſaepe ignorarunt, quid ſit ius gentium. 3. Et quomodo aliquid ſimul eſt iuris gentium et diuini?

IIII. Denique inde patet, quod veteres huic officio nomen virtutum tribuunt. E. g. Cicero vocat humanitatem et manſuetudinem, Val. Max. miſericordiam et religionem, Quinctilianus miſericordiam et humanitatem, cet. *num. 4.*

Reſp. 1. eſt humanitas mortuos ſepelire, ne viuis ſint abominationi et taedio. 2. Iudicia haec gentilium ſingularem habent rationem. Nam exiſtimabant, non poſſe quieſcere manes, ſed triſtes oberrare, niſi corpus ſepeliatur. Qua de re multa notauit IAC. GVTHERIVS in libro *de iure manium.* Ergo inde non ſequitur, morem ſepeliendi eſſe iuris gentium.

Quid ergo dicendum? Reſp. quaeſtio duplex eſt: 1. *an e medio hominum viuentium remouendi mortui?* Idque vnuſquiſque adfirmabit ob periculum ſocietati humanae imminens ex mortuorum foetore, putredine, et inde ſequutura infectione aëris. Et hactenus id officium eſt iuris naturae, vnde omnia deriuanda, quae ſocietati humanae conducunt. 2. Altera quaeſtio eſt, *an praeciſe ſepelienda ſint cadauera?* Et hic reſpondemus: nihil hac de re nec ius naturae, nec ius gentium ſtatuere. Hinc et olim pleraeque gentes etiam humaniſſimae, cremare malebant cadauera, quam ſepelire. Apud Chriſtianos tamen id receptum, vt ſepeliantur, non ex iure naturae et gentium, ſed partim imitatione Ebraeorum, quibus hic mos placebat, partim quia ipſe Deus probaſſe videtur ſepeliendi ritum verbis notiſſimis: *terra es, et in terram reuerteris,* contra improbauit ritum cremandi mortuos in regibus Iſraëlis ad gentiliſmum prolapſis.

§. 2.

Altera iam ſequitur quaeſtio, *cur eum ritum adinuenerint veteres?* Rationes variae recenſentur a Grotio. *num. 1.*

1. Moſchion vetus poëta, hanc reddit rationem, quod cyclopes vel gigantes olim ſoliti ſint cadauera mortua deuorare. Quorum feritati hunc bolum ſubtraxerint, dum ea ſepelierint.

Sed haec ratio non admodum probabilis, 1. de gigantibus

 enim

enim plura mentiuntur veteres, quam comperta tradunt; 2. Gigantes, ſi tanto adpetitu in haec fercula ferebantur, facile ea potuiſſent terra eruere, et deuorare. Rectius itaque homines conſuluiſſent cadaueribus, ſi ea cremaſſent.

Si quaeras, *vnde hanc originem hominum ſciuerint gentiles?* Reſpondeo, per traditionem, cuius luculenta exſtant veſtigia apud EVSEBIVM in *Praeparatione euangelica*, in quo libro ex inſtituto huius modi ſententias et traditiones gentilium collegit Euſebius, quae conſentanea ſunt religioni Chriſtianae.

num. 3. 3. Chriſtiani tertiam reddunt rationem: ſpem reſurrectionis. Quum enim eam ſperent credantque Chriſtiani, non in cineres redigunt ſuorum corpora, ſed ea tamquam pretioſum theſaurum recondunt et deponunt, vt ſpem ſuam declarent reſurrectionis. Notetur locus elegantiſſimus Prudentii.

num. 4. 5. 4. Accedunt et aliae rationes. Inprimis huc pertinere Grotio videtur praeſtantia et dignitas hominis prae reliquis animalibus. Ea enim facile mouere potuit veteres, vt nollent cadauera mortuorum obiicere feris, volucribus, beſtiis aliis, ſed ſepelire. Sane hanc rationem reddunt QVINCTILIANVS *Declamat. VI.* et VIRGILIVS *Aeneid. X. v. 557. ſeqq.* Quibus Grotius addit, quod Deus *Ierem.* 22. tamquam poenam impiis minetur, quod ſepulturam non ſint habituri, ſed eſca futuri auium.

Sed et haec ratio non magni momenti eſt. Nam 1. non deterius eſt comedi a volucribus et feris, quam a vermibus. 2. Vtrumque facilius prohiberi poſſet per combuſtionem cadauerum. 3. Comminatio prophetica non tam ob conſequens eſt terribilis, quam ob antecedens. Nam defectus ſepulturae et cadauer obiectum feris beſtiis et volucribus eſt indicium mortis cruentae et violentae.

num. 6. Inde ergo concludit Grotius, adeo eſſe officium boni viri, ſepelire mortuos, vt veteres 1. id non hominibus, ſed humanitati tribuant. 2. Vt nec inimicis deneganda ſit ſepultura. Prius non magni ponderis eſt. Quod enim humanitati tribuitur, id et hominibus tribuitur. Alterum verum eſt, ſed ex alia ratione, quia cadauera mortuorum non amplius ſunt obiectum irae et vltionis. Quis non rideret hominem ligneam ſtatuam verberantem? Et quid ſtultius eſt, quam iraſci mortuis? Notum eſt dicterium regis, cui ſuperbum hoſtis mauſoleum oſtendeba-

debatur, quique ſuadentibus amicis, vt illud deiiceret, reſpondit: vtinam vero omnes hoſtes mei ſub huius modi mauſoleis quieſcerent!

§. 3.

Hinc facile deciditur quaeſtio, *an et hoſtibus publicis debeatur ſepultura?* Id adfirmat Grotius, idque ſuo more et teſtimoniis et exemplis probat. Sic *n.* 1. adcumulat teſtimonia Appiani, Taciti, Dionis, Chryſoſtomi, et aliorum. Sed ratio paullo ante allegata ſufficit. Eſſet enim haec ira ſtolida et inuidia plus quam canina, mortuis hoſtibus iraſci, iiſque inuidere ſepulturam, qua nihil minus et minore ſumtu praeſtari poteſt. *num. 1.*

Tamen et hic obſeruandum, quod paullo ante diximus, pleraque haec gentilium teſtimonia fluxiſſe ex falſa et erronea eorum opinione, quod inſepultorum manes quieſcere non poſſint.

Idem Grotius illuſtrat exemplis Herculis, Alexandri, Hannibalis, Pompeii, et aliorum, qui hoſtibus etiam bello occiſis hoc officium praeſtiterunt. *num. 2. 3.*

Et ne ſola exempla ex gentiliſmo proferre videatur, addit, apud Hebraeos etiam pontificem maximum, qui tamen nullum funus alias curare, nec mortuum tangere poterat, *Leu.* 21. 1. ſepelire debuiſſe cadauer, quod inſepultum reperiſſet. Immo Chriſtiani vel vaſa eccleſiae vendi permittebantur, vt alerentur pauperes et ſepelirentur mortui. AMBROS. *de offic. lib. II. cap.* 28.

Sed vt vera fateamur, 1. haec exempla ad rem non pertinent. Quaeſtio enim non eſt de officio ſepeliendi mortuos, ſed de ſepeliendis hoſtibus publicis. 2. Exemplis facile alia exempla opponuntur. Vnde omnis argumentatio a ſimili et exemplo anceps eſt et periculoſa. Refert AENEAS SYLVIVS de Barbara, vxore libidinoſiſſima Sigiſmundi imperatoris, quod mortuo marito miniſtri ipſi ſuaſerint viduitatem perpetuam, addiderintque, ſic eam imitaturam columbellam, quae viduae mori ſoleant, illa autem reſponderit, et quidni potius imitarer paſſerculos? Sic ſimilia et exempla nihil probant, quia ſemper opponi poſſunt contraria. *num. 4.*

Obſeruat hoc ipſe Grotius. Fatetur, exſtare exempla in contrarium, ſed addit, ea communi hominum iudicio damnari. Id

Id facile concedo, modo etiam concedatur, exemplis ius non probari.

§. 4.

num. 1. Hactenus de hostibus: iam *de facinorosis* quaeritur, *an et his sepultura debeatur?*

Haud obscure adfirmat Grotius, idque probat ex lege diuina, *Num.* 25. 4. *Deut.* 21. 23. 2. *Sam.* 21. 26. qua Deus iusserit et ligno suspensos sub vesperam sepeliri. Id quod tam religiose obseruatum nouimus a Iudaeis, vt nec seruatori nostro, quem summo odio persequebantur, sepulturam inuiderint.

Idem probat ex legibus ciuilibus *l.* 1. *C. de cadauer. punit. l. l.* 3. *C. eod. l.* 2. *C. de religios.*

num. 2. 3. Obiici posset praxis. Nam nemo ignorat, cadauera saepe et olim, et nunc in furca exponi, vel in rota et patibulo in publico conspectu relinqui solita. Sed disputari posse, an id laudabile sit. Contra laudatos fuisse ait, qui corpora punitorum sepeliuerint. Obiici porro posset, Dauidem tamen non dubitasse caput Goliathi circumferre et ostentui seruare. Sed respondet, id factum fuisse alienigenae, gentili, Dei contemtori et inimico.

Haec Grotius. Quid vero de tota controuersia sentiendum? Omnino existimandum, non absurdum esse, cadauera punitorum ostentui exponere. Nam 1. cadaueri mortuo non fit hoc ipso iniuria, quia mortuum est. 2. Nec hoc fit in poenam, quia mortuus nihil patitur, quum tamen poena debeat esse malum passionis. 3. Sed hoc exigit finis poenarum et salus rei publicae. Nam supplicia sumuntur a facinorosis, vt alii deterreantur, ne simile quid committant. Quum vero paucissimi homines supplicium sumi videant, nec quotidie sumantur: quid absurdum, si cadauera publice exposita admonere iubeantur praetereuntes, in re publica non impunita manere scelera?

Ad argumenta Grotii facile respondetur. 1. Lex diuina singularem habet rationem, ne polluatur terra. Illa autem quae de pollutionibus hominum et terrae dicuntur in lege Mosaica, caerimonialia sunt, adeoque nos non magis obligant, quam quae de animalibus puris et impuris dicuntur.

2. Ex

2. Ex legibus ciuilibus nec ius naturae non gentium probatur.

3. Exemplum Dauidis omnino repugnat doctrinae Grotii. Nam, si verum est, facinorosos esse sepeliendos, secundum ius gentium verissimum quoque erit, sepeliri debuisse caput Goliathi. Ius gentium enim et naturae inter fideles et alienigenas non distinguit.

Rectissime ergo dixeris humanius quidem esse, et clementius, cadauera facinorosorum sepeliri, nec tamen peccare legislatores, qui ea publice in furca, rota, patibulo exponi iubent, si id ad deterrendos alios a simili facinore vtile videatur.

§. 5.

Regulae hic de sepeliendis mortuis iam Grotius addit exceptionem, quaeritque, *an et iis, qui sibi ipsis manus intulere, sepultura debeatur?* *num. 1.*

Obseruat hic Grotius, 1. ipsos Hebraeos his sepulturam negasse, idque probat ex IOSEPHO *de bello Iud. lib. II. cap.* 25.

2. Hanc poenam esse rationi consentaneam, quia alias irrogari non possit iis, qui mortem pro supplicio non habuerint.

3. Similia instituta aliarum gentium exstare, quae eos, qui se occiderint, sepeliri noluerint.

Sed et hic aberrare videtur Grotius, dum haec instituta ad poenam refert. An puniri possunt mortui, qui nihil sentiunt, nihil patiuntur? An non satis grauem poenam subierunt, qui se ipsos occiderunt, et praeterea aeterni supplicii periculum adierunt? Ergo potius dicendum, posse salua iustitia horum cadauera insepulta relinqui, vt aliis terrori sint, ne simili modo in propria viscera saeuiant.

Ea occasione disputat Grotius, *an iure naturae liceat, se ipsum occidere?* Id merito negatur, quamuis id auctor non indoctus singulari libro, quem *βιαθάνατον* inscripsit, probare voluerit, et in se ipso paullo post triste experimentum coeperit. Nam *num. 2.*

1. Vitam non a nobis habemus, sed a Deo. Ergo non nostra est, adeoque nec potestati nostrae subiecta.

2. Recta ratio nobis inculcat conseruationem nostri. Ergo prohibet destructionem.

3. Lex diuina naturalis aeque, ac positiua, iubet nos amare proximum, tamquam nos ipsos. Ergo et nos amare debemus tamquam proximum. Atqui proximum occidere nefas est. Ergo et nos ipsos.

4. Mors voluntaria semper proficiscitur ex impatientia, desperatione, incredulitate, adeoque effectus horum vitiorum non melior esse potest, quam caussa.

5. Denique ea stultitia nulla est maior. Quaenam enim stultitia est, ne moriare mori? inquit eleganter Martialis.

num. 3. Illustrat hoc Grotius eleganti obseruatione. quod Hebraei mortem vocarint ἀπόλυσιν, dimissionem. Vti et Simeon *Luc.* 2. 29. dicit: *nunc dimittis seruum tuum in pace.* Cur ita locuti sunt Hebraei? Vt ostenderent, mortem a Deo exspectandam, nec ex statione discedendum prius, quam a summo imperatore, Deo, auocemur et dimittamur.

num. 4. Sed Hebraei tamen vnum casum excipiunt, quo defendi posse existimant αὐτοχειρίαν, si videat homo, vitam suam dedecori fore Deo. Hoc colore enim defendunt mortem voluntariam Simsonis et Saulis. Addit Grotius exemplum Razis 2. *Maccab.* 19. 37. et Christianorum quorumdam, quorum meminit Augustinus, manus sibi inferentium, ne tormentis adacti Christum abnegarent.

Sed nescio, an haec exceptio facile defendi possit. 1. Simsonis exemplum est typicum. Ita rem disposuit prouidentia diuina, vt Simson morte sua mortem Christi adumbraret. Ex typicis vero regulae morales desumi non possunt. An quis regulam moralem petat ex fratre Iacobi fratris benedictionem dolose intercipiente?

2. Saulis et Christianorum illorum exempla admodum ambigua sunt, nec certum an laudanda. Id vero certum, hos quoque, qui manus sibi consciscunt, quia vitam suam dedecori fore existimant Deo, incredulos et desperabundos esse, nec fiduciam in Deo collocare, qui facile etiam ex ignominia nostra gloriam suam amplificare potest.

num. 5. Hactenus de propricidis, quibus sepultura ex institutis multarum gentium negatur. Eiusdem generis exceptio est altera. Nam nec sacrilegos sepeliri patiebantur Graeci, ceu ex DIODOR. SIC. *lib. XVI.* probat Grotius. Id quod ipse Grotius non improbat.

Inde

Inde vero contra ipſum Grotium argumentamur quod ſi iniuſtum non eſt, inſepultos relinqui propricidas et ſacrilegos, nec iniuſtum ſit, inſepultos exponi facinoroſos alios.

§. 6.

Vidimus itaque, quae obligationes ex Grotii ſententia e iure gentium deſcendant, nempe iura legationum et ſepulturae. Huius generis et alia quaedam eſſe ait, veluti vſucapionem, ſucceſſiones ab inteſtato, contractus. Sed rectius dixiſſet, pleraque haec ex iure naturae eſſe. Iuris naturalis ſunt contractus et ſucceſſiones ab inteſtato. Iuris quoque naturalis eſt, vt qui longo tempore rem ſuam neglexit, et pro derelicta habuit, dominio ſuo excidat.

Obiicit Grotius, tametſi haec iuris naturae ſint, tamen accipere firmitatem ex lege humana.

Sed reſp. id verum eſſe, ſed non de iure gentium, verum de legibus ciuilibus, quae in vſucapione tempus legitimum, in contractibus formam et modum contrahendi, in ſucceſſione ab inteſtato gradus definire ſolent. Vnde et haec omnia admodum varia eſſe ſolent apud gentes diuerſas.

CAPVT XX.

DE POENIS.

§. 1.

SAepius monuimus *lib. II.* huius operis agi de cauſſis belli iuſtificis, quarum tres ſtatuit Grotius, 1. defenſionem, 2. exactionem eius, quod nobis debetur, et 3. poenam. Vid. *lib. II. cap.* 1. §. 2. Quum ergo prolixe hactenus egerimus de defenſione, nec non de eo, quod noſtrum eſt, vel nobis debetur, eaque occaſione de variis adquirendi modis, variiſque titulis diſſeruerimus: proximum eſt, vt iam tertiam quoque belli cauſſam expendamus, quam praeter Grotium, vix quiſquam doctorum iuris naturae admittit. Nobis iam agendum *num.* 1.

1 *de natura poenarum*, §. 1-17.

2. *an omnes actiones vitiosae puniendae*, §. 18-27.
3. *quomodo poenae aestimandae*, §. 28-37.
4. *de bello in poenam indicto.* §. 38. *ad fin.*

I. Naturam poenarum primo sistit definitio, ex qua deinde variae quaestiones soluentur. Grotio *poena* est *malum passionis, quod infligitur ob malum actionis.* Sed si haec definitio admittatur, nihil discriminis erit inter poenam et vindictam priuatam. Sane et haec est malum passionis, quod infligitur ob malum actionis. Et tamen inter hanc et illam multum interest. Nam poena est licita, vindicta priuata prohibita: qui illam non infligit, iniustus aliquando est, qui hanc repetit, semper iniustus, et poena dignus est.

Quare si definitioni Grotii addideris verba, *a superiore*; tunc illa recte se habebit omnino. Dicimus esse

1. *malum passionis.* Atqui aliquando poenae loco iniungitur actio, e. g. operae publicae, onus remos ducendi. Resp. tunc eae actiones non sunt poena, sed passio illa vel molestia, quam inde reus sentit.

2. *Malum, quod infligitur ob malum actionis.* Ergo vbi quis malum sentit sine praeuio reatu: id poenae nomen haud meretur. Huc pertinent, qui ob mutilationem a sacerdotio arcebantur.

3. *Malum infligendum a superiore.* Alias enim, vt diximus, esset vindicta priuata. Posset obiici, Deum tamen vnicuique Iudaeo permisisse, vt supplicium sumere posset ab idololatra: et hodie priuatis licere occidere fures nocturnos, adgressores, latrones, cet. Sed resp. 1. ius puniendi superior demandare potest priuato, e. g. apud nos carnifici: potuit ergo Deus etiam priuatis mandare exsequutionem poenae idololatris irrogatae: inde vero non sequitur, vt par in parem habeat ius puniendi, etiam sine speciali hac superioris permissione. 2. Caedes furis, adgressoris, latronis proprie non est poena, (nam ea licita est, etiamsi e. g. adgressor furiosus sit, vel in persona erret,) sed defensio.

num. 2. Ex hac ergo definitione fluit, poenam iure optimo infligi. Nam 1. malum passionis pro malo actionis inflictum nihil aliud est, quam ius talionis. Quid iustius est, vt qui malum fecit, malum ferat?

2. Infligitur a superiore, cuius est omnem iniuriam cohibere a

re a ſubditis. Id fieri ſine poena non poſſet. Si ergo iuſtum eſt, magiſtratus iniuriae arcendae cauſſa inſtitui : iuſtiſſimum quoque omnino erit, eos punire noxios. Si enim finis iuſtus eſt, iuſta quoque erunt media, ſine quibus finis obtineri nequit.

Obiici porro definitioni poſſet, Deum tamen aliquando pu- *num.* 3.
nire ſine praeuia culpa. Caſtigat etiam pios, immo hos ſaepe magis vexat poena, quam impios. Ergo aut iniuſte tunc Deus agit, aut falſum eſt, poenam eſſe malum paſſionis, cet. Sed reſp. 1. falſum eſſe, quod vnquam Deus puniat ſine culpa. Quis enim tam pius eſt, vt ſine peccato ſit ? 2. culpam aliquando latere, ſed eam non minus poena dignam, ac manifeſtam. 3. Differre caſtigationem et poenam. Nam illa et innocentibus irrogatur, vt cautius mercari diſcant : haec non niſi noxiis. E. g. furioſus, qui damnum dedit, reuera non peccauit. Et tamen caſtigari poteſt, ne in poſterum ſimile damnum det, at puniri nequit. Ita et Deus pios caſtigat, vt emendet, non punit, vt perdat.

§. 2.

Quaeritur primo, *vtrum ad iuſtitiam expletricem, an ad at-* *num.* 1.
tributricem pertineat poena ? Iuſtitia expletrix tribuit, quod iure perfecto debetur : *attributrix*, quod imperfecto, ex regulis honeſti et decori. Vnde ergo poena naſcitur ?

Plerique eam referunt ad iuſtitiam attributricem ex duplici ratione, 1. quia in poenis obſeruetur proportio geometrica, id eſt, qui vnum delictum commiſerunt, non eadem omnes poena adficientur, ſed maiore alii, alii minore, pro ratione meriti. Iam vero Ariſtoteles iuſtitiam diſtributiuam vel attributricem vocat, vbi obſeruatur proportio geometrica. 2. Quod poena a toto parti detur. Id recte intelligendum. Thomas de Aquino et alii Ariſtotelici dicunt, inter iuſtitiam attributricem et expletricem hanc eſſe differentiam, quod in expletrice priuatus agat cum priuato : in attributrice res publica cum priuato. Ergo poenas pertinere putant ad attributricem : contractus ad expletricem.

Sed reſp. Grotius 1. falſum eſſe, proportionem hanc eſſe geometricam, 2. falſum, eam in ſola locum habere iuſtitia attributrice. Quotieſcumque enim ad rem, non ad perſonam re-

 ſpicitur,

ſpicitur, toties haec proportio eſt arithmetica. Sic e. g. minus ſoluo mercatori pro panno viliore, plus pro ſubtiliore: quis dixerit, hanc eſſe proportionem geometricam, quum non ad perſonam mercatoris, ſed ad rem vel mercem reſpiciam? Huius modi proportio etiam a iuſtitia expletrice obſeruatur.

num. 2. Ad 2. falſum eſſe, quod iuſtitia attributrix detur a toto parti, in eaque rei publicae res ſit cum priuato. Idem enim etiam in expletrice contingere poteſt. E. g. res publica poteſt cum priuatis, publicanis contrahere. Hic res eſt toti cum parte, et tamen contractus pertinent ad iuſtitiam expletricem. Praeterea falſum quoque eſt, in poenis ſemper rem eſſe toti cum parte, rei publicae cum priuatis. Nam et priuatus a priuato iure poenam repetit, modo ſit ſuperior. Sic e. g. pater punit filium; paedagogus diſcipulum, dominus ſeruum.

num. 3. 4. Quid ergo ad quaeſtionem ipſam reſpondendum? Diſtinguendum eſſe inter punientem, et eum, qui poenam ſuſtinet. Quod ad poſteriorem attinet, ille obligatus eſt ad poenam iure perfecto, adeoque ex iuſtitia expletrice, 1. quia iam ſuperiore paragrapho diximus, iuſtiſſimam eſſe talionem, vt malum ſentiat, qui malum fecit; 2. quia ipſe reus peccando in poenam tacite conſenſit. Scit enim reus legem actum prohibere, ſcit eamdem hoc vel illud ſupplicium minari. Dum ergo nihilominus peccat, tacite conſenſit in hanc poenam, adeoque iuſtiſſime et iure perfecto ex conſenſu ſuo tenetur.

At puniens ad infligendam poenam obſtrictus eſt ex iuſtitia attributrice. Ergo non iniuſtus eſt, ſi poenam remittit, ſed mitior aequo. Immo poſſunt eſſe iuſtiſſimae cauſſae poenam vel remittendi, vel minuendi, vel intendendi prout perſonae vel aliae circumſtantiae id exigunt. Haec niſi adcurate obſeruentur, facile in varios errores quis incidere poſſet.

§. 3.

num. 1. Iam quaeritur ſecundo, *quis habeat ius puniendi*? Reſp. auctor, hoc ſubiectum puniens a iure naturae non determinari. Naturae quidem conuenientiſſimum eſſe, vt fiat a ſuperiore, ſed tamen id non eſſe abſolute neceſſarium.

Sed hic maxime errat Grotius. Nam 1. ſi naturae conueniens eſt, ſuperiorem ſumere ſupplicium, qui fieri poteſt, vt ius naturae non determinet, cuinam ius puniendi ſit? Ius naturae ſane

ne inculcat id, quod naturae eſt conueniens. 2. Certiſſimum eſt, neminem punire niſi ſuperiorem. Nam qui poenas reſtituere et ſancire poteſt, ei et ius eſt illas infligendi. Atqui prius poteſt ſolus ſuperior. Ergo et poſterius.

Vnde facile patet, quid ſentiendum de obſeruatione Grotii, quod nocens non poſſit punire nocentem. Haec doctrina plane nullius momenti eſt. Fingamus rem publicam, cuius rector omnibus vitiis coopertus et contaminatus eſt: in ea ſane re publica tunc nullum vitium, nullum delictum poterit puniri. *num.* 2.

Ergo diſtinguendum inter iuſtum et honeſtum. Ex regula iuſti ius puniendi habet ſuperior, ſiue virtute, ſiue vitiis ſit conſpicuus. Et hinc adulter conqueri non poteſt de facta ſibi per poenam iniuria, ſi vel maxime princeps vel iudex eiuſdem delicti ſuſpectus ſit.

Si autem quaeritur, an honeſtum ſit, eum, qui punit, propria culpa redargui: omnino id adfirmandum. Non ergo peccat vitioſus magiſtratus, quod punit; ſed peccat, dum ipſe ſimilia committit. Et ita intelligenda verba Seruatoris et Paulli apoſtoli a Grotio allegata.

§. 4.

Tertia quaeſtio eſt, *quis ſit finis poenarum?* Haec doctrina ideo neceſſaria eſt, quia ex fine deinde fluunt officia circa poenas obſeruanda. Hic primum ſpurii fines remouendi. Poenae ergo finis non eſt

I. Satisfactio iuſtitiae diuinae debita. Quod facile poteſt demonſtrari. Nam 1. iuſtitia Dei eſt infinita, adeoque per poenam finitam illi ſatis fieri nequit.

2. Si hic eſſet poenarum finis, iniuſtum eſſet, vllam poenam remittere. Atqui omnes fatentur, aliquando clementiae laudem mereri, qui poenas remittunt. Immo aliquando peccarent imperantes, ſi mala quaedam poenis perſequerentur, e. g. haereſin, vitia interna, ambitionem, auaritiam, cet.

Obiici poſſet, at Deum tamen poenas infligere, vt ſatis faciat iuſtitiae ſuae. Reſp. diſtinguendum inter poenas temporales et aeternas. Temporales Deus non eo fine infligit improbis, vt ſatis faciat iuſtitiae ſuae, (ſic enim poenae non poſſent eſſe temporales, ſed potius aeternae eſſe deberent et infinitae,) ſed vt emendet homines. At aeternarum poenarum omnino is *num.* 2.

finis

finis est, vt satis fiat iustitiae suae, quod prolixe probat Grotius.

At inde non sequitur, vt idem finis sit poenarum humanarum. Potius argumentamur:

Solae poenae aeternae infinitae satis faciunt iustitiae diuinae.
Homines non infligunt poenas aeternas.
Ergo nec poenae humanae satis faciunt iustitiae diuinae, adeoque nec is finis esse potest poenarum humanarum.

num. 3. Spurius quoque finis est II. sola vltio. Nam 1. omnia officia summi imperantis debent respicere salutem rei publicae, ad quam vero nihil facit vltio. 2. Inhumanum est, solo delinquentis dolore pascere velle animum.

Et hinc eleganter SENECA, *lib. I. de ira, cap.* 12. *exsequar, quia oportet, non quia dolet*, et *lib. II. cap.* 32. *ad vindictam veniendum, non quasi dulce sit vindicare, sed quasi vtile.*

§. 5.

num. 1. In hac paragrapho vlterius illustrat Grotius, et inprimis obiectionem remouet. Nimirum veteres philosophi fere consentiunt, 1. nihil esse vindicta suauius, 2. eam voluptatem oriri ex principio homini cum bestiis communi, adeoque non malam vel iniustam esse posse. Varia veterum loca eo pertinentia colligit Grotius, tum hoc *n.* 1. tum in notis.

Sed facile resp. 1. non omne, quod homini suaue et iucundum est, ideo quoque bonum est et iustum. 2. Nec quod ex principio homini cum bestiis communi nascitur, laudandum. Nam sic et scortatio, adulterium, aliaque huius generis delicta carnis possent excusari. 3. Potius recta ratio docet, mentem debere adfectibus dominari, inhumanumque esse, indulgere vindictae. 4. Hanc voluptatem rationi etiam ideo aduersari, quia saepe fertur in res inanimatas, bestias, homines innocentes.

num. 2. Addit Grotius 5. hanc vindictae cupiditatem non modo Christianos, sed et paganos doctores paullo cordatiores improbare. PAVLLVS: *ne vlciscimini vos ipsi, carissimi, sed locum date irae Dei.* CHRISTVS: *diligite inimicos vestros, benedicite maledicentibus vobis, benefacite odio prosequentibus vos, precamini pro vos laedentibus.* Similia ex Seneca, Maximo Tyrio, Plutarcho colligit Grotius. Ergo si quidam philosophi suauitatem vindictae laudarunt, iis facile opponi possunt contraria meliorum suffragia.

6. Cupi-

6. Cupiditas vindictae est iudicium animi exigui, et a ratione parum instructi. Nam a) eius modi homo adhuc adfectibus suis indulget b), maxime in eo praedominatur temperamentum melancholico-sanguineum, quae mixtura plerumque stultos facit homines. *num.* 3.

Hinc videmus, plebem vindictae cupidiorem esse, quam viros politicos, immo et principes bene instructos, quorum plerumque symbolum est: *qui nescit dissimulare, nescit imperare.* Consideretur locus elegantissimus Iuuenalis.

Quis vero dixerit, ex voluptate non prudentissimorum hominum, sed stultorum iudicandum esse, quid naturam humanam deceat?

Vnde ex his rationibus recte colligit Grotius, finem spurium poenarum esse vltionem. *num.* 4.

§. 6.

Videbimus iam de fine genuino poenarum. Obseruat Grotius, Platonem in *Gorgia* et Taurum philosophum duas statuisse poenarum species, alias enim infligi videri *emendationis caussa*, vt si furtum primum ictu fustium vindicatur; hac enim castigatione fur non perimitur, sed admonetur, vt in posterum cautius mercari discat, vnde et haec poena eleganter in *l.* 7. *D. de poen.* vocatur *fustium admonitio:* alias *exempli caussa*, e. g. si fur laqueo suffocatur, tunc enim fur non emendatur, sed perimitur; aliis tamen exemplo est, ne simile delictum admittant. *num.* 1.

Addit Taurus tertiam speciem, nempe poenam, quae *τιμωρίας* vel *satisfactionis caussa* infligitur, e. g. si is, qui alteri iniuriam verbalem intulit, damnatur ad palinodiam, vt omnem iniuriam recantet, et se mentitum esse publice fateatur.

Vnde colligit Grotius triplicem esse poenarum finem: *νουθεσίαν* vel *emendationem*, *τιμωρίαν* vel *satisfactionem*, et *κόλασιν*, seu *exemplum*, vel, quod perinde est, in poenis respici vel ad vtilitatem peccantis, aut ad vtilitatem laesi, aut ad vtilitatem ipsius rei publicae. *num.* 2.

§. 7.

Primus ergo et praecipuus poenarum finis est *emendatio*. Nullum est enim medium emendandi homines improbos certius et *num.* 1.

efficacius, quam poena. Id eleganter probat Grotius.

Omnis peccandi consuetudo frequentibus actibus peccandi contrahitur: frequentia ista actuum id operatur, vt peccatum dominetur voluntati, et mens ex peccato voluptatem percipiat. Ea voluptas vero non potest in mente exstingui, nisi contrario dolore, cuius memoria ita adficiat animum, vt quis malit voluptate carere quam denuo istum dolorem subire. Dolor iste infligitur per poenam. Ergo poena est medium emendandi.

Sed distinguendum tamen inter emendationem moralem et ciuilem. Illa ipsam mentem sanat, haec tantum actus prauos externos impedit. Illa ex poenis non speranda, haec exspectanda omnino.

num. 2. Quum ergo hic finis tam bonus et praeclarus sit, quaeritur, *quis huius modi poenas possit irrogare?* Et respondet, vnumquemque id posse, modo paribus vitiis non teneatur. Sed id falsum esse, ipse paullo post agnoscit. Addit enim, castigationem quidem verbalem ab vnoquoque fieri posse, non autem verbera vel alia remedia corporis adflictiua infligi, nisi ab iis, quibus leges concedunt hanc facultatem castigandi.

Enimuero ita denuo prodit errorem Grotius, quod puniendi ius vnicuique concedit. 1. Si id verum esset, liceret etiam vnicuique peccantem verberibus, aliisque modis coërcere. 2. Si hoc iis conceditur tantum, quibus legibus id ius tribuunt, ius puniendi competit superioribus dumtaxat, vt parentibus, praeceptoribus, magistratibus. Accedit 3. quod verbalis castigatio proprie non est poena, quia non est malum passionis cum dolore coniunctum, sed dehortatio amica cum multa beneuolentiae testificatione coniuncta.

num. 3. Quaerit autem Grotius, *an poena νουθετικὴ ad emendationem comparata etiam ad mortem porrigi possit?* Id recte negat. Nam qui destruitur, et perimitur, is non emendatur; quia mortuo nulla est occasio malefacta virtutibus emendandi.

Eatenus tamen potest dici emendari damnatus ad mortem; quia satius habetur hominem inemendabilem non viuere, quam viuum nouis quotidie sceleribus se polluere. Sic Christus ipse dixit, melius quibusdam esse, si numquam fuissent nati. *Marc.* 14. 21.

num. 4. Quamuis vero haec recte se habeant: id tamen intelligendum tantum est de hominibus inemendabilibus, de quibus Io-

ANNES.

ANNES 1. *Epist.* 5, 16. dicit, *eos ad mortem peccare, et ne orandum quidem pro iis esse.* Quum vero caritas Christiana vix patiatur de cuiusquam hominis emendatione desperare : hinc omnino rarissime hanc obseruationem locum habere ipse Grotius agnoscit.

§. 8.

Alter finis poenarum est *satisfactio*, vel vtilitas eius, qui laesus est a peccante. Sed id recte intelligendum. Non enim ea satisfactio consistere debet in voluptate, ex peccantis dolore percepta, (hanc enim voluptatem inhumanam esse, iam supra demonstrauimus) : sed in securitate, vt inde certus esse possit laesus, sibi non eadem in posterum imminere. Id fit tripliciter, *num.* 1.

1. Si tollatur, qui deliquit, vel supplicio extremo, vel damnatus ad vincula perpetua, vel in exsilium eiectus.

2. Si vires nocendi ei auferantur. E. g. si quis diuitiis fretus, alios iniuriis lacessiuit, et a magistratu multa grauiore ad egestatem redigitur. Pertinet huc exemplum Lutatii Veratii apud GELL, *Noct. Attic. lib. XX. cap.* 1.

3. Si malo suo dedoceatur delinquere. E. g. minister ecclesiae crebris obiurgationibus debacchabatur in magistratum. Admonitus respondebat, id sui officii esse, nec vllo periculo se deterreri ab illo exsequendo. Magistratus ipsi transmisit rescriptum, si in posterum vel mentionem faceret magistratus obiurgandi caussa, se ei centum florenos de salario detracturum. Id quum semel et iterum fieret, statim coepit cautius mercari. Malo enim suo dedocebatur delinquere.

Iste poenarum finis itidem Grotio tam bonus videtur, vt ab vnoquoque priuato huius modi poena infligi possit. Vnde probat, *num.* 2.

1. *Id in statu naturali rectae rationi haud repugnare. n.* 2. 3.
2. *Idem in statu ciuili esse abrogatum. n.* 4.
3. *Vestigia tamen quaedam iuris antiqui etiamnum superesse. n.* 5. 6.

I. Primam thesin Grotius demonstrat 1. hoc argumento, quod vnicuique liceat iure naturae omnem vim et iniuriam a se propulsare, adeoque et vindictam vel vltionem eo nomine sumere ab aduersario. Id quod testimoniis Ciceronis et Mithridatis apud Iustinum illustratur. Deinde idem probat suo more

num. 3. 2. Ex conſenſu gentium. Apud Ebraeos Simſon vltionem ſpirabat aduerſus Philiſtaeos, quia ſibi fecerant iniuriam. Apud Graecos Plataeenſes et Demoſthenes profitentur, ius hoc eſſe commune, vt liceat vlciſci hoſtilia parantem. Ita et Carthaginenſes, ita et Germani veteres ratiocinati ſunt. Adeoque non dubitandum, quin vltio vel poena ſatis factionis cauſſa inflicta ſit iuris gentium.

Sed multa hic animaduerſionem merentur. Nam 1. vltio non eſt poena, ſed medium vel cogendi alterum ad pacem, vel illum viribus exuendi, ne nobis nocere poſſit. Hinc facile fatemur, in ſtatu naturali ob quamcumque laeſionem bellum ſuſcipi poſſe, idque tamdiu continuari poſſe, donec alter vel damnum reſarciuerit, vel ad incitas redactus ſit: verum quis dixerit, gentem tunc a gente puniri, niſi improprie loqui velimus? 2. Exemplum Simſonis nihil ad rem facit. Hic enim non viuebat in ſtatu naturali, ſed in ſtatu ciuili, eiuſque bella aduerſus Philiſtaeos defendi non poſſent, niſi ſpeciali Dei iuſſu et ductu Spiritus S. illa ſuſcepiſſet. Ergo fatemur quidem in ſtatu naturali vnumquemque alterum hoſtilia parantem vlciſci poſſe, ſed negamus hanc eſſe poenam, quae ſemper conceptum ſuperioritatis inuoluit.

num. 4. II. Illud vero rectius obſeruat Grotius, ius hoc vlciſcendi priuatis in ſtatu ciuili fuiſſe ademtum. Nam 1. in ſtatu naturali ideo vltio conceditur, quia deſunt iudices, quorum auxilio homines vtantur. Atqui hi non deſunt in ſtatu ciuili. 2. Quia ſic numquam tranquilla futura eſſet res publica, ſed vere bellum omnium in omnes naſceretur, ſi manu rem gerere poſſint priuati. Et hinc videmus vltionem priuatam omnem prohiberi, adeoque multo minus parem a pari poenis adfici poſſe in ſtatu ciuili. Ergo et hic ſemper poena infligenda a ſuperiore.

num. 5. III. Oſtendit Grotius, quaſdam eſſe exceptiones, id eſt, caſibus nonnullis et priuatos vltionem et poenam ſumere poſſe,

1. In locis, vbi iudicia ſunt nulla, vt in mari. Hic vnuſquiſque poteſt aduerſus piratas non modo ſe defendere, ſed etiam iniurias vlciſci, eos vita et rebus ſpoliare. Sic Iulius Caeſar adhuc priuatus piratas cruci ſuffixit.

2. In extremo periculo, e. g. ſi me hoſtis in via publica gladio adgrediatur, meque in extremo periculo videam conſtitutum.

3. Quae-

3. Quaedam leges adhuc plus indulgent. Sic apud Moſchos vnuſquiſque vltor ſibi eſt, modo prius iudicem adierit. Apud Germanicae originis gentes plerumque controuerſiae ſingulari certamine finiebantur. Veteres Hebraei permittebant proximo occiſi agnato, vt poſſet occidere homicidam vbicumque repertum, modo ne in aſylo quodam habitaret. Simile quid apud veteres Graecos fuiſſe receptum, et Grotius hic probat, et multo prolixius FEYTHIVS in *Antiquitatibus Homericis.* *num. 6.*

Sed quamuis haec omnia vera ſint, tamen 1. et ſic proprie non poena infligitur, ſed vindicta ſumitur, quas differre iam antea demonſtrauimus. 2. Haec omnia fiunt per modum belli, non per modum iudicii, quo poenae infligi ſolent. Hinc quamuis priuato nautae liceat piratas vlciſci, neſcio tamen, an poenam effugeret, ſi captos latrones vellet ad mortem condemnare, et ſupplicio priuatim adficere, niſi id ſummi imperantes expreſſe permittant. Vnde Caeſaris factum non ab omnibus probatur. Debuiſſet enim captos offerre magiſtratui.

§. 9–12.

Tertius finis eſt *vtilitas communis rei publicae, vel exemplum.* Ideo enim ſaepe infliguntur ſuprema ſupplicia, 1. vt reliqui ſubditi aeque, ac peregrini, videant, non impune in re publica noſtra delinqui, 2. vt alii diro iſto poenarum genere deterriti, ſibi a ſimili infortunio caueant. Semper enim plebs magis ſenſu quam rationibus flectitur, et magis attendit huius modi tragoediis admonita, quam ſi mille leges ferrentur. Et hinc facile redditur ratio, 1. cur non intra carceres, ſed publice in omnium conſpectu ſupplicium ſumatur, 2. cur corpora damnatorum in patibulis, rotis, et furcis publico conſpectui exponantur, quod ſupra probare non videbatur Grotius. *num. 1.*

Has quoque poenas infligendi ius omnibus commune eſſe, adfirmare non dubitat auctor in ſtatu naturali, idque probat variis argumentis, 1. quia ex ſententia Tullii, Horatii, et Euripidis ſapiens nemo priuatus ſit, ſed ſemper magiſtratum veluti gerat, 2. quia iure naturae fas ſit, id quod noxium eſt, tollere. Sic licet occidere ſerpentes, leones, aliaſque feras, quidni etiam homines improbos, a quibus nemo ſecurior eſt, quam a ſerpentibus et leonibus. *nu. 2. 3.*

Sed fatemur quidem poſſe in ſtatu naturali homines noxios

de medio tolli per modum belli siue offensiui, siue defensiui, non autem per modum poenae, quia in statu naturali nulla est superioritas. Rationes Grotii parum ad rem faciunt. Nam 1. sententia Ciceronis, Horatii, Euripidis, Stoica est. Hi dicere solebant, solum sapientem esse regem, principem, magistratum, dominum, subditum, seruum et omnia, non actu scilicet, sed potentia, quia in his omnibus sapienter personam suam repraesentet. 2. Iure naturae fas est occidere noxia tamquam hostes, non tamquam peccantes, qui soli poenam merentur. Sic serpentes, ferae bestiae, furiosi non peccant, et tamen eos, si aliter periculum euadere non licet, recte occidimus etiamnum.

num. 4. Concedit tamen et hic auctor hoc ius hodie priuatis in statu ciuili fuisse ademtum, 1. quia poena inquisitionem requirat, ad quam non omnes vel prudentia vel aequitate sufficiente instructi sunt, 2. quia aestimatio poenae magnam prudentiam et aequitatem requirat, quam non vnusquisque praestabit. Addo 3. quia nulla est poena sine lege, nulla lex sine legislatore, nullus legislator, nisi qui superior, ergo et poena non potest exempli caussa, nisi a superiore infligi.

num. 5. 6. Denique vestigia quaedam huius iuris etiamnum superesse docet. A. 1. in locis vbi iudicum auxilium non est sperandum. De quo casu iam supra dictum. 2. In quibusdam in delicto deprehensis, e. g. iure Hebraeo licebat priuato occidere idololatram Iudaeum: iure Romano maritus recte occidebat adulterum domi suae in delicto deprehensum. Resp. haec vltio permittitur a lege, adeoque reuera a superiore per priuatas personas infligitur. 3. In castigatione domestica liberorum et seruorum, quae saepe vsque ad necem apud quasdam gentes pertingebat. Resp. Ergo tunc poenae infliguntur a superioribus, et permissu superiorum. Vnde et parentibus dominisque non fit iniuria, si eorum ius restringatur ad modicam coercitionem, ceu hodie vbique gentium fieri animaduertimus.

§. 10.

num. 1. Persuasit sibi hactenus Grotius, poenas posse ab vnoquoque infligi iure naturae etiam a priuato. Quam parum id probarit, ad singula eius argumenta vidimus: iam vero porro quaerit: an lex euangelica priuatis et paribus indulgeat ius puniendi?

Et

Et primo quidem recte adfirmat, poenas a parentibus dominisque inflictis, modo intra aequitatem subsistant non repugnare euangelio. Sed huius rei ratio facile ex ipsa definitione nostra petitur. Parentes enim et domini ratione liberorum et seruorum sunt superiores, et tales quidem, quibus directio familiae legibus permittitur. Ergo euangelium iis ius puniendi non magis adimere potuit quam magistratibus.

At vltionem inter pares Euangelio prohiberi, ipse concedit Grotius. Idque demonstrat 1. a minore ad maius argumentando, quia ne quidem Lex Mosaica vltionem probet *Leuit.* 19. 17. *Exod.* 23. 4. 5. 2. dictis Christi, *Matth.* 5. 44. *sequ.* vbi tamen fallitur Grotius, quod ex praecepto Christi ne iudicem quidem salua conscientia adiri posse existimat, quamuis eamdem sententiam foueat TERTVLLIANVS *lib. IIII. adu. Marcionem,* cuius verba prolixe recensentur. Nam 1. Christus non tollit politiam, 2. ita consistere non posset res publica, si impune improbi possent probos vexare. Vexarent autem impune, si his non liceret adire iudicem, 3. Ipsum euangelium iudicum officium probat. *vid. Rom.* 13. At id frustraneum esset, si haud liceret iis auxilium implorare. *nu.2.3.4.*

Ceterum ex hoc testimonio Tertulliani colligit Grotius 1. Christianis vltionem non fuisse permissam, 2. ne Hebraeis quidem semper fuisse permissam. Nam vltionem putat esse duplicem, aliam sumi ex odio erga peccantem, aliam tantum in futurum cauere. *num. 5.*

Priorem Hebraeis fuisse prohibitam probat 1. ex *Leuit.* 19. 17. *Non adseruabis odium aduersus proximum.* 2. Ex testimonio Philonis, qui in legatione ad Caium, quum Iudaei ab Alexandrinis grauissimis essent vexati persequutionibus imperatorem ita adloquebatur: Non delectamur, o Domine, vltione de inimico, nam ex sacris legibus didicimus hominum misereri. 3. A minore ad maius, quia ipsi gentiles huius vindictae inhumanitatem agnoscebant. Elegans locus Claudiani huc pertinens exstat apud Claudianum.

Immo et vltio, quae in futurum cauet, Christianis fuit prohibita, Hebraeis autem, vt supra diximus, permissa. De Christianis res clara est ex *Luc.* 17. 3. vbi iubemur aduersariis remittere delicta. *num. 6.7.*

De Hebraeis contra aliud patet 1. ex lege talionis, oculus

pro-

pro oculo cet. quam tamen Grotius in vsu fuisse dubitat. 2. Ex mulcta priuato laeso adplicanda, quae aeque apud Ebraeos ac alias gentes erat recepta. 3. Ex diuortio permisso, ob quodcumque fere delictum saltim grauius.

num. 8. At quamuis vltionem omnem tam seuere inhibuerit euangelium: aliud tamen de poenis demum concedit Grotius, has enim, prout a magistratu infliguntur, ne Christum quidem sustulisse fatetur. Nam 1. quid clarius est verbis Apostoli: *Magistratus gladium non frustra gerit. Est enim Dei minister, vindex ad puniendum maleficos.* 2. Christus nusquam tollit leges politicas.

Sed quum haec verissima sint, recte inde colligas, magnum esse discrimen inter poenam et vltionem, quas Grotius semper confudit. Illam enim Christus concessit, hanc prohibuit, illa nihil inhumani continet, haec inhumana et crudelis est. cet.

§. 11.

num. 1. Iam obiectiones remouet Grotius. Sunt enim qui ne poenas quidem permitti in Euangelio existimant, idque inde probant.

1. Quia Dei exemplum sequendum sit etiam magistratibus. Atqui Deus multis ignoscit peccantibus. Solem suum oriri patitur super iustis et iniustis, pluit super pios et impios. *Matth.* 5.

Respondet Grotius, misericordiam Dei tantum spectare ad peccata contra primaeuam legem aut contra legem Mosis admissa ante notitiam Euangelii, non ad ea quae postea committuntur. Quae sane doctrina plane singularis est.

Nos potius ita respondemus 1. Deum tamen non semper ignoscere, E. et magistratum non semper ignoscere debere, 2. Deum ignoscere illis, quos praeuidet ad frugem redituros, id vero tam facile discernere nequeunt magistratus et iudices, quippe non omniscii.

num. 2. Obiiciunt 3. Deum veniam indulgere poenitentibus. Ergo et magistratus esse id facere. Resp. 1. Deus scit, qui veram agant poenitentiam: id ignorant homines. 2. Deus quidem poenitentibus certo remittit poenam sempiternam, sed non semper temporalem, ceu exemplo Dauidis patet. Ergo et magistratus potest poenitentes punire.

§. 12.

§. 12.

Obiiciunt 3. saltim supplicia capitalia ita excusari non posse, quia spatium poenitentiae praecidatur. Sed resp. Id non praecidi a piis magistratibus, 1. quia non festinant supplicium irrogando, sed spatium indulgent, ministros ecclesiae ad reum mittunt, cet. 2. quia saepe magis serio agunt poenitentiam, qui iam mortem sibi minere vident, quam quibus spes est vitae longioris, 3. quia si perseuerat in contumacia reus, id sibi imputare debet, nec magis eius rei culpa potest tribui magistratui, quam Deo, quum ne Dei quidem verbum omnes conuertat. *num.* 1.

Obiici 4. posset, poenis et suppliciis opus fuisse inter gentiles, non inter Christianos, quos magis pios esse deceat. Sed resp. Decet quidem Christianos pietas, sed inde non sequitur, vt omnes sint pii. Contrarium docet experientia. Ergo aeque opus est poenis, vt tranquilla sit res publica. *num.* 2.

Postremo tamen Grotius commendat magistratibus Christianis exemplum Sabaconis, regis Aegyptiorum, qui supplicia capitalia in operas publicas mutauerit. *num.* 3.

Et omnino quidem laudabilis est clementia: sed non numquam clementia fit crudelitas, si ita parcit gladio imperans, vt inde occasionem arripiant homines delinquendi. Sane si fures sciant, imperantem non laqueo punire, sed ad operas publicas condemnare fures, actum erit de eius subditis. Fures enim omnes spe vitae saltim seruandae in eius prouincia quaestum facient. Exemplum vidimus in Germania in Episcopo Wirzburgensi, qui religionis caussa omnes fures fustigatione tantum et operis publicis plectebat.

§. 13.

Quaestio quae iam sequitur facilis est: *An cessante vno ex finibus paullo ante explicatis, ipsa poena cesset?* *num.* 1.2.

Adfirmat TAVRVS philosophus apud Gellium: sed rectius negat Grotius. Requiritur enim, vt omnes fines cessent. Ergo si vel maxime per poenam non emendetur reus, si exemplum in eo statui nequeat, quod aliis admonitionis loco sit: sufficit tamen, si tertius finis supersit, nempe satisfactio, id est, ne simile quid in posterum possit committere.

In vita Friderici Wilhelmi Electoris apud Pufendorffium legi-

legimus equitem quendam Pruſſum electori infenſum ad Polonos ſe contuliſſe, et tot calumnias inter Polonos de electore tunc adhuc Polonorum vaſallo ſparſiſſe, vt et bellum conflari inde facile potuiſſet. Elector dabat negotium legato ſuo Warſouiae viuenti, vt hominem clam interceptum Regiomontum mitteret. Is illum domum ſub ſpe reconciliationis pellexit, et plauſtro tecto impoſitum noctu abduci iuſſit. Homo poſtea latuit, exiſtimaruntque plures eum gladio clam percuſſum. Fingamus id factum. Hic nec emendationis cauſſa ſumtum ſupplicium, nec exempli cauſſa, (quia nemo vidit) an ideo iniuſte ſumtum eſt? Neg. Reliquus enim erat tertius finis, nempe ſatisfactio, vel cautio, ne inpoſterum ſimile quid committeret.

§. 14.

Iam ſequuntur aliquot conſilia conſcientiae ſuppeditata a Grotio.

Primum, *non tutum eſſe homini Chriſtiano priuato poenam de improbo ſumere, ſiue ſuae ſiue publicae vtilitatis cauſſa.* Rationem ſupra dedit, quia omnis vltio prohibita a Chriſto in Euangelio.

Ex quo porro colligit, laudandos eſſe populos, qui nauigantes mandato inſtruant perſequendi piratas, ſic enim fieri, vt eos non publice ſed priuatim perſequantur.

Nos autem iam demonſtrauimus, non ſolum minus tutum, ſed et plane illicitum, et iuri naturae contrarium eſſe, priuatim punire quemquam, niſi quis ſit ſuperior: non enim hanc eſſe poenam, ſed vltionem.

§. 15.

Secundum, *non tutum eſſe homini Chriſtiano accuſare quemquam capitis, et hinc laudandos populos, qui accuſatorem publicum*, id eſt, *procuratorem generalem conſtituebant.* Ratio Grotii eſt, 1. ne quis aliquid faciat ad alienum ſanguinem fundendum, niſi publico nomine. 2. Quia concilium Eliberinum accuſationes et delationes prohibuit.

Sed in eo minus religioſus videtur Grotius. Nam 1. ſanguinem humanum fundere in ſe non iniuſtum eſt, ſed ſanguinem humanum fundere iniuſte. Alias nec Procurator generalis ſalua conſcientia poſſet quidquam facere ad ſanguinem fundendum. 2. Non

Non sequitur, quia poenam priuatus infligere non potest, E. nec accusare potest. Poena enim requirit caussae cognitionem, quae non est priuati paris, sed superioris. Accusatio autem integram caussae cognitionem relinquit iudici, nec cuiquam nocet, nisi crimen verum esse probetur. 3. Aut ergo accusare in se malum et iniustum est, aut non est. Si prius, nec procurator accusare poterit. Sin posterius, et priuatus salua conscientia accusabit. Hinc 4. nec in Hebraeorum re publica diuinitus instituta accusationes priuatae exsulabant, ceu iam ab aliis ostensum est. 5. Concilia non sunt norma fidei et morum, et multa continent, a sanae rationis principiis aliena. Qua de re diximus ad Prooem. §. 51.

§. 16.

Non tutum esse, ambire munera publica, quae ad sanguinem fundendum comparata sunt. Nimirum 1. quia Grotius existimat, sanguinem humanum fundere periculosum esse, 2. quia Christus *Matth.* 7. 1. minatur eodem modo Deum iudicaturum de nobis, quo nos iudicemus de aliis.

Sed, 1. si periculosum est, sanguinem humanum fundere, non sequitur, vt nemo huius modi munus ambire debeat, sed vt cauti esse debeant iudices de caussa cognoscenda. 2. Sic et comminatio Christi nobis debet incitamento esse, ne iniuste iudicemus, non autem vt abhorreamus a munere iudicis. 3. Aut in se malum est, de capite iudicare aut non est. Si prius, nec iussu rei publicae quis de capite iudicare poterit: sin posterius, etiam ambire quis poterit munus huius modi, si se illi videat idoneum.

§. 17.

Quaerit demum Grotius: *vtrum leges, quae priuatis faciunt facultatem interficiendi, vere interficientem excusent, an tantum tribuant impunitatem in foro humano?* Exempla varia sunt, e. g. occidere licet furem nocturnum, marito adulterum domi suae deprehensum, patri adulterum cum filia vel in generi vel in suis aedibus deprehensum. *num.* 1.

Distinguit Grotius, vtrum lex huius modi quid indulgeat ob solum dolorem, vel vltionis caussa, an ob periculum imminens. Si prius: tunc posse omnino dici impunitatem tantum dare legem, non autem ideo excusabilem esse hominem in foro conscientiae.

n. 1. 2. 3. Sin autem ob periculum imminens id fiat, omnino et in diuino et in humano foro esse excusabilem, qui iure sibi concesso vsus sit. Id quod etiam de bannitis dicendum. E. g. In Germania imperator status immorigeros declarat in bannum imperii, (*in die Acht ende Oper-Acht*) eius formula est: *vita, corpus et fortuna eius vnicuique pateant.* Hic si quis bannitum occiderit, omnino et in foro conscientiae et inter homines excusatus est.

Et ita recte sentit Grotius: Nam 1. iam supra diximus euangelium non probare vltionem. Hinc quamuis illa indulgeat lex, non plus tamen potest illa promittere, quam impunitatem.

2. Et ius naturae et euangelium concedit, vt aduersus hostes et pericula nos defendamus, quia vtrumque iubet vt nos amemus aeque ac proximum. Ergo omnino excusatur, qui furem, aggressorem, hostem, malit occidere, quam ab eo occidi.

3. Banniti sunt condemnati caussa cognita. Eos salua conscientia occideret carnifex iussu imperantis, E. et idem imperans ciuibus promiscue indulgere potest ius occidendi bannitos.

§. 18.

Hactenus prima pars capitis, *de poenarum natura.* Iam sequitur altera: *an omnes et quinam actus vitiosi puniendi sint in re publica?*

Hic recte negat Grotius, omnia delicta in statu ciuili esse poenae obnoxia. Poena enim non infligitur, vt satisfiat iustitiae diuinae. Nam ipse satisfactionem exiget Deus futuro die iudicii, sed emendationis, satisfactionis priuatae et exempli caussa. At non omnes actus vitiosi turbant rem publicam vel saluti publicae repugnant. Ergo nec omnes puniendi.

Inde ergo sequitur, vt poena exempti sint I. actus mere interni, si in externos non erumpant, e. g. ambitio, odium, ira, inuidia. Nam 1. interna soli Deo cognita, 2. ea nihil pertinent ad rem publicam quae salua est, modo improbitas non in actum erumpat.

Notanda tamen limitatio, quodsi semel internum vitium in actum externum erupit, tunc et motus vel actus internus in aestimationem veniat, e. g. si quis occidit dolo, magis punitur, quam si homicidium sit culposum.

§. 19.

§. 19.

II. Poena eximuntur actus ineuitabiles naturae humanae, quo pertinent vitia ex temperamento hominis resultantia, e. g. voluptas, ambitio, auaritia. 1. Quamuis enim haec vitia esse nemo neget, sunt tamen vitia, quibus ita patet natura humana, vt is humanum genus e medio tollere debeat, qui vellet omnino haec vitia tollere. 2. Haec vitia in se non turbant rem publicam. Simulac vero turbant, omnino possunt puniri. *num.* 1.

Quod autem Grotius dubitat, *an huiusmodi vitia naturae humanae tam propria possint peccata dici*: id omnes merito mirantur. Dicit quidem, peccatum esse, quod libera et spontanea voluntate committitur: huius modi autem vitia non esse spontanea, nec ex libera voluntate proficisci. Sed resp. negari definitionem. Peccatum, definiente Apostolo, est ἀνομία, aberratio a lege. Quis vero negauerit, haec vitia a lege aberrare? 2. libertas voluntatis eatenus salua est, quod possent homines haec vitia deponere et emendari, modo oblatis gratiae mediis vti vellent. Id dum non faciunt libere et sponte, in vitiis perseuerant. *num.* 2.

§. 20.

III. Poena exemta sunt peccata, quae non nocent societati humanae vel rei publicae. Sic e. g. graue vitium est inuidia: quia tamen inuidus plus sibi quam societati humanae detrimenti infert, hinc omnino non punitur inter homines. *num.* 1.

Ratio est 1. quia hic finis poenarum cessaret, 2. quia Deus et sapientissimus, et iustissimus et potentissimus est, ad haec vitia punienda.

IIII. Etiam actus imperfectae obligationis non poenam admittunt. e. g. misericordia erga pauperes. Nam 1. haec obligatio non producit actionem in foro, vt saepe diximus, ergo nec poenam admittit. 2. Hi actus proficiscuntur ex honesto et decoro, id est, ex virtute. Ad virtutem autem cogi nemo potest.

Vnde facile deciditur quaestio: *an detur actio ingrati?* Disputat de ea *singulari Dissertatione* BOECLERVS, et ex veteribus SENECA, *lib. III. de benef. cap.* 7. Sed gratitudo manifesto est officium imperfectum, quod ex honestate, non ex iusto nascitur. Ergo inde nec poena datur nec actio, per *n.* 1. huius §. *num.* 1.

Diuidi tamen potest in simplicem et praegnantem. Simplex est, quando benefactori quis non benefacit: praegnans quando

eidem aegre facit. Prior non producit poenam: posterior omnino poenam non quidem producit, sed auget, quia quum nemini inferenda sit iniuria multo grauiorem poenam meretur, qui iniuriam facit benefactori suo, et beneficia maleficiis remunerat.

§. 21.

Quum ergo non omnia delicta poenam mereri hactenus demonstratum sit: quaeritur porro, an et in iis delictis, quibus poena constituta, veniae locus sit, eamque aliquando indulgere possit summus imperans?

Negant Stoici, quorum paradoxum est, sapientem nemini ignoscere, nemini dare veniam, de quo prolixe LIPSIUS in *Philos. Stoica.* Nimirum ita ratiocinantur. Venia est debitae poenae remissio, sapiens, quod debet, non remittit. Sed recte obseruat Grotius poenam debere non principem, sed delinquentem: si vero debitori remittitur, quod debet, nulla ipsi fit iniuria.

Posset quis vrgere, at et sapientem principem poenam debere infligere, adeoque et ex eius parte adesse obligationem, a qua recedere non possit. Resp. non obligari principem nisi ex lege poenali: legem poenalem a principe dependere certum est. E. et eamdem tollere, multoque magis contra illam aliquando veniam dare potest.

§. 22.

num. 1. Id iam porro probat Grotius, et quidem *licere principi veniam dare tam ante legem poenalem latam, quam post illam.*

I. Ante legem quidem certum est delinquentem puniri posse, si delictum nouum aduersus rem publicam admittat, quia 1. sic locus est finibus poenarum, nempe satisfactioni et exemplo. 2. quia naturaliter, qui deliquit (contra rem publicam) in eo statu est, vt puniri possit. Vnde et Romani, cum Malleus Glaucia primum admisisset parricidium, nec vlla adhuc lex poenalis de parricidio exstaret, eum poena acerbiore adfecerunt.

Sed quemadmodum ante legem poenalem delictum puniri potest, ita et certis concurrentibus circumstantiis poena potest remitti. e. g. 1. si delictum sit paucissimis cognitum, nec intersit rei publicae illud palam fieri. 2. si plura exstent delinquentis merita, quam vt leue delictum ei fraudi esse debeat; 3. si iam sequuta sit satisfactio, 4. si magnum immineat societati periculum

lum ex poena. Sic Deus ipsi Caino pepercit, quum nondum lata esset lex de occidendo homicida, tantum ne Habele et Caino exstinctis amplificatio humani generis impediretur.

Accedit quod clementia non minus laude digna quam iusti- *num.* 1.
tia. Clementia enim ex caritate emendat, quod ex iure stricto statutum est aduersus improbos. Quod ergo in contractibus, testamentis cet. est aequitas, id in poenis est clementia. Vtraque respicit ad circumstantias, iisque aliquando permouetur, vt ignoscat.

§. 23.

Id quum ne Stoici quidem negare queant: tamen concedere non audent, sapientem ignoscere, sed eum tantum parcere dicunt. Sed quid quaeso est parcere delinquenti, quam ignoscere? Habemus itaque hic exemplum, quo probatur, quod iam dudum Stoicis vitio verterunt veteres, nempe eorum controuersias magis in vocabulis haerere, quam in rebus ipsis, adeoque non nisi λογομαχίας esse.

§. 24.

Sed quid lata iam lege poenali? an et tunc veniae locus *num.* 1.
est? Resp. omnino, et quidem 1. ex illo principio: Nemo sibi ipsi potest legem dicere, quia nemo est sui ipsius superior. Ergo et princeps subditis quidem leges fert, non autem sibi, adeoque et a lege sua impune et licite recedit.

Rem paullulum mitigat Grotius. Nam dicit, principem considerari posse, vel vt partem ciuitatis, vel vt repraesentantem totum ciuitatis corpus. Priore sensu illum legibus obligari, posteriori minime. Sed non opus est ea distinctione. Princeps qua pars ciuitatis non legibus obligatur: (ciues enim ei leges praescribere nequeunt) sed pactis. Vnde tenetur quidem legibus fundamentalibus, sed ea nihil aliud sunt, quam pacta. Qua ciuitatem repraesentans est auctor legis. Lex vero non auctori praescribitur, sed subditis. Ergo et hos solos obligat.

2. Idem inde probatur, quod legislator totam legem tolle- *num.* 2. 3.
re potest. Iam si totam legis obligationem tollere potest, potest et eam pro parte tollere, id est aduersus legem ignoscere. Hinc plane politice AVGVSTINVS: *imperatori licet reuocare sententiam, et reum mrtis absoluere, et ipsi ignoscere, quia non*

est

est subiectus legibus, quia habet in potestate leges ferre.

Sed tamen, facile largimur Grotio, id non temere, nec sine iusta ratione fieri debere. Ratio est, 1. quia, vti legem sine iusta et idonea ratione non fert legislator, ita nec ab eadem sine iusta et idonea ratione discedere potest. 2. Quia sic vilesceret lex, et 3. multi alii spe impunitatis peccarent.

§. 25.

Sed *quaenam sunt iustae caussae ignoscendi?* Grotius eas diuidit in *intrinsecas* et *extrinsecas.*

Intrinsecae dicuntur, quae ex ipso delicto resultant: *extrinsecae*, quae ex aliis circumstantiis extra hoc factum emergunt.

Intrinseca caussa est, cum si non iniusta, tamen dura est poena ad factum comparata, adeoque haec caussa non differt ab aequitate, e. g. si Manlius filium supplicio capitali adficit, quod castris iniussu patris egressus esset.

§. 26.

Extrinsecae caussae plures sunt, 1. *merita delinquentis*, et 2. *spes futurorum meritorum.* Sic Dauides veniam concessit Ioabo, homicidae, quia vnus saepe eius rem restituerat, et spes in eo maxima erat, tamquam in viro fortissimo et belli perito. Addit Grotius 3. ignorantiam, sed ea potius caussa intrinseca est. Hinc facilius ignoscit princeps adolescenti, quam seni. Meliore iure addimus 4. multitudinem peccantium, et periculum inde ad rem publicam redundaturum. Sic ignotum in Germanico bello rusticis plerisque, qui arma aduersus principes corripuerant: quis enim agros coluisset? Sic Agesilaus ignouit parti exercitus ad hostes deficere volenti. 5. Si delictum quidem in se sit detestabile, sed caussa tamen delinquendi saltim probabilis. Ita rusticis illis rebellibus et id vtilitati fuit, quod a nobilibus et clericis fuissent immani tyrannide oppressi, et ad desperationem adacti.

§. 27.

Ferd. VASQVIVS, ICtus doctissimus statuit, *eam caussam sufficere ad indulgendam veniam, de qua legislator consultus dicat,*

dicat, sibi eum casum in mente non fuisse, quum legem ferret. Quaeritur itaque, an recte ita sentiat?

Negat Grotius, et quidem recte. Nam Vasquius manifesto confundit ius dispensandi et aequitatem, inter quae maxima est differentia. Nam 1. ius dispensandi pertinet ad legis applicationem, aequitas ad eiusdem interpretationem. 2. Dispensatio est voluntaria; est enim in arbitrio legislatoris, an dispensare velit nec ne. Aequitas est necessaria, et hinc illa denegari nemini potest. 3. Dispensare est principis vel legislatoris solius. Aequitatem et iudex obseruare tenetur. 4. Illa non trahitur ad omnes similes casus: haec ad omnes omnino pertinet.

§. 28.

Sequitur iam III. pars capitis, quae disquirit *de aestimatione poenarum.* Ea autem duplici nititur fundamento, 1. *merito, ob quod poena infligitur.* Nam prout illud maius minusue est, eatenus et poena intenditur vel remittitur, e. g. parricida plus poenae subit, quam homicida. Homicida acrius punitur, quam qui aliam iniuriam realem intulit. Hic maior poena dignus, quam qui verbalem iniuriam intulit, cet.

Ex quo sequitur axioma: Neminem vltra meritum plectendum, adeoque omnino peccaret imperans, qui simplici homicidae infligeret poenam parricidii, vulneranti poenam homicidii, conuicianti poenam vulnerantis.

Alterum fundamentum est 1. *vtilitas, cuius caussa poena infligitur*, prout illa maior minorue est, eatenus et poenae acriores esse solent, quamuis in se delictum non sit horrendum. e. g. Desertor laqueo punitur, quum desertio non sit tantum delictum, ac furtum, homicidium, sed quia tamen est frequentius inter milites, et rei publicae inde maximum immineret periculum, si impune possent milites a signis diffugere: hinc omnino vtilitas rei publicae, postulat vt maiore supplicio adficiantur desertores. Iam de *merito* agemus.

§. 29.

Meritum est quantitas moralis facti, cui poena proposita est. **num. 1.**
Iam factum non est substantia physica, quae proprie admittit quantitatem: sed tamen quum factum non possit concipi si-

ne circumſtantiis, eae efficiunt, vt illud modo magis modo minus vitioſum videatur. Inprimis autem ad tres reſpici ſolet circumſtantias:

1. *ad cauſſas, quae impulerant delinquentem.* §. 29.
2. *ad cauſſas, quae eumdem retrahere debuiſſent.* §. 30.
3. *ad perſonam ipſam, quae deliquit.* §. 31.

Inter *cauſſas impellentes* maxime deteſtanda eſt 1. *dolus*, ſiue proaereſis, malitia maxima. Vnde et hic ſemper poenam auget aut minuit, prout ipſe maior aut minor eſt. Hinc proxima cauſſa ſunt *affectus*, qui aliquando parum a dolo differunt et hinc poenam augent, aliquando excuſant, vel ſaltim poenam minuunt. Vnde diſtincte procedendum.

Nimirum *affectus* ſunt vel *laeti* vel *triſtes*. Illi oriuntur ex repraeſentatione boni, et conſiſtunt in appetitu, vt *laetitia*, *ſpes*: hi ex repraeſentatione mali, et conſiſtunt in auerſatione, vt *ira*, *metus*, *triſtitia*.

Triſtes affectus plerumque poenam minuunt, modo iuſta cauſſa fuerit hunc affectum concipiendi. Sic ſi quis mortis, carceris, doloris, vitandi cauſſa iniuſte quid fecerit, procul dubio excuſabilior erit, quam is qui ex proaereſi, nulla vrgente cauſſa peccauit.

num. 2. Illuſtrat id quibuſdam locis Demoſthenis, Polybii, Ariſtotelis et Porphyrii. Nobis autem ſufficiet Ariſtoteles, quia ſimul traditionem huius iuris tradit. Nimirum quo magis actio eſt voluntaria, eo magis imputatur. Aſt magis voluntaria eſt actio, quae nulla vrgente cauſſa ſuſcipitur, quam quae vrgente ira, metu, dolore admittitur, quia hoc caſu homo ſui minus compos eſt, quam priore. Ergo omnino etiam prior magis imputatur, quam poſterior.

num. 3. Haec de *affectibus triſtibus*. Iam ſequuntur *laeti*, qui poenam ſemper augent, quia huius modi actio ſemper eſt voluntaria, immo eo magis voluntaria, quo maiorem voluptatem mens ex hac actione percipit.

Diximus autem *affectus laetos* oriri ex repraeſentatione boni, non veri quidem, ſed adparentis. Iam vero bona adparentia nobis blandiuntur vel ſub ſpecie *honeſti*, vel ſub ſpecie *vtilis*, vel ſub ſpecie *iucundi*. Si ſub ſpecie *honeſti*, tunc naſcitur ambitio; ſi ſub ſpecie *vtilis*, auaritia; ſi ſub ſpecie *iucundi*, voluptas: quos tres appetitus primarios conjungi videmus 1. *Io.* 2. 16.

Hinc

Hinc si quis e. g. ex mera voluptate et lasciuia alteri fecerit iniuriam, vel ex ambitione et lucri cupiditate, omnino poena eo maiore dignus est, quo facilius laetis his affectibus resistere potuisset.

§. 30.

Deinde II. respiciendum ad *caussas*, *quae retrahere debuissent*; tales sunt, num. 1.

I. *Iniustitia*, cuius tanta est turpitudo, et tam abhorrens a societate humana natura, vt omnino vel ipsum nomen vnumquemque a delictis absterrere deberet. Vnde axioma: *Quo maior est iniustitia, eo maiorem meretur poenam.*

Maior autem *iniustitia* aestimatur 1. ex damno inde emergente, an rei publicae vniuersae, an pluribus, an paucis vel vni, an magis minusue nocitum? 2. Ex perfectione delicti, an consummatum fuerit nec ne? 3. Ex obiecto, in quo damnum datum, veluti an vitae, an familiae, an rebus nostris nocitum.

Id quod illustrat Grotius doctrina decalogi, vbi putat, gradatim a vitiis grauioribus descendi ad leuiora. Sic incipit Deus a delictis aduersus se commissis, praeceptis quatuor primis; deinde in quinto praecepto pergit ad superiores, parentes, magistratus; in sexto, ad vitam hominis; in septimo, ad familiam, id est, matrimonium; in octauo et nono, ad res hominis; postremo praecepto sequuntur delicta inconsummata, concupiscentia. num. 2.

II. Caussa retrahens esse deberet *pietas*, qua hic intelligimus naturalem obligationem iis debitam, a quibus dependemus, vel qui a nobis dependent, e. g. officia erga parentes, liberos, coniugum inter se. Quo maior ergo est impietas delinquentis, eo grauiorem poenam meretur. Sic omnino grauius punitur, qui patrem, matrem, filium, quam qui alium hominem occidit. num. 3.

III. Accedit tertia *caussa*, *diuturna indulgentia*. Ea deberet delinquentibus incitamento esse ad poenitentiam. Vnde ipse Deus tam diu conniuet, vt homines ad resipiscentiam impellat. Quod si ergo homines id nolint, sed contumaciter delinquendo pergant, tunc poenam duplo maiorem merentur, partim ob noua, partim ob superiora delicta. Sic e. g. veteranus latro grauius plectitur, quam qui semel latrocinando infeliciter artem fecit.

Quaeri hic solet, *an et vita anterior emendata ad poenam imminuendam faciat?* Recte Grotius monet distinguendum, 1. *an* num. 4.

totum vitae genus immutatum sit, et homo non gradu, sed praecipiti cursu a virtute desciuerit, et ad vitia transcurrerit. Tunc nihil ipsi prodesse potest vita anteacta: immo tanto in excusabilior est, vt ipse Deus inculcat *Ezech.* 18. 24. *an* 2. *a virtute non desciuerit, sed tamen ex infirmitate et consternatione animi deliquerit?* Tunc omnino ad poenam mitigandam haec circumstantia prodest.

§. 31.

num. 1. Postremo III. respiciendum, *ad personam peccantem*: quae eo magis vel minus punienda, quo magis minusue apta fuit ad caussas auertentes considerandas. Hinc Grotius respiciendum esse monet

1. Ad *temperamentum corporis.* Sic e. g. melancholicus facilius euitabit adulteria quam sanguineus. Sed ad hoc vix respicitur in praxi, quia 1. raro iudices id accurate discernere possunt, et 2. nullum temperamentum est tam prauum, quin virtute superari emendarique possit.

2. Ad *aetatem:* hinc adolescentes excusabiliores sunt, quam senes, quia hi facilius considerant rem, quam adolescens aestu iuuenili abreptus.

3. Ad *sexum*, quia femina minus censetur prudens ac masculus.

4. Ad *educationem*: nam ea neglecta homines facile obbrutescunt. Sed et in his omnibus parum momenti est, si malitia aetatem suppleat, si femina vltra sexum sapiat, si delictum ita sit comparatum, vt et male educatus, modo homo sit, satis scire possit, id esse prohibitum.

num. 2. Et hic 5. ad *affectus tristes* eiusque caussas respiciendum. Nam 1. *affectus* sunt admodum naturales, 2. ii cooriuntur ex repraesentatione maxime repentina mali, adeoque prius homo accenditur, quam accendi se animaduertat. 3. Semel inflammatus nescit fere, quid agat, et 4. raro tunc rationis tantum superest, vt imperare *affectui* possit. Hinc e. g. si iuuenis alioquin probus voluptate excesserit, facile poena minuetur.

Cessat tamen haec caussa, si aetas affectus suppressisse debebat. Hinc ridiculi sunt senum amores, et hinc eo magis puniendi, ridicula est iuuenum auaritia, quam facile vincere possent.

§. 32.

§. 32.

Quaestio iam porro oritur, *an poena semper debeat delicto* **num. 1.** *esse proportionata?* Id est, an plus puniri possit, quam damnum dedit peccans? e. g. fur simplum abstulit, iure Romano in duplum vel quadruplum condemnatur, apud nos rem aufert, et ideo amittit rem, famam, immo et vitam; an hoc iniquum? Id recte negat Grotius. Nam

1. Ipse Deus, legislator perfectissimus, furtum quadruplo et quintuplo puniuit in lege Mosaica.

2. Non punitur tantum damnum datum, sed et reatus, id est, animus et consilium peccandi.

3. Omnes gentes huius modi poenas probarunt, adeoque ex hypothesi Grotii inde colligi potest, esse iuris gentium. De Romanis et Hebraeis iam vidimus. Apud Graecos lege Attica fur vltra dupli condemnationem etiam per dies aliquot vinctus habebatur.

Sic et Indi vltra talionem vulnerantem vel mutilantem ma- **num. 2.** nu truncabant. Alia exempla passim prostant. Nos iam obseruamus

1. Huic iuri etiam locum esse in delictis non consummatis, si magnus sit dolus. Exempla *sunt Deut.* 19, 19. 22, 19. *Exod.* 22. 9.

2. Cessare hanc obseruationem, si supplicium sit capitale. Nam vltra mortem plus poenae exigi nequit. Hinc homicidae qui vitam eripuit, vita eripitur, nihilque poenae vltra irrogatur.

3. Posse tamen et hic locum habere augmentum supplicii ratione qualitatis, si insignis dolus accesserit, vel crudelitas et malitia horrenda. Hinc inuenta supplicia dirissima, dissectio in 4. partes, vstulatio candentibus forcipibus facta, contusio, vel crurifragium, cet.

§. 33.

Sed iam contrariam sententiam refellit Auctor, qua statuunt, semper proportionem accurate seruandam inter delictum et poenam, et quidem harmonicam, vti vocat Io. BODINVS *de rep. lib. VI. cap. vlt.* Idque probant inde, 1. quia mulcta non eadem irrogatur diuiti et pauperi, 2. quia vbi ignominia adficitur vir honoratus, saepe in vili persona ad poenam corporis adflictiuam peruenitur.

Sed resp. hic non respicitur ad proportionem inter delictum et poenam, sed ad proportionem inter poenam et vires personae puniendae. Nam poena debet esse malum passionis. Passio non omnium eadem ex eadem re. Ergo facile quidem concedimus Bodino, obseruandam esse proportionem inter poenam et personam puniendam, sed nos hic loquimur de proportione inter poenam et delictum.

§. 34.

Quaeritur etiam, *an non caritas suadeat, poenam remittere delinquenti?* Sed id merito negatur. Nam 1. caritas sine iustitia iniusta est, 2. caritas maior vincere debet minorem. Atqui rei publicae et humano generi hanc caritatem debemus, vt curae nobis sit eius securitas, quae sine poenis nulla foret. 3. Saepe caritas delinquenti hoc modo exhibita ipsi potius damno quam vtilitati foret. Eo pertinet historia Francisci I. regis Galliae, qui quum comiti bis poenam homicidii remisisset, et iam tertium in idem delictum prolapsum capitis damnasset, reus dicebat, se supplicium tantum subire ob primum homicidium, ob duo reliqua supplicium iure ferre regem, qui si primum se capitis damnasset, reliqua illa delicta committi non potuisse.

§. 35.

Quaeritur porro, *an ob facilitatem peccandi poena possit augeri?* Resp. omnino. 1. Finis enim poenarum est non modo emendatio et satisfactio, sed et exemplum, vt alii deterreantur a delicto. Atqui eo magis deterrendi sunt homines, quo facilius possent delictum committere. 2. Ipse Deus hoc obseruauit in lege Ebraea. *Exod.* 22. 1. 9. Hinc grauissime punitur furtum equorum, armentorum, aratri, cet.

§. 36.

nu. 1. 2. Proxima quaestio est, *an ex clementia poenae possint imminui?* Et id nemo negauerit. Quum enim ex clementia poenae plane tolli queant, vt supra demonstratum, quidni et imminui?

Immo hoc facilius licet, quum prius non nisi ob caussas vrgentissimas fieri posse dixerimus. Nam interest rei publicae vt delicta puniantur, et hinc non sine modo facilis esse potest princeps

ceps ad poenas plane remittendas. Sed non interest rei publicae vt poenae cum maximo dolore delinquentium, coniunctae sint. Quid enim vtilitatis inde perueniet ad rem publicam, si capitis damnatus non nisi tarde et inter mille cruciatus moriatur?

Hinc omnes laudant hanc clementiam, quae in poenarum mitigatione consistit. Meditatur magnus Germaniae ICtus, Io. PETRVS a LVDEWIG, consiliarius regis intimus et cancellarius academ. Hallens. tractatum *de truculentia iuris prudentiae criminalis*: Vbi ostendit, magis iudices plerosque excessu, quam defectu, peccare.

§. 37.

Obsignat hanc tertiam partem Grotius variis obseruationibus, quas Hebraei et Romani inculcant: Sed addit, omnes has obseruationes se iam ad loca sua retulisse. Adeoque non opus est, vt his diutius immoremur.

§. 38.

Progredimur potius ad partem IIII. et vltimam, vbi agitur *de bello poenae caussa suscepto*. Existimat enim Grotius, gentem aduersus gentem posse bellum suscipere, poenae caussa, si quod delictum paullo grauius admisisset. Sic e. g. notum est, Gallos protestantes crudeliter vexasse, et expulisse patria. Si quaestio oboriretur, an ideo reliqui protestantes potuerint saluo iure bellum indicere Gallis, Grotius ex principiis suis respondisset, posse. Videbimus ergo rationes.

1. Quia historiae passim doceant, bella poenae caussa suscepta. Sed resp. historiae docent, quod factum sit, non quod fieri debuerit.

2. Quia delicta gentium plerumque cum damno coniuncta sint vicinorum. Resp. tunc potest bellum geri ad damnum reparandum, non in poenam. Ergo tunc est fallacia non caussae vt caussae.

Addit tamen Grotius cautionem, *non esse bellum gerendum ob quaelibet, etiam minima delicta, sed ob grauissima tantum.*

Nos autem existimamus cum recentioribus omnibus, bella plane suscipi non posse poenae caussa. Nam 1. vt supra demon-

monstrauimus; poena semper infligitur a superiore, gens autem ratione gentis non est superior. 2. Pugnat hoc principium Grotii cum saniore poliitca. Omnis res publica est independens, (*souveraine*) ergo est ἀνυπεύθυνος, id est, nemini tenetur factorum suorum rationes reddere, nisi quatenus alterius intersit. Atqui si possent externae res publicae poenam repetere ob quodcumque grauius delictum, tunc non esset res publica ἀνυπεύθυνος, adeoque nec independens, id quod absurdum. Praeclare haec argumenta exposuit et firmauit clar. BVDDAEVS *in Analectis iur. nat. et gent.* Dissertatione *de expeditionibus cruciatis*, quae hic omnino conferenda.

Hinc facile patet, quid de quaestionibus reliquis omnibus sentiendum sit, quas Grotius mouet? Omnes sunt frustraneae. Eas tamen paucis expendemus.

§. 39.

num. 1. Quaerit I. *An et ob delictum inchoatum, nec adhuc consummatum possit bellum suscipi?* Nos sine ambagibus respondemus, non posse, quum ne quidem ob consummatum delictum, licitum sit bellum.

At Grotius hoc aliquando concedit 1. quod voluntas modo ad externos actus processerit, possit puniri, e. g. si homicidium quis decreuit, et sclopetum explosit, nec tamen effectus sequutus est; 2. quia leges et consilia peccandi vindicent; 3. quia Romani Perseo bellum inferre decreuerint; quia bellum pararet aduersus Romanos.

Sed haec nihili sunt. Nam 1. voluntas, si ad actus externos processerit, punitur, sed a superiore, non ab aequali, 2. leges consilia vindicant, scilicet ciuiles, quae gentes non obligant. 3. Romani bellum inferebant Perseo, non in poenam, sed defensionis caussa. Quis enim primum exspectaret ictum, si videat, alterum in eo esse, vt nobis ictum infligat?

nu. 2.3.4. Concedit tamen Grotius non nisi grauiora delicta inchoata locum poenae facere, 1. quia in re publica ne omnia quidem consummata delicta puniantur, 2. quia lex Hebraea non nisi grauiora delicta consummata puniat. Vnde *n.* 4. concludit, non punienda esse delicta inchoata, nisi sint grauiora, et iam eo processum, vt malum proxime immineat.

Sed

Sed quid opus erit cautione hac, vbi nondum demonſtratum eſt, bellum poenae cauſſa poſſe ſuſcipi?

§. 40.

Quaerit II. *an bellum geri tantum poſſit ob delicta aduerſus rem publicam vel ſubditos noſtros commiſſa, an ob alia quaecumque crimina?* e. g. ſubditos proprios iniuſte ob religionem perſequendo, quod fecit Ludouicus XIIII. rex Galliae.

Grotius vtrumque concedit, et quidem ob has rationes plane futiles, 1. quod imperantibus ius puniendi datum ſit, non qua imperant, ſed qua nemini parent. 2. Quod honeſtius ſit aliorum, quam ſuas vindicare iniurias.

Sed reſp. 1. arg. falſum eſſe. A nemine enim imperantibus data eſt facultas puniendi, quam a re publica cui praeſunt, et quae voluntatem ſuam in omnibus ſubmiſit imperanti. Ergo puniunt, quatenus imperant, nec aliis poenam infligere poſſunt, quam qui ſuam voluntatem voluntati eorum ſubmiſerunt.

2. Honeſtius eſt aliorum, quam ſuas vindicare iniurias modo legitimo. Bellum autem poenae cauſſa ſuſceptum modum legitimum eſſe, nondum demonſtratum.

Ergo fatemur ob delicta aduerſus rem publicam vel ſubditos noſtros admiſſa bella geri poſſe: Sed tunc non geruntur poenae, verum potius luendi iuris noſtri cauſſa. Negamus autem ſuſcipi poſſe bellum ob alia delicta quaecumque.

Nec maioris momenti eſt arg. 3. quod ab omnibus vetuſtis num. 12
ſcriptoribus laudetur Hercules, qui orbem armis victricibus peragrarit, vt eum a tyrannis liberaret, Antaeo, Baſilide, Diomede et ſimilibus.

Reſp. 1. factum ipſum eſt fabula. 2. Si verum illud ponamus, multa laudant veteres, quae laudem non merentur. Quis veterum non laudauit factum Vlyſſis Troiam contra fidem datam equo ligneo occupantis? Et tamen haec inexcuſabilis eſt perfidia. 3. Hercules non fuit rex, non imperans, ſed priuatus, adeoque ne bellandi quidem ius habuit. Ergo eius bella non magis laudanda, quam latronum, etſi per accidens etiam tyrannos aliquot oppreſſerint.

4. Per ſpecies quaſdam theſin ſuam illuſtrat Grotius, et num. 13
oſten-

ostendit *recte bellum suscipi aduersus eos, qui in parentes iniusti sunt, in anthropophagos, in piratas, etiamsi nos non oppugnent: eos enim esse belluis similes*, idque illustrat testimoniis Aristotelis et Isocratis.

Sed resp. 1. Impietas in parentes delictum est, sed quod exteram rem publicam non magis tangit, quam adulteria aliaque delicta in aliena re publica admissa. Non possunt nobis huiusmodi homines vitio vertere, si ab eorum communione et societate abhorreamus: Sed ideo non possumus nobis ius puniendi sumere in aliena re publica: 2. anthropophagia est inhumanum quid, sed recte distinguit Pufendorffius num cadauera deuorent, an hospites ad se aduentantes. Si prius, nostra res publica, inde non magis laeditur, quam si deuorent serpentes. De gestibus non est disputandum. Sin hospites ad se profectos deuorant, tunc bello illos persequimur ob laesionem, dum violarunt securitatem publicam. 3. Piratae non sunt societates liberae, adeoque nec aduersus illos proprie bellum geritur, sed quaeruntur ad supplicium, tamquam delinquentes priuati, et quidem tales, qui vagi et fugitiui sunt; adeoque ab vnaquaque re publica rapi possunt ad supplicium.

Denique 5. et doctrinam Innocentii P. P. probat, qui pu-
num. 4. tat bello in poenam peti posse, qui in naturam delinquunt. *c. quod super his X. de vot.*

Sed 1. ipsi canonistae et pontificii scriptores, vt Victoria, Vasquius, Azorius, Molina huius dogmatis pontificii falsitatem agnoscunt; 2. Inde sequitur id absurdum, vt ob omnia delicta decalogo vetita possit bellum suscipi, quia omnia illa contra naturam sunt. Sic e. g. semper contra Hispanos licebit bellum gerere, quia in eo regno libidines nefandae admodum sunt frequentes, semper iustum erit bellum contra Polonos et Russos, quia in priori regno homicidia, in posteriore, furta sunt frequentissima, et fere impune committuntur.

§. 41.

Iam cautiones quasdam subnectit Grotius, circa huiusmodi bella obseruandas. I. *ne mores sumantur pro iure naturae, adeoque non statim pro delictis contra naturam admissis accipiantur, quae tantum moribus plurimarum gentium repugnant.* Hinc absur-

absurdum esset, bellum indici Tartaris, quod carne cruda vescantur, Indis, quod comburant cadauera, cet. Cautio vera est, sed frustranea, quia ne ob vera quidem delicta licitum esse bellum agnoscimus, nisi nos istis delictis simus laesi.

§. 42.

II. *Ne pro delictis habeamus, quae magis sunt contra ius positiuum diuinum, quam contra naturale. Immo nec ea, de quibus adhuc lis est, an sint iuri naturae contraria.* Hinc absurdum esse fatetur, si quis Ianuensibus bellum inferat ob foenebre malum, quod in ea re publica grassatur, Turcis ob polygamiam, cet. Sed haec quoque cautela frustranea, quia nec iustum esset bellum, si delicta haec iuri naturae contraria esse concederentur.

§. 43.

III. *In ipso iure nat. discernenda esse manifesta a non manifestis.* Nam num. 1.

1. Aliqua ipsa sua natura sunt difficilioris indaginis, e. g. 1. quae ex honesto fluunt et decoro, quia supponenda hic principia physica et moralia, 2. quae ad officia hypothetica pertinent, quia hic supponenda principia politica de natura dominii, pretii, rei publicae.

2. Alia iuris naturae officia difficilia sunt certis personis ob num. 2. 3. ruditatem, educationis defectus, e. g. barbaris.

Cum his mitius agendum putat Grotius, ita vt non statim ob neglecta officia iuris naturae minus manifesta homines rudes et barbari bello opprimi possint. Sed denuo cautela superflua, quia Grotius non probauit, vel ob manifestissima delicta bellum iure suscipi posse.

§. 44.

Redit ad quaestiones, quarum 3. est, *an et ob delicta aduersus Deum admissa, bello locus sit?* Hic Couarruuias licet pontificius, negatiuam recte defendit. Et Grotius contra ipsis pontificiis hac in re durior est. Nam primo refutare conatur Couarruuiae argumenta. Deinde et suam sententiam proponere nititur. num. n

1. Couarruuias dixerat, *punitiuam potestatem non esse sine iuris-*

risdictione. Sed resp. Grotius, hanc se sententiam iam antea reiecisse. Nos replicamus, reiecisse Grotium hanc sententiam, sed iniuria, vti per totum caput demonstrauimus.

num. 2. 2. Dixerat Couarruuias *principem tantum ἐπισκοπὴν accepisse in subditorum actiones, non in extraneorum.* Resp. Grotius, id falsum esse. Quemadmodum enim episcopi omnes vniuersalis ecclesiae curam susceperint, ita et principibus singulis generalem pro humana societate curam incumbere. Nos replicamus. Aut concedit ergo Grotius, singulos episcopos in vniuersalem ecclesiam habere potestatem directiuam et punitiuam, tunc habebimus plus, quam papatum: aut dicet episcopis tantum ius curandi ecclesiae vniuersalis salutem non directiuam et punitiuam potestatem competere. Et tunc simile quid etiam concedere debebit de principibus, quod cura ipsis incumbat pro societate humana, sed non tamen ideo polleant potestate punitiua extra rem publicam suam.

num. 3. 3. Dixerat Couarruuias, *Deum sufficere vindicandis, quae aduersus se commissa sint.* Resp. Grotius. *Sufficere Deum etiam vindicandis iniuriis aduersus homines commissis.* Et tamen neminem negare, has iniurias esse puniendas. Nos replicamus. Distinguendos esse hos casus. Iniuria hominibus illata non soli vindictae diuinae relinqui potest, quia turbat societatem humanam. Ast delicta aduersus Deum commissa, non semper turbant societatem humanam, hinc non punienda ab hominibus.

Obiicit Grotius, *religionem non solum considerari posse vt medium conciliandi sibi diuinam gratiam, verum etiam, tamquam vinculum rei publicae. Ergo delicta aduersus Deum commissa saepe turbare rem publicam.* Resp. Tunc aut turbant rem publicam exteram, et sic nostra non interest, nisi foedere illi rei publicae obstricti simus. Aut turbatur res publica nostra, tunc poenae locus est, non quia delictum aduersus Deum, sed quia aduersus rem publicam nostram admissum est. Sic e. g. abusus nominis diuini est graue delictum in Deum, sed ideo nemo punitur. Si quis autem abutatur nomine diuino ad concitandas seditiones et turbandam rem publicam, tunc punitur, non tamquam iniurius in Deum, (quamuis hoc poenam exasperare possit,) sed tamquam turbator rei publicae.

n. 4. 5. 6. Obiicit porro *religionem non solum esse vinculum rei publicae, sed et totius societatis humanae, adeoque et ob delicta aduersus*

Deum

Deum commissa posse bellum geri aduersus extraneos. Sed 1. religio est sententia in intellectu consistens. Intellectus non peccat, sed errat. Error non poenam, sed commiserationem meretur, non gladio, sed argumentis expugnatur.

2. Religio est vinculum societatis humanae, verum non nostra, sed generatim religio. Itaque non potest Christianus salua conscientia religionis solius caussa adgredi Turcas, paganos, quia hi licet non nostram, religionem tamen habent. Immo quamuis Sinenses ex sententia omnium vere sint Spinozistae et Athaei, tamen numquam iustum dicerem bellum iis ob atheismum illatum, quum alias sint moribus probis praediti, et datae fidei tenaces.

3. Homines non semper viuunt secundum principia intellectus, sed secundum propensiones voluntatis. Hinc multi Christiani pessimis, multi athei honestis moribus praediti sunt. In re publica autem et societate humana sufficit, si externa adhuc honestas et iustitia adsit. Ergo bellum ob errores et delicta contra religionem geri nequit.

§. 45.

Iam ergo hac occasione de *religione* generatim agit Grotius, et quidem de *naturali et omnibus hominibus communi,* quam quatuor veluti articulis theoreticis constare censet:

I. *Esse Deum, et quidem vnum.*

II. *Deum non esse rem quamdam similem creaturis, sed ens aliquod sublimius,* id est, ens infinitum et perfectissimum.

III. *A Deo curari res humanas.* Nam alias perinde est, siue quis Deum neget, siue eumdem otiosum esse fingat. Vnde et Epicurus plerisque visus est Atheus, quia Deum sibi otiosum imaginatus est.

IIII. *Eumdem Deum esse opificem huius vniuersi.* Nam alias nullum esset principium dependentiae, ex quo ad cultum et obsequium Deo praestandum obligaremur.

Eleganter obseruat Grotius, quatuor ista religionis naturalis capita totidem decalogi praeceptis inculcari. *num. xi*

1. Vnitas Dei praecepto primo: *Non habebis Deos alienos praeter me.*

2. Eius natura inconspicua praecepto 2. *Ne facias tibi imaginem,* cet.

3. Eius prouidentia praecepto 3. *Ne sumas nomen Dei in vanum.* Id frustra esset, nisi Deus curaret humana.

4. Creatio denique fundamentum eſt inſtitutionis ſabbathi.

num. 3. Hi ſunt articuli religionis naturalis theoretici. Practici ſunt, qui ex ſuperioribus fluunt.

1. *Si Deus eſt vnus, ſane ille honorandus eſt.* Honorare enim eſt obiecto tribuere praerogatiuam. Summam autem praerogatiuam meretur quod vnum eſt, et ſibi par nihil habet.

2. *Si Deus eſt ens perfectiſſimum, erit ſane amandus.* Amor enim eſt appetitus, qui fertur in bonum. In quem ergo magis feratur, quam in bonum ſummum et perfectiſſimum.

3. *Si curat res humanas, et timendus, et in eo collocanda fiducia.* Nam tunc et ſcit actiones noſtras, ergo et non parcet peccatis. Scit calamitates piorum, ergo et preces eorumdem audiet. Prius timorem, poſterius fiduciam excitabit.

4. *Si Deus condidit vniuerſa, ab ipſo dependemus.* Ergo eſt ſuperior noſter, ergo iure nobis praeſcribit leges, adeoque et eidem merito obtemperamus.

num. 4. Haec omnia ipſa recta ratio cognoſcit, 1. inde, quia omnia in mundo ſunt contingentia, nihil neceſſarium. Quod eſt contingens, non neceſſarium, illud extra ſe habet cauſſam cur ſit: Ergo extra mundum debet eſſe cauſſa, cur ſit. Illa cauſſa, quum nulla re determinetur, non poteſt non eſſe infinita, quumque omnia ad certum finem fecerit, intelligens, adeoque perfectiſſima. Ens infinitum, perfectiſſimum, intelligens eſt Deus. Ergo Deus eſt.

2. Addit Grotius argumentum a προλήψει ſeu communi omnium gentium perſuaſione deſumtum: *quia nulla ſit gens tam barbara, quae non Deum eſſe fateatur.* Sed hoc argumentum non adeo firmum eſt. Nam et nulla fere gens olim fuit; quin crediderit plures Deos, et tamen is error fuit. Ergo hoc argumentum tantum adminiculans eſt.

§. 46.

num. 1. 2. Iam his praemiſſis quaerit, *an propter religionem hanc violatam poena poſſit irrogari*? Diſtinguit Grotius inter *notiones* ipſas de Deo, et *modum* ab iis *diſcedendi*.

1. *Notiones* ipſae vel *clariores* ſunt vel *euidentes*, vel *paullo obſcuriores*. *Clariores* ſunt illae de Dei exſiſtentia et prouidentia. Nam 1. has omnes etiam hebetiores agnoſcunt, modo cogitare velint, quod exiſtant, et cur exiſtant? 2. quia ſunt prin-

principium omnis religionis, adeo vt fine his ne concipi quidem religio possit. 3. quia consentiunt philosophi, has notiones non posse a religione secludi.

4. Quia omnes gentes has veritates agnouerunt. Et hinc plura loca colligit veterum, qui has veritates et inde fluentem cultum diuinum ad ius gentium retulerunt. vid. *L.* 2. *D. de iust. et iur.* num. 3.

II. *Modus discedendi* ita differt, vt alii primi has notiones deferant, et huiusmodi doctrinas tollant, alii eo errore abrepti postea in atheismo perseuerent. Quia ergo primi has rationes clarissimas tollunt: illos puniri posse existimat. num. 4.

1. Quia in culpa sint, dum ad veritatem euidentissimam coecutiant,

2. quia societatem humanam violent, dum eius vinculum tollant.

Sed in eo manifesto errat Grotius. Omnis poena ponit delictum, omne delictum in voluntate, non in intellectu quaerendum. Atheismus non nisi error intellectus est, ergo in se poenam non meretur. Quare si quis coecus non videt, non punitur. Qui puniri possit homo tam mente occoecatus, vt Deum non videat?

Quare potius distinguendum an iste atheus eum errorem sibi foueat, an turbet rempublicam. Priore casu commiseratione dignus et rectius informandus, posteriore casu puniendus est, non ob atheismum, sed ob turbationem rei publicae.

§. 47.

Quod ad reliquas *notiones de religione* attinet: Illae non aeque clarae sunt ac istae duae. *Quod inde videmus* 1. *quod plures populi qui Deum exsistere crediderunt, tamen plures Deos statuerunt.* 2. *Quod et sapientissimi philosophi pagani mundum sibi finxerint aeternum.* 3. *quod Epicurus et alii prouidentiam negarint.* num. 1.

Hos ergo errores non statim poenam mereri inde probat, 1. quod et sine illis quodammodo consistere possit religio. 2. Quia lex diuina non omnes gentiles et idololatras puniri iusserit, sed tantum seductores, *Deut.* 13. 16. Apostatas, *Deut.* 12. 23. 3. anthropothytas, id est, qui sacrificia humana offerebant. *Leu.* 20. 2. num. 2.

Obiici possent Cananaei populi, quos ob idololatriam Deus fun- num. 3.

funditus exstirpari iusserit. Sed respondet Grotius, 1. id factum esse ob immensa scelera, quibus idololatriam cumularint. 2. non nisi post spatium poenitentiae longissimum concessum. Ego respondere malim, a facultate puniendi Deo competente non procedere argumentum ad ius puniendi hominibus competens, de quo hic agitur. Deus omniscius est, et mentes hominum perspicit. Tale quid non sibi arrogabunt homines.

Deinde vt existimabat Grotius puniri posse, qui primi religionis fundamenta tollunt: ita contra negat puniendos, qui ex ignorantia maiores sequantur. Quod facile concedimus. Exceptionem tamen duplicem addit, dignos poena esse

1. qui diabolos et vitia adorant,
2. qui sacrificiis humanis vtuntur.

Et id concedo, nisi quod quoad cultum cacodaemonum vix credibile est vllum mortalem fore tam stupidum, vt eos adoret, si sciat esse cacodaemones. Vnde plerumque gentiles eos potius pro Diis bonis habuerunt.

Hactenus ergo cum Grotio facimus. Hi puniri possunt, sed a quo? a magistratu. Si quis vero ideo bellum indicere vellet genti, vix esset excusandus. Potius conuertendi erunt. Nec laudandus Carolus M. qui Saxonibus religionis tantum caussa bellum intulit.

§. 48.

num. 1. Et hoc ipse Grotius recte agnoscit hac §. vbi quaerit, ***an bellum inferre fas sit iis populis, qui nolint suscipere religionem Christianam?*** Negat,

1. quia religio persuaderi non potest naturalibus argumentis. Possum quidem persuadere ethnico, Deum exsistere, Deum vnum esse, et alia huius generis capita religionis naturalis: sed Christum esse filium Dei, eum mortuum pro peccatis hominum, resurrexisse, adscendisse in coelos, non est obiectum demonstrationis, verum fidei. Fides vero est opus Dei. Ergo nemini irascendum, qui exsors est diuini istius doni.

num. 2. 2. Quia naturae doctrinae Christianae repugnat coactio: Neminem Christus voluit vi et poenis ad credendum adigi. *Rom.* 8. 15. vbi exigit filialem, non seruilem spiritum. *Ioh.* 6. 6. vbi

vbi Christus quaerit: *an et vos vultis a me deficere. Luc. 9. 54.* vbi increpat discipulos ignem coelo deuocaturos.

3. Quia hoc et patres agnouerint, Tertullianus, Athanasius, Chrysostomus: immo et Concilium Toletanum, cuius canon n. 1. huius §. adducitur. Vbi tamen notanda Augustini fluctuatio, qui quum et ipse antea sanam doctrinam de non persequendis haereticis et infidelibus defenderet: postea, quum Donatistas hostes habere coepisset, in contraria cucurrit.

Obiici solet a Pontificiis locus *Luc. 14. 29. cogite intrare.* *num. 3.* Sed 1. vox haec in Euangelio saepe notat instantiam rogantis, non coactionem violentam. 2. Ex contextu adparet, hanc solam significationem locum habere. Nam sermo est de conuiuio nuptiali, quis ad illum cogitur vi?

§. 49.

Alia est quaestio, *an bellum inferri possit gentibus Christianam religionem iniuste persequentibus?* Id adfirmat, *num. 1.2.*

Quia in Christiana religione nihil est, quod repugnet statui sociali et ciuili, immo haec doctrina et sancta est, et in moralibus rationi conuenientior, quam omnes reliquae religiones. Persequi veritatem delictum est. Ergo in poenam potest bello vindicari.

Sed rem concedo. Rationem Grotii reiicio. Tunc enim caussa belli huius modi non est delictum, sed defensio.

§. 50.

Multo minus ergo adfirmanda quaestio: *an haeretici* i. e. Christiani erroribus quibusdam dediti *persequendi sint?* Grotius illud conuellit, *num. 1.*

1. Exemplo Iudaeorum, qui diuersas sectas ferebant, vti Phariseos, Saducaeos, Essenos, quum principia eorum essent diuersissima.

2. Quia magna est intellectus imbecillitas, magna vis inolitae semel opinionis. Hinc nec obiici potest, errores nonnumquam esse manifestos et intolerabiles. Nam quod mihi clarum et manifestum videtur, id non statim tale est aliis. *num. 2.*

3. Modus illuminationis non est idem. Forte ego veritatem agnosco gratia diuina, sed non hunc modum gratiae accepit alter, cui ideo irasci esset iniquissimum.

nu. 3. 4 5. 4 Haeresis non est crimen. Edidit Dn. THOMASIVS dissertationem: *an haeresis sit crimen?* et id initio non sine stupore acceptum. Et res tamen clarissima. An delicta sunt in intellectu? Hinc et Augustinus illum tantum dicit hareticum, qui temporalis tantum commodi et gloriae principatusque gratia nouas opiniones excogitat. Quis vero haec interna cordis diiudicet? Plerique bona fide errant.

5. Omnes veteres orthodoxique Patres hanc haereticorum lanienam damnarunt. Loca Athanasii, Hilarii, immo et Synodorum varia *n.* 5. huius §. adduxit auctor.

§. 51.

num. 1. 2. Denique quaeritur, *an poenam mereantur, qui in Deos suos licet falsos, sunt irreuerentes?*

Adfirmat Grotius, quia quantum in ipsis est, verum Deum offendunt, qualem esse putant Deos falsos suos. Vnde aeque poena dignus, qui per falsos, quam, qui per verum Deum peierauit, quemadmodum aeque regicida est, qui pro rege, quem occidere voluit, summum eius ministrum trucidauit, adeoque in persona errauit. Rem iam supra explicauimus, vbi de iureiurando et periuriis actum.

CAPVT XXI.

DE COMMVNICATIONE POENARVM.

§. 1.

num. 1. HIc primo omnium quaeritur, *quid sit poenae communicatio?* Est actus iustitiae, quo poena non solum delinquentes principales, sed et alios sequitur. Et hi iterum duorum generum sunt. *Vel* enim *puniuntur qui delicti sunt participes*, de quibus §. 1-8. *vel qui extra reatum sunt*, §. 9. *ad fin.* Sed quum poena sit malum passionis ob malum actionis inflictum a superiore: consequens sane est, vt poena non possit infligi nisi iis, qui delicti sunt participes. Quare rectius dixeris: In communicatione poenarum vel ipsam poenam communicari, si plures sint delicti participes, vel

vel tantum damnum ex ista poena resultans. e. g. Si quis percussorem aere conduxit, vterque reus est, et hinc proprie punitur, si vero vtrique sunt vxores et liberi, hi simul damnum ex isto maritorum et parentum supplicio sentiunt, sed proprie non puniuntur, tamquam innocentes.

I. Iam quod ad priorem partem attinet, auctor praemittit regulam: *Poenas dat non solum caussa delicti physica*, e. g. percussor, *sed et caussa moralis*, e. g. qui eum aere conduxit. num. 2.

Caussa physica est, quae actu physico et corporali delictum perpetrauit.

Caussa moralis, quae animo vel consensu concurrit, e. g. iussu, consensum requisitum adhibendo, adiuuando, receptum dando cet. aeque poenam ideo meretur, quia in imputatione facti tantum dispicitur, an quis sit actionis auctor. Auctor aliquis est non modo corpore sed et animo, quia quod quisque per alium fecit, illud ipse fecisse videtur.

Attamen hic probe dispiciendum, 1. an vere sine eius concursu actio non foret suscepta. Hinc non statim, qui laudauit, puniendus est.

2. An nudum et generale consilium datum, an iussus vel consilium speciale accesserit. Prius enim consilium non est obligatorium.

3. An si quis ob delictum non prohibitum punitur, perfecta adfuerit prohibendi vel impediendi obligatio. Hinc poena furti particeps non est, qui in vicinia furtum fieri vidit, nec prohibuit, quamuis eius modi vicinus sit inhumanus.

§. 2.

Haec iam Grotius adplicat ad quaestionem nobilissimam, *an ob delictum priuatorum communitas tota, vel eiusdem rectores teneantur?* num. 7.

Id negatur in thesi, 1. quia poena tenet suos auctores, non innocentes. 2. Quia vnus vel alter ciuis non est totas ciuitas. 3. Quia nulla est ciuitas vel res publica, quae ex meris probis et virtute ornatis ciuibus constet, adeoque rectores ciuitatum tantam probitatem suorum ciuium praestare nequeunt.

Quare potius distinguendum, *ciuitasne deliquerit, an ciues?* Priore tantum casu poena adficitur ciuitas eiusque rector, non posteriore. Quaeritur autem, *quando ciuitas deliquisse dicenda sit?*

 Resp.

num. 2.3. Resp. id fieri *patientia* et *receptu*. Hinc 1. requiritur patientia. Ea autem intelligi non potest.

1. Sine scientia. Ergo prima regula est, qui magistratus scit, ciues delictum meditari, idque non prohibet, iste ipse delinquit, adeoque et poenam meretur. Hinc Cicero Pisonem seditionis arguit, quod quum consul esset, sciret tribunos plebis turbas dare, iisque non resisteret.

Id non modo variis veterum testimoniis probat Grotius, sed et a pari, quia et iure priuato pater ex delicto filii, dominus e delicto serui tenetur, si vterque sciuerit, hos delinquere, nec prohibuerit. Quanto magis tenebuntur rectores ciuitatis, quibus plus auctoritatis est et potentiae ad delicta ciuium coercenda?

num. 4. 2. Requiritur in rectoribus facultas prohibendi. Hinc non semper rectoribus ciuitatum delicta ciuium possunt imputari, si ipsis defuerit impediendi facultas. Nam alioquin nulla culpa esset in rectoribus, adeoque nec poena in eos caderet. Destitui autem hos saepe facultate prohibendi certissimum est. Casus sunt varii.

1. *Si*, vt Tacitus ait, *delicto impar sit res publica*. Sic e. g. Russiae imperator quamuis seuerus, quamuis potentissimus, non tamen potuit per regnum suum tollere latrocinia. Iniuriam itaque ei fecissent exteri, si ob homines suos in viis spoliatos bellum ipsi intulissent.

2. *Si res per tumultum repentinum acta*. Tunc plebs semel in furorem acta, nec rectorum ciuitatis, nec aliorum sana monita admittit, adeoque et poena non habet locum.

num. 5. Hinc facile patet, quomodo intelligenda sint illa? *Saepe luit populus poenas vnius iniqui*. Nempe 1. si vnus aliquid egit consilio publico; 2. si reliqui sciuerunt, et, cum possent, non prohibuerunt; 3. si re peracta non puniunt.

num. 6. Hinc etiam liquet, *an praesumatur scientia et puniendi facultas?* Id ex circumstantiis iudicandum. Scilicet considerandum, 1. an delictum fuerit diuturnum, an momentaneum; 2. vtrum per tumultum repentinum, an a paucis susceptum; 3. vtrum milites aliaque instrumenta resistendi in promtu fuerint nec ne; 4. an rectores ciuitatis indignationem suam prodiderint resistendo, dehortando, minando, puniendo, nec ne.

§. 3.

§. 3.

Deinde II. et *receptu dato ciuitatum rectores delictis ſunt participes.* Hinc ſi illi piratis in portubus ſuis receptum dant, nec eos puniunt, perinde eſt, ac ſi piraticam agerent: quia ſic ſiunt cauſſa delicti moralis. num. 1.

Obiici poſſet, 1. vnumquemque ciuitatis rectorem poſſe veniam delinquentibus dare, poenamque remittere. Hinc qui iure ſuo vtitur, nemini facere iniuriam. Ergo nec magiſtratui quidquam poſſe imputari, qui piratis receptum dederit, dummodo non iuſſerit delictum fieri.

Sed reſp. diſtinguendum eſſe inter delicta in re publica; et aduerſus extraneam rem publicam, vel aduerſus ſuperiorem admiſſa. Priore caſu ſi rectores ciuitatis ius aggratiandi exercent, iure ſuo vtuntur, adeoque et nemini faciunt iniuriam. num. 2.

At poſteriore caſu extraneae rei publicae vel ſuperiori ius quaeſitum eſt, ius nimirum ſatisfactionem pro damno dato, delictoue perpetrato exigendi. Id vero ipſis inuitis auferri nequit. Et hinc ſi auferunt, omnino delicti admiſſi ipſi ſiunt participes.

§. 4.

Hinc porro facile deciditur quaeſtio, *ad quid rei publicae extraneae obligentur rectores ciuitatis, ſi ciues eorum aduerſus exteros deliquerint?* num. 1.

Reſp. Exteri, qui damnum patiuntur, ipſi poſſunt punire ciues noſtros in ſuo territorio peccantes, ſi ibi deprehenduntur, quia delinquendo ſiunt ciues temporarii.

Si in rem publicam noſtram ſe contulerunt; tunc non poſſunt actum iuriſdictionis exercere exteri in territorio noſtro; nec id ſine confuſione ſumma fieri poſſet. Hinc ergo ſequitur, vt aut ipſi debeamus ſupplicium ſumere, aut reos dedere exteris.

Deditionem hanc eſſe iuris gentium, variis exemplis demonſtrat Grotius, veluti Iſraelitarum *Iud.* 20. Philiſtaeorum, *Iud.* 15. Lacedaemoniorum, Romanorum cet. Sed nihil opus eſt iſta inductione. Nam poteſt ex ipſis principiis iuris naturae demonſtrari. Exterae rei publicae, in qua delictum *eſt* commiſſum, debemus ſatisfactionem, vel poenam ab his hominibus repetendam, qui deliquerunt. Poena illis infligitur vel per nos, vel per ipſos, qui laeſi ſunt. Si per nos, debemus punire: ſi per laeſos, debemus dedere. num. 2.

nu. 3.4.5. Quaeritur autem, *quem penes sit optio?* Et recte respondet Grotius, penes rectores vel superiores delinquentium, qui si ipsi poena iusta adficiunt delinquentes, nihil vltra exigere possunt exteri. Accedit et alia ratio, quia periculum est, ne exteri irae et vindictae in sontes plus iusto indulgeant, et hinc nimis crudeliter consulant in eos.

Nonnumquam tamen vltro res publica extera ciuitati optionem concedit, vt eo cumulatius satis fiat. Id enim fieri posse nemo dubitat, quia ex ipsis rectae rationis principiis quisque potest iuri in fauorem sui introducto libere renunciare. Exemplum Caeritum est apud LIV. *lib.* 7.

n. 6.7.8. Quaeritur porro, *an obstricti simus ad dedendos etiam exteros, qui ad nos confugerunt?* Quaestio haec saepe orta, veluti quum ex Anglia quidam regis hostes ad Gallos et Hispanos confugerent, item quum ex administratoribus pecuniae publicae, peculatus rei in Belgium Austriacum discessissent.

Sed responsio facilis. Distinguendum an apud nos hostilia meditentur aduersus patriam: et tunc aut dedendi, aut ipsi itidem pro hostibus iure habentur: an quiete viuant: tunc non dedendi quidem sunt, quia se semel fidei nostrae commiserunt, sed tamen patriae eorum administranda iustitia, si hos homines accusare coram foro nostro velint.

Ratio diuersitatis est: quia isti fugitiui, dum in rem publicam nostram se contulerunt, statim fiunt ciues nostri. Ergo aut ante istam fugam peccarunt, aut dum apud nos latitant. Si antea, tunc tamquam ciues nostri puniendi; sin postea apud nos hostilia moliantur, tradendi, per ea, quae ad *n.* 2. huius §. monuimus.

Denique quaeritur, *an a sua ciuitate dediti et non recepti ciues maneant?* Quaestio haec mota, quum Mancius Numantinis deditus et non receptus postea in senatum veniret, et dicturus esset sententiam. Hinc nata controuersia inter ICtos, de qua *L. vlt. ff. de legation.* P. Mucius Scaeuola eum ciuem negabat. Brutus et Cicero contrariam defendunt sententiam. Ille vtebatur argumento, quod semel expulsus e ciuitate non magis ciuis sit quam exsul: hi contra, quod deditio sine acceptione nulla sit.

Grotius noster cum Cicerone et Bruto facit, sed eius tamen rationem reiicit, quia deditio non aeque ac donatio sit actus bilate-

bilateralis. Hinc hoc argumento mauult vti. *Qui dedit populo alteri, poteſtatem concedit puniendi.* Si populus ea poteſtate non vtitur, tunc ipſe populus dedens arbitrium habet puniendi aut non puniendi. Atqui non puniuit, ſi nullum ea de re exſtitit decretum vel ſententia condemnatoria. Ergo nec ciuitatem amiſit Mancinus, quia ciuitas non ipſo iure ſed per decretum populi amittitur.

Nos putamus et Grotii et Ciceronis rationes ſatis firmas eſſe et ſolidas. Nam quod ad huius argumentum attinet, certiſſimum eſt deditionem aeque actum bilateralem eſſe, ac donationem, adeoque nec ipſum ſine acceptatione intelligi.

§. 5.

Noua iam quaeſtio naſcitur: *an non reos defendat ius aſyli et refugii?* Talia ſane aſyla hodienum ſunt apud Pontificios, eccleſia et monaſteria: Apud Ebraeos certae vrbes. Romae quoque Romulus ius aſyli conſtituerat ad ciuibus locupletandam rem publicam. *num.* 1.

Recte reſp. Grotius *haec aſyla iniuſtiſſima eſſe, niſi certis circumſcribantur limitibus.* Primaria ergo regula eſt: *Aſyla non conſtituuntur pro ſontibus, ſed pro infortunatis.* Id tale probat Grotius 1. teſtimoniis veterum Graecorum, qui hunc finem eleganter expreſſerunt: Vbi praecipue legi merentur verba Gylippi apud DIODOR. SIC. *lib. XIII.*

2. Exemplo Athenienſium, qui quidem aſylum conſtituerant aram miſericordiae, ſed non niſi miſeris, victis bello, exſulibus, perſequutionem et iniuriam paſſis, quibus ipſa humanitas iubet auxilium ferri. *num.* 2.

3. Praxi gentium veterum, qui maleficos ab ipſis aris abſtractos punire non dubitabant. Non pauca eam in rem exempla cumulat Grotius ex auctoribus Graecis: quibus addi poſſunt illa ſacra. Salomon Adoniam et Ioabum aram amplectentes occidit. Aſyla quidem quaedam conſtituerat Deus in gente Iſraelitica, ſed non niſi iis, qui plane innocentes erant, et homicidium e. g. caſuale commiſerant, vt tuti eſſent a vindice ſanguinis, id eſt a proximo agnato, cui ius erat vindicandi caedem agnati ſui. *num.* 3.

Iam facile patet, quid factu opus ſit, ſi delicti veri reus ad *nu.* 4. 5.
aſyla

asyla nostra se receperit. Dicit Grotius, aut puniendi, aut dedendi, aut amouendi, id est, illis iniungendum est, vt quantocyus terra nostra egrediantur.

Possunt ergo puniri, quia ius asyli non sontibus, sed innocentibus prodesse debet: possunt dedi, quia haec optio semper competit populo, ad quem confugerunt delinquentes: possunt denique amoueri, quia cogere nos non potest exterus vt eum tradamus, qui quamdiu apud nos fuit, et ad fidem nostram confugit, nihil deliquit. Et eo postremo temperamento plerumque vtuntur hodie gentes. Sic Galli non dediderunt equitem S. Georgii, ducem Ormondiae, comitem Bullingbrockiae, sed tantum expulerunt.

Sed et hic 1. superior valet distinctio, hostiline aduersus nos animo sint, qui ad exteros transfugiunt, an alius delicti in priuatum admissum rei. Haec enim debita plerumque dissimulant generosi principes. Ibi vero vel poenam vrgent, vel deditionem, vel expulsionem.

2. Cessare obligationem, si malum ita inualuit, vt non nisi proposita impunitate coerceri possit. Tunc enim data semel impunitate, nec deditio, nec poena iure flagitatur, immo nec expulsio. E. g. si piratae promissa impunitate ad nos confugerint, et piraticam deseruerint.

§. 6.

num. 1. Porro quaeritur, *an plane nihil auxilii sit reis ad nos confugientibus in defensione nostra?* Diximus enim saepe et hos vel puniendos, vel dedendos, vel amouendos. Ergo non melior eorum erit conditio, ac si domi se passi essent in vincula coniici. Resp. omnino. Nam

1. Aequiorem sperare poterunt iudicem principem exterum, quam iudices domesticos, qui plerumque vel priuato odio in reum, vel adulatione aduersus principem ad perdendum miserum stimulantur.

2. Defenduntur interea, dum caussa cognoscitur. Nam quum nemo indicta caussa sit puniendus, tradendusue alterius libidini, merito prius caussa cognosci debet, ne deterioris sit conditionis supplex, quam quicumque alius ex ciuibus nostris.

num. 2. Sed ea occasione noua nascitur quaestio, *ex quo iure sit iudicandus*

dicandus supplex, num ex iure istius ciuitatis, in qua peccauit, an ex iure nostrae ciuitatis, ad quam confugit?

Resp. Grotius, aut delictum quod admisit est contra ius naturae et gentium: tunc hoc sequendum est. Aut delictum est mere ciuilibus legibus prohibitum, tunc illud iudicandum ex iure ciuitatis eius, in qua peccauit.

Sed iam ab aliis recte obseruatum, ius naturae et gentium hic numquam habere locum.

Nam 1. hic quaestio est de infligenda poena. Poenas autem plane nullas definit ius naturae. 2. Ius naturae et gentium norma est in statu naturali. Qui autem ad nos confugiunt, non sunt in statu naturali, sed statim fiunt ciues nostri. Ergo iudicandi ex iure ciuili. Sed ex quo? *ex eo*, inquit Grotius, *contra quod peccarunt*. Sed id falsum. Ciuis enim noster factus. Ergo secundum eas leges iudicandus erit, quae alios ciues obstringunt.

§. 7.

His praemissis ad quaestionem primariam redit Grotius, quaeritque, *quomodo delicti rectorum participes fiant subditi?* Hactenus enim vidimus, quomodo delicti alieni participes fiant rectores ciuitatis: deinde quomodo delictum paucorum transeat ad totam communitatem? *num. 1.*

Recte resp. Grotius *consensu*. Sed hic grauis moueri posset controuersia, an non semper consentire teneantur subditi in facta et consilia rectorum, quum semel voluntates suas voluntati imperantis submiserint? Respondendum, facta principis aut ex iure principatus nasci, aut ex tyrannide. Si prius, subditi indistincte probare et praestare debent facta principis. Et tunc verissimum est illud:

Quidquid delirant reges, plectuntur Achiui.

Sin autem actum tyrannicum exercuit imperans, tunc non consentire tenentur subditi, e. g. si princeps regis exteri uxorem rapuerit, si legatos violarit. Ergo tunc videndum an consentiant, eum iuuando, milites et pecuniam suppeditando cet. an improbent factum, eique subsidia negent: priore casu itidem *quidquid delirant reges plectuntur Achiui.* Posteriore casu minime.

Quid si pauci e ciuitate peccarunt, an delictum ad ciuitatem perti- *num. 2.*

pertinet ? Resp. similis est decisio. Aut reliqui consentiunt, et factum probant, aut non. Si prius, simul plectuntur. Sin posterius, debent delinquentes punire aut dedere. Id ni faciunt, poena itidem digni sunt.

Obiici posset 1. plurima suffragia vincere pauciora. Resp. in iis, quae ad rem publicam pertinent, non in delictis.

num. 3. 2. Poena adfici non posse totas vniuersitates. Resp. Experientia contrarium docet. Possunt enim libertatibus, bonis, iuribus spoliari, possunt ciues maxime delicti auctores occidi. Vnde et mori et capite deminui dicitur ciuitas iure Romano, si aratrum inducatur. Quamuis iustissimum omnino sit, parcere innocenti plebi, sexui sequiori, infantibus.

§. 8.

num. 1. Nobilissima porro quaestio est, *an poena ob delictum ab vniuersitate semper exigi possit ?* id est, licet vel maxime praesumtio sit, eos, qui deliquerunt, ciues iam pridem obiisse ?

Vtrinque difficultas haud parua emergit. Nam pro affirmatiua militat, quod vniuersitas, vt supra demonstrauimus, non moriatur. Pro negatiua, quod innocentes poena adfici nequeant, et verum tamen est, post 100. e. g. annos ex ciuibus, qui peccarunt, vix quemquam superesse posse. Accedit, quod ipse Deus vetat plecti liberos ob delicta parentum, parentes ob delicta liberorum.

Sed recte resp. Grotius, de vniuersitate quaedam dici solere, tamquam de vniuersitate, quaedam ob singulos ciues, quibus vniuersitas constat. Sic e. g. quando dicimus vniuersitatem habere leges, aerarium, esse pauperem, diuitem, totam tunc vniuersitatem intelligimus. Quando autem dicimus, vniuersitatem esse fortem, virtute praeditam, prudentem, tunc intelligimus ciues, ex quibus componitur vniuersitas. Hinc vniuersitas quidem non exstinguitur, et hinc e. g. aerarii debitum non exspirat. At potest ciuitas esse desinere docta, fortis, virtute praedita.

Iam nemo negat, delicta quoque ad posteriorem classem pertinere, adeoque mortuis ciuibus, poenam qui meruerunt, poenam etiam exstingui.

nu. 2. 3. Hinc facile patet, quo iure olim Alexander Persas bello adgressus

greſſus ſit, ex ea cauſſa, quod maiores eorum Graeciae vaſtitatem intulerint. Eorum enim nemo tempore Alexandri ſuperat, qui cum Graecis bellum geſſerant. Vnde Arrianus hunc obtentum grauiter exagitat.

Deinde hinc facile deciditur quaeſtio, *quid de reliquis huius generis bellis vindictae cauſſa ſuſceptis ſentiendum ſit?* omnia enim iniuſta ſunt niſi duobus caſibus: 1. ſi poſteri eumdem hoſtilem animum continuant, quod Alexandrum quodammodo defendit. 2. ſi lis de ſatisfactione adhuc durat, eumque praefracte negant poſteri. Tunc enim et facti maiorum participes fiunt.

§. 9.

Pergimus ad poſteriorem capitis partem, vbi agitur *de poena et cum innocentibus communicata.* Sed iam ſupra diximus, *proprie poenam numquam ſequi alios, quam auctores delicti:* Delictum enim et poena, malum paſſionis et malum actionis ſunt correlata, quae ſe mutuo ponunt et tollunt. Ergo videndum, quo ſenſu dicatur *poena* et cum innocentibus communicari?

§. 10.

Omnis *poena* eſt malum paſſionis. Hoc in dolore vel damno conſiſtit. Dolor vel damnum aliquando directe infliguntur, quando alicui ius proprium, vel quod ex officio perfecto ipſi debebatur, aufertur, e. g. vita, opes, fama: vel indirecte, ſeu per conſequentiam, quando aliquis amittit, quod iure improprio ſeu ex officio imperfecto debebatur, vel quando aliquis iam non habet, quod habiturus fuiſſet, ſi hoc vel illud non obſtaret.

Circa prius notatur regula. *Damnum omne, quod praeter meritum datur, iniuria datur*, e. g. ſi rector ciuitatis famam, vitam, bona aufert, ad quae illis conſeruanda iure perfecto tenebatur.

De poſteriore caſu notanda regula; *Qui iure ſuo vtitur, nemini facit iniuriam, quamuis alter ideo damnum per indirectum ſentiat.* Elegans exemplum eſt in puteo, quem in meo fodio; hic nullam alteri facio iniuriam, quamuis venae alterius putei incidantur.

Hinc facile deciditur quaeſtio, *an excuſari poſſit, poenam et* num. 2. *cum*

cum liberis, posteris per indirectum communicari? e. g. bonis patris confiscatis. Resp. 1. Liberi quamdiu bona ipsi nondum possident, habent tantum ius imperfectum. 2. Damnum in his datum non directe, sed indirecte datur, per §. 10. *n.* 1. 3. Atqui circa haec damna valet regula: *qui iure suo vtitur, nemini facit iniuriam.* Ergo et magistratus nemini facit iniuriam, puniens delinquentem, quamuis effectus poenae et ad innocentes perueniat.

Interim humanius omnino est, posteritati delinquentium parcere, et ei saltim tantum relinquere, ne ad mendicitatem sine merito adigantur. Verum quod humanius est, id non statim, si omittatur, pro iniusto habendum.

§. 11.

num. 1. Deinde et altera distinctio aeque vtilis est. *Aliud patitur homo ex caussa peccati, aliud occasione eiusdem.* Simile quid in contractibus animaduertimus. Alius soluit ex caussa contractus, quia debet, vti debitor, emtor, conductor; alius occasione eiusdem, veluti fideiussor, qui tamen nihil accepit, ex quo oriatur obligatio. Sed sufficit, eum pro alio promisisse.

Eodem modo se res habet in delicto. Alius ex caussa delicti tenetur ad malum passionis ferendum, veluti delinquens. Alius occasione delicti, ob sponsionem pro delinquente, si quis e. g. pro delinquente de iudicio sisti vel iudicatum solui satis dedit. Sufficit enim, eum satisdedisse.

nu. 2. 3. Alia quaestio est, *an haec obligatio ad mortem vsque extendi possit?* Veteres hic admisere vades; et notum est, exemplum Damonis et Phidiae, quorum alter pro altero supplicium capitale subire et volebat, et cogebatur, nisi alter rediisset in tempore.

Eodem pertinet ius obsidum, de quo singularis exstat SCHILTERI *Dissertatio.* Nam saepe promissa denegante principali obsides licet innocentes ad supplicium raptos nouimus. Exempla habet ipse GROTIVS *lib. III. cap.* 4. §. 14.

Id ergo iure fieri recte negat Grotius. Alia enim sunt; in quae homines potestatem habent, vti commoratio in patria, fortunae, cet. in alia Deus iis nullam dedit facultatem, nullum arbitrium, vt in vitam, membra.

Ergo

Ergo obligare se quidem poteſt homo ad ſoluendam mulctam, ſubeundum exſilium ad carcerem ferendum pro alio. Quamuis enim nihil deliquerit, ſufficit tamen, eum promiſiſſe.

At non poteſt, ſe obligare ad ſupplicium capitale, ad mutilationem membrorum, cet. Quum ergo alteri in inſontem ius nullum ſit, niſi ex promiſſione vel ſponſione eius, ſequitur, vt et illi nullum ius ſit ſupplicium huius modi infligendi.

§. 12.

Ergo veriſſimum manet axioma, *neminem innocentem ob delicta aliorum puniri poſſe, ne parentes quidem ob delicta liberorum, vel liberos ob delicta parentum.*

Nam 1. *delictum* et *poena*, vt dixi, ſunt correlata, adeoque ſe mutuo ponunt et tollunt. 2. *Poenae* infliguntur ob *meritum*. *Meritum* eſt perſonale, et hinc perſonam non egreditur. 3. Sic nec finis poenarum obtineri poſſet. Quod enim exemplum eſſet, plecti innocentem. Sic ſane non emendantur homines, ſed potius eo adducuntur, vt credant, perinde eſſe, nocens aliquis ſit, an innocens.

§. 13.

Id pluribus veterum teſtimoniis confirmat Grotius, veluti Hieronymi, Auguſtini, Dionis, Chryſoſtomi, Philonis, Senecae. Sed quid opus teſtimoniis vbi rationes ſufficiunt, paullo ante a nobis ſuppeditatae. Quare potius ad dubia quaedam tollenda progredimur.

§. 14.

Sed opponunt alii huic doctrinae de non plectendis liberis delinquentium exemplum ipſius Dei, poenam non ſolum praui, ſed et eorum poſteris in tertiam quartamque vſque generationem comminantis. *Ex.* 20. quin et poenam hanc reuera infligentis poſteris Saulis, Ieroboami, Achaſi. 2. *Sam.* 21. 1. *Reg.* 14. 2. *Reg.* 8. 9. *num.* 1.

Sed reſp. 1. Falſum eſt Deum punire poſteros innocentes. Nec enim iuſtitia patitur, malum paſſionis, ſine malo actionis vlli mortalium inferre.

2. Si verum eſſet, Deum punire liberos ob delicta parentum, deberet eos damnare, quae propria poena peccati eſt ſe-

cundum infinitam Dei iustitiam. Id vero se facturum numquam minatus est.

3. Dicit ergo Deus, se visitaturum peccata parentum in liberis, id est, se liberis calamitates temporales immissurum. Id vero potest Deus etiam piis, innocentibus; filiis suis, salua iustitia, vi istius dominii eminentissimi, quo potest pro lubitu bona et mala temporalia inter homines dispensare.

4. Addit Grotius, quod exempla doceant, Deum hoc iure tantum vti in delictis grauissimis, e. g. idololatria, sacrilegiis, periurio, quae in ipsius Dei contumeliam vergunt.

Sed hoc argumentum parum ad rem facit. Poena enim proprie sic dicta nec ob grauiora nec ob leuiora delicta in vllum innocentem cadit.

num. 3. 5. Paullo maioris momenti est obseruatio sequens, quod in nouo testamento nulla huius generis comminatio de poena posterorum exstet. Iam notum est, V. T. potissimum vrgere promissiones felicitatis temporalis in terra Canaan perfruendae: nouum autem testamentum primario tendere ad promissiones spirituales vitae aeternae.

Inde ergo sequitur comminationem hanc legalem tantum pertinuisse ad felicitatem illam in Cananitica terra perfruendam. In hac vero poterat Deus salua iustitia, tamquam supremus Rex et Dominus liberis ob pietatem parentum pinguiorem, ob scelera minorem portionem adsignare. Nec tamen dixeris, hanc proprie esse poenam, quamuis vulgus forte ita loquatur.

num. 4. 6. Sed praecipuum argumentum est in dictis illis Ezechielis, vbi negat Deus, liberos ferre debere delicta parentum, vel parentes liberorum, sed vnumquemque ob proprium peccatum moriturum esse denunciat. Inde sane luculenter patet, Deum proprie non punire innocentes posteros, nisi 1. vel continuent delicta paterna et auita, vti plerumque fit, vel 2. nisi poenam vocare velis castigationem, quae non ob malum praeteritum, sed ob bonum futurum, nempe emendationis caussa infligitur.

§. 15.

Inde ergo colligit Grotius rectissime, *dirissimas esse leges humanas; quae liberos rebellium supplicio extremo addicunt*, vti exem-

exemplum habemus apud Persas *Dan.* 7. 22. qui et ipsos cognatos, et vniuersam familiam deuocabant, vt eo tristiores perirent rebelles. Quis enim iustum esse dicat supplicium innocentum?

§. 16.

Sed posset quis obiicere, ergo etiam iniustam esse legem illam dirissimam *si vmquam C. ad L. Iul. Maiest.* quia liberos perduellium hereditatibus et honoribus excludit.

Resp. negari non posse, legem satis seueram esse: sed ideo dici non potest iniusta. Nam iam supra distinximus inter damnum directe et indirecte datum. Illud vocauimus, quod aufert id, quod iure perfecto competit: hoc quod aufert ius iure imperfecto competens, qualia iura procul dubio sunt hereditates et honores. Ergo si illis liberi perduellium excluduntur, non poena ipsis infligitur, sed damnum indirecte patiuntur, adeoque valet regula: Qui iure suo vtitur, is nemini facit iniuriam.

§. 17.

Idem ergo de *subditis* dicendum, si *delirantibus regibus plectuntur Achiui.* Poenam directe non patiuntur. Nam 1. poena inter gentes aequales non habet locum, 2. nullum hic est malum actionis, cuius correlatum poena esse possit, nisi, vt supra diximus, consensus subditorum in actus rectorum tyrannicos accesserit. Sed damnum ferunt indirecte. Ergo dum iure suo vtitur princeps bellum gerendo, nemini facit iniuriam. *num.* 1.

Obiici posset exemplum diuinum. Deus enim, ceu notum, ob delictum Dauidis triduanam pestem immisit subditis, quos ipse Dauid innocentes fatetur, dum dicit: *Ego peccaui, quid istae oues fecere?* *num.* 2.

Sed resp. non hic puniuntur subditi, sed Dauides. Nam subditi moriuntur, et quidem iussu Dei, quem penes vitae necisque arbitrium est. Quemadmodum ergo non dicimus proprie: Deum puniuisse infantem, qui mortuus ex vtero materno prodit, nisi quatenus generatim mors est peccati stipendium, ita nec subditi Dauidis dici possunt poena adfecti, quia mortui, siquidem et piis et infantibus moriendum. At punitus est Dauid, dum subditis priuatus est.

§. 18.

§. 18.

Idem dicendum Grotius monet de ciuibus et ſubditis, qui in delictum vniuerſitatis non conſenſerunt. Sed quum de his iam ſupra actum ſit, nihil eſt, quod hic addamus.

§. 19.

Id vero quaeri meretur, *cur heres, qui ob debita anteceſſoris teneatur, non item teneatur ob delicta eiuſdem?*

Sane vtraque eſt obligatio, illa ex facto licito, id eſt, ex conuentione, haec ex illicito, id eſt, ex delicto. Ergo videtur vtriuſque par ratio eſſe.

Sed reſpondetur magnam ſubeſſe differentiam. Contrahimus de rebus in patrimonio exſiſtentibus. Ergo obligatio ex contractu aeque ab herede ac ipſo contrahente poteſt adimpleri, ex bonis nimirum contrahentis, quae ad ipſum peruenerunt. Obligatio autem ex delicto non afficit bona, ſed perſonam delinquentem. Quae vero mere ſunt perſonalia, ea cum perſona exſpirant. Quod adeo verum eſt, vt nec conuentiones, quae circa perſonam ineuntur, ad poſteros tranſeant, e. g. ſponſalia, ſocietas, mandatum, cet.

§. 20.

Sed obiici poſſet, *nonnumquam* tamen et *heredes ad poenam teneri*, e. g. ſi defunctus in mulctam iam condemnatus moritur, tunc enim mulctam illam et heres tenetur exſoluere.

Sed reſpondetur. Heres non tenetur, niſi poena mutata ſit in aliam obligationem. Sane defunctus tenebatur ad poenam pecuniariam. Eius reſpectu illa mulcta vera poena fuiſſet. Quum vero illam non ſoluerit, illa mulcta tranſiit in aliud genus obligationis, nempe in aes alienum. Illud vero et heres exſoluere tenetur. Soluit ergo hanc pecuniam heres, in quam defunctus condemnatus fuerat, non tamen ſoluit tamquam poenam, quia ipſe nihil deliquit, ſed tamquam aes alienum.

CAPVT.

CAPVT XXII.

DE CAVSSIS INIVSTIS.

§. 1.

Caussae belli vel *iustae sunt*, vel *iniustae*, vel *dubiae*. *Iustae* sunt vel *iustificae*, ob quas bellum iustum geritur, quales ex mente Grotii sunt tres, defensio, exactio eius, quod nobis iure nostro debetur, et poena, quamuis tertiam cum recentioribus merito reiiciamus; vel *suasoriae*, quae in animo latent bellum gerentis, quamuis alia caussa iustifica proferatur. Vnde et praetextus vocari solent, quia caussae iniustae plerumque iusta caussa praetexitur, et obtenditur, ne in oculos incurrat. num. 1.

Rem exemplis illustrat Grotius. Alexander bellum gerebat cum Persis, nulla hic ex 3. caussis a Grotio proditis habebat locum. Nec enim Darius Graecos vexabat, vt defensione opus esset, nec Graecis quidquam debebat, quod bello repetendum esset, nec delictum admiserat, quod armis videretur vindicandum. Ergo omnes veteres consentiunt, veram belli caussam ex parte Alexandri fuisse cupiditatem gloriae imperii, diuitiarum, Persicae militiae statum miserrimum. Quia tamen hae caussae aperte iniustae erant, hinc praetexebat aliam in speciem iustiorem, nempe vltionem iniuriarum a Xerxe Graecis illatarum. num. 2.

Sic Caesari bellum ciuile inchoanti, vere finem fuisse propositum, vt opprimeret libertatem patriae, euentus docuit. Sed ne haec caussa iniustissima innotesceret, praetexebat defensionem contra Pompeii potentiam.

Omnes ergo huius modi caussae, quae huiusmodi praetextu velantur, vere iniustae sunt. Et de his agitur *cap.* 22. quemadmodum de dubiis *cap.* 23.

§. 2.

Eae *caussae iniustae* iterum duorum generum sunt. Aut enim bellum

bellum geritur ex nulla caussa, aut ex caussis minus sufficientibus.

Ex nulla plane caussa geri solet bellum ab illis, qui periculorum ob ipsa pericula auidi sunt. Quemadmodum Tacitus de veteribus Germanis refert, eos fere perpetua inter se bella gessisse, nec tamen ea re opes vel imperii latitudinem quaesiuisse: sed tantum quia periculis delectarentur. Tale quid et de Alanis narrat Ammianus.

Huiusmodi sane bella recte *ferina* vocat Grotius. Nam 1. quid crudelius, quam in crudelitate voluptatem quaerere? 2. Huiusmodi homines ipsis latronibus sunt deteriores, quia ne hi quidem occidunt, nisi saltim spes praedae affulgeat. 3. Bellum est contentio vel concertatio societatum liberarum. Contendere autem et concertare, quum nulla sit controuersia, absonum et sanae rationi aduersum est.

§. 3.

num. 1. Alii *caussas* quidem belli habent, sed *insufficientes*, *suasorias* tantum, non *iustificas*, quamuis aliquando et has prae se ferant. Idem hic contingit, quod in hereditatibus priuatorum. Si alius quam verus heres possidet hereditatem, tunc ille qui possidet, aut pro herede possidet, id est, dicit se heredem esse, aut pro possessore, id est, quaesitus, cur possideat, nihil aliud respondere potest, quam *possideo, quia possideo.* Iste quasi caussam possessionis iustificam allegat, hic illam non curat. Eodem modo bellum gerentes modo dicunt, se id defensionis suae caussa gerere, vel iuris sui repetendi: modo solo praetextu contenti caussam iustificam non curant.

num. 2. Huiusmodi exempla complura exstant. Inprimis ita bella sua defendunt barbari. Sic Brennus expeditione e Gallia in Graeciam et Asiam ipsam suscepta, caussam quaesitus, cur aliena inuaderet, respondit omnia esse validorum. Ita et Hannibal increpatus, quod contra foedus iniustum bellum gerat, respondit: pro foedere proque iustitia est ensis.

§. 4.

Iam ergo expediendae sunt insufficientes illae bellorum caussae. Vbi primo generatim obseruat Grotius 1. *summos imperantes*

tes plerumque duobus nominibus pacis et belli tamquam nummis vti, non ad id, quod iustum est, sed ad id, quod expedit. Ex quo consequitur, vt non sufficiat audire praetextum belli, sed genuina caussa expendenda sit. 2. Obseruat Grotius, *bellorum caussas iniustas facile intelligi, quum de caussis iustis constet.* Quemadmodum enim data linea recta, omnes, quae quocumque modo ab illa directione discedunt, curuae esse intelliguntur: ita, vbi scimus, quae caussae iustificae bellorum sint, nempe defensio et repetitio iuris sui, per se consequitur, vt omnes reliquae, quae proferuntur bellorum *caussae, iniustae* habeantur. Eas iam videbimus.

§. 5.

Talis *iniusta caussa* est ex vicini potentia. Nam 1. ita nullum est ius controuersum, ob quod bellum geratur: et aeque absurdum est bello petere potentem, quia potens est, quam litibus in re publica vexare vicinum, quia me ditior est. 2. Potentia sola mihi non periculosa est, nisi de animo laedendi constet. Sic Heluetii habent potentissimos vicinos, imperatorem et regem Galliae: sed quum certissimi esse possint, neutrum de opprimenda Heluetia inire consilia, omnino non essent excusandi, si ideo bellum alterutri intentarent. 3. Si potentior est vicinus, mihi ius est, mihi praesidia circumponere, vrbes munire, militem alere, foedera cum aliis potentibus pangere, sed ideo non sequitur, vt statim mihi liceat ad bellum ruere. *num. 1.*

Ex quo consequitur, vt ob munitionem nouam exstruendam, alter alteri bellum non inferat. Qui enim iure suo vtitur, nemini facit iniuriam. Exceptio tamen est, 1. si ex huiusmodi castellis nobis immineat periculum, vel maximum incommodum. Sic semper Basileenses conqueruntur de munimento Hunningensi, Basileae tam propinquo, vt inde tormentis peti possint. 2. Si foedus obstet vel pactum. Ita aliquoties cum duce Lotharingiae pactus est rex Galliae, ne nouum exstrueret munimentum. Hinc non tam indignabatur imperator, quod postremus dux Mantuae vrbem suam nouis operibus muniret, quam quod istum propugnaculum daret Gallis custodiendum. Vnde *num. 2.*

et in electorem Coloniae indignatio Caesaris exarsit, quum Bonnae praesidium Gallicanum induceret.

§. 6.

Iniusta quoque *et insufficiens belli caussa est* II. *sola vtilitas.* Quum Russi bellum inferrent Suecis, inter alios praetextus et hic erat, quod opus Russis sit portu, quem nec precibus nec pretio impetrare potuerint a Suecis. Haec sane vix excusanda. Nam 1. sic ad sententiam Epicuri delabimur, cui sola vtilitas iusti prope mater et aequi videbatur, quam pestilentissimam doctrinam in prooemio profligauimus. 2. Quod mihi prodest, et alteri non nocet, ad id obligatus est vnusquisque, id est, ad officia innoxiae vtilitatis, e. g. vt patiar lumen de lumine meo accendi cet. non autem ad id, quod sibi vel alteri nocet, et mihi prodest. 3. Eodem modo et furta, rapinae, latrocinia poterunt defendi, quae omnino prosunt furibus, raptoribus, latronibus.

§. 7.

Tertia *caussa iniusta* est III. *denegatio matrimoniorum, si alioquin est vxorum copia.* Nam 1. nuptiae fiunt consensu. Consensus autem debet esse vltroneus, non coactus. 2. Multae possunt esse iustissimae caussae denegandi alteri filiam, veluti religionis et morum diuersitas, lites de futura hereditate cet. Si iustae sunt hae caussae, sane qui iure suo vtitur, nemini facit iniuriam.

§. 8.

Eiusdem porro commatis est IIII. *amor mutandae sedis.* Sic Cimbri ideo bellum inferebant Romanis, quod hi illis nouas sedes in aliqua Romani imperii prouincia negabant. Quin pleraque bella inter Romanos et Germanos ex hac ipsa caussa nata sunt. Haec quoque caussa iniustissima. Nam 1. quae nulla sunt, cedunt occupanti, non quae iam ab aliis occupata. 2. Officium perfectissimum ex dominio resultans est, vt teneamur alterum in dominio suo defendere, eumque in possessione rerum suarum non turbare. 3. Generalissimo iuris naturalis prin-

principio id quam maxime repugnat, quod dicit: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.*

§. 9.

Nec magis defendi poteſt bellum V. *inuentionis* titulo ſuſceptum, quem titulum inprimis vrgebant Hiſpani, occupantes Americam. 1. Inuentionis enim iure acquirimus res vel nullius, vel pro derelictis habitas: non quae iam dominum habent. 2. Eodem modo Americani inuenire potuiſſent Europam. Si illam occupaſſent, de illata nobis iniuria merito eſſemus conqueſti. Iam quae tibi non vis fieri, alteri ne feceris.

§. 10.

Iniuſtiſſima quoque eſt belli *cauſſa* VI. *diuerſitas religionis, et morum*, e. g. quod gens quaedam idololatriae dedita, quod in ea ſint anthropophagi, polygami. Quam cauſſam iidem Hiſpani vrgebant. *num. 1.*

Nam 1. vt recte obſeruat Grotius, *ad dominium non requiritur virtus moralis aut religio, ſed ſufficit aliquem eſſe hominem.* Hinc impio res ſuas non magis furto ſurripere poſſum, quam pio. 2. Dominium in res creatas Deus dedit hominibus, non Chriſtianis in ſpecie, non piis. Hinc Grotius addit obſeruationem, ſi daretur populus plane amens et ratione deſtitutus, ei omnia praeter alimenta poſſe auferri. Sed haec obſeruatio partim abſona eſt, quia populus ratione deſtitutus, tamquam contradictio in adiecto ne concipi quidem poteſt, partim falſa: nam et furioſum manere rerum ſuarum dominum, ipſe ſupra Grotius faſſus eſt, quidni etiam populus amens?

Hinc iniuſtae fuere irae Graecorum in barbaros, quos tamquam naturaliter ſibi hoſtes auerſabantur. Nam 1. id ſomnium nitebatur praeiudicio, quod praeter Graecos nulli mortales intellectu humano inſtructi ſint, 2. hoſtis ſine hoſtili animo concipi non poteſt. 3. Saepe quo minor eſt intellectus cultura, eo maior probitas. Scythae ſane ſanctitate morum Graecos virtute longe ſuperabant. *num. 2.*

§. 11.

Iniusta porro *caussa* est VII. *Libertatis desiderium.* Nam 1. libertas quidem est res inaestimabilis, sed non naturae humanae necessaria. 2. Libertas naturaliter omnibus data est, sed ei renunciari potest ab vnoquoque. Id si factum, non datur regressus ad libertatem naturalem. 3. Nemini ius quaesitum auferendum, ergo nec principi ius in subditos iuste quaesitum. 4. Ipse Apostolus intempestiuum hoc libertatis desiderium improbat in seruitute priuata. 1. *Cor.* 7. 21. quanto magis in ciuili, quae illa multo est tolerabilior.

§. 12.

Iniusta caussa VIII. est *voluntas regendi alios tamquam natura seruos.* Aristoteles primus existimauit dari *seruos natura.* Omnes enim, qui se ipsos regere nequeunt, ob insignem stupiditatem, a natura ad seruitutem destinatos aiebat. Hoc scitum placet et principibus quibusdam, qui saepe satis iustam bellandi caussam sibi esse putant, si gens, cui arma minantur, sint natura stupidi et se ipsos regere nesciant. Sed 1. falsum est illud Aristotelis principium. Quamdiu enim quis ratione vtitur, se ipsum regere posse praesumitur, nec si furiosus sit, ideo seruus sit, quamuis ab alio regatur. 2. Beneficium nemini obtruditur. 3. Nec nobis vlla obligatio incumbit regendi stultos, qui regi nolunt.

§. 13.

num. 1. Sunt ex glossatoribus veteribus quidam, vti Bartolus, qui imp. Romanorum ius tribuunt in vniuersum mundum, quia 1. in legibus vocetur mundi dominus, *L. ἀξίωσις D. ad L. Rhod. de iact.* 2. quia in sacra scriptura Romanum imp. vocetur orbis vniuersus, (ἡ οἰκουμένη,) *Luc.* 2. 1. 3. quia ita loquantur auctores classici, vti Petronivs: *orbem iam totum victor Romanus habebat.*

Quaerit itaque Grotius, *si imp. hodiernus ex eo principio velit gentibus aliis bellum indicere, an non et haec* VIIII. *iniusta belli caussa esset?*

Equidem frustra mouetur haec quaestio, quum imperator non sit tam simplex, ac olim Bartolus. Sed si tamen forte impera-

peratorum quiſquam ita ratiocinaretur, omnino iniuſtiſſimus eſſet. Nam 1. ex titulo ad rem nulla conſequentia. 2. Romani dum ſe mundi vel orbis dominos appellarunt, intellexere orbem Romanum, i. e. prouincias Rom. imperii. 3. imperatori non plus in alienas prouincias licet, quam aliis regibus et imperatoribus.

Dantes Aligerius, Italus Gibellinus, Bartoli ſententiam ſtabilire conatur eo argumento, quod id expediat humano generi, *num. 2.* ſi orbis vniuerſus vni ſubeſſet, tunc enim ceſſare oportere bella inter principes.

Sed reſp. 1. tunc bella geſturi eſſent ſubditi, quia vnus non ſufficeret orbi vniuerſo regendo, ob hominum numerum et locorum diſtantiam, 2. Si vel maxime vtile eſſet huiuſmodi imperium, tamen non eſſet vlli inuito obtrudendum. 3. Nec ſequeretur, vt praeciſe imp. Romano, ac non alii competeret.

Si quis dicat, huic pinguius ius vel ideo eſſe, quod anteceſſores eius magnam partem terrae tenuerint: reſp. illas partes dudum amiſſas eſſe et ab aliis iuſto titulo poſſideri. Fuimus Troes, fuit Ilium et ingens gloria Teucrorum.

§. 14.

Pontificii ius in vniuerſum orbem non quidem imp. ſed ecclеſiae Romanae tribuunt. *num. 1.* Et hinc Hiſpani prae ſe tulerunt, omnibus aliis titulis deficientibus ſibi ſufficere donationem Americae a pontifice Rom. factam, quia eccleſiae competat imperium in vniuerſum orbem.

Specioſa eam in rem adferunt argumenta, veluti, quod eccleſia ex intentione Chriſti ſit catholica, et ſic diffuſa per vniuerſum orbem, quod omnes pater filio gentes donauerit, quod Chriſti imperium extendi debeat a mari ad mare.

Sed id imperium plane fictitium. Nam 1. ad eccleſiam non pertinent gentes infideles, ſed Chriſtiani. *Quid ad nos illi, qui extra ſunt.* 1. *Cor.* 5. 12. 2. Alia eſt eccleſia, aliud imperium. Illa eſt in imperio, ſed non imperium.

3. Chriſtus negauit regnum ſuum eſſe de hoc mundo. Io. *num. 2.* 18. 36. Ergo nec imperium ſaeculare in gentes ſibi arrogauit, nec id dedit Apoſtolis et eccleſiae. 4. Idem nec media illa propagandi eccleſiam commendauit, quibus vti ſolent homines ad propaganda imperia, vt bellum, arma, foedera, ſed pre-

preces, praedicationem verbi, cet. 5. Ecclesia non destruit politias. Vide elegantem Augustini locum.

Matth. 3.4. 6. Episcopus non sit percussor. 1. *Tim.* 3. 2. *Potentes imperant, vos autem non sic.* Ergo sane episc. Rom. non potest vel bellum gerere, vel reges ad bellum concitare, ad propagandam ecclesiam. Quod enim quis per alium facit, id ipse fecisse videtur.

Vt paucis dicamus, res tam ridicula est, vt Americanus quidam rex, quamuis non adeo sagax, dixerit, tamen stolidum esse oportere pontificem, qui regna donet, quae non sua sint.

§. 15.

Iniusta belli caussa est X. *spes implendi vaticinium diuinum*, quod hic vel ille pro sensu suo fanatico explicat. Sic ante centum et quod excurrit annos, Poniatouius Drabitius et Kotterus varias spargebant visiones et prophetias, quibus praedicebant, domui Austriacae imminere exitium, ecclesiam per orbem propagandam, Antichristum Rom. destruendum, quae vaticinia tunc coniunctim edebat Theologus reformatus magni nominis, AMOS COMENVS, sub titulo: *Lux in tenebris.*

Sane si quis tunc his deliriis induci se passus esset ad arma corripienda, procul dubio bellum gessisset iniustissimum.

Nam 1. difficile est discernere prophetas et pseudoprophetas. 2. Difficilius, sine spiritu prophetico vaticinia interpretari, 3. praedictio, sine mandato non potest tranquillam reddere conscientiam. Sic Iudaeis praedicta erat certa liberatio ex Aegyptiaca seruitute, et ex captiuitate Babylonica, nec prius tamen libertatem adfectare iure poterant, quam Deus iuberet.

§. 16.

Iniusta belli caussa est XI. *exactio officiorum iure imperfecto ex sola virtute, honestate, decoro debitorum.* Quemadmodum enim haec officia in foro actione, ita in statu naturali bello extorqueri non possunt. Hinc non erat iustum bellum Rom. in regem Cypri, tamquam ingratum. Gratitudo enim est officium imperfectum, nisi sit praegnans, cum iniuria aduersus benefactorem coniuncta.

§. 17.

§. 17.

Denique claudit hoc caput Grotius addita obseruatione, *caussam belli aliquando esse iustam, et tamen ipsum bellum iniustum*. Nam virtus non solum in actione externa consistit, sed in animo. Vnde bellum iniustum geritur *num.* 1.2.

1. Si in animo imperantis latet caussa arcana, quae ipsum magis mouet, quam iusta caussa, e. g. ambitio, studium propagandi imperium.

2. Si bellum non geritur iusto modo, e. g. violando pacta cum hoste inita, inuadendo simul socios, crudelitati militum indulgendo.

Sed sub finem recte obseruat Grotius, distinguendum inter iustitiam internam et externam. Iustitia interna respicit ad forum conscientiae, externa ad homines. Ergo coram hominibus iustum est bellum, modo iusta caussa adsit: coram Deo autem haec non sufficit, nisi et animus ab omni prauo affectu purgatus sit, et bellum ipsum iuste et secundum rationem geratur, quia actiones vere bonae non materialiter tantum, sed et formaliter debent conuenire cum lege diuina. *num.* 3.

CAPVT XXIII.

DE CAVSSIS DVBIIS.

§. 1.

Caput hoc constat duabus partibus. Priore agitur *de dubitatione generatim, et quid in dubio agendum sit. §. 1-5.* Posteriore *de caussis belli dubiis, an eae ad bellum gerendum sufficiant.* §. *6-fin.*

I. *De dubitatione* 1. generatim obseruat Grotius, eam *in rebus moralibus frequentissimam esse.* Quod verum est. Sed ratio, qua vtitur, non est maximi momenti. Nam dicit hanc dubitationem inde esse: quod moralia non aeque certa sint, nec tam sub demonstrationem cadant, quam physica et mathematica. Sed hoc artis principium dudum explosere H. Conringius et Pu-

fendorffius. Vbi enim sunt certa principia, ibidem sunt certae et demonstratiuae conclusiones. In moralibus sunt certa principia. Ergo sic aeque certum est, neminem laedendum esse, ac bis duo esse quatuor.

Sed vera ratio est adplicationis practicae difficultas. Actiones enim hominum tam variis coloribus dilutae sunt, vt non statim pateat, quodnam morale principium hic sit applicandum. E. g. contra legem diuinam nihil esse agendum, certissimum est, sed an e. g. saltare contra legem diuinam sit, potest dubitari, quia saltatio est actio, quae alii indifferens, apud alium cum multis voluptatibus coniuncta esse potest.

§. 2.

num. 1. 2. Iam porro quaeritur, *quid in huius modi dubio faciendum*. Recte Grotius defendit regulam: *Contra conscientiam dubiam nihil est agendum*. Ergo suspendenda tamdiu actio, licet forte in se bona et iusta, donec dubium istud animo euulsum sit. Alias qui agit peccat, licet forte actio in se plane bona vel saltim indifferens sit.

Falso autem hanc regulam probat ex *Rom.* 14. 23. Quum ibi per fidem non intelligatur certum animi iudicium, sed fides saluifica. Ex ea quidquid non fit, coram Deo peccatum est.

num. 2. Vera ergo ratio est, quia contra conscientiam dubiam agere idem est, ac Deum ipsum contemnere et ludibrio habere. Id enim agit, qui ita raciocinatur: Nescio, an Deus velit, an nolit hoc fieri; tamen siue velit, siue nolit, faciam.

Addit sub finem Grotius exceptionem. *Si* scilicet *res alterutra necessario agenda sit, et vtraque tamen iniqua videatur*. Tunc enim ex 2. malis putat eligendum minus, ex 2. iniquis minus iniquum.

Id vero perspicue falsum. Nam 1. si vera est necessitas, id quod ex necessitate fit, non est minus iniquum, sed aequum, e. g. si quis moderamine inculpatae tutelae vtitur. 2. Regula illa, ex duobus malis eligendum est minus: non pertinet ad mala moralia, sed ad physica.

§. 3.

Iam si contra conscientiam dubiam nihil agendum, existimare

re quis poſſet, ita fore, vt nulla actio tunc explicetur. Sed id recte negat Grotius, quia dubium plerumque poſt tempus aliquod diſſipari ſoleat, et mens in alterutram partem eſſe procliuior, et quidem

1. vel argumentorum pondere, quod antea non ſtatim intellexerat tantum eſſe, vel

2. auctoritate. Si enim huius vel illius viri ſapientis, in quo magnam collocamus fiduciam, auctoritas accedat, facile euellitur dubitatio, quae antea animum in diuerſa trahebat.

§. 4.

Sed quaeritur, *an auctoritas illa tranquillam reddat conſcientiam?* Ieſuitae id affirmant: et inde eorum probabiliſmus, de quo alio loco egimus. Putant enim ſi quis quid agat, in ſe iniuſtum et malum, eum tamen in conſcientia excuſari, modo aliquot doctorum ſuffragia pro ſe militare videat.

Grotius noſter paullo cautior eſt, ſed tamen exiſtimat, *ſimpliciores audire debere ſapientum conſilia.* Si id verum, ſane non peccant, ſi ſecundum illa conſilia agant. Et inde ſequitur, vt excuſandi ſint, licet male agant.

Sed reſpondemus 1. falſum eſſe, quod dicunt Arles, Ieſuitae et Grotius, *probabile eſſe quod tale videtur omnibus, vel pluribus vel ſapientioribus.* Id enim in rebus facti poteſt eſſe verum, at in doctrinis probabilitas non naſcitur ex auctoritate, ſed ex rerum attributis et effectibus, vti recte docuit in Logica ſua Clericus. 2. Nemo rationes in conſcientia reddit ex aliorum iudicio, ſed ex ſuo, adeoque illud non excuſabit. 3. Tenemur quidem aliorum ſapientiorum conſilia audire, ſed non ſtatim ſequi; adeoque excuſatur quidem qui audit, ſed non ſemper qui ſequitur.

§. 5.

Quid vero ſi occurrant dubia, quae vtrinque ſunt eodem argumentorum pondere inſtructa? Tunc diſtinguit Grotius inter *res minoris* et *maioris momenti. In illis eligi poſſe* putat *ſine vitio, quidquid libeat: in his eligendum* ait, *quod tutius.*

Sic e. g. ſi reus homicidii pro ſe habeat duos teſtes, qui dicant non illum, ſed Maeuium occidiſſe: duo autem teſtes aeque idonei affirmant illum omnino occidiſſe, neque vllo alio

modo res ad liquidum perduci possit, (e. g. quia tortura in aliqua re publica non conceditur,) tunc eligendum est tutius, id est, reus potius absoluendus quam supplicio afficiendus, quia vita humana est res maximi momenti.

Sed fingamus pauperem cum diuite litigare de centum florenis, res est minoris momenti: sed tamen non ideo iudici perinde esse debet, condemnetne an absoluat.

Adeoque vera potius regula: *In dubio semper proniores esse debemus ad absoluendum, quam ad condemnandum, siue res sit minoris siue maioris momenti, quia tutius est absoluere debentem vel nocentem, quam non debentem et innocentem condemnare.*

§. 6.

II. Sequitur pars capitis altera *de belli caussis dubiis.* Vbi 1. statim ex iis, quae antea diximus, sequitur axioma: *Quamdiu caussa belli est dubia, tamdiu illud non est suscipiendum.*

Hoc fluit 1. ex regula generali §. 2. *Contra conscientiam dubiam nihil est agendum.* 2. ex ipsa natura belli, quod est contentio de iure controuerso, et vel defensionis vel iuris nostri vindicandi caussa geritur, vt supra dictum. Atqui quamdiu an alter nobis iniuriam faciat, dubium est, defensioni; quamdiu incertum, an nobis hoc vel illud debeatur, vindicationi locus non est. Ergo nec bello locus est. 3. Accedit, quod bellum sit medium iure suo potiundi admodum periculosum, anceps, et cum mille rerum publicarum et hominum cladibus coniunctum. Rem tam difficilem sine caussa liquida suscipere plus quam ferinum est.

§. 7.

2. Quaeritur, *quibus* vero *modis caussae gentium dubiae ad liquidum perducantur, quum nullum habeant communem iudicem, sicuti priuati?* Resp. Grotius, id fieri posse.

1. *Colloquiis.* §. 7.
2. *Arbitrio.* §. 8.
3. *Sorte.* §. 9.
4. *An et bello repraesentatiuo?* §. 10.
5. Regulis quibusdam. §. 11. 12.

n. 1. I. Medium est *colloquium* inter gentium legatos, imperatores, immo ipsos reges. Ita enim 1. saepe fit, vt facile lites terminen-

minentur. Non enim hic affectus dominantur, sed periculum imminens aequiora suadet. Vnde et ratio reddi potest, cur de maximis rei publicae negotiis facilius transigant rectores ciuitatum, quam theologi de controuersiis circa religionem etiam leuissimis?

2. Medium hoc etiam est rationi maxime consentaneum: quia non possum de iure meo certo statuere, nisi et alteram partem audierim.

Accedit 3. ratio, quod si aequa per colloquium obtulimus, eaque altera pars non admisit, bellum insequens tanto iustius sit. Tentanda enim remedia mitiora, quibus non sufficientibus tunc ad grauiora deueniendum. *num.* 2.

§. 8.

II. Medium est *compromissum* vel *arbitrium*. Nam quamuis gentes et summi imperantes nulli iudici subsint, potest tamen vnusquisque suo iuri renunciare, adeoque se subiicere aliorum arbitrio. Variis exemplis per numerum vtrumque demonstrat Grotius, et vsos esse veteres hoc medio, et cum fructu vsos esse. *nu.* 1. 2.

Sed quamuis id verum sit, non tamen hoc medium difficultate caret. Nam 1. non facile reperitur inter gentes arbiter, qui vtrique parti placeat, et a quo metuendum non sit, ne alterutri plus iusto faueat. 2. Si arbiter decidit caussam, nulla in promtu est exsequutio, si alter parere nolit. Et sic nihilominus res ad bellum deuenit. 3. Plerumque huiusmodi arbitria tantum inseruiunt alteri parti, cuius interest, tempus trahi, vt eo commodius possit se bello imminenti praeparare.

Quod vero Grotius existimat, hoc officium tanto magis incumbere Christianis ciuitatum rectoribus, id omnino verum est, non quidem ob rationem quam ex loco Paulli ducit Grotius, qui huc plane non facit, sed quia religio suadere debet principibus Christianis, vt a bello, quantum pote, abhorreant, nec nisi mitioribus tentatis mediis ad illa ruant. *num.* 3.

Consilium porro suppeditat Grotius, vt conuentus quidam sint Christianorum principum et potestatum, in quibus gentium controuersiae decidantur, ne statim ad bellum ruerent. *num.* 4.

Sed hoc consilium 1. ad ius gentium non pertinet, quia

non quid vtile, sed quid iustum sit, considerat. 2. Nec magnae vtilitatis futurus hic conuentus, quia non gauderet iure superioritatis, adeoque nec facultate exsequendi. 3. Nec fieri posset, quin hic ipse conuentus multas bello occasiones daturus esset. Plura suffragia vincere nequeunt, quia sic potentiores res publicas semper superarent impotentiores. Ergo maxima lis oritura esset de modo suffragandi, de iure dirigendi, de ordine inter delegatos seruando. Accedit 4. quod ob diuersitatem religionis semper in hoc ipso conuentu futurae essent factiones. Ergo certum omnino est, huiusmodi conuentum nec institui posse, nec admodum vtilem fore.

§. 9.

Tertius modus vel III. medium est *sors*. In dubio enim 1. res optime Deo committitur. In eius vero manu est *sors*, et cadit illa, prout Deo visum. *Prou.* 18. 18. 2. Ita difficultates illae euitantur, quas §. superiore in arbitrio deprehendimus. Sors enim affectibus in transuersum non rapitur, non magis fauet parti alterutri.

Si quis dicat, sortis euentum dubium esse, adeoque aeque eum qui iniustam caussam habet vincere posse, ac qui iustam. Resp. aeque incertum esse belli euentum, nec semper iustos sequi victoriam. Quemadmodum ergo hoc casu in prouidentia diuina acquiescendum: ita etiam, si sors nobis non faueat. Sufficit caussam nostram esse dubiam et illiquidam.

§. 10.

num. 1. Commendant aliqui IIII. medium, nempe *bellum repraesentatiuum*. Vnde ante omnia videndum, quid sit huius modi bellum. Iustum bellum est, si gentium exercitus concurrunt, et contendunt inter se. Ergo bellum repraesentatiuum est, si aliquot homines vtrinque committuntur, qui exercitum vtrumque repraesentent, et inter se certamen singulare committant, addita conditione vtra pars victoriam reportatura sit, vt ea pro domino alterius habeatur. Exemplum reperimus apud LIV. *lib. I.* vbi Romani et Albani exercitus iam in procinctu stantes tres vtrinque fratres tergeminos, illi Horatios, hi Curiatios hoc modo commiserunt.

Eam

Eam antiquam fuiſſe Graecorum conſuetudinem, variis exemplis docet Grotius. Qualia ſunt etiam illa, vbi ipſi belli duces hoc modo congreſſi ſunt, vt apud VIRGIL. *Aeneid. Lib. XI.* Aeneas et Turnus.

Simile quid apud veteres Germanos, inprimis apud Francos obtinuiſſe monuimus, et ex loco Agathiae praeclare docet Grotius numero hoc 2. *num.* 2.

Et inde etiam noua exempla haud pauca exſtant, quod ſummi imperantes ſe prouocarunt ad duellum. Inprimis nota exempla Caroli V. a Franciſco I. rege Galliae et Caroli Guſtaui regis Sueciae a Chriſtiano Daniae rege prouocati.

Quaeritur itaque, *an* huiuſmodi *bellum repraeſentatiuum licitum ſit* ? Nemo negabit. Nam 1. ſi iuſtos et numeroſos exercitus committere poſſunt imperantes, quidni et paucos homines? 2. Ita pauca clade res tranſigitur, et ita multum ſanguinis humani lucrificatur.

Sed alia quaeſtio eſt, *an vtile et ſuadendum ſit* huiuſmodi *bellum*? Id nemo dixerit, 1. quia in iuſto bello ſemel victus; foederibus vel noua felicitate rem ſuam poteſt reſtituere. Hic nulla ſpes melioris conditionis ſupereſt. 2. Quia ſi vel maxime quis victor exſiſtat, tamen certus eſſe non poteſt, an victus viribus adhuc integris compromiſſum ſit impleturus. Adeoque hoc caſu ex repraeſentatiuo verum bellum naſcetur.

§. 11.

Quinta ratio conſiſtit in regulis quibuſdam, quarum veritatem gentes omnes agnoſcunt. Earum 1. eſt: *In dubio melior eſt conditio poſſidentis.* Pro poſſeſſore enim militat praeſumtio, modo conſtet illam non violentam eſſe.

Ex quo ſequitur 1. vt, qui petit, magis teneatur bellum euitare, et mitiora remedia tentare, quam, qui poſſidet. 2. Vt nemo poſſit alterum de poſſeſſione eiicere, vel bellum ei inferre, niſi ius ſuum ſit liquidum.

§. 12.

2. *In dubio is cenſetur in mala cauſſa eſſe, qui in rei a neutro poſſeſſae diuiſionem non conſentit.* Si alteruter poſſideret, in dubio melior eſſet poſſidentis conditio, et ſic ad diuiſionem perueniri:

ueniri non poſſet. Si cauſſa eſſet liquida, alterutri res tota deberetur, adeoque nec ſic locus eſſet diuiſioni. At vbi neuter poſſidet, vbi ius vtriuſque dubium eſt, ibi aut ſorte res dirimenda, aut diuiſione. Illa vtrinque reiecta, hanc qui adſpernatur pro iniquo habendus erit.

§. 13.

num. 1. Finem huic capiti Grotius imponit elegantem tractans quaeſtionem: *an fieri poſſit, vt vtraque pars belligerans ex iuſta cauſſa bellum gerat?*

Grotius vocabulum *iuſtum* varie ſumi docet. Modo iuſtum quid dicitur *ex cauſſa*, ſi cauſſa iuſta ſit, e. g. ſi bellum quis gerit ob defenſionem aduerſus adgreſſorem iniquum. Modo *ex effectu*, ſi effectus ſit iuſtus et legibus conformis, e. g. ſi quis in bello ſeruat pacta, inducias, ſi non ſaeuit in captiuos, innocentes, cet.

Ratione cauſſae iterum aut *ſpecialiter* iuſtum accipitur, aut *generaliter*. Generaliter iuſtum eſt, quidquid rectum, e. g. occupare bello vrbes, occidere homines. Specialiter, quod ex omni parte rectum, et quidem tum ratione *operis*, vt actio in ſe legibus conformis ſit; tum ratione *operantis*, vt is et eo animo agat, quo lex rem vult agi. Sic eleemoſynas dare, iuſtum eſt ratione operis; at ſi quis eleemoſynas dat ambitionis cauſſa, iniuſte agitur ratione operantis.

num. 2. Iam facile rem explicabimus. In ſpeciali acceptione ratione operis dici nequit, bellum vtrinque iuſtum geri. Nam 1. ex omnibus contradictoriis propoſitionibus altera ſemper vera, altera falſa. Adeoque 2. et inter litigantes ſemper debet aliquis iuſtam, alter iniuſtam cauſſam habere.

Sed dici tamen poteſt, ratione operantis bellum vtrinque iuſtum aliquando geri, ſi res tam ſit dubia et ambigua, vt vterque ſe iuſtam cauſſam habere firmiter perſuaſus ſit. Poſſumus hoc illuſtrare ſimilitudine litis forenſis, vbi vtraque pars litigans non poteſt iuſtam cauſſam habere, quamuis contingere poſſit, vt vterque iuſte litiget, et perſuaſiſſimus ſit, ſe iuſtam cauſſam habere.

nu. 3. 4. In ſenſu generali bellum vtrinque poteſt dici iuſtum, ſi vtraque pars culpa vacat. Sic e. g. ſaepe bellum exardeſcit ob iniuriam

riam ab anteceſſore datam, et iam irreparabilem. Hic qui vindicat iniuriam, iniuſtus dici nequit, quia iure ſuo vtitur, nec tamen iniuſtus eſt, qui impugnatur, quia ipſe non laeſit, nec per eum ſtat, quo minus iniuria reparetur.

Denique ſi iuſtum ratione effectus conſideretur, tunc omnino vterque bellum iuſtum gerere poteſt, 1. ſi illud legitimum iudicat, 2. ſi illud ita gerat, vti mores gentium exigunt, id eſt, ſi obſeruat mores gentium humaniorum, (*la raiſon de guerre*) 3. ſi pacta ſeruet etiam cum hoſte inita. Haec iuſtitia laudi cedit belligeranti, ſed ipſum bellum non excuſat. *num. 5.*

CAPVT XXIIII.

MONITA DE NON TEMERE ETIAM EX IVSTIS CAVSSIS SVSCIPIENDO BELLO.

CAput hoc ad ius gentium non pertinet, ſed mere politicum et oratorium eſt. Multis enim argumentis ſuadet Grotius, *ne ſupremae poteſtates temere ad bellum ruant, etiamſi et iuſtam et liquidam cauſſam habeant, niſi ea ſit ſimul grauis et maximi momenti.*

Nimirum hic idem dicendum, quod de lite priuatorum. Poſſunt hi iure litigare, ſi vel aliquot ſtüueros alter debeat: ſed nemo tamen prudens ob rem tam leuem litigabit, quamuis cauſſa admodum ſit liquida, quia remedium ipſo morbo grauius eſt. Ita et nec iniuſtum eſſet bellum gerere ob iniuriam etiam leuiſſimam, ſed prudentiae tamen regulis repugnat bellum gerere ob iniuriam leuiorem.

Hoc toto capite multis argumentis ex politica et theologia petitis probat Grotius, et ſub finem *clades* et *mala bellorum* viuis coloribus depingit, vt abſterreantur imperantes a pruritu bellandi, et arma non niſi vrgente extrema neceſſitate corripiant. Nihil ergo cauſſae eſt, cur hoc caput vberius explicemus, quum ab vnoquouis priuatim perlegi et intelligi facillime poſſit, et ad ipſum ius gentium, quod tractamus, nihil faciat. Potius ergo ad penultimum progredimur.

CAP. XXV.

DE CAVSSIS BELLI PRO ALIIS SVSCIPIENDI.

§. 1.

num. 1. Vidimus hactenus, quando vnusquisque populus pro se bellum in statu naturali suscipere possit, quaeque caussae ad id suscipiendum sufficiant.

Atqui notum est, saepe imperantes bella gerere non tam pro se, quam pro aliis, et quidem vel α) pro subditis §. 1--3. vel β) pro foederatis §. 4. vel γ) pro amicis §. 5. vel δ) hominibus quibusuis §. 6--*fin*. De his ergo bellis pro aliis susceptis iam agitur, et primo omnium quaeritur, *quo iure bellum pro aliis geri possit?* Grotius hoc fundamentum ponit, *quod vnusquisque et alieni iuris exsecutor sit*. Id vero falsissimum esse, vnusquisque videt. Nititur enim falso isto principio, *quod in statu naturali par parem peccantem poenis coercere possit*. Quod supra cap. 20. satis prolixe destruximus.

Ergo verum fundamentum indagare facile possumus, modo respiciamus ad statum ciuilem. In statu ciuili absurdum iudicatur, alienas caussas sine mandato in iudicio agere. Semper enim his auctoribus obstat exceptio: tua non interest. Ita et in statu naturali absurdum esset, si quis e. g. Hispanis ob iniurias Americanis illatas bellum inferret. Quemadmodum vero in statu ciuili conceditur et tertio interueniendi ius, si potest demonstrare, sua interesse. Ita et in statu naturali nulli genti denegari potest ius contra alterum bello interueniendi, modo liquidum sit, eius interesse.

Interest autem vel ratione subiectionis, vel confoederationis, vel amicitiae, vel communis vinculi humanae naturae.

num. 2. I. Nostra interesse potest ob subiectionem: adeoque iuste bellum suscipitur pro subditis, si illi a gente extera iniuste tractentur. Quum enim imperantes subditis debeant defensionem non modo aduersus vim internam conciuium, sed et externam aliarum

aliarum gentium: non poteſt ſane princici vel reipublicae vitio verti, ſi ad vindicandas ſubditorum iniurias arma corripiat.

Exemplum hiſtoria Rom. ſuppeditat in bello Mithridatico. Mithridates, rex Ponti, edictum propoſuerat, vt omnes Romani per Aſiam negotiantes vna nocte interimantur. Eo facto Romani illi bellum internecinum intulerunt. Vid. CIC. *Orat. pro lege Manilia.*

§. 2.

Quamuis vero bellum huiuſmodi iuſtiſſimum ſit: prudentia tamen ſuadet„ ne ob quaſuis leuiſſimas iuiurias ſuſcipiatur, e. g. ſi duo gentis noſtrae mercatores ab extero rege rebus ſuis ſpoliati ſint. Nam

1. Illud dum paucorum damnum vindicatur, id fit cum damno reliquorum ciuium multo maiore.

2. Toto ſuperiore capite Grotius demonſtrauit, non ſuſcipiendum eſſe bellum etiam ob cauſſas iuſtas et liquidas, niſi eaedem ſint maximi momenti.

3. Quamdiu aliud ſupereſt remedium, non ad hoc violentum deueniri poteſt. Atqui hoc caſu aliud ſupereſt remedium, nempe vt decernantur repreſſaliae, de quibus infra.

§. 3.

Quaeſtionem hic mouent doctores, *an ciuis innocens dedi poſſit, ſi* *num.* 1. *res aliter componi non poſſit, vel bellum immineat, cui non ſimus pares?* E. g. Simſonem petebant Philiſtaei ab Iſraelitis, quum plane eſſet innocens. Quaeritur an ſaluo iure dedi potuerit?

Qui hanc quaeſtionem tractant, plerumque confundunt, res maxime diuerſas. Alia enim quaeſtio eſt, *an ciuis huius modi deſeri poſſit*, alia *an dedi in hoſtium poteſtatem.*

Deſeri poſſe, recte contra Vaſquium defendunt Soto et Grotius. Nam 1, ita ipſius ſecuritati proſpicitur. Quum enim hoſti dedendus non ſit, nos autem illi praeſidio eſſe non poſſimus: quid ipſi ſuaderi poteſt ſalubrius, quam vt re publica noſtra excedat, et alio loco tutiore deliteſcat. 2. Ciuis ſalutem ciuitatis ſuae anteponere tenetur, quia bonum communionis ſemper praeferendum bono indiuiduali. Ergo nec poteſt vitio vertere rei publicae, propter eius perſonam periclitanti, ſi haec eum excedere ciuitate iubeat, ne bello implicetur.

num. 2. Grauior autem quaeſtio eſt, *an tradi poſſit*? Hic diuerſae ſunt admodum ſententiae. Soto quidem id negat, ſed putat tamen ciuem ipſum obligatum eſſe, vt malit ſe hoſti tradere, quam patriam propter ſe periclitari. Vaſquius et id negat, adeoque nec ciuem ad ſpontaneam deditionem obligatum, nec inuitum ab imperantibus dedi poſſe, contendit. Grotius ciuem non abſolute teneri putat, vt ſponte ſe dedat: ſed inuitum tamen aliquando dedi poſſe exiſtimat. Has ſententias expendemus.

num. 3. Soto dum putat ciuem obſtrictum eſſe ad deditionem ſpontaneam, manifeſto confundit obligationem perfectam, quae ex regula iuſti, et imperfectam, quae ex honeſto, vel decoro, vel vt paucis dicamus, ex caritate et virtute oritur.

Iure perfecto nemo innocens tenetur ſe poenis vel earum periculis offerre, quum potius regula iuſti vetat, quemquam innocentem puniri.

At laudanda nonnumquam hominis virtus et caritas erga patriam, qui ſe ipſum periculo exponere mauult, quam rem publicam. Interim iniuſtus non eſt, ſi id facere nolit. E. g. Laudatur Codrus, qui pro re publica occidi ſe paſſus eſt. Sed tamen ni voluiſſet, non fuiſſet iniuſtus. Eſt enim ea natura omnium officiorum imperfectorum, vt coactionem reſpuant.

num. 4. Vaſquium autem Grotius refutat, et putat non quidem teneri ciuem innocentem ſe ſponte tradere, ſed tradi tamen poſſe inuitum, ſi imminens periculum euitari aliter nequeat. Quae ſane contradictionem ſapiunt. Quae enim non teneor facere, quomodo poſſum ad id cogi? Videbimus ergo rationem Grotii. Dicit, 1. officia quidem imperfecta non admitti coactionem, ſed exceptionem eſſe in neceſſitate, e. g. ſi aqua deſit omnibus, vnus, cui ſupereſt, poteſt cogi ad illam cum reliquis communicandam. Sed reſp. Id verum eſſe, ſi fiat ſine alterius incommodo. Hinc ſi domino abriperetur aqua, vt aliis vſui ſit, id eſſet iniuſtiſſimum. Ita iniuſtum quoque tradere ciuem innocentem, vt reliqui ſeruentur.

2. Imperantem in extrema belli neceſſitate ciues poſſe hoſti opponere, et iubere vt moriantur potius, quam ſtationem deſerant. Quidni igitur et innocentem tradere poſſit, licet ipſi exitium immineat? Reſp. priore caſu ciuis exponitur periculo, ſed hoc poſteriore exitio. Illo caſu ſe defendere poteſt, hoc ipſi

ius

ius defendendi intercipitur. Illic ciues bello cadunt; hic in pace proditur a patria innocens.

Ergo tutissimum est, Vasquii sententiam sequi.

§. 4.

II. *Bellum iure geritur pro foederatis.* 1. Foedus enim est pactum liberarum societatum. Ex pacto nascitur obligatio. Qui vero agit, ad quod obligatus est, nemini facit iniuriam. Ergo nec qui foederato fert opem promissam in foedere. 2. Foedera fiunt, vt impotentiores pares sint potentioribus. Atqui nostra maxime interest, ne foederatus noster impotentior opprimatur. Ergo et licite pro eo bellum gerimus.

Cessat tamen haec obligatio, 1. si foederati bellum sit iniustum. Ad id enim gerendum obligasse nos haud videmur. 2. Si certo immineat exitus infelix. Quisque enim sibi proximus. 3. Si alter, quocum foederatus noster bellum gerit, nobis antiquiore foedere iunctus sit. Tunc enim pactum prius tollit posterius, quia inter diuersos initum.

§. 5.

III. *Bellum geri potest pro amicis, siue amicitia ex cognatione, siue ex affinitate, siue ex alia iusta et honesta caussa nascatur.* Amicorum enim est idem velle ac idem nolle. Inter eos veluti tacitum foedus est, adeoque pro illis idem licet, quod pro foederatis. Exempla plura sunt in promtu. Sic Abrahamus pro Lotho arma sumsit, Carthaginenses pro Tyriis cognatis.

§. 6.

IIII. Caussa ob quam bellum pro aliis suscipi potest, est *commune vinculum humanae naturae.* Sed quamuis homo ad opem homini ferendam obstrictus sit: in vita tamen ciuili ea naturalis cognatio non sufficit, quia alias semper bellum pro aliis iuste geritur. Ergo praeterea requiritur 1. vinculum aliquod commune specialius, e. g. religio, commercia et ius hospitii cum ea gente, 2. vt nostra quoquo modo intersit, 3. vt tam iusta sit oppressi caussa, vt omnium prouocare misericordiam merito debeat.

§. 7.

nu. 1. 2. Sequuntur aliquot quaestiones, quas Grotius sub finem capitis expendit. 1. *An haec obligatio, quae ex communi vinculo humanitatis nascitur, sit absoluta et perfecta?*

Id merito negatur. 1. Nam saepe id ne quidem fieri potest. Ad impossibilia nemo obligatur. 2. Hoc officium est ex honesti regula. Virtutis est, non iustitiae, alios defendere. Ergo respuit coactionem. 3. Est officium erga proximum. Ergo semper postponitur officiis erga se ipsum. Quare si sine incommodo et periculo nostro aliis opem ferre non possimus, satis excusati sumus.

§. 8.

num. 1. 2. 2. Quaeritur, *an bellum recte geratur pro subditis alienis, si scilicet ab imperante suo opprimantur et iniuste vexentur.*

Grotius recte distinguit, an princeps tantum duriorem agat principem: an vere tyrannum. Priore casu ne subditis quidem licet arma corripere, qui semel se eius voluntati submiserunt, nedum aliis quorum non interest. Posteriore casu, si hostilem nimirum animum gerit aduersus rem publicam, non est imperans, sed hostis, in quem subditis omnia licent. Ergo nec aliis vitio verti potest, si auxilium ferant.

nu. 3. 4. Sunt, qui ne aduersus tyrannum quidem bellum a subditis geri posse putant. Sed Grotius contra hos eleganter disputat ex hypothesi. Etsi enim concederemus id verum esse, tamen id impedimentum tantum esset personale: id est, caussa belli non iniusta esset, sed tantum personae belli incapaces. Iam vbi impedimentum personale tantum est, ibi pro persona alii gerere possunt. e. g. Pupillus ipse agere contra tutorem suspectum nequit, sed alii iure agunt. Ergo quamuis et ipsi subditi bellum gerere cum principe suo non possent, possent tamen alii, qui non sunt subditi, bellum pro iis suscipere. Ergo haec quaestio procul dubio adfirmanda.

§. 9.

num. 1. 3. *An militiam mercenariam sequi sine discrimine liceat?* Olim gentes fere omnes vtebantur militia selecta, non mercenaria. Iam autem monarchico aeque ac aristocratico statui conuenientior censetur militia mercenaria quam selecta. Et sane parum interest,

intereſt, ſiue quis mercede conductus, ſiue gratis militet pro patria. At iam quaeſtio eſt, *an ſine cauſſae diſcrimine, promiſcue omnibus hanc operam praeſtare liceat?* e. g. hoſtibus, rebellibus, bellum iniuſtum gerentibus, cet. Idque negat Grotius.

1. Quia in ſe indecorum eſt, pro ſola mercede vendere vitam, niſi nos iuſtitia cauſſae impellat. Turpes olim habiti gladiatores, qui leui auctoramento, puta pecunia, ſanguinem vendebant. Quid vero intereſt inter huiuſmodi gladiatorem et militem mercenarium?

2. Quia hi ipſis carnificibus ſunt deteriores. Hi enim iuſta *num. 1. 3.* ſententia damnatos occidunt mercede conducti: illi innocentes.

3. Non poteſt bellum geri niſi neceſſitas vrgeat, adeoque eſt medium extraordinarium. Hi autem mercenarii ordinarium inde viuendi medium ſibi fingunt.

§. 10.

4. Quia quamuis ſtipendium in ſe licitum ſit, non tamen is debet eſſe finis et ſola cauſſa impulſiua. Sic e. g. nec iniuſtum eſt miniſtro eccleſiae, ſtipendium capere. Si tamen is ſolus illi et vnicus finis propoſitus ſit, non excuſandus eſt. Eodem modo ſeſe res habet in milite. Hunc praecipue iuſtitia cauſſae impellere debet; ſtipendium tantum acceſſorium habetur. Moralia ex fine aeſtimantur eatenus, vt quidem res in ſe mala, propter finem bonum bona non fiat: bona autem in ſe propter malum finem fiat mala.

CAPVT XXVI.

DE CAVSSIS IVSTIS, VT BELLVM GERATVR AB HIS QVI SVB ALIENO IMPERIO SVNT.

§. 1.

Homines ſunt vel ſui iuris, vel alieno iuri ſubiecti: eaque ſubiectio vel ex iure gentium eſt, veluti ſeruorum et filiorumfam. vel ex inſtituto hominum, qualis eſt ſocietas ciuilis, vbi imperantes et ſubditi. De his iam agitur, et quaeritur,

an

an subditi iussu summi imperantis possint salua conscientia bellum gerere, maxime si putent, caussam belli esse iniustam? Grotius hic duos casus distinguit. Nam aut subditis libera datur optio militandi vel quiescendi, de quo casu §. 2. vel necessitas ipsis imponitur militandi a summo imperante. §. 3. *fin.*

§. 2.

Si optio datur, veluti si status est democraticus, et singuli ciues ad deliberationem adhibentur, tunc easdem regulas adhibere debent, quas adhibent, qui sui iuris sunt, id est imperantes.

Ita Grotius. Sed quaenam illae regulae? Vt videant 1. an caussa belli sit iusta et liquida, 2. an magni momenti. 3. An is rei publicae status, vt euentus felix sperari queat. Haec enim in deliberationibus praecipue debent attendi.

§. 3.

num. 1.2. Sed quid si necessitas militandi imponatur? tunc aut ita dubitant, vt in partem negatiuam sint procliuiores: aut ita vt plane fluctuent.

Si prius: tunc non possunt salua conscientia militare. 1. Quia contra conscientiam dubiam nihil agendum. 2. Quia magis obediendum Deo, quam hominibus, adeoque horum imperium semper intelligendum cum exceptione legis diuinae. Si enim plures sunt superiores, supremi voluntas vincit voluntatem inferioris. Sic e. g. pater nihil imperare potest contra leges ciuiles, lex ciuilis nihil contra diuinam. Non ergo imperans potest dicere: milita, si Deus id prohibeat.

num. 3. 3. Quia necessitas quidem excusat, sed non in iis, quae lex prohibet, et quae iniunguntur nobis ab hominibus, eo fine, vt ad peccandum inducamur. E. g. possum quidem necessitate excusari, si fugiens iniustum aggressorem hominem obuium prosternam, quia hic malum physicum imminet a malitia hominis, et impedimentum a Dei prouidentia est: sed si me tyrannus occidere vellet, nisi satisfacerem, vel nisi homicidium committerem, id salua conscientia fieri nequit, quia hic tyrannus intendit, me pellicere ad peccandum.

num. 4.5. Id variis exemplis illustrat Grotius, veluti militum Iudaeorum Alexandro militantium, legionis Thebaeae, militum Iuliani,

ni, immo et ſpiculatorum, qui mori maluerunt, quam Christianos occidere. Rem ipſe textus ſatis exponit.

§. 4.

Quid vero *ſi fluctuet animus, nec adeo liquidum ſit, iuſtum an iniuſtum ſit bellum?* Tunc diuerſae ſunt ſententiae. *num.* 1.

I. Plurimi enim cenſent hic parendum eſſe ſubdito. Nam 1. aliud eſſe iudicium contemplatiuum, aliud actiuum. An bellum hoc ſit iuſtum, hoc iudicium poteſt eſſe dubium, ſed an imperanti parendum ſit, de eo dubitari nequit.

2. Quia et ipſa iura ciuilia concedunt impunitatem iis, quibus obſequii gloria relicta fuerat.

3. Aliud eſſe iniuſtum agere, aliud iniuſte. Iniuſtum agit, *num.* 2.
qui contra leges agit, iniuſte qui ſcienter et voluntarie leges tranſgreditur. Iam qui imperio alterius, cui ſubiectus eſt agit, poteſt quidem iniuſtum et contra leges agere, ſed non iniuſte, niſi id faciat ſcienter et voluntarie.

4. Quia leges non reddunt rationem, ergo nec imperantes. Et hinc elegans illud Philonis:

Serui tua eſt fortuna, ratio ad te nihil.

5. Accedit teſtimonium AVGVSTINI *lib. I. de ciuit. Dei cap.* 24. *num.* 3.
cuius ipſa verba habentur in textu.

II. Nihilominus tamen ADRIANVS papa *in quaeſtionibus quodlibeticis*, et Grotius, putant, *hic ſubditum ſalua conſcientia parere non poſſe.* *num.* 4.

Nam et hic ſufficit, militare iuſſum dubitare. In dubio autem ſemper eligendum, quod tutius. Tutius autem eſt abſtinere militia, quam repugnante conſcientia militare.

Laudantur ideo a Grotio Eſſeni et Pythagoraei, quorum hi bellum omnino reiecerint, illi iurarint, ſe ne iuſſos quidem militaturos. Sed neſcio, an magis laudandi ſint Pythagoraei, quam Anabaptiſtae, idem olim ſentientes. Et quam abſurdum eſt eiurare militiam omnem etiam iuſſu ſuperiorum ſuſcipiendam, quum iuſiurandum contra leges non valeat? *L.* 5. *C. de legibus.*

Obiiciunt, qui aliud ſentiunt: 1. *ita periculum eſſe inobedientiae erga imperantes.* Reſp. Grotius, at maius euitari periculum homicidii comittendi. Ex 2. malis eligendum eſſe minus. Enimuero id nihili eſt. Ex 2. malis phyſicis eligendum eſt minus, *num.* 5.

non ex moralibus. Ergo potius respondendum, non esse hanc inobedientiam, si quis neget imperanti, quod putat a Deo prohibitum. Qui Deo magis obsequitur, quam hominibus, ei nulla imputari potest inobedientia.

2. *Ita rem publicam in extremum adduci posse periculum*; sed resp. Ergo imperantem exponere subditis debere caussas belli iustificas, quae si iustae sint, facile bonis ciuibus persuadebunt, vt imperanti pareant.

num. 6. 3. *Imperantem non teneri legum suarum rationes reddere.* Resp. Grotius (α) id verum esse de legibus vere et proprie dictis, et ideo refellit Tertullianum, qui ne leges quidem sine ratione valere existimat, non de actibus specialibus, qui pertinent ad conscientiam. Actus enim, de quibus leges ciuiles scribuntur, sunt indifferentes: at bellum non est indifferens, sed vel iustum, vel iniustum.

num. 7. β) Quamuis imperans rationes reddere non teneatur legum suarum: tamen saepe id agit, si bonus sit, vt subditi ei pareant libentius. Sic e. g. ipse Deus potuisset *Exod.* 20. in eo adquiescere: *Non habebis Deos alienos coram me*, sed addit rationem: *Ego sum Iehoua, Deus tuus, qui te ex Aegypto eduxi.* γ) Et eo etiam comparatae sunt clarigationes et manifesta, quibus belli denunciationes fieri solent publice, vt subditi omnes statim videant, bellum esse iustum, quin vt et exteri et vniuersus orbis videat, nos bellum ex iustissima caussa suscepisse.

num. 8. Vidimus hactenus vtramque sententiam, vidimus quae pro vtraque militant, rationes. Quae ergo praeferenda? Nos omnino arbitramur, temperandam esse posteriorem sententiam, nec tam crude admittendam. Nam 1. subditi saepe rem non ita intelligunt, vt possint de iustitia belli rite iudicare. 2. Pro imperantibus in dubio militare debet praesumtio, quod non sine iusta et vrgente caussa velint bellum gerere. 3. Omnino summum periculum rei publicae immineret, si imperans singulis rationes reddere teneretur, maxime quum rationes non semper vincant homines pertinaces. Ergo distinguimus, an iniustitia belli admodum probabilis sit, e. g. si solius religionis odio moueatur, an tantum dubia. Priore casu nihil agendum contra conscientiam, posteriore parendum magistratui, quia de re, quae vltra captum est, nec dubitare nec decidere possum.

num. 9. Et ita etiam facile deciditur quaestio de carnifice, an possit salua

ſalua conſcientia hominem ſupplicio adficere, ſi dubitet? Nos enim eodem modo diſtinguimus, vtrum ſatis probabile ſit, hominem iniuſte damnatum, e. g. ſi quis religionis cauſſa occidendus ſit, tunc id ſalua conſcientia non poteſt fieri a carnifice, an talis probabilitas non obſtet, tunc enim praeſumere debet, iudicem nihil iniuſte decreuiſſe. Iura enim carnifices intelligere non ſolent.

§. 5.

Interim facile largimur Grotio, bonum et pium principem non facile coacturum ſubditos militare, ſi cauſſa iis ſit dubia. 1. Quia illis tributa poſſunt imponi, quibus facile conduci poſſunt milites, qui non dubitant. 2. Quia et politice periculoſum eſſet inuitos milites aduerſus hoſtem educere. num. 1.

3. Quia durum ſit, Chriſtianos ad militiam adigere, quum maioris ſanctitatis ſit, non militare. num. 2.

Sed poſtrema ratio, quamuis teſtimonio Origenis confirmetur, non caret errore. In ſe enim nullus ſtatus altero ſanctior eſt, adeoque nec militum ſtatus Deo ingratior quam paganorum, modo quis in ſtatu illo leges diuinas obſeruet. Et aeque ſanctus fuit Ioſua, bella Domini gerens, quam ſacerdos ſacrificans. Socinianiſmum et monachiſmum ſapit haec Grotii opinio.

§. 6.

Poſtremo quaerit Grotius, *an arma ſubditorum, etiam in bello iniuſto, iuſta eſſe poſſint*? Adfirmat Grotius, ſi vitam et bona defendant, quae ſibi eripi vt patiantur, iure perfecto obſtricti non ſunt ſubditi. Hinc fingamus imperantem noſtrum bellum iniuſtum, etiam nobis inuitis ſuſcepiſſe. Fingamus exercitum noſtrum caeſum, et hoſtem iam impreſſionem facere in terras noſtras, an ideo tenebimur iugulum illi praebere, et nos ipſi exhibere mactandos? Minime. Adgreditur nos tamquam hoſtis, et victoria abuſus caedem nobis intentat, quum ſcopo potiri poſſet etiam ſine caede. Ergo nobis licet defenſione iuſta illam crudelitatem hoſtilem a nobis amoliri. Et de ea quidem re nemo dubitat, ipſaque praxis hanc ſententiam ſatis confirmat. nu. 1. 2.

* * * * * * * * * * *

LIB. III.

CAPVT I.

QVANTVM IN BELLO LICEAT, REGVLAE EX IVRE NATVRAE GENERALES, VBI ET DE DOLIS ET MENDACIO.

§. 1.

Monuimus ſub initium Libri I. tres eſſe huius operis partes, quas complexi ſumus hoc verſiculo:

Quid bellum, belli cauſſae, quae iuraque belli.

Quae iura belli ſint, Grotius ait definiri poſſe aut nude, ſine praeuio pacto, et tunc id definitur

Vel ex iure naturae *cap.* 1.

Vel ex iure gentium *cap.* 2-18.

Aut ex promiſſo antecedente *cap.* 19. *ad fin.* Saepe enim diximus aut agi cum hoſte tamquam cum hoſte, aut tamquam cum paciſcente. Priore caſu hoſti in hoſtem omnia licent, at poſteriore non item, ſed pacta ſunt ſeruanda.

§. 2.

num. 1. Dum ergo primum quaeritur hoc capite, *quid iure naturae liceat in bello* ? Grotius primum regulas quaſdam praemittit, §. 2-4. ac deinde ex iis varias definit quaeſtiones, §. 5. *ad fin.*

Reg. I. *Omnia licent in bello, quae ad finem conſequendum ſunt neceſſaria.* Quae regula inde probatur 1. quia officia moralia ſemper ex fine aeſtimantur. Dum enim Deus vult finem, procul dubio etiam media probat, ſine quibus finis obtineri nequit. 2. quia et in ſtatu ciuili media etiam violenta permiſſa diximus, ſi aliter defendere nos non poſſimus. Quanto magis ergo in ſtatu naturali tantum licebit, quantum defenſio et finis noſter, ob quem bella gerimus, exigit.

Illuſtrat

Illustrat id exemplis quibusdam Grotius. Nemini possum in statu ciuili aeque ac naturali suum detinere. Et tamen si mihi alter debet aliquid, et periculum imminet, vt soluendo sit, tunc gaudeo iure retentionis. Cur? quia finis hoc casu id exigit, qui est, vt meum consequar. num. 2.

Sic et rem meam nemini eripere possum vi, sed auxilium iudicis teneor implorare. Et tamen si fur mihi aliquid subtraxit, vel is qui rem meam bona fide possidet, fugam minatur, nemo dubitat, quin ei eripere possim, quod meum est, quia finis id exigit, qui est, vt rem meam consequar.

Ita et quia iustum est, delinquentes puniri, iustum quoque erit omne, quod ad hunc finem consequendum necessarium est. Hinc si fingamus rebellem ciuem se arci inclusisse, et militari vi se tueri: nemo dubitabit, licere arcem oppugnare, milites occidere, in quibus reus habitat, quia finis id exigit. num. 3.

Ergo sequitur, vt liceat etiam in bello homines occidere, incendiis arces delere, res hostiles perdere, si id exigit finis noster, qui est vel defensio, vel iuris nostri repetitio.

§. 3.

Reg. II. *Ius nostrum non ex belli principio, sed ex belli caussa spectandum et metiendum* est. Hinc sequitur,

1. Vt non defensio sit iisdem circumscripta limitibus, quibus laesio alterius. E. g. si hostis nobis intercepit vrbem vnam, nihil impedit, quo minus ipsi totam prouinciam eripere possimus. Sufficit enim hostilem aduersus nos animum fouere alterum.

2. Vt qui socii accedunt hostibus nostris, pari passu ambulent cum ipsis hostibus, adeoque et eodem modo tractari possint, quamuis antea nos haud laeserint. Nec interest, bellum ex parte hostis nostri aperte iniustum sit, an probabiliter tantum.

§. 4.

Regula III. est: *quaedam in bello ex consequente iusta sunt, quae si ex proposito fierent, iniusta haberentur.* Nam in his quae per consequens alteri damnum dant, valet regula: *Qui iure suo vtitur, nemini facit iniuriam.* num. 1.

 Hu-

Huius regulae insignis vsus est in statu ciuili ac naturali. Nam inde sequitur, 1. vt si me aduersus latrones defensurus socium innocentem occidam, id culpa vacet. 2. Vt si repressaliis vtamur, plus sumere possimus, quam debetur, modo superfluum restituere parati simus. 3. Vt nauem piraticam possimus tormentis petere, incendere, mergere, quamuis probabiliter et innocentes in naue sint.

Attamen temperamentum hic recte suadet adhibendum Grotius, ne scilicet iure illo stricto vtamur, si caritas aliud iubeat. Iubet autem caritas aliud, 1. si iste actus minus sit necessarius, e. g. si nauem piraticam integram capere possimus. 2. Si ex actu maius malum quam bonum exspectandum, e. g. si mille homines propter vnum perdamus. 3. Si manifesto videamus nos non hostibus, sed nobis ipsis damnum inferre: e. g. Hannibal per viam angustam iter facturus, vbi vtrinque Romani montes obsederant, ab vtroque latere Romanos captiuos proficisci iussit. Maluerunt Romani viam dare Hannibali, quam suos perdere.

Obiici posset, Deum nonnumquam punire integras gentes;
num. 3. quum non sit probabile, in tota gente nullum esse innocentem. Sed resp. 1. Deum tunc innocentes non punire, sed castigare tamquam pios. 2. Eum si innocentes mori iubeat, iure suo supremo vti, quali non gaudent homines. 3. Immo ne solere quidem Deum, qua est clementia, ad excidium gentium festinare, si vel pauci vere innocentes sint. Legi eam in rem meretur colloquium Dei cum Abrahamo de Sodomis exscindendis.

§. 5.

num. 1. 2. Iam sequuntur quaestiones, quarum 1. est, *quid liceat aduersus eos, qui hostes non sunt, hostibus tamen per indirectum opem ferunt, commeatum, arma et similia subministrando.*

Hic eleganter Grotius distinguit, 1. inter res ipsas, an sint ad belli vsum comparatae, e. g. arma, puluis pyrius; 2. an ad voluptatem tantum, vt vinum, chartae lusoriae, cet. 3. an et in, an extra bellum vsum habeant, iisque commode carere nequeamus, e. g. frumentum, pecunia, naues.

De primi generis rebus notanda regula: *Qui hostibus arma et res bello necessarias subministrat, hostis est.* Et hinc solent haec

haec intercipi sub nomine *contrebande*. Quo de iure singularis exstat *Dissertatio nostra de nauibus ob merces illicitas commissis.*

2. De secundi generis rebus: *Frustra prohibentur, quae hostes non fortiores reddunt, sed molliores, quales sunt res omnes ad voluptatem pertinentes.*

Exceptio tamen addenda, quod prohiberi possunt res, quae ad necessariam militum voluptatem pertinent, sine quibus illi commodo viuere nequeunt sub aere frigido et humido, e. g. vinum adustum, herba Nicotiana, cet.

3. Circa tertium genus Grotius distinguit belli statum. Nam regulas format sequentes: *num.* 3.

1. *Si tueri me aliter non possum, nisi vt submissa intercipiam, necessitas ius dabit, sed cum onere restituendi.*

2. *Si iuris executionem huius modi subiectio impedit, submittens tenebitur de damno dato.*

3. *Si subuehens hoc casu damnum nondum dedit, sed dare voluit, ius erit rerum retentione eum cogere, vt satisdet de futuro.*

4. *Si quis hostibus iniustissimis*, *e. g.* rebellibus, *subuehat commeatum, criminaliter tenetur.*

Sed hae regulae fere fundamento destituuntur, nec in praxi seruantur. Nam

1. Negari nequit, hostem his rebus submissis fieri fortiorem.

2. Quum in hostem hosti omnia liceant, licebit etiam intercipere, quae ipsi a tertio submittuntur, sine discrimine, an necessitas id exigat, nec ne.

Obiici posset, tertium tamen iure suo, id est libertate commerciorum vti, adeoque nemini facere iniuriam. Sed responderi potest ex argumentis ipsius n. 4.

Nimirum solent tempore belli publicare edicta (*placas*) quibus denunciatur, bellum nobis esse cum hac vel illa gente, adeoque nos decreuisse, merces illicitas (*contrebande*) quae ipsis a quocumque submittantur intercipere et confiscare. Vnde additur admonitio, 1. vt nautae non nisi idoneis instructi testimoniis (*passeports, connoissemens.* cet.) nauigent, 2. vt merces certas, quae recenseri solent, hosti non aduehant, 3. vt damnum sibi imminens vitent. *num.* 4.

Qui itaque contra hanc admonitionem faciunt, non vtuntur iure suo. Possunt enim commercia cum hostibus exercere, qui

qui neutrarum partium ſunt, ſed non eum inſtruere rebus ad bellum neceſſariis. Nam hoc ſi faciunt, hoſtes noſtri fiunt.

Ex quo patet, hanc prohibitionem vltra ea, quae in bello vſum habent extendi non poſſe, adeoque iniuriam factam Belgis a Suecis, qui naues quaſcumque cum Danis et Ruſſis negotiantes, intercipiebant, immo et in portus ab hoſtibus occupatos, e. g. Rigam, Stetinum, Wiſmariam deſtinatas, quamuis non aduehерent merces illicitas.

num. 5. Sub finem huius §. rationem reddit Grotius, cur hanc quaeſtionem ad ius naturae referat. Nimirum, quia in hiſtoria nihil exſtet, ex quo adpareat, quid gentes ea de re ſanxerint. Sed 1. non opus eſt hac ratione. Quae enim ex ipſa recta ratione decidi poſſunt, ad ius naturae pertinent. 2. Ea ratio etiam non ſatis liquida eſt. Nam omnino iam ab octingentis et pluribus annis iſte mos inter gentes viguit, vt res hoſtibus aduehendas interciperent. Exſtat perrarus, ſed magni momenti liber *Conſulatus maris* italice ſcriptus, in quo imperatorum Conſtantinopolitanorum, Hiſpanorum, Gallorum et reliquarum gentium edicta huc pertinentia collecta ſunt. Vnde hic liber illis, qui in collegiis archithalaſſicis (*Admiralitaten*) adſident, in magno pretio eſſe ſolet.

§. 6.

num. 1. Quaeſtio 2. eſt de *dolo*: *an eo vti in bello, et hoſti damnum inferre liceat?* Vbi 1. auctor diuerſas ſententias recenſet *§. 6.* 2. Eam diſtinctionibus ſoluere conatur §. 7. 8. -20.

Quod ad prius attinet: omnino fuere 1. qui huiuſmodi dolum non improbarunt. Idque Grotius probat α) teſtimoniis Homeri, Virgilii, Solonis, Fabii maximi, qui omnes concedunt, dolum contra hoſtes adhibitum potius laudandum, quam reprehendendum eſſe. Hinc toti libri exſtant de ſtratagematibus, vt Polynaei, Frontini, cet.

num. 2. β) Idem probat exemplis maximorum imperatorum et belli ducum, quorum ideo ſapientia conſentiente omnium ſuffragio laudatur, quod hoſtem deceperint, e. g. Vlyſſis, Xenophontis, Braſidae, Ageſilai, cet. Immo ipſi Lacedaemonii, quibus nulla gens bella ſanctius gerebat, haec furta belli, vti vocantur, vel ſtratagemata probabant.

γ) Ex

γ) Ex principiis ICtorum. ICti ceu notum semper dolo addunt epitheton, *dolus malus*, quia norunt dari etiam dolum bonum. Si quaeras, quis sit dolus bonus? respondent, 1. quo alterius non damnum sed vtilitas promouetur, 2. quo contra hostes vtimur. *L.* 1. *§.* 3. *D. de dolo.* *num.* 3.

δ) Ex testimoniis ipsorum Theologorum, nempe AVGVSTINI *Quaest.* 10. *super Ioh.* et CHRYSOST. *lib. I. de sacerdot.* Potuisset Grotius

ε) Aliud multo firmius argumentum addere, nempe quod ipse Deus stratagematibus vti iusserit Iosuam, in expugnanda vrbe Ai. *Ioh.* 7. 2. Quod autem Deus non modo probat, sed iubet, id illicitum esse nequit.

2. Sunt tamen etiam, qui negant huiusmodi dolos excusandos esse, quorum generale hoc argumentum est, quod non sit faciendum malum, vt eueniat bonum. Nam 1. ita etiam probari posset, in bello non licitam esse hostium caedem, 2. est haec petitio principii. Nam id ipsum quaeritur, an omnis dolus, et hic, quo aduersus hostes vtimur, in se malus sit? *num.* 4.

§. 7.

Quare Grotius distincte procedit, quia *dolus* non est vnius generis. Alius 1. est *negatiuus*, alius *positiuus*. *Dolus negatiuus* consistit in dissimulatione, vbi supprimo quod verum est, e. g. si exercitus sine tympanorum strepitu, nocte intempesta, inscio hoste iter facit.

Dolus positiuus est actus, vel sermo, quo alterum circumuenimus, adeoque non in nuda dissimulatione, sed in simulatione consistit: e. g. si exercitus fugit, vt hostes in insidias pelliciat.

Dolum negatiuum, i. e. dissimulationem, non semper malum esse facile probatur:

1. Quia non semper teneor illi veritatem dicere, qui illam nec perfecto, nec imperfecto iure a me exigere potest. Si non teneor veritatem dicere, dum dissimulo, iure meo vtor. Dum iure meo vtor, nemini facio iniuriam.

2. Saepe dissimulatio est necessaria et ineuitabilis, quia aliter me defendere non possum. Qui nescit dissimulare, nescit imperare. Et sane bellum qui gerunt, plus quam stolidi essent, si hosti semper denunciarent, quid acturi sint.

§. 8.

num. 1. *Dolus positiuus* vel in factis consistit, vel in verbis. Vnde supra illum definiuimus, quod sit actus vel sermo.

Si in factis consistit, *simulatio* dicitur: si in verbis, *mendacium.*

Quod ad mendacium, illud probe distinguendum a falsiloquio. Recte enim Grotius negat, omnem simulationem in verbis deprehensam esse mendacium. Verba enim sunt signa idearum. Quemadmodum ergo non semper ideas meas cum aliis communicare teneor, ita nec mentior semper, si aliud dico quam sentio; e. g. si me latro roget, an res pretiosas mecum feram? si infans interroget medicum, an potiuncula sit amara? Ergo 1. mendacium est, vbi falsum dico, quum alter iure a me exigere veritatem posset: falsiloquium, vbi alteri nullum huiusmodi ius est. 2. Mendacium est, si falsum dicendo alteri damnum iniuria infero: falsiloquium, quoties tantum meam vtilitatem promoueo, vel ipsius, cui falsum quid persuadere conor.

num. 2. Ergo porro distinguendum, an facta et verba libere significent, an ex conuentione, e. g. quid *ius mundi* significet, nondum est communi consensu expeditum: HENR. BODINVS *in Dissertatione singulari de iure mundi* ita vocauit ius naturae.

Contra alia verba iam valent ex consensu tacito, ex vsu, qui veluti iis definitionem imposuit, e. g. ius naturae, et hinc absurde quis diceret, se per ius naturae intelligere ius ciuile et canonicum.

De prioribus duplicem regulam suppeditat Grotius. I. *Vbi nullum inde sequitur nocumentum, ibi verbis huiusmodi vel factis vti possum, quamuis alter inde aliam ideam concipiat.*

II. *Vbi ipsum nocumentum iustum est, ibi itidem huiusmodi verbis vel factis iure vtor.*

n. 3. 4. 5. Vtramque regulam exemplis illustrat Grotius. Et priorem quidem exemplis Christi, *Luc.* 24. 28. *Marc.* 6. 43. *Paulli Act.* 16. 3. Posteriorem exemplo ex *Ioh.* 8. 2.

§. 9.

Iam quaeritur *de verbis, quae non libere significant, sed ex conuentione hominum tacita.* Nam qui his abutitur ad alterum cir-

circumueniendum, is proprie mentiri dicitur. His aduersus hostem quoque vti non licere multi existimant, ob varia argumenta.

1. Ob dicta S. S. quae omne mendacium damnant. *Prou.* 13. 5. *Prou.* 30. 8. *Ps.* 5. 7. *Col.* 3. 9.

2. Ob testimonia ipsorum poetarum, qui tamen alioquin moralem philosophiam non adeo rigidam sectantur.

3. Quia quod per se turpe et vituperabile est, eo ne aduersus hostes quidem vti licet. Ergo non magis licita esse mendacia, quam adulteria, stupra, quibus in hostes grassantur.

Sunt tamen, qui aliud sentiunt, qui nec ipsi suis rationibus destituuntur. Nam *num.* 2.

1. Prouocant ad exempla in sacris, vbi et emendatissimi homines sine reprehensionis nota hostes circumuenerunt. 2. *Reg.* 16. 29.

2. Ad veterum Christianorum consensum. Exempla quaedam iam vidimus supra §. 6. *n.* 3.

3. Ad consensum philosophorum, Socratis, Platonis, Xenophontis, Ciceronis, Stoicorum, qui 1. et sapientem mentiri fatentur, e. g. si vtilitatem alterius promouere possit, vt medicum decipientem aegrotum. *nu.* 3. 4.

2. Non facta turpia dicunt, sed caussam adeoque nec mentiri vel falsa loqui, sed ad decipiendum alterum vel illudendum mentiri. Contra vitio carere existimant mendacium vel propriae salutis vel alienae vtilitatis caussa dictum.

§. 10.

Rem expediturus Grotius distinguit 1. inter *mendacium*, *quod imprudenti excidit*, et *quod sciens profert*. *num.* 1.

Prius est, si quis falsum profert, quod verum putabat. e. g. Si dicat quis Maeuium diuitem esse, quem omnes pro tali habent.

Posterius, si quis tamquam verum profert, quod falsum scit esse, e. g. si quis dicat, Maeuium mortuum, quem viuere sciat.

Prius vitio caret, nisi culpa nimiae credulitatis accedat. Nam sic nullus accedit dolus, nulla proaeresis, immo nec culpa. At non vacat culpa, qui omnem famam sine auctore spar-

ſam ſtatim ad alios propagat, tamquam veritatem indubiam.

num. 2. Ex quo conſequitur, vt nec ambiguae locutionis vſus ſemper pro mendacio habendus ſit;

1. Si ille non cum propoſito decipiendi ſit coniunctus.

2. Si quis ſaluti ſuae in iuſta cauſſa conſulat, veluti Athanaſius in veſte nautica fugiens, a perſequentibus interrogantibus, an noſſet Athanaſium? Tam, inquit, noui, quam me ipſum. Quaeſitus porro an procul abſit, non, inquit, procul, facile eum aſſequeremini, ſi feſtinaretis.

3. Si ambiguitas illa ſimul improborum euitet quaeſtiones, et probis ad inſtructionem faciat. Sic ſaepe loquutus Chriſtus, e. g. *Lazarus amicus noſter dormit. Diruite templum, et intra triduum reſtaurabo.*

Vnde etiam ratio redditur, cur tot parabolis vſus ſit Chriſtus, cur fabulis vſi ſapientes. Bene PHAEDRVS:

> *Seruitus obnoxia,*
> *Quum, quae volebat, non audebat dicere,*
> *Affectus proprios in fabellas tranſtulit,*
> *Calumniamque fictis eluſit iocis.*

Contra ex iiſdem principiis patet, contingere poſſe, vt huiuſmodi loquendi genus improbum habeatur:

num. 3. 1. Si Dei honos violetur, e. g. ſi quis Chriſtianus ſe dicat Mahumedanum vel paganum;

2. Si amor proximi laedatur, e. g. ſi in contractibus mercator mercem corruptam et prauam laudat tamquam optimam.

3. Si reuerentia ſuperioribus debita ſuſque deque habeatur, e. g. ſi teſtis coram magiſtratu vel falſa dicat, vel ambigue ad quaeſtiones reſpondeat.

§. II.

num. 1. His ergo praemiſſis, iam porro quaerit Grotius, *in quo forma conſiſtat mendacii, quum ſaepe falſiloquium vitio carere dixerimus?*

Reſpondet Grotius, in repugnantia cum iure exſiſtente aut manente eius ad quem ſermo dirigitur. Omne enim delictum requirit ſubiectum delinquens, et ſubiectum, aduerſus quod delinquitur. Illud delinquit, quia ius alteri debitum vel violat vel

vel intercipit, aduersus hoc delinquitur, quia ius eius intercipitur, et violatur. E. g. Fur violat alterius ius, nempe dominium. Contra si latroni spolia eripiuntur, is conqueri nequit, aduersus se commissum esse delictum, quia nullum ius in spoliis illis habuit, quod potuerit violari.

Iam applicabimus ad mendacium. Mendax delinquit, dum alteri falsa persuadet, quum obstrictus ei sit ad veritatem aperiendam. Et alteri per mendacium fit iniuria, quia ius eius exigendi veritatem violatur. Vnde fluit regula:

Vbicumque alteri nec perfectum nec imperfectum ius est, veritatem exigendi, ibi falsiloquium non est mendacium, adeoque nec delictum.

Regulam hanc ita porro explicat Grotius, quod non sufficiat, alteri ius fuisse aliquando veritatem exigendi, sed requiratur, vt ius hoc maneat et saluum sit. Nam ius sublatum non est ius. Quemadmodum enim cui ius debitum exigendi adfuisse potest, sed illud postea sublatum pacto de non petendo, acceptilatione, cet. ita et ius exigendi veritatem sublatum esse potest, quo facto et mendacium non admittitur. *num. 2.*

Sed quando et quomodo illud ius tollitur? 1. Consensu alterius, vel expresso, si id permittit, vt falsum dicatur, qui casus forte rarissimus, nisi quis ab altero petat, vt sibi fabulam referat. 2. Vel tacito seu potius praesumto. si praeuideamus alterum id fasiloquium non aegre laturum, quo vtilitas eius promouetur, e. g. si medicus infanti persuadeat potionem esse dulcem. *num. 3.*

§. 12.

Ex his principiis iam varias conclusiones elicit Grotius, quarum prima est, *quod liceat falsiloquio vti aduersus infantes, amentes.* Rationem iam diximus, quod eorum promoueatur vtilitas.

Vnde sequitur, vt solius illusionis caussa falsa proferre non liceat, adeoque vere peccant, qui infantibus falsa narrant de angelis, de spectris, de religione.

§. 13

Secunda conclusio est, *quodsi sermo ad eum dirigitur; qui non decipitur, tertius autem inde falsam hauriat persuasionem, id* *num. 1. 2.*

 non

non sit mendacium. Interrogans enim ius habet a me veritatem exigendi, non tertius, qui non interrogat, e. g. si viator Harlingam tendens quaerat, quae recta via sit, et ego respondeam, eundum esse occidentem versus; tertius autem Leouardiam tendens id audiat, et occidentem versus ambulet, frustra sane hic conqueretur, se a me deceptum, quum me numquam interrogauerit.

Sic Flaccus narrabat suis, hostium vrbem expugnatam, quia sciebat, exploratores adesse. Hi in castra reuersi id narrabant. Hostes perterriti hoc nuncio fugam capessebant. Hic nihil sane est, quod de Flacco potuerunt conqueri hostes, partim quod ad eos sermonem non direxerat, partim quod veritatem hostis ab hoste exigere non potest, nisi pactum antecesserit.

§. 14.

num. 1. 2. Tertia conclusio est, *quoties praesumtio est, alterum falsiloquium nostrum grato animo accepturum, toties illud non est mendacium. Praesumtio* enim haec saepe tam firma est, vt pro demonstratione sit. Quemadmodum ergo furtum non committit, qui contractat rem amici, quem commodaturum certo praesumit, ita nec mendacium est, si falsa proferam, si praesumtio certa sit, amicum mihi gratiam habiturum. E. g. apud PLIN. *lib. III. ep.* 16. Arria marito Paeto aegrotanti persuadet filium conualuisse, quum esset mortuus. Duces bellici saepe promittunt auxilium, quum nullum speretur, tantum vt animum addant.

§. 15.

num. 1. Quarta conclusio est, *quod imperantes saepe falsiloquiis non iniuste vtantur.* Sed ratio Grotii non placet. Nam et hoc ius arcessit a dominio eminente, quasi dominium eminens et ad facultatem mentiendi porrigendum sit. Potius vera ratio denuo est praesumtio, quod subditi id grato animo accepturi sint, eo quod hoc modo vtilitati rei publicae consulatur. Eodem ergo se modo res habet, ac in falsiloquio vtente aduersus aegrotum.

Quod autem istud ius imperantium non sit ex dominio eminente, vel inde clarissime patet, quod Deo non conueniat falsiloquium, quamuis eminentissimum sit eius in res creatas domi-

dominium. Vtilitatem autem noſtram Deus et ſine falſiloquio promouere poteſt, quum ſit ſapientiſſimus, et mille media ipſi nota ſint, quae homines ignorant.

Illuſtrat hoc exemplis. Ioſephus tamquam prorex Aegypti ſimulauit, ſe fratres pro exploratoribus et filiabus habere, vt eo modo veritatem eliceret, vt Beniaminum fratrem, quin totam Iacobi familiam in Aegyptum pelliceret. num. 2.

Sic Salomon ſimulauit, ſe viuum infantem, de quo binae meretrices litigabant, gladio diuiſurum, vt veritatem eliceret, utra mater ſit.

Saepe etiam imperantes legibus ſuis in ſe ſalubribus rei publicae, ſed ciuitati parum gratis falſam rationem praetexunt, vt eo facilius reperiant obſequium.

§. 16.

Quinta concluſio eſt, *quod quoties vita innocentis aut par aliquid aliter ſeruari non poteſt, licitum ſit vti falſiloquio.* Hic enim improbus iſte, qui innocentiae ſtruit inſidias, nec perfecto nec imperfecto iure veritatem exigere poteſt. Sic recte Michol filia Saulis celauit et occultauit Dauidem maritum, nec ideo rea fuit mendacii.

§. 17.

Iam ad *hoſtes* redit auctor, quum nunc facile decidi poſſit tota quaeſtio, *an hoſtes dolis et mendaciis circumueniri poſſint?* adfirmare id multos iam repetit Grotius, nempe Platonem, Xenophontem, Philonem, Chryſoſtomum, et inprimis Euſtrathium Metropolitam, cuius luculentiſſima exſtant ſcholia in Homerum. Locus a Grotio exſcriptus meretur legi. num. 1, 2.

At ſcholaſtici, et hodie ex Ieſuitis quidam hoc negant, mendacio locum eſſe aduerſus hoſtem, contra concedunt, vti nos poſſe ſermone ambiguo, et reſeruationibus mentalibus. Religioſi ſcilicet homines, qui hereticis negant ſeruandam eſſe fidem, et tamen nefas putant decipere hoſtes: qui falſiloquia reiiciunt, et probant ambiguitates et reſeruationes mentales, id eſt mendacia, qui hoſtibus denique parcunt, et inter ciues ipſos omnem bonam fidem tollunt, et veluti in exſilium eiiciunt. num. 3.

Vere

Vere enim reseruationibus istis mentalibus omnem fidem eiici in exsilium inde patet:

num. 4. 1. Quia omnes voces admittunt duplicem significationem formalem, et materialem, e. g. *ire*, *currere*, *volare*, *equitare*: vocabula haec omnia vnam habent notionem formalem, (nam significant motum ad locum.) Sed singula habent significationem suam specialem et materialem. *Ire* significat motum ordinarium, qui fit pedibus; *currere*, motum extraordinarium et festinatum, itidem pedibus factum; *volare*, motum, qui fit alis; *equitare*, motum, qui fit equo. Si ergo omnia vocabula habent significationem duplicem, omnia etiam admittunt ambiguitatem.

2. Quia ita nec promissis, nec pactis, nec iuriiurando alterius fidem habere possum, quum semper sit periculum, ne mihi reseruationibus suis mentalibus illudat.

3. Quia sic absurdum hoc inde defenditur, quod, quo quis est ingeniosior, eo facilius possit esse improbus.

§. 18.

Quid ergo in tanta sententiarum diuersitate sentiendum? Resp. nec verum est, omnia falsiloquia aduersus hostem illicita esse, nec concedendum, omnia esse licita. Nimirum distinguendum, an nobis res sit cum hoste tamquam cum hoste, et tunc illum iure decipimus, quia hostis in statu naturali nec iure perfecto nec imperfecto a me quidquam iuris exigere potest. Si illum occidere, rebusque spoliare possum, quidni et dolis circumuenire.

An vero agamus cum hoste tamquam cum paciscente, tunc omnino fidem ipsi debemus seruare, quia eo ipso, dum cum illo pacti sumus, ei ius perfectum dedimus, veritatem a nobis exigendi. Vnde recte colligit Grotius, nec in promissis, nec in induciis, nec in colloquiis decipiendum hostem, quia ipsi ius nouum dedimus.

§. 19.

Ex quo consequitur, vt et *hosti iusiurandum seruandum sit*, e. g. si captiuus iurarit, se aduersus hostes per certum tempus non arma gesturum. Nam

1. Ius-

1. Iusiurandum hoc praestitit ex pacto. Pacta et hostibus sunt seruanda.

2. Iusiurandum praestatur Deo, iniustum autem Deum inuocari testem ab iis, qui iurant, vt fallant.

3. Si obiiciatur iusiurandum huiusmodi esse vi extortum; respondetur, id negandum. Nam non omnis vis irritum reddit iusiurandum, sed vis iniusta. Sic e. g. non ideo falsa proferre potest testis, quia iudex eum inuitum cogit ad testimonium perhibendum. Quis autem dixerit, iniustam esse vim, qua hostis aduersus hostem vtitur?

§. 20.

Quamuis vero hactenus Grotius probarit, *in se iniustum non esse, decipere hostem*; tamen existimat, *tutius et Christianae simplicitati magis consentaneum esse, ab huiusmodi fraudibus et falsiloquiis abstinere.* num. 1.

1. Quia ipsi gentiles hoc agnouerint. Ii enim statuerant viro bono conuenire veritatem, maxime regibus et rerum publicarum rectoribus.

2. Quia Christianis inprimis a Christo commendata est simplicitas columbina. *Matth.* 10. 16. et omnis vanitas interdicta. *Matth.* 12. 36. num. 2.

3. Quia imitari debent Christum, cuius in ore non est inuentus dolus.

4. Quia laudati veteribus reges et principes, fraudes huiusmodi adspernati, et virtute non furtis extorquentes victoriam. Tale quid de Alexandro, et inprimis de Romanis praedicatur, de quibus Aelianvs: *Romanis propriam esse virtutem non per astus et dolos, quaesitam victoriam.* num. 3.

§. 21.

Tertia quaestio est, *an liceat hosti, hostem adigere ad aliquid faciendum, quod ipsi non licitum est?* e. g. captiuo iniungere, vt regem suum occidat, vt patriam prodat. Negat Grotius. Nam

1. Hosti in hostem omnia licent, id est in eius corpus et bona, non in animum et conscientiam, vt illi imperari possint scelera.

2. Qui caussam alteri dat peccandi, is et ipse peccat.

3. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Iam nemo dixerit hostem velle, vt ab hoste sicarii aduersus se emantur ex ipsis subditis. Ergo nec id faciendum aliis.

§. 22.

Sed *quidsi alter sponte se offerat ad huiusmodi operam nobis praestandam*, e. g. ad tradendam vrbem, occidendum regem, cet. Tunc Grotius dicit, vti nos posse ea occasione. Sed quamuis facile concedamus, id licere iure naturae, de quo hic quaeritur, aliud tamen obtinet moribus gentium humaniorum, quae regum etiam hostium personas sacro sanctas habent, nec eos putant per sicarios occidendos. Laudem meretur Fabricius, qui medicum Pyrrhi sibi offerentem, quod veneno tollere velit regem, ad dominum transmisit, rogauitque, vt sibi de veneno caueret. Multa iure stricto licita sunt, quae non probat mos gentium humaniorum, (*la raison de guerre*) de quo agitur iam capitibus sequentibus.

CAPVT II.

QVOMODO IVRE GENTIVM BONA SVBDITORVM PRO DEBITO IMPERANTIVM OBLIGENTVR, VBI DE REPRESSALIIS.

§. 1.

num. 1. HActenus quid ex iure naturae in bello liceat: iam *de iure gentium*. Iam saepe monuimus, ius gentium a iure naturae diuersum haud dari, sed esse ipsum ius naturae negotiis gentium adplicatum. Sed si per ius gentium intelligas mores a variis gentibus humanioribus introductos: tunc haec capita, quae sequuntur, vsum habent.

Et hoc quidem capite acturus Grotius de *repressaliis*, primo quaerit, *an ex facto alieno quis possit obligari?* Per *repressalias* enim ob debita imperantium res subditorum intercipiuntur.

Recte resp. iure naturae ex facto alieno neminem teneri. Siue enim

enim obligatio proficiſcatur ex contractu, ſiue ex delicto, vtrobique fundamentum obligationis eſt factum, i. e. promiſſum vel maleficium. Tertius autem non promiſit nec deliquit. Ergo nec obligatur.

Nec aliter res ſe habet in vniuerſitatibus. Ea conſtat ex ſingulis, collectiue ſumtis, ſed non ſinguli conſtituunt vniuerſalitatem ſeparatim. Ergo, quod vniuerſitas debet, non poteſt iure naturae a ſingulis ciuibus exigi in ſolidum: ſed id primo ſoluendum ex bonis vniuerſitatis: ſi haec non ſufficiant, ſinguli tantum pro rata tenentur, quia pars ſunt vniuerſitatis. *num.* 2.

Haec omnia ex ipſo iure ciuili illuſtrat Grotius, veluti *ex L. vn. C.* vt *nullus ex vicar.* ex titulis, *ne filius pro patre*, *ne pater pro filio*, *ne maritus pro vxore*, cet. Colligit etiam eas leges, ex quibus adparet, ſingulos ex debito vniuerſitatis conueniri non poſſe. Quae quidem recte ſe habent, ſi inde colligas ius ciuile ea in re ſeruare principia iuris naturae. Alioquin ex iure ciuili ius naturae probari nequit.

§. 2.

Quum ergo ius naturae neminem pro alio obliget: quaeritur 2. *an non ius gentium huius modi obligationem introduxerit?* Affirmat. Nam experientia docet, ſolere ob debita vel imperantium vel rei publicae bona priuatorum arreſto obſtringi, et tamdiu detineri, donec ſatis factum fuerit. Id quum ex iure naturae non eſſe demonſtratum ſit §. 1. ex iure gentium voluntario eſſe putat Grotius, quod vſu exigente et humanis neceſſitatibus introductum eſt. *num.* 1.

Sed ſi recte ponas calculum, falſum eſt, hoc ex iure naturae non poſſe defendi. Ipſe enim Grotius *n.* 2. fatetur, hoc naturae non repugnare. Id paullo adcuratius probabimus. Nam 1. certum eſt, rem publicam ratione alterius rei publicae conſiderari tamquam vnam perſonam moralem. Ergo quod imperans debet, omnes, id eſt, tota natio, quae in rem publicam coaluit, debere cenſentur. 2. Ergo ſi imperans ſoluere vel non vult, vel non poteſt, nihil ſupereſt, quam vt natio creditrix ipſa ſibi ius dicat, et res alterius nationis intercipiat. 3. Subditis tunc non fit iniuria, quia dum voluntates ſuas voluntati imperantium ſubmiſerunt, etiam quaſi fideiuſſerunt pro factis ſummi imperantis. *num.* 2.
4. A maiore ad minus argumentari poſſumus, ſi licet in bello *num.* 3.

 propter

propter facta imperantis vita et bonis spoliare subditos; quidni bonis ob imperantis debita? Accedit 5. quod is cuius bona intercepta sunt, regressum habet aduersus imperantem vel concives, vt indemnis praestetur. Denique 6. proprie ciuibus bona non intercipiuntur, sed pignoris instar capiuntur, detinenturque tam diu, donec satisfactum sit. Si ergo imperans vel res publica ciues non vult rebus spoliari, soluat quod debet.

Quae quum ita sint, nihil caussae est, quare hoc ius ex iure quodam gentium a iure naturali diuerso repetamus.

§. 3.

a.1.2.3.4. Ceterum iam rem exemplis illustrat Grotius docetque, *ex moribus gentium aliquando homines, aliquando res fuisse adprehensas ob debitum imperantium.*

Homines aliquando fuisse interceptos demonstratur 1. ex lege Attica, quae si caedes a gente vicina facta, nec vindicata esset, propinquis concessit tres homines comprehendere ex ea natione, donec supplicium ab homicida fuerit sumtum. Hi ergo homines adprehensi non erant serui, sed obsides, quibus imminebat triste seruitutis fatum, nisi ciuitas supplicium sumeret.

An hoc iniustum? Minime, vt enim iusto bello capimus priuatos ob facta summorum imperantium, vt eos ad pacem cogamus: ita licebit et capere homines, non vt ab iis supplicium sumamus, sed vt hoc modo cogantur imperantes, supplicium a sontibus sumere.

Specialem legem Aristocratis hic adfert Grotius, et an iuste reprehensa sit a Demosthene quaerit. Aristocrates legem rogauerat, vt si quis exterus Charidemum occidisset, is vndique abripi posset; si quis ei obsisteret, is hostis loco esset.

Reprehendit id Demosthenes 1. quod non distinxerit, an iure an iniuria caesus sit Charidemus; 2. quod non exegerit, vt prius postuletur iudicium; 3. quod non eos apud quos facta sit caedes, sed a quibus receptus sit homicida teneri voluerit; 4. quod inde bellum nascatur.

Sed respondet Grotius recte, Demosthenem non vbique rem acu attigisse. Verum est, 1. distinguendam fuisse caussam caedis iustam et iniustam. Quid enim si quis Charidemum ex moderamine inculpatae tutelae vel in adulterio deprehensum occidisset? Iusta quoque est criminatio. 2. Nam non prius nobis tempore pacis

pacis ius eſt repreſſaliis vel aliis violentis remediis vti, quam altera res publica a nobis requiſita ius vel ſatis factionem denegauerit. At tertia et quarta cauſſa nihili ſunt. Nam qui receptum dat aeque particeps ſit delicti, ac ipſe delinquens. Nec ſtatim res publica quae homines illos detinet, dici poteſt bellum mouere, quum parata ſit, eos reddere, ſimul ac ſatisfactum ſit.

Demonſtrat Grotius eamdem theſin 2. iis exemplis, vbi ho- *num.* 5.
mines eorum capti, qui noſtros homines iniuria captos detinent. Sic e. g. quum Carthaginenſes capere vellent Ariſtonem Tyrium, obſtitere ciues, cauſſati, ſibi tunc idem fatum imminere in variis emporiis. Sciuerunt ergo, morem iam iis temporibus viguiſſe, vt pro captiuo alii caperentur.

§. 4.

Sed frequentius manus iniiciuntur *rebus*, et id ius vocatur proprie *repreſſaliae*. Graecis ἐνεχυρασμὸς, Saxonibus et Anglis *Witternamium*, a Germanico *Widerneemen*, recipere, Gallis *litteras marcae*, a Celtico *mark*, quod ſignificat limitem, vnde *Markgraf*, comes limitaneus, quia in finibus imperii cuſtodes conſtituuntur, qui res exterorum intercipiant.

Et hoc ius locum habet ſemper, etiam in pace, modo nobis noſtriſue ius denegetur.

§. 5.

Sed quaeritur 3. *quando ius denegari dicatur?* reſp. 1. ſi in *num.* 1.
ſontes ius plane obtineri nequeat; 2. ſi in re minime dubia contra ius aperte iudicetur; 3. ſi exſequutio denegetur.

Poſſet obiici, rem iudicatam pro veritate haberi, adeoque ſententiam iniuſtam dici non poſſe, ſi vires rei iudicatae acceperit. Sed reſp. Grotius, id quidem inter ciues locum habere, quibus aut appellandum, aut ſententiae parendum, non inter diuerſas gentes.

Ratio differentiae eſt, quia totum ius de effectu rei iudicatae eſt ex iure ciuili, non ex iure naturae. Iam ius ciuile ciues quidem eiuſdem rei publicae non diuerſarum rerum publicarum ſubditos tenet.

Hoc ius antiquiſſimum eſſe pluribus exemplis poteſt demon- *num.* 2.
ſtrari Elegans eſt exemplum Neſtoris apud Homerum. Antiquum etiam exemplum Ariſtodemi apud Liv. *lib. II. et* Dionys.

Halic. *lib. VII.*

Quamuis vero exempla non faciant ius: vel inde tamen patet, mature admodum gentes id pro remedio iusto et aequo habuisse.

§. 6.

Quaeritur 4. *an et in vitam subditorum ex his caussis aliquid liceat?* Id negat auctor, et recte quidem. Nam

1. Ex debitis ciuilibus vita non obligatur, sed bona.

2. Si crimen admissum, siue a singulis, siue ab vniuersitate non alius pro alio, nec vnus pro tota re publica tenetur, sed delicta tenent suos auctores, nisi id per conspirationem omnium factum, tunc in singulos poena cadit.

3. Si obiiciatur, atqui voluntates ciuium subiici voluntati summi imperantis: resp. at ciues non gaudere facultate illa naturali in vitam suam, vt eam obligare possint pro aliis.

Aliud itaque dicendum, si caedes ciuis innocentis fiat per accidens, e. g. si imperans iussit nauem exteram intercipi, et nautica turba id vi impedire conata est.

§. 7.

num. 1. Sub finem monet, non confundenda in hac materia esse, quae sunt iuris ciuilis, et quae proprie iuris gentium. Aliqui enim superaddere solent leges ciuiles vnius vel alterius gentis, quae non apud omnes gentes receptae sunt.

Immo et pactis inter gentes initis quaedam introducuntur, quae non vbique obtinent.

num. 2. Id iam exemplis declarat auctor. Nam

1. Ex iure gentium non tenentur his oppignorationibus, nisi bona ciuium et subditorum, siue indigenae, siue aduenae sint, modo sint subditi permanentes. Nam ciues temporarii, vel transeuntes pignorationibus premi adsurdum esset, e. g. si Anglicanus mercator ex Gallia veniens ob debitum Gallicanum arresto constringeretur.

2. Nec eo iure tenentur legati, quorum res aeque ac personae ab omni vi immunes esse debent.

Ex aliis personis nemo excipitur.

num. 3. At ius ciuile priuilegiis munit et alias personas, e. g. mulieres, infantes, studiosos, de quibus imprimis consulenda famosa illa

illa *auth. habita C. ne fil. pro patr.* mercatores, qui ad mercatus publicos veniunt.

Ita et ius gentium certum modum procedendi non praescribit. Ius ciuile praescribit, nempe, vt captis rebus citentur ii quorum interest, iisque ex rebus diuenditis tantum addicitur, quantum sibi deberi probauerint.

Ceterum vtroque iure naturali et ciuili, expeditum est, eum *num.* 4. qui occasionem de repressaliis dedit denegata solutione, alteri qui damnum passus, teneri ad indemnitatem. Fundamentum enim generale huc quadrat: *Nemo debet cum alterius damno locupletior fieri.* Sed saepe hic accidit, vt damnum passo non ius desit, sed exsequutio, si cum imperante vel re publica illi res sit.

CAPVT III.

DE BELLO IVSTO, SIVE SOLLEMNI, IVRE GENTIVM, VBI DE INDICTIONE.

§. 1.

Bellum dicitur *iustum* trifariam: vel *ratione caussae*, quia *num.* 1. ob iustam caussam indicitur; vel *ratione effectus*, quia pie et secundum iustitiae regulas geritur; vel *ratione formae*, quia ab iis geritur, qui gerere possunt, et sollemni ritu indicitur. De prima significatione actum *Lib. II.* De secunda videbimus *cap.* 4. *sequ.* Hic de tertia agitur.

Quid ergo hic *bellum iustum*? Est bellum a rebus publicis vel earum imperantibus decretum. Priuati enim quum non gaudeant iure bella gerendi in statu ciuili, sed bellum sit concertatio societatum liberarum: consequens est, vt si priuati bellum gerant, id non sit bellum, sed latrocinium, eoque pertinent *L.* 118. *D. de V. S. et L.* 24. *D. de capt. et postl.* Ex eodem sequitur, vt bella ciuilia inter membra eiusdem rei publicae gesta non sint bella iusta. Vnde et Romani negabant, captiuos in bello ciuili fieri seruos. *L.* 21. §. 1. *D. de capt. et postl.*

Secundo additur sollemniter indictum. Et hoc non tam ex iure naturae quam ex moribus gentium est. Gens enim gen-

tem

tem ea in re imitata est, ita tamen vt ritus indicendi bellum sint diuersissimi, vti infra videbimus §. 5. *sq.*

§. 2.

num. 1. 2. Quum ergo dixerimus *bellum iustum* dici, quod a rebus publicis decretum est: quaeritur, *an si res publica bellum ob caussas iniustas suscipit, nihilominus ea iustum bellum gerere videatur? an non potius sic ciuitas degeneret in coetum latronum?*

Resp. ratione primae acceptionis vocis *iustum bellum*, huiusmodi ciuitas a latronum coetu non differt: et catenus, recte Scythae Alexandrum M. vocarunt latronem gentium. Vtrinque enim vis sine iusta caussa infertur.

At ratione tertiae significationis, de qua agimus, magna est inter huiusmodi rem publicam, quae bellum sine iusta caussa gerit, et inter coetum latronum differentia. Nam

1. Maxime differunt fine. Ciuitas consociatur iuris fruendi vel securitatis suae caussa: latrones sociantur criminis patrandi caussa.

2. Ciuitas ius exteris administrat: latrones communes omnium hostes se profitentur.

num. 3. 3. A latronibus capti non fiunt capientium, quia iustus titulus manifesto deest: capti a gentibus, licet iniustum bellum gerentibus, tamen in dominium capientium rediguntur.

4. De latronibus non triumphabant Romani: de gentibus iniusta bella gerentibus triumphabant. Quamuis hoc ad ius Rom. publicum pertineat, quum aliae gentes triumphum non admiserint.

Ratio discriminis est, quia latrones sunt plane personae inhabiles ad bellum gerendum: gentes autem in se sunt habiles, quamuis aliquando in explicatione iuris sui, et in ponderanda caussa belli fallantur.

§. 3.

Quemadmodum vere recte dixerit Grotius, *societatem latronum esse iniustam et illegitimam*: potest tamen fieri, vt legitimus fiat exercitus, vel plane legitima ciuitas.

1. Si rei publicae operas addicant, vt Iephta. Elegans exemplum est apud DITMARVM *in Hist. Lib. VII.* de Henrico aucupe

aucupe Germanorum rege. Quum ex vna parte Hungari, ex altera Sclaui et Venedi Germaniam deuaſtarent: veniam publice promulgari iuſſit omnibus furibus et latronibus, ſi aduerſus Venedos praedatum exire, et a ciuium rebus abſtinere vellent. Statim aliquot millia horum hominum ſe obtulerunt, qui in ſuburbiis ciuitatum collocati inſigni clade affecerunt Germaniae hoſtes.

2. Si in ciuitatem coaleſcant. Exemplo Romulus eiuſque coetus.

§. 4.

Quum autem ſocietas libera vel res publica tantum bellum iuſtum gerat: quaeritur porro, *quaenam pro tali habenda ſit?*

Reſp. quae eſt independens, vel quae habet ſummum imperium. Hinc municipia, quamuis quodammodo ſint res publicae ab aliis ſeparatae, non tamen ſunt ſocietates liberae, quia alterius ſubiecta imperio. Aliquando contingit, vt ciuitas pro parte ſit independens, pro parte ab alio dependens, tunc pro illa etiam parte bellum iuſtum gerit. Sic nemo dubitat, quin rex Pruſſiae, ratione eius regni poſſit bellum gerere cum vnoquoque, etiam cum ipſo imperatore. Sed ratione reliquarum prouinciarum recte quidem bellum gerit cum exteris, ſed non cum imperatore et imperio, nec cum conſtatibus, quia ratione priorum ſubiectione quadam impeditur, ratione poſteriorum eſt ciuis imp. adeoque in iudiciis imp. actionem inſtituere et ſuſcipere tenetur.

§. 5.

Pergimus ad alteram capitis partem, nempe ad *indictionem* vel *denunciationem belli.* Ita enim inter gentes humaniores receptum, vt non alias incautas et nihil mali metuentes opprimant, ſed prius indicant, et denuncient. Ea denunciatio fiebat variis modis.

1. Apud Romanos per faeciales haſtam ſanguineam proiicientes in fines hoſtiles cum ſollemni precatione, quae exſtat apud Liv. *lib. I. cap.* 32.

2. Apud Turcas fit, propoſita cauda equina, ex qua vnuſquiſque videre poſſit, bellum eſſe decretum.

3. Apud reliquas gentes id fit per clarigationem et *Manife-*

fta, vti vocant. Id eſt publico ſcripto explicantur cauſſae belli iuſtificae, addita denunciatione. Id vero ſcriptum deinde quibuſdam locis a praecone ſub tubarum et tympanorum clangore recitari ſolet. Ritus itaque diuerſiſſimi ſunt.

§. 6.

num. 1. Iam quaerit 1. *ex quo iure haec ſit denunciatio?* Reſp. diſtinguenda eſſe ea quae ſint iuris naturalis ab iis, quae iuris gentium, vel plane iuris ciuilis, de iure naturae et gentium agitur hac §. de iure ciuili §. 8.

Naturali iuri denunciationem requiri, probari nequit. Quum enim 1. hoſti in hoſtem in infinitum omnia liceant: licebit etiam eumdem incautum opprimere. 2. Vbi alter manifeſto laedit, et ſatisfactionem denegat, cauſſae iuſtitia ipſa illi bellum indicit. Elegans huc pertinet iudicium Aeliani, ab auctore exſcriptum.

num. 2. Idem ius naturae tamen requirit, 1. vt ſi cauſſa ſit dubia prius colloquiis vel diſceptatione tentemus pacem conſeruare, de quibus ſupra.

2. Vt ſi cauſſa etiam ſit liquida, interpellatio tamen fiat; vt ſciamus paratuſne ſit hoſtis ad ſatisfaciendum, nec ne. Nam ſi ſatisfacit, bellum merito ceſſat.

Haec ſolum rationem habent ex iure naturae idoneam.

num. 3. Addit Grotius, etiam vbi ex regulis iuſti non requiritur indictio vel denunciatio, tamen eam eſſe laudabilem ex regulis honeſti vel virtutis.

1. Quia ita datur hoſti ſpatium poenitendi, immo et impellitur eo magis ad poenitentiam, ſi videt, iam rem ad teli iactum venire.

2. Quia ita demonſtratur ſtudium pacis, quod ſemper bono imperanti debet bello eſſe potius.

3. Quia Deus ipſe hoc iuſſit *Deut.* 11, 11.

Quid vero ius gentium addidit? 1. neceſſitatem, vt omne bellum iuſtum indicatur; 2. ſollemnitatem, vt certis ritibus, quos tamen non determinat, indicatur; 3. effectum, vt bellum ſollemne certos effectus produceret, qui in minus ſollemnibus non reperiuntur.

§. 7.

§. 7.

Quaeritur 2. *quotuplex sit haec indictio?* Resp. vel *conditio-* *num.* 1; *nata*, vel *pura*.

Conditionata, quando coniungitur cum rerum repetitione. Nisi nobis intra 60. dies satisfiat, bellum indicimus. Adde exemplum ex Liuio a Grotio adductum.

Pura, vbi nulla amplius repetitio adiicitur. Quod fit 1. in bello defensiuo, 2. si satisfactio iam denegata, 3. si factum infectum fieri nequit.

An autem si semel sub conditione bellum indictum, et non *num.* 2.3. sequuta satisfactio, tunc eo pure fieri et sic repeti debet. Non est necessarium. Quae enim sub conditione fiunt, exsistente conditione purificantur.

Sed aliquando tamen huius modi denunciationem eo casu repetitam nouimus. Exempla habet ipse Grotius.

Sed multa fiunt, quae superuacua, quia superuacua non nocent. Quo et id retuleris, quod plerumque bellum ab vtraque parte indicitur, et indictio adeo fit reciproca, quum tamen sufficiat, eam ab vna parte factam.

§. 8.

Iam quaerit, *quid ex iure singularum gentium ciuili accesserit?* Resp. sollemnitatum determinatio. Tales erant apud Graecos caduceus, id est, baculus implicatis serpentibus ornatus, qualem Mercurio attribuunt. Apud Romanos sagmina, id est, herbae ex pomeriis petitae, quibus instructi sacro sancti et inuiolabiles habebantur. Vid. *l.* 8. *§.* 1. *D. de rer. diuis.* hasta sanguinolenta, quam faeciales in fines hostium mittebant, de qua Liv. *lib. I. cap.* 81. et huius generis alia, de quibus supra. Haec omnia ad ritus pertinent. Ritus sunt arbitrarii, adeoque ex singularum gentium legibus moribusque originem ducunt.

§. 9.

Iam de effectibus huius *indictionis*. Quorum primus est, quod bellum indictum imperanti vel rei publicae etiam subditis censeatur indictum, immo et sociis, vel qui iam sunt in foedere, vel qui se postea illis adiungunt.

Ratio facilis. Nam 1. subditi cum imperante vnam constituunt personam moralem, ob submissam ei voluntatem, adeoque et imperante declarato hoste, ipsi quoque hostes censentur. 2. Ratione sociorum, ne dubitandi quidem est ratio, quum qui hostem meum iuuat, procul dubio hostis fit. Ergo et iure meritoque eodem loco habetur.

§. 10.

Inde ergo sequitur, vt aduersus socios nulla noua opus sit *indictione*, quia dum se hosti nostro iniungunt, sibi ipsi videntur bellum inferre. Hinc Antiocho hoste declarato, Aetolis bellum separatim non indicebatur a Romanis.

Sed exceptio tamen est, si bellum cum hoste finitum sit, et iam socius vindictae caussa bello petatur; tunc enim omnino id bellum denunciandum et indicendum. Nam priore casu bellum aduersus socium decretum considerabatur, tamquam accessorium. Hoc posteriore est principale, adeoque et nouam requirit indictionem. Hinc negabat Cato iustum bellum cum Ariouisto gessisse Caesarem. Venerat Ariouistus auxilio Gallis aduersus Aeduos. Ergo si tunc Caesar cum Gallis istis bellum gessisset, aduersus Ariouistum nulla opus fuisset noua denunciatione. At finito bello, et subiugatis Aeduis, tunc demum Caesar inconsulto populo et priuata auctoritate bellum ei inferebat. Vnde Cato, homo antiquae disciplinae, Caesarem per foeciales Germanis dedendum esse censebat.

§. 11.

Quaeritur autem, *cur indictione opus fuerit ad effectus quosdam belli, veluti, vt captiui fierent serui, vt res captae in dominium capientis transirent*, cet.

Multi eam reddunt rationem, ne tam dolo quam vi aperta hostes adgredi videretur res publica. Sed ea ratione vti possumus, si quaestio esset, cur honesta sit ea belli indictio? Nunc autem quaeritur, *cur in bello indicto captiui fiant serui, non item in bellis haud indictis?*

Hic meliorem rationem commentatus est Grotius, nempe quia alias vix constaret, iussune rei publicae bellum gerant duces, an priuato ausu. Priuati enim bellum iustum non gerunt. Priua-

Priuatos autem bellum non gerere, ſed rem publicam, ex indictione ſollemni adparet.

§. 12.

Obiici poſſet, ſaepe tamen etiam in bellis minus indictis effectus hos fuiſſe obſeruatos. Sic aliquando et captiui bellis ciuilibus in ſeruitutem redacti ſunt. Pompeius et de piratis, Caeſar et de Pompeio triumphauit. Romani et prouincias gallicas retinuerunt, quas a Caeſare bello minus ſollemni occupatas nouerant.

Sed reſp. diſtinguendum eſſe, quod ſit de facto, ab eo, quod ſit de iure. In bello is, qui altero potentior eſt, multa agit, quae non probanda ſunt, ſed tamen ideo non tamquam iuſta habenda. Exempla docent, quid fiat, non quid fieri debeat.

§. 13.

Quaeritur porro, *an bellum indictum ſtatim geri poſſit?* Id aliqui negant, ex ea ratione, quod ſpatium indulgendum ſit hoſti, intra quod ſatisfactionem hactenus denegatam praeſtare poſſit.

Sed hi iudice Grotio falluntur. Quod perſpicue poteſt demonſtrari. Nam 1. bellum indici non ſolet nec debet, niſi tentata concordia et rebus repetitis. Id ſi ſemel factum, quid opus noua mora? 2. Supra docuimus, indictionem eſſe vel *puram* vel *conditionatam*. In *pura* nullum ſpatium indulgetur hoſti. Ergo et non opus eſt mora. In *conditionata* mora indulgetur, non ex neceſſitate, ſed ex arbitrio noſtro, quia ſemel ei certum ſpatium praefiximus.

§. 14.

Poſtrema quaeſtio eſt, *an legatis violatis indictione belli opus ſit?* Ea hodie non magni momenti, quia bellum per legatos indici non ſolet, vti ante 100. annos, quum legati vel *heroldi*, vti vocabantur, mitterentur haſtati, qui litteras deferrent. Sed tamen ſi vel maxime is mos etiamnum vigeret, tamen ſola violatio legatorum non eſſet ſufficiens cauſſa omittendi indictionem, quae et per litteras fieri poteſt.

CAPVT IIII.

DE IVRE INTERFICIENDI HOSTES IN BELLO SOLLEMNI, ET ALIA VI IN CORPVS.

§. 1.

Diximus belli ſollemnis plures eſſe effectus, qui non deprehendantur in bello non indicto: tales effectus ſunt

1. *Ius occidendi hoſtes*, de quo cap. 4.
2. *Ius res hoſtium vaſtandi et eripiendi*, cap. 5.
3. *Ius captiuos ſibi vindicandi*, cap. 6.
4. *Ius imperandi victis*, de quo cap. 7.

Hic quaeritur *de iure occidendi hoſtes*, vbi denuo diſpiciendum:

1. *An hoſtes interficere liceat?* §. 1-5.
2. *Quos interficere liceat?* §. 6-14.
3. *Quomodo occidere vel corporibus eorum vim inferre liceat?* §. 15-19.

Quod ad primam quaeſtionem attinet, Grotius adducit verba Virgilii,

Tum, (ſi ſcilicet bellum indictum,) *certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.*

Ad quae verba obſeruat ex Seruio Scholiaſta, 1. quod colludat poeta ad vetus ius faeciale Romanorum, ex quo bello indicto in hoſtem omnia licere cenſebatur. 2. Quod rapere hic non in ſenſu maligno accipiendum ſit de raptu illicito, ſed idem ſignificet, ac vim inferre. Ea omnia facilia. Sed id diſputatur praecipue, quo ſenſu haec *licere* dicantur?

§. 2.

num. 1. Obſeruat Grotius, *licere* aliquid non dici vno ſenſu. Nam 1. dicitur *licere* id, quod ſua natura iuſtum et rectum eſt, etiamſi forte aliud fieri poſſit rectius. E. g. *Licet* vnicuique exigere a debitore, quod debet, quamuis laudabilius ſit, ei debitum remittere. *Licet* vnicuique iniuriarum actionem inſtituere, quamuis forte rectius acturus eſſet, ſi iniuriam diſſimularet. Et eo per-

pertinet illud Apostoli 1. *Cor.* 6. 17. *Omnia licent mihi, sed non omnia expediunt.*

2. *Licere* etiam dicuntur ea, quae in se non quidem pia et honesta sunt, sed tamen apud homines non subiacent poenae. Sic scortatio apud Romanos extra poenam erat, apud Germanos veteres latrocinari, apud Lacedaemonios et Aegyptios furari. Licebat ergo his gentibus scortari, latrocinari, furari, sed tamen ideo haec vitia non erant honesta. Illa philosophi perfecte, haec imperfecte licita adpellant. Et hinc tot distinctiones eorum, 1. inter id, quod *licet*, et quod *decet*; 2. inter id, quod *licet*, et quod *oportet*. Vide loca ab ipso auctore allegata. num. 2. num. 3.

§. 3. 4.

Iam quaeritur, quo sensu *licere* dicatur hostem occidere. Grotius hic singularem fouet sententiam, putatque, posteriore tantum sensu licere, non quod id iustum et bonum sit, sed quod impune id fiat. Hinc sub finem addit, ideo licitum dici hoc homicidium in hostibus admissum, quia vbicumque deprehensus miles non possit tamquam homicida puniri.

Sed hic manifesto hypothesibus suis, quas in religione peculiares admodum fouebat, seruit. Nam si imperfecte tantum licet occidere hostes, semper in foro conscientiae miles erit homicidii reus, quamuis poenis humanis exemtus, adeoque nec vllus miles spem habebit vitae aeternae, quum tamen S. S. doceat, et Dauidem, et Centurionem Capernaumiticum, et centurionem Caesariensem in statu gratiae fuisse. 2. Grotius ipse supra *lib. I. cap.* 2. docuit, bellum et iure diuino naturali et positiuo iustum et perfecte licitum esse. Iam si bellum probat Deus, probat et media, sine quibus bellum geri non potest. Quis autem sibi concipiet bellum sine caede hominum gerendum? Ergo rectius statuitur perfecte licere hosti in hostem et caedibus vti, si aliter res componi et pax obtineri nequeat, idque ex eo fundamento, quia et contra priuatum licet vti moderamine inculpatae tutelae.

§. 5.

Ceterum *impunitatem a gentibus tributam esse illis, qui hostem occidissent*, suo more ex variis testimoniis veterum probat Grotius, et quidem

1. Ex

1. Ex prouerbio: *Purus profecto est, quisquis hostem occiderit.* Atqui prouerbia sunt testimonia antiquae sapientiae, et quae communis de re quadam fuerit veterum sententia, optime docent.

2. Ex ritu Graecorum, quibus nefas visum cibum sumere, vel lauare cum eo, qui hominem occiderit, praeterquam in bello.

3. Addit testimonia Livii, *lib. XXVI. cap* 27. 21. Caesaris, Iosephi, Papinii, vbi saepissime fatentur veteres hi auctores, occidere licere hostes iure gentium?

Sed quid opus est tot ambagibus demonstrationum. Si enim quaestio est de iure naturae, an id liceat? facilius id probari potuisset ex principio socialitatis, quia societas humana consistere nequit, nisi hostes, nobis intentantes perniciem liceret occidere, ceu exemplo Iudaeorum patet, qui nefas putabant contra Pompeium arma ferre sabbatho.

Si de iure gentium quaeritur voluntario, id est, de eo iure, quod gentes ex mente Grotii sibi ipsae constituerunt: sufficeret ad probationem dixisse, quod nulla vmquam gens, ab orbe conditio ad nostra tempora bellum siccum sine caede et sanguine gesserit, vel militibus suis persuaserit, nefas esse hostem occidere.

num. 1. Sed denuo Grotius monet, quando veteres hanc caedem hostium ius belli vocant, intelligendam tantum esse impunitatem, non ius aliquod perfectum: nam ipsos fateri veteres, 1. in bello innocentes cadere, 2. laudari ab illis, qui iusto iure se abstinent. Liv. *lib. I. c.* 1. 3. Quod Cypriano, Senecae Lactantio et Lucano bellum vocatur peccatum publice licitum, item ius sceleri datum.

Haec quamuis speciosa, non tamen fauent Grotio. Nam 1. quod et innocentes cadunt in bellis, id non per se et absolute fit, sed vt philosophi loquuntur per accidens: idque boni principes et belli duces pro virili cauent. Non autem innocentes sunt, qui arma contra nos ferunt. 2. Laudantur illi, qui isto iure abstinent: sed saepe honestum est, et rebus perfecte licitis se abstinere, e. g, debita exigere a paupere, iniuriarum agere, cet. 3. Cyprianus, Seneca, Lactantius, Lucanus recte intelligendi: loquuntur hypothetice. Si homo non peccasset, vel vt Stoici, si mens humana non immersa esset tot

mate-

materiae fluctibus, nemo bellum gere ret. At iam, inquiunt, malitia hominum effecit, vt et sceleri, nempe homicidio, ius addendum fuerit in bello.

§. 6.

Quum ergo hoc liceat in bello: quaeritur, *quos in bello occidi fas sit?* Quum enim ciues sint vel perpetui, vel temporarii, itemque vel originarii, vel aduentitii: quaeritur, *an omnes ius tam rigidum feriat?* Resp. Grotius, omnes, qui intra fines sunt hostium, vel vti ius faeciale Romanorum habet, qui intra praesidia hostium sunt. Nam 1. dum apud hostes manent, et solum non vertunt, hostilem ostendunt animum. 2. Dum hostili rei publicae, in qua degunt, vectigalia tributaue soluunt, ei commeatum aduehunt, stipendiaue faciunt, nos adficiunt damno, adeoque satis caussae est, eos tamquam hostes persequendi.

Quum autem ciues temporarii et aduentitii sint duorum generum, siquidem alii feruente iam bello se ad hostes conferunt, alii ante bellum sedes sibi iis locis bona fide delegerunt: quaeritur, *an ad omnes promiscue ius illud rigidum pertineat?* Respondet Grotius, de prioribus nullam esse dubitandi caussam. Qui enim feruente iam bello, hostibus nostris se adiungit, is procul dubio hostis est. At de posterioribus videamus.

§. 7.

Hi quoque *pro hostibus habentur, sed non pure, sed sub conditione, si intra modicum temporis spatium non discedant, et in patriam reuertantur.* Ita Grotius.

Sed distinguendum tamen esse recta ratio docet, 1. an ciuis noster apud hostes sit, an alius. Si prius, tunc locum habet Grotii decisio. Et hinc origo auocatoriorum, quae vocant, quibus publice propositis iubentur ciues nostri hostium praesidia, castra, vrbes intra certum temporis spatium deferere, addita comminatione, eos alioquin non pro hostibus, sed desertoribus et transfugis habitum iri. Posteriore casu mitius habendi sunt ciues exteri, siquidem pro hostibus quidem habentur, sed non poena aliqua adficiuntur.

2. Distinguendum an possint discedere, nec ne. Posteriore

enim casu ignoscendum est illis, quos necessitas apud hostes retinet.

§. 8.

num. 1. Redit ad *hostes* ipsos auctor, quaeritque *quos occidere liceat*? Resp. omnes. 1. Quia bellum regi vel rei publicae indictum ciuibus quoque indictum intelligitur, ceu supra demonstrauimus. 2. Quia, vt saepe monuimus, in re publica est vna voluntas, siquidem omnes voluntatem suam vel vni, vel paucis, vel plurimis submiserunt. Ergo tota res publica vult, quod imperans vult, adeoque quum omnes subditi habeant pro hostibus, quos rex vel imperans habet, sequitur, vt et omnes tamquam hostes occidi possint.

num. 2. Quum ergo hoc ius occidendi sit ex ipsa hostium persona; consequens est, vt illos occidere liceat, sine loci discrimine. Hinc occidi hostes possunt in solo nostro deprehensi, maxime quum sic vim vi repellamus, et irruentes reiiciamus, in solo hostili, quia hosti in hostem omnia licent, in solo nullius; quale est mare, quia et ibi hostes reperimus. Non tamen in solo amici, non ob personam hostium, sed ob priuilegium territorii amici, quod violare nefas esset.

Distingue tamen, aut pauci ibi hostes, vel hostiles naues deprehenduntur, quae nos insigni adfecerunt iniuria, et tunc iudicis implorandum auxilium, aut totus exercitus in solum hostile confugit, et quidem vel consentiente amico nostro vel inuito. Si consentiente, nobis idem ius erit, adeoque hostem ibi deprehensum occidere fas esse, nemo negauerit. Sin inuito, tunc aut in fuga est, aut nobis exitium hac via minatur. Priore casu territorii rationem merito habemus, posteriore casu perinde est, vbi hostem nostrum deprehendamus.

§. 9.

num. 1. 2. Quaeritur, *an et infantes et feminas occidere liceat?* Respondent aliqui, perfecte licere, idque demonstrant exemplis *Deut.* 2, 34. 20, 16. vbi ipse Deus vetat veniam dari pueris et feminis Cananitorum. 2. Ex loco *Ps.* 136. *v. vlt.* vbi beatus is praedicatur, qui allisurus sit infantes Babyloniorum lapidibus, iure scilicet belli, quod huic crudelitati perfecte indulgeat. Sed 1. quum a iure Dei in homines ad ius hominum

in

in homines non statim valeat argumentatio, et 2. locus ille *Psalmi* supponat mandatum et voluntatem Dei, Babelem eradicandi: inde sane thesis illa satis demonstrari nequit.

Grotius noster negat iure perfecto licitam esse hanc infantum caedem, imperfecto tamen licitam concedit, idque probat exemplo Thracum, Macedonum, Romanorum.

Plerique recentiores neutro modo licitam esse in bello aiunt caedem infantum et feminarum. Fundamentum enim 1. cur hostis subditi occidi possint, est consensus vel vnio voluntatum. Huiusmodi consensus in infantes non cadit. Fundamenmentum 2. est, quia praeuertere licet eos, qui nobis minantur interitum. At ordinarie id nec feminae possunt, nec infantes.

Hinc potius poenas irrogatas militibus scimus, si sine necessitate in feminas et infantes saeuiissent: adeoque potius distinguendum, vtrum consilio ita saeuierint milites, an casu huiusmodi caedes contigerit, e. g. igne vrbi et aedibus iniecto. Priore casu caedes illa vix excusanda, posteriore saltim impunis habetur.

§. 10.

Quaestio praeterea est, *an et captiuos occidere fas sit?* *num. 1. 21*

Concedit id Grotius, probatque variis veterum testimoniis. Quin addit, id ius occidendi ne quidem tempore vllo excludi.

Sed accuratiores omnino recte distinguunt inter deditos et captos. De captis sine deditione, an iis semel ignouerimus necne, itemque de deditis, an sub promissione vitae receperimus, (quod vocatur *Quartier - gesen*) an sine huiusmodi promissione (quod vocant *op gnaede en ongnaede.*) Si spes facta vel venia semel data, exspirat ius eos occidendi, ex pacto ibi expresso, hic tacito, cui contrauenire non possumus.

§. 11.

Quid vero *si parati sunt hostes ad deditionem, et tamen a nobis non recipiuntur, an tunc impune occidi possunt?*

Id recte affirmat Grotius 1. quia potest iusta caussa esse hostes non recipiendi in deditionem, e. g. quia nimis pertinaces fuere, quia nostros non receperunt, quia transfugae sunt,

cet. 2. Si recepti non sunt, tunc nec pactum, vllum intercedit, nec tacitum nec expressum, quod nos possit a iure nostro prohibere. 3. Deditio enim est actus bilateralis, nec intelligi potest sine acceptione. Vid. Cic. *Topic. cap.* 8.

§. 12.

Quid si dediti recepti, sed sine vlla conditione vel promissione vitae? Resp. tunc quoque occidi posse, idque exemplis ex historia Romana haud paucis, et inprimis ex ritu, quo triumphantes occidere solebant deditos hostes, probat Grotius.

Sed vti exempla nihil probant iustum vel iniustum esse: ita rectius dicitur veram rationem esse, quia vbi nihil promissum, nec expresse nec tacite, ibi nihil hosti debeatur: atqui deditis et receptis sine conditione, vel, vt hodie vocant, *op gnaede ende ongnaede*, nihil vel expresse vel tacite promissum. Ergo, cet.

Fatendum tamen humanius et his parci, quum ipse actus receptionis iis semel aliquam spem fecerit salutis, neque probabile sit hostes et ad extrema adactos eo fine se dedere velle, vt ad supplicium ducantur.

§. 13.

num. 1. Quaestio porro est, *an ob talionem vel pertinacem defensionem occidere liceat captiuos?* Vtrumque negat Grotius, et quidem

1. Quod ad prius ideo negat, quod talio iuste exerceri non potest, nisi in eamdem personam quae deliquit, atqui si praesidium huius vrbis ob delictum alterius praesidii occiditur, tunc talio exercetur in personas diuersas.

num. 2. 2. Quod ad posterius, non minus id negat. 1. Defensio enim est iuris naturae, adeoque nemini vitio verti potest. 2. Potius laudem merentur, qui tam fortiter se patriamque defendunt, si verum est, virtutem etiam in hoste laudandam. 3. Nec duces bellici sine iussu principis vel rei publicae, nec milites sine iussu ducum, possunt a defensione desistere, adeoque vtrisque est iusta defensionis et excusationis caussa.

Ita Grotius. Et recte haec se haberent, si quaestio esset de homi-

hominibus his supplicio adficiendis. Hic autem quaeritur, an bello occidi possint? non per carnifices, sed per milites nostros, non tamquam delinquentes, sed tamquam hostes? Iam quum et sine his caussis occidi possint, quidni si hae caussae accedant? Accedit, quod rationes in contrarium allatae facile refellantur. Nam 1. vere hic talio exercetur in eamdem personam, quia totius hostilis rei publicae eadem est voluntas, eadem persona moralis, 2. defensio quidem laudabilis, modo non sit bruta, et sine ratione ex sola pertinacia res ad extrema adducatur.

§. 14.

Paulo difficilior est quaestio, *an et obsides occidere liceat?* Obsides sunt homines vel personae magni momenti, quae ab hoste nobis pignori dantur, vt retineri possint, donec promisso satisfecerint. Olim et pacis caussa dabantur. Hodie vsus eorum paullo rarior, nisi in oppugnationibus vrbium, vbi obsides dant inuicem victor et victi, interea dum de deditione paciscantur.

Iam *si hostis promisso non satisfecerit, an tunc obses occidi potest?* Grotius et id putat ius gentium permittere, ob varia quae adducit exempla. Sed id quidem falsum. 1. Exempla enim nihil iustum esse probant. 2. Nemo potest vitam alterutrius oppignorare, immo ne suam quidem. Sic saepe etiam in doli non capaces saeuiret victor, siquidem haud raro obsides dantur impuberes.

Obiicitur, sic nulli vsui fore obsides, si hostes sciant, ob perfidiam suam illos occidi non posse. Sed resp. quasi sola mors obsidum hostes mouere possit, et non etiam periculum carceris perpetui. Illustretur id exemplo regis, filium qui obsidem dedit.

§. 15.

Pergimus ad vltimam capitis partem. Vidimus 1. *quod hostes occidere liceat*, vidimus 2. *quos occidere liceat.* Reliquum est, vt 3. *quomodo eos occidere liceat*, dispiciamus.

Recte Grotius distinguit inter ius naturae et gentium, quamuis nos per ius gentium non verum aliquod ius, sed mores tantum inter gentes receptos intelligamus.

Secundum ius naturae licet occidere hostem: gladio id fiat, an

an puluere pyrio, an veneno, perinde eſt, quia hoſti in hoſtem in infinitum omnia licent.

At mores gentium humaniorum, (*la raiſon de guerre*) hanc regulam iuris naturalis mitigat, et hinc non omnes modos occidendi permittit.

num. 1. Hinc nemini licet aduerſus hoſtes veneno vti, non quod iniuſtum ſit, ſed quod inhumanum, et moribus gentium humaniorum aduerſum. 1. Armis bella gerenda, 2. ſic excluditur omnis defenſio. 3. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Laudandus ergo Fabricius Coſ. qui inſidias in Pyrrhum regem promiſſas reiecit.

§. 16.

num. 1.2. Veneno vero vti ſolebant hoſtes dupliciter, 1. vt inſidias ſtruerent ducibus bellicis totiue exercitui, e. g. fontes inficiando. 2. Vt illinerent venenis fortioribus gladios et ſagittas, vt iis vulnerati nullam ſpem haberent ſalutis, id quod Turcae etiamnum faciunt. Vtrumque damnant mores cultioris Europae. De priore iam vidimus. Poſterius quoque inhumanum, 1. quia ſic neminem tuetur fortitudo, et manu fortiſſimus a velite leuiter ſauciatus perit. 2. Quia durum eſt vulneratis inuidere reconualeſcentiam et dolores eorum augere.

§. 17.

Quid vero ſi aquae non veneno inficiantur, ſed ita corrumpantur tamen, vt bibi nequeant, e. g. ſimum et ſordes iniiciendo?

Id numquam mores cultiorum gentium improbarunt. Nam 1. id non fit ad hoſtem perdendum, (quamuis et id non ſit nefas) ſed ad cogendum, vt deditionem faciat. 2. A maiore licebit argumentari ad minus: ſi licet flumen in hoſtis odium vel intercludere catarrhactis vel auertere: licebit etiam eumdem plane corrumpere.

§. 18.

num. 1. Grauiſſima quaeſtio eſt, *an et percuſſoribus vti liceat?* Denuo quaeſtio eſt *de gentium cultiorum moribus*, quos Grotius ius *gentium* adpellat. Hic varie diſtinguitur:

1. an

1. an percussores sint hosti fide obstricti, vt subditi, vasalli, milites, an vere hostes et nullo iuris vinculo obnoxii. Illis vti percussoribus ne iure quidem naturae licet, nedum moribus gentium. Posteriore casu id consilium nec improbarunt gentes etiam humanissimae, e. g. Romani. Vid. exemplum Mucii Scaeuolae apud Liv.

Rationes sunt 1. hostis hostem potest occidere, quidni et clam? 2. hostem occidere licet per multos, per iustum exercitum, quidni et per paucos. 3. Semper laudem mereri visi qui huiusmodi quid fecerunt. *num. 2.*

Obiici solet, atqui percussores deprehensos affici supplicio solere, adeoque pro crimine haberi eorum audaciam. Resp. Grotius, id fit non quod vere peccarint, sed quod hostes in hostes dura quaeuis statuere fas sibi existimant. Sufficit enim, quod hi homines magnum hostibus intulerint detrimentum. *num. 3.*

Illustrari id potest exemplo exploratorum. Iis vti non est nefas, quin ipse Deus id consilium probat, dum Mosen exploratores mittere iubet, et tamen deprehensi occiduntur et afficiuntur supplicio.

Aliud ergo, vt diximus, si percussores hosti fide obstricti sint. Nam 1. et ipsi peccant dum fidem violant, et 2. qui eos conducunt, dum alios ad peccandum pelliciunt. *nu. 4. 5.*

Rationem aliam comminiscitur Grotius, quam et occasionem huiusmodi prohibitioni dedisse putat, ne scilicet reges, quorum semper sacrosanctae personae visae sunt, periclitarentur.

Deinde 2. distinguendum, sitne bellum sollemne, an minus sollemne, id est, sitne cum iusto hoste facta prius indictione, an cum latronibus, rebellibus, piratis, sine indictione bellum gerendum. Priore casu merito abstinemus a percussorum opera. Posteriore iisdem iure vtimur. Nam 1. tale quid in piratas, rebelles cet. statuimus, non tamquam in hostes, sed tamquam in delinquentes. 2. Magistratui licet praemium polliceri, ei qui delinquentem fugitiuum viuum vel mortuum obtulerit. Ergo etiam licet praemium offerre percussori. *num. 6.*

§. 19.

Vltima quaestio est *de stupris in hostium feminas*: *an et illa excu-*

excusanda? Affirmarunt alii ob eam rationem; quia sit iniuria corpori illata: atqui hostile corpus iniuriae cuiuscumque expositum est. At rectius illi, qui negant. Nam 1. non est solum iniuria, sed simul actus illicitus, et cum efferata libidine coniunctus. 2. Non est hoc humanum inceptum, ex hostili corpore voluptatem capere, et actum amoris ex odio exercere.

num. 1. 3. Repugnat id legi diuinae, *Deut.* 21. 10. 4. maximam laudem semper decerni videmus Scipioni, Marcello, Alexandro M. quod et hostilis pudicitiae curam gesserunt. Addi potest 5. quod et vtilitati rei publicae aduersatur eiusmodi facinora permitti militibus, quibus a virtute ad mollitiem et voluptates ruant.

CAP. V.

DE REBVS VASTANDIS ERIPIENDISQVE.

§. 1.

QVid *hosti in hostium corpora liceat*, superiore capite expositum. A maiore ad minus concludentes facile animaduertimus, *multo plus licere in eorumdem res, tum immobiles, tum mobiles.* Videbimus ergo 1. *quid liceat?* §. 1. 2. *In quas res aliquid liceat?* §. 2. 3. 3. *Quomodo eas inuadere liceat?* §. 4.

I. Quid liceat, duabus propositionibus commode exprimitur. 1. Licet res hostium rapere, eosque omnibus facultatibus spoliare, 2. licet eorumdem res corrumpere, exurere, vastare, si commode occupari vel retineri nequeant.

Rationes sunt, 1. quia hosti in hostem in infinitum omnia licent. 2. Quia si occidere personas licet, multo plus licere debet in earum res.

Praxis bellica haec omnia satis confirmat. Sed dubitatur tamen, an idem liceat in deditos. Grotius hoc adfirmat, probatque exemplo ex TACITI *Annal. lib.* 13. Sed omnino et hic obseruanda distinctio superior, an dediti conditiones certas sibi stipulati sint, tunc eae seruandae: an sine conditione facta sit deditio, tunc sufficit, saluam deditis manere vitam.

§. 2.

§. 2.

II. In quas res huiusmodi quid liceat, paullo difficilior quaestio est. *Res* sunt vel *communes*, vel *publicae*, vel *vniuersitatis*, vel *singulorum*, vel *nullius*.

Communes ne possunt quidem eripi, vt aer: publicae sunt rei publicae quacum bellum gerimus. Ergo eripi posse illas extra dubium. Idem dicendum de rebus vniuersitatis et singulorum. Enimuero res nullius quum sint vel sacrae, vel sanctae, vel religiosae, de his potissimum quaeritur, num ab hostium manibus exemtae sint.

Si solum ius naturae et gentium proprie sic dictum spectemus: nihil ibi occurrit, quod res sacras defendat a potestate hostium:

1. Quia res sacrae vere non sunt nullius, vti ethnici sibi persuaserunt, et hodienum sibi persuadent pontificii, sed sunt ecclesiae; ecclesia autem est pars rei publicae, vel vniuersitatis, adeoque res illae non magis exemtae sunt, quam res vniuersitatis et publicae.

2. Quia ex formula vetere se dedentes etiam diuina cum humanis dedere cogebantur.

3. Quia omnes gentes, etiam profanae, sacra victoris arbitrio permisere. Id apparet ex α) *leg. 36. D. de religios.* β) ex testimonio luculento Pausaniae, qui hunc communem gentibus omnibus morem fuisse ait, vt res sacrae in arbitrio victorum essent; γ) exemplis, quae in hoc ipso numero habentur. *num. 2.*

4. Quia ex principiis iuris naturae et gentium, certum est, res sacras in arbitrio rei publicae esse, adeo vt res publica de illis disponere, et ex sacris profanas facere possit. *L. 83. §. 5. D. de V. O. L. 137. §. 6. eod.* Immo exempla docent saepe res publicas rebus sacris pro tuenda re publica vsas. *num. 3.*

Iam quum id liceat rei publicae, quidni et hosti, qui iure victoriae sit successor priorum imperantium vniuersalis, eademque iura sibi recte vindicat, quae victis antea competebant.

Addit tamen Grotius, 1. eos victores, qui numen aliquod inesse simulacris credunt, non sine scelere manifesto illa violare et corrumpere: quia agunt contra fidem suam et conscientiam, aeque ac si gentilis per Iouem periurium committat. *num. 4.*

2. Contra gentibus, quae contrariam persuasionem fouent,

vitio verti non debere, si huius modi idola violent, destruant; comburant. *Deut.* 7. 5. Et ita fecit Carolus M. Saxonia potitus. Ita et Persae omnia templa per Graeciam destruxere, quia credebant, nefas esse, Deos templorum parietibus includere et cohibere velle.

num. 5. Hinc maxime hic distinguendum ius belli strictum, ab eo; quod decorum est. Iure stricto et rebus sacris non parcentes pro iniustis haud habendi, quia iure suo vsi nemini faciunt iniuriam. Et hinc Titus destruens templum Hierosolymitanum, non fuit iniustus. Sed decorum tamen saepe suadet, ne victor hoc iure suo vtatur, ne scandalo victis dato eos ad seditionem consternet, ne atheismi suspicionem incurrat. Et hinc recte quoque Pompeius, qui occupatis Hierosolymis templo nihilominus pepercit.

§. 3.

Hactenus de *rebus sacris*: quid *de religiosis* dicendum? idem; quod de *sacris*. Nam 1. falsum, *sepulcra* esse res nullius. 2. Falsum ea esse *religiosa*. Vana enim persuasio de Diis Manibus ad sepulcra vagantibus tam absurda est, vt nihil supra. 3. Ipsi gentiles, qui sepulcra pro rebus religiosis habuerunt, religionem tamen cessare dicunt, si capiantur ab hostibus. *L.* 4. *D. de sepulcr. viol.* Quanto minus victori vitio vertenda ista violatio, si plane sepulcra pro religiosis non habet.

At distinguendum tamen quo fine violentur sepulcra, an id fiat ex solo odio defunctorum et petulantia victoris, (id et absurdum et detestandum est, nec vmquam excusanda Gallorum saeuitia, qui capta et deleta Spira sepulcra veterum imperatorum violarunt, et ossa eiecerunt) an id fiat ex necessitate, e. g. vt lapidibus vtantur ad reficienda munimenta, vt aurum, argentum, ibi repertum, vsibus rei publicae adplicent. Et id nemo improbauerit ob rationes iam allegatas.

§. 4.

III. Denique si de *modo* quaeritur, perinde est, *siue res aperta vi rapiantur et corrumpantur*, *siue dolo*: vtrumque et ius naturae et mores gentium probant. Nam dolis et stratagematibus in bello locum esse, iam supra demonstrauimus. Inde sequitur, vt

1. iniusti

1. iniusti non sint, qui res hostium ex insidiis intercipiunt;
2. excusandi, qui aliorum opera vtuntur, ad incendenda horrea hostium, (*de magazinen in brand to brengen.*)

Nec ferenda Grotii comparatio, qua sub finem id conniuentiae accenset, qua et meretrices tolerantur. Nam non solum impunes esse dolos in bello, sed et perfecte licitos, supra satis superque probauimus.

CAPVT VI.

DE IVRE ADQVIRENDI BELLO CAPTA.

§. 1.

QVum fas sit res hostiles rapere, vt *cap.* 5. demonstratum; fas quoque erit easdem *adquirere*, de eo iure iam agitur. Et quaeritur num. 1;

1. *Quo iure hostis res captas adquirat?* §. 1. 2.
2. *Quas res adquirat?* §. 3-7.
3. *Quis adquirat?* §. 8-13.
4. *Quid iuris victori sit in rebus adquisitis?* §. 14-fin.

I. *Quo iure adquirantur res bello captae*, primum quaeritur. Grotius primum dispicit de iure naturae et diuino positiuo, ac deinde de iure gentium, quia haec iura diuersa putat; quum tamen per ius gentium nihil aliud hic intelligat, quam *mores gentium*.

1. Iure naturae omnino capta ab hostibus fiunt capientis, idque probatur a fine belli. Bellum geritur, quia iudicis auxilio destituimur, et quidem vel ad vindicandas iniurias, vel ad suum recuperandum. Quemadmodum itaque quod nobis a iudice pro satisfactione vel recuperatione rerum nostrarum adiudicatur, statim nostrum fit: ita et quod bello hunc in finem gesto adquirimus.

Nec dubitari potest de iure diuino positiuo. Nam 1. Abrahamus *Gen.* 15. deuictis quinque regibus spolia sibi vindicauit, D eoque decimam attribuit. Id quod probatur et fidei adscribitur. *Hebr.* 8, 4.

2. Iacobus *Gen.* 48. 22. ex ſpiritu prophetico Ioſepho filio attribuit partem rerum Amorrhaeorum, quas arcu et manu capturi eſſent. Id quod fieri non potuiſſet, niſi ius eſſet hoſtes rebus ſuis ſpoliare.

nu. 2. 3. 3. Idem patet ex *Deut.* 20, 14. vbi Deus praedam conceſſit Iſraelitis, ab hoſtibus captam. Add. *Num.* 31, 27.

Ex praxi populi Dei, Rubenitarum, *Ioſ.* 22, 8. Aſae, 1. *Chron.* 5, 20. *ſq.* 2. *Chron.* 14, 13. Dauidis, cet.

§. 2.

num. 1. Quid vero de iure gentium, id eſt, *de moribus gentium*? Hi quoque probant hunc acquaeſtum, ſed, vt recte additur, eatenus, vt a gentibus omnibus in poſſeſſione earum rerum tuendus ſit victor, vel qui ab eo cauſſam habet. Nam ratione ipſius victi victor dominium non adquirit, niſi pace facta ius ſuum victori ceſſerit: ſiquidem ipſi victo adhuc ius ſaluum eſt, rem amiſſam recuperandi. Si vero dominus factus fuiſſet victor, non recuperaret rem ſuam, ſed alienam eriperet.

Iam theſin ſuam, quod iure gentium victor res hoſtiles captas adquirat, variis argumentis probat Grotius, quorum primum eſt,

1. quod omnes veteres inter adquirendi modos, qui ex iure gentium ſunt, etiam occupationem bellicam retulerunt. Ita Xenophon, Plato, Socrates, ita et inſtitutiones noſtrae *tit. de rer. diuiſ.*

num. 2. 2. Quod veteres auctores diſerte hoc ius referunt ad ius quoddam gentium voluntarium. Ariſtoteles vocat legem, velut pactum quoddam commune.

num. 3. 3. Quod iidem auctores victores ea, quae poſſident, iure poſſidere dixerunt. Ita Plutarchus, Xenophon, Philippus rex Mac. et Aeſchines loquuntur. Ita et Romana praxis id confirmat. Nam non ſolum hoſtilem agrum in prouinciam redegerunt, praedamque et ſpolia in aerarium intulerunt, ſed et ſemper titulum hunc et cauſſam poſſeſſionis prae ſe vnice tulerunt, quod ea iure belli habeant. Loca huius generis varia ab ipſo auctore allegantur.

num. 4. Obiici poſſet, atqui Theophilum, ICtum Graecum, in paraphraſi Inſtitutionum hunc modum adquirendi vocare naturalem, ergo illum non eſſe ex iure gentium. Sed reſp. 1.) et id verum,

verum, quia §. 1. demonſtrauimus, hoc principium et ius naturae probare. 2.) Theoph. naturale alio ſenſu accipit, quam vulgo. Naturale aliquid dici poteſt vel ratione originis, vel ratione modi. Priore ſenſu naturale dicitur, quod ex iure naturae deſcendit: poſteriore quod ſine pactis, traditione, aliiſque modis et ſollemnitatibus ciuilibus peragitur. Et hoc poſteriore ſenſu adquiſitionem rerum hoſtilium vocat naturalem.

Quaeritur an hoc modo a victore tantum adquirantur res publicae et principis, an et res priuatorum? Reſp. vtraque, quia princeps cum ſubditis vnam conſtituunt perſonam moralem, et ob vnionem ſubmiſſionemque voluntatum praeſtare teneatur facta rectorum ciuitatis. *num.* 5.

Sed addenda tamen exceptio: niſi pacta deditionis interuenerint, vel promiſſio veniae. Saepe enim hoſtes ſalua ſibi bona per deditionem ſtipulantur: ſaepe ipſis victor illorum ſecuritatem iis promiſit vltro. Tunc iuri ſuo renunciauit. Et ſane etiam ex rationibus politicis abſurdum eſſet priuatis victis ſemper bona omnia eripere, quum ſic nullus ſit, qui tributa in poſterum victori pendat.

§. 3.

II. Sequitur altera pars capitis: *quas res adquiramus bello?* Iam vidimus, nihil intereſſe, *ſacrae* ſint, an *profanae*, *mobiles* an *immobiles*. Sed tamen ratione modi occupandi inter *mobiles* et *immobiles* quaedam differentia eſt. *num.* 1.

Mobiles is demum adquiſiuiſſe videtur, qui eas intra praeſidia vel caſtra pertulit, et perſecutionem hoſtis effugit. 1. Quamdiu enim alteri ius ſaluum eſt rem recuperandi, tamdiu res non eſt noſtra. At hoſtis hoſtem perſequens ius habet amiſſum recuperandi, quamdiu perſequitur. 2. Eodem modo res mobilis bello amittitur, quo poſtliminio redit. At poſtliminio redit, ſi intra fines noſtros eſſe coepit. Ergo et amittitur ſi ad fines hoſtium peruenit.

Sed ea intelligenda, niſi aliter mores ſe habeant. Sic 1. apud Romanos occupata ab hoſte ſtatim fiebant capientium, vt loquuntur inſtitutiones noſtrae *§. item ea, tit. de rer. diu.* Et 2. moribus hodiernis naues et alia ſpolia victoris eſſe intelliguntur, ſi per horas 24. in poteſtate victoris fuerint. Qui mos recte a Grotio in notis ex iure Germanorum vetere deriuatur, quibus omnia *num.* 2.

 capta

capta veluti ferae beſtiae, mancipia cet. 24. horis poſſeſſa adquiri dicebantur.

§. 4.

nu. 1. 2. Quid vero de *rebus immobilibus* ? Diſtinguendum eſt inter hoſtes ipſos et exteros. Si quaeritur, *an ratione exterorum victor ſit dominus agri occupati* ? nemo negabit. Titulus enim eſt *bellum*, modus adquirendi *occupatio*. Ergo ratione exterorum iuſtiſſime poſſidet, tamquam ſucceſſor prioris domini vniuerſalis.

Sin quaeritur, *an victor etiam ſtatim ſit dominus ratione victi?* id negandum. Nam, vt diximus, ſi dominus eſſet, nullum victo ius remaneret, agrum amiſſum recuperandi. At remanet hoc ius. Ergo manet dominus. Elegante exemplo id illuſtrat Grotius. Hannibal a longinquo obſidebat Romam. Ille ipſe autem ager quem caſtris ſuis occupauerat Hannibal, eo die Romae venibat. An Romae poterat venire ager, quem Hannibal hoſtis inſidebat? Omnino. Erat dominus Hannibal ratione aliorum exterorum, e. g. Macedonum, Syrorum, non ratione Romanorum.

§. 5.

Quaeritur porro, *an et res alienas apud hoſtes inuentas adquirat victor*? Diſtingue vtrum res illae pertineant ad hoſtium ſocios et foederatos, an ad eos, qui neutrarum ſunt partium. Si prius, tunc perinde eſt, acſi ipſorum hoſtium eſſent: ſin poſterius, abripi nequeunt.

1. Nam hoſti in hoſtem in infinitum omnia licent, non in amicos, adeoque cauſſa ceſſat.

2. Diximus bellum in ſtatu naturali eſſe loco iudiciorum, quae ſunt in ſtatu ciuili. Quemadmodum ergo per adiudicationem adquirere nihil poſſum, quod poſſidet is, quocum mihi lis nulla eſt: ita et per bellum adquirere non poſſumus, quod is habet, quocum non bellum gerimus.

§. 6.

Obiicitur, *at res in hoſtium nauibus repertas abripi, ſiue amicorum ſint, ſiue inimicorum?* Sed reſp. id falſum eſſe. Nam omnes gentes moratiores, (exceptis forte Gallis) dicunt, tantum

tum praesumtionem esse, res in hostium nauibus repertas esse hostiles. Quemadmodum vero praesumtio cessat, si probari potest contrarium, ita et amicorum in hostium nauibus repertae statim redduntur dominis, simulac liquido constat, eas amicorum esse. Et hoc elegauti praeiudicio rei publicae Belgicae firmat Grotius.

Aliud tamen seruare Gallos diximus, quibus placet paroemia iuris: *La robbe de l'ennemi consisque celle de l'ami.* Sed omnes gentes reliquae hanc Gallicam praxin iniquissimam merito arguunt.

§. 7.

Quaeritur, *an et acquirat victor ea, quae antea victus bello adquisierat?* E. g. Amorrhaei partem territorii eripuerant Amonitis, victis Amorrhaeis is ager ad Hebraeos peruenerat. Iam quum Hebraei possiderent, eum vindicabant priores domini Amonitae. Et ea origo belli cum Iephtha gesti. *Iud.* 11. 23. *seq.* Quaeritur, quem penes fuerit iustitia belli?

Resp. penes Iephtham et Hebraeos. Nam 1. vbicumque ius contra priorem possessorem exspirauit, ibi illud non reuiuiscit contra posteriorem. At hic illud exspirauerat, postquam Ammonitae finito bello agrum amissum Amorrhaeis victoribus reliquerant. Ergo illud reuiuiscere non poterat aduersus Hebraeos.

2. Ea sententia etiam semper placuit gentibus, idque Grotius operose probat 1. ex Dionysii Halicarn. *lib.* 6. 7. vbi referunt Romani Volscos, quae olim a se possessa ad Romanos victores peruenerant repetentes. 2. Ex eorumdem praxi. Vnicum videbimus exemplum. Tigranes Rex Armeniae Antiocho regi Syriam eripuerat. Paullo post Romani Tigrani inferebant bellum, et eum omnibus exuebant prouinciis. Iam Antiochus repetebat Syriam. Negabant Romani se reddituros, quod contra hostes tueri nequiuerit. Et sane si Tygranes factus est dominus finito cum Antiocho bello, domini etiam fuere Romani victores. *num.* 2. 3.

Enimuero aliud tamen statuendum, si socii et foederati prouinciam recuperemus, et propter hanc prouinciam bellum commune geritur: tunc restituenda omnino socio. Sic Ferdinandus II. imp. occupauerat ducatum Meclenb. Pomeraniam, Marchiam, Gustauus Adolfus rex Sueciae cito cum principibus Euangelicis foedere

foedere expulit Caesareos. An poterat sibi prouincias occupatas retinere ? minime. Eas recte restituebat prioribus dominis.

§. 8.

III. Sequitur tertia pars capitis, vbi quaestio est, *quis rerum bello occupatarum dominium adquirat ?*

Error is inuasit ICtos, ac si iure Romano res captae fuerint adquisitae singulis capientibus. Occasionem errori dedit, 1. quod legerunt in iure capta fieri capientium, 2. quod *c. sicut X. de iureiur.* idem fere cantat, 3. quod omnes fere doctores ita sentiunt.

§. 9.

num. 1. Sed hanc sententiam e male intellectis iuris nostri locis natam luculenter iam refellit Grotius, et quidem argumento hoc uno. Nam

Gentes res hostium considerarunt tamquam res nullius, quia cum hoste nulla esse videbatur iuris communio. Atqui res nullius cedunt occupanti. Ergo et res hostium. Occupatio illa siue per me ipsum fiat, siue per alium, iuris naturae et gentium perinde est : ergo et perinde erit, ipse ne princeps spolia opima hosti detraxerit, an id fecerit per milites suos. Res illustrari potest exemplo venantium. Qui ius venandi habet, is adquirit feram, siue ipse ceperit, siue eius iussu seruus, venator, rusticus.

num. 2. Obiiciunt, distinguendum esse inter personas, liberos et seruos. Quidquid seruus adquirit, id procul dubio adquirit domino. At de personis liberis regula est: nemo alteri vel stipulari, vel adquirere potest. §. 4. *I. de inut. stip.*

§. 10.

Sed resp. Grotius, et recte quidem, id non ex iure naturae et gentium esse, quippe quod et liberorum hominum volentium opera ad adquirendum vti neminem prohibet, sed ex iure ciuili Romanorum, quod multa singularia habet. Id Grotius probat 1. ex testimonio MODESTINI *L. 53. D. de adqu. rer. dom.* vbi ipse distinguit inter modos adquirendi *naturales*, et *ciuiles*, et illos vicariam operam fatetur admittere, hos non admittere probat 2. ex confessione ipsorum Romanorum. Masinissa

nissa rex Numidiae Syhacem, regem Mauritaniae deuicerat: victi prouincias, tamquam suas, Masinissae donabant. Cur? quia ipsi bellum gesserant per Masinissam, adeoque et per eum adquisiuerant.

Tantum ergo abest, vt capta ab hostibus iure Romano priuatis adquisita fuerint, vt et ipsi Romani praedam vindicarint. *L.* 20. §. 1. *D. de capt. et post. l. pen. D. ad l. Iul. pecul.* Quaedam ex liberalitate relinquebantur militibus praedam agentibus, quod et hodie aliquando fieri solet. *L.* 36. §. 1. *C. de donat.*

§. 11.

Iam ergo de singulis rebus videbimus, quibusnam bello adquirantur? *Res* sunt vel *mobiles*, vt pecudes, serui, pecuniae, arma; vel *immobiles*, vt agri, oppida, castella. *num.* 1. 2.

De *immobilibus* clarum est, eas soli imperanti adquiri, vel, quod perinde est, rei publicae. Nam 1. vnius vel alterius militis opera capi non possunt, sed vi totius exercitus, qui est principis vel rei publicae.

2. His rebus inhaereat ius imperii, iurisdictionis aliaque regalia, quorum capaces non sunt milites priuati. 3. Eam regulam omnes gentes bellicosae probarunt. Romani hos agros captos bello vocabant publicos. Cur? quia dominium eorum populo adquirebatur. Vid. BVRMANN. *de vectigal. pop. Rom.* Idem obseruabant Hebraei, Lacedaemonii, immo gentes omnes.

Obiter hic notetur origo agrorum vectigalium et emphyteuticorum, de quibus titulus singularis *in Dig* exstat. Romani enim dominium agrorum hostilium nacti, eos si culti essent, reddebant possessoribus, ea lege vt vectigal quotannis soluerent, certos modios frumenti, et tunc agri dicebantur *vectigales*. Sin inculti, eos quibusdam dabant in dominium vtile, ea lege, vt colerent, et inde tenuem aliquem canonem annuum solverent, et tunc dicebantur agri *emphyteuticae*. Vid. BVRM. *l. c.*

§. 12.

Quid vero de *mobilibus*? Eae vel in ministerio publico capiuntur, vel extra illud. Si prius, dominium adquiritur ipsi imperanti, vel rei publicae, e. g. si in castris occupatis reperiantur insignes thesauri. Sin extra ministerium: singulorum capientium fiunt. Tale quid contingit. *num.* 1.

1. si res hostiles apud nos deprehendantur orto bello. Eae enim non publicae, sed occupantium, fiunt. *L.* 51. §. 1. *D. de adqu. rer. dom.* Quod tamen intelligendum cum exceptione; nisi imperantes eas fisco addixerint, quod plerumque fieri adsolet. *Vid.* §. *sequ.*

num. 2. 2. Si quidam milites consensu ducum vel ipsorum summorum imperantium extra ordinem vel praedas agunt, et in ditiones hostiles, longius excurrunt, vel naues armatas emittunt, (*Capers*, *Commiss - Fahrers.*) Nam quidquid hi capiunt, id sibi adquirunt, quia veluti suo periculo bellum gerunt.

Aliquando et extra ordinem et militibus, qui in ministerio sunt, res captae mobiles relinquuntur, si forte imminet insultus periculosior, si vrbs vel castra expugnanda. Tunc enim acuendae fortitudinis caussa militi victori promittitur facultas praedam agendi.

§ 13.

Sed quamuis haec omnia videantur iuris naturae et gentium, mutari tamen posse per leges ciuiles, recte agnoscit Grotius. Et sane plerisque locis mutata. Hinc 1. hodie nusquam fere priuatis cedunt res hostiles, orto bello apud nos deprehensae, sed eas, vt dixi, fiscus occupat.

2. Militibus praedam agentibus permittuntur quidem pecuniae priuatorum, vestes, aliaque huius generis, non autem pecuniae publicae, commeatus, puluis pyrius, tormenta bellica, si quid huiusmodi interceperint.

3. Ii qui naues suo periculo in hostes emittunt, quae capiunt, sibi adquirunt: sed non nisi ex parte. Nam et collegium architalassicum, vel res publica, partem suam accipit.

§. 14.

num. 1. IIII. Hactenus *de rebus mobilibus extra ministerium publicum captis.* Iam *de iis, quae capiuntur actu publico, adeoque in ministerio rei publicae.* Ea rei publicae adquiri iam praemonuimus. Et ita omnes gentes sentiunt. Nam 1. milites tunc non agunt suo nomine, sed eius, cui militant. 2. Qui sumtus et onera fert belli, penes illum et commoda esse debent. 3. Ita omnes gentes senserunt, idque latius probat Grotius.

1. Grae-

1. Graecos praedam rei publicae vindicasse demonstrat ex ipso Homero, qui quum sit scriptor Graecorum antiquissimus, etiam conuincere nos potest, hunc morem non heri aut nudius tertius natum, sed vetustissimum esse. Sane Achilles praedam captam non sibi retinebat, sed Agamemnoni tradebat, a quo deinde inter reliquos reges Troiam obsidentes diuidebatur. num. 2.

2. Idem placuit Troianis, de quibus Virgilius, quod soliti sint *praedae ducere sortem*. Vnde argum. Quae per sortem diuiduntur, sunt communia: quae praeda capta apud Troianos communia fiebant. Quae communia sunt, non sunt singulorum. Ergo praeda capta non sunt singulorum capientium. num. 3.

3. Idem Persis placuit. Xenophon enim in Cyropaedia auctor est milites praedam captam ad regem detulisse. Quamuis vero Xenophontis illud scriptum non sit vera historia, sed vt hodie vocant fabula Romanensis, (*een Roman*) probabile tamen est, Xenophontem in ea scribenda se ad mores Persarum accommodasse.

4. Sic et Carthaginensium duces praedam semper donum misisse, exemplo apud DIOD. SIC. *lib. XIII.* et ap. LIV. *XXIII.* patet.

5. Sic et GREG. TVRON. *Hist. lib. II. cap.* 17. docet, Francos praedam sorte diuisisse. Vnde et hic idem argumentum obtinet, quod supra de Troianis protulimus.

6. Nec aliter Romani, quamuis vulgo cum Bartolo putent, apud Romanos praedam adquisitam esse singulis capientibus. Falsum hoc esse multis demonstrat Grotius, et quidem ex loco elegante Dionysii Halicarnassei, scriptoris vere politici, qui omnia capta ab hostibus quaestoribus tradita, et aerario illata fuisse docet. num. 4.

§. 15.

Quamuis ergo certissimum sit, Romanos praedam omnem populo vel rei publicae addixisse: negari tamen nequit, eosdem multa arbitrio ducum bellicorum reliquisse. Idque et aequissimum. Nam 1. saepe extra ordinem in periculo extremo virtus militum inflammanda spe praedae: 2. saepe etiam opus est exploratoribus, qui non nisi promissis et largitionibus possunt inescari. Sed ea potestate raro vsi sunt duces sanctiores.

§. 16.

num. 1. Nam ritus ipſe talis erat: 1. praeda omnis colligebatur a duce, et in indicem referebatur vel inuentarium. 2. Ea deinde adducebatur Romam, et in publico triumpho oſtentabatur. 3. Peracto triumpho quaeſtoribus tradebatur praeda cum inuentario, et ab iis pecunia parata inſerebatur aerario, captiui et reliquae res publice ſub corona vendebantur, et redacta inde pecunia ibidem inſerebatur aerario.

num. 2. Aliquando tamen ipſi duces vendebant praedam, et pecuniam in aerarium inferebant. Sed id raro factum, nec inuidia caruit. Hinc ipſe Scipio, patriae ſeruator, quamuis tot rebus geſtis immortaliter de ciuibus meritus, criminis tamen peculatus reus factus, quod haud pauca ex praeda Africana intercepiſſe argueretur.

§. 17.

num. 1. Aliquando duces partem inter milites, virtute eminentiores diſtribuebant. Sed 1. primum Grotius obſeruat, id rarius factum, et viſum eſſe ambitioſius. Cur quaeſo? Quia ita facile duces de alieno liberales ſibi ita deuincire potuiſſent milites, vt ſe aduerſus ipſam patriam duci paterentur. Ita ſane Caeſar militem praeda Gallicana deliniuiſſe credebatur.

2. Obſeruat, diuiſionem factam vel per veram diſtributionem, vel per direptionem. Diuiſio vel ita fiebat a duce per tribunos, vt ſinguli aequales partes acciperent ſecundum proportionem tamen non arithmeticam ſed geometricam, vel vt praeda in medio poſita ita daretur in commune, vt quantum quisque capere poſſet, tantum haberet. De *direptione §. ſequ.* dicemus.

num. 2. 3. Obſeruat, ſaepe praedam prius venditam, et pecuniam inter milites diſtributam eſſe, quia ſic aequalitas facilius potuerit ſeruari.

4. Habitam rationem ordinis, vt miles caperet ſimplum, centurio duplum, eques triplum.

5. Nec minus rationem habitam meritorum. Nam qui inſigne aliquod virtutis ſpecimen in expugnanda vrbe, claſſe, oſtendiſſent, ii merito partem praedae paullo pinguiorem ferebant. Quae omnia exemplis ex hiſtoria demonſtrat GROTIVS, LIPSIVS, GABR. NAVDAEVS, qui *de re militari veterum egregia* ediderunt *ſyntagmata*.

6. Ducem

6. Ducem in ea diuisione habuisse praecipuum, quidquid aut ratione aut elegantia se commendabat. Apud Graecos Pausanias dux praecipua habebat mulieres, equos, camelos. nu. 3. 4.

7. Idem aliquando et aliis virtutis caussa esse concessum, quod vocabant extra sortem ferre. Apud HOMER. *Iliad* λ. Nestor feminam possidebat munere Graium exceptam sorti et *ibid. Odyss.* ξ. Vlysses accepit Menecoea feminam praecipuam, postea plurima sorte tulit. Quin in Israele Caleb ob nauatam populo in exploranda terra Canaane operam praecipuam, accepit Hebr.

8. Duces sanctissimos hoc quoque iure suo abstinuisse, velut Fabricium, Furium Camillum, L. Paullum, M. Catonem. Vid. PLVTARCH. *in eorum vitis.*

9. Aliquando et rationem habitam fuisse absentium. Sic Fabius capta Anxure partem praedae et absentibus seposuit. LIV. *lib. XIIII.*

10. Aliquando etiam praesentium nullam habitam rationem, si vel detrectassent imperium alioue modo male se gessissent, vel ob statum, capere non possent. Prioris casus exemplum est apud LIV. *lib. III.* vbi Minucianus exercitus obsidebatur ab hoste, a dictatore Cincinnato liberabatur, sed deinde victo hoste poenam ferebat imprudentis militiae, nempe vt nihil praedae caperet. Posterioris exemplum dat tribus Leui, cui nihil datum ex terra Canaan, praeter suburbia quaedam, vbi habitarent.

11. Idem ius habuisse tempore imperatorum sequioris aeui magister militum, ceu patet ex *l.* 36. §. 1. *C. de donat.* vbi imperator ea a rationum reddendarum onere eximit, quae militibus a magistris militum sunt donata. num. 6.

12. Denique et id obseruat, huius modi donationes semper inuidiae patuisse. Nam 1. videbantur duces sibi conciliare velle militum animos, 2. speciem hoc prae se ferebat affectatae gloriae, immo et 3. auaritiae. Nam ideo arguebantur praedam diuisisse militibus, vt immunes essent a reddendis rationibus, sibique maximam partem impune retinerent. num. 7.

§. 18.

Alter modus praedam concedendi militibus erat *direptio*, (§. 17. *n.* 1.) quae in eo consistit, quod oppido vel castris expugnatis militibus sit potestas discurrendi, et sibi, quod in aedibus priuatorum repererit, occupandi. Exempla plura ex vetere num. 1.

 historia

historia dedit Grotius. Addi possunt plura ex noua; maxime ex historia belli Germanici tricennalis, quam luculenter descripsit Pufendorfius: vbi tamen eas cautiones obseruant belli duces, vt direptio concedatur tantum, 1. si militibus plura stipendia debeantur, nec in praesenti copia sit, ea exsoluendi. 2. Si constet iam hostes penitus prostratos. Alias enim, incerta adhuc victoria, facile dispersos et diripientes adgreditur hostis, et cedit ad internecionem. Vnde inter stratagemata a Polyaeno et Frontino descripta, et illud est, quod hostes simularint fugam, et varias res pretiosas per campos patentes sparserint, quae dum dispersi colligunt hostes, facilem fugientibus et iam ex inopinato reuersis dedere victoriam.

num. 2. Sed hunc morem haud pauci improbant, 1. quia sic nulla habetur virtutis ratio. Nam ignauissimus quisque in praelio strenuum se praebere potest praedatorem, aliisque virtutis praemium praeripere. 2. Plerumque caedes inter ipsos diripientes oriri, si plures in eandem praedam inuolent. 3. Occasionem dari licentiae non ferendae, stupris, caedibus innoxiorum hominum, infantum, mulierum. 4. Quin et saepe milites ex inuidia res, quas auferre nequeunt perdere, ne commilitonibus cedant.

num. 3. Ex quo consequitur, vt vix excusanda sit direptio, nisi vbi necessitas eam defendit. Saepe enim inter milites res ad tumultum venit, et ii despecto ducum imperio in praedam inuolant. Exempla sunt apud LIVIVM *lib. 6. et lib. 38.*

Sed id non potest melius caueri, quam 1. vt stipendia iusto tempore soluantur, 2. vt prostrato hoste intra castra aliquamdiu contineantur, vrbe vel castris captis custodia firma munitis.

§. 19.

Extra ordinem aliquando praeda aliis quam militibus data, veluti 1. iis qui rei publicae crediderant pecuniam, vel tributa extra ordinem maiora, quam debebant, contulerant. 2. Diis, si nimirum iis ludos vouerant imperatores. Id imitantur aliquando Pontificii, qui Petro Romam, vel Mariae Lauretum spoliorum partem mittunt.

Magis laudanda illustrissimorum ordinum pietas, qui in bello illo ferali Hispanico haud minimam praedae ex hostilibus

nauibus

nauibus captae partem pauperibus concesserunt. Rem latius narrant Meteranus et Aizema.

§. 20.

Obseruat porro Grotius, *numquam certam inter gentes obseruatam fuisse regulam, quin saepe in vno eodemque bello, aliter atque aliter de praeda dispositum fuisse.* nu. 1.2.3.

1. Furius Camillus victis Veientibus, decimam praedae Delphos Apollini misit: at idem tamen victis Faliscis praedam omnem intulit in aerarium.

2. Q. Fabius homines, armenta et greges militibus concessit, pecuniam et aurum intulit in aerarium. Idem in bello cum Volscis et Aequis captiuos militi donauit, reliqua diripienda dedit.

Alia huius generis, diuersaque consilia in distribuenda praeda obseruata prolixe refert Grotius. Ex quibus recte colligitur, nihil certi ea de re statuisse gentes, nec vllam dedisse legem, a qua discedere non possent.

§. 21.

Quaeritur, *si quis ex praeda quid surripuerit, quo crimine teneatur?* Resp. crimine peculatus, quod omnibus gentibus visum est poena dignissimum, siue ab imperatore, siue a milite esset commissum. nu. 1.2.3.

1. Quia enim praeda est rei publicae, est in dominio, adeoque res publicae furto abripiuntur.

2. Delictum hoc eo grauius, quia hic non pauci floreni, vt a furibus, sed immensi thesauri rei publicae interuertuntur. Elegans notetur Catonis querela, *fures priuatorum furtorum in neruo atque compedibus aetatem agere, publicos in auro atque purpura.*

3. Hinc Achan supplicio capitali adfectus a Iosua, quod partem praedae intercepisset. Et a Romanis deportatione digni videbantur, qui peculatum commiserant, *L. 3. D. de pecul.*

§. 22.

Quaeritur porro, *annon lege ciuili vel moribus aliud quid, quam quod hactenus diximus obseruatum a veteribus, introduci possit?* num. 1.2.

Et

Et id recte adfirmatur. Nam 1. ipsos veteres nihil certi obseruasse, demonstratum est §. 20. 2. si obseruassent, id esset ex moribus et consuetudinibus gentium. Mores autem et consuetudines, contrariis legibus et consuetudinibus possunt mutari.

Exemplis id illustrat. Sic nemo dixerit, contra ius gentium peccare, qui praedam addicunt pauperibus, viduis, orphanis, vel iis, qui hoc bello insignem cladem passi sunt.

§. 23.

Quaeritur, *quid sociis debeatur, qui nobis sine stipendio militant?* Resp. Iis plerarumque gentium moribus praedam, quam capiunt concedi. Nam 1. opera gratis praestari non praesumitur. 2. Damnum et sociis resarciendum. 3. Eum finem habuisse videntur socii, dum operam suam nobis stipendio addixerunt.

Exemplum nobis suppeditat vltima oppugnatio Viennae Austriacae a Turcis tentata. Quum enim Poloni, duce rege suo Ioanne Sobieski, subsidio venirent obsessis, et opulentissima Turcarum castra bis expugnarentur: immensam sibi praedam retinebaut Poloni, eamque domum asportabant, non inuito imperatore, cui sine stipendiis, tamquam socii militauerant Poloni tempore quam maxime periculoso.

§. 24.

num. 1. Quaeritur, *an et subditi eodem iure praedam exigere possint, si rei publicae sine stipendiis militent? vt Heluetii, Poloni.*

Duae rationes hic veluti confligunt. 1. Contra subditos militat, quod operam suam debeant rei publicae. Qui vero facit quod debet, non potest captare praemium, sed dicere debet, seruus inutilis sum.

2. Pro illis vero militat, quod non omnes militent, sed multi e ciuibus domi maneant, agros colant, mercaturam faciant, lucrum capiant. Ergo illis videtur retributio deberi, ne plus aliis oneris ferre teneantur.

num. 2. 3. 3. Eadem ratio, quae pro sociis militat, ne gratis operam praestent, militat etiam pro subditis, qui bello intersunt ad defendendos conciues.

4. Nec desunt exempla, vbi subditis militantibus sine stipendio

dio aeque diuiſa praeda, ac ſociis. Exempla bina attulit Grotius *n.* 3. Vnum Ebraeorum, *Num.* 22. 27. 47. 1. *Sam.* 30. 22. alterum militum Alexandri, quibus rex ſingulis praedam, quam feciſſent, reliquit.

Sed poſterius tamen exemplum huc non pertinet, partim quia Alexandri milites ſine ſtipendio non militabant, partim, quia non omnes erant ſubditi, ſed plerique mercenarii, ex variis Graeciae ciuitatibus conſcripti. Vid. CVRTIVS *lib. I. cap.* 1.

Enimuero ad quaeſtionem ipſam reſponderi poteſt variis obſeruatis diſtinctionibus. *num.* 4.

I. Diſtinguitur inter ea, quae publica vel regis devicti fuerunt, et quae priuatorum militum. Illa merito regi victori integra relinquuntur, qui in eius locum et iura ſuccedit. Sic regium tabernaculum ſemper manſit Alexandrum, quamuis praedam concederet militibus. Sic corona victi regis victori imponebatur etiam apud Hebraeos. 2. *Sam.* 12. 30.

Deinde diſtinguendum inter bella iuſta et ciuilia. In illis rarius aliquid conceditur ſubditis militantibus, quia rei publicae operas ex obligatione perfecta debent. In his autem frequentius, quia intereſt ducum, vt milites habeant ſibi deditos. Hinc hiſtoriae docent Sullam, Marium, Caeſarem, Auguſtum victores proſcriptionis edictum propoſuiſſe, et redactam e proſcriptorum ciuium bonis pecuniam liberaliter elargitos eſſe inter milites. *nu.* 5. 6.

Porro diſtinguitur inter res magni momenti et exiguas, quae dignae non ſunt publicari. Haec ſaepe et per leges relinquuntur militibus. Sic e. g. ap. GELLIVM *lib. XVI. cap.* 4. legimus, iuraſſe milites Romanorum, ſe nihil praedae in rem ſuam conuerſuros, praeter haſtam, haſtile, ligna, pabulum, faculam, vtrem, follem et minores numulos argenteos. *num.* 7. 8.

Et multis legibus nauticis, maxime Gallicanis, receptum, vt nautae in publicum conferre non teneantur praedam infra 10. ſcutatos. Apud Hiſpanos vel tertia vel quinta vel dimidia regi, ſeptima vel decima nauarchae, reliqua militi nauali dantur.

Apud Italos in tres partes diuiditur praeda nautica, vnaque tertia datur domino nauis victricis, altera iis, quorum merces in naue fuerunt, tertia capientibus.

Apud Hollandos decima datur nauarchae, quinta pars rei publicae, reliqua inter dominum nauis vel pugnantes pro dignitatis et loci proportione diſtribuuntur.

§. 25.

Quid ergo si de praeda oriatur controuersia? Resp. tunc primo omnium respicitur ad mores et leges nauticas istius populi, in quo controuersia oritur: sin eius modi mores probari nequeant, vel leges patriae deficiant, tunc sequendum est ius gentium, adeoque praeda debetur rei publicae, cuius auspiciis bellum gestum, nisi plane priuatim, e. g. aduersus piratas, pugnatum; tunc enim aequissimum esse, vt praeda capientium sit, facile patet.

§. 26.

num. 1. Quaeritur porro, *an res alienae apud hostes repertae praedae annumerandae?* Distinguendum vtrum hostis in rebus istis alienis ius aliquod habuerit, e. g. pignoris, retentionis, seruitutis; tunc non quidem res ipsae, sed tamen ius in iis radicatum ad victorem transit: an vero nihil hosti iuris fuerit, e. g. in deposito, tunc res reddenda domino, cui non debet praeiudicio esse bellum inter alios gestum.

num. 2. Ita et facile deciditur quaestio, *an extra territorium hostis capta capientium fiant?* Resp. distinguendum inter ius naturae et mores gentium.

Iure naturae locus discrimen non facit. Quemadmodum enim vbicumque hostem nostrum deprehendimus, ibi eum iure occidimus: ita eumdem quoque iure spoliamus, vbicumque terrarum reperiatur.

At mores id non ferunt, vt hostem in alieno territorio adgrediamur, nisi volente et consentiente domino territorii, quo consentiente ipsi etiam pars praedae procul dubio debetur, quia ei tamquam socii militamus.

Eleganter id Grotius illustrat ex *l.* 3. *§.* 1. *D. de adqu. rer. dom.* Venari iure gentium vbique licet, quia fera est res nullius. Si tamen vult dominus, potest me prohibere, quo minus fundum suum, vbi fera reperitur, ingrediar. Ita et in hoste persequendo se res habet procul omni dubio.

§. 27.

Finem huic capiti imponit Grotius, addita obseruatione, *quod quaecumque dicta hactenus de iure occupandi res hostium, ea intelligenda sint non de bello minus sollemni, sed sollemni.* Quum enim

enim bellum minus sollemne gerant ii, quibus ius nullum est bellandi, e. g. ciues inter se ipsos, cessare etiam oportet effectus belli legitimos, nempe adquisitionem rerum hostilium.

Multa quidem sibi tunc permittunt victores, qui et omnia capta ab hostibus sibi arrogant, sed quod de facto fit, non statim iure fieri, facile patet.

CAPVT VII.

DE IVRE IN CAPTIVOS.

§. 1.

IN *bello capiuntur non solum res, sed et personae.* De illis vidimus: iam de his quaeritur.

1. *An serui fiant?* §. 1. 2.
2. *Quis eius seruitutis sit effectus?* §. 3-7.
3. *An* et *hodie in vsu sit?* §. 8. 9.

I. Quaeritur, *an homines bello capti serui fiant?* Affirmat *num.* 1.
Grotius, si quaestio de iure gentium. Id probat 1. testimonio ICtorum *L.* 4. §. 1. *D. de statu hom.* qui seruitutem dicunt constitutionem iuris gentium, qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur. Ergo fatentur ICti seruitutem esse iuris gentium, et dum addunt eam esse contra naturam, negant, eam esse iuris naturae.

2. Exemplis gentium, etiam humanissimarum, quae omnes *nu.* 2. 3. 4.
captiuos in seruitutem redegerunt, nullo habito discrimine aetatis, sexus, dignitatis. Non enim hoc ius ex delicto est, sed ex bello. Adducit eam in rem Grotius suo more varia auctorum loca, in quibus praecipue notandus locus POLYBII, vbi ait: *At haec belli lege et illis ferenda sunt, qui nihil impii commiserunt.*

Ita quidem vulgo: sed si rem paullo adcuratius consideremus, fatendum est, seruitutem non esse nisi ex iure naturae permissiuo, et ex *moribus* gentium. Id enim ita probo. Quodcumque ius est ex iure naturae vel gentium vero et praeceptiuo, id commune est omnium gentium et perpetuum. Atqui

 ius

ius captiuos in seruitutem detrudendi, nec commune est, nec perpetuum, quia hodie pleraeque gentes cultiores ab eo abstinent. Ergo non est ex iure naturae et gentium proprio et praeceptiuo.

§. 2.

Postquam autem semel principium hoc placuit gentibus; captiuos fieri seruos: colligere inde procliue fuit, etiam posteros eorum similiter seruos esse. Serui enim veteribus erant res, pars patrimonii, quin praecipuum diuitiarum genus. Iam in rerum adquisitione valet axioma: *Cuius est principale, eius est accessorium. Cuius est venter, eius et foetus est. Ergo et cuius serua, eius quoque et vernae inde nati videbantur.*

§. 3.

num. 1. II. Iam de *effectibus* huius *seruitutis*, qui se exserunt 1. *in personas captiuorum*. §. 3. 2. *in* eorum *res*, §. 4. 5. 3. *in* eorum *statum*, §. 6. 7.

1. Quod ad personas captiuas attinet: in eas omnia licere capientibus videbatur. Hinc gaudebant domini iure vitae et necis, poterant seruos venumdare, legare, donare, tamquam pecudes; impune in corpora seruilia saeuiebant, antequam imperatores hanc dominorum crudelitatem legibus coercerent.

Rationes varias allegabant. 1. Serui sunt res. Ergo domino summum in res suas debet esse arbitrium. 2. Serui bello capti vitam saluam habent precario, quamdiu dominis placuerit. Ergo si non amplius placuerit, iure suo vtuntur, adeoque occidunt impune.

2. Quod ad *res*: istae quoque adquiruntur domino vna cum seruo. Nam 1. seruus nihil habere poterat proprium, quemadmodum nec bos, vel equus. 2. Cuius est principale, eius quoque accessorium.

§. 4.

De rebus tantum *incorporalibus*, i. e. de iuribus serui disputant, an et illa domino adquirantur. Sed id nec adfirmari nec negari potest, sine periculo. Ergo distinguendum.

Iura aut mere personalia sunt, quae ossibus inhaerent, aut admittunt vicariam operam. Priora non transeunt in dominium: posteriora transeunt: e. g. matrimonii ius non transit in dominum,

minum, vt captiui vxore ad libidinem abuti possit: at patria potestas exstinguitur, et omne ius illud in dominum transit. Ita et dominus adquirit ius pignoris, seruitutis cet. quod captiuo seruo competebat.

§. 5.

Cur vero id gentes probarunt, quum tamen vix a truculentia excusari possit? Resp. Grotius. Sequutas gentes esse principium: ex duobus malis eligendum esse minus. Iam supra docuimus, licere hosti hostem occidere, etiamsi se dedere vellet: ne itaque promiscue hoc iure vterentur milites, maluere introducere seruitutem, vt isto lucro pellecti victis parcere, quam eos occidere mallent. *num.* 1. 2. 3. 4.

Et hinc videamus, *seruos* dictos, quasi *seruatos*.

Veram hanc fuisse rationem, exemplo bellorum ciuilium patuit. Quum enim ibi ciuis ciuem in captiuitatem redigere non posset, tam promiscue in victos saeuitum est, vt vnum bellum inter Caesarem et Pompeium plus hominum absumserit, quam centum alia.

§. 6.

3. Quod ad *statum* attinet *captiuorum*, ex eo duplex resultat effectus, quorum prior est:

Quod fugere non possit seruus. Sed hic distinguendum inter ius internum, quod vocant *forum conscientiae*, et externum, quod *forum ciuile* appellant.

Quod ad prius, illud non vetat seruum captiuum fugere. Quid enim vetaret hominem innoxium, quem fortuna in hanc miseriam depressit, libertatem quocumque modo recuperare? Vnde etiam absurda distinctio Lessii, videndum esse, ad suos, an ad alios fugiat.

Sed ius exterius hoc non fert. Hinc seruus huius modi fugitiuus potest e fuga retrahi, vindicari, puniri, quamuis salua conscientia fugerit.

Equidem, sunt, qui negant huius modi distinctionem esse admittendam. Sed eos Grotius exemplis refellit, 1. testamenti, quod ex defectu sollemnitatum nullum dicitur, iure externo, quum tamen, qui sine sollemnitate testatus est, non peccarit in conscientiam. 2. Praescriptionis, qua quis securus fit, possidens

rem alienam, in foro exteriore, quum quoad conſcientiam ratio vix reddi poſſit, cur ſalua conſcientia poſſidere poſſit rem alienam.

num. 3. Sed probat Grotius, *hanc ſerui obligationem, ne fugiat, tantum ad ius externum pertinere.*

1. Ex cauſſa, cur hoc ius introduxerint veteres, quod ideo factum, ne occiderentur captiui, ſed ſeruarentur. Atqui ad hunc finem adſequendum nos opus erat iure interno, quod conſcientiam obſtringeret, ſed externo.

num. 4. 2. Ex fonte huius iuris. Illud non eſt ex aequitate naturali, ſed ex moribus gentium. Hos qui non obſeruat, is quidem poenam ciuilem incurrit, ſed non ideo peccatum fit actus in ſe indifferens et licitus. Quis vero licitum negauerit fugere, ſi quis ſine delicto et culpa ſua in triſtem ſeruitutem fuerit abreptus?

num. 5. Obiiciunt, canonicum ius etiam probibere, ne quis ſeruo fugam ſuadeat. Atqui ius canonicum inprimis conſulere conſcientiae, adeoque et fugam ſerui illo iure haberi pro peccato contra conſcientiam. Sed reſp. 1. iuris canonici doctrinas non eſſe mera oracula. 2. Illud nonnumquam turbare magis, quam tranquillas reddere conſcientias. 3. Magnam eſſe differentiam inter ſeruos, qui ob delictum vel ob voluntariam addictionem, vel ob ipſam natalium conditionem in ſeruitute viuunt, et eos, qui bello capti in hanc fortunam incidunt. De illis verum eſt, eos ſalua conſcientia fugere non poſſe, de his minime. Vnde Paullus *ep. ad Philem.* Oneſimo ſeruo Philemonis iniunxit, *vt ad dominum rediret*, ſed non iniunxiſſet fortaſſis, ſi fuiſſet bello captus.

§. 7.

Porro ex eorum *ſtatu* fluit, *quod domino reſiſtere nequeant.* Et hoc quidem non modo iuris externi eſt, ſed et interni, quod et conſcientiam ſtringit. Rationes ſunt, 1. quia dum ſeruantur a victore, pactum inter eos et dominum victorem intercedit, quod velint ei ſeruire, quamdiu ſerui ſint. Atqui fruſtraneum eſſet hoc pactum, ſi liceret ſeruo reſiſtere domino. 2. Si liceret ſeruo ſaltim ſalua conſcientia reſiſtere domino, liceret etiam reſiſtere magiſtratui, dominum tuenti. Atqui id non licet ſalua conſcientia, quia vnuſquiſque in territorio viuens magiſtratui ſubeſſe et parere tenetur. Ergo etiam non licet domino reſiſtere.

§. 8.

§. 8.

III. Iam quaeritur, *an hos ius*, quod ex iure gentium venditat Grotius, *ſemper et vbique receptum fuerit, et receptum ſit etiamnum?* Et id negat, adeoque tacite fatetur, non eſſe ex iure gentium. Et 1. quidem demonſtrat, nec olim apud omnes gentes fuiſſe receptum. Nam Hebraei captiuos quidem obducebant, ſed ſimul ipſis permittebant, vt confugere poſſent ad aſyla. Quo facto liberi dimittebantur. Apud Francos quicumque terram Francorum attigerat, fiebat liber. Apud Indos plane nullam ſeruitutem fuiſſe, teſtatur STRABO *lib. XV. p.* 710.

§. 9.

2. Idem dicendum de temporibus noſtris. Notum enim eſt, hodie inter Chriſtianos fere omnes, (exceptis Ruſſis, qui vetus ius apud ſe reſtaurarunt,) ab vſu receſſiſſe morem captiuos in ſeruitutem abripiendi. Et quidem id ſuadebat 1. caritas Chriſtiana, quae ne minorem quidem ſaeuitiam probat. 2. Mutatio oeconomiae. Hodie enim nec tanto vſui nobis ſunt ſerui, ac olim, quum maximae diuitiae in multitudine ſeruorum conſiſterent. 3. Si et gentiles inter ipſos conciues eiuſdem rei publicae, bellum ciuile gerentes, ſeruitutem ceſſare voluerunt, quanto iniquius eſſet, ſi ea non ceſſaret inter Chriſtianos, fratres ſpirituales, membra vnius corporis myſtici, ſocios futurae hereditatis. *num.* 1.

Accedit quod 4. ipſi Mahumediſtae, apud quos ſeruitus adhuc viget, tamen Mahumediſtas non rapiunt in ſeruitutem. Quanto minus id decet Chriſtianos? *num.* 2.

Quo iure ergo victores vtuntur in victos apud Chriſtianos, ſi eos captiuos abduxerint? Reſp. Captiui detinentur, ſaluo ſtatu libertatis, et tractantur tamquam captiui, (*priſonniers de guerre*), donec lytro ſoluto vinculis vel carcere exeant.

CAPVT

CAPVT VIII.

DE IMPERIO IN VICTOS.

§. 1.

num. 1. Vidimus hactenus, *quid liceat in victorum vitam, corpora, res, libertatem.* Iam quaeritur, *quid victori populo iuris adquiratur in vniuersum populum victum?* Respondetur, ius hoc vocatur *imperium.* Ergo quemadmodum ex moribus gentium singuli priuati capti in seruitutem rediguntur: ita et vniuersus populus deuictus in imperium victoris concedit.

Grotius id probat suo more variis veterum testimoniis, velut Senecae, Tertulliani, Liuii, Caesaris, qui omnes fatentur bello adquiri imperium in victos. Et ista testimonia saltim euincunt, gentes ea persuasione fuisse imbutas.

num. 2. Sed fuere tamen reuera gentes, quae non pro imperio, sed pro gloria bellum gererent. Id de omnibus gentibus antiquissimis tradit IVSTINVS *lib. I. c.* 2. qui et obseruat, primum Ninum uicinos subiugare coepisse. Similia fere de Germanis narrat Tacitus, quod bello non fines protulerint imperii, sed plerumque regiones circa se in solitudinem redegerint, vt exstaret victoriae et gloriae monimentum.

num. 3. *Quomodo autem adquiritur imperium in victos?* Duplici ratione. Aut enim tantum rex in regis victi locum succedit, tunc eodem iure vtitur victor, quo olim vtebatur victus; e. g. Wilhelmus, victo Iacobo rege Angliae, non alia iura sibi vindicare poterat, quam quae habuerant antecessores. Cum rege enim bellum gerebat, non cum populo. Aut ipse populus plene victus est: tunc victori ita adquiritur imperium, tamquam patrimonium, vt illud et alienare, et alio modo de eo disponere possit. Hinc priore casu regnum manet vsufructuarium: posteriore fit patrimoniale.

§. 2.

num. 1. 2. Et posteriore hoc casu aliquando ciuitas plane exstinguitur; vt victi non amplius sint ciues, sed serui, et imperium non sit ciuile,

ciuile, ſed *berile*, quale hodie in Turcia, Ruſſia, Perſia, India videmus obtinere. Id quod fit dupliciter,

1. Quando ciuitas victa fit prouincia, adeoque acceſſoria fiat alterius prouinciae, e. g. Macedonia a Romanis victa non manebat regnum, nec res publica ſuis parens magiſtratibus, ſed prouincia acceſſoria rei publicae Romanae.

2. Quando manet quidem regnum, ſed *berile*, vti Conſtantinopolis a Turcis capta. Quod vero regnum *berile* vocatur? vbi finis non eſt vtilitas ſubditorum, ſed principis. Ergo ibi omnia ſunt imperantium, et hi de bonis ſubditorum non minus libere diſponunt, ac de rebus ſuis.

§. 3.

Quaeritur, *an detur etiam imperium ex ciuili et berili mixtum?* Reſp. omnino. In *vero berili* omnes ſubditi ſunt ſerui, ſolus princeps dominus, vti in Turcia. In *mixto* ſubditi gaudent libertate perſonali, vt ſibi adquirant, ſed non *ciuili*. Hinc pro lubitu poſſunt exhauriri tributis, in militiam adduci, omnibus iuribus ſpoliari, quale fere eſt Ruſſorum. imperium. Tantum enim abeſt, vt ibi omnes ſubditi ſerui iudicentur, vt potius quidam ſint duces, principes, comites, nobiles. At ratione ciuilis libertatis omnium eſt idem ſtatus, tantum imperatori Ruſſorum licet in ducem, quantum in ruſticum et ſeruum.

§. 4.

Denique quaeritur, *an et victor ſuccedat in iura principis vel populi deuicti?* Idque merito adfirmatur. Aut enim per deditionem ſubiiciuntur, aut per victoriam. Priore caſu per pactum, poſteriore per vim omnia fiunt victoris. Si omnia victoris fiunt, ſane victi nihil retinent, adeoque nec iura, tamquam res incorporales. *num.* 1.

Rem variis exemplis illuſtrat Grotius. Alba prima olim inter populos Latinos. Ea victa hunc primatum iure ſibi vindicabant Romani. Elegans quaeſtio circa Thebanos nata. Iis Theſſali 100. talenta debebant. Expugnatis Thebis, Alexander iure victoriae vſus Theſſalis hanc ſummam remittebat. Aliquando poſt Thebani libertati ſuae redditi id aes alienum exigebant a Theſſalis. Quaerebatur an iure? Negatur merito, quia Alexander tamquam victor omnia rei publicae victae iura adquiſiuerat. *num.* 2. 3.

rat. Ergo et de iis libere disponere, adeoque et debitum Thessalis remittere et acceptum ferre poterat.

CAPVT VIIII.

DE POSTLIMINIO.

§. 1.

num. 1. EX captiuitate nascitur *ius postliminii.* Vnde et de eo iam agitur paullo adcuratius.

1. *Quando locus sit iuri postliminii*? §. 2-5.

2. *Quae eius effecta sint.* §. 6. ad fin.

num. 2. Praemittit autem Grotius quaedam de ipso vocabulo. Sunt autem duae de eius origine in iure nostro sententiae. 1. Seruius a *post* illud deducit, syllabas vero *liminium* nihil significare putat, quemadmodum in vocabulis *testamentum*, *documentum*, *monumentum* vltimae syllabae nihil notant. 2. Scaeuola a *post* et *limine*, quia captiui post captiuitatem ad limina, id est ad limites rei publicae reuertuntur. Sed vtramque deriuationem reiicit SALMASIVS *ad ius Att. cap.* 26. *pag.* 568. quia limen numquam notet limites vel fines rei publicae. Et sane verissimam originem nobis tradit PLVTARCHVS *in Quaest. Rom. cap.* 5. vbi docet, reuersos domum captiuos non per fores aedes ingressos, sed post limites vel per tegulas et impluuium se intromisisse, boni ominis caussa, et inde nomen sortitum esse *ius postliminii.* Conf. AEGID. MENAGIVS *Amoenit. iur. ciuil. cap.* 39.

§. 2.

num. 1. Quid vero est *ius postliminii*? Est recuperatio omnium iurium captiuitate amissorum per reditum ad fines imperii nostri. Dicimus:

Est *recuperatio*, non exprimentes, quis recuperaret. Nam ius postliminii et ad res pertinet, et ad personas. Ad res. Sic e. g. nauis ab hoste capta, et postea vel vi tempestatum, vel alio casu in portum nostrum reuersa ad priorem dominum redit; homo captiuus fugiens libertatem iuraque sua recuperat, simul-

ſimulac ad fines imperii noſtri redit.

Recuperatio omnium iurium, quae ſc. captiuitate exſtincta fuerant. Hinc fingebant Romani, eum, qui captus rediiſſet, captiuum non fuiſſe. Hinc reuerſus eſt ciuis, maritus, patria poteſtate gaudet, ac ſi numquam fuiſſet captus.

Captiuitate amiſſorum. Captiuitas enim iure Romano et veterum quorumdam gentium erat capitis deminutio maxima. Vnde patet, hodie perſonas hoc reſpectu opus non habere iure poſtliminii.

Per reditum ad fines imperii noſtri. Non ergo opus eſt, vt redeant in vrbem ex qua nati, ſed eo momento quo ingrediuntur praeſidia noſtra, omnia iura ſua recuperant. Immo etiamſi non noſtros, ſed amicorum et ſociorum fines attigerint, perinde eſt. Et ita obtinuiſſe apud Romanos quoque Polybius docet. *num.* 2.

Inde vero conſequitur, vt ad neutrarum partium gentem confugiens ius poſtliminii non habeat, ſed redimendus ſit. Nec enim ad nos, nec ad ſocios peruenit. Et hinc decidit Cunaeus quaeſtionem belliſſimam, an nauis Ianuenſium iure poſtliminii poſſet vti, quae capta a Turcis vi tempeſtatum in portum Venetorum, qui tunc neutrarum partium erant, fuiſſet depulſa? idque merito negatur.

§. 3.

Explicauimus hactenus definitione, *quid ſit poſtliminii ius*: iam porro docet Grotius, quid interſit inter has loquutiones: *poſtliminio reuerti*, et *poſtliminio recipi*.

Reuerti dicebantur perſonae liberae in captiuitatem redactae ab hoſte. Ii enim ſe poterant ab hoſtili vi liberare et domum redire.

Contra recipi dicebantur res ab hoſte captae, ſi redirent ad priorem dominum, ſiue virtute militum noſtrorum, ſiue caſu id fieret.

Quamuis vero hoc diſcrimen ex ipſa natura vocabulorum fluat, id tamen non ſemper ſeruari animaduertimus apud FESTVM, vbi et de perſonis dicitur, quod recipiantur. In *L.* 14. *D. de capt. et poſtl. et L.* 12. *eod.* haec, vt par eſt, adcurate diſtinguuntur.

§. 4.

num. 1. *Postliminium* porro aut in pace est, aut in bello, *L.* 12. *pr. hoc tit.* Videbimus de pace diuersos casus. Nam 1. aliqui bello capti facta pace ideo redeunt, quia in conditionibus pacis iis promissa libertas. Et hi habent *ius postliminii.*

2. Aliqui bello non capti, sed tempore pacis apud hostes peregrinantes bello subito coorto capti et retenti sunt. Hi si durante bello aufugiant, eodem iure gaudent.

3. Sed fuere quidam bello capti. In pacis conditionibus haec non fuit, vt liberarentur. Nihilominus aufugiunt. Hi tantum abest vt gaudeant iure postliminii, vt vindicari possint ab iis, qui dominium in istos fugitiuos habent iure belli.

num. 2. Cur vero Romani captiuos nec redemerunt, nec de iis reddendis in pacis conditionibus quidquam sibi stipulari consueuerunt? Notum sane est, quod cum bello Punico I. Carth. Atilium Regulum consulem captiuum remitterent Romam, vt redemtionem captiuorum suaderet, hic ipse illam dissuaserit.

Rationes sunt, 1. vt spes ciuibus in virtute bellica magis esset, quam in pace. Ita TRIPHONIVS *in L.* 12. *D. h.t.* Et hinc plerique Romani ad extremum halitum pugnabant, et spe decollante, se ipsos interimebant.

2. Quia plerumque se victores sperabant, adeoque in lucro ponebant captiuos quam plurimos retinere.

3. Quia quisque qui bellum gerit, putat sibi iustam caussam esse, adeoque captiuos meruisse existimat captiuitatem.

num. 3. 4. Inde ergo patet, 1. cur in pace semper sibi stipulati sint veteres redditionem et liberationem eorum, qui bello subito ingruente apud hostes fuerant deprehensi. Hi enim arma non gesserant, adeoque non ex fortitudinis defectu in hostium peruenerant potestatem. Neque captiuitatem meruisse videbantur homines bona fide apud hostem peregrinati.

2. Cur res, et serui non reddantur facta pace, nisi expresse pactis ita conuenerit? Quia hostis summo iure res hostis adquirit, sibique retinet. Serui autem veteribus erant res.

3. Cur durante bello serui et res habuerint *ius postliminii,* quia erant in dominio. Ius autem omne per reditum ad fines nostros recuperari, paullo ante diximus.

§. 5.

§. 5.

Liber homo quando *postliminio* redit? 1. Si ad fines nostros rediit, 2. si eo animo redierit, vt maneat. Hinc si veniat pacis caussa, vel missus ab hoste, vel hosti fidem dederit, se rediturum, non liberatur. Attilius Regulus Carthaginem rediit, quamuis sciret, se ad supplicium rediturum. Nec interest 3. vi hostium ergastula effregerit, an clam et dolo se liberauit.

§. 6.

Iam ad *effectus*. Horum 1. est *quod liber homo se ipsum adquirit*. Quum enim antea esset seruus et alieno iuri subiectus, iam in ius suum redit. 2. Omnes res suas, tum corporales, e. g. seruos, praedia, pecunias; tum incorporales, e. g. ius ciuitatis, matrimonii, patriae potestatis. num. 1.

Ratio erat, quia haec omnia non amisit ex defectu rerum, quia res ipsi erant ereptae, sed ex defectu personae, quia persona erat subtracta rebus suis. Ea ergo redeunte, cessabat illa emissio.

Sed quaeritur, *si res occuparit victor, isque ea alienarit, an postliminio reuersus habeat ius postliminii?* Distinguit Grotius, an res habeant *ius postliminii*, nec ne. Priore casu redeunt ad dominum *postliminio* reuersum, posteriore non redeunt. Ratio differentiae est, quia priore casu venditae censentur cum conditione, posteriore absolute. Fingi potest exemplum tempore belli Gallorum Senonum, qui Romam praeter Capitolium occupauerant. num. 2.

§. 7.

Diximus iura recuperari *postliminio*. Ea vel actiua sunt vel passiua. Actiua, quo alii ipsi obligantur, e. g. ius patriae potestatis; alia, quibus ipse aliis obligatur, e. g. si creditores habet. De prioribus vidimus. An et posteriora recuperantur. Affirm.

1. Quia aequum est, vt si commoda recurrat, et incommoda ad eum reuertantur.

2. Quia fingitur numquam in captiuitate fuisse. Atqui si numquam in captiuitate fuisset, mansisset obligatus.

3. Quia ita et leges decidunt. *L.* 12. §. 6. *de capt. et postl.*

§. 8.

Vidimus hactenus regulam: iam exceptiones expendemus. *Iure* ergo *postliminii* non gaudent

I. Personae, quae per deditionem in hostium potestatem peruenerant. Id probatur

1. Ex *L.* 17. *D. h. t.*

2. Ex ratione pactorum, quibus pacifcentes contrauenire nequeunt.

II. Nec gaudent *postliminio* ii, qui tempore induciarum aufugiunt. Ratio est, quia induciae sunt pactum, quo conuenit, vt tempore certo omnia in priore statu maneant.

Aliud si deditio tacite facta, id est, si captiui caussa desperata arma abiecerunt.

§. 9.

num. 1. III. Nec ciuitas gaudet *iure postliminii*, si capta non se ipsam liberauit, nec per pacem liberatur. Ratio est, quia ciuitas est persona moralis, adeoque eodem iure vtitur ac persona physica.

Hinc elegans illa controuersia inter Frisios et Vltraiectinos, an Vltraiectum a Gallis captum locum suum in re publica receperit. Momenta huius quaestionis vid. apud HVBERVM in *prael. ad Dig. h. t.*

num. 2. IIII. Excepta erant matrimonia, quippe quae iure Romano erant dissolubilia.

Atqui supra non semel diximus, et *matrimonii ius recuperari*. Recte. Recuperatur, si vxor nondum misit repudium. Si nolit ad virum redire, non recuperatur. Cur? Maritus recuperat iura sua. Atqui, si in ciuitate mansisset, potuisset vxor ab eo suo iure diuertere. Ergo etiam poterit, postquam rediit.

§. 10.

num. 1. Vidimus hactenus, quid sit *ius postliminii*, quibus in rebus et personis locum, quaeque effecta habeat: iam quaeritur, *sitne iuris gentium*, *an iuris ciuilis*?

Distinguit Grotius inter *ius postliminii* ipsum, et eius limitationem.

Ius ipsum postliminii est iuris gentium, id est, vt nos interpretamur, moribus omnium gentium moratiorum receptum. Omni-

Omnibus enim visa sunt corpora libera in seruitutem per captiuitatem detensa recuperare pristinam libertatem, si ad fines patriae rediissent.

Sed ius ciuile aliquid et detrahit et addit huic communi omnium gentium principio.

1. Detrahit aliquid, dum hoc iure excludit.

a) Transfugas, in poenam. Nec enim digni erant beneficio rei publicae qui rem publicam deseruerant. *L.* 19. §. 4. *D. de capt. et postl.* Nec intererat, transfuga esset sui iuris an filius familias; nam nec hic reuersus in patriam potestatem redibat, quia hostis erat rei publicae, et disciplina castrorum antiquior esse debebat parentibus Romanis quam liberorum caritas. *L.* 19. §. 7. *eod.*

b) Redemtos ab hostibus, qui non prius iure ciuili pristinam libertatem recuperant, quam λύτρον ei, qui se redemit, restituerint, sed illi interea seruire tenentur. Sed id 1. introductum, vt eo faciliores essent ad redimendos captiuos, si scirent, se pecuniam non amittere. 2. Seruitus haec fuit moderatior, quam aliorum seruorum, quia erant statu liberi. 3. Ex *L. vlt. C. de postl. reu. redemt.* durat quinquennium. 4. Amittitur, si forte durius habeat redimens redemtum. Quae leges tamen non sunt Iustiniani, sed Honorii et Theodosii. *num.* 2.

2. Augent etiam Leges ciuiles *ius postliminii*, prout iure gentium receptum est, eique aliquid addunt,

a) Dum illud, quod apud gentes de personis statutum, producunt ad res postliminio receptas. *num.* 3.

b) Dum fingunt, numquam illum in captiuitate fuisse. Fictiones enim non sunt iuris gentium, sed ciuilis. Vid. ANT. DADIN. ALTESERRA *de fictionibus iuris.*

c) Dum ex hac fictione colligunt, recuperari non solum iura quae iam illo tempore, quo reuertantur, supersint, sed et quae antea habuerint, cum caperentur, e. g. bona vsucapta.

d) Dum lege Cornelia nouam fictionem inuexit, fingens, eos, qui in captiuitate decesserint, in ciuitate mortuos esse. Inde enim collegerunt, bona et iura eius deuolui in successores, siue testamentum exstet ante captiuitatem conditum, siue ab intestato succedere velint.

Haec omnia ex iure ciuili esse, nemo non videt.

§. 11.

§. 11.

num. 1. Iam ad res singulas progreditur auctor, et quaerit, *in quibus locum habeat ius postliminii, et quatenus illi locus sit?*

1. Quaerit de *seruis* et *ancillis*. Serui iure Romano erant res. Res ad nos reuersae in dominium redeunt. Ergo et serui. Nec obstat

a) Eos ab hoste fuisse alienatos. Emtores enim aliud ius habere nequeunt, quam quod venditores in eos transferunt. Atqui si in potestate hostium mansissent, locus fuisset *iuri postliminii*. Ergo etiam ei locus est, si sunt alienati.

b) Eos esse manumissos. Illa enim manumissio effectum habet ratione manumittentium hostium, non ratione prioris domini, qui merito nullum iudicat, quidquid hostis fecit in re sua.

num. 2. c) Seruos ad hostes transfugisse. *L.* 19. §. 8. *D. de capt. et postl.* Quamuis enim 1. aliud obtineat in filiosam. ratio tamen differentiae in promtu est. Nam filiusfam. est membrum rei publicae, adeoque transfugiens hostilem animum declarat, adeoque indignus fit beneficio. Seruus contra est res. 2. Filiusfam. si *iure postliminii* vtitur, beneficio fruitur; seruus autem reuersus nullum capit beneficium, (sit enim seruus) sed domini est hoc beneficium.

num. 3. d) Seruos ab alio esse redemtos quam a domino. Nam et hic redimens tamdiu seruum possidet, donec ei pretium a domino fuerit restitutum.

§. 12.

2. Quaeritur *de populis in seruitutem retractis, an ii iura recuperent priora iure postliminii?*

Distingu. an prior princeps eos receperit, vti Hungaros imperator tamquam rex Hungariae sensim e Turcarum potestate liberauit: et tunc in recuperantis principis potestatem redeunt, et merito iura sua recuperant, nisi sua culpa in hostium potestatem peruenerint.

An vero tertius eos receperit, veluti imperator Siciliam a Duce Sabaudiae amissam. Tunc socius illam recipiens debet dispicere, quid leges societatis vel foederis exigant. Si enim ita cautum est, vt prouinciae receptae priori domino restituantur, iis parendum est. Sin minus, eas retinet socius victor, donec

donec ſibi de ſumtibus ſatisfactum ſit. Hinc facile redditur ratio, cur Angli et Belgae Brabantiam, Flandriam, Hannouiam reſtituerint imperatori; imperator autem Siciliam non reſtituerit Sabaudo, ſed ſibi eam retinuerit.

§. 13.

Quaeritur 3. *de agris, qui iure poſtliminii omnino a priore domino recipiuntur, ſimul ac hoſtes expulſi.* num. 1.

Hic ergo ager rediiſſe fingitur ad fines noſtros, ſi expulſis hoſtibus fines vltra agros occupatos protulimus. Nobile eſt exemplum Iuſtiniani imperatoris qui, pulſis ex Italia Gothis agros a Gothis poſſeſſos prioribus dominis addixit, quamuis per plures quam centum annos eos poſſediſſent hoſtes.

Ex eo autem ſequitur, vt et iura rebus iſtis vel agris inhaerentia ſimul redeant ad priorem dominum. Hinc reuiuiſcunt ſeruitutes, vſusfructus, pignoris ius. num. 2.

Ratio eſt, 1. quia acceſſorium ſequitur ſuum principale. 2. Quia iure poſtliminii res in priorem ſtatum redit. 3. Quia fingitur rem numquam in hoſtium poteſtate fuiſſe.

§. 14. 15.

Quaeritur *de rebus mobilibus, an et in iis locus ſit iuri poſtliminii?* Hic Grotius tempora diſtinguit. num. 1.

Iure veteri diſtinguebatur inter res, quae ad bellum pertinent, et aliam ſupellectilem, quam in caſtris vel in vrbibus occupatis hoſtis abſtulit.

De poſterioribus negabatur, quod poſtliminii ius habeant. Hinc capta hoſti tamquam praeda adquirebantur, ab hoſtibus vendita emtoribus adquirebantur. A militibus noſtris recuperata non praeciſe priori domino reſtituuntur, ſed tamquam praeda vel imperantibus ceduntur, vel diuiduntur inter milites.

Circa res bello deſtinatas diſtinguebatur inter res maioris et minoris momenti. Maioris momenti ſunt naues bellicae, tormenta, equi; minoris arma et veſtes. Illae redibant ad priorem dominum. Hae minime. Ratio differentiae erat, quod fauore indigni videbantur, qui arma vel abiecerant, vel ea hoſti reliquerant. num. 2.

At quod ad ius nouum attinet, illud vix diſtinguit eo modo. Immo multis legibus plane aliud cautum, vt omnes res

mobiles iure postliminii destituantur etiam naues. Constitutiones Genuensium et aliorum populorum maritimorum reperiuntur in libro quantumuis pretii, qui vocatus Consulatus maris.

§. 16.

Iam sequuntur quaedam exceptiones. Nimirum, 1. *res hosti; antequam in praesidium eius peruenerint, ereptae, redeunt quidem ad priorem dominum, sed non iure postliminii.*

Ratio haec est. Quaecumque nondum ab hoste in praesidia sua adducta sunt, illa ne capta quidem intelliguntur. Quae capta non sunt, ea nec e dominio prioris possessoris exciderunt. Quae non exciderunt ex dominio prioris possessoris, ea nec postliminio indigent.

2. *Res a latronibus et piratis ereptae et recuperatae ad priorem dominum redeunt sine iure postliminii.*

Ratio est, quia piratae et latrones non gaudent iure belli; ergo nec bello adquirunt. Ergo, quibus a latronibus vel piratis aliquid receptum, non magis indigent iure postliminii, quam ii, qui res furtiuas sibi tamquam suas vindicant.

§. 17.

Attamen et hic ius ciuile potest aliud statuere. Exemplum attulit Grotius ex legibus Hispanicis, quae naues piratis ereptas non addicunt priori domino, sed capienti.

Similem Venetorum legem in annotatione subiecta recenset ipse Grotius.

Atqui videri hoc posset iniquum. Cur ergo id inuexere leges nauticae? Resp. vt eo magis omnes incitentur ad persequendos piratas, si videant, sibi praedam adiudicatam iri. Sane is cui nauis erepta est, plerumque non potest piratam persequi. Alii id nollent, si praedam domino restituere teneantur, et sic in tuto futura esset piratarum fortuna.

§. 18.

num. 1. Sub finem duplicem adhuc obseruationem subnectit Grotius, nempe I. *quod olim postliminii ius inter Romanos et externos populos, quamuis non hostes, locum habuerit*, e. g. Romanus naufragium faciebat in littore gentis exterae, non hostis. Homines nihilominus in potestatem gentis istius peruenisse videbantur, aeque

aeque ac res naufragorum. Si se in libertatem vindicassent, et ad fines redirent, iure postliminii gaudebant.

Quaenam ratio? Grotius eam deducit a pristina conditione Nomadum, populorum vagorum et incertae sedis, qui sibi in omnes peregrinos aliquid licere existimabant. Ergo hostes et peregrini olim parum differebant, quamuis nullum ferueret bellum. Et iam a Cicerone aliisque obseruatum est, hostem olim dictum, qui nunc peregrinus, veluti in 12. tabulis. *Aduersus hostem aeterna auctoritas esto.*

II. *Quod postliminii ius etiam esset inter foederatos, si ex iis aliquis apud nos seruiisset, et domum rediisset.* Sic sane censet AELIVS *L.* 7. *D. de capt. et postlim.* sed dissentit CICERO *de orat. l.* 1. nu. 2. 3.

Grotius distinguit foedera, an tantum veluti inducias contineant, qualia saepe superiore saeculo intercedebant inter imperatorem et Turcas, an perfectam pacem intendant, ita vt gens cum gente tuto negotiari possit, quale foedus iam est inter imperatorem et Turcas.

Priore casu locum habet *ius postliminii*, quia qui sine fide publica (*passeport*) ad gentem illam proficiscitur, in captiuitatem redigi solet. Posteriore cessat, quia ipsum cessat ius capiendi. Et iam intelligimus *L.* 5. *§.* 2. *D. de capt. et postlim.*

§. 19.

Sed quaeritur, *an haec iura* postrema *§.* recensita *etiamnum recepta sint?* Resp. distinguendum esse, quali cum gente nobis res sit.

Inter gentes humaniores tempore pacis cessat captiuitas: quod et Mahomedani hodie obseruare solent. Ergo nec opus est iure postliminii.

At barbarae nationes aduersus peregrinos, etiam non hostes, omnia sibi indulgent. Ergo et saepe in pace ius hospitalitatis violant, et peregrinos detrudunt in seruitutem. Quare his casibus merito seruatur *ius postliminii.* Vtilis haec doctrina Belgis, qui saepe et pacis tempore ab Algiriensibus, Tunetanis, Tripolitanis, Indis et aliis Barbaris patiuntur iniuriam.

CAPVT X.

MONITA DE HIS, QVAE FIVNT IN BELLO INIVSTO.

§. 1.

num. 1. QVid *hosti in hostem liceat* hactenus per partes ostendimus. Sed quum Grotius eam imbiberit sententiam, quod haec omnia permissa sint iure tantum externo, non interno: haec paullo adcuratius iam explicare, et exceptiones ac temperamenta quaedam commendare conatur iuris tam rigidi. Ergo hoc capite

1. Exponit, *quid pudor vetet vel permittat in bello?* §. 1. 2.
2. *Quid in bello iniusto fieri possit vel non possit?* §. 3. fin.
3. De reliquis iuribus temperamenta quaedam commendat capitibus sequentibus.

num. 2. 3. Aliud *leges*, aliud *pudor* prohibet. *Leges* quod prohibent, illud dicitur *iniustum*: *pudor* quod prohibet, *inhonestum* vel *indecorum* adpellatur. Si quis contra sanctionem legis facit, is punitur; qui contra pudorem, non punitur, sed improbus habetur. Leges enim improbos, pudor tantum viros bonos coercet. Potest id illustrari exemplo pactorum, fideicommissorum, quae ius ciuile permittebat violari, at non pudor et honestas.

Et hinc est quod Seneca *lib. I. de ira c.* 7. distinguat inter viros ad legem bonos, et vere bonos, inter ius ad officium, inter ea quae virtus exigit, et quae publicae exigunt tabulae. Priora ad iustitiam, posteriora ad pudorem et honestatem pertinent.

§. 2.

num. 1. Iam haec applicat bello, et demonstrat, hanc distinctionem etiam in bello obtinere. Nimirum ius strictum et leges permittunt omnia in infinitum aduersus hostes: non autem idem permittit pudor et honestas. Id variis testimoniis demonstrat Grotius veluti Senatus Romani in caussa Marcelli. Hic Syracusas destruxerat. Syracusani de crudelitate eius conquerebantur. Senatus

natus rem putabat cognitione dignam. Marcellus se iure belli defendebat. Non autem eam exceptionem admittebat senatus; nec putabat tantum inquirendum, quid iure belli liceret, sed quid victi pati meriti. Alia addit testimonia Aristotelis, et Thucydidis, quae eodem fere redeunt.

Sed et ad ICtos prouocat, qui ideo captiuitatem bellicam modo ius vocant, modo iniuriam, *L. 19. pr. D. de capt. et postl.* Eodem modo loquuntur Liuius, Dio Chrysostomus, Lactantius. Quaeritur ergo, quid de hac doctrina sentiendum? Resp. negamus nos, ius belli tantum esse externum, non internum. Et iam supra ostendimus, haec si vera essent, tunc neminem salua iustitia bello interfuturum. Immo ne salua quidem conscientia quemquam tunc bella gesturum, quum tamen et ius naturae bella confirmet, et ipse Deus tamquam summus Iudaeorum imperans bella gesserit. *num. 1.*

Sed tamen vera est altera Grotii distinctio. *Nec negari potest, aliud prohibere leges, aliud pudorem, etiam in bello.* Sic, e. g. *leges* permittunt, vt victos spoliemus, vt eos vita iuribusque priuemus: sed *pudor* tamen vetat saeuire in eos, qui arma nec gesserunt aduersus nos, nec gerent vmquam, e. g. feminas, infantes. *Pudor* vetat sine necessitate obtruncare ciues victos, incendere vrbes et aedificia, vastare terras, victos omnes in seruitutem abripere. Et hinc veteres gentes, quae sibi haec omnia in victos permiserunt, non quidem iniusti fuerunt, sed tamen aduersus pudorem et honestatem peccarunt.

§. 3.

Iam ad *bellum iniustum*, vbi quaeritur, *quae hosti in hostem liceant in bello iniusto?*

Respondemus cum Grotio nihil. Sed ante omnia hic videndum, quid sit *bellum iniustum?* Bellum dicitur *iniustum* vel ratione caussae, quia nulla adest caussa ad bellum sufficiens, sed bellum tantum geritur ex ambitione, libidine: vel ratione personarum, quia qui gerunt, non gaudent iure gerendi bellum, e. g. subditi, vel ratione modi, quia ita geritur, vt non satis humanitatis rationem habeant victores, vel ratione sollemnitatum, quia non est indictum. Nos hic *bellum iniustum* accipimus in duabus prioribus significationibus. Nam quod ad tertiam attinet, vi-

 ctor,

ctor, qui paullo durius consulit in victos, non contra iustitiam, sed contra honestatem peccat. Et postrema iniustitia plane tantum ex decoro est, non ex iusto.

At qui bellum gerunt sine caussa, vel quum sint personae, quae iure belli non gaudeant, de iis obseruanda regula: iis nihil in hostes licere. Vbi enim cessat caussa, ibi et effectus cessat. Atqui hic cessat caussa, bellum, (id nomen enim non meretur huius modi concertatio,) ergo et belli effectus cessant.

§. 4.

Iam videbimus consectaria ex hoc principio fluentia, quorum 1. est, quod *ad restitutionem omnium obligentur tam iniusti bellatores.* Ratio in promtu est. Vbicumque quis extra bellum alterum laedit et damno adficit, ibi committitur delictum. Hic vero vbi *iussu* bellum non geritur, aliquis extra bellum alterum laedit, et damno afficit, ergo delinquit. At ex delicto omni obligatio et ad poenam et restitutionem nascitur, ergo et ex hoc.

Quomodo tenentur autem? Ratione personarum omnes duces aeque ac milites, illi, quatenus iusserunt: hi ex ipso damno dato, et quidem, si actus sit diuiduus singuli pro rata, si indiuiduus in solidum, quod ex natura damni dati fluit.

§. 5.

num. 1. *Restitutio* vero *damni*, *quum vel aestimatione praestita fieri possit, vel ipsa re reddita in specie*, quaeritur *an praecise posterior requiratur, si res bello iniusto captae vel corruptae?* Adfirmat Grotius, modo culpa adsit. Casum enim nemo praestat, de dolo nemo dubitat. Id fluit 1. ex natura damni iniuria dati, vnde et culpam leuissimam vindicat lex Aquillia. 2. Quia id gentes inter se seruant, inter quas plerumque restitutio exigitur eorum, quae bello iniusto abrepta. Idque exemplo Samnitium probat Grotius.

num. 2. 3. Id illustratur exemplo contractus, vbi inaequalitas est; quae si enormis sit, datur remedium ex *l.* 2. *C. de resc. vendit.* et contractus rescinditur. Si id in contractu obtinet ex aequitate: quanto magis in bello iniusto, id est in delicto, vt alter alteri resarciat damnum, culpa sua tam iniuste datum?

Obiicitur, gentem, dum cum altera bellum iniustum suscipit et ei

ei illatum propulſat, videri donaſſe res bello captas. Sed abſurda ſane obiectio. Sic donatio enim haec vel expreſſa eſt, vel tacita, vel praeſumta. Non expreſſa, quia numquam hoſtis hoſti declarat, ſe ipſi, quae capturus ſit, donare; nec tacita, quia ſigna nulla adſunt, ex quibus colligatur huius modi donatio. Nam hoſtis potius hoſti praedam agenti reſiſtit, eamque recuperare ſtudet. Non denique praeſumta: quia donatio numquam praeſumitur. Nemo praeſumitur ſuum iactare, inquit lex etiam ciuilis.

§. 6.

Sed difficilior eſt quaeſtio, *an et is teneatur, qui praedam non ipſe hoſti ſurripuit, ſed detinet tamen?* Reſp. aut quaeritur an teneatur ad reſtitutionem ex delicto, an ex alio fundamento? Non tenetur ex delicto, quia ipſe nec bellum geſſit, nec damnum dedit, ſed rem ab alio iuſto forte titulo adquiſiuit. Sed ex alio tamen fundamento tenetur. Et ex quo vero? Quia poſſidet rem alienam. Qui praedam hoſti bello iniuſto extorſit, non factus eſt dominus, per §. 2. Ergo et dominium in alium nullo titulo transferre potuit. Si dominium non translatum eſt, poſſidens vero domino vindicanti tenetur ad reſtitutionem. *num.* 1.

Ex quo conſequitur, vt eodem iure vtatur hic poſſeſſor reſtituens, quo vtitur is a quo res euincitur. 1. Quemadmodum enim hic vindicanti tenetur rem reſtituere cum fructibus exſtantibus, ſed non cum perceptis, ita et hic qui praedam poſſidet, modo in bona fide ſit. 2. Quemadmodum poſſeſſor, a quo res euincitur, iure ſuo impenſas in rem euictam factas exigit, ita et poſſeſſor praedae. 3. Quemadmodum qui rem alienam bona fide poſſedit, plane non tenetur, ſi ea vel caſu apud ſe perierit, vel ſi ſine dolo malo alienata ſit, in tantum dumtaxat, in quantum factus eſt locupletior. Ita idem obtinebit in eo, qui praedam iuſto titulo adquiſiuit, et bona fide. *num.* 2.

CAPVT

CAPVT XI.

TEMPERAMENTVM CIRCA IVS INTERFICIENDI IN BELLO IVSTO.

§. 1.

mm. 1. 2. HActenus de *bello iniusto*: iam *de iusto*, de quo docet
1. *Non omnia licere secundum iustitiam internam.* §. 1.
2. *Quinam occidi possint?* §. 2.
3. *Quibus honestas parcere iubeat?* §. 3. fin.

I. *Non omnia* etiam *in bello iusto licere* victoribus, variis veterum testimoniis probat auctor. Nos argumenta quaerimus: 1. Quia res publica tota consideratur quidem tamquam vna persona, sed illa consideratio est fictio. Non autem possumus occidere, quos nobis fingimus hostes, quum non sint, vt infantes, feminas, cet. 2. Quia quod iudicia sunt in ciuitate, id bellum est in statu naturali. Quemadmodum ergo in illa iudex modum puniendo excedens peccat: ita et in hac victor, si modum excedet saeuiendo. 3. Quia non semper vincit, cui caussa est iustissima. Ergo vinci est infortunium, ob infortunium poenas dare nemo debet.

§. 2.

II. *Quis occidi potest salua conscientia?* Resp. Grotius, is, qui deliquit. Sed id nihili. Nititur enim falsa hypothesi, quam superiore libro destruximus, quod bellum in poenam geri possit.

Nos potius ita ratiocinamur. Bellum geritur vel defensionis vel iuris sui repetendi caussa. Quicumque ergo nobis periculum intentat, vel vi prohibet nos, quo minus nostra repetere possimus, is occidi potest iure defensionis. Inde sequitur, vt occidi possint,

1. Milites et duces hostium, quamdiu aduersus nos pugnant, non si deditionem fecerunt.

2. Qui hostium exercitus, classes, castra sequuntur, quamuis non sint milites, vt ministri ecclesiae, medici, chirurgi, tympanotribae, tubicines, calones. Hos enim distinguere a militibus

litibus inter praeliandum vix possumus. Si tamen agnoscuntur, seruandi sunt.

§. 3.

III. Vidimus *qui occidi possint*, iam *qui non possint?* Grotius eximit I. *eos, qui coacti sequuntur.* 1. Quia hi nihil peccent, adeoque ob solum infortunium puniri nequeant. Tales sunt ab hostibus nostris oppressi. Sic Romani obsidebant Athenas, quum Athenienses essent Romanis amicissimi. Tenebantur autem a Mithridate, hoste Romanorum. An non iniuriam fecissent Atheniensibus, si eos occidissent?

2. Quia sub aliena potestate sunt, non agunt suo arbitrio, sed iussu et coactione domini, saepe inuiti. Qui vero non suo arbitrio aliquid agit, non est auctor actionis, ergo nec potest poena affici. Id quod *hoc n.* 2. multis exemplis et testimoniis probat Grotius. *num.* 2.

Sed in eo cum Grotio facimus quidem, quod his hominibus, qui inuiti hostem sequuntur, parcendum sit, si id fieri possit commode. Sed Grotii rationes non sufficiunt, quia semper bellum sibi tamquam poenam concipit.

Nos dicimus. Qui nos occidere vult, eum anteuertere possumus, siue delictum in eo sit, siue non, e. g. si aggressor meus sit furiosus. Ergo hostes occidere possum, siue inuito siue sponte me occidere tentent, et exercitum hostilem sequantur. Si autem constet eos inuitos id agere, parcere possum, si iam victoriam reportaui, non in ipso praelio.

§. 4.

Hinc facile patet nullius hic momenti esse tractatum huius prolixissimae §. de variis delinquendi modis. *Alia*, inquit, *committuntur ab inuitis, tunc non delictum est, sed infortunium; alia a volentibus et scientibus, et tunc dicitur iniuria vel delictum, maleficium*, cet. *In aliis voluntas est mixta et auctor actionis, nec sciens et volens, nec plane ignorans dici potest.* Et id Aristoteles vocat ἁμάρτημα, peccatum. Id prolixo loco ex Aristotele illustrat Grotius. Nos tantum exempla quaedam ex eo et interpretibus eiusdem adiiciemus. Si quis fame vrgetur, vt aliquid surripiat esculentum, tunc id fit ab inuito, sine proposito peccandi, quamuis sciat, se surripere rem alienam. Ergo est actio mixta. Si quis ostium aperit, et patrem pene ad- *num.* 1. *n.* 2. 3. 4. 5.

ſtantem laedit, actio eſt inuita, quia nec ſciuit, nec voluit; adeoque infortunium. Si quis furtum deliberato animo facit, eſt verum delictum.

num. 6. Hanc differentiam etiam agnoſcunt leges noſtrae, *L. de poen. Delinquitur aut propoſito* (en delictum, vt latrones qui factionem habent,) *aut impetu*, (per actionem mixtam, e. g. per ebrietatem:) *aut caſu*, per infortunium, e. g. ſi telum venandi cauſſa emiſſum feriat hominem.

Quae caſu fiunt non ſunt delicta; quae impetu leuiora, quae propoſito grauiſſima.

num. 7. Diximus, quae impetu *leuiora* eſſe. Rationes ſunt 1. quia hic non eſt conſilium, ſed culpa. 2. Quia ea delicta quodammodo excuſat neceſſitas, cui natura humana non ſemper reſiſtere poteſt. Id quod variis teſtimoniis illuſtrat Grotius.

num. 8. Haec omnia recte, ſed quid ad rem? Inde ergo iam concludit Grotius, *occidere licere eos, qui ſponte arma corripiunt, non eos qui inuiti.* Hinc laudat Themiſtium, qui ducem expendere iubet, quid diſtent *iniuria*, *culpa* et *infortunium*. Hinc laudat Titum imperatorem, qui victis Iudaeis in criminis duces animaduertit re ipſa, in multitudinem verbis tantum. Hinc denique laudat Val. Flacci teſtimonium, vbi victor idem obſeruaſſe diſcrimen fingitur.

Haec omnia probanda, excepta vna hypotheſi, quod victor poenas ſumat a victis.

§. 5.

Parcendum II. *multitudini*, 1. quia ſaepe inuita bellum ſequitur. 2. Quia illa raro diiudicare poteſt belli iuſtitiam vel iniuſtitiam, ſed ea in re imperantis iudicium ſequitur.

Ita Grotius denuo ex hypotheſi. Nos diſtinguimus, an multitudo illa aduerſus nos pugnet, an non. Si prius, occidi poſſunt, non quia peccant, ſed quia nobis ius eſt defenſionis. Si non pugnant, ſed victoriam iam reportauimus, tunc parcendum iis dicimus, 1. quia infortunium miſeratione dignum, 2. quia iam nobis nullum ius defendendi, vbi nemo oppugnat; 3. quia et victor contra vtilitatem propriam ageret, ſi multitudinem victam occideret. Quis erit tunc, cui victor imperet?

§. 6.

§. 6.

Parcendum III. *iis quibus probabilis fuit arma arripiendi caussa.* Nam 1. difficile est diiudicare, vter hostium iusta caussa vtatur ? 2. Numquam principi deest color, quo caussam suam incrustet. 3. Errantes non merentur poenam. Hic denuo vberrima seges testimoniorum veterum, sed quae nil probant; sed illustrant. *nu. 1. 2. 3.*

Nos rem ipsam probamus, quia errare humanum est, sed rationes, quibus Grotius vtitur, non omnes admittimus, quia ius occidendi hostem non ex delicto eius est, sed ex iure me defendendi.

§. 7.

Parcendum saepe IIII. *ipsis nocentibus ex humanitate, modestia, magnitudine animi.* 1. Virtutes enim hae in victore maxime laudantur. 2. Pulcrum est se ipsum vincere. 3. Quia semper cogitandum, quam lubrico folio insistat fortuna, et quam facile eadem nobis contingere possint. Nota sunt hanc in rem exempla Adonibesek, Craesi, et aliorum.

Ea occasione merito inuehitur in Romanos, qui captiuos reges bellique duces occidere solebant, postquam eos duxerant in triumpho. Iste mos nec moraliter nec politice bonus. Non moraliter, quia repugnat clementiae, humanitati, non politicae, quia interest omnium ciuitatum, imperantes etiam hostes sacrosanctos haberi, et tam contumeliose non tractari, vt taceamus, eius modi morem hostes absterrere a deditione. Quis enim rex tam ignauus esset, vt non ad extremum halitum mallet pugnare, quam a carnifice mactari ?

Inde ergo recte colligit Grotius, *laudandam* etiam *in victore clementiam.* Pertinet huc insignis Ciceronis oratio pro M. Marcello, vbi eleganter docet, Caesarem hostibus parcendo maiorem consequutum gloriam, quam tot victoriis; et Xenophontis Cyropoedia, vbi docet, Cyrum tot Asiae prouincias non tam victoriis, quam clementia occupasse. *num. 4*

§. 8.

Danda V. *opera, ne innoxii homines occidantur casu.* Hinc 1. inculcandum militibus, vt inermibus parcant. Caesaris vox nota: *Miles parce ciuibus.* 2. Non temere et praeter necessitatem

iis vtendum mediis, e quibus innoxiis et nocentibus eadem immineat pernicies, e. g. veneno inficiendo fontes, cet. 2. Disciplina militaris stricte obseruanda, ne impune milites caedes; latrocinia, furta committere possint.

§. 9.

num. 1. Iam vt ad specialia perueniamus, *parcendum erit* VI. *pueris et infantibus*, 1. quia isti infra iram sunt, quia Deus ipse in bellis iis parcere iussit, *Deut.* 20, 14.

2. Obiici huic rationi posset *Num.* 31. vbi ne infantibus quidem parci vult Deus. Sed resp. Deus supremus arbiter vitae nostrae est, adeoque non est quaestio, quid ipse possit, sed quid hominibus promiserit. Gentes illas idololatricas internecioni destinauerat.

num. 2. 3. Quia ipse Deus misertus infantum. *Ionae* 4, 2.

4. Quod ius in hostes, vt diximus, descendit ex iure defensionis, defensio ex offensione imminente. Iam vero pueri et infantes nec volunt nec possunt nos offendere. Elegans dictum Camilli apud LIV. quum ludi magister pueros Faliscorum in castra eduxisset: *Non aduersus eam aetatem*, cet.

nu. 3. 4. VII. *Parcendum etiam feminis*, ob easdem rationes, 1. quia minus generosum, cum imbelli sexu bellum gerere, 2. quia ipse Deus *Deut.* 20, 14. iis parcere iussit, 3. quia ordinario non arma aduersus nos gerunt.

Et hinc omnino cessat haec regula, si ipsae virilia officia vsurpent, et armis se tueantur, veluti Amazones, et vt saepe feminae faciunt in vrbibus obsessis. Tamen et hoc casu, quia de salute sua sollicitae id agunt, parcendum iis est, parta victoria, quamuis aegre ferre non debeant si inter praeliandum occidantur.

§. 10.

num. 1. *Parcendum* VIII. *et iis, quorum genus vitae ab armis abhorret.* Quum enim defensio cesset, vbi offensio non metuitur; quis ferret saeuitiam in eos, qui de armis capiendis numquam cogitarunt. Tales sunt,

1. Qui sacra obeunt a quorum sanguine et feroces gentes abstinere consueuerunt, veluti Philistaei. 1. *Sam.* 10, 5. Cretenses, PLVTARCH. in *quaest. graec.*

2. Viri litterati,

3. Mo-

3. Monachi, et poenitentes. Hi omnes enim abhorrent ab armis, nec ea hostibus obuertere solent ordinario. *num. 2.*

Dico *ordinario.* Nam si et ea in re leges et consuetudines ordinis sui violent, inter praeliandum iure occiduntur. Non ignota sunt exempla episcoporum et cardinalium, qui ordines duxerunt in bello, de quibus singularis exstat, et perelegans tractatus CASP. ZIEGLERI, sub titulo *Clericus Miles*, item *Clericus Percussor.*

§. 11.

Parcendum porro VIIII. *agricolis.* 1. Quia hi ob genus vitae innoxium et simplicitatem raro distinguere possunt iustitiam vel iniustitiam belli. 2. Quia interest rei publicae ne agri inculti maneant et siluescant, id quod contingere oporteret, si occiderentur a victoribus.

Et hinc plerumque honestiores gentes in bellis proponere solent edicta, quibus rusticos fugientes domum reuocant promissa securitate, additisque minis de incendendis eorum pagis, nisi reuertantur.

Sed et hic tamen eadem locum inuenit exceptio, si armati aduersus nos procedant, tunc enim in praelio salua conscientia occidi possunt. Post victoriam iis parcendum.

§. 12.

Idem dicendum X. *de mercatoribus.* Ii duplices sunt, vel enim castra sequuntur, qui vocantur *marquetainers.* Isti si inter praelium occidantur, id sibi imputare debent, maxime quum plerumque sint milites, vel saltim ab iis tam accurate discerni nequeant, vel vitam stabilem in vrbibus et emporiis agant. His parcendum, 1. quia ab armis alieni, 2. quia aliis magis expositi forent militum iniuriis ob diuitias, quas possidere solent; 3. quia interest rei publicae vt commercia non pessumdentur, quo semel facto non facile ad pristinum florem redeunt.

§. 13.

Hactenus actum de illis, qui non nocuerunt: iam vero pergimus ad *eos, qui arma gesserunt*, inter quos praecipui sunt *captiui.* Quaeritur itaque, *an eos occidere possimus salua honestate?* Dicimus *salua honestate.* Nam quid ius strictum permittat, supra vidimus. *nu. 1. 2. 3.*

Et primo quidem obseruat Grotius, *omnes gentes honestiores abstinuisse ab occidendis captiuis.* Inter Graecos eminent exempla Pyrrhi et Alexandri M. qui se negabant bellum cum captiuis gerere; Agesilai, qui captiuos, non tamquam sontes puniendos, sed tamquam homines custodiendos dicebat.

De Romanis extant exempla innumera. Et laudat Tacitus duces Vespasiani, qui vltra aciem non saeuiebant.

De Ebraeis notabilis est quaestio Elisaei prophetae, 2. *Reg.* 2. *an tu, quos captiuos gladio tuo et arcu tuo abduceres, interimeres?* Talis est poene omnium gentium humaniorum persuasio.

§. 14.

Inde ergo sequitur, 1. *vt recipi debeant, qui se dedere cupiunt*, 1. quia sic finem suum sine sanguine adsequitur victor, 2. quia poenitentia et in hoste veniam meretur, 3. quia sic cessat offensio, ergo et defensio, quia hanc regulam gentes moratiores omnes probarunt.

num. 1. Quaeritur, *an idem in expugnatione vrbium obseruandum?* Pleraeque gentes olim distinguebant, an deditio statim fiat, priusquam aries muros pulsaret, an postea. Priore casu deditis parcebant, non item posteriore.

Sed hodie distingui solet, an vrbs insultu capiatur, an nondum factus insultus. Nam hoc casu deditio admittitur, sed quo diutius se opposuerunt, eo duriores accipiunt conditiones, salua tamen deditis vita et libertate. Sin insultus iam factus et expugnata vrbs, tunc non amplius de deditione cogitandum, sed victoris est, leges dicere victis.

Enimuero et hic humanitas et honestas iubet abstinere manus a victis, quibus ipsa fortuna sat poenarum irrogat.

§. 15.

Quaeritur, *an occidi possint, qui se sine conditione dediderunt?* Iure stricto eos occidi posse, supra dixerat Grotius, quia vita illis non promissa.

Sed aequius est, id negari. Nam qui deditos recipiunt, tacite iis vitam promittunt, adeoque si occidantur, id non solum honestati repugnat, ceu fatetur Grotius, quia vita illis non promissa, sed et iuri. Quis enim eo fine se dederet, vt penes victorem velit esse arbitrium, velitne se mactare, an viuum seruare?

ſeruare ? Quis non potius pugnans moreretur ? Si vero is finis non eſt ſe dedentium, ſed vt conſeruentur, ſane victor dum deditos recipit, in hunc finem videtur tacite conſenſiſſe.

§. 16.

Solent hic nonnulli, qui de iure belli ſcripſerunt, exceptiones quaſdam addere, quarum num. 1.2.

1. Eſt, *ſi ius talionis vel vltionis id exigat* : e. g. *hoſtes deditios noſtros occiderunt, ergo et nos poſſumus.* Reſp. 1. non hic quaeri quid fiat, nec quid iure ſtrictiſſimo fieri poſſit, ſed quid honeſtas permittat. 2. Ius talionis locum tantum habere inter eaſdem perſonas. 3. Idem pertinere tantum ad delicta, de quibus in bello non eſt quaeſtio.

2. Excipiunt caſum, *ſi ex hac ſeueritate ingens vtilitas ſperetur*, veluti *ſi hoſtes terrore afficiuntur, vt eo facilius a noſtris manus abſtineant.* num. 3.

Sed reſp. 1. non omne, quod vtile, honeſtum eſt. Vtilitas ius non tribuit occidendi, alias et latro excuſari poſſet. 2. Iſte terror hanc vtilitatem certe non promittit, ſed hoſtes ſaepe eo obſtinatiores facit.

3. Excipiunt, *qui obſtinatius in partes ſuas ferebantur.* Sed id quoque falſum, 1. quia cauſſae belli plerumque ſunt dubiae, 2. quia ignoſcendum naturali amori in patriam et principem vel rem publicam, 3. quia fides laudem potius meretur, quam ſupplicium. num. 4.

4. *Si clades magna anteceſſerit*; *tunc enim dolorem excuſare vltionem.* Reſp. qui iure ſuo vtitur, nemini facit iniuriam. An iraſcemur hoſti, quod nobis cladem intulerit ? An ideo ſaeviemus in captiuos, quia nos paullo ante ſuccubuimus ? Siccine illi poenas dabunt ignauiae noſtrae, vel ſaltim infortunii. num. 5.

§. 17.

Illuſtrat Grotius exemplo *delictorum.* Si multitudo delinquentium eſt nimia, parci illi ſolet. Et hinc ſi e. g. totae legiones peccarint, e. g. ſeditionem moliendo, decimus et viceſimus quiſque ſorte duci ſolet ad ſupplicium.

Si id in delictis fit, quanto magis in bello, vbi captiui nullius delicti rei ſunt ? An non ipſa multitudo iis eſſet praeſidio.

§. 18.

§. 18.

num. 1. Grauior est quaestio *de obsidibus*, *an ii occidi possint*? Obsides sunt, qui veluti pignori dati sunt in securitatem pactorum.

Iam veteres, si hostis pacta violasset, obsides occidebant. Id vero fieri iure posse recte negat Grotius.

1. Quia nemini est ius in vitam suam, adeoque et nemo se ea lege potest pignori dare, vt occidendi facultatem det hosti.

2. Quia nemo potest supplicio adfici, nisi ob delictum proprium, quale hic nullum est.

nu. 2. 3. 3. Quia obsides plerumque inuiti dantur.

Obiiciunt cum Menochio, valere tamen huius modi conuentionem, si moribus confirmetur. Resp. Mores rem in se iniustam iustam facere nequeunt, sed tantum impunitatem tribuere, de qua iam non agitur.

§. 19.

Denique concludit Grotius, Christianos decere ab omni inutili sanguinis humani effusione abhorrere. Et recte quidem, quia 1. ipsi Deo sanguis humanus tam pretiosus est, 2. quia vita semel erepta restitui nequit, 3. quia caritas Christianorum veluti propria esse debet. Caritas autem non saeuit, non irascitur, non occidit, maxime sine ratione.

CAPVT XII.

TEMPERAMENTVM CIRCA VASTATIONEM ET SIMILIA.

§. 1.

num. 1. Vastatio veluti proprium belli effectum est.

Vastantur vrbes, agri, prouinciae. Quaeritur *an iuste?* Grotius ostendit, non nisi tres esse caussas, ob quas excusari possit rerum alienarum corruptio.

1. Necessitas, ipso iure naturae concessa; e. g. si gladium adgressoris quis frangat, vel in amnem proiiciat.

2. Debi-

2. Debitum aliquod antecedens, in quod posset res perdita imputari, e. g. in repressaliis.

3. Delictum ob quod poena infligitur. Sed hic tamen proportionem aliquam inter delictum et poenam obseruandam putat Grotius, quemadmodum in casu restitutionem deberi existimat. Neutrum recte, quia vbi delictum non est, restitutio cessat, et proportio inter poenam et delictum locum tantum habet inter personas diuersas.

Hae sunt caussae iustificae, ob quas res aliorum corrumpi possunt: sequitur caussa impulsiua. Vbi regula: *Non debet quis ad id extremum prouolare, nisi vtilitas quaedam suadeat.* Talis est

1. Si videamus ea ratione bellum citius finitum iri.

2. Si res hosti subtrahamus, quibus nos impugnare posset.

3. Si res seruari melioribus vsibus non possint, sine periculo quod hostis eas occupaturus sit.

Ergo non ferenda *vastatio* ex solo odio, crudelitate, et sine omni ratione suscepta.

§. 2.

Ex eo ergo deciditur quaestio, *quando abstinendum sit a vastatione*, de qua §. 2-7. Respondet Grotius, *excipiendos quosdam casus et quasdam res.* Videbimus prius de *casibus.* *num.* 1.

Primus est, *si res nobis fructuosa sit, nec in hostis potestate.* Hinc abstinere Deus iubet ab 1. arboribus frugiferis, agris frugiferis. Nam 1. iis hostis non fit fortior, 2. ita impugnamus posteritatem, immo et 3. nos ipsos, si hostili terra potituri sumus.

Eadem est ratio 2. animalium quorum in bello nullus vsus, *num.* 2. 3. aedificiorum, 4. esculentorum et potulentorum. Cui bono enim cum his bellum geramus?

Sed tamen haec omnia tam crude non accipienda. Aut bellum gerimus, aut reportauimus victoriam. Si prius, tunc si videamus hostem arboribus, agris, animalibus frui, et inde victum et commeatum habere, vel aedificiis eum vti ad munitiones, quis neget ea exscindi posse? Sane ne quidem tempore pacis obligor ad id, quod mihi nocet et alteri prodest, quanto minus in bello?

num. 3.4. At si de victoria sit quaestio, tunc facile largior, iniustissimam esse rerum hostilium deuastationem, 1. quia tunc nulla cogit necessitas, 2. nulla vtilitas suadet, 3. immo in nos ipsos tunc saeuimus, qui fructum iam ex rebus illis capere possemus post victoriam.

Obiiciunt hic denuo bella cum Cananaeis gesta, *Iof.* 6, 2. *Reg.* 3, 19. vbi Deus ipsas res corrumpi iussit. Sed quod ex supremo Dei in res omnes dominio fluit, id ad homines non posse adplicari, iam antecedente capite diximus.

§. 3.

num. 1. Abstinendum, 2. *si spes sit celeris victoriae.* Tunc enim vt dixi res non alienas, sed suas futuras perderet victor. Addantur elegantia dicta Alexandri et Croesi.

Sed hoc monito non admodum opus est, cum propria vtilitas facile vnumquemque permoueat, vt res hostium superatorum non corrumpat, sed abripiat.

§. 4.

Tertia Grotii exceptio est, 3. *si res aliunde habeat, quo se sustentet, e. g. si mare vel fines alii pateant.* Nam

1. Tunc frustranea esset vastatio, qua hostis ad famem non adigitur.

2. Maiorem fructum capere possumus, si agros tutos praestemus, iisque imponamus certum tributum. Quod in vltimis bellis fere vbique obseruatum est.

nu. 2. 3. 4. 3. Ita moribus aliarum gentium receptum, vt apud Indos, Persas, Graecos, et hodie Europaeos humaniores tantum non omnes. Ex quo consensu Gentium Grotius quidem suo more ius gentium arguit: sed nihil ille consensus probat, nisi morem hunc pluribus gentibus placuisse.

Melius *n.* 4. a minore ad maius concludit, si gentes profanae religioni deditae tam humanae fuerunt, multo magis id decere Christianos.

§. 5.

Abstinendum a vastatione, 4. *si res ad bellum fouendum nullius sit vsus, tales statuae, imagines, horti, aedificia elegantiora.* Ita enim nec debiliorem hostem reddimus, nec nos fortiores.

Meretur hic conferri Rhodiorum oratio, et quantam inuidiam

diam id superiore bello conflauit Gallis, quod Sabaudiae Ducis hortos et palatia voluptatis caussa aedificata sine ratione corruperint.

§. 6.

Hactenus de *casibus*: iam de *rebus*, *quas vastationi exemtas esse decet*; quales sunt, *sacris vsibus destinatae*.

Sunt qui id negant. Aiunt enim falsum et superstitiosum esse, quod quae iura asserunt, res has esse nullius, diuini iuris, sacras: reuera enim esse vel publicas vel vniuersitatis, a quibus nulla ratio nos iubeat abstinere.

Sed hic pro rebus istis militat, 1. quod sint innoxiae, 2. quod earum deuastatio cum scandalo coniuncta, 3. quod videtur ea contumelia in cultum ipsum redundare. *nu. 2. 3.*

Accedit consensus gentium, tam gentili superstitioni addictarum, Graecorum, Romanorum, Gallorum, quam Christianorum, inprimis Francorum: ex quibus saltim id fluit, humanitatem hanc semper placuisse gentibus honestioribus.

Enimuero distinguendum tamen, 1. an res vere sacris vsibus destinatae nec ne. Sic enim innumeri thesauri quos conuasant Pontificii non sunt res sacra. 2. An pertineant res ad ecclesiam, an, quod fit, priuati eas ibi deposuerint? 3. Sitne hostis eorumdem sacrorum ac nos, nec ne? Hinc Franci Saxonum profana delubra, statuas, simulacra violarunt. Et notum est Christiani Ducis Brunsuicensis scomma, qui in bello tricennali capta Paderborna, quum duodecim statuas argenteas apostolorum reperisset, eas conflari et pecuniam inde fieri iussit, addita ratione, apostolis non delitescendum esse Paderbornae, sed eundum in mundum vniuersum.

§. 7.

Eiusdem generis sunt *res religiosae*, id est, *sepulcra*. Nam quamuis profana sit persuasio, ea esse loca religiosa, quum nos nullos Deos Manes statuamus, 1. vastatio tamen sepulcrorum nullam habet iustam rationem. 2. Redundat ea contumelia in ipsos mortuos, quorum honori destinata sunt, et quibuscum bella gerere, plus quam stolidum est. *num. 1. 2.*

Hinc iure reprehensa Gallorum insania, qui capta Spira sepulcra imperatorum veterum violarunt, ipsaque ossa eiecerunt, et cineres. Humaniores sane ipsi gentiles, quorum testimonia et exempla gregatim suo more adducit Grotius. Nos addimus te-

ſtimonium Caroli V. qui quum Wittebergam cepiſſet, et miniſtri ſuaderent, vt Lutheri corpus paullo ante ſepultum effodi curaret et comburi, reſpondit, Lutheri cadaueri ſe non iraſci, animam vero iam coram tribunali Dei rationes actuum ſuorum redditurum.

§. 8.

num. 1. Quemadmodum autem et ſaluberrimae admonitiones parum ponderis habere ſolent, niſi inſignis inde vtilitas effulgeat, hinc Grotius iam vſum inſignem huius modi moderationis addit ſub finem huius capitis.

1. Ita eripitur hoſti magnum telum, *deſperatio.* Ea magis armat hoſtes, quam copiae et gladii. Exemplum Numantinorum notum eſt.

num. 2. 3. 2. Ita magnam prae nobis ferimus fiduciam de victoria. Id quod et fortiores reddit milites noſtros, et hoſtes tardiores.

3. Faciliores hoſtes erunt ad deditionem, ſi moderationem victoris videant. Ita Cyrus, ita Caeſar pleraque occupauit.

num. 4. 4. Maximus autem fructus eſt tranquillitas conſcientiae, cuius praecipue rationem habere decet Chriſtianos principes et res publicas. Ipſos gentiles nonnumquam morſus conſcientiae ſenſiſſe legimus, ſi in vaſtandis vrbibus et terris modum exceſſiſſent, veluti Alexandrum captis Thebis: quanto minus Chriſtiani conſcientia feret eam crudelitatem, maxime in alios Chriſtianos exercitam?

CAPVT XIII.

TEMPERAMENTVM CIRCA RES CAPTAS.

§. 1.

num. 1. IN bello et res hoſtium capi ſolent: vnde quaeritur, *an permittenda ſit* illa *rerum hoſtilium occupatio?* Si de iuſto quaeritur, ipſe Grotius iam ſupra id conceſſit: aliud eſſe exiſtimat de honeſto reſpondendum. Hinc duas tantum cauſſas eſſe exiſtimat, ob quas in bello abripi poſſint res hoſtiles:

1. Si

1. *Si nobis hostis aliquid debeat, quia hoc et in pace licet.*

2. *Si securitas nostra id exigat*, e. g. *si arma, pulverem pyrium cet. intercipiamus.*

Debitum iterum duplex, vel ex pacto, vel ex delicto. Ex vtroque res intercipi posse hostiles, sed obseruato tamen discrimine, quia ex pacto debitum et subditorum tamquam fideiussorum bona obliget: ex delicto autem id non procedere. num. 1.

§. 2.

Nam *quod ex delicto debetur, siue ad restitutionem siue ad poenam tendat, a solo delinquente repeti debet.*

1. Quia poena est obligatio odiosa, nec adeo per interpretationem extensiuam ab alio, quam delinquente exigi potest.

2. Obligatio ex pacto in bonis est. Ergo et vicariam admittit praestationem, obligatio ex delicto in bonis non est.

3. Quia poena est malum passionis, quod infligitur ob malum actionis a superiore. Ergo tertius puniri nequit, qui non commisit malum actionis.

§. 3.

Quod ex debito debetur, ad illius satisfactionem et res hostium; tum imperantis, tum subditorum occupari posse iam concessit Grotius. Sed quum debitum vel ante bellum natum sit, vel durante bello: de illo nemo dubitat, quin ob id res hostiles occupari queant; de hoc autem quaeritur, an et ob id liceat?

Et id recte adfirmatur. Nam tunc aliquid solutum intelligitur, quando mihi satisfit de eo, quod debetur, vt nihil debeatur amplius.

Iam vero si e. g. Galli nobis debeant millena millia, expendimus, in eoque bello occupauimus res hostiles millenorum millium, tunc sane nobis non est satisfactum, quia tantum impendimus, quantum cepimus.

Ex quo consequitur, 1. vt capta in bello non compensentur cum debito principali, sed cum impensis et sumtibus bellicis.

2. Vt si nihil ceperimus, bello finito non solum debitum principale soluendum, reddendumque sit, verum etiam ea pars, quae iniustum bellum gessit sumtus belli restituere teneatur.

3. Vt etiam in bello iusto non solum tantum hosti iuste eripi possit, quantum nobis debetur, sed et quanti sumtus belli sunt.

§. 4.

Hactenus *quid* et *iure stricto et ex honestate liceat*, vidimus: iam *quid caritas permittat*, videndum. Ea de iure suo aliquid remittit, et non considerat, quid hostis mereatur, sed quid Christiano dignum sit. Idque probat

1. A minore ad maius, exemplo fideiussoris priuati. Si creditor iure stricto vsus fideiussorem pauperem ad extremum vsque numum excutit, iure quidem stricto vtitur, sed id miserum est, dum nihil in rem fideiussoris versum sit. Quanto miserius, rem publicam excutere subditos alienos ob debitum principis?

num. 2. 2. Illi, quos excutimus, subditi alieni difficilius carebunt re sua, quam nos debito. Caritas vero iubet, ne magno alterius detrimento locupletiores fiamus. Vnde laudatur a Xenophonte Cyrus, quod praedam agentes milites represserit, eosque humanitatis rationem habere iusserit.

num. 3. 4. 3. A natura fideiussionis. Fideiussor tenetur in subsidium, si spes non sit, nos res nostras a debito principali recuperaturos. Atqui, quamdiu bellum gerimus, spes est, nos res nostras ab ipsa re publica debitrice, vel principe debitore recuperaturos. Ergo ad haec extrema non prouolandum, vt subditos tamquam fideiussores pro debito imperantium excutiamus.

4. Addit Grotius varia huius humanitatis exempla: veluti Romuli, et Alexandri M. qui quum profanae religioni fuerint addicti, merito in ruborem dant principes et res publicas Christianas, quibus multo sanctior praescripta est lex caritatis.

CAPVT XIIII.

TEMPERAMENTVM CIRCA CAPTOS.

§. 1.

num. 1. Circa *captiuos* supra vidimus duplex ius introductum esse, moribus gentium. Aliae gentes *captiuos* seruos faciunt, aliae *captiuos* salua libertate detinent quidem, sed restituunt soluto pro iis lytro, vt gentes Christianae fere omnes. Iam in vtroque iure temperamenta quaedam obseruanda monet, et quidem

1. *Circa*

1. *Circa captiuorum ſeruitutem.* §. 1-8.

2. *Circa captiuos non ſeruos.* §. 9.

Seruos quod attinet, diſtinguit Grotius inter id, quod licet *iuſtitia externa*, id eſt, vt impune ſit; quidque *iuſtitia interna*, vt ſalua iuſtitia fieri poſſit. num. 1.

Iuſtitia externa permittit, vt indiſtincte omnes captiui in ſeruitutem redigantur, ſi ſemel huius modi mos inuectus ſit.

At *interna* iubet perſonas diſtinguere, ſintne vere hoſtes, nec ne. Hinc ſalua conſcientia vix capi et in ſeruitutem detrudi patitur 1. feminas, quae ſe armis non defendunt, 2. infantes et pueros, 3. agricolas et turbam imbellem, 4. eos, qui coacti caſtra ſequuntur. Quale diſcrimen et a Philippo Macedone obſeruatum, laudat Demoſthenes, cuius locus apud Grotium.

§. 2.

Eadem *iuſtitia interna* obſeruanda circa ſtatum captiuorum. num. 1.
Nam 1. non ex delicto in ſeruitutem incidunt, ſed ex infortunio. 2. Pares ſunt huius modi captiui iis, qui ſe pro debito ad perpetuas operas creditori addicunt. Ex quo ſequitur,

1. Vt miſericordia potius, quam odio digni ſint.

2. Vt benignior eorum debeat eſſe ſeruitus, quam eorum, qui ex delicto in ſeruitutem inciderunt.

3. Vt nihil domino capienti debeant, quam operas perpetuas pro alimentis, adeoque eiuſdem conditionis eſſe debent, ac mercenarii noſtri ſerui et ancillae. Quod et Deus inculcat. *Deut.* 15, 18. 40. 53. et Paullus *Coloſſ.* 4, 1. nu. 2. 3.

§. 3.

Ex hoc principio patet, *non omnia quae in huius modi ſeruos licent, etiam honeſta eſſe.* Sane iure ſtricto externo conceditur ius vitae et necis in ſeruos, ceu ex *tit. Inſt. de his qui ſui vel al. iur. ſunt*, patet. An vero id et honeſtas permittit in ſeruo ab hoſtibus capto? Neg.

1. Quia vt §. 2. demonſtratum, eſt mercenarii inſtar. Mercenarios occidere nefas eſt.

2. Quia ius vitae et necis eſt veluti domeſtica iuriſdictio. Iuriſdictio autem, etiam publica, non eſt promiſcue occidendi licentia, ſed animaduerſio in facinoroſos.

3. Quia

3. Quia aequum est delicta priuata non capitali supplicio, sed castigatione moderata expiari.

§. 4.

In ista quoque *castigatione multum differt iustitia externa et interna.*

Iustitia externa Romanis et aliis gentibus omne truculentiae genus permittebat, vt possent totos virgarum fasces in tergo serui frangere, eum per integras noctes e manibus suspendere, pedes ponderibus immensis onerare. Qua de re MEVRSIVS *in Auctario elegantis libelli de Gloria* permulta erudite disserit.

At *iustitia interna* exigit castigationem moderatam, 1. vt ratio habeatur delicti, 2. virium serui, 3. vt eius sanitati parcatur, 4. ne voluptas capiatur ex eius dolore, siquidem haec omnia inhumana sunt.

§. 5.

nu. 1. 2. Porro seruus debet operas, et quidem iure stricto qualescumque. At iustitia interna, et conscientia et hic iubet rationem humanitatis habere.

1. Ne perpetuis et continuis laboribus opprimatur, e. g. nec die solis ipsi ad quietem et cultum diuinum concesso.

num. 3. 2. Ne domini obliuiscantur, se esse patresfamilias, seruos esse pueros.

3. Vt rationem habeant virium, pristini status, artis ac aetatis serui capti. Hinc iniquum esset captum belli ducem detrudere ad harenam, vel culinam, iisque operis eum fatigare, quibus numquam adsueuit.

§. 6.

num. 1. Eadem *iustitia interna* iubet, *vt alimenta sufficientia concedantur seruo.* Est enim instar mercenarii. Immo ipsa aequitas iubet, vt quo plus operarum a seruis exigimus, eo liberalius alimenta iis adsignemus.

Hinc Romani adsignabant seruis suis in mensem quatuor modios frumenti, et apud Orientales certae librae panis et carnis in diem. Vnde et eleganter quidam interpretantur quartam precationem orationis dominicae: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*

Humani-

Humanitas porro exigit, *vt* huiusmodi *seruo peculium relinquatur.* Tale erit nu. 2. 3.

1. Si quid fecit, quod seruilis officii modum excedit, et inde praemium tulit.

2. Si quid ex demenso suo, genium defraudans comparsit.

Sed tamen eatenus manet peculium, quod 1. seruus in eo nihil potest contra domini voluntatem, 2. quod in casu necessitatis dominus eo ipse iure vti potest.

Humanitas iubet, *vt summi imperantes* huiusmodi *seruorum curam suscipiant, neque eos a dominis intolerabili iniuria affici patiantur.* Hinc apud Graecos licita erat proclamatio ad venditionem. Apud Romanos serui inhumanius tractati apud Praefectum vrbi poterant conqueri: *L. 1. D. de off. praef. vrb.* poterant ad statuam principis confugere. Et tunc cogebantur domini inhumaniores seruos bonis conditionibus vendere. §. 2. *Inst. de his qui sui vel al. iur.* num. 4.

Denique aequitas iubet, *vt huiusmodi serui, si frugi fuerint, tanto citius manumittantur.* Seruus enim aliud praemium nullum ferre potest, non honores, qui in seruum non cadunt, non diuitias, quia sibi nihil adquirit. Quum vero omnis virtus praemium mereatur, nihil sane aequius est, quam vt seruus, qui liberaliter seruiuit, a domino manumittatur. num. 5.

§. 7.

Quaestio incidit, *an* et *fugere* huiusmodi *seruo liceat*? Negat id Grotius: et quidem ex ea ratione, quia ex conuentione debet operas. Perinde enim est, ac si cum victore pactus esset, *serua mihi vitam, et ego tibi operas praestabo.* Si vero fugeret, iam ageret contra pactum, adeoque contra ius naturae.

Sed potest tamen obiici, vix posse fugam hanc quasi delictum reprehendi aut damnari. Nam 1. praeter delictum qui in infortunium incidit, is potest quocumque modo se inde expedire. 2. Pactum illud per ipsam naturam non potest aliter explicari, quam, quod se seruiturum promittat captiuus, quamdiu seruus futurus, nec libertatem recepturus sit. Et hoc ipse supra fassus est Grotius *lib. III.* c. 7. §. 6. vbi hanc quaestionem plane aliter soluit.

§. 8.

num. 1. 2. Porro et id iubet humanitas, *vt posteris* huiusmodi *seruorum parcatur, neque illi in eandem detrudantur seruitutem.* Id probat ex fundamento huius iuris, quod posteri eorum qui ex delicto ad mortem condemnati fuissent, non futuri fuissent in rerum natura. Sed id negat in bello captos quadrare, qui capiuntur tamquam obligati ex debito ciuitatis, ceu iam diximus. At nondum nati ciuitate obligari non potuerunt. Ergo nec possunt in seruitutem detrudi.

Sed hic quidem non adeo accurate ratiocinatur Grotius. Nam 1. si pater huiusmodi vernae fuisset in bello occisus, nec a victore seruatus, ipse quoque non fuisset in rerum natura futurus: adeoque idem fundamentum adest.

2. Nec adeo crude dici potest nondum natos obligari non posse. Quid enim frequentius inter res publicas et priuatos, quam vt obligationes concipiantur pro se et posteris? Ergo si semel admissum est principium, quod serui liberi et ipsi serui sunt: non video, quomodo liberi dici possint captiuorum liberi.

§. 9.

num. 1. Altera capitis parte quaeritur *de iis, qui capti non detruduntur in seruitutem, sed detinentur donec dato lytro redimantur.* Hic humanitas suadet,

1. *Vt captiui eiusdem conditionis permutentur.*

2. *Vt deficiente permutationis occasione redimantur.*

3. *Vt pretium non ita intendatur, vt captiuus deinde egere cogatur.* Et hinc fit, vt inter gentes humaniores iniri soleat pactum, quod vocatur *un Cartel*, quo exprimitur, quantum vnusquisque secundum ordinem et conditionem suam soluere pro lytro debeat. Gregarius plerumque soluit stipendium menstruum

4. *Vt interea tolerabilem habeat conditionem, et hospitaliter habeatur.*

num. 2. 5. *Omnium generosissimae indolis esse, captiuos saluos dimittere.* Quod quidem verum; et merito laudantur, qui id fecerunt: sed ideo non potest aliis regula praescribi: *qui suo iure vtitur nemini facit iniuriam.*

CAPVT.

CAPVT XV.

DE TEMPERAMENTO CIRCA ADQVISITIONEM IMPERII.

§. I.

Bello et imperia adquiruntur. Quin plerumque ea vel praecipua bellandi caussa est. Quaeritur *an id liceat?*

Supra *iustitiam* in *externam* et *internam* distinximus. De *externa iustitia* nemo dubitat. Hosti enim in infinitum omnia licent.

Quod ad *internam*. Grotius negat plus posse ex rebus hostilibus occupari, quam vel delictum vel debitum exigat. Sed id nemo temere probauerit. Nam

1. Bella non geruntur ex delicto vel in poenam, quia gens ratione gentis non est superior.

2. Belli praecipuus finis est securitas rei publicae nostrae. Quamdiu vero hostis mei vires non infringo, tamdiu securus esse non possum. Atqui si tantum ab eo occupem, quantum debitum vel delictum exigit, eius vires non infringerem. Ergo securus esse non possem. Cur aliter se res habeat in statu ciuili potest ostendi, quia ibi iudicis auxilium in promtu est.

§. 2.

Et hinc *laudandum* iam porro dicit Grotius, *si quis hoc iure abstineat*. Hinc ipsi maxime placent effata Sallustii, Aristotelis, Ciceronis, qui huiusmodi quid inculcant. Eaque *n.* 2. accumulat dictis theologorum et patrum primitiuae ecclesiae, qui idem suadent. Sed resp. *num.* 1.

1. Pleraque illa dicta quae a Romanis proficiscuntur factis Romanorum contraria sunt, quippe qui vniuersum fere orbem occuparant.

2. Nec prudentia patitur a conquisitione imperii hostilis abstinere, si sit occasio. Nam aut nos habebimus, aut prior imperans, aut quisquis id occupauerit. Si prior imperans vel alius occupans illud eadem conditione tenet, tunc non magis se-

curi ſumus quam antea, adeoque bellum fruſtra geſſimus. Ergo nos potius illud iure occupabimus.

§. 3.

Sed alia temperamenta omnino commendanda ſunt. Tale eſt, I. *vt victi, ſi fieri poſſit, victoribus miſceantur.* Sic Romulus, quum videret vrbem ſuam non admodum populoſam eſſe, victos plerumque vel in vrbem tranſtulit, vel ciuitatis iure donauit.

Ita et poſteri ſaepe cum integris prouinciis ius ciuitatis communicarunt.

Denique Antoninus cum vniuerſo orbe Romano *L.* 17. *D. de ſtat. hom.* quod maxime laudat Grotius.

Sed quamuis humanitas victoris laudanda ſemper videatur: in eo tamen errat, quod Antonini factum laudat, qui orbem ciuitate donauit, non ex benignitate, ſed ex auaritia, vt eo plures viceſimam hereditatis penderent. E z. SPANHEM. *in orbe Rom. exercitat. II.*

§. 4. 5.

n. 1. 2. Laudanda quoque moderatio, II. *ſi imperium priori domino relinquatur.* Quod multis exemplis heroum et victorum illuſtrat Grotius. Sed hic plures cautiones obſeruandae.

1. Ne haec liberalitas rei publicae noſtrae damnoſa ſit, e. g. ſi ſic nulla nobis ſecuritas ſit.

2. Vt nouum imperantem nouis conditionibus obſtringamus, vt nobis fere ſit ſtipendiarius. Ita Romani Iudaeam Herodi, Galatiam Amyntae, Cappadociam Archelao regibus reliquerunt.

3. Vt non ſemper id pro liberalitate habeatur, ſed pro prudentia. Archelaus ab Auguſto Cappadociam accepit, quia Auguſtus euitabat bellum cum Parthis. Melius ergo putabat fines a rege defendi, quam a Romanis.

§. 6.

Inter temperamenta eſt, III. *vt tributum potius iniungatur victis, quam vt iis omne adimatur imperium.* Ita Romani cum Carthaginenſibus et aliis egerunt. Nam

1. Sic ſatis conſulitur ſecuritati.

2. Ita

2. Ita locupletatur aerarium.

3. Ita fines tertii sumtibus defenduntur, vt iam exemplo Archelai Cappadocis docuimus.

§. 7.

Vtilitatem huius consilii non vnam promittit Grotius, veluti

1. *Quod pax cum eius modi victis eo firmior futura.* 2. *Quod ita non opus est praesidiis et sumtibus ad subditos coercendos.* 3. *Quia ista moderatio gloriam victoris auget, eique plures conciliat.*

4. *Quia saepe magis interest rei publicae fines regere imperii, quam illud nimium proferri.* Hadrianus omnes prouincias trans Euphratem deseruit. Idem et alii fecerunt. Nam a) vbi imperium nimium, ibi seditiones eo plures. b) Ibi magis timendi prouinciarum praesides. c) Ibi eo pluribus bellis immiscemur, et eo pluribus locis inuadimur. Ego sane Hispaniae regem hodiernum amissis Neapoli, Sicilia, Mediolano et Belgio opulentiorem arbitror, quam eius decessorem. num. 2.

§. 8.

Ea quoque moderatio notanda, *quod mutatur quidem a victore rei publicae forma, sed non ipsum imperium victis eripitur.* Eo consilio vsi Athenienses et Laecedaemonii. Quoties illi ciuitatem expugnabant, formam introducebant democraticam, quam ipsi elegerant. Si hi victores essent, optimatibus concedebant imperium, et sic et moderationis exemplum dari, et periculum seditionis euitari, siquidem plebs semper optimates, et optimates plebem odio habeant.

§. 9.

Porro si imperium in victos suscipiendum sit, suadet Grotius, *vt subditis vel pars imperii relinquatur*, quod fit 1. regem illis imponendo socium et amicum, vel, vt vere dicamus, stipendiarium, quales sub Romanis in Iudaea Herodes, in Cappadocia Archelaus, in Galatia Amyntas, in Numidia Masinissa. 2. *Vt regnum quidem victis relinquatur, sed nobis ius sit legiones et praesidia in terra victa habendi.*

§. 10.

Immo ſi et omne imperium ſibi victor condicat, moderationis tamen laudem feret, ſi ipſis relinquat αὐτονομίαν, id eſt, vt circa res priuatas et publicas minores victi ſuis legibus patriis vti poſſint. Sic Romani Bythyniae ciuitatibus omnibus conceſſerant ius ſuas conſtituendi res publicas ſuos eligendi decuriones, decreta et leges faciendi. Et tamen hoc deluſi ſimulacro libertatis, omnes parebant praeſidi prouinciarum.

Explicandum hic ex politica, quid ſit *ſimulacrum libertatis.*

§. 11.

num. 1. Inprimis laudanda victoris moderatio, qua victis auitam religionem ſaluam ac illibatam relinquit. 1. Nihil enim eſt religione cuique carius. 2. Nihil ad ſeditionem excitandam procliuius.

Tantum relligio potuit ſuaſiſſe malorum.

3. In ſe religio non poteſt coactioni ſubeſſe, quia in intellectu conſiſtit. 4. Exempla principum humaniorum euincunt, id fieri poſſe. Auguſtus fere omnibus victis ſuum cultum reliquit. Vid. BYNKERSHOEK *de religione peregrina.*

num. 2. At obiicitur ſaepe religionem falſam et obſcuram eſſe. Reſp. 1. ita omnibus fere alienam religionem abſurdam videri: in ea re errari facillime. 2. Dare poteſt operam victor, vt ne verae religioni noceat. 3. Poteſt de eorum conuerſione ſollicitus eſſe, ſed non de violenta, verum de vera, quae fit per praedicationem verbi.

Interim ſi religio in quibuſdam iuri naturae repugnet, poteſt id mutare legibus. Sic ipſi Romani non paſſi ſunt Afros et alios barbaros homines ſacrificare.

§. 12.

num. 1. Vltima denique moderatio eſt, *vt ſi, vel maxime omni imperio potiantur victores, eo tamen non in modum herilem et tyrannice vtantur, ſed prout decet aequos imperantes.* Hoc modo Romani conſequuti ſunt, vt rariſſime prouinciae rebellarent. Vbicumque enim vicerant, ibi bonis legibus temperabant rem publicam, vrbes et frequentiores et opulentiores reddebant, ſubditos ad cultum vitae elegantiorem traducebant, adeo vt pleri-

que

que gauderent prouinciales, se sub tam clementibus esse dominis.

Et *id vel politica suadet ratio.* Nemo amat dominum si seruus sit, sed amat imperantem, sub quo felicior fit et opulentior. Et hinc firmissimum prouincias seruandi praesidium est beneuolentia. Hinc elegans illud legati Priuernatis dictum, qui victa ciuitate sua, quaesitus, *qualem pacem exspectet?* respondit: *si bonam dederitis, firmam et perpetuam*; sin *malam, haud diuturnam.* num. 2.

CAPVT XVI.

TEMPERAMENTVM CIRCA EA QVAE IVRE GENTIVM IVRE POSTLIMINII CARENT.

§. 1.

SVpra vbi de *iure postliminii* actum, diximus multas et personas et res esse, quae illo iure non gaudeant. Sic non gaudent eo iure captiui pace facta, si eorum inter conditiones nulla sit facta mentio; nec eo gaudent res mobiles, praeter naues, quippe quae semel captae manent capientium, cet. Ergo iam et hic temperamentum commendat Grotius. num. 1.

I. Primum est, *vt omnia bello iniusto capta, et in quemcumque translata possessorem, restituantur priori domino.* Nam 1. quod ad ipsos capientes, cessante caussa, nempe bello iusto, cessat etiam effectus ius res occupandi vel capiendi personas. 2. Quod ad alios possessores, illi caussam habent a victore, qui iure non habuit dominium, adeoque nec transferre ille potuit.

Illustrat id Grotius exemplo liberi hominis a latrone vel pirata capti, qui, quamuis in seruitutem abreptus, non tamen fit seruus; adeoque nec libertinus est, si manumittatur, sed ingenuus. Quid vero interest inter eum qui iniustum bellum gerit et latronem? Recte Scythae Alexandrum M. vocabant latronem gentium. num. 2.

§. 2.

§. 2.

num. 1. 2. Idem Grotius illuſtrat exemplis. Aequi et Volſci vicinos iniuſte ſpoliauerant; Lucretius Rom. Coſ. eos fudit, et praedam recepit, et eam omnem publice expoſuit, vt quiſque ſuum abduceret. LIV. *lib. III.* Eamdem aequitatem ſeruauit Poſtumius dictator, teſte LIV. *lib. X.* Immo quid celebrius exemplo Abrahami, qui victis quinque regibus, qui Sodomam ſpoliauerant, et recepta praeda, iurauit conceptis verbis ſe ne corrigiam quidem ex praeda retenturum; ſed omnia regi Sodomorum reſtituit, quamuis ipſe illa concedere vellet Abrahamo. *Gen.* 14. 16. *ſeq.*

§. 3.

num. 1. 2. Sed quaeritur, *an non aliquid deduci poſſit a tertio poſſeſſore*, e. g. *ſi bona fide rem a victore emerim, an non ſi reſtituam, pretium repetere poſſum*? Reſp. Grotius:

1. Malae fidei poſſeſſor nihil deducet iure: e. g. ſi ſciat victorem bellum iniuſtum gerere, et tamen ab eo praedam emat.

2. Bonae fidei poſſeſſor deducet 1. aliquid, ſi ipſe victus a victore ſine impenſis quibuſdam rem recuperare non potuiſſet. 2. Deducit impenſas, ſi bello vel vi victori res extorſit. Ita ipſe Abrahamus, quamuis vero domino omnia redderet, deduxit tamen decimam Deo dandam, et praemia ſociorum.

§. 4.

Aequitas eadem iubet, vt et populi victi ab hoſte noſtro ſibi ſuaeque libertati reddantur. Non enim, vt diximus, poteſt ſucceſſor verum dominium habere, quod is non habuit, a quo cauſſam habet. Et hinc iniqui Romani, qui Mithridate victo, qui Seleuco Syriam iniuſto bello eripuerat, repetenti Seleuco illam reſtituere noluerunt.

§. 5.

Quid vero *ſi praeſcriptio obſtet?* Eam hac in re notum eſt producere ius externum, ſed non internum; 1. quia eſt ex iure mere ciuili; 2. quia plerumque victus rem ſuam recuperare non potuit. Non valenti agere, ne iure quidem ciuili currit praeſcriptio.

§. 6.

§. 6.

Quid si caussa belli dubia? Eo casu res ad transactionem redit, cuius elegans exemplum ipse adfert Grotius.

CAPVT XVII.

DE HIS, QVI BELLO MEDII SVNT.

§. 1.

Medii bello dicuntur, qui neutri belligerantium suppetias ferunt, adeoque plane extra bellum sunt.

His nihil omnino eripiendum esse tradit. 1. Quia in pacatos nihil licet, nisi vrgente necessitate, quae hic nulla est. 2. Quia necessitas quidem excusat si sumamus, non si sine pretio sumamus. 3. Quia ius belli non nisi contra eos, qui bellum gerunt, locum habet.

§. 2.

Id suo more exemplis illustrat Grotius, vt doceat, gentes in hanc doctrinam consensisse. Sed quid opus exemplis gentium, dum ipsa ratio hanc doctrinam probat? Non ergo ea repetamus, quae ab vnoquoque legi possunt, sed praecipue tantum delibabimus, quae vim probandi habent. Horum praecipuum est, quod §. 4. adfertur dictum Joannis Baptistae: *A concussione a calumniis in quosuis abstinete, contenti estote stipendiis vestris. Luc.* 2. 14. Haec disciplina militaris diuina est, tam rationi consentanea, vt vel solum hoc dictum sufficiat ad hanc doctrinam demonstrandam. *num. 1-7.*

§. 3.

Quemadmodum ergo pacificos laedere non licet, ita nec iis licet vllo modo laedere belligerantium alterum, aut vni plus, quam alteri fauere. Hinc *num. 1.*

1. aut neutri aut vtrique aequis conditionibus concedendus transitus.

2. Vtrique petenti dandus commeatus aequo pretio: si vero exstent edicta de non aduehendis mercibus prohibitis, neutri.

3. Subditos prohibere ne militent alterutri. Hinc parum ex fide fecit rex Galliae, qui quum Regi Hispaniae promisisset, se caussam Lusitanorum non suscepturum maximam exercitus partem dimisit, sed clandestinis mandatis instructam, vt stipendia faceret Lusitanis.

num. 2. Ratio est, quia qui hostem meum iuuat, hostis est, ex quo sequitur, vt qui alterutri belligerantium plus fauet, non sit neutrarum partium, sed hostis, adeoque ei, si hostis loco habeatur, non fiat iniuria.

num. 3. Sub finem id temperamentum commendat Grotius, vt foedus cum vtroque belligerante ineatur, quod vocant *Neutralitats-Tractaten.*

Huius foederis ea vtilitas est, 1. vt non possint cogi ad arma pro alterutro sumenda. 2. Vt eo magis ad liquidum perducatur, quid facere liceat durante bello, vel non liceat. 3. Vt commerciorum libertati consulatur.

CAPVT XVIII.

DE HIS, QVAE IN BELLO PRIVATIM FIVNT.

§. 1.

num. 1. HOsti in hostem in infinitum omnia licent in bello publico, id est, in praeliis, in expugnationibus vrbium, terra marique, sed saepe hosti et extra bellum priuatim damnum inferri potest, e. g. si subditi nostri subditos hostis spolient, occidant, cet. si priuatorum naues nauibus hostilibus insidias struant, cet. Quaeritur itaque, an id iuris sit?

Negabant Romani eum iure cum hoste pugnare, qui sacramento militari se non obstrinxisset. Hinc Cato filium missione impetrata negauit cum hoste iuste pugnare, nisi nouo sacramento se obstringeret. Sed Grotius considerat, sintne arma priuatorum iusta iure gentium et naturali.

num. 2. Quod ad ius gentium, i. e. mores gentium attinet, nihil prohi-

prohibet, et priuatos hosti nocere, 1. quia bellum gerit tota res publica, adeoque et finguli inter se hostes sunt. 2. Quia declarationibus belli plerumque additur adhortatio, vt subditi arma corripiant, et se suaque tueantur, et quocumque modo hosti incommodent.

Hinc quae Cato ad filium scribit, non sunt ex iure gentium, sed ex disciplina militari Romanorum, cuius tam tenaces erant, vt Manlius Cos. ideo filium securi feriret, quod priuata auctoritate, se absente hostem esset adgressus.

At ius naturale concedit quidem, inquit Grotius, vt priuati hostibus incommodum adferant, non autem, vt res captas sibi vindicent. Cuicumque enim nihil debetur, iste nihil potest sibi eripere. Sed tamen ne cui ea occasione ius sit homicidia praeter ius et fas committere, hodie non temere id permittitur, nisi praecedat mandatum rei publicae.

Id vel generale vel speciale est. Generale locum habet 1. *num* 4. in periculo subitaneo. Quicumque rem publicam saluam esse volunt, me sequantur. 2. In defensione. Hinc in bello, si cohors hostilis pagum vel oppidum inuadat, et ciuibus licet se suaque tueri.

§. 2. 3.

Speciale mandatum habent 1. stipendiis conducti; 2. suo *num.* 1. 2. sumtu militantes, *les volontaires*; 3. qui naues armant suo sumtu et consentiente re publica, vt iis hostibus insidientur. Qui id singulare habent,

1. quod iis pars praedae pro sumtibus concedatur.

2. Quod ipsi contra partem praedae debeant fisco vel rei publicae.

3. Quod si naues amittant, vel capiantur ipsi, indemnitatem a re publica exigere nequeant.

§. 4.

Haec iure naturae et gentium recepta. Iam quid Christiana caritas suadeat, Grotius commendat hanc moderationem,

1. ne innocentibus ista praedatio noceat, sed hostili rei publicae, vel eius principi.

2. Vt ea omittatur, si hostium vires eo ipso non insigniter occidantur.

3. Ne crudelitati indulgeant victores.
Leges probae et Christiano doctore dignae, sed quae plerumque silent inter arma.

§. 5.

Obseruat porro Grotius, *aliquando occasione belli publici priuatum nasci*; id fit, 1. si quis in hostes inciderit, e. g. si nauis mercatoria ab hostibus impugnetur, si iter faciens a cohorte hostili petatur. Tunc quaelibet honesta est ratio defensionis. 2. Si tempore belli damnum insigne passi a magistratu impetrent ius repressaliarum.

Sed posterior casus vere non priuatum est bellum sed publicum, quia non priuata auctoritate, sed publico arbitrio geritur.

§. 6.

At quaeritur sub finem, *si quis priuata auctoritate hosti damnum intulerit, ad quid obstrictus sit?*

Resp. aut sine necessitate id fecit, et tunc ad restitutionem non tenetur, quia hosti non facta iniuria, sed ad poenam, quia leges rei publicae violauit.

Sin iusta caussa defensionis adfuit, et poena cessat, et restitutionis obligatio, ob ius inculpatae tutelae, quae cuiuis tempore pacis, adeoque multo magis tempore belli promittenda est.

CAPVT XVIIII.

DE FIDE INTER HOSTES.

§. 1.

num. 1. Caput hoc 1. probat, *hostibus quoque seruandam esse fidem*; §. 1-6. et 2. *in quibus rebus habenda sit*, docet, §. 7. ad fin.

1. Prius Grotius demonstrat 1. variis testimoniis, Silii Italici, Xenophontis, Aristidis, Ciceronis, quae tamen in se illustrant potius quam probant.

num. 2. 2. *Fides est vinculum*, non solum *ciuitatum*, sed *et totius humanae*

humanae societatis. Atqui hostes etiam pertinent ad humanam societatem. Ergo fides ipsis habenda.

3. Hosti in hostem in infinitum omnia licent, immo cum strategematibus quoque et falsiloquiis circumuenire licet, ceu supra diximus, verum dum eo agimus, tamquam cum hoste. At si cum eo paciscimur, cum eo non agimus tamquam cum hoste, sed tamquam cum amico et pari. Ergo obligatio hic manet, vt fidem seruemus.

4. Denique et ab absurdo probari potest. *Bella geruntur, vt pax fiat.* Pax vero numquam fieri posset, si nullum pactum inter hostes initum obligaret. Ergo obligat omnino.

§. 2.

Sunt tamen qui id negant. Et hi maxime vtuntur exemplo praedonum et latronum, quibus negant fidem esse seruandam. Talis est sententia ipsius Ciceronis et Senecae. *num.* 1.

Iidem vti solent exemplo tyranni, cui nihil deberi ait MICH. EPHESIVS *in Comm. ad Aristotelem*, adeo, vt nec in eius vxorem adulterium committi putet.

Denique et ad Iudaeos prouocant, quorum magistri alienigenarum coniugia pro nullis habent, et aduersus eos negant violari posse fidem.

Sed respondetur, 1. quod ad latrones, distinguendum esse, an pactum nobis vi et metu extorserint, an sponte iis quidquam promiserimus. Si prius: nulla est obligatio, non quod cum praedonibus vel latronibus pacti sumus, sed quod pactum debet esse consensus liber. Sin posterius, obligatio omnino valida producitur, e. g. si magistratus praedonibus impunitatem promiserit. Quod fecit Pompeius in bello piratico. 2. Quod ad tyrannos, absurda est sententia. Tyrannus est, sed homo tamen, et quis homini neget fidem esse seruandam. 3. Iudaeorum sententia de alienigenis falsa est, nec ex Scriptura S. sed ex magistrorum lacunis fluit. Ergo nihil probat. *num.* 2.

§. 3.

Equidem sunt qui obiiciunt: *latrones a quouis puniri possunt. Ergo et a quouis possunt dolo circumueniri, vt puniantur, adeoque fides iis impune non seruatur.* Ita Cicero. *num.* 1. 2.

 Resp.

Resp. 1. falsum est, latronem a quouis puniri posse. Poena est superioris. Occidi potest, sed per modum defensionis, non puniri.

2. Non sequitur, puniri potest, ergo et pactis decipi. Puniri enim potest, si occidat in manus magistratus; magistratus vero impunitatem promittens renunciauit iuri suo, adeoque eum punire amplius non potest.

3. Decipi potest latro, si eum tamquam hostem persequamur, tunc licet stratagematibus quibuscumque vti: non autem si cum illo paciscimur.

§. 4.

Atqui ipsi fassi sumus, *promissum metu extortum non valere.* Quid vero latronibus promittitur, annon metu extortum est? An non magistratus ideo promittit, quia metuit, ne latro plures homines occidat?

Resp. Promissum metu extortum liberat promittentem, si illi ipsi promittenti vis illata. Hic autem latro vim non intulit magistratui, sed priuatis quibusdam. Ergo magistratus dicere non potest promissum sibi metu extortum esse.

§. 5.

Addit Grotius, et *promissum metu extortum seruandum esse, si iusiurandum accesserit: quia, quamuis homini non teneatur promittens, teneatur tamen Deo, cui iurarit.*

Sed hoc, quod probe notandum, 1. falsissimum est, et nititur falsa iuris canonici doctrina, quod iusiurandum nouam producat obligationem, quum tamen tantum accessorium sit obligationis. Si ergo accessorium est, sequitur suum principale. Ergo si obligatio nulla est, per iusiurandum nulla introducitur. Deinde 2. iureiurando obligamur Deo, si acceptat iusiurandum. Quis vero dixerit, Deum acceptare iusiurandum vi et metu extortum?

§. 6.

Inde ergo colligit Grotius, etiam *fidem habendam esse subditis bellum cum rege gerentibus.* Bellum enim gerunt aut iustum cum tyranno, aut iniustum tamquam rebelles. Si prius: quis negauerit iis fidem seruandam, qui iusti hostes sunt? Sin posterius,

ſterius, ſane nulla ratio denegandi fidem ſubditis rebellibus, quam ne latronibus quidem denegari poſſe demonſtrauimus.

§. 7.

Obiiciunt, *quod ad ſubditos dominium eminens.* Eo iure poſſunt agere omnia principes, quae exigit rei publicae vtilitas. Ergo et pacta cum rebellibus inita poſſunt reſcindere, ſi ſalus rei publicae exigat.

Reſp. 1. Dominium eminens eſt ius, non ergo verti debet in iniuriam. 2. Locum non habet niſi in caſu extremae neceſſitatis. 3. Iuri in ſuum fauorem introducto vnuſquiſque poteſt renunciare. Ergo et princeps. Renunciat vero, dum paciſcitur cum rebellibus.

§. 8.

Inprimis id obſeruare oportere ait, *quod promiſſum eſt rebellibus, ſi iusiurandum vel principis vel ciuitatis acceſſerit, cuius eadem eſt ratio, quod ita non rebellibus, ſed Deo obligentur.* nu. 1. 2.

Sed id quoque nihili eſt. Iusiurandum enim nihil nouae obligationis introducere, iam paullo ante vidimus. Ergo aeque promiſſa rebellibus ſeruanda ſunt, ſi iniurata ſint, ac ſi iureiurando firmata.

§. 9.

Verius eſt, quod hac §. ait Grotius, *multo magis valere promiſſum, ſi tertio interuenienti factum ſit.* Nam tertio, qui metum nullum iniecit, exceptio quod metus cauſſa obſtare non poteſt. Hinc e. g. quum Macedones bellum cum rege ſuo Philippo geſſiſſent: Romanis pollicitus eſt rex, ſe ſubditos ſuos ob hoc bellum non perſequuturum. An contra Romanos habebat exceptionem, pacta cum rebellibus inita, tamquam vi et metu extorta non obligare? Negatur. Romani enim, quibus promiſerat, non erant rebelles, nec ii hoc pactum vi metuque iniuſto extorſerant.

§. 10.

Porro et ideo pacta cum ſubditis inita abſurda non ſunt, quia mutatio rei publicae non abſurda eſt. Alio loco demonſtrauimus, rem publicam vel ciuitatem pactis inter principem et ſub-

ſubditos conſtitui. Quis vero negauerit, pactum contrario pacto tolli et mutari poſſe.

Ergo nec abſurdum eſt, cum ſubditis, in quos antea imperans pleno imperio vtebatur, ita pactum iniri, vt in poſterum reſtrictior ſit imperantis poteſtas, vel vt pars ſubditorum plane libera ſit?

§. 11. 12.

nu. 1. 2. Iam ex his quae dicta ſunt colligit Grotius. *Si ergo pacta ſeruanda ſunt latronibus et rebellibus, multo magis ſeruanda erunt hoſtibus iuſtis.*

Nam hic ceſſat exceptio, quod metus cauſſa, quia hoc medium coercendi inter gentes aeque iuſtum habetur, ac inter ciues iudicia.

Quicumque vero non eſt iniuſtus, iſte nec obligationem reddit irritam. Illuſtrari id poteſt exemplo ciuis a magiſtratu metu carceris adacti vt promitteret, ſe intra menſem quod debeat, ſoluturum. Hic ſane exceptionem quod metus cauſſa non habet. Ergo nec is, qui bello iuſto adactus promiſit.

Ergo hoc non pertinet ad promiſſa vi non bellica ſed illicita extorta, e. g. ſi quis reginam victam metu ſtupri adegerit ad promittendum. Non enim vis bellica in ſtupris, ſed in armis conſiſtit.

§. 13.

nu. 1. 2. Quaeritur, *an* et *perfidis ſeruanda fides*? Adfirmat Grotius, ideo laudans Romanos, qui fidem ſeruauerint Poenis, toties foedifragis, itemque eoſdem vituperans, quod Luſitanos toties foedifragos, noua perfidia vlti ſint.

Sed diſtinguendum, an in aliis pactis perfidi ſint, an in hoc ipſo. Si in aliis, id non prohibet, quo minus ipſis fides ſeruanda ſit. Sin in eadem, perfidia alterius nos quoque liberat. e. g. Hannibal aliquoties deceperat Romanos. Iam hi cum illo inducias faciebant, an poterant eas ideo violare Romani, quia Hannibal antea fuerit perfidus? negatur. Sed ſi fingamus, Hannibalem contra has ipſas inducias feciſſe: nihil prohibet, quo minus et Romani iam poſſent iis ruptis Hannibalem bello perſequi.

§. 13,

§. 14.

Vidimus hactenus regulam : *hosti seruanda fides* : sequuntur exceptiones, quarum duae sunt, conditionis defectus et compensatio.

I. De conditionis defectu res clara est. Promissi enim conditionalis non praesens est obligatio, sed futura. Nec prius incipit obligatio, quam exstiterit. Ergo sequitur, vt si conditione non exsistente promissum non adimpleo, non perfidus sim; sed iure meo vtar.

Est vero conditio vel expressa vel tacita. Per tacitam hic non intelligitur ea, quam quis dicit se in mente retinuisse. Nam sic nulla obligatio valeret, quia vnusquisque dicere posset, se hanc vel illam conditionem in mente habuisse : sed talis, quae ex ipsa natura negotii fluit; e. g. *dotem tibi dabo :* subintelligitur, *si tibi nupsero.* Dos enim sine nuptiis non intelligitur. *Adimplebo pacis conditiones*, subintelligitur : *si et tu adimpleueris*, cet.

§. 15.

II. Altera exceptio est *compensatio*, quae est mutui debiti et crediti contributio. Valet 1. si debitum vtrinque liquidum est, 2. si mutuum est, 3. si certae aestimationis. Si ita fiat compensatio, tunc recte dicitur obligationem promissi cessare, si sit ius compensandi.

Hinc elegans casus. Titius a me mutuam sumsit pecuniam et iuratus promisit, se eam restituturum. Interea et ipsi tantumdem debere coepi ex vendito. Non soluit. An periurus est? Negatur, quia compensare est soluere.

§. 16.

Nec interest, vtrum ex eodem contractu nascatur debitum mutuum, an ex alio diuerso. Sufficit enim adesse debitum mutuum. Hinc paullo ante dedimus exemplum, vbi vnus ex mutuo, alter ex vendito debebat.

Obiici quidem posset, iure ciuili in quibusdam contractibus et caussis locum non habere compensationem, e. g. in deposito. Sed facilis responsio: ius naturae gentium hoc discrimen non agnoscere, quippe ideo inuentum a legislatoribus, vt omnem praetextum non reddendi depositum excluderent.

§. 17. 18.

Immo et non intereſt, an alter mihi debeat ex contractu an ex delicto. Nam et ex hoc naturalis naſcitur obligatio, tum ad reſtituendum, tum ad poenam. Sed id modo diſcrimen in ſtatu ciuili obſeruatur, 1. quod quum debitum ex contractu plerumque liquidum ſit, ex delicto quod debetur, fere iudicis officio definitur. 2. Quod quum ex contractu priuatis aeque ac rei publicae deberi poſſit, mulcta plerumque hodie non priuatis ſed rei publicae debeatur, excepta fere aeſtimatione, quam actione iniuriarum conſequimur.

§. 19.

n. 1. 2. 3. 4. 5. Quemadmodum ergo haec in ſtatu ciuili locum habent, ita et inter gentes bellum gerentes obſeruantur. Sed id tamen non intelligendum de controuerſia primaria, de qua bellum geritur, ſed de aliis ſpecialibus, quae durante bello incidunt. Sic e. g. ſi bellum geratur ob debitum 300. millionum, et ſubditi nobis tributa promiſerint durante bello, non poſſunt nobis tributa negare ſub praetextu, quod ipſis 300. milliones debeamus. Haec enim eſt controuerſia, de qua ſub gladio iudice lis eſt. At ſi e.g. bellum geramus diuerſis locis, et alio loco victores adegerimus hoſtes ad promittenda tributa, alio loco victi ipſi tributa promiſerimus, nobis non ſoluentibus ipſi quoque ſua iure compenſationis merito retinent.

Addit et hic Grotius monita quaedam, veluti *generoſi animi eſſe et compenſationi renunciare : id quoque exigere aliquando Chriſtianam caritatem* cet. Quae quidem vera ſunt, ſed in bello raro obſeruantur, vbi plerumque ſufficere creditur, ſi non iniuſte agant belligerantes.

CAPVT XX.

DE PACE.

§. 1.

PRolixe hactenus egimus de *bello*. Iam de *pace* agitur, vel de pactionibus cum hoſte. Pactiones illae aut *expreſſe* fiunt aut

aut *tacite*. De *fide tacita* agitur *cap.* 24. Expressae pactiones sunt vel *publicae* vel *priuatae*. De priuatis agitur *cap.* 23. *Publicae* sunt aut summarum potestatum aut inferiorum. De *pactionibus inferiorum potestatum* agitur *cap.* 22. Denique superiorum potestatum pactiones vel bellum componunt, quales *pactiones de pace*, de quibus *hoc capite* 20. vel suspendunt belli actus, vt *induciae*, de quibus *cap.* 21. De pace quaeritur,

1. *Quis eam inire possit?* §. 2-4.
2. *Quibus conditionibus?* §. 5-26.
3. *Quomodo pax violetur vel rumpatur?* §. 27-41.
4. *An et aliis modis finiri possit bellum?* §. 42. fin.

§. 2.

Si quaeritur, *quis pacem possit inire?* resp. summus imperans. Qui enim habet ius belli, idem et ius pacis; 2. in pace quaeritur, de rebus reddendis, de cedendis vrbibus et prouinciis. De his rebus nemo praeter summum imperantem statuere potest.

Ergo sequitur, vt in statu vere monarchico solus rex pacem faciat, quia solus summus imperans. Dicimus *vere monarchico*. Saepe enim rei publicae forma exigit, vt rex nihil possit sine consensu statuum, vt in Polonia.

§. 3.

Quum vero pax ineatur per pacta: pacisci vero non possint impuberes: quaestio est, *an rex impubes pacem facere possit? item an furiosus? denique an captiuus?* num. 1.

De impubere et furioso id negatur, quia, illius nullus consensus. Ergo aut cum tutore eius paciscendum, cuius plena est potestas, aut cum tutore et ordinibus imperii simul: aut, quod tutius, induciae fieri possunt, vsque ad pubertatem regis.

De captiuo incidit quaestio, quum Carolus V. cum Francisco I. Rege Galliae in carcere Madritano fecisset pacem. Et recte quidem negatur, captiuum pacem facere posse, quia quamuis rex sit, exercitium tamen regii imperii cessat.

Ergo distinguendum, an de rebus priuatis paciscatur, an de regno et re publica. Priores pactiones valent, non posteriores. num. 2.

§. 4.

In statu Aristocratiae proceres pacem ineunt: in democra-

tico totus populus per suffragia in comitiis. Inde sequitur, vt

1. Dissentientibus proceribus vel ciuibus plura suffragia vincant pauciora.

2. Vt pacta tunc obligent et eos, qui non consenserunt.

3: Vt iisdem etiam prosit.

§. 5.

n. 1. 2. 3. Hactenus de personis pacifcentibus, iam *de rebus* vel *conditionibus, de quibus pacta ineuntur*, quae vel *publicae* vel *priuatae.*

Publica res est regnum eiusue pars, vnde quaeritur, *an id vel totum vel ex parte per pacem alienari possit?*

Distinguitur et hic, an regnum patrimoniale sit, an vsufructuarium. Si vsufructuarium, rex illud alienare non potest, adeoque nec per pacem concedere hosti, nisi accedat ordinum totius regni consensus.

Si pars hosti concedenda, distinguendum denuo an ea iam ab hoste armis occupata sit, an de nouo illi sponte concedenda. Si prius, sufficit in regno vsufructuario consensus principis et ordinum regni, nec opus est consensu eorum, qui hosti conceduntur. Sin posterius, et rex, et ordines, et illi ipsi, qui alienantur, consentire debent.

Ratio ex pacto primaeuo, quo res publicae huiusmodi constituuntur petenda, quo sane facultas non alienandi sed regendi data est principi.

num. 4. Si vero regnum patrimoniale est: ipsa natura huiusmodi imperiorum docet, ea libere alienari, ita vt nec ordinum, nec partis alienandae consensu opus sit, sed sola sufficit principis voluntas.

§. 6.

Ex quo simul patet, quomodo decidenda quaestio: *an et quatenus subditi regum pactionibus teneantur?* Nam eadem obtinet distinctio. Si regnum patrimoniale vel plane herile, quidquid pactus est rex, et subditos obligat. Sin vsufructuarium, subditi tenentur, quatenus rex egit secundum leges fundamentales regni et imperii. Non enim plus habet huiusmodi rex, quam quod ipsi datum est.

§. 7.

§. 7.

Iam *de rebus priuatis* : An et de his valet *pactio* ? e. g. si princeps praedia et agros priuatorum cedat hosti in satisfactionem, an id ratum est. Resp. affirmando, quia imperantes in subditorum rebus gaudent dominio eminente. Res publica aeque habet dominium in rebus ciuium ac ipsi ciues, si necessitas rei publicae id exigat. Iam necessitas rei publicae id saepe exigit, vt potius res priuatae, quam publicae hosti concedantur. Ergo id potest res publica eiusque victor. num. 1. 2.

Interim omnino et reliqui ciues his, quorum res hosti concessae sunt, tenentur ad resarciendum damnum, 1. quia nec reliqui ciues cum vnius damno fieri debent locupletiores, 2. quia inter ciues debet esse aequalitas, nec vnus plus contribuere debet ad tuendam rem publicam quam alter.

§. 8.

Noua quaestio est, *an si ciues nostri damnum ingens tempore belli passi sunt, iis restitutio quaedam a re publica debeatur?* Vasquius in controuersiis illustribus negat, ex ea ratione, quod ius belli talia permittat. Sed id recte absurdum dicit Grotius. Ius belli enim excusat, non quae ciuibus fiunt, sed quae hosti nocentur.

Ergo omnino reliqui ciues debent refundere damnum, quod ex conciuibus vnus vel alter extra ordinem passus est, ex eadem ratione, ob quam contributio fieri solet ex *L. Rhodia de iactur.* si vnius merces in mare proiectae sint, vt aliorum res seruentur.

§. 9.

Sunt qui distinguunt inter ea, quae iure gentium et quae iure ciuili nostra sunt. Haec dicunt subesse arbitrio principis vel rei publicae, ita, vt possit in illa dominium eminens exercere. Illa non aeque. Quaeritur itaque, an recte ita distinguant?

Negatur. Nam 1. dominium ex qualicumque caussa nascatur, est dominium. Non ergo ad caussam dominii, sed ad effectum respiciendum. 2. Quae iure ciuili nostra sunt, eo minus alterius arbitrio subesse debent, quia plerumque titulo oneroso adquiruntur, quum quae iure gentium adquiruntur, maximam partem titulo benefico.

§. 10.

Ergo maneat hoc, rem publicam posse vrgente necessitate de rebus etiam priuatis disponere, easque hosti tradere in satisfactionem. Sed distinguendum tamen ius hostis et nostri principis.

Hostis potest accipere salua conscientia, quae ipsi in satisfactionem offeruntur, siue sint publica, siue priuata.

Princeps vero noster, vel res publica, non potest promiscue res priuatorum tradere, sed 1. vrgente necessitate, 2. oblata satisfactione dominis, qui rerum suarum iacturam patiuntur.

§. 11. 12.

Incidere hic solet quaestio *de interpretatione conuentionum pacis.* Interpretatio quum vel extensiua, vel restrictiua, vel declaratiua sit, quaeritur, quae hic locum habeat?

Inhaeret Grotius regulae vulgari: *Fauorabilia late, odiosa stricte sunt interpretanda*; quae et falsa, et hic adplicari nequit. Nos ita dicimus. Iura magis fauent iis, qui de damno vitando certant, quam qui de lucro captando.

Inde sequitur, vt pacis conuentiones ratione eius, qui inde lucrum habet stricte interpretandae sint, ratione eius, qui iis damnum patitur, late. Ex hac regula facile componi potuisset controuersia inter Gallos et Germanos, an pace Westphalica cum Alsatia etiam decem ciuitates imperii in Alsatia cessae essent?

Si neuter lucratur, regula plerumque est: *Vti possidetis, ita possideatis*; adeoque interpretatio in dubio pro possessore facienda.

§. 13.

Nonnumquam in pace conuenit, *vt omnia restituantur in statum, qui ante bellum fuit*; vbi tenenda regula: *Respicitur tunc ad possessionem vltimam, non anteriorem, quia de ea paciscentes cogitasse non praesumuntur.*

Inde lucem capit art. 4. pacis Ryswicensis, Protestantibus tam infestus, vbi cautum vt status religionis in locis cessis et restitutus sit, qualis fuerit ante bellum. Id pontificii interpretabantur de religione antiquiore pontificia, protestantes de ea, quae proxime ante bellum fuerit, nempe Euangelica.

Interim

Interim antiquioribus possessoribus, si quod ius habent, solum debet esse ius, via iuris suum consequendi.

§. 14.

Fieri etiam solet, vt tempore belli populus liber alterutri parti belligerantium sponte se subiiciat. Quaeritur itaque, *an tunc in pace, si omnia ad priorem statum redire iubentur, etiam hic populus libertati suae reddendus sit?*

Resp. distinguendum, an ita expresse conuenerit, nec ne. Priore statu standum est pacto. Posteriore non praesumitur ita conuenisse. Nam 1. hunc populum nemo possedit, adeoque nemini reddendus. 2. Ipse sui iuris sponte se nobis dedidit, potuitque suo iuri renunciare. Ergo tertii nihil interest.

§. 15.

Quaeritur porro, *an post pacem et damna inuicem resarcienda?* Resp. aut ita conuenit, tunc pacto standum: aut non conuenit, et tunc damna sibi inuicem censentur remisisse,

1. Quia bellum sine iis geri nequit.

2. Quia et in statu ciuili in dubio litis impensae compensantur.

§. 16.

Quid vero *de priuatorum debitis, an illa* quoque *bello exspirasse censentur?* e. g. si ante bellum Gallus mercator debuerit Amstelodamensi.

Negatur, ea bello exspirare, 1. quia liberatio a debitis priuatis non est belli caussa, 2. quia belli ius debita non exstinguit, quamuis durante bello occasio exigendi debita cesset.

§. 17. 18.

Quid vero de *poenis?* Aut illae debentur ob delictum hosti illatum, tunc remittendae pace inita; aut ex alio quocumque crimine, tunc pax nihil mutat.

E. g. si cepimus hostilem piratam vel praedonem, qui nobis multum damni intulit; vel proditorem, qui munimentum hosti tradidit, ei poena remittenda facta pace: non qui condemnatus ob furta, adulteria, caedes.

Ratio prioris decisionis est lex amnestiae, quae semper primum pacis articulum constituit.

§. 19.

§. 19.

Quaeritur porro *de praetenſionibus, quae ante bellum vrgebantur, an eae per pacem ceſſent?*

Reſp. id ex ipſis articulis iudicandum. Aliquando illis ſollemniter renunciatur, tunc res clara. Aliquando tacite, dum alterius ius agnoſcimus, e. g. imperator in pace nupera agnouit ius regis Hiſpaniae; aliquando ſibi reſeruat titulum, vt idem imperator dicitur rex Hiſpaniae; aliquando res dubia relinquitur, vt pace Ryswicenſi controuerſia inter ducem Aurelianenſem et electorem Palatinum.

§. 20.

Aliquando contingit, vt pace nondum publicata exercitus noſter vrbem, homines, res capiat, quamuis vere pax contracta ſit. Si ergo de iſtis in pace nihil conuenerit, an reddenda erunt? Adfirm. 1. quia per pacem exſpirauit belli ius; 2. quia ceſſante belli iure etiam ceſſat ius occupandi.

§. 21.

Plerumque etiam in pacis articulis conuenit, *vt res captae reddantur.* De his has regulas tradit auctor.

1. Mutua huius modi conuentio late, vnilateralis ſtricte interpretanda, quia hic de lucro captando certat.

2. Reſtitutio hominum latius interpretanda, quam reſtitutio rerum. Quia pro hominibus captis militat miſericordia.

3. Immobilium reſtitutio maioris momenti quam mobilium; quia dubiae aeſtimationis.

4. Reſtitutio a re publica magis vrgenda quam a priuatis; quia hi plerumque titulo oneroſo adquiſiuerunt.

§. 22.

Si res reſtitui iubentur, an et fructus?

Reſp. Diſtinguendum inter fructus a tempore poſſeſſionis, et a tempore pacis. Ili Inon reſtituuntur, quia victor fuit bonae fidei poſſeſſor. Hi exiguntur, quia a momento pacis initae rem alienam poſſedit.

§. 23.

§. 23.

Si regio restitui promissa, an intelligendum antiquum an nouum nomen? Controuersia haec incidit inter Hispanos et Gallos, quum Neapolin inter se diuiderent, vbi Galli regiones nouo, Hispani antiquo nomine vocabant. GVICCIARDIN. *Hist. lib. V.*

Sed recte Grotius, nomina regionum accipienda esse ex vsu praesenti. Vsus enim interpretatur vocabula, quem penes est vis et norma loquendi.

§. 24.

Saepe in pace fit relatio ad pactum antecedens aut vetus. Quo facto, omnes conditiones videntur repetitae, quae non excipiuntur speciatim.

Saepe etiam promittitur factum, tunc quaeritur, an in mora sit, qui paratus est facere, quum per alterum stet, quo minus fiat? e. g. si promiserit rex regi copias 10000. et hic bellum non gerat.

Negatur. Quia facti promissum obligat tantum vt faciamus, si alterius intersit. Ergo vbi alterius non interest, vel vbi ipse, cui promissum factum impedit, cessat obligatio. Exemplum habemus in iure priuato. Titius si filiam meam vxorem duxerit, 1000. habeto. Ducere voluit, sed haec noluit, conditio pro adimpleta habetur.

§. 25.

Si vero *in mora vere sit promittens, potestne illa mora purgari?* e. g. promisit rex alteri suppetias, simulac bellum ingruat. Otto bello non mittit, sed exacto anno mittit, an mora purgata? Minime. Nam vbi non perinde est, quando promissum praestetur, ibi mora tardius praestando non purgatur. Atqui in promissis subsidiis non perinde est, quando promissum praestetur, siquidem caussa semel vulnerata, victori resistere non tam facile est, quam sub initium belli. Ergo mora tardius praestando subsidium, non purgatur.

§. 26.

Interpretatio contra quem fieri debet in dubio? an contra promittentem, an contra eum cui promittitur. Resp. contra eum cui promittitur, 1. quia hic conditiones exigit; 2. quia sibi impute-

re debet, quod clarius non fit loquutus; 3. quia quod non exegit, remififfe videtur. E. g. imperator Ruffiae victis Suecis conditiones pacis praefcripfit, vt Liuonia et Ingermania caderent, ipfe Finnoniam redderet. Quaerebatur, an et Wiburgum reddi debeat? Procul dubio. In dubio enim contra eum fieri debet interpretatio cui promiffum.

§. 27.

Sequitur tertia pars capitis, qua quaeritur, *quomodo pax rumpatur et violetur?* Primo ergo omnium diftinguenda haec duo, *pax rumpatur, an noua bello cauffa praebeatur.*

Noua bello cauffa praebetur, quoties controuerfia nafcitur, de qua fuperiore pace nihil plane decifum eft. E. g. Bellum de fucceffione Hifpanica ex noua plane oriebatur controuerfia, de qua pace Rifwicenfi nihil ftatutum. Ergo nec pax Rifwicenfis rumpi videbatur.

Pax contra rumpitur tribus modis, 1. faciendo contra id, quod omni paci intereft, 2. faciendo contra conditiones pacis expreffas, 3. faciendo contra id, quod tacite ex pacis conditionibus fluit.

§. 28.

I. *Faciendo contra id quod omni paci intereft.* Omni paci hoc ineft, vt fine noua cauffa bellum non moueatur, nec vis alteri vlla inferatur. Ideo enim pax initur, vt bellum ex ifta priore controuerfia natum ceffet. Ergo fi pacifcens reuocat antiquam praetenfionem, et ideo arma corripit, pacem procul dubio rupit. Sic recte Romani arguebantur, quod pacem violarint, bello Punico III. moto. Pace enim antecedente controuerfia fuerat definita, nec Carthaginenfes contra pacem quidquam admiferant, fed Romani tantum prae fe ferebant, quod fecuritatis fuae cauffa vrbs effet deftruenda.

§. 29.

Poteft autem aliquis contra id, quod omni paci intereft facere, 1. fi vel ipfe, vel focii, vel fubditi vim inferant; 2. fi vel nobis, vel fubditis, vel fociis noftris vis inferatur.

Perinde eft, fiue ipfe, qui nobifcum pactus, fiue focii vim intulerint. Sed hic diftinguendum tamen, an focii fint aequales; ita vt alter alterius imperio nullo modo fubfit, an inaequales,

vt alter alterius certo modo ſit ſuperior. Priore caſu pax rupta non videtur a nobis, ſi ſocii noſtri bellum moueant, e. g. ſi iam imperator bellum inferat Gallis, nec Britanni nec Belgae dici poſſent pacem rupiſſe, quamuis imperator ſit eorum ſocius. At poſteriore caſu omnino pax rupta, ſi ſocium noſtrum arma mouentem non prohibuerimus, e. g. ſocii Ruſſorum ſunt Coſaci, ſed ita vt Ruſſi ſint ſuperiores. Iam ſi Coſaci impreſſionem faciant in Poloniam, et illi non prohibeant, nemo dubitarit, quin Ruſſi pacem ruperint.

§. 30.

Perinde quoque eſt, ſiue nos, ſiue ſubditi noſtri laedant eos, quibuſcum pacem iniimus. Sed hic denuo diſtinguendum. Aut iuſſu publico id faciunt, aut priuato auſu. Si iuſſu publico, tunc quod quiſque per alium facit, illud ipſe feciſſe videtur; ſin auſu priuato, tunc aut ſciente aut ignorante imperante id factum. Si prius, et imperans ſciens non impediuit, pacem rupit. Sin poſterius, tunc tertio diſtinguendum, paratine ſint imperantes ad ſatisfactionem, et ſupplicium a ſubditis ſumendum, an illa denegent. Priore caſu non rupiſſe cenſentur pacem, poſteriore ruperunt procul dubio.

§. 31.

Quid ſi ſubditi noſtri damnum intulerint, ſed aliis militantes. E. g. Heluetii multi ſtipendia faciunt Gallis. Fingamus Gallos militibus iſtis Heluetiis vti ad inuadendam Germaniam, an Heluetii fractae pacis argui poſſunt?

Et hodie quidem diſtingui ſolet, an militia illa auſpiciis publicis alteri ſtipendia faciat, an priuato conſilio. Si prius: tunc denuo videndum, an id foederibus repugnet, nec ne. Si prius, pax rumpitur, non ſi poſterius. Sic e. g. nullum exſtat pactum, nullum foedus, quo Heluetii Germanis promiſerint, ſe contra Germanos alteri non militaturos. Si priuato conſilio, tunc pax rumpi non cenſetur, niſi ſimul ſint e gente ſocia. Haec enim obſtricta eſt ad milites illos hoſti ſtipendia facientes, ſub poena proditionis et confiſcationis bonorum domum reuocandos.

§. 32.

Perinde porro eſt, *ſiue nobis vis contra pacem inferatur, ſiue* num. 1. 2.

subditis nostris. Vbi tamen distinguitur, an subditis nostris nocitum sit vltro, an defensionis caussa. Si prius, pax rumpitur, nisi statim detur satisfactio. Sin posterius, non rumpitur, e. g. si subditi nostri exerceant piraticam, et alii eos capiant, nauibus spolient, cet.

§. 33.

num. I. 1. Perinde porro est, *siue nobis siue sociis nostris vis inferatur.* Socii enim pace comprehensi nobiscum communem caussam habent. Distinguendum tamen, an socii sint pace comprehensi, de quibus iam diximus, an tantum cognatione, affinitateue iuncti. Si prius, pax rumpitur, non si posterius, tametsi bellum inferatur cognato vel adfini.

§. 34. 35.

II. Rumpitur pax faciendo contra expressas pacis conditiones, siue id fiat faciendo, e. g. tributum imponendo sociis, quod non impositurum se promiserat.

Nec interest, conditio sit magni an parui momenti; non enim hic quaeritur, quantum damni feramus ex conditione pacis violata, sed an non alter sit perfidus. Quemadmodum ergo in statu ciuili aeque iniustus est, qui 100. florenorum debitum non soluit, quam qui 10000. non soluit: ita et in pace violata perinde est, siue leuior, siue maioris momenti conditio violetur.

Alia quaestio est, *an caritas Christiana, an prudentia ferat, ob levem quamuis iniuriam pacem pro rupta habere, et arma corripere?* Id enim nemo dixerit. Sed si quis tamen corripiat, ideo non iniuste egisse censebitur.

§. 36.

Aliquando in eum casum poenam nobis stipulamur, si alter, quocum paciscimur, pacem rumpat, et tunc poenam committi, si quid contra pacis conditiones fiat, nemo dubitat. Poena enim huius modi non est satisfactio, quam exigit superior, sed quam per conuentionem constituit ipse paciscens. Pacta vero et iure naturae seruanda sunt.

Quum vero exsequutio huius modi poenae conuentionalis admodum sit difficilis: ita stipulari solent principes et res publicae,

cae, vt huius modi summa interea apud tertium deponatur, donec conditionibus pacis ab vtraque parte satisfactum sit.

§. 37.

Quid *si res casu perierit, quam in pacis conditionibus alter alteri promisit?* Tunc alias quidem promittens speciem, iure ciuili liberatur, si species perierit: sed aliud iure gentium. Quia enim sic pax fieret inutilis, hinc inter gentes moribus receptum, vt aestimatio praestetur.

Ergo regula iuris ciuilis tantum valet, si quid promissum, quod aestimationem non recipit, e. g. restitutio captiuorum. His enim interim mortuis in captiuitate, ne aestimatio quidem debetur.

§. 38.

Obseruat hac §. auctor, *integrum esse parti laesae, etiam post laesam ab altera parte fidem, pacem continuare*; idque illustrat exemplo Scipionis, quem Carthaginensium perfidia non impediuit, quo minus ex sua parte pacem satis diu seruaret. Sed haec res dubio caret. Quod enim alter nobis in pacis articulis promisit, id in fauorem nostrum promissum est. Quisque vero potest iuri in fauorem sui introducto renunciare.

§. 39. 40. 41.

III. *Rumpitur pax faciendo aliquid contra id, quod ex pacis conditionibus fluit.* Sic e. g. ex pace fluit amicitia. Haec exigit,

1. vt legati vtrimque recipiantur, et amice tractentur.
2. Vt subditi vtriusque partis possint per vtriusque prouincias tuto peregrinari et iter facere.
3. Vt non prohibeantur commercia mutua, si non repugnent foederibus et pactionibus anterioribus.
4. Vt iustitia administretur tam subditis exterorum, quam nostris.

Si quid ergo post pacem secus fiat, nec satisfactio offeratur, dubitari nequit, quin pax rupta sit.

§. 42.

Sequitur quarta pars: *an non et aliis modis, quam pactionibus pax iniri possit?* Sane veteres aliquando vsi sunt huius modi compendiis, de quibus iam differit Grotius.

 I. Ali-

I. Aliquando gentes belligerantes rem forti commiserunt; id est, ita inter eos conuenit, vt de iure controuerso sortes iacerent, et cuicumque sors faueret, is pro victore haberetur.

Egregium sane compendium: 1. quia ita sanguini humano parcitur, et 2. res vere iudicio Dei committitur, cuius in manu sors est, teste Salomone.

Sed distinguendum tamen, an res de qua litigatur, sit in commercio et arbitrio imperantium, vt oppida, pagi, cet. an non sit, e. g. vita, pudicitia, libertas subditorum. Priore casu, sorti locus est, non posteriore, quia obligantur imperantes potius vt haec defendant, quam vt submittant aleae.

§. 43.

num. 1. II. *Aliquando pacem factam* nouimus per *bellum repraesentatiuum.* Tale est, si ex vtriusque partis excercitu, selecti quidam iuuenes congrediuntur, eo inter vtramque rem publicam interposito pacto, vt vtra pars vicerit, ista pro victrice re publica habeatur. Exempla iam collegit Grotius, sed nullum est sollemnius, quam bellum repraesentatiuum inter Curiatios Albanos et Horatios Romanos, apud LIVIUM.

n. 2. 3. 4. 5. Quaeritur, *an talia certamina sint licita*? Distinguit Grotius inter ius gentium et naturale. Iure gentium id licitum esse concedit, non iure naturali, quod et supra *Lib. II. cap.* 1. *§.* 12. *sequ.* docuerat. Videbimus rationes:

1. Peccare contra Deum, qui ob res, quibus carere possumus, hominem occidit.

2. Peccare in Deum et seipsum, qui vitam tam vili aestimat, vt eam exponat periculo.

Sed eaedem rationes ipsum quoque bellum iniustum redderent. Ratio ergo, *quae nimium probat, nihil probat.* Potius dicimus:

1. Quae fieri possunt per plura, ea et per pauca possunt. Iam non est nefas, si res publica 100000. hominum vitam periculo opponat: ergo nec nefas erit, si tres homines mittat in certamen.

2. Quocumque medio innumerae strages et calamitates impediuntur, illud non est in se moraliter illicitum. Atqui hoc bello repraesentatiuo id fit. Ergo in se non est moraliter illicitum. Quod demum ipse Grotius *n.* 4. 5. concedit.

Alia

Alia quaestio est, *an prudentiae conueniens sit huius modi bellum?* id enim non dixerim, quia hic semel victus nullam spem reliquam habet, quae reliqua est in bello iusto.

§. 44.

Quid vero *si rex ita pactus sit, vt controuersia bello repraesentatiuo finiatur, an tunc subditi, si male res cesserit, pacto huic summi imperantis stare tenebuntur?* Recte Grotius distinguit inter formas eorum. Regnum vel patrimoniale est vel vsufructuarium. Patrimoniale rex pro lubitu potest alienare. Ergo et huius modi pacto intercedente de eo pacisci potest. In vsufructuario autem non valet huius modi compromissum sine consensu populi. Si regnum sit feudale, e. g. Neapolitanum, tunc et domini consensus requiritur.

§. 45.

Saepe in his *praeliis, aeque ac in bello iusto, dubia est victoria:* quaeritur ergo, *quis pro victore habendus?* Victi censentur,

1. Qui omnes amiserunt, e. g. Albani tres Curiatios, quos miserant, amiserunt: ex parte Romanorum vnus Horatius victor supererat.

2. Qui omnes in fugam acti, nec se stiterunt iterum. Neuter victor est.

1. Si nox ancipiti adhuc victoria pugnantes separat.

2. Si maiore imminente periculo, saluis viribus cessim se receperunt pugnantes. *(la retraite en bon ordre.)*

3. Si vtraque pars paria damna passa discedat. Reliqua signa incerta sunt, e. g. spolia legere, campum in quo praelium factum occupare, cet.

Quodsi ergo vere dubia victoria, res manet integra in eo statu, quo antea fuerat.

§. 46.

III. *Aliquando bellum finitur per arbitrium, si belligerantes compromittant in tertii sententiam.* *num. 1. 2.*

Arbitri vero duorum generum sunt, aut enim lecti, tamquam mediatores, quos vocant, seu conciliatores: aut tamquam iudices controuersiae, ob quam bellum geritur. Effectu vtrumque arbitrium ita differt, quod illius arbitrio non pareamus necessa-

cessario, sed quatenus aequa suadere videatur: huius sententiae abscisse et absolute parendum.

Et de his hic sermo est. De his vnica obseruanda regula: *parendum esse ei, quod edixerint arbitri, qui vtrique parti placuerunt.* Est enim haec natura compromissi, vt quod ab initio fuerat voluntatis, id ex postfacto fieret necessitatis.

§. 47.

num. 1.2. Sed quaeritur, *quam normam* tunc *seruare debeant arbitri?* Resp. Distinguendum inter modos compromittendi. Aliquando enim illos eligimus, vt secundum certum ius iudicent, aliquando vt ex sola aequitate.

Si prius arbiter obligatus est, vt ex illo iure rationes decisionis suae ostendat: sin posterius, satisfecit officio suo, modo non aperta sit iniquitas.

§. 48.

An vero huiusmodi *arbitri de possessione, an de caussa primaria pronunciare debent?* Resp. de caussa primaria. Nam 1. diuisio indiciorum possessoriorum et petitoriorum ex iure ciuili est, eamque ius gentium plane ignorat. 2. Iure naturae et gentium, nemo est iure possessor, nisi qui dominus. Ergo si de dominio res ad liquidum perducta, de possessione etiam res clara est.

§. 49.

num. 1.2. IIII. Modus pacem constituendi est *deditio*, quae vel *pura*, vel *conditionata*, de qua §. 57. *Pura* dicitur, quando victus victori de se plenum arbitrium permittit. *Conditionata*, quando dedens se certas sibi conditiones stipulatur.

De *pura* ergo quaeritur, *quid* tunc *victor possit in deditos statuere?* Distinguit Grotius inter deditos et victores. De *deditis* existimat, quod omnia pati teneantur, quippe subditi. Hinc vitam, opes, libertatem in victoris arbitrio esse.

Sed id falsum videtur. Nam qui se etiam pure dedunt, id faciunt, vt vitam seruent. Ergo tacita deditioni huic inest conditio vitae retinendae, et victor dum deditos recipit sine iniuria vitam eis eripere non potest, licet se pure dediderint.

§. 50.

§. 50.

Quid vero victor salua conscientia potest? Recte hic Grotius. nn. 1. 2. 3. 4. 5.

1. Non potest ipsis eripi vita, nisi in iustam poenam, nempe si bellum ex insigni delicto natum sit. Iam vero victor est superior, ergo in subditos potest poenam statuere.

2. Non potest opes auferre. Sunt enim subditi. Subditos spoliare non potest princeps, nisi iterum in poenam.

3. De libertate et conditione eorum potest statuere, prout mereri videbuntur, neque iniuriam facit deditis, si ipsis paullo durius iugum imponat, quam ciuibus reliquis, e. g. plus tributorum pendere iubeat.

4. Clementia et caritas Christiana hic quoque suprema lex esto. Homines sumus. Hodie victor, cras fortassis victoris currum sequitur. Moderate ergo vtendum victoria.

§. 51.

De *deditione conditionata* vna est regula, quae ex ipsa pactorum natura fluit: *conditiones deditis concessae accurate seruandae sunt.*

§. 52.

Addit sub finem Grotius quaedam de *accessoriis pacis*, qualia sunt *obsides* et *pignora*.

Obsides sunt homines, qui pro rei publicae sponsione in pignus traduntur. Ii aut sponte se dant, aut inuiti dantur ab imperante. Quaeritur ergo, *an imperans possit subditum inuitum dare?* Affirm. quia imperans in casu necessitatis habet ius vitae et necis in subditos. Quemadmodum ergo iubere potest, vt omnes subditi arma corripiant, et ad extremum halitum pugnent: ita potest etiam subditum dare hosti in pignus.

Sed quum hoc ex dominio eminente fluat, sequitur vt res publica damnum huic obsidi datum repensare teneatur.

§. 53.

An vero obses occidi potest, si ciuitas pacto non steterit? Negatur. 1. Oppignorauit libertatem et bona, non vitam, quam ne potuit quidem oppignorare. 2. Crudele est consulere dirius in innocentes ob perfidiam alienam.

§. 54.

An vero *fugere licet obsidi*? Distinguendum aut fidem dedit hosti, siue se sponte offerendo, siue postea paciscendo, vt laxius haberetur, aut fidem non dedit. Si prius fugere non potest ex pacto. Sin posterius, vix ratio est cur fugere nequeat, quum nec ipse nec res publica eum ad id obligaret, ne fugeret.

Alia quaestio est, *an ciuitas fugientem obsidem recipere possit?* Negatur. Nam pignus semel datum, licet furto creditori subreptum quocumque titulo ad me redierit, reddendum est creditori. Ita et obses si fugiat, et sui ipsius furtum faciat, et ad nos reuertatur. Hinc Cloelia obses fugiens reddenda erat Porsennae.

§. 55-58.

Subnectit iam Grotius quaedam, quae ad *iura obsidum* pertinent, veluti

1. *cessare obsidis obligationem, si satisfactum sit promisso pro quo dati sunt; adeo vt ne ob aliam quidem caussam retineri possint, quod iure ciuili licet in pignore.*

2. *Qui pro homine obses datur*, e. g. pro captiuo, *eo mortuo liberatur.* Quia enim, vt supra diximus, captiuus mortuus non reddi potest, hinc et obligatio obsidis cessat.

3. Ergo et, qui pro *regis persona* datur, mortuo rege, liberatur. Pro *regis persona* dico, nam si pro rege, tamquam capite regni, simul pro re publica datus censetur. Ergo etiam non potest liberari rege mortuo.

§. 59.

Alterum pacis accessorium sunt *pignora*, similia quodammodo *obsidibus*. Sed hoc singulare et proprium habent, quod quum obsidum obligatio stricte admodum interpretanda sit, in pignoribus locus sit interpretationi extensiuae. Pro hominibus enim oppignoratis misericordia militat, non pro rebus.

§. 60.

Quaeritur postremo, *an ius luendi pignoris tempore exspiret?* idque negatur, 1. quia pignus datur in securitatem promissi. Promisso praestito pignus ipso iure liberatur. 2. Quia si debitor in mora sit, sufficit si vsuras praestet, nec aequum, vt simul pignus

gnus amittat. 3. Quia lex commiſſoria in pignore numquam aequa eſt, ob pretium pignoris debitum plerumque excedens.

CAPVT XXI.

DE FIDE MANENTE BELLO, VBI DE INDVCIIS, COMMEATV, CAPTIVORVM REDEMTIONE.

§. 1.

Conſtat hoc caput 3. partibus. Et prima quidem agitur *de induciis*, §. 1-13. ſecunda *de commeatu*, §. 14-22. tertia *de redemptione captiuorum*, §. 23-30. Omnia enim haec pacta in eo conueniunt, quod durante bello ineantur. *num.* 1-4

I. *Induciae* ſunt pactum per quod actibus bellicis manente bello ad aliquod tempus abſtinetur. Bellum enim eſt ſtatus ſocietatum liberarum de iure controuerſo per vim inter ſe certantium, aut certandi propoſitum retinentium. Si ergo vere inter ſe digladiantur, bellum eſt. Si non certant, ſed tamen certandi propoſitum retinent, induciae ſunt, ſed tamen bellum.

Et inde facile deciditur quaeſtio, *ſintne induciae ad pacem an ad bellum referendae?* Reſp. ad bellum:

1. Quia pax ius controuerſum decidit, adeoque bellum tollit, induciae id non faciunt.

2. Quia ſtatus eſſe poteſt ſine actu. Sic e. g. ſeruus fugitiuus in ſtatu ſeruitutis manet, quamuis actu non ſeruiat: febricitans manet in ſtatu morbi, quamuis paroxyſmus actu non adſit; ita et bellum manet, quamuis actu inter ſe non certent belligerantes.

Obiici poſſet, aliquando tamen inducias admodum diuturnas eſſe, e. g. centum annorum, Liv. *lib. I. cap.* 21. Sed reſp. breuius aut longius tempus non variat rem. Inde tamen eſt, quod induciae diuidi ſolent in *bellicas* et *pacificas*.

Bellicae, vbi ceſſat certamen, ſed manet tamen apparatus bellicus, exercitus, caſtra, cet. quod fit ſi breues ſint admodum.

Pacificae, quando apparatus bellicus aeque ac in pace ceſſat,

fat, e. g. si sint 100. annorum induciae. Vere tamen omnes induciae ad bellum pertinent.

§. 2.

Quaerit iam Grotius, vnde vocabulum *induciae*? Duplicem adfert etymologiam: alteram GELLII *lib. XVIIII. c.* 8. qui ab *endoitu*, id est *introitu*, deriuat, quia quasi introitus ad pacem sit; alteram ab *inde* et *ocium*, quia inde, id est, a certo tempore ocium sit, de qua etymologia prolixe. Inde ergo etiam confirmatur, quod diximus, *inducias ad bellum pertinere.* Non enim inde pax est, sed otium, manente bello, quale etiam esse solet hieme, si per frigus hostes intra hiberna continentur. Otium tunc est, non pax.

§. 3.

Quando ergo quaeritur, *an elapso induciarum tempore noua indictione belli opus sit?* id merito negatur. Nam

1. vbi bellum non cessat, ibi non nouum bellum incipitur, sed superius continuatur. Vbi superius continuatur, non opus est noua indictione.

2. Induciae sunt tantum impedimentum temporale actuum belli. Cessante impedimento, status belli ipso iure reuiuiscit.

Romani tamen aliquando, induciis finitis, de nouo indixere bellum, LIV. *lib. IIII.* Sed indictio illa fuit superfluum, et ideo procul dubio facta, vt Veientes, si viderent, nouum sibi bellum imminere, metu periculi deterriti satisfactionem offerrent.

§. 4.

Sed *quomodo tempus induciarum computandum?*

1. Tempus aut generaliter per numerum designatum, e. g. centum dies, aut specialiter indicato die, quo finiri debeant, e. g. vsque ad Kal. Martias.

Si prius, tunc tempus computatur a momento in momentum, et centesimo die elapso, bellum reuiuiscit.

Posteriore casu quaeri solet an Kal. Martiae, tamquam terminus ad inducias adhuc referendae? an iam illo die bellum reuiuiscit? Et magis est, vt ad inducias pertineat, 1. quia magnus est induciarum fauor, 2. quia neutrius partis interest, eas die

die citius vel tardius rumpi, 3. quia vulgaris vſus loquendi terminum vltimum tempori coniungit. E. g. loco aedes ad Kal. Martii, nemo dixerit conductorem ipſi illis Kal. expelli poſſe.

§. 5.

Quando vero *incipiunt induciae*? Reſp. a die ſcientiae, vel publicationis. Ergo ſequitur

1. vt ipſos contrahentes ſtatim obligent a momento, quo pactio perfecta eſt, quia ſtatim ſciunt.

2. Vt reliquas a loco pactionis remotiores demum obligent a die publicationis, adeoque

3. vt ſi quid interea poſt inducias hoſtile fecerint, id impune fecerint.

Ratio eſt, quia induciae, quoad ipſos paciſcentes ſunt pactum, at quod ad ſubditos paciſcentium, ſunt lex, qua edicit imperans, vt belli actus ſuſpendantur. Lex vero non obligat, niſi a die publicationis.

§. 6.

Quaeritur porro, *quid per inducias liceat?* Reſp. ex ipſa definitione patet, omnes actus belli ſuſpendendos eſſe, perinde ac ſi pax eſſet. Ex quo ſequitur m. 1. 23.

1. vt ceſſare debeat ius occidendi hoſtem, oppugnandi caſtra, vrbes ſpoliandi, praedas agendi.

2. Vt ſi res hoſtiles raptae ſint, eae illis reddi, et raptores puniri debeant.

3. Vt liceat vltro citroque ire et redire, modo periculum non immineat ex multitudine, e. g. ſi aliquot hoſtium millia in caſtris noſtris libere vagantur.

§. 7.

An et futurae defenſionis curam gerere licet tempore induciarum? Omnino, quia bellum imminet poſt inducias. Ergo

1. exercitum poſſum introrſum in locum tutiorem reducere,

2. Moenia reficere,

3. Militem conſcribere, cet. Ii enim non ſunt actus bellici, ſed belli praeparatio, quae quum in ipſa pace licita ſit, quidni et durantibus induciis?

Ffff 3 §. 8.

§. 8.

num. 1.1. *An* et *loca quaedam vel hostium praesidia inuadere licet?* Resp. quaestio nimis obscura est. Distinguendum, sintne loca iam ab hoste occupata, et praesidiis custodita, an incustodita, et veluti nullius. Si prius, occupari nequeunt, esset enim hic actus bellicus: posteriore possunt, quia locum nullius occupare non est hostile.

Ergo 1. perinde est, siue tempore induciarum proditione aliena inuadamus, siue armis. Vtrumque illicitum.

2. Non excusandi, qui loca hostium minus custodita, e. g. pagos, oppida, castella praesidiis nudata occupant. Requisiuimus enim, vt sit locus nullius, qualis est derelictus, e. g. si hostis oppidum nostrum tempore belli occupasset, idque tempore induciarum vltro desereret, tunc illuc praesidium nostrum inducere possumus, quia res pro derelictis habitae sunt nullius.

§. 9.

num. 1.2. Quaeritur iam *an is, qui tempore induciarum iter per hosticum fecit, et morbo alioue casu retentus ibi, donec induciae exspirarent, ius ad suos redeundi habeat?*

Resp. negatur: idque probatur a pari. Nam si nouum bellum ingruit, omnes apud hostes deprehensi retineri possunt, et ius postliminii habent. Ergo et qui reuiuiscente bello ibi deprehenduntur.

Sed vi maiore et diuina impeditus est. Resp. atqui omne infortunium est a vi maiore, et diuina. Talis vero captiuitas non poena est, sed infortunium, ergo nihil interest, culpa accesserit nec ne.

§. 10.

Hactenus de *induciis generalibus*, quae omnes actus bellicos suspendunt. Sunt etiam *speciales*, quae illos actus suspendunt, qui certum finem impedire possent. e. g. *induciae fiunt ad sepeliendos mortuos.*

Haec stricte interpretandae. Ergo nihil quidem tunc agere possumus, quos hostis cadauera sepeliens, impediatur, sed non prohibemur tamen interea alias vrbes inuadere, et aliis locis bellum persequi.

§. 11.

§. 11.

Quaeritur, *si hostis inducias rumpat, an et nos obligatione liberemur?* Affirmatur.

1. Perfidia enim vnius alterum obligatione absoluit in obligationibus bilateralibus.

2. Defensio vbique et semper licita, ergo multo magis, si me quis contra pacta vi adgrediatur.

3. Ita fructum ferret hostis perfidiae suae, dum nos defensionis iure destitutos, intra inducias opprimeret.

§. 12.

Paciscentes inducias addidere poenam conuentionalem, si alteruter eas violaret. *Hostis violauit, poenam soluit, an iam bellum continuare potest?*

Negatur. Nam poena additur, vt hostis violationem praeteritam luat, non vt in futurum impune perfidus esse possit. Et hoc fluit ex natura omnis poenae, tum iure superioritatis tum iure pacti inflictae. Ea enim punitur praeteritum delictum, non licentia peccandi in futurum conceditur. Sane absurdus esset fur, si putaret se iam impune imposterum furari posse, quia poenam fustigationis ob furtum sustinuerit.

§. 13.

An et ob priuati facinus rumpuntur induciae? Negatur, sed priuatus, qui violauit, ad poenam obligatus est. Potest tamen et priuati huiusmodi delictum imputari ipsi imperanti et pro ruptis induciis haberi, 1. si ratum illud habeat imperans, 2. si datum damnum resarcire nolit, 3. si violantem inducias ad poenam poscamus, et imperans eum protegat.

§. 14.

II. Sequitur altera pars capitis *de Commeatu. Commeatus* est priuilegium, quo per scriptas litteras (*passeports* vocantur) subdito hostis conceditur facultas ad nos commeandi, commercia tractandi, cet.

Quaeritur *an ipse commeatus late an stricte interpretandus?* Late, inquit Grotius, quia priuilegium. Sed priuilegia potius stricte interpretanda esse omnes hodie consentiunt. Nos ergo potius

tius ſtrictae commeatus interpretationi fauemus. 1. Res enim eſt cum hoſte. Ergo nihil ipſi indulgeri cenſendum, quam quod in litteris commeatus expreſſum. 2. Res periculo non vacat. Facile enim eiuſmodi peregrinus per vrbes noſtras impune vagatus, poſſet hoſti enunciare ſtatum prouinciae, proditiones fouere, litterarum commercia cum hoſtibus inire, cet. Id ne fiat, nihil ipſi indulgemus, quam quod litteris expreſſum.

§. 15.

Quid ſi militibus commeatus datur? an et ſummi duces intelliguntur? an et nautici milites? Adfirmat Grotius, ex ea ratione, quod verbi proprietas eam ſignificationem admittat.

Sed quia 1. iam §. 14. vidimus, commeatum ſtricte eſſe interpretandum, 2. quia in ſenſu ſtrictiſſimo per milites nec belli duces intelliguntur, nec turba nautica, 3. quia res periculo non caret, ſi belli duces in regiones et vrbes noſtras recipiantur, vt et occaſionem et vires noſtras ſpeculari poſſint; magis eſt, vt commeatum militibus datum ad duces porrigi non debere dicamus.

§. 16.

num. 1. 2. In litteris commeatus vti ſolent formula: *vt libere ire et redire poſſint.* Quaeritur itaque, quomodo haec verba intelligenda?

Per *itum* intelligitur tum iter ad locum, quo tendit, tum commoratio in illo loco, donec negotium finiatur, cuius cauſſa pervenerit; per *reditum* intelligitur iter a loco iſto in patriam, vſque dum eo peruenerit, vbi in tuto ſit.

Ergo 1. nec in itinere violari poſſunt, quod fecit Alexander, nec in loco, vbi aliquamdiu commorantur, nec vbi ad fines noſtros peruenerunt.

2. Ergo ſi vel maxime omiſſa clauſula, *vt redire poſſit*, ea tamen tacite ineſſe cenſetur. Alias enim ſine effectu eſſet commeatus.

3. Contra ſi abitus conceſſus, non ideo data cenſetur libertas redeundi: nec cui itus, datus eſt facultas alium mittendi, quia ſtricte interpretandum eſſe commeatum, §. 14. oſtendimus.

§. 17.

§. 17. 18. 19.

Quaeritur porro, *an et ad alias perſonas et res extendatur commeatus?* id eſt, an ſi cui ea libertas data, is alios quoſcumque ta nquam comites ſecum ducere poſſit? item an quaſuis res ſecum ferre?

Reſp. Quae ad iter neceſſaria ſunt, ea ſimul conceſſa intelliguntur, ſi iter conceſſum. Hinc ſequitur

1. filios, vxores eo commeatu non frui, quia et ſine iis peregrinari ſolemus. At ſi ius commorandi vel ius domicilii Titio conceditur, etiam familiae conceſſum intelligitur, quia ſine familia habitare non ſolemus. Hinc porro

2. Famuli an comitari debeant eum, cui commeatus datur, et quo numero comitari debeant, ex eius ſtatu et dignitate iudicandum.

3. Bona ei conceduntur ad iter neceſſaria, veluti ſuppellex, eſculenta, potulenta, veſtes, pecunia, non item merces vetitae, (*de contrebande.*)

4. Si comites conceſſi, tamen non adſumendi, qui delicti cauſſa odioſi ſunt, vt proditores, piratae, exſules, transfugae, deſertores.

5. Si gentis nomen expreſſum, e. g. Hiſpani, tunc comites ex alia gente adducere nequit. Quia ſtrictam interpretationem in commeatu adhibendam diximus.

§. 20. 21. 22.

Quaeritur denique, *quando ceſſet ius commeandi*, *ſemel datum?* Reſp. quando, qui accepit, in tuto eſſe coepit. Ergo

1. non ceſſat morte concedentis principis vel ſummi imperantis. Is enim non ratione perſonae conceſſit, ſed ratione ſummae poteſtatis, quae eſt perpetua.

2. Si datus cum clauſula: *quamdiu voluero*: poteſt quidem princeps, quandocumque libuerit, iubere, vt migret, ſed tamen eum violare non poteſt, donec ad praeſidia ſua peruenerit.

3. Si commeatus datus, is valet in omni territorio, ratione concedentis. Et hinc excuſanda non eſſet, e. g. Gallorum perfidia, qui dato commeatu Germano, eum per Heluetiam euntem in itinere opprimerent.

4. Addendum tamen, quod omisit Grotius, ob nouum delictum cessare commeatum. Hinc si hostilis dux, qui in regnum commeatu instructus venit, homicidium ibi commiserit, vel proditionem conflauerit, commeatus cessat, 1. quia delictum omne priuilegium tollit, 2. quia commeatus semper concessus intelligitur sub conditione, si pacifice et honeste se gesserit.

§. 23.

Sequitur III. pars capitis, *de redemtione captiuorum*: nam et de ea pacta durante bello iniri solent, quae vocantur *cartels*.

Hic 1. obseruat Grotius, redemtionem hanc esse summe fauorabilem, a) quia ex caritate Christiana fluit, b) quia captiui saepe in corporis et animae periculo versantur, c) quia et res sacrae per leges alienari possunt, vt redimantur captiui.

§. 24.

Hinc 2. quaerit, *an ea redemtio lege publica prohiberi possit?* Id sane factum apud Romanos, qui numquam captiuos suos redimebant, etiamsi ab hoste offerrentur, vt ad fortitudinem inflammarent homines, eosque adsuefacerent, vti mori mallent, quam capi. Vid. LIV. *lib. XXII.*

Sed hanc legem *trucem* merito adpellat Grotius 1. quia caritati Christianae repugnat, 2. quia non semper culpa captiuorum intercedit, quandoquidem et viri fortissimi capi possunt, 3. Quia huiusmodi lex ducit ad αὐτοχειρίαν, vt homines ab hoste non occisi, se ipsos occidant, quae desperatio et absurda, nec rei publicae vtilis est.

Non ergo huiusmodi lex excusari potest, nisi necessitate, vt docet Grotius; sed talis necessitas, quae iubeat huiusmodi legem ferre, vix potest excogitari.

§. 25. 26.

3. Quaeritur, *si tertius captiuum redimat, an ius in captiuum consequatur?* Idque adfirmatur, si redemtus ipse non habeat, quo restituat pretium pro se solutum. Nam qui non habet in aere, merito operas debet, quibus pretium quocumque modo repensetur.

Ob-

Obiici quidem poſſet, apud nos tamen ſeruos non eſſe, et ne captiuos quidem ſeruos fieri. Triſte ergo eſſe captiui fatum, qui in conditionem deteriorem detrudatur, et iam ſeruus fiat, quum captus eſſet liber.

Sed reſp. falſum eſſe, quod in ſeruitutem detrudatur. Operas enim et ſine ſeruili conditione praeſtari poſſe, vel mercenarii noſtri docent.

Idem iuris eſt, ſi ſaepius captus, ſaepius redemtus ſit, tunc enim pluribus in commune operas praeſtare tenetur.

§. 27.

4. Quaeritur, *ſi captiuus pauper creditus leui pretio dimiſſus ſit, an ſi locupletiorem eum eſſe adpareat, retineri poſſit, et pretium intendi?*

Negatur. 1. Quum enim aeſtimatio captiui incerta ſit, non poteſt dicere capiens, ſe laeſum eſſe. 2. Pretium non ex diuitiis, ſed ex ſtatu aeſtimari ſolet, e. g. an miles gregarius ſit, an centurio, an tribunus, cet. 3. Dolus hic non adeſt, quia nemo tenetur facultates ſuas alteri indicare, ne amico quidem, nedum hoſti. Ergo pacta ſemel inita ſeruanda.

§. 28.

5. Sed *annon bona captiui captorem ſequuntur?* Reſp. Negatur. Nam aut ſeruus ſit captiuus, aut non ſit. Si ſit ſeruus, capite deminuitur, adeoque et dominium rerum domi relictarum amittit, idque nec domino captori adquirere poteſt. Si non ſit ſeruus, vt hodie inter Chriſtianos, ceſſat etiam ius adquirendi. Nec aliud dicendum de rebus quas ſecum fert captiuus, e. g. de numis aureis, quos in veſte celauit. Ii enim manent captiui, adeoque et illis ſe liberare omnino poteſt, quia ſeruus non fuit, adeoque nec dominium rerum ſuarum amiſit.

§. 29.

6. Quaeritur, *an heres debeat pretium, a defuncto promiſſum?* *num. 1.2.* Diſtinguendum, in carcere mortuus ſit captiuus, poſtquam pretium promiſit, an iam fuerit dimiſſus. Si prius nihil debetur, quia ſub conditione promiſſum, nec conditio exſtitit. Poſteriore caſu debetur 1. modo vere ſit heres; nam ſi in ſeruitutem

quis redactus fuit, is heredem habere nequit, 2. modo non enorme sit pretium, et dolose promissum, vel vi metuque extortum,

§. 30.

Demum 7. quaeritur, *an in carcerem redire debeat, sub conditione dimissus, vt et alius pro eo dimittatur, si conditio haec non adimpleatur?*

Hic pro captiuo militat, 1. quod numquam promisit se in carcerem rediturum, 2. quod, qui factum tertii promittit liberetur, si praestiterit omnem diligentiam.

At contra eum militat, quod libertatem lucrifacere non debeat, quia ita numquam conuenit, vt gratis liberaretur.

Ergo inde sequitur, vt non quidem redire teneatur in carcerem, sed tamen aestimationem captori praestare debeat arbitrio boni viri, eaque praestita plenam libertatem consequatur.

CAPVT XXII.

DE FIDE MINORVM POTESTATVM IN BELLO.

§. 1.

HActenus *de pactis a summo imperante initis*: iam *de iis, quae a belli ducibus ineuntur.*

Quum duces a *ducendo* dicti sint: ita vocantur omnes, qui ordines ducunt, siue cum summo imperio, vti apud nos *Maréchaux de camps*, *Généraux d'armées*, siue vice summi ducis, vti Legati, *Lieutenans Généraux.*

Differunt tamen quoad praesentem materiam duces summi et eorum legati. Illi libere agunt, hi ex praescripto: illi semper, hi si ille absit aut impediatur. Ergo pactum a Legato cum hoste initum non valet, praesente summo duce, nisi hic vel iusserit pacisci, vel pactum ratum habuerit.

§. 2.

§. 2.

De his ergo pactis quaeritur, 1. *an summum imperantem obligent?* §. 2-9. 2. *an ipsos belli duces obligent?* §. 10. ad fin.

Quod ad I. quaestionem, praemittenda regula: *obligari per alios non possumus, nisi quatenus illum voluntatis nostrae magistrum constituimus, quod fit per mandatum.*

Mandatum duplex est, aut expressum, aut tacitum. Expresso mandato instructi paciscuntur legati, in aulas missi, si ipsis conditiones pacti praescribuntur: et haec absolute obligant principem.

Tacitum mandatum est, quod ex officio demandato colligitur. Quemadmodum enim e. g. qui institorem tabernae praeposuit, voluit etiam vt emeret et venderet, quamuis id expresse non mandauit, ita et qui e. g ducem belli constituit, tacite etiam mandasse censetur, vt paciscatur cum hoste, si bellum aliter geri non possit.

Ergo obligatur princeps, quando dux belli egit secundum officium, non obligatur, si eius limites excessit.

§. 3.

Aliquando et obligatur princeps, quamuis nec expresse mandauit, nec tacite, idque

1. Propter ratihabitionem, quia eius effectus retrotrahitur ad initium, adeoque perinde est ac si ab initio consenserit.

2. Propter rem ipsam, si ex pacto ducis sui commodum sensit princeps. Nemo enim tenetur cum alterius damno locupletior fieri. Sic e. g. fingamus pactum initum esse de tradenda vrbe, cum omnibus tormentis et nauibus, nos hosti promisimus, quod salui exituri sint. Princeps iam id negat se ratum habiturum, quum tamen nec naues, nec vrbem, nec tormenta reddere velit. Absurdum!

§. 4. 5.

Quid vero si contra mandatum pactus sit dux? Resp. tunc ipse obligatur, non princeps. Ipse, quia principalis est contrahens, quando non mandatarius est, non princeps, quia ex promisso alieno nemo obligatur, nisi mandatum dederit, secundum §. 2. *nu.* 1. 2. 3.

Hinc ſupra multis diximus, huius modi pacta dictas eſſe ſponſiones, et ſi princeps vel res publica apud Romanos eas ratas habere voluerit, tunc ducem illum ſine mandato paciſcentem hoſti traditum eſſe nudum, reuinctis in tergum manibus.

§. 6.

Sed porro quaeritur, *an et ducum pactum obliget inferiores magiſtratus?* Saepe enim belli duces in vrbibus obſeſſis pacta cum obſidentibus ineunt, et ciuibus vel aliquid ſtipulantur, e. g. certam pecuniae ſummam; an tunc obligantur magiſtratus inferiores?

Reſp. Diſtinguendum an aliquid ipſis ſtipulatus ſit dux, tunc ex hoc pacto vtilitatem capiunt, quia hoſtis ex promiſſo ſuo tenetur: an eorum nomine aliquid promiſſum, tunc non obligantur, niſi conſenſerint.

Obiici poſſet, magiſtratus tamen eſſe duce inferiores, ſuperiores autem pro inferioribus paciſci poſſe. Sed reſp. Superiores ſunt in iis quae ad defendendam vrbem pertinent: non vt poſſint illis pro lubitu tributa et onera imponere.

§. 7. 8. 9.

Quum vero ſupra dixerimus, *obligari principem, ſi dux pactus ſit ſecundum officium*: quaeritur, *quae* ergo *pacta inire poſſit, quae non poſſit ſine expreſſo mandato*?

Reſp. 1. non poteſt ſine mandato pacem inire, 1. quia vt ſupra *cap.* 20. §. 1. diximus, qui bellum gerere, idem et pacem facere poteſt. 2. Quia belli dux ad bellum adminiſtrandum mittitur, non ad pacem ineundam, 3. quia hic duci, ſi pax offeratur non deeſt occaſio, a principe ſuo mandata exigendi. Hinc Caudina et Numantina ſponſio Romanos non obligauit, de qua ſupra.

2. Inducias dare poteſt dux, ſed breues et ſpeciales, e. g. mortuorum ſepeliendorum, vel morbi in caſtris graſſantis cauſſa, non autem generales et diuturnas, niſi mandato principis, quia hic ducem non ocii ſed belli gerendi cauſſa miſit.

3. Non poteſt de prouinciis, oppidis, agris bello quaeſitis pro lubitu diſponere, quia eas non ſibi, ſed principi adquiſiuit, nec princeps eum rerum ſuarum arbitrum, ſed belli ducem conſtituit.

4. Po-

4. Poteſt tamen pacta inire de conditionibus deditionis, quia id mandatum ſibi intelligitur.

§. 10.

II. *Quaeritur an ipſe dux obligetur, ſi principem non obligat?* Reſp. quatenus officium fecerunt, non obligantur paciſcendo, 1. non enim poſſunt alienam praeſtare perfidiam. 2. Non locum habet in pactis ducum interpretatio extenſiua, vt ipſi ſe vltra promiſſum obligarint.

§. 11. 12.

Quid ſi ita pacti ſint, vt principi rem integram ſeruarent? Id fit dupliciter, 1. per deditionem. Accipio vos in deditionem, et principi meo reſeruo arbitrium de vobis ſtatuendi: 2. per conditionem rati. Promitto ſi princeps meus ratum habuerit.

Vtroque caſu nec princeps obligatur, nec dux belli. Non princeps, qui nec promiſit, nec promittere iuſſit, nec dux belli, qui diſertis verbis principi ſuo omnia integra ſeruauit, nec eum pacto ſuo obligare voluit.

§. 13.

Ceterum et hic valet regula, *qui poteſt antecedens; poteſt et conſequens.* Ergo quia duci belli fas eſt, tradere vrbem obſeſſam, etiam ſine ſpeciali mandato, ſi res ad extrema peruenerit, poterit etiam praeſidium dimittere, vel illud alio ducere.

CAP. XXIII.

DE FIDE PRIVATA IN BELLO.

§. 1.

Saepe et priuati paciſcuntur cum hoſte; e. g. miles captus ante dimiſſionem iurat, ſe intra ſex menſes non arma geſturum, an tunc teneatur?

Fuere qui id negarent, maxime ICti celebres, Bartolus et Za-

Zasius, ex ea ratione, quia mandatum pacifcendi non habeant a principe.

Sed confundunt hi quaeftiones. Mandato opus eft, fi quis pro alio velit promittere vel ftipulari. At nemo dixerit, priuatos pro principe fuo pacifci poffe fine mandato. Hic autem quaeritur, *an non pro fe ipfis pacifci poffint?* Id negari nequit, quia ad pacifcendum de rebus priuatis mandato opus non eft.

§. 2.

Addit Grotius et aliud argumentum a minore ad maius. *Si latroni data a priuato fides, feruanda: multo magis iufto hofti.* Sed eo argumento vti non poffumus fine diftinctione. Aut vltro aliquid latroni promittimus, non tamquam latroni, fed tamquam homini, tunc fides data feruanda. At fi vi metuque nobis promiffum extorqueat, non obligamur, quamuis iuramentum acceffferit, quidquid videatur Grotio.

Hofti contra obligamur, fiue vltro, fiue metu adacti promiferimus, quia metus, quem hoftis hofti incutit, non eft iniuftus.

§. 3. 4.

Rectius Grotius quaeftionem, *an omnes priuati obligentur?* foluit. Obligantur omnes, quibus intellectus et voluntas. Ergo non obligantur furiofi, mente capti, infantes, impuberes. Obligantur vero 1. minores, a) quia intelligunt quid agant, b) quia beneficium minorum ex iure ciuili eft, non ex iure naturae et gentium; nec 2. errantes, fi error fit in effentia rei, non fi erratum circa rei accidentia.

§. 5.

n.1.2.3.4. His, quae diximus, obiici folet *publica vtilitas.* Sed cadit ea obiectio, fi dispiciamus, quoufque fe illa pacta priuatorum extendant. Nimirum pacifci non poffunt

1. De rebus publicis, e. g. fe traditurος vrbem.

2. De factis, quae abfolute debent rei publicae, e. g. fe numquam principi fuo tributa daturos tempore belli.

3. Non de factis prohibitis, e. g. fe occifuros hominem;

4. Sed de iis, quae funt in priuati cuiufque arbitrio, e. g. fe nolle intra tantum temporis fpatium arma ferre, fe hofti 100. daturos.

Obiici

Obiici poſſet, militem in poteſtate non habere, an arma ferre velit, an nolit. Reſp. verum id eſſe de milite, qui eſt in exercitu noſtro: non de eo, qui ab hoſte captus, quem et inuito duce noſtro cogere poteſt hoſtis, ne arma ferat, ſi nimirum eum non dimittat.

§. 6. 7. 8. 9.

His quatuor paragraphis ſequuntur aliquot exempla *pactorum licitorum*, veluti

1. Si quis captiuus promittat, ſe in carcerem rediturum, nihil enim promittit iniuſtum, quia iam in carcere eſt, nec promittit vi et metu iniuſto adactus. Exemplo Attilii Reguli notum.

2. Si quis promittat ſe in certum locum non venturum. Id pactum valet ob eaſdem rationes.

3. Si quis captiuus promittat, ſe non velle fugere, quod ſaepe faciunt duces bellici, capti, vt ex carcere dimittantur.

4. Non autem poteſt captiuus cum tertio pactum deditionis inire. Dedere enim ſe poteſt liber et ſui iuris. Talis non eſt captiuus. Nec cuiquam inuito ius ſuum auferre poſſum.

§. 10.

Quaeritur iam, quod effectum ſit huiuſmodi *pactorum?* Reſp. vt ſeruentur. Sed ſi ſeruare nolint, an a magiſtratu ſuo cogi poſſunt? Et id affirmatur quia hoſti quoque ius dicendum. Et ita etiam obtinet inter gentes honeſtiores. Exemplo ſunt decem captiui ſub promiſſione reditus ab Hannibale dimiſſi, qui cum pactum ſeruare vel redire nollent, a ſenatu inuiti duci iuſſi ſunt.

§. 11.

Addit Grotius quaedam de pactorum huiuſmodi interpretatione, et commodat regulas:

1. *Non recedendum eſſe ſine ratione a proprietate verborum.* Nam verba explicanda ex vſu.

2. *In dubio interpretationem faciendam contra eum, qui clarius loqui debuit.* Is enim ſibi imputare debet, quod non perſpicue mentem ſuam expoſuit.

§. 12. *ad fin.*

Has regulas iam exemplis illustrat Grotius, et quaerit,

1. *an qui vitam sibi pactus est, et libertatem sibi pactus censeatur?* idque negat, quia in dubio interpretatio facienda contra eum, qui clarius loqui debuisset. Nec proprietas verborum patitur, vt per vitam libertatem intelligamus.

2. *Si quis vestes sibi pactus est: an et arma intelliguntur.* Negatur ob eamdem rationem.

3. *Si quis dicat, se deditionem facturum, nisi auxilium venerit, an sufficit si copiae auxiliares in conspectu sint, an requiritur, vt et impressionem faciant?* Resp. sufficere prius, ob vsum loquendi.

4. *An rediisse censeatur ad hostem, qui clam eo fuit, et clam discesserit?* Negatur, quia redire ad hostem ex vsu vulgari dicitur, qui se eius potestati permittit.

5. *An pactum ideo cessat, si de exsequutionis modo quid conuenit, quod iam adimpleri non potest*, e. g. si quis solui promisit Heidelbergae, eaque interea in cineres conuersa? Negatur: sufficit enim si promissum in loco propinquo praestetur.

6. *An, si obsides dati, illi vt accessio obligationis primariae obligantur, an primario?* Resp. in dubio vt accessio, quia ita natura huius negotii exigit.

CAPVT XXIIII.

DE FIDE TACITA.

§. 1.

Pacta vel *expressa* sunt, vel *tacita*. *Expressa*, vbi vtrinque consensus per verba litterasue declaratur; *tacita*, vbi per alia signa, e. g. nutum, silentium.

Quemadmodum ergo hoc obtinet inter priuatos: ita et cum republica, immo et cum hostibus huiusmodi pacta possunt iniri: id quod iam exemplis quibusdam illustratur.

§. 2.

§. 2.

Primum exemplum eſt eius, qui ſe in rem publicam contulit, ibique vel ciuitatis ius impetrauit, vel ſaltim domicilium conſtituit. Quamuis enim is non expreſſe promiſerit, quod velit ſecundum leges iſtius rei publicae viuere, nec quidquam contra ſtatum illius agere: vel tacite tamen videtur ſe ad id obligaſſe: quum qui vult finem, vult etiam media.

§. 3.

Alterum exemplum eſt eius, qui colloquium cum hoſte poſtulat. Quamuis enim iſte non promittat, ſe alteri ſecuritatem praeſtiturum, videtur tamen id tacite promiſiſſe: ob eamdem rationem. Hinc nec Cn. Domitii nec T. Labieni facinus ferendum, qui hoſtium reges et duces in colloquium euocatos vinculis conſtrinxerunt.

§. 4.

An autem *durante colloquio hoſtis vterque rem ſuam agere, caſtra mouere, munimenta abſoluere, praelium committere poteſt?* Diſtingue, an ſimul induciae factae, tamdiu duraturae, quoad colloquium finitum ſit, an huiuſmodi induciae factae non ſint. Priore caſu poteſt quidem vterque hoſtis caſtra mouere, munire, munimenta abſoluere, ſed non committere praelium. Poſteriore caſu et hoc poteſt, modo colloquentibus fides et ſecuritas praeſtetur, nec illi vel eorum comites violentur.

§. 5.

Tertium exemplum eſt, quoties ſignis voluntatem ſibi inuicem declarant hoſtes.

Talia ſigna olim erant vittae et rami oliuarum, apud Romanos ſerta capiti impoſita, apud Macedones haſtarum erectio: quibus indicabant, ſe ad deditionem paratos eſſe.

Hodie talia ſigna ſunt

1. Vexillum candidum, quo petitur colloquium.

2. Certus ſonus tympani (*la chamade*) quo ſe offerunt ad deditionem aequis conditionibus faciendam.

3. Proiecta arma, quibus ſe ſine conditione dedunt.

§. 6.

Quartum exemplum est rei publicae tacite adprobantis sponsionem a ducibus factam.

1. Si sciat eam factam, nec contradicat.

2. Si conditiones quasdam adimpleat.

3. Si quod ea sponsione promissum, praestari sibi patiatur, et quod ideo datur, acceptet.

§. 7.

An et *poenae remissio ex sola dissimulatione colligitur?* Negatur, nisi accedat actus ex quo tale quid colligatur, e. g. si princeps delictum sciens delinquenti tamen officium vel honorem contulit, si processum aduersus eum institutum aboleuit, cet.

CAPVT XXV.

CONCLVSIO CVM MONITIS AD PACEM.

§. 1.

nu. 1.2.3. CAput hoc vltimum vere oratorium est, complectitur enim *paraenesin* elegantem, *ad fidem seruandam*, §. 1. 2. *ad pacem*, §. 2. ad fin.

1. Fidem et *hosti seruandam* recte suadet. 1. Quia vt vinculum rei publicae est, ita et totius generis humani. 2. Quia laudem conciliat bellum gerenti, et homines promouet, vt eo facilius se eius fidei permittant. 3. Quia perfidia Deo et hominibus inuisa est.

Cauere ergo debent reges, ne ministros perfidiam suadentes audiant. Qui enim tale vitium suadent, ipsi eodem laborant.

§. 2.

Deinde et 2. sapienter suadet, *vt in bello principes de pace cogitent*. 1. Est enim pax finis belli, propter eam nisi bellum geritur,

ritur, ferarum more geritur. 2. Bellum ſemper aleae plenum et periculoſum, pax ſemper tuta eſt.

§. 3.

Suadet, 3. *vt* et *pax non admodum pinguis bello praeferatur.* Recte, 1. eſt enim hic ſtatus ſtatui Chriſtiano adcommodatiſſimus. 2. Pace etiam non pingui paruae res bene adminiſtratae creſcunt; bello etiam triumphis pleno opes maximae dilabuntur.

§. 4. 5. 6.

Idem ſuadet vtriuſque partis vtilitas. Aut enim quis cladem bello paſſus eſt: tunc ipſi vtiliſſima pax, quia periculoſiſſimum cum valentiore certamen, et vana ſine viribus ira: aut victoriam reportant; tunc nullum fructum victoriae dulciorem exſpectare poſſunt, quam pacem, maxime, quum Martis fortuna admodum anceps et varia: aut denique adhuc pares ſunt belligerantes, pares vtriuſque vires: tunc optimum tempus eſt pacem faciendi, aequaſque impetrandi conditiones.

§. 7.

4. Suadet Grotius, *vt pax ſemel facta religioſe ſeruetur.* Nam 1. fide nihil ſanctius, perfidia nihil homine et maxime rege indignius eſt. 2. Non poteſt ſperare benedictionem Dei, qui fidem violat, ruptaque pace ad bellum ruit.

Triſte exemplum Ludouici Hungariae regis, qui Cardinalis ſuaſu pacem cum Turcis ſine ratione ruperat. Quum Turcarum imperator cum exercitu praelium initurus eſſet, prius inſtrumentum pacis ſinu extraxit, ſublatiſque in coelum manibus: Deus, inquit, ſi vere Chriſtianorum Deus es, in populo tuo vindica perfidiam. Paullo poſt rex cum vniuerſo exercitu miſere caeſus eſt, et totum fere regnum Turcis ceſſit.

§. 8.

Subiicit denique auctor elegans et pium votum, vt Deus haec monita inſcribat cordibus imperantium, vt iis det mentem iuris diuini intelligentem, quaeque ſemper cogitet, reges regere homines, cariſſimum Deo animal, ne vilem exiſtiment humanum ſanguinem, ne bellum ſolius ambitionis, et cupiditatum

caussa gerant. Pium sane votum, cui et nos ex animo subscribimus. Nam

Pax optima rerum,
Quas homini nouisse datum est, pax vna triumphis
Innumeris potior.

Det ergo Deus pacem in diebus nostris, det eam Deus pacis; cui pro praestito auxilio exantlatoque hoc labore sit laus et gloria sempiterna.

FINIS.

INDEX

INDEX CAPITVM.

XXI. *De*

LIBER III.

FINIS.

